Amurgul imperiului
Proza austriacă modernă
*
ANTOLOGIE, PREFAŢĂ şi note DE
DIETER SCHLESAK 19 6 8
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI
Traduceri de: *Nicolae Balotă*, *I. Cassian-Mătăsaru*, *Dan Constantinescu*, *Magdalena Constantinescu*, *Hilde Frăteanu*, *Lazăr Iliescu*, *Mihai Isbăşescu*, *Iv. Martinovici*, *Saşa Pană*, *Lili Soare*, *Mariana Şora*, *Leopold Voita*, Traducerea prefeţei şi a notelor: *Leopold Voita*.
Ilustraţia copertei: *Andrei Olsufiev*
PREFAŢĂ
AUSTRIA ŞI GENEZA DEMONILOR
1. Mitul Austriei şi fiorul morţii
Viena a fost metropola unui mare imperiu plasat într-un peisaj nu lipsit de pericole, în care continua să existe o monarhie medievală, cu instituţii purtând denumiri curioase: episcopat, arhiducat şi un palat-cetăţuie pe al cărui frontispiciu trona drept stemă vulturul bicefal, aproape identic cu cel al ţarilor ruşi. Prin intermediul cancelariilor aulice şi al poliţiei, imperiul acesta – conglomerat de varii contradicţii, cale de trecere deschisă spre toate zările, dar în special spre Est şi Vest şi, în acelaşi timp, străveche vatră culturală pe unde odinioară şerpuise *limes*-ul roman – îngloba şapte popoare între fruntariile lui care se întindeau de la Triest, Veneţia şi Milano până în Galiţia şi Boemia. Aici fusese cândva imperiul lui Carol a) V-lea, dar şi al lui Rudolf al If-lea, împăratul legendarilor alchimişti. în aceste imperii care foloseau deopotrivă limbile italiană, spaniolă, franceză şi germană, se urzeau planuri de dominaţie a lumii şi se hotăra participarea la aproape toate războaiele europene. Praga, măr al discordiei, declanşase războiul de treizeci de ani, iar Sarajevo, primul război mondial. Aici au făcut politică mondială şi au încercat să menţină „echilibrul european” atât

Wallenstein cât şi prinţul Eugen, Iosif al doilea, Maria Tereza şi Franz Iosif.

Nu numai din punctul de vedere al aşezării geografice şi al poziţiei politice fusese Austria, într-un anumit fel, un „imperiu de centru”, care media în epocile de tensiune politică, pe care însăşi existenţa ei o provoca, ci şi în sensul unei împărăţii cu străveche aură mistică, asemănătoare cu aceea a imperiului chinezesc. Pe bună dreptate, scriitorului german Ludwig Börne Austria îi apărea ca o „Chină a Europei”. Este de ajuns să ne gândim la încremenirea de uriaşe proporţii, la mumifierea prin saturaţie istorică a acestei monarhii, devenită din 1867 „cezaro-crăiască”, străbătută de fiorii morţii şi înfruntând implacabila curgere a timpului. Politica rigidă a dinastiei Habsburg, în faza ei de decrepitudine, şi care nu servea decât o „grandioasă statică” *, avea toate aspectele unui soi de bizantinism mai liberal oarecum decât cel al imperiului ţarilor de care vorbeşte Dostoievski în ale sale *Amintiri din Casa morţilor*, deoarece împărăţia lui Franz Iosif semăna mai degrabă cu un stat hilar al paznicilor de noapte. Franz Kafka a prezentat-o în luminile unui fioros basm oriental de care se amuza el însuşi ori de câte ori recita halucinantele-i povestiri care astăzi nouă ne produc fiori de groază. A întreprinde orice, fără a provoca timpul, a amina la infinit rezolvarea problemelor, a pendula între scheme şi soluţii niciodată definitivate, a trăi un ciudat destin anistoric, prin vraişti de documente de nimeni şi niciodată citite – în aceasta consta tactica politicii habsburgice care transformase imperiul într-un mit al inactivităţii şi al reveriei. Plasată în „insuportabilul centru al Europei”, Austria, poartă deschisă spre Orient, spre popoarele slave, constituia în egală măsură un „*melting pot*” al contradicţiilor şi o împletitură de însuşiri germanice şi romanice, amintind prin unele trăsături ale sale când de Bizanţ, când de Roma, când de Italia modernă sau de Spania încremenită sub povara

îmbătrânitelor tradiţii, când de Franţa. Aci, sub biciuirea neîncetată a spaimei faţă de scurgerea vremii, cu intuiţia vagă a abisului care ameninţa, s-a născut şi s-a maturizat un stil de viaţă strâns legat de mitul habsburgic şi de politica imperiului care ocolea reticent, cu aparentă nepăsare, adevărul şi realităţile.[1]

Simbolul acestui stil de viaţă era funcţionarul punctual, corect, având aerul că deţine leacul tuturor durerilor lumii, croit după chipul şi asemănarea împăratului cu favoriţi, Franz Iosif el însuşi ducând o disciplinată dar mediocră existenţă de funcţionar, aşa cum este adeseori evocat în paginile lui Franz Werfel sau Joseph Roth. Zeci şi sute de alter-ego cu favoriţi, fie că erau portari de hotel, birjari sau arhiduci, dar încorsetaţi în aceleaşi formule de politeţă şi amabilitate, cultivau cu pietate absurdă pedanteria împăratului. „Eroica mediocritate" a acestuia devenise un fel de religie a amploiaţilor care, convinşi că marile furtuni ale istoriei pot fi zăgăzuite şi îndosariate în vreo arhivă, subordonau ideea de om unei „ordine abstracte". Pentru bătrânul monarh, al cărui destin personal se contopise cu destinul imperiului în agonie, suprema virtute statală consta în cultul mediocrităţii şi al dispreţului faţă de tot ceea ce reprezenta „*suflu de tinereţe şi genialitate*", fiindcă aceste două atribute puteau reprezenta oricând un pericol pentru forma de stat care-şi trăise traiul. Teama faţă de o răsturnare violentă devenise atât de puternică, încât termeni ca „radical" sau „revoluţionar" erau cu precauţie evitaţi chiar când era vorba de un banal tratament al sciaticii sau de transformare a unei săli de bal.[23]

---

1 Franz Werfel : Aus der Dämmerung einer Welt (Tivillight oj a World), Amurgul unei lumi, New York, 1937.

2 Vezi R. Musil: Der Mann ohne Eigenschaften (Omul fără însuşiri).

3 Heimito von Doderer, citat după Das grosse Erbe. Aufsätze, zur oesterreichischen Literatur von Otto Basil, Herbert Eisereich, Ivar Ivask (Marea moştenire. Studii cu privire la literatura austriacă

Scurgându-se sub „ipostaze lipsite de consistenţă”, ca într-un vis mai mult sau mai puţin chinuitor, într-un continuu efort *„de a menţine echilibrul, fiindcă orice mişcare bruscă* şi nesăbuită *ar fi putut declanşa prăbuşirea*” 3 – viaţa în acest stat cu structura feudală prăfuită şi îmbătrânită, dobândise aspectele fantomatice ale unei legende care justifica din plin întrebarea dacă a existat vreodată cu adevărat. Dar tocmai acest aspect îi atrăgea pe poeţii şi prozatorii austriaci, fiindcă întărea impresia

„unei ecumenicităţi de natură estetică, a unei ferestre deschise stărilor lirice” *, a unei *„realităţi de vis*”, cum spunea Hugo von Hofmannstalil, a unei stări de spirit mai degrabă decât a unui stat cu *„o metropolă barocă, dar fără politică barocă*” 2 şi care încerca să se împotrivească cerinţelor vremii în aceeaşi măsură în care popoarele vieţuind în limitele lui pretindeau dreptul la existenţă statală proprie.

Permanenta şi intensa preocupare cu problema forţelor destructive ale timpului, cu primejdioasele contradicţii, dăduse naştere unui foarte nuanţat şi subtil sentiment al fatalităţii care a constituit de altfel humusul cultural şi politic propriu zis al Austriei. Este incontestabil că spiritulde toleranţă austriac, înţelegerea faţă de cursul lumii, capacitatea de adaptare, talentul pentru psihologie admirat azi la Freud, Adler sau Weininger şi în operele faimoşilor scriitori-antropolgi ca Broch, Musil, Canetti, Saiko, Doderer şi alţii, reprezintă produsul acestei preocupări, iar darul cunoaşterii oamenilor, un rezultat al „dureroasei experienţe... acumulată din studiul psihologiei popoarelor şi al relaţiilor sociale”8, dar şi al cunoaşterii modalităţilor de a coexista în viitoarea contradicţiilor practic insolubile, din cunoaşterea *„posibilităţii imposibilului*”[4] [5]. De altfel,

---

de...) Ed. Stiasny, Graz-Viena, 1962, p. 8.

4 Claudio Magris, op. cit., p. 25.

5 Rudolf Henz : „Oesterreich“, Kidtur der Nationen (Austria, seria

tema luptei cu timpul, a opririi pe loc a clipei, sentimentul de tristeţe pe care-l provoacă irosirea vieţii, adeseori fără vreo ţintă, lăsând în urmă senzaţia golului, „*sentimentul de încântare pe care-l generează clipa prezentă*”, după cura defineşte Hofmannsthal acea foarte subtilă transformare în muzicalitate a sentimentului deşertăciunii, constituie una din multele trăsături esenţiale ale spiritului austriac şi poate fi înfâlnită chiar în cântecele de bâlci, în misterele medievale, în poeziile celui mai autentic şi profund trubadur austriac, Jans de Eneukel.

Muzicalitatea, una din modalităţile de a învălui viaţa terestră cu un nimb de eternitate, este un autentic sentiment de viaţă austriac care se reflectă atât în atitudinile spirituale, în viaţa de toate zilele, cât şi în creaţiile care evocă deşertăciunea unui imperiu sortit pieirii. De-a lungul veacurilor, acest sentiment a dat naştere unei acute intuiţii a morţii şi a suferinţei şi şi-a găsit o strălucită expresie artistică în clamările de jale ale multor poeţi, unul dintre ei fiind Georg Trakl, ilustru epigon al barocului salzburghez. De altfel însăşi cultura austriacă poartă în structura ei însemnele barocului, în măsura în care exprimă în notaţii foarte proprii sentimentul nimicniciei terestre, al disoluţiei valorilor, dorurile difuze şi meandrice: o cultură care după ce a dat în pârg şi a devenit roadă târzie dobândeşte strălucire, fast, mireasmă, fără a putea ascunde semnele senectuţii, fiorii morţii, ultimele pâlpâiri de viaţă (să ne amintim de acea „*belle époque*” vieneză cu serbări galante şi operete) care se scurg sub pecetea fatidicului: prea lârziu!

Precauţia împletită cu teama, indecizia, existenţa temă înclinând în mod ciudat spre inactivitate, conservatismul maturităţii spirituale alimentată de amintiri şi nostalgii, permanentul conflict cu lumea, toate aceste aspecte ale procesului de îmbătrânire, de

---

Culturi şi Naţiuni), Ed. dock und Lutz, Nürnberg, 1964, pp. 43—44.

resemnare în faţa ireversibilului, le întâlnim cu infinite nuanţări în literatura austiâacă, atât în *Faust* al lui Lenau, *Sărmanul Spielmann*, eroul lui Grillparzer, care-şi soarbe ultimele energii din amintirile unei iubiri defuncte cât şi la Risach, personajul lui Stifter din *Nachsommer* (*Vară târzie*) – titlu sugestiv pentru întreaga atmosferă a acestei culturi – care cultivă trandafiri, e'mistuit de o dragoste târzie şi aduce elogii *vârstei venerabile*". în astfel de viziuni, omul apare în postura unei simple vieţuitoare pasive, asemenea,unei plante. Personaje de acest gen abundă în literatura austriacă a veacului nostru. Câteva dintre ele merită să fie amintite: domnul von Trotta al lui Joseph Roth în *Marşul lui Radetzky*, consilierul Zihal diD micul roman *Die erleuchteten Fenster* (*Ferestrele luminate*), Melzer din *Strudlhofstiege* (*Scara Strudlhof*), Geyrenhof din *Die Dämonen* (*Demonii*) de Doderer, apoi galeria de funcţionari, pensionari şi holtei, mai ales cei din opera lui Kafka, însemnaţi cu stigmatele unei existenţe de infructuoasă solitudine. Dar dacă tema este continuată şi în literatura austriacă modernă, modalitatea tratării ei se schimbă, direcţionată spre ironie şi satiră. Oricât de modernă, ea păstrează totuşi în centrul preocupărilor ei tipul omului incapabil de a trăi, ratat, descins din galeria de eroi ai lui Grillparzer, care, el însuşi, a trăit drama geniului dezabuzat, înfrânt, închis în sine, prefigurând parcă pe acei „*oameni dificili*", bănuitori şi melancolici, mereu rămaşi în urma vieţii fiindcă şi-au ratat clipele, dornici de activitate, dar inactivi, visând acţiuni a căror povară să-i copleşească. O analiză mai aprofundată ne dovedeşte că însuşi Ulrich, „*omul fără însuşiri*", al lui Musil face parte din rândurile acelora care au prea multe posibilităţi la îndemână, dar nicio certitudine. *. Chiar dacă acţiunile sale nu sunt ilogice, este totuşi unul dintre reprezentanţii acestei mentalităţi, poate cel mai de seamă, al cărui mod de gândire paradoxal descoperă că absurdul este unul din elementele componente ale esenţei lumii. Prin Broch

şi Doderer procesul de disecare al acestor suflete disociate într-o epocă disociată, grevate de complexe şi refulări, învăluite de o aură de decadentism şi morbiditate crescândă, în măsura în care „demonii" irump în forul lor interior, atinge culmile măiestriei, după ce însuşi Musil, în urma unei aprofundate analize a trebuit să conceadă că istoria sufletului austriac urmărită în romanul[6]

Omul fără însuşiri eşuează în mod necesar în mrejele nesăţiosului sex şi al tendinţelor beliciste.

Impresioniştii de „*fin de siècle*" au creat tipul omului care ştie să-şi poarte cu demnitate povara anilor, fără lamentări, ca în comedia lui Hofmannstlial *Der Schwierige* (*Dificilul*), simbol pentru o întreagă categorie de eroi de tipul contelui Biilil. pentru care chiar actul vorbirii reprezintă o „*indecentă autoapreciere*" *, iar groaza faţă de „*nebunia activităţii*" – pe care Grillparzer o botezase „*regretul faptei*" – , degringolada vieţii ating un grad atât de înalt îneât cheamă după sine dorinţa de expiere. De aci şi până la modul în care Kafka înţelege viaţa nu este decât un pas. Asemenea personaje lasă impresia că lumea în plin proces de descompunere ar favoriza tipul de om subtil, rafinat, rezervat.2 Hofmannstlial este de altfel primul scriitor austriac care a convertit în valori literare starea de inactivitate şi resemnare, şi a populat dramele sale cu personaje baroce, care par reflectate prin sisteme de oglinzi, nişte fantome vieţuind în ţinuturi exotice, în atmosferă' de o mie şi una de nopţi, în care afectele şi formele de viaţă devin jocuri estetice. Nu pe nedrept generaţia expresionistă care a urmat, şi mai ales Broch în faimosul său studiu *Hofmannstlial und seine* Zeii (*Hofmannstlial şi epoca sa*), a supus unei necruţătoare critici acea „*belle époque*" vienează, care părea că dă naştere unui nou Biedermeier8 de sfârşit de veac, care culminează în

6 Hilde Spil: Welt im Widerschein, Essays (Lumea reflectată, eseuri), Ed. C.H. Beck, München, 1960, p. 244.

superficialitatea estetic-decorativă a operetelor lui Strauss, Lehar şi Kalman. Această fulgurantă şi policromă superficialitate 4, decantată cu mult rafinament, voioasa nonşalanţă, surogatele de sentimente, falsele vorbe de duh, jocul de-a viaţa şi nefiinţa încercau în realitate să acopere cu un strat de conferi genunea ce se deschidea în faţa lumii în strălucitoare descompunere, transformând totul într-o *„graţioasă* inrilugo von Hofmannsthal: *Gesammette W'erke* (*Opere complete*), Frankfurt am Main, 1954, p. 258.

2 Claudio Magris: *op. cit.*, p. 25.

8 *Das grosse Erbe*, pp. 63-64.

4 *Idem*, p. 64.

dolenţă atotiertătoare" ', într-un *„vesel apocalips vienez*".*2* E o epocă în care înfloreşte genul foiletonistic prezumţios, preţios, *„literatura de cafenea*"[7] [8], violent atacată de generaţia imediat următoare ca *„non-valoare intr-un gol de valori*" 4 şi în care, iniţial austriacul H. Broch, apoi maghiarul Georg Lukâcs[9], au întrevăzut zorile epocii de cruzimi şi barbarie care a urmat. Broch merge atât de departe cu critica sa încât consideră conceptul de „artă pentru artă"drept o *„explozie a iraţionalului*", valsurile lui Strauss [10], expresia *„imoralităţii unei societăţi lipsite de scop şi producătoare de droguri nocive*" [11], iar estetismul, o decădere spirituală, începutul *„celei mai sumbre anarhii*, *al celor mai negre instincte atavice*" [12]. Cultul insipidului a dat naştere unor surogate care au anihilat progresiv valorile

---

7 Ilermann Broch : Hofmannstlud und seine Zeit, p. 37.

81 Broch, Hofmannsthal und seine Zeit, p. 36 şi urm.

9 Georg Lukâcs, Skizze einer Geschichte der neueren deut- schen Literatur (Schiţa unei istorii a literaturii germane mai noi), Ed. Aufbau, Berlin, 1953, pp. 119—120.

10 Idem, p. 39.

11 Idem, p. 59.

128 Idem, p. 28.

etice. Voinţa etică se toceşte pe măsura creşterii vacuităţii.

Diatriba lui Broch împotriva operelor de prost gust, care fac parte din sfera răului, a constituit un îndreptar valoros pentru generaţia următoare. Tinerii din jurul anului 1910 au respins producţiile ce se voiau doar „literare şi estetice", care exaltau morbiditatea simţurilor. După primul război mondial, atacurile la adresa unei asemenea literaturi s-au intensificat şi mai mult. în rigorismul său excesiv, Kafka a cerut chiar prietenului său, Max Brod, să-i distrugă opera după moarte, motivând că orice cuvânt ascunde într-un anumit fel o ispitire a răului, cuvântul greşit, folosit orbeşte, iar prostul gust elimină adevărurile vieţii, a sentimentelor şi gmdurilor. în studiul său *Das Böse im Wertsystem der Kunst* (*Răul în sistemul valorilor artistice*), Broch a criticat cu asprime pe creatorii de maculatură, pe care îi consideră nu doar „*nişte naivi şi semidocţi*,.., *ci indivizi descompuşi moralmente*, *răufăcători şi provocatori de rău absolut*" >. Această concepţie asupra moralităţii artei şi a valorii cuvântului a cărui funcţie preponderentă constă în exprimarea adevărului şi respingerea minciunii, a tentaţiei răului, a fost cu străşnicie apărată de Karl Kraus, care timp de decenii a combătut spiritul foiletonismului în revista redactată şi editată de el, *Die Fackel* (*Făclia*). Mai mult, cultul cuvântului a fost dus atât de departe, încât acesta a fost considerat ca o *existenţă* în sine, un document al existenţei; modele în acest sens oferă *Elegiile duineze* ale lui Rilke, operele lui Gütersloh, Doderer sau Herbert Eisenreich, chiar când uneori cuvântul este utilizat manierist, estetizant, sau când limita dintre joc şi etica riguroasă, faţă de valoarea cuvântului apare mai puţin delimitată, cum este cazul romanului *Der Tod des Vergii* al lui Broch.

Pe de altă parte, în faimoasa sa *Scrisoarea lordului* Chandos8 Hofmannsthal, poetul impresionismului, acordă crizei cuvântului şi o semnificaţie etică, în sensul

că tentativa sinceră de a denumi lumea, scoate la iveală o scrie de limite cu profunde ecouri. De altfel nici Rilke în ale sale *Însemnări ale lui Malte Laurids Brigge* sau în poeziile perioadei târzii nu se situează prea departe de acest punct de vedere. Reprezentanţi ai impresionismului şi ai neoromantismului, Rilke şi Hofmannsthal au devenit în perioada maturităţii lor vestitori ai expresionismului. Deşi cele două direcţii literare se condiţionau reciproc, se suprapuneau chiar până la un anumit punct. între generaţii se produsese o ruptură atât în ceea ce priveşte concepţiile lite-

1 Citat după Friederich Heer: *Oesterreichische Literatur der Gegenwart* (*Literatura austriacă contemporană*), in *Deutsche Literatur in unserer Zeit*, Ed. Vandenhoek & Ruprecht, Göttingen, 1959, p. 132.

8 H. v. Hofmannsthal: *Der Brief des Lord*. *Chandos* (*Scrisoarea lordului Chandos*).

rare, cât şi atitudinea faţă de viaţă, ruptură care dobândeşte contururi precise în timpul războiului.

Impresionismul este strâns legat de aşa-numita „şcoală vieneză", un cerc constituit în jurul lui Arthur Schnitzler şi Hermann Babr şi din care făceau parte Richard Beer-Hofmann, Peter Altenberg, Leopold von Andrian ş.a. Elemente de stil şi gândire" impresionistă pot fi depistate însă şi lâ Ştefan Zweig, Robert Muşii, Joseph Roth şi chiar la de curând decedatul Heimito von Doderer. De altfel afinităţi cu impresionismul pot fi sezisate la toţi scriitorii care au evocat în epoca monarhiei, direct sau memorialistic momente de viaţă din scânteietorul proces de pulverizare, fiindcă nicăieri sentimentul deşertăciunii, al morţii, nu a fost atât de puternic resimţit ca în vechea Austrie.

Nu trebuie să ne mire faptul că în cadrul monarhiei danubiene literatura de limbă germană a atins culmi nebănuite, că austriecii sunt aceia care au pus bazele psihologismului (Freud), impresionismului (Ernst Mach) şi expresionismului (Edmund Husserl) sau că Arthur

Schnitzler a folosit cu mult înaintea lui Joyce monologul interior, iar Rilke şi Kubin au scris primele romane cu tente suprarealiste sau că, în sfârşit, Muşii şi Broch au conceput romanele fără acţiune, iar Kafka proze în care povestitorul dispare cu totul. Şi nu oare disoluţia realităţii statuate, dispariţia obiectelor fixe constituie bazele artei modeme? Noul mod de a concepe sufletul, spaţiul şi timpul, a prins consistenţă, simultaneitatea şi relativismul şi-au făcut apariţia mai curând în Austria ca unnare a paradoxalului mod de viaţă din cadrul monarhiei.

Freud şi Schnitzler, ca medici, au fost primii care au elaborat formula relativismului psihic, a tragismului psihic impresionist, formulă, care preluată de Ernst Mach, tot austriac, a devenit cheia unui întreg sistem filosofic prin intermediul căruia au fost sondate carenţele şi maladiile eului. Schnitzler şi Freud, ca scriitori, au practicat un soi de spionaj sufletesc şi au intuit chinuitoarea ambivalenţă a eului disociat în societatea austriacă din preajma anului 1900; sexul nesăţios a devenit simbolul unei întregi generaţii şi al unei epoci, un simbol de care Schnitzler a abuzat copios în scenele voit frivole ale piesei sale *Reigen* (*Joc*).

în proza evocativă *Vergănglichkeit* (*Deşertăciune*) tu care se deschide antologia de faţă, Freud dă expresie sentimentului de jale, atât de specific epocilor târzii, când fenomenul de pierdere a aptitudinii de a iubi, disoluţia realităţii, ruptura dintre lumea interioară şi realitatea exterioară sunt resimţite ca o „întâmplare dureroasă”. Aptitudinea de a iubi, devenită infidelă, caută în rătăcirile ei fără ţintă noi legături, pe care însă le părăseşte îndată ce le-a găsit. Această disponibilitate, neataşare, suferinţa provocată de fiecare despâiţire, între procesul melancolicului bun rămas constituie trăsătura fundamentală a literaturii austriece târzii şi a fost caracterizată de Hofmannsthal prin termenul de „preexistentă”, iar în *însemnările lui Malte Laurids*

Brigge imposibilitatea unei *„uniuni pe viaţă*”. De altfel Rilke se referă deseori la deşertăciune; fundalul poeziilor sale îl constituie mai totdeauna o despărţire şi atmosfera legată de ea. Cea de a opta *Elegie duineză se* încheie cu versul:”*Aşa trăim, mereu luindu-ne rămas bun*”. Adevărata posesie e irealizabilă. Nimic nu e etern şi nimic nu ne poate reţine, pare să spună Rilke în profesia sa de credinţă. Sentimentul despărţirii, conştiinţa irevocabilităţii nu se sting odată cu prăbuşirea definitivă a monarhiei (1918), dimpotrivă, asistăm la ciudata situaţie în care trăsăturile legendare ale imperiului se îngroaşă. „Lumea de ieri”, cum numeşte Stefan Zweig lumea care oferea cel puţin o certitudine, este comparată cu haotica lume postbelică, inflaţionistă, şi această alăturare, trezind nostalgia „fabuloasei Europe centrale”, duce la retrospectivele lirice, pline de farmec ale lui Joseph Rotii, Stefan Zweig, Franz Werfel, Felix Braun, Alexander Lemet-Holenia. însăşi operele lui Muşii şi Doderer sunt scrise tot cu un ochi privind înapoi, ca de altfel şi mediocrele producţii ale unui Bruno Brehm (*Apis şi Este*) sau ale lui Mirko Jelusich, citite şi apreciate însă de masele largi *„Pe alunei, înainte de marele război* – ’spune Roth în *Ma<şul lui Hadetzky – nu-ţi era indiferent dacă un om trăia sau mwea. Când unul dintre pământeni dispărea, locul său nu era imediat ocupat de un altul... Tot ceea ce creştea avea nevoie de timp îndelungat pentru a putea creşte... Pe vremea aceea se trăia din amintiri, aşa cum astăzi se trăieşte din darul de a uita cât mai curind, cit mai profund.*” 1

2. Praga şi demonii în expresionismul austriac

Critica lui Broch îndreptată împotriva impresionismului vienez a fost simptomatică pentru generaţia expresionistă care s-a ridicat în regiunile mărginaşe ale imperiului, mai ales la Praga -irealitate devenită oraş – unde atâtea vestigii ale trecutului aminteau de defenestrare, de gâlcevile dintre germani şi cehi, de războaiele husite, de nenumărate torturi şi

poveşti de vrăjitorie, de fantomaticul Golem, de comunitatea evreiască şi de figura, devenită legendară, a rabinului Low. Prin sobrietatea şi atmosfera ei stranie, Praga este întru totul antipodul Vienei vesele: în locul valsurilor predomină posomoreala şi încordarea. Uliţele strimte sunt anume făcute parcă să evoce grozăviile, actele de demenţă şi isterie colectivă pe care istoria oraşului le-a consemnat. Amintirile în acest oraş al judecăţii de apoi, înrudit cu Kaisersaschem din *Doktor Fauştus* al lui Thomas Mann, par încrustate în piatră. Urzidil şi Kisch[13] [14], scriitori eminamente praghezi, s-au întrecut în descrierea aspectului straniu. Tipurile de decrepiţi şi demenţi ca în drama *Golem* a lui Paul Leppin, cei din romanul cu acelaşi nume al lui Meyrink, din povestirea *Moartea este o stare de epuizare vremelnică* a lui *B-rod*, din *Moartea micului burghez* sau *Cerul jefuit*, ale lui Franz Werfel, din *Procesul* iui Kafka, unde strada Julius este reconstituită minuţios în sumbra ei paragină, sunt aci parcă în elementul lor. Hradcinul şi Catedrala sf. Vit iau proporţii fantastice, delirante în *Castelul* şi *Procesul* lui Kafka, scriitorul cel mai legat de atmosfera praghezã. în *Procesul*, bunăoară, în capitolul în care un preot povesteşte şi tălmăceşte personajului principal înţelesul parabolei *In faţa legii*, coloanele de susţinere ale domului gotic fac impresia unor gratii la ferestrele unei închisori, iar Hradcinul capătă proporţii de „castel” justiţiar. Acelaşi peisaj urbanistic ia aspecte apocaliptice, de biblică înviere a morţilor, în romanul lui Kubin, *Cealaltă faţă*. însăşi semnificaţia stemei oraşului Praga, a fost tălmăcită de Kafka în felul următor: „*Tot ceea ce a creat acest oraş în domeniul legendelor şi al cântecelor cheamă parcă acea zi predestinată când cinci lovituri succesive ale unui pumn uriaş vor nimici oraşul. Acesta-i*

13 Joseph Roth : Marşul lui Radetzhj, ed. Kiepenheuer & Witsch, Koln, 1963, p. 141.

14 J. Urzidil : Prager Triptychon (Triptic praghez).

înţelesul pumnului în stenul oraşului,” [15].

Praga a fost supranumită „vârtelniţa furtunilor” europene; acolo s-au ciocnit în 1848 contradicţii de neîmpăcat, demonii aşteptând clipa dezlănţuirii lor. De acolo, ca şi din alte regiuni mărginaşe ale imperiului, au pornit spre centrul Vienei şuvoaiele care aveau să destrame vechea Austrie şi mitul ei. Literatura unor scriitori cu orientare de stânga, expresionişti germani sau cehi (Hasek, Capek ş.a.) au contribuit substanţial la acest proces de destrămare. Tensiunea politică internă atinsese un grad atât de înalt, încât dezlănţuirea primului război mondial a fost considerată aproape o mântuire; în primele zile ale conflagraţiei din 1914, febra belicista luase aspecte delirante. Precaută şi inactivă până atunci, politica habsburgică deveni dintr-o dată dinamică: generalul Hotzendorf îl convinse pe bătrânul monarh să declare războiul şi acesta, şovăind, semnă decretul mobilizării. Nu după mult timp însă, iadul de la Verdun a pus capăt pentru totdeauna multprelungitului proces de disoluţie a imperiului, nesfârşitelor amânări şi racilelor care săpau temelia edificiului statal, şovăielilor şi stărilor de continuă încordare. Milenara solidaritate a imperiului se dovedi iluzorie.

Pe tărâm literar, tânăra şi dinamica generaţie expresionistă dădea lupta cu generaţia anterioară. în timp ce Hermann Bahr, Roda Roda, Anton Wildgans sau chiar Hofmannsthal, Friedell, Alfred Polgar şi A. Petzold, aciuiaţi la cartierul general al presei de război, măcinau fraze în reportajele patriotarde de pe front, tânărul Georg Trakl, în vârstă de numai douăzeci şi şapte de ani, îşi punea capăt vieţii, otrăvindu-se, lingă Cracovia, în semn de protest împotriva marelui măcel. Aflaţi în tranşee, sub focul de baraj, un Ţheodor Kramer. Robert Muşii, Egon E. Kisch, Ernst Waldinger, Albert Ehrenstein

---

15 Franz Kafka: Beschreibung eines Kampfes. Novellen, Skizzen, Aphorismen aus dem Nachlass. (Descrierea unei bătălii. Nuvele, schiţe, aforisme din Postume), Ed. S. Fischer, Frankfurt a/M., 1946.

trimiteau, în ascuns, poezii şi pamflete antirăzboinice revistelor expresioniste *Der Sturm* (*Furtuna*), *Die Aktion* (*Acţiunea*) şi *Die weissen Blatter* (*File albe*). Iar în 1918, după prăbuşirea fronturilor, mulţi dintre cei amintiţi au contribuit la formarea de „gărzi roşii" şi „miliţii populare". Lângă statuia din Viena a marilor maeştri germani, Werfel, în chip de tribun popular, cerea mulţimii adunate să ia cu asalt instituţiile bancare şi financiare, episod care i-a prilejuit lui Karl Kraus, editorul revistei *Die Fackel* şi maestru neîntrecut al satirei, o serie de substanţiale glose.[16]

Prăbuşirea monarhiei şi evenimentele care au urmat, adică republica, epoca nazistă, un nou război mondial, o nouă instabilitate postbelică, îndreptăţesc într-o oarecare măsură nota de nostalgică evocare a „lumii de ieri" pe care o întâlnim la mulţi scriitori. Fiindcă, după o aparentă şi prelungită stabilitate, s-a conturat şi s-a instaurat o lume de răsturnări politice, de nesiguranţă şi de orori. Ceea ce generaţia vârstnică reprezentată

1 *Das* gros˙se Erbe, p. 78.

3CVIIÎ

de Rilke, Hofmannslhal sau Muşii bănuise doar că s-ar putea întâmpla, deveni dintr-o dată realitate cotidiană chiar şi pentru autorii care glorificaseră atmosfera monarhiei şi „epopeea" primului război mondial. Iar numărul lor nu era mic.

3. Grotescul austriac

Cu mult înainte de prăbuşirea monarhiei, semnele sfârşitului iminent se conturaseră foarte clar: lucrurile dobândiseră un înţeles dublu, realitatea se transformă într-un rigid mecanism de tradiţii secătuite de viaţă, iar pe plan secund se configura tot mai precis o „altă realitate", difuză în cuprinsul ei, dar insinuându-se

16 F. Torberg : op. cit. Vezi şi : Wolfgang Keyser : Die Gro- teske, seine Gestaltung in Malerei und Dichtung (Grotescul, plăzmuirea lui în pictură şi poezie), Ed. Francke, Berna, 1957, p. 198.

haotic şi trezind spaime. Prin ambiguitatea lor, prin pierderea caracterului real, lucrurile generau neîncredere în esenţa lor. Părea că măşti neînsufleţite se suprapun unor chipuri reale, visul se îmbină cu stări de trezie; tot ceea ce era mişcător părea încremenit, iar încremenirea se însufleţea. Casele, copacii, uneltele însăşi, lucrurile vechi şi îmbătrânite dobândeau parcă trăsături umane, videne uneori, în vreme ce omul plasat într-un astfel de peisaj, încremenea, îndobitocindu-se şi automatizându-se. Cine avea ochi de văzut şi – numărul acestora era destul de mare – intuise starea apocaliptică premergătoare prăbuşirii statului imperial, un adevărat sfârşit de lume. *Odradek* şi *Metamorfoza*, *Procesul* şi *Castelul* ale lui Kafka, *Miniaturile tarokaniene* a lui Herzmanovsky, *Tubutsch* a lui Ehrenstein, opera lui Meyrink aveau să se nască din asemenea stări de sumbră efervescenţă spirituală. Mai mult, ecourile acesteia se prelungesc chiar în exerciţiile de literatură grotescă ale generaţiei de după 1943, mai ales în unele lucrări ale lui lise Aichinger, Kein, Milo Dor, Jakov Lind, Albert Drach, Erich Fried, în care „*ridicolul lipsei de coeziune*” >, „*starea de izolare*” a 1

lucrurilor dobândesc aspecte macabre. Absenţa unui principiu unificator, a unui etalon de măsură a valorilor reale, cuz adevărat superioare, se resimţea tot mai adine. Fenomenele vieţii sociale şi psihice se descompuneau în părţile lor componente, fiecare parte componentă devenea sistem de sine stătător şi singularizat, lipsit de coeziune şi de relaţie cu restul fenomenelor. Scăpate de sub control, sistemele funcţionau în gol – ca în *Castelul* lui Kafka – generând stări de panică, dislocări psihice cu urmări tragice pentru fiecare individ în parte. Acţiunile transformate în simple funcţiuni mecanice, fără o logică interioară, fără raportul necesar, dintre mijloc şi scop, deveneau ridicole şi înfiorătoare. Cele mai banale motive serveau drept acte jde justificare a existenţei. „*Dacă aş fi întrebat ce mi*

s-a întâmplat ieri – spune eroul povestirii *Tubutsch* a lui Ehrenstein – *aş răspunde în felul următor*: «*Ieri P Ieri mi s-a rupt şiretul de la pantof*»„. In romanul lui Herzmanovsky există un erou, Eynhuf, secretarul depozitului de „*trompete imperiale*”. Supremul ideal al acestuia constă în a dărui monarhului, cu prilejul aniversării unui sfert de veac de domnie, o efigie reprezentând cifra 25, confecţionată din 25 de dinţi de lapte. Eroul nu dispune decât de 24 de piese – şi fabulaţia romanului derulează aventura căutării ultimei piese. Absurdul în literatura austriacă ia naştere din alăturarea unui scop banal, ridicol şi imensa cantitate de energie, iniţiativă şi conştiinciozitate irosită în vederea realizării lui. Această discrepanţă constituie punctul de plecare în creionarea acelor tipuri de funcţionari întâlniţi bunăoară în povestirea *Tulpe* a lui Hermann Ungar, în „acţiunea paralelă” din romanul lui Muşii *Omul fără însuşiri*, din *Mascarada geniilor* a lui Herzmanovsky sau din *Generalul* lui Giitersloh. Ticul se substituie sensului, obişnuinţa ia locul vieţii; o asemenea realitate construită parcă pe calapodul fanteziei sucite a unor spiriduşi, cu ciudăţenii care apar la fiecare pas, din fiecare clin al existenţei, constituie aspec-Iul demonic al vieţii banale a amploiaţilor şi a instituţiilor, adevărate „fenomene oculte”, pe care investindu-le cu lumini de panoptic ridicol şi baroc, scriitorii austrieci le-au transformat în substanţă literară cu efecte înfricoşătoare.

4. Parodia universalităţii

Aceasta este imaginea legendarei ţări Kakania1 substanţă neîndestulătoare, prăpastie între sens şi existenţă, dislocare cu fisuri adinei în spatele cărora pândesc diformităţile. Irealitatea se naşte ca urinare a dispariţiei raportului logic, a consensului dintre forul interior şi lumea exterioară, coincidenţa acestora asigură certitudinea şi împiedică apariţia nonsensului. Tot ceeace-i trecător, proces pur, faptă nereflectată reprezintă nonsensuri; orice încercare de a stabili

raporturi între ele eşuează, deoarece mijloacele cu ajutorul cărora omul se apăra în faţa lumii transformând-o în cuvânt, raţiunea şi moralitatea refuză să acţioneze. Când lumea exterioară este părăsită de fantezia noastră, noi înşine devenim lume exterioară. Acesta este şi înţelesul pe care Camus l-a dat absurdului. Cartea sa *Mitul lui Sisif2* are un întreg capitol închinat lui Kafka. De altfel, însuşi Kafka, meditând asupra unei asemenea stări de disperare, glosează în felul următor: „El nu este niciodată îndeajuns de pregătit pentru a putea înfrunta o situaţie şi deci nici nu-şi poate reproşa că viaţa îi cere în mod chinuitor să fie pregătit; dar, chiar dispunând de timp, cum s-ar putea pregăti fără să cunoască misiunea? Suntem, cu alte cuvinte, în stare să facem faţă unei probleme fireşti, simple?”[17] Aceasta în mod ideal; dar ce se întâmpâă când intr-adevăr suntem confruntaţi cu astfel de situaţii? Sau, după consumarea lor, când trebuie să le analizăm? Dezvoltând tema imposibilităţii de a realiza universalul, experienţe anticipate, romanul *Procesul* reprezintă deopotrivă o luare de poziţie polemică faţă de această problemă. Şi totuşi vechea Austrie voia s-o realizeze cu de-a sila prin politica ei. Asumându-şi acest rol, ea a devenit parodia constrângerii la totalitate şi a demonstrat că realizarea unui sistem totalitar nu este cu putinţă decât ignorând adevărul şi anulând ideea de om. Kakania a fost „o problemă complexă”, dar în acelaşi timp şi parodia acesteia, ca de altfel şi a unui şir întreg de fenomene ale vieţii modeme, şi până la urmă parodia propriei ei existenţe, a inconsistenţei ei încadrată în venerabile forme şi formule de viaţă, care produceau acelaşi ecou ca şi un mare manej gol în care pătrundeai din curiozitate. Sub aspectul de panoptic ridicol şi pestriţ, Kakania purta în mod evident stigmatele procesului de criză generală în care burghezia occidentală intrase cu

17 R. Muşii : Der Mann ohne Eigenschaften (Omul fără însuşiri), cap. 8 şi 20, în antologia de faţă, voi. p...

vreo patru sute de ani mai înainte. Marii scriitori austrieci au intuit din vreme că această ciudată vatră culturală care dăduse lumii teoriile psihanalizei, tehnica monologului interior, filosofia impresionismului, a expresionismului, a neopozitivismului, muzica atonală (Schonberg, Alban Berg, Webern) şi, în ultimă instanţă, o viguroasă literatură de limbă germană, nu mai reprezenta decât „*un foarte evident model de prăbuşire a lumii moderne*" *.

Pe la începutul secolului, Austria făcea parte din categoria acelor ţări în care fenomenul relativizării în timp a existenţei istorice, psihologice şi spirituale se resimţea din plin şi chinuitor. „Realitatea" era o simplă formulă ajutătoare, carapacea ei nu ascundea decât nonsensul unor noţiuni. Chiar şi credinţa în destinul omului, în măsura istoriei devenise subiect de parodie. „*Dacă istoria omenirii ar avea o misiune proprie* – afirmă, ironizând, Muşii în romanul său – *această misiune nu ar fi cu nimic mai prejos decât aceea pe care o are acum şi care conduce la ciudata concluzie că de fapt*

1 R. Musil: *Omul fără însuşiri*.

XXIt *nu are nicio misiune*"*. Vorbind despre „ambivalenţa" veacului nostru, pe care o numeşte „phenotip" – coexistenţa unui fenomen şi a contrariului său – Gottfried Benn recunoaşte că unica modalitate de a da expresie neexprimabilului este paradoxul. Vechea Austrie reprezenta cel mai propicp teren de dezvoltare a acestei modalităţi întrucât „*disoluţia atinsese nivelul integrităţii*" [18]. Procesul de pulverizare a vieţii, inexistenţa unui principiu unic de* raliere pentru toţi şi toate, universalitatea impusă cu sila, transformaseră acest imperiu cvasimedişval şi cu o unitate pur simbolică exprimată prin coroană, într-o minciună frumos poleită, într-o realitate de vis, care parodia posibilitatea unităţii şi demonstra prin propria lui existenţă imposibilitatea de

181 Erich Heller : Studien zur modernen Literatur (Studii de literatură modernă), Ed. Suhrkamp, Frankfurt a/M, 1963, p. 13.

a realiza unitatea. In existenţa doar ca spaţiu a imperihlui, timpul părea că e suprimat, deşi îşi lăsase pretutindeni stigmatele, deşi pulveriza mai degrabă decât unifica o lume de identităţi născute din spaimă, care, la rândul ei, era parodia ideii că „*noi înşine ne transformăm în lumea spiritului în continuă mişcare*” [19]. Magicul vis imperial al universalităţii nu întârzie să se autodemaşte chiar dacă prezenta trăsăturile ridicole ale înfiorătoarelor încercări de mai târziu de a totalitariza istoria şi timpul. Deocamdată voiosul scop în sine se reflecta, ca într-o sală de Oglinzi, intr-un noian de nonsensuri şi tautologii pe care, ironizându-le, Muşii le numeşte „*identice cu sine*, *dar numai din întâmplare*” 4; cu timpul însă începu să-şi facă părerea că există „*fenomene date şi născute prin sine*”[20]. Mai târziu, în lumea modernă, o lume care bâjbâie din ce în ce mai mult prin realităţile născute din sine, concomitent cu pierderea evidenţei şi a credinţei, asemenea păreri au dat naştere unor noi aspecte ale crizei noţiunii de libertate şi responsabilitate umană. Capacitatea fanteziei de a plăzmui realităţi, faptul că o irealitate poate fi mai puternică decât lumea, părerea astăzi foarte modernă după care omul este o cauză în sine lăsată pradă libertăţii erau de mult cunoscute în Austria, ceea ce a şi făcut ca mulţi scriitori să se îndrepte spre făgaşul literaturii de coşmar. Căci ce altceva decât un vis macabru era, de pildă, uriaşa maşinărie birocratică în care întâmplarea lua aspecte de destin, care prin amânările, dezlânările ei, transformase existenţa nefericiţilor supuşi într-un joc, mutându-i de colo-colo, ca pe nişte cifre abstracte. Romanele lui Kafka, în special *Castelul*, convorbirea dintre Joseph K. şi primarul satului, lasă să se întrevadă soarta individului abandonat bunului plac şi samavolniciei.

5. Realitatea de vis şi oroare faţă de sistem

19 R. Muşii : Omul fără însuşiri, cap. 34.

203 H. Spil : Welt im Widerschein, p. 255.

întrebarea dacă monarhia a existat *cu adevărat* sau doai ca legendă, ca o fantasmagorie, nu este întru totul nejustificată. Ea s-a creat pentru sine şi a dăinuit, cu uşoare constrângeri, sfidând legile propriei ei existenţe: teren propice pentru poezie. şi tălmăcire psihanalitică a visurilor. Intr-o prelegere intitulată *Meine* Zeit (*Epoca mea*), vorbind despre forţa neadevărului de a plăzmui realităţi, Thomas Mann dă curs următoarelor idei: *„Mă cuprinde de-a dreptul o spaimă îndată ce aud rostindu-se cu indiferenţă fraza*: *Cum adică, legendele* «*în măsura în care sânt recunoscute*» *pot deveni adevăruri*? *Miturile, poveştile, falsificările, minciunile pot fi transformate în temeiuri ale realităţii istorice*?... *Asta înseamnă că istoria nu este altceva decât un gen odios de poezia, o poezie a silniciei, deoarece transformarea neadevărului în adevăr este la urma-urmei tot o siluire, după cum însăşi cea mai blândă formă de exploatare a nevoii omului de a crede este silnicie*." 1 Sau, după cum spune Kafka în *Procesul*: *„Nu tre-*[21]

buie să credem că totul este adevăr, ci că totul este necesar" *1*. Birocraţia austriacă şi cea rusească au creat în cele două imperii adevărate modele de aparate cu funcţionare totalitară, sisteme, magistral caracterizate de Kafka în Castelul1: o societate fundată pe ficţiuni, egală cu sine, închisă în sine, aflată sub jurisdicţia autoritară a „castelului"; o societate râvnită totuşi de izgonitul K. însetat de ideea de a se elibera de chinuitoarea sa libertate şi solitudine. Străin fiind, el este singurul om care contemplă şi se minunează în faţa acestui joc ce funcţionează perfect: *„Trebuie să fii străin şi într-o situaţie cu totul specială, aşa cum este a mea* – spune el – *pentru a te putea*z*, sustrage ideilor preconcepute şi a te îndoi de necesitatea acestui uluitor de unitar joc*." Teama de zguduirile pe care nu realitatea adevărată, ci realitatea fictivă le-ăr putea provoca, teama

21 Thomas Mann : Gesammelte Werke (Opere complete), voi. 12, p. 593, Ed. Aufbau, Berlin, 1956.

faţă de distrugerea conştiinţei de sine, ea însăşi rămăşiţă fantomatică atât pe plan colectiv cât şi individual, legenda, evadarea din sfera de întâmplări anarhice în aceea de armonie a minciunii, constituie aspectul fascinant al ideologiilor occidentale, al surogatelor de religii ale veacului 20. „Sistemele" kafkiene îşi extrag şi ele seva din ideea unei ermetizări: omului nu i se mai permite să ia cunoştinţă de lumea ca atare, ci i se oferă un surogat, i se construieşte o lume nouă de neadevăruri în care totul pare adevărat, fiindcă mijloacele de informare şi confruntare au fost suprimate. Cel integrat într-un asemenea sistem nu-şi dă seama că orizontul său este limitat de un cadru care nu permite pătrunderea adevărului în universul de cunoaştere îngustat în felul acesta prind contururi acele halucinante şi chinuitoare stări, descoperite şi valorificate literar de Kafka. Identitatea tautologică a sistemului este asigurată printr-un consens tacit, în virtutea căruia minciunii nu i se spune minciună, ci adevăr; întocmai ca în jocurile de' societate când cel care nu-i[22]

cunoaşte esenţa sau i-o tulbură este eliminat din mijlocul jucătorilor ca trădător şi duşman al regulilor. Tăria unui asemenea sistem rezidă într-o subtilă ierarhizare a secretelor şi a informaţiilor: *„In genere* – spune Kafka în parabola *Zur Frage der Gesetze* (*Cu privire la problemele legii*) – *legile noastre nu sunt cunoscute tuturor, ele constituie secrete deţinute de un mic grup nobiliar care ne domină... Specificul acestor legi cere ca şi >conţinutul lor să rărnlnă tăinuit.*" Dreptul de a statua ceea ce este şi ceea ce nu este adevăr, utilizarea informaţiilor în scopuri de dezinformare, acordarea dreptului de acces la secrete unui grup restrâns sau unui singur om constituie premisele instaurării unei nelimitate domnii a bunului plac. Puterea unui om se judecă în funcţie de gradul de cunoaştere al

22 Compară Manfred Durzak : Im Machtrausch der moder- nen Welt (Beţia forţei lumii moderne), în Die Welt, din 2.II.J967.

secretelor. Adevărul asupra sistemului nu este destăinuit decât celor care se bucură de o deosebită „încredere”, în speţă funcţionarilor superiori din „castel” şi contelui Westwest. Indivizii sunt frustraţi de drepturi civile şi eroii kafkieni se impun atenţiei noastre tocmai prin acest aspect: niciun subordonat nu deţine vreo informaţie. Un noian de ordine şi dispoziţii domină satul şi castelul, ele, deşi prezintă o importanţă vitală pentru Joseph K., nu sunt cunoscute de nimeni. In zadar încearcă eroul să afle ceva. Locuitorii satului, trăind tutelaţi, în afara legilor, liberi ca păsările cerului, dar expuşi oricând pericolului de a fi arestaţi, nu vor să ia cunoştinţă de existenţa lui Joseph K., fiindcă într-un asemenea cadru totul este posibil, totul este supus doar imprevizibilului. In vreme ce funcţionarii superiori ţin consfătuiri tainice, Joseph K., a cărui situaţie este dezbătută în spatele uşilor zăvorite, nu dispune nici măcar de dreptul de a se apăra. El trebuie să accepte evenimentele în precipitarea lor, să trăiască într-o continuă tensiune a sentimentului de culpabilitate, cu teama continuă că orieând ar putea fi urmărit şi arestat fără vreun motiv plauzibil. în Rusia ţaristă, dominaţia autocrată şi birocrată luase aspecte mult mai sumbre decât în Austria. Viaţa şi opera lui Dostoievski sunt o pildă în acest sens şi nu întâmplător forţat negativă a acestui mare scriitor rus a fascinat şi a exercitat o puternică influenţă asupra unor scriitori austrieci ca Muşii, Kafka, Doderer şi alţii. Chiar dacă după perioada lui Metternich, imperiul austriac a renunţat într-o oarecare măsură la rigiditatea-i caracteristică, totuşi prezenta vădite înrudiri cu celălalt stat având drept stemă vulturul bicefal. In vreme ca însă marea literatură rusă dădea expresie chinurilor tantalice ala supuşilor ţarului – şi un exemplu concludent al existenţei tragice a funcţionărimii este gogolianul Cicikov – în literatura, austriacă, mai aerată, pigmentată de parodie şi grotesc, funcţionarul este doar o apariţie ciudată, descinsă parcă dintr-un panoptic ridicol de tip

herzmanovskian.

Dispărind sentimentul universalităţii, locul său a fost ocupat mai târziu de un sistem totalitar care, aparent, se bucura do adeziunea unanimă a supuşilor. Dar unanimitatea se transformă curând în unilateralitate, într-un sistem care se încăpăţâna în ignorarea realităţii, în claustrare, în alimentare din falsa strălucire, în excluderea oricărui principiu moral sau, în cel mai bun caz, în admiterea aceluia care intra în evidentă contradicţia cu realitatea. Procesul de singularizare, de izolare deplină faţă de restul lumii nu a întârziat să-şi arate roadele: o fanatică voinţă de a nu recunoaşte decât forme atemporale. Limita superioară negativă a unei astfel de existenţe „purificate", diu care au fost eliminate deopotrivă trecutul, prezentul şi viitorul, omul fiind lăsat la cheremul clipei goale, a minutului organizat, este după sociologul american Hanna Arendt, lagărul de concentrare, model perfect al izolării totale. Marele vis de groază al libertăţii burgheze a luat astfel sfârşit printr-o înfricoşătoare robie: „*Munca te face liber*", anunţa cu dispreţ, parcă, inscripţia de pe poarta lagărului de la Auschwitz. In acest veac al nostru nu a rămas neutilizată nicio metodă de anulare a adevărului, a naturii umane, de supunere la cele mai umilitoare condiţii, în numele şi de dragul unor abstracte principii de universalitate. Libertatea care s-a născut ca urmare a disoluxxvrt ţiei societăţii burgheze poartă numele de niliilism: iluziile lui au devenit mai periculoase decât cele ale evului mediu care practica inchiziţia, isca visurile de groază invocând legămintele divine.

6. Demonii, golul şi crima

La scurtă vreme după instaurarea ei, în 1791, libertatea deveni „despotism al libertăţii"; erau începuturile autonomiei politice sub egida burgheziei, care în ultima instanţă au dus la nimicirea omului prin economie şi la adevărate aberaţii în domeniul valorilor morale. Regulile de conduită, transformate în simple

alibiuri, în convenţii încremenite, moarte, erau invocate doar la nevoie şi puse în slujba camuflării adevăratelor intenţii: din spatele lor ameninţa golul. Născuţi în hşos, demonii se pregăteau să irumpă. Libertatea nu mai însemna decât un flagel, dreptul de a concura fără scrupul, năpustire asupra celorlalţi. Părea că ideea libertăţii de întrajutorare, de colaborare a dispărut pentru totdeauna. Nietzsche întrevăzuse această dezordine, totală şi opera sa a dobândit valoare de mesaj profetic. Lumea trăia senzaţia că se află pe un teren în alunecare, pe care nu mai domnea decât arbitrarul şi întâmplarea, pe care răsunau „*trompetele stridente ale Nimicului*" cum remarcă pregnant Kafka. Romanele lui Dostoievski au creat tipul omului „*eliberat de îndatoriri şi oprelişti*" 1 care-şi manifestă libertatea anarhic. Kirilov din *Demonii* se sinucide pentru a demonstra că Dumnezeu a murit; Raskolnikov comite o crimă pentru a se convinge de eficienţa deplinei lui autonomii. Încercând să se substituie divinităţii, să devină Dumnezeu, omul devine în realitate un caz patologic. Sadicul asasin Mossbmgger din *Omul fără însuşiri*, ucigaşul Meisgeier din *Demonii* lui Doderer nu diferă prea mult, ca structură, de eroii lui Dostoievski. Ei întruchipează tipul omului pentru care certitudinea ca punct în lume, realitatea psihică au încetat să mai[23] existe; singurul principiu de care ţin seama şi unica deviză pe care o urmează este: totul e permis! Toţi sunt văduviţi de realitatea interioară, de certitudini. Sub acest aspect, Mooss'orugger este consecinţa ultimă a relativizării procesului de gândire pe care-l practică şi Ulrich, eroul musilian: termenii de comparaţie sunt aboliţi, se desăvârşeşte paralelismul între distrugerea sufletului prin absenţa, controlului raţiunii şi distrugerea societăţii şi a realităţii prin prezenţa sistemului totalist. izolat. Doi demoni stau gata să se înfrunte, unul

23 Hermann Glaser : Weltliteratur der Gegenwart (Literatura v universală contemporană), Ed. Ullstein, Frankfurt a/M, 1962, p. 20.

dinlăuntru şi altul din afară; mergând mână în mână, ei pregătesc marile catastrofe ale veacului.

Spaima de o eventuală „distrugere a raţiunii" *, de bestializarea omului şi a formelor de dominaţie politică se făcuseră de timpuriu simţite în Austria. Forţele iraţionale ale monarhiei danubiene, zăgăzuirea sentimentului naţional într-un stat multinaţional, supravieţuirea vestigiilor medievale, ofereau teren prielnic creşterii şi dezvoltării acestei spaime. Cândva, Grillparzer avertizase că drumul omului european trece de la umanitarism prin naţionalism la bestializare. Iar pe la 1840, părintele psihologiei abisale, austriacul Emst von Feuchtersieben vorbea despre spaimele interioare datorite „dramului de nebunie care dormitează" în fiecare om. „*Puneţi în funcţiune toate forţele active şi senine* – spunea el – *şi luptaţi ca nebunia să nu se trezească niciodată*!" Dar încă de prin 1909 – cu mult înainte ca lozinca de rău augur „*Germanie, trezeşte-te I*" să fie lansată de *cel mai cunoscut austriac al veacului nostru*" s, Adolf Hitler, în numele „revoltei nihiliste" cu ajutorul celei mai înfiorătoare maşinării de distrugere din câte a cunoscut lumea – Alfred Kubin îşi dăduse seama că „dramul de nebunie" se trezise. Gânditorul austriac Ludwig Wittgenstein, de[24]

altă parte, anunţa că „*filosofii tratează problemele întocmai cum sunt tratate maladiile*". In marile romane şi povestiri ale literaturii austriece, apar din ce în ce mai mulţi medici, ca eroi principali; psihologii austrieci Freud şi Adler preconizează tratamente, asistenţă sufletească, iar scriitori ca Muşii, Broch, Canetti, Saiko sau Doderer adâncesc probleme de antropologie şi psihologie a maselor. *Un medic de ţară* a lui Kafka este un simbol al sănătăţii fizice, chiar al unei suprasănătăţi, dar şi al maladiilor de natură metafizică. Tot un simbol este şi răzvrătirea lui Kafka împotriva autorităţii părinteşti, deşi imaginea unui părinte autentic îl obseda (câte chipuri de

24 F. Heer : Oesterreichische Literatur der Gegenwart, p. 180.

falşi taţi nu au devenit în veacul nostru realităţi macabre, prin insinuarea în locurile rămase libere I): *„Când ai ajuns să dai o singură dată crezare falselor sunete ale clopotului nocturn, nu mai rămâne nimic de îndreptat*". Opera lui Kafka reprezintă în acest sens o uriaşă provocare a libertăţii, care este apoi respinsă sau înlocuită de suferinţa prin însingurare. Coşmarurile lumii kafkiene sunt produse nu ale non-libertăţii, ci ale nesiguranţei, ale incertitudinii de a fi liber sau captiv, cu alte cuvinte, ale înspăimântătoarei perspective de a trăi o viaţă de captiv liber, în limitele unei colivii în care orice alegere devine absurdă deoarece nu mai există alternativa binelui şi a răului. *„Intr-o închisoare ar fi putut s-o scoată la capăt* – spune Kafka într-unul din aforismele sale – *scopul vieţii sale era să sfârşească asemenea unui deţinut. Atât doar că era vorba de o colivie cu gratii. Captivul era de fapt liber, putea participa la orice... putea chiar să-şi părăsească uneori colivia..."*[25]

Intr-o foarte lucidă expunere teoretică, Broch, omul de ştiinţă şi *„poetul împotriva voinţei sale*" încearcă să analizeze critic „decăderea valorilor", „libertatea valorilor" şi urmările acestora. El dezvoltă teoria după care istoria este formată din cicluri care dăinuie aproximativ 2000 de ani. După fiecare ciclu începe să se simtă nevoia creării urnei noi „existenţe".

Epoca creştinismului a luat sfârşit, realitatea s-a dezmembrat, sfera obiectelor şi obiectele înseşi s-au singularizat. O nouă realitate este imperios necesară, pentru a evita apariţia falselor teorii asupra însănătoşirii morale a veacului. Printr-o genială intuiţie, Broch încearcă să restabilească raportul originar dintre cele mai disparate categorii umane: eternitatea, infinitul,-inoartea, în opoziţie cu temporarul şi „totala înrobire" (aluzie la lagărele de concentrare), oferind în chipul acesta o imagina cuprinzătoare a tuturor problemelor de

25 F. Kafka : Er, p. 210.

mare actualitate. In concepţia lui Broch, ultima fază a procesului de depreciere a valorilor şi deci de însingurare a omului începe imediat după primul război mondial, când se înstăpâneşte tirania „obiectivităţii”, a concepţiilor fruste şi brutale. Romanul ciclic *Din Schlafwandler* (*Lunaticii*) descrie calea parcursă începând cu romantismul, adică însingurarea spirituală, trecând prin „anarhia” – însingurarea sentimentelor – şi terminând cu „obiectivitatea” – însingurarea socială, concretă. Huguenau, eroul celui de al treilea volum al ciclului este un om care nu se lasă impresionat de nimeni şi nimic, e incapabil de a sesiza binele şi răul; incertitudinea faţă de valori manifestată de Pasenow şi Esch, reprezentanţi ai „romantismului” şi „anarhiei” care căutau să descopere valori (în uniforme şi erotism, fireşte!) devine la Huguenau libertate totală faţă de valori. *„Raţiunea devine rea când se* autonomizează*”*tocmai ca şi subconştientul, care lăsat în voia lui, generează răul. Binele nu poate fi restabilit decât prin refacerea echilibrului dintre lumea interioară şi cea exterioară, între raţiune şi sentiment.

Supraraționalul se manifestă prin repetarea maşinală a convenţiilor golite de sens; punctul lui culminant îl constituie un „sistem totalist”, gândirea „golită de adevăr”, „pseudogândirea”. Din masa iraţionalului sunt apoi selecţionate o serie de forţe „bune” şi o serie de „valori spirituale” care sunt, folosite demagogic împotriva „procesului de decădere”. In fiecare din aceste sisteme se constituie ulterior un număr de sisteme parţiale, fără puncte de interferenţă între ele, iar fiecare sistem parţial reţine în sfera lui drept realităţi doar faptele care sprixxxr jinâ sistemul. Astfel, bunăoară, Huguenau uită cu totul crima pe care a comis-o, considerând că ea nu se încadrează în normele neutrale ale sistemului comercial din care face parte, ca negustor. Se instaurează deci absolutismul inumanului, lipsa totală de conştiinţă, care ţine cont doar de faptul în

sine. Omul este lăsat la cheremul „*uraganelor care îngheaţă*”.

Continuarea propriu-zisă a triologiei *Lunaticilor* o găsim în romanele *Der Versucher* (*Ispititorul*), 1953, şi în *Die Schuldlosen* (*Nevinovaţii*), în care procesul de „descompunere a valorilor” este urmărit sub aspectul politic. în *Ispititorul*, setea mistică de purificare şi mântuire a locuitorilor unui sat alpin austriac este abil exploatată de un şarlatan intelectual, Marius Ratti, ale cărui promisiuni de a stabili relaţii cu un Nou Absolut se dovedesc simple minciuni. Singură „mama Gisson”, care trăieşte în strânsă comuniune cu gândirea originară, se ridică împotriva escrocului. Goana aceasta după false absoluturi este urmărită şi pe plan politic, întocmai ca în *Doktor Faustus*. în ciclul de nuvele din volumul *Nevinovaţii*, a căror acţiune se desfăşoară în viitoarea sălbaticilor şi sângeroşilor ani ai celui de al doilea deceniu al veacului nostru, şi în care se prefigurează substanţa ideologică a regimurilor de odioase asasinate în masă de mai târziu, asistăm la punctul culminant al diabolicei dominaţii a „lumii de jos”, lumea instinctuală, caracterizată printr-un lanţ de complicităţi. într-o nuvelă, unul dintre eroi exclamă: „*Iată, am curajul să afirm că-i o adevărată porcărie când cineva, invocând aşa-zisa convingere, încearcă să instige la uciderea unui semen de al său; aş putea spune chiar că un asasin de rând, lipsit de orice dogmă este totuşi mai cumsecade...*”[26]

Una din consecinţele evoluţiei istoiice de după eşecul revoluţiei din 1848, ca urmare a procesului de sublimare a instinctelor politice, a fost creşterea aproape maladivă a unui mare număr de ideologii şi de sisteme haotice de gândire. „*Moduri eronate de gândire, atingând paroxismul, s-au canalizat in direcţie politică, straturile inferioare ale unei debilităţi mintale din regiunile alpine au ajuns la suprafaţă, voiajorii*

---

26 Hermann Broch : Die Schuldlosen (Nevinovaţii), voi. V al ediţiei complete, Zürich, 1954,

comerciali au început să pactizeze cu problemele spiritului, preoţii cu gazetarii de duzină, bancherii cu mântuitorii poporului, iar agenţii de publicitate cu artiştii. Ultimele rămăşiţe ale culturii austriece s-au dizolvat în acest pandemonium", spune istoricul literar american Erich Heller într-un eseu despre Karl Kraus. Aceste fraze lucide exprimă întocmai ceea ce artistic, în operele lor, intuiseră între alţii Muşii, Broch, Canetti şi chiar Doderer. Această definiţie a deprecierii valorilor şi demonizării culturii austriece poate fi considerată ca o notă de subsol la uriaşul roman *Omul fără însuşiri* al lui Muşii, dar şi ca o explicaţie istorică a capodoperei lui Doderer. Pecetea epocii este domnia mediocrităţii; nu geniul, ci mediocritatea precară, filistinul încearcă să devină partenerul lui Mefisto. Karl Kraus, unul dintre marile spirite critice din cultura austriacă, pe care Heller îl analizează cu deosebită simpatie, arătase proporţiile pe care le pot atinge *„diabolicele maşinaţiuni ale mediocrităţii*" *, în cadrul unei realităţi în care fusese *„comis un asasinat asupra fanteziei*". Răul este redus la proporţiile precarului, fiindcă epoca nu mai dispune de capacitatea de a înţelege diabolicul. Să ne amintim: nu oare diavolul ia aspectul unui filfizon care are pretenţia să-l înfrunte pe Ivan Karamazov din romanul lui Dostoievski? Adrian Leverkiilm din *Doktor Faustus* nu încheie un pact diabolic cu o imundă scârbăvie? Răul a dobândit noi aspecte şi numele acestora este: mediocritate, opacitate. In *Demonii* Doderer spune: *„Tot ceea ce se înţelege de la sine este un monstru care a dormit în preajma noastră. Acuma fiara se trezeşte, mă atinge. Am recunoscut-o.*" Strădania romancierului constă în recunoaşterea unor astfel de monştri care sălăşluiesc în personajele sale, deoarece, aciuiaţi în sufletele închistate şi închircite ale micii burghezii, ei pot deveni mai primejdioşi decât *„cel mai înzestrat şi mai misterios geniu al răului*". Asemenea siiflete ratate sunt

pline de „*inimaginabile*[27]

vecinătăţi, de neaşteptate implicaţii, gala oricând să irumpă, sint asemenea unor zone de vid care absorb totul". Paranoia şi isteria, tendinţele de a face „breşe", şi violenţa, glorificarea prostiei şi a brutalităţii ca „mod de viaţă" sunt aci în elementul lor.

Există în romanul lui Doderer un episod în care are loc o mare discuţie purtată de cei care se auto-intitulează „ai noştri" (inspirată de o discuţie din *Posedaţii* lui Dostoïevski) prin care răzbate foarte vag esenţa unui spirit fascizant. René Stangeler, doctor şi istoric, teoretician al celei „*de a doua realităţi*", intuind cu un plus de sagacitate stadiul de împietrire spirituală şi doctrinară a semenilor lui, izbuteşte să se distanţeze în mod critic. Descoperind un interesant manuscris din secolul al 17-lea referitor la procesele de vrăjitorie, Stangeler îl comentează şi stabileşte paralele şi similitudini între comportamentul castelanului de odinioară de la Neudegg, Achaz – care pentru a-şi satisface instinctele acuzase un număr de femei de vrăjitorie şi le închisese în subteranele castelului şi actele de violenţă într-o epocă de nesăţioase acaparări, de însuşiri de bunuri, care nici măcar nu dau satisfacţia posesiei. Achaz este tipul de,,posedat", învăluit înlr-o carapace care-l împiedică să descopere în mod spontan receptivitatea vieţii sexuale. Galeriile şi arcadele castelului său sunt simbol aj „refuzului apercepţiilor", şi al celei de „a doua realităţi". Achaz este un insaţiabil al trăirilor ce nu pot fi luate cu sila, ci numai adăugate.

Prostia, într-o oarecare măsură, reversul ideologic al brutalităţii, reprezintă încă de la Flaubert încoace un domeniu preferat al filosofiei culturii; pentru marele spirit francez ea reprezintă o noţiune conturată nu numai în *Bouvard şi Pécuchet*, ci şi în *Dictionnaire des idées reçues*, un adevărat dicţionar de locuri comune. Karl

27 Erich Heller, op. cit., p. 64.

Kraus îşi făcuse o preocupare constantă din depistarea prostiei în limbaj, a locurilor comune, considerate ca simptome ale apocalipsei, elemente ale seducţiei spirituale. In definiţia lui Sartre, prostia este un sistem intermediar faţă de ordinea constituită, care ne constrânge la acceptarea unui soi de închistare spirituală, ca urmare a acceptării locurilor

¡xxxrv comune în limbajul de toate zilele. O varietate de prostie nocivă – după Doderer – este acea stare de intoleranţă care creează realităţi închistate, retranşarea rigidă în stratificările ideologiei, „refuzul de apercepţii", acceptarea celei „de a doua realităţi", ca în cazul lui Şigalov, personajul dostoievskian din *Posedaţii* care are un cuvânt de ordine: „*In afara soluţiei mele nu mai poate exista nicio altă soluţie*". Ofiţerul Gyurkicz, care face parte din cercul „alor noştri", reprezentantul tipului care aderă necondiţionat la tot ceea ce constituie act de brutalitate, devine către sfârşitul romanului un adevărat măsluitor de cuvinte, demagog, corupător de mase. El îşi descoperă un teren ideal de acţiune în viitoarea răzmeriţei vieneze din 1927 care a fost urmată de incendierea palatului de Justiţie. Personajul este într-atât de fascinat de „(*Mia de a două realitate*", de „*respingerea apercepţiilor*", încât lovit de „*curentul de înaltă tensiune al vieţii*", moare, iar autorul comentează în felul următor acest sfârşit brusc: „*Contactul neaşteptat, nemijlocit cu realitatea nudă, directă, nesofisticată, este mortal. Minciunile practicate vreme îndelungată, după ce au jucat un rol decisiv în viaţa sufletească nu pot fi înlocuite dintr-o dată prin adevăruri. «A doua realitate» nu duce niciodată la prima, dacă e înlăturată brusc, ci la moarte.*"[28]

O lume dezechilibrată, lipsită de coincidenţa dintre psihic şi real este o lume dominată de ură şi mânie, spune Doderer. Dispariţia echilibrului sufletesc,

28 Heimito von Doderer ; Die Dămonen (Demonii), Ed. Biederstein, Miinchen, 1962, p. 1248.

instaurarea unor false raporturi între afecte, obiecte şi raţiune, dau naştere nevrozelor, formelor de angoasă, în climatul unor realităţi sociale abstracte, cum a fost aparatul birocratizat al statului imperial cezarocrăiesc. In conformitate cu concepţiile lui Doderer, *„aspectele vieţii sociale conţineau cantităţi mai mari sau mai mici de realitate, interioritatea nu coincidea cu exterioritatea, decit într-o măsură redusă, subiectivitatea arunca asupra realităţii o lumină din ce în ce mai săracă, până ce devenea o slabă pâlpâire care nu scotea la iveală decât o realitate diminuată*".1 Această lume fantomatică, abstractă, înzestrată cu un aparat birocratic care funcţiona ca o maşină, este izolată de viaţa propriu-zisă printr-o dublă realitate artificială, în care nu putea pătrunde nici cea mai mică urmă de spontaneitate, niciun dram de fantezie, în care clipele erau văduvite de continuitate şi organicitate, omenescul se transforma întf-o succesiune de fenomene mecanice, anonime, lipsite de istorie, de amintiri şi de trăsături personale. O astfel de lume supraorganizată, care în deceniul al treilea era considerată încă o utopie a fost descrisă cu remarcabil talent de către Aldous Huxley în romanul *Frumoasa lume nouă*.

7. Lunaticii şi zodia peştilor

Karl Kraus intuise de timpuriu că literatura occidentală este confruntată cu o temă 'absolut nouă, că însăşi tematica literaturii s-a schimbat în general, din clipa în care, spre deosebire de trecut, ea nu mai recurgea fa puncte de sprjin din lumea sensibilului pentru a,exprima profunzimea sentimentelor şi bogăţia sufletească a omului, ci căuta să măsoare *„forţele copleşitoare ale realului prin raportare la posibilităţile infime ale omenescului*[29] *2*. Omul redus la proporţiile unui pitic este pus în faţa unui uriaş, dar banal maldăr de

29 Heimito von Doderer : Grundlagen und Funktion des Romans (Bazele şi funcţiunea romanului), Nürnberg, 1959, p. 32,
Erich Heller : op. cit., p. 71.

realităţi zdrobite. Ridicol este faptul că de astădată forţele care copleşesc existenţa nu au caracterul unui uragan dezlănţuit de zei, cum se petrecea în antichitate, nici de destin sau de natură, ci de noianul de arbitrar, de un conglomerat de fapte, rezultat al economiei, al imperfecţiunii omeneşti, al concurenţei, al planificării dar şi al frazeologiei, al modului în care presa şi doctrinele politice construiesc realitatea. Economistul şi omul politic Walter Rathenau, parodiat do Musil în romanul său prin personajul Arnheim (Musil studiase amănunţit concepţiile lui Rathenau şi a transpus multe din ele în roman), avertizase încă de prin 1912-1915

în lucrarea sa *Mechanisierung des Lebens* (*Mecanizarea vieţii*) 1 că în noua situaţie antropologică instaurată, omul occidental este lăsat pradă unei realităţi pe care nu o poate domina nici cu spiritul, nici cu sufletul; cristalizarea memoriei este imposibilă, totul devine o curgere repezită, asemenea umbrelor pe pereţi. Kafka era convins că vina acestei stări o poartă însuşi omul: „*Mişcarea ne răpeşte posibilitatea contemplării*, spune el, *conştiinţa ni se îngustează*, *pe nesimţite ne pierdem cunoaşterea*, *fără ca să ne pierdem viaţa*” [30]. Vina lui K. din *Procesul* este uitarea, imposibilitatea de a-şi aduce aminte. Walther Rathenau vedea în automobilism, în beţia vitezei, în cinematograf, în succesiunea rapidă a imaginilor, un simbol la care astăzi se mai adaugă televiziunea şi radioul. Teoreticianul vest-german Günther Anders a scris o carte sugestiv intitulată *Der antiquierte Mensch* (*Demodarea omului*)[31] în care prezintă procesul de înstrăinare a umanului faţă de o lume care nu mai este ea însăşi, ci realitatea confecţionată. în *Elegiile duineze* Rilke deplângea dispariţia imaginii: „*Azi mai mult ca oricând lucrurile*

30 Gustav Janouch : Gespräche mit Kafka (Convorbiri cu Kafka), Ed. Fischer, Frankfurt a/M, 1961, p. 82.

31 Günther Anders : Der antiquierte Mensch (Demodarea omului), 1956.

care au fost se /ring, *se pierd din noi*" [32]. Se nasc puzderii de imagini false, irealitatea apare sub forme de imagini, nepartieiparea umană £ substituită prin posibilitatea omului de a fi prezent pretutindeni, – ca spectator. „*Pentru bunicii noştri, o casă, o fântână, un turn doar de ei cunoscut, îmbrăcămintea, mantia lor reprezentau obiecte destul de personale, care se contopeau cu fiinţa lor... Orice obiect era un soi de urnă în care se păstra omenescul. Acum ne vin din America lucruri goale, aparenţe decupate din carton... Lucrurile însufleţite, trăite, care ne ştiau, scad pe nesimţite şi nimeni nu le mai poate înlocui.*

Noi suntem ultimii poate care au cunoscut astfel de lucruri", spune Rilke într-una din scrisorile sale.1 De altfel, la baza artei poetice rilkeiene stă tocmai cunoaşterea şi păstrarea, sub acest aspect, a lucrurilor, iar „misiunea" terestră a poetului constă în conservarea lor prin cuvânt. Teama că nu plăzmuiri organice exprimând umanul, ci reziduurile, tinicheaua constituie lumea şi că acestea nu devin, ca altădată, ruine, semne de aducereaminte, ci fiare vechi, lucruri care în esenţă n-au existat niciodată, pe de o parte, şi influenţa pustiitoare pe care o astfel de lume o exercită asupra omului, secarea sufletului, pe de altă parte, sunt teme fundamentale nu numai ale literaturii austriece, ci şi ale întregii literaturi occidentale, până în zilele noastre, până la teatrul absurd, la *Jocul final* al lui Beckett[33] [34].

Ruperea cursului liniştit al trăirii, substituirea contactului nemijlocit cu realitatea prin informaţii difuzate cu ajutorul hârtiei, al filmului şi al firmelor

---

32 R. M. Rilke : Elegiile duineze, Elegia a noua, 43—45 în Opere în 3 volume, Ed. Insel, Frankfurt a/M, 1966, voi. I, p. 474.

33 R. M. Rilke către W.v. Huléwicz, din 13.XI.1925, Scrisori din Muzot, 1935, p. 335.

34a Compară Th. W. Adorno : Versuch das Endspiel zu verste- hen (încercare de a înţelege jocul final), în Noten zur Litera- tur, II, p. 188.

luminoase, prelucrarea unei imense, cantităţi de lucruri amorfe sau a unor fragmente de lume ce se refuză prelucrării, în vederea obţinerii unei frânturi de noutate dintr-o singură zi, realitatea devenită un fel de articol industrial, derularea rapidă a vieţii şi a imaginilor stimulează setea de fapte noi, de senzaţii complexe şi dau naştere unui flux continuu şi de nestăvilit al memoriei. De altfel şi romanul modem face apel la această modalitate pentru a înregistra aspectele noii situaţii umane: fluxul conştiinţei lipsit de conştiinţă, existenţa somnambulică dominată de porniri lipsite de vreun punct de contact cu lumea interioară, goală, dar în permanentă goană după senzaţii, existenţa de disperată epuizare, ce fac pe om să-şi privească propria-i viaţă prin prisma dispreţului, a „plictiselii”[35]. Existenţa umană devine sinonimă cu „Eternul Gol” al lui Mefisto, o alternanţă de do rinţe şi satisfacţii urmată de senzaţia searbădului, lipsită de activităţi interioare, de efort creator, generând o realitate hipnotică, asemenea unui joc de umbre care nu lasă nicio unnă. în *Scrisoarea lordului Chandos*, Ilugo von Hofmannsthal arată că neputinţa de a iubi, atât de evidentă în existenţa omului modem, este consecinţa îndepărtării de izvoarele realului; învins, omul este expus „agresivităţii obiectelor”, posibilitatea unei „identificări cu lucrurile” 1 a fost înlocuită de „dragostea înfrântă”. In amplul său eseu, „*Hofmannsthal şi epoca sa*”, Hermann Broch ajunge Ia concluzia că în fantomaticul imperiu al unei nesăbuite goane, omului nu-i mai rămâne decât alternativa existenţei de lunatic, deoarece fără evidenţa interiorităţii, nici lumea exterioară nu poate exista. In trilogia sa, *Lunaticii*, Broch vorbeşte despre diferitele „grade de luminozitate” între care pendulează existenţa cvasi-buimacă a omului, când apropiindu-se de certitudini, când pierzându-şi conturele conştiinţei de sine. Se poate spune că această lume nu este altceva

35 W. Rathenau, op. cit., p. 90.

decât visul unui zeu care agonizează, după ce Dumnezeul biblic a murit. In centrul „luminozităţii" se află „visarea" care-l învăluie şi-l proiectează pe om într-o lume hipnotică, străbătută de luminile crepusculare ale semitreziei din care cu greu îşi revine, fiindcă voinţa încetează să mai fie voinţă. Viaţa devine astfel o simplă lunecare pe undele învolburate ale oniricului, prin cabine de sticlă.

Literatura austriacă reprezintă o încercare de a oferi omenirii un leac, dar fără a include în această tentativă remedierea lumii. De cele mai multe ori, ea are caracterul unui apel la raţiune, la o scrupuloasă scrutare a străfundurilor conştiinţei, în vederea combaterii apatiei sufleteşti. Schematismul este consecinţa golului interior şi al pierderii sensului realităţii. De aci, continua căutare de a afla un nou centru de raliere a lumii. In romanul său *Der Versucher*, Broch a definit în felul următor această căutare: „*Realitatea Am impresia că nimeni* nu-fi

1 H. Broch: *Hofmannsthal*, p. 155.

XXXIX

va putea spune ce este realitatea... De intuit, o poate intui oricine: *ea există în om. Chiar bărbatul o poate intui, numai că el înaintează mai greu spre ea, el nu vrea s-o simtă, ci doreşte să şi-o plăsmuiască singur*: *mai înlâi în iluzie, apoi în aparenţe, pentru ca în cele din urmă să-i zmtdgă lumii* realitatea4

Majoritatea scriitorilor austrieci consideră că răul epocii constă în platitudine, prostie, apatie, lipsă de fantezie. Kafka se învinovăţea pe sine de ' „*ucigătoare epuizare*, *vacuitate*" şi adăuga: „*probabil că mi-a dispărut fantezia*. *Lucrurile se evaporă*." Referindu-se la sinuciderea lui Trakl în timpul primului război mondial, Kafka remarca „*A avut prea multă fantezie pentru a putea suporta războiul*, *lucrul cel mai lipsit de fantezie*" s, Un alt rău al veacului intuit de scriitorii austrieci este acela al filistinismului, al imposibilităţii omului de a se sustrage din circuitul banalităţii cotidiene, din ambianţa

imediată, din sfera preocupărilor şi sentimentelor personale, din opacitatea provocată de inconsecvenţa dintre gândire şi acţiune, aşa cum apar la eroii operelor lui Doderer, Kafka, Muşii, Werfel, Ehrenstein, şi ai multor scriitori austrieci. In concepţia lui Karl Kraus lipsa de fantezie constituie o cauză a catastrofelor care au zguduit istoria epocii modeme. în cele două romane apărute sub titlul comun *Das Zeitalter der Fische* (*Zodia peştilor*), Odon von Horvdth reconstituie tipologia mediocrităţii şi a atrofierii umanului. Franz Werfel, în prefaţa la acest roman având drept temă golul şi dispariţia dragostei, pe care le consideră cauze ale crizei sentimentului de responsabilitate este şi punct de plecare al sistemelor de dominaţie autoritară, vorbeşte despre „culpa îngheţului". Leon Bloy este şi el convins că „*dictaturile nu sunt altceva decât o uriaşă, dar zadarnică străduinţă a popoarelor de a se elibera de greaţă*" 3î în romanele sale, Hor-

1 Broch: „*Nur das Herz ist das Wirkliche*", eingeleitet und ausgewählt von E. Schonwiese (*Numai inima e realitate*), Ed. Stiasny, Graz-Viena, 1959, p. 93.

2 G. Janoucli: *op. cit.*, p. 65.

3 Vezi W. Heist: *Genet und andere* (*Genei şi alţii*), Ed. Glaassen, Hamburg, 1965, p. 33 şi urm.

Xli văth vorbeşte do „*satanismul micului burghez*", care după YV'erfel, este „*în cel mai bun caz un om împietrit, luptând pentru perpetuarea minciunii, deoarece fără minciună nu poate trăi* [...} *îngheţul inimii acestuia prevesteşte iarna omenirii, care paralizează timpul*; *până la urmă însă nu omenirea e aceea care îngheaţă, ci omul opac care se transformă intr-un ridicol şi încremenit omuleţ de zăpadă*." 1 Werfel construieşte în operele sale chiar un soi de ontologie a dragostei: fiinţa sau nefiinţa, cerul sau iadul depind de prezenţa sau absenţa sentimentului. Nimicul este absenţa dragostei şi ea iradiază de frig (însuşi Leverkuhn diu *Doktor Faustus* este cuprins de un frig insuportabil la apropierea

diavolului). In povestirea lui Hans Lebert Ein *Schiff im Gebirge* (*O corabie în munţi*) *este* redat un asemenea sentiment: *„Dacă oamenii devin nepăsători, clacă inpetează să iubească şi, devenind nemiloşi, nuc se vor mai simţi răspunzători unii faţă de ceilalţi, asemenea unor maşini care merg în gol – atunci se va întâmpla ceea, ce Biblia tăinuieşte, ceva ce nu aş avea voie să vă spun, iar dumneavoastră să nu povestiţi mai departe, continuă el cu glas încet aproape şoptit, atunci bunul Dumnezeu moare.”*

8. Călătorie spre limitele posibilului

Literatura austriacă a veacului nostru pornind în căutarea realităţii pierdute rin sfarmă doar nişte valori false, moarte, *ci* încearcă să creeze un nou mit al conştiinţei de sine, care, deşi pe drumul ei îngust eşuează într-un spaţiu în care se sufocă, este considerat ca un mijloc de a evada din vacuitatea istoriei şi a valorilor. Apar în felul acesta teme care răsfrâng stări de cumplită însingurare a universului spiritual cit şi a lumii; între fapte şi sentimente, între artist şi societate se deschide o prăpastie adâncă. Majoritatea artiştilor austrieci consideră eă certi-[36]

tudinea adevărului nu mai poate fi găsită decât printr-o nouă retragere în inferioritate, la fel de izolată şi autonomă, luându-şi aceleaşi drepturi ca şi sistemele exterioare, autoritare, impunând valori care au valabilitate numai rotindu-se în ele înşile, eliminând cu grijă tot ceea ce ar putea tulbura iluzia că deficienţa a fost transformată de ele în pozitivul ei. De aci starea de continuă criză şi îndoială a artistului care caută să-şi reconstituie sentimentul personalităţii, nu într-o lume statuată pe prestigiul social şi efectele acesteia, ci într-o lume existentă doar în sinea lui. Doderer vorbeşte de „prostia” sa personală, Broch se îndoieşte în genere de

36 F. Werfel: Vorwort zu Odiin con Horvdths Roman : „Ein Kind unserer Ze.it“ (Introducere la romanul lui O.v.H. : „Un copil al vremurilor noastre“), Ed. Albert de Lange, Amsterdam, 1938, p. VI.

orice valoare literară, Rilke se îndoieşte deopotrivă de sine şi de opera sa, iar Kafka se considera un „nimic”, zvârlit undeva, pe caldarâm, care vroia ca după moarte manuscrisele să-i fie distruse, Zweig se sinucide. Muşii îşi subminează romanul printr-o nestăvilită ironie şi se îndoieşte de „ordinea sentimentelor” şi de certitudinea realităţilor creată prin „dispoziţie sufletească”. Filosoful Th. W. Adomo vede una din „*trăsăturile concludente*” ale epocii în faptul că „*religia a eşuat în subiectivism*”, că s-a transformat în „*sentiment de religiozitate*”. In argumentarea sa, Adomo citează deopotrivă pe Heidegger, pe filosofii existenţialişti Jaspers şi Bolnow, dar şi lirica lui Rilke. De altfel, în ciuda diferenţierilor, mai toţi scriitorii austrieci se declară înrudiţi cu Rilke, ori de câte ori este vorba despre mistica eului şi nostalgia unui nou absolut. însuşi un scientist ca Muşii afirmă într-o conferinţă că descinde din aceeaşi „*dispoziţie sufletească*” rilkeană. Cu unele rezerve, afirmaţia lui Adomo, după care „*împăcarea dintre lumea interioară şi cea exterioară, considerată ca un ideal în filosofia hegeliană, ar fi fost amânată* sine die”, poate fi reactualizată ori de câte ori este vorba de argumentele folosite în tezele eseiste ale scriitorilor austrieci. Chiar dacă a primit o altă etichetă, interiorizarea este cuvântul de ordine al poeţilor. Intr-adevăr „*punctul de pornire, cel puţin al ontologiei contemporane coincide în mare măsură cu cultul interiorizării*” Să luăm cazul, bunăoară, al Iul Edmund Husserl, de la care porneşte Heidegger şi care a exercitat o influentă asupra expresionişţilor. (De altfel, mulţi scriitori austrieci – chiar Rilke în al său *Malte* sau în lirica târzie – poartă înrivun anumit fel pecetea sau au imprimat o oarecare trăsătură expresionismului.) In studiul său *Ideea subiectivităţii transcendentale 2* care constituie baza aşa-numitei „fenomenologii”, Husserl spune că *‘„sensul existenţei unei lumi prestabilite este o plăsmuire subiectivă, este o realizare a vieţii experienţei, preştiinţifice. In interiorul*

acestei vieţi se constituie sensul şi valoarea existenţială a lumii, şi anume a acelei lumi care corespunde intru totul realităţii unui anumit om in experienţă." In acest sens concep şi scriitorii austrieci-procesul de căutare şi de construire a adevărului. Există aci însă un cerc vicios; pe de o parte realitatea nu poate exista în afara unor concepte despre realitate, pe de altă parte, conceptele despre realitate nu mai au o valoare, iar pentru crearea unor concepte noi e necesară o altă realitate conceptibilă, o realitate socială, în special, întrucât cea occidentală a ajuns la un impas. Dar, în ciuda acestui cerc vicios intelectual şi poetic, scriitorul nu poate fi pus pe aceeaşi treaptă cu conformismul filosofic de tip heideggerian, deoarece atenţia scriitorului este concentrată asupra eului uman cu adevărat viu; scriitorul încearcă să se opună, ba mai mult, face din rezistenţa sa faţă de haos şi moarte, faţă de sisteme şi de obiectivismul golit de valori al lumii moderne un cuvânt de ordine. E o tentativă sortită eşecului, fireşte, dar tocmai în aceasta constă tragismul de neînlăturat al unor mari scriitori ai veacului ca Broch, Kafka şi Musil care au ştiut totuşi să transforme înfrângerea într-o victorie spirituală. Literatura modernă încearcă să fringă acest cerc vicios cu ajutorul limbii, ale cărei virtuţi expresive sunt cultivate[37]

la maximum, abordând chiar zonele tăcerii unde se conturează aspectele mistice ale trăirii. Această metodă indirectă, inductivă conferă de altfel caracterul de modernitate literaturii austriece, care face apel adeseori la parabole (sau la o lume ce se refuză comunicării ei prin limbaj), care frizează limitele şi esenţa intrinsecă a cuvântului. Arta literară devine tot mai mult artă a cuvântului, unica realitate capabilă să reziste efectelor destructive ale timpului. Se încearcă „o *mistică fără*

37 Ed. Husserl : Die Krisis der europäischen Wissenschaft und die transzendentale Phänomenologie (Criza ştiinţei europene şi fenomenologia transcendentală), 1935, p. 144.

Dumnezeu”, iar prin analogii şi imagini, prin farmecul egalităţii în inegalitate se încearcă să se ajungă pe o cale ocolită şi printr-un act de cunoaştere artistică la „*Dumnezeul care tace*”. Autorii moderni nutresc speranţe că pot sfărâma acelaşi cerc vicios abordând cazurile-limită ale existenţei umane: dragostea şi moartea (imposibile de intuit pe cale ştiinţifică). Ce altceva decât poezie este întrebarea căreia i se caută un răspuns artistic: cum concepem propria noastră persoană detaşaţi fiind de noi înşine, chiar în cazurile când ne mişcăm în limitele ei sau în afara limitelor ei?

Filosoful vienez Ludwig Wittgenstein, care a exercitat o profundă influenţă asupra poeziei, vede o singură posibilitate: tăcerea, care include în sine deopotrivă şi ceea ce este exprimabil şi ceea ce ar putea deveni exprimabil.[38] Problema limitei exprimabilului, a neroziei într-un act de posesie, a fiinţei în devenire, a posibilităţii în realitate, „*călătoria până la limitele posibilului*”, reprezintă nu numai pentru Muşii un experiment fundamental; Rilke şi Hofmannsthal sunt poeţii propriuzişi ai unei asemenea „călătorii mistice”. Pentru Rilke „*însuşirile se răpesc divinităţii care nu mai poate fi exprimată, ele se întorc în geneză, în dragoste şi în moarte*”. Plăsmuirea dragostei şi a morţii reprezintă depăşirea unor limite, încercări de a da expresie indicibilului, de a sfărâma cercul cu conştiinţa deplină a eşuării unei asemenea tentative, ca în *Andreas* a lui* Hofmannsthal, în *Malte*, în *Elegiile duineze*, în *Sonetele către Orfeu*, ale lui *Rilke*, în *Castelul* lui Kafka, în *Moartea lui Virgiliu* a lui Broch, în *Demonii* lui Doderer. In această luptă pentru dobândirea certitudinii de sine în care unii sunt învinşi, iar alţii printr-o deschidere fără hotare ajung mai uşor ca altădată în zona

38 Fritz Martini: Da$ Wagnis der Sprache. Interpretation deutscher Prosa von Nietzsche bis Benn (Riscul limbii. Interpretare de proză germană de la Nietzsche la Benn) Ed. Emst Klett, Stuttgart, 1954, p. 228 ş. urm.

suprasensibilului, se pot discerne două aspecte ale misticului: unul necritic, incontrolabil, la Rilke, Doderer, Hofmannsthal, Werfel ş.a. şi unul critic, la Muşii, Broch şi Kafka. Cei din prima categorie acceptă o stare pe care nu o doresc, adică se consumă în ei înşişi, transformând carenţele proprii în virtute; ei resfrâng deficienţele epocii în nelimitare şi le transformă în soluţia lor; din retranşarea artistului în cercul magie al lumii spaţiilor interioare, „Weltinnenraum", se naşte ideea artistului-Dunmezeu, către care tinde şi în numele căruia a „creat" Rilke încă din tinereţe întreaga sa operă; din lipsa de afecţiuni se naşte „dragostea neposesivă", din tragismul deşertăciunii şi al metamorfozării se naşte Orfeu, zeul schimbării, întruchipând limita dintre „multiplu" şi „unic", legătura dintre viaţă şi moarte, dintre început şi sfârşit. Timpul care distruge, curgerea vijelioasă se transformă printr-o oglindire de sine, în fiinţă, în spaţiu. într-un repaos: Narcis nu vede apa care curge, ci doar pe sine, propria sa imagine. Curgerea este întrecută şi într-un mod iluzoriu salvată în imaginile oglinzii. Hofmannsthal e mai critic: realitatea este lăsată în permanenţă să intre în autoconstrucţia oglinzilor, totuşi, de exemplu în fragmentul de roman *Andreas sau Cei unifi* încearcă „o *pură posesie de sine*", *„o conştiinţă aflată în autocunoaştere*" *. Dar în adâncul eului pluteşte uscata lume. a golului. Totuşi cuvintele cojită o punte: *„Neajutorate, aceste cuvinte încearcă să se apropie de acele taine care se mişcă în sinea lui; ca adevăr al duioşiei* – spune Hofmannsthal despre, starea de spirit a personajului său Andreas – *era o povară, dar în ea i se împlinea fiinţa*"[39].[40]

Kafka, Muşii şi Broch pun la îndoială posibilitatea

---

39 Compară Gerhard Baumann : Hobert Muşii, Ed. Franeke, Berna, p. 155.

40 Vezi L. Wittgenstein, Tractatus logico-philosophicus (Tratat logico-filozolic), Ed. Suhrkamp, Frankfurt a/M. 1963.
— Idem, p. 250. - j

unei interiorizări puie, ei creează prilejuri ca perturbările lumii exterioare, alienarea clipei care dovedeşte inconsistenţa stărilor armonizate în sine, să atace inferioritatea sensibilizată prin izolare. Atacul tumultuosului curs ‘al timpului, care răpeşte imaginile împingându-le spre ţărmurile nimicului, este duşmanul de moarte al dorului după durată a artistului. Totuşi oglinda exactă a acestei tumultuoase ape conţine şi explicaţia imposibilităţii ei. Se naşte o conştiinţă demnă de un alienat mintal: pe de o parte căutarea certitudinii de sine include saltul în incertitudine, pe de altă parte, doar imposibilul poate fi punctul de plecare al adevărului, care transpare numai în zonele liminare învecinate cu minciuna *. Cu mult înainte, Nietzsche a formulat situaţia care i-a preocupat pe aceşti scriitori când a afirmat că adevărul nu merge „*niciodată la braţ cu absolutul*”, vrând să spună că aspectul neliniştitor, procesul spontan, lipsit de profil, înnoirea pur şi simplu, în mişcare, întocmai ca învolburarea într-un fluviu, răneşte contururile, identitatea cu sine şi a eului nostru şi că această durere trebuie acceptată dacă voim să obţinem chiar cea mai mică imagine despre lume. Această imagine se desăvârşeşte nu prin raportări exterioare închistate, cu sistemul, ca bunăoară în „acţiunile paralele” din *Omul fără însuşiri* şi nici în „identitatea tautologică a eului”. Muşii dovedeşte că experienţa „redescoperirii interiorităţii omului” eşuează în dragostea fraternă dintre Agatha şi Ulrich; Muşii relativizează tentativa de constituire în conştiinţă a unei realităţi, lăsând să pătrundă lumea în ea. Teama de „minutul lumii”, teama manifestată de eu faţă de tot ceea ce-i ameninţă certitudinea de’ sine este justificată, totuşi Muşii expune personajele sale în mod voit acestei ameninţări. Întrucât realitatea construită de Ulrich şi Agatha este oponentă societăţii şi înţelege să dăinuie în afara ei, având doar „lin sprijin în imaginar”, ea este expusă unor puternice 2

asaltan din afară, care o fac până la urmă să ia aspectul unei fragüe imposibilităţi. „*O dragoste se poate naşte din îndărătnicie, dar nu poate dăinui prin îndărătnicie. Ea nu este un conţinut de viaţă, ci o negaţie, o excepţie a conţinutului de viaţă. Excepţia însă trebuie să pornească de undeva pentru a putea fi. Iar dintr-o negaţie nu se poate trăi*”.1 Excepţionala înzestrare a lui Musü de a intui stările critice, a urmărit de la început această foarte problematică poveste de dragoste care ar fi vrut să fie simbol al imposibilităţii vieţii solitare. Prima întâlnire dintre fraţi se aseamănă cu aceea din *Pierrot lunaira* a lui Schónberg, personajul seânteietor ca o arătare, care în opera poetului francez Raymond Queneau simbolizează lipsa conştiinţei de sine. Cu toate acestea, de-a lungul unui vast şi aprofundat proces, Muşii îl aşază pe omul fără însuşiri care respinge orice sprijin din afară şi refuză orice confirmare prin social, considerindu-l minciună, în postura de a încerca să-şi recâştige siguranţa de sine în afara limitelor lumii reale, în raportul eu-tu, în vederea creării unei „*realităţi mai reale*”, opusă lumii schematice, lipsită de esenţă. Eroul trăieşte o „*situaţie limită* [...] *cu o valabilitate redusă şi care aminteşte de procedeul reducerii la absurd folosită în matematică în vederea atingerii adevărului*” [41]. Coi doi fraţi se îndepărtează de tărâmuî realităţii şi se mişcă în oceanul unor stări neobişnuite şi paradoxale ale eului liberat şi lăsat în voie. Noile raporturi morale care se instaurează, pun sub semnul întrebării tot ceea ce până atunci fusese valabil. Agatha este „*dragostea de sine*” a lui Ulrich, eul cel mai tainic al acestuia; tot ceea ce fusese înainte doar conceput în „dispoziţia sufletească” şi ceea ce la cei mai mulţi trebuie să rămână dragoste nefericită faţă de sine însuşi, apare aici în imaginea unei femei plină de farmec, simbol

---

41p retare de proză germană de la Nietzsche la Benn), Ed. Emst Klett, Stuttgart, 1954, p. 228 şi urm.

al „*utopiei spirituale, al ideii despre noi înşine*” [42]. începe să se contureze o nouă certitudine a evenimentelor prin dragostea lor, fraţii „*păşesc în stadiul semnificaţiilor*”, în care succesiunea clipelor conferă sentimentului starea de permanenţă, simplificând o „trecătoare momentaneitate” 1; teama vieţii trăită fără sens şi teama faţă de timpul în continuu flux dispar şi de acum încolo (poate pentru totdeauna) intră în posesia de sine prin certitudinea sentimentului propriei fiinţe şi al fiorului. Fiindcă doar în sentimente lumea apare în puritatea ei, netulburată de fapte, eliberată de lipsa oscilaţiilor interioare şi deci de greaţa pe care o resimţim atât de puternic, bunăoară în prezenţa eroului faimoasei povestiri *Tubutsch* a lui Ehrenstein, lumea searbădă devine reală şi plină de adevăr. „Doar credinţa sau îndoiala pot determina ceea ce este adevărat sau neadevărat, iar după părerea Agathei, ceea ce ar putea fi bun sau rău, *să se contrapună regulilor intime, rigide ale moralei*”; presimţirea ia locul determinării raţionale şi în felul acesta personajele încep aventura adâncului fără limite, unde nu există altă măsură pentru real decât dacă trăieşti înălţarea sau suferi prăbuşirea,$*i dacă te trezeşte ceva la viaţă*” [43]. Toate acestea amintesc foarte mult de rilkeanul „*sistem al lumii presimţite*” [44], spaţialitatea cu inducţie muzicală, în care obiectele sunt supracreaţii, animate de intensitatea vibraţiilor sufleteşti, deci şi de sentimentul fericirii, dar şi „*de clipele de realitate*” hofmannsthaliene şi, în fine, de „apercepţiile” lui Doderer, când, ca într-un soi de epifanie „aparenţele” se transformă subit în iluminare, ca la Agatha în prezenţa lui Ulrich şi, deschizându-se o uşă, interioritatea este proiectată în afară, dar nu în obişnuitele ipostaze de vis, ci cu foarte pronunţate

---

42 Vezi G. Baumann : op. cit., p. 155.

43 R. Musil: Omul fără însuşiri, p. 787.

44* H. E. Holthusen : Der unbehauste Mensch (Omul nelocuit), Ed. DTV, München, 1961.

trăsături ale realităţii. E o stare asemănătoare cu a aceluia pe care „dragostea” l-ar mântui „*de vis în realitate*” *, o stare când ipostaza de lunatic încetează, teama şi halucinaţia provocată de stările difuze de conştiinţă dispar pentru o clipă şi un obiect oarecare, un copac sau un ulcior, sau un om şi animal, sau un peisaj insuflă sentimentul unei mari certitudini, sufletul, printr-o fulgurantă revelaţie se împacă cu realitatea trezind tainicul sentiment muzical al identităţii şi dând naştere unei explozii de fericire. Se realizează marele vis când pentru o clipă totul încremeneşte, moartea cu chinuitoarea-i dubitaţie şi cu danaidicul ei spirit este anulată, clipa ucigătoare suspendată, ca urmare a instaurării misticului „*nunc aeternum*” al percepţiei („*fiindcă a percepe înseamnă a opri clipa în loc*” [45]). Sunt clipe de extatică certitudine care ţâşnesc din dorinţa fatală, dar omenească, de a zdrobi timpul, întâmplarea, acel timp care aduce cu sine un întreg cortegiu de stări tragice care fac imposibilă recunoaşterea adevărului. Conştiinţa este însetată de eternitate, deoarece se teme de ea. Conştiinţa se teme de absenţă, de fluxul timpului. Cu cât timpul e mai furios în arderea lui, incendiul fiind azi mai mare ca oricând, oscilaţiile interioare încetează fiindcă sufletul e mai degrabă înclinat spre tihnă, spre meditaţie, decât spre mişcare. El este un recipient al energiei trecutului pe care-l eliberează prin memorie, în vreme ce lucrurile noi care se constituie prea repede îl distrug: virtuţile fidelităţii, ale memoriei sunt caracteristici de bază ale literaturii austriece, fiindcă nimic nu reprezintă mai multă consistenţă decât acţiunea de reculegere într-un stadiu de linişte. „*Există clipe, nu ore, de dragul cărora trăim*”3 spune foarte frumos şi exact Hofmannsthal, iar Musil este convins că sunt „*clipe... de dragul cărora Dumnezeu a creat lumea*”, clipe când „*magica linie de demarcaţie dintre amintire şi*

45 Citat de G. Baumann : R. Musil, p. 60.

realitate dispare” [46].

Hofmannsthal socotea că „*beatitudinea sentimentului prezentului*” sesizabil la Haydn, Gluck, Mozart, Schubert, Strauss – „*arhitecţii lumii vii*” 1 – reprezintă una din virtuţile austriecilor; trăirea în prezent în acest sens se deschide spre interior. Aceasta-i de altfel şi înţelesul „prezentului” rilkean, al „*lumii transcendente care există în lumea terestră*”, cum spune Doderer, al „absolutului pământesc” al lui Broch sau al „pietăţii” lui Werfel. In acelaşi sens trebuie înţeleasă şi expresia „arhitecţi”, folosită de Hofmannsthal când vorbeşte despre compozitorii austrieci sau despre „*dorinţa poeţilor de a se transforma în muzică*” [47].

Muzicalitatea, adevărul sentimentelor, considerate ca etalon al realităţii, sunt evidente nu numai în substanţa emotivă densă a versurilor lui Rilke, ci şi în arta compoziţională a romanelor lui Doderer. *Moartea lui Virgiţiu*, amplul roman de 500 pagini al lui Broch nu e oare tot un poem liric? In modul de gândire austriac există trăsături muzicale înrudite cu poezia; els sunt încercări de a tămădui eul bolnav. Spre deosebire de modul german de gândire care se străduieşte să cuprindă totul într-un sistem5, cel austriac se opune teoretizării şi speculaţiei. Dacă totuşi fiinţa germanului şi a austriacului se întâlnesc în ceea ce priveşte înclinaţia spre muzicalitate, la baza acestui consens rămâne „tărâmul demonic” [48], demonia muzicii. Atât doar că austriacului îi este străină tendinţa meditativă, de îndepărtare de ceea ce este terestru, de evadare într-un imperiu abstract şi mistic, din care nu există întoarcere. Esenţa caracterului austriac constă tocmai în permanenţa sentimentului prezentului, a preaplinului

---

46 R. Musil : Omul fără însuşiri, p. 152.

47 Vezi H.v. Doderer: Tengenten. Tagebuch eines Schriftstellers (Tangente. Jurnalul unui scritor). Ed. Biederstein, München, 1964, p. 260.

48 Thomas Mann : Opere complete, v. 12, p. 588.

vieţii. Omul vrea să privească, să simtă, sa intuiască extremele, superioare şi inferioare ale sufletului şi spiritului, instinctele şi raţiunea, într-o atitudine senină şi cu înţelegere raţională. Trăsăturile acestea sunt fără îndoială consecinţa faptului că arta şi modul de gândire austriac nu s-au îndepărtat niciodată prea mult de popor, de felul de a fi al acestuia. O mărturie în acest sens găsim încă din secolul al 19-lea când piese de teatru ale unui Raimund, Anzengruber, Nestroy au dobândit caractere de-a dreptul populare. Scriitorii austrieci au fost totdeauna puternic ataşaţi de societatea vremii lor, preocupaţi de politică, în sensul bun al cuvântului, do relaţii amiabile, nemijlocite cu semenii lor. Nu aspectele ideologice, nu monomanele convorbiri cu ei înşişi[49] au stat în centrul preocupărilor lor, ci problema unei vieţi adevărate, autentice. Chiar dacă modul de gândire atinge uneori lumea misticului, ca bunăoară la Broch, Muşii, Kafka, Doderer, Giitersloh ş.a., aceasta e prezentată cu o tentă de ironie şi cu suficientă distanţare; legăturile cu viaţa reală nu au fost nicicând rupte, în cel mai rău caz, au fost resorbite dureros în vederea relativizării eului şi a sentimentelor, în momentele când adâncimea lor şi pătrunderea în lumea muzicii deveneau prea profunde şi ameninţau cu pericolul rătăcirii. Această atitudine morală cu rigorismul ei frust, concepţia că spiritul trebuie să fie luat în serios întrucât poate deveni un auxiliar preţios, o armă de apărare împotriva unor pericole virtuale, caracterizează literatura austriacă atât la Sigmund Freud, Schnitzler, Kassner cât şi la Herbert Eisenreich şi Ingeborg Bachmann. Gândirea lor este o gândire îndreptată împotriva silniciei, a aspectelor brutale ale epocii, o gândire născută din experienţă, înzestrată cu simţul demnităţii. Rolul ei este să acumuleze amintiri, să perceapă procesul de maturizare prin neîncetate acţiuni

49 F. Heer : Perspektiven oesterreichischer Gegenwartdichtung (Perspectivele literaturii austriece contemporane), p. 126.

de eliberare, să intuiască imediat şi fără sofisticări clipa prezentă, deoarece „*omenirea* (este) *expusă pericolelor şi lipsită de apărare în elipa când nu dispune de experienţe şi amintiri*” Foarte austriece pot fi considerate înseşi concepţiile filosofului spaniol Ortega y Gasset, pentru care acţiunile directe, rupte de tradiţie constituie una din racilele de căpetenie ale unei epoci în care silnicia este considerată *prima ratio „normă care anulează orice normă*”, *care exclude orice element intermediar între intenţie şi realizare*, *o* Magna Charta « *barbariei*... *Să refuzăm educaţia*? *Să refuzăm tratativele*, *normele*, *politeţea*, *reticenţa*, *dreptatea*, *raţiunea*?” Dar în vederea cărui scop există ele? De ce ar fi necesare atâtea ocoluri? (Să ne amintim doar de adularea „actului pur”, chiar de către unele spirite superioare, ca Nietzsche, sau de către unii scriitori de faimă – nu numai germani – ca Henry de Montherlant sau Malraux, ca să nu mai vorbim de Genet, Céline sau Ernst Jünger, pentru care „*devenirea înseamnă mult mai mult decât viaţa*”.) Sau. mergând mai departe, să ne amintim de lozinca mussolineană „*Fapta este totul*”, de ura faţă de lot ceea ce reprezintă „formă”, manifestată de Hitler şi amintită de Hans Franck la procesul din Nürnberg sau di elogiile lui Rosenberg la adresa vieţii militare, o adevărată mişcare lipsită de sens în „*stilul unei coloane care mărşăluieşte*” -. Adevărata cultură, adevărata convieţuire normală a oamenilor este posibilă doar prin stimă reciprocă, practica virtuţii, a consensului. Continuitatea prin prezenţa memoriei care anulează mişcarea este o virtute, o trăsătură nobiliară născută din „*cerinţa omului*... *de a-şi cunoaşte originea*, *o cerinţă legitimă*, *pe scurt*. *cerinţa fidelităţii*”. Fidelitatea este poate cea mai frecventă noţiune în literatura austriacă, de la Hofmannsthal începând şi până la Doderer. Uitarea este trădare, cădere în stadiu.şi forme animalice; *Metamorfoza* lui Kafka este în acest sens poate cel mai elocvent simbol. Memoria. în schimb, capacitatea ex de a

potenţa realitatea reprezintă după psihologul Otto Weininger una din marile virtuţi ale omului. In[50]

gândirea iudaică amintirea reprezintă chiar o categorie etică teologică. Una din trăsăturile fundamentale ale lui Jehova este amintirea, iar blestemul cel mai crunt care poate cădea asupra unui om este acela de a pieri din amintirea oamenilor, uitarea având înţelesul teologic al pierderii nemuririi. Nu încape nicio îndoială că atât concepţiile lui Kafka, Weininger, Buber şi ale lui Freud sunt ecouri în gândirea evreilor orientali, întocmai ca şi „pietatea" werfeliană, sinonimă cu resuscitarea, prin amintire, a trecutului, *„scrinul fecundităţii plin de nestemate, care naşte clipa prezentă*" *. Unul din marile romane ale lui Werfel. *Barbara oder die Frömmigkeit* (*Barbara sau pietatea*) o prezintă pe doica Barbara ca simbol al amintirii fecunde, al autenticei prezenţe materne, al sentimentului de fericire în care se amestecă deopotrivă muzicalitatea, vibraţiile profunde în faţa vieţii, constituită nu numai din ceea ce oferă clipa, ci şi din multiplele ipostaze trăite, dar nevăzute, ajunse la maturitate şi care pe măsura maturizării lor se îmbogăţesc cu substanţă. Sentimentul de plenitudine a vieţii care se dezvoltă în interioritatea noastră îşi află un simbol în personajul feminin „mama" Gisson (anagramă la Gnosis), din romanul lui Broch *Ispititorul*. într-unul din episoadele cărţii, Broch pune pe această mamă să-l înfrunte pe ispititorul Marius Ratti, un tip cu o inteligenţă mediocră, dar îmbătat de ideea forţei: *„Realitatea lumii se află în inimă*", aceasta e chintesenţa tuturor experienţelor; *„în ea trăiesc toţi copacii, toate florile; iată de ce ţi-am vorbit despre dragoste; ca s-o obţii, nu ai nevoie de baghete magice, nici de aur; ea trăieşte în conştiinţa, în firea ta; las-o să crească şi o vei*

---

50 Elias Canetti : Hermann Broch în Aufzeichnungen 1942— 1948, Ed. Carl Hanser, München, 1965, p. 202.

8 A. Camus, Der Mensch in der Revolte (Omul revoltat), Ed. Rowohlt, Hamburg, 1964, pp. 192—193.

descoperi... fiindcă acela care nu caută în propria-i certitudine ceea ce este menit creşterii şi măririi de zi cu zi, în acela nu sălăşluieşte decât ura... iar ura nu-i va revela nimic, nici realitatea, nici adevărul... Nicicând lumea nu a fost izbăvită prin ură." 2 Prezentul este rezultatul unui travaliu spiritual; el nu poate fi obţinut prin rapt, nici nu se oferă de-a gata; este

1 Willy Haas: *Gestalten* (*Figuri*), Ed. Propyläen, Berlin, 1962, p. 229.

2 H. Broch, *op. cit.*, p. 96.

o operă proprie a noastră şi stăpânirea ei deplină nu ni sa dezvăluie decât târziu. *Moartea lui Virgiliu* în contextul operei lui Broch, aie semnificaţia unei realizări urzite în spirit, în amintire, a unei căi de cunoaştere a realităţii, totodată însă şi semnificaţia unicului mijloc de a lua contact cu „absolutul", însă numai în „anticamera morţii": „*In vederea acestui scop a cântat el cântece în singurătate, nu în preajma altora* şi *niciodată pentru alţii*; *fiindcă oricine altcineva putea reţine doar cântecul vieţii, ceea ce viaţa conţine nemijlocit în ea, nu însă şi ultimul adevăr pe care doar el l-a auzit, cufundat adine în sine, în cântecul propriu contopit cu cântecul morţii*" *. Acest mod de a concepe viaţa şi moartea aminteşte de ideea poetică a lui Rilke despre moartea care creşte în viaţă, de ideea folosirii tuturor forţelor morţii pentru a proclama primatul vieţii, ca şi ideea că moartea este ultimul şi cel mai sigur refugiu metafizic, insesizabil, dar a cărei presimţire ne-o oferă la tot pasul însăşi viaţa. Este lupta împotriva morţii banale, împotriva spaimei care creşte datorită pripelii şi a clipei lipsite de durată. Dimpotrivă, maiestatea şi liniştea morţii, a „morţii proprii", este scutită de spaime doar în cazul când se realizează beatitudinea sentimentului prezentului şi sentimentului de durată: „*Cel ce înţelege pe deplin viaţa, nu se teme de moarte*", se spune în convorbirile lui Kafka cu prietenul său Gustav Janouch. „*Teama morţii este*

consecinţa unei vieţi nerealizate", „*Teama este o exteriorizare a infidelităţii*"*2*. Spaima supremă constă aşadar în uitarea de sine, în infidelitatea faţă de sine; a trăi fără sens înseamnă a muri fără sens. Este foarte uşor de înţeles deci motivul care-l îndemna pe Kafka să considere nerăbdarea şi nepăsarea drept „*două din păcatele capitale ale omului şi din care decurg apoi toate celelalte păcate, între care şi credinţa că ar exista doar un singur păcat capital*: *nerăbdarea*" s. Viaţa fără niciun travaliu spiritual, fără prelucrarea

1 II. Brocb, *Die Schludlosen* (*Nevinovaţii*), Miinchen, f.a., p. 112.

2 G. Janouch: *op. cit.*, p. 82.

8 F. Kafka: *El*, p. 195.

LIV'

continuă a lumii, saltul peste etape, viaţa proprie concepută ca o neîncetată, nestăvilită răzbatere, eludarea legilor creşterii şi ale maturizării, consumarea fără sens a vieţii, prin continuă aşteptare şi scrutare ineficientă a viitorului, dau naştere sentimentului vieţii netrăite. Şi acest păcat capital nu oferă decât un surogat de viaţă, o pendulare între speranţă şi spaima prăbuşirii, sentimentul că totul a venit prea târziu.

însănătoşirea spirituală a omului şi redresarea conceptului de viaţă sunt două din tentativele la care recurge literatura austriacă printr-un tratament individual, un autotratament răscumpărător. Pentru Heimito von Doderer memoria se redresează prin actul autodescoperirii: în viaţa fiecărui om intervine clipa când i se oferă posibilitatea de a se cunoaşte pe deplin; această „devenire umană" se produce într-un moment dramatic când „personalitatea" izbuteşte, în ciuda tuturor convenţiilor şi a măştilor pe care le-a schimbat succesiv, să-şi determine adevărata imagine a ei. Atingerea unui asemenea stadiu nu este posibilă fără virtutea aşteptării, fără un mare ocol, necesar pentru ca viaţa trăită, maturizată, să devină memorie. Orice

pseudo-devenire într-un climat de chinuitoare libertate, este o falsă devenire, spune Rilke. „*Destin sănătos*” înseamnă acceptarea şi cunoaşterea propriei vieţi, acceptarea, fără gândul eludării, a întâmplărilor în înţelesul vechii înţelepciuni asiatice. Orice încercare de a trăi în alt chip, orice schimbare a datului vieţii, a ceea ce este natural, duce la simulacru de destin, deoarece *„orice fapt real adevărat, nu poate fi supus remedierii... ceea ce înseamnă că cele ce ar putea fi remediate au o valoare dubioasă*” *.

Fiecare lucru vine la vremea lui; procesul de maturizare se desăvârşeşte în limita legilor naturale şi organice, fie că e vorba de viaţă, de o operă sau un proces istoric. Saltul peste etape, ignorarea legilor fireşti ale creşterii, consecinţă a nerăbdării, nesiguranţei sau spaimei, tendinţa de a *„reduce cu ajutorul săbiei timpul de aşteptare*” 2, sunt periculoase şi creează

1 H.v. Doderer, *Tangenţe*, p. 253.

* F. Heer, *op. cit.*, p. 157.

goluri, sisteme false care duc la izolare şi la sentimentul captivităţii.

Poeţii austrieci se declară însă adepţii vieţii *„care nu cunoaşte linii drepte, ci doar linii curbe*”, pe care ne strecurării *„râzând cu un ochi şi.plângând cu celălalt*”*1*. Misiunea scriitorului constă în apărarea însuşirilor vieţii, a preaplinului ei, împotriva ameninţărilor şi abstracţiilor care sunt constituite din linii drepte şi simplificări periculoase, şi sufocă bogăţia de culori şi autenticitatea: *„nu doar ortodoxia literară, ci şi cea reală este învăluită de maturitatea vieţii scriitorului, întocmai cum şarpele învăluie toiagul lui Asklepios*”2. Forţa morală a artei constă în faptul că apără dreptul la viaţă, se împotriveşte minciunii, demască falsitatea unei epoci dominată de neadevăruri care îndepărtează viaţa de izvoarele ei originare. O atare misiune reprezintă *„ultima verba*” a scriitorilor austrieci; sub pana lor, literatura se creează

aproape împotriva voinţei, fiindcă do cele mai multe ori, ei nu se consideră literaţi, ci medici ai inimii umane. „*Cred*, spune Kafka într-o scrisoare concepută la vârsta de 21 de ani, *că doar acele cărţi ar trebui citite care muşcă şi înţeapă. La ce bun să citim o carte care nu este în stare să ne aducă la realitate. întocmai ca o lovitură în creştet P Ca să ne facă fericiţi P... O, Doamne, putem fi fericiţi şi fără cărţi: iar curţi care să ne facă fericiţi, putem scrie la nevoie noi înşine. Avem nevoie însă de acele cărţi care să reproducă un efect asemănător cu acela al unei nefericiri, care să ne facă să simţim durerea, moartea cuiva care ne-a fost drag, care să ne lase impresia că suntem izgoniţi în pădure, departe de oameni, ca* o *sinucidere. O carte trebuie să fie un topor care să sfarme marele îngheţ din noi.*"

DIETER SCHLESAK

' H. v. Doderer: *Meine 19 Lebensläufe* (*Cele 19 biografii ale mele*), Ed. Biederstein, München, 1966., 8 *Idem.*

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Cu toate că fenomenul „Kakania" prezintă o excepţională importanţă pentru cultura modernă de limbă germană, trezind în ultima vreme un mare interes şi în lumea culturală contemporană, nu numai din Austria şi Germania, ci şi din Italia, Franţa şi America, totuşi, după ştiinţa mea, nu există încă o antologie de texte literare dedicată acestui deosebit de fermecător peisaj de experimentări spirituale. I-a revenit unei edituri româneşti meritul deosebit ca, înaintea Germaniei sau Austriei, să editeze o culegere mai substanţială de texte literare' provenind din această fascinantă sferă culturală, cuprinzând un număr mare de autori, unii îndeajuns de cunoscuţi la noi, ca Sigmund Freud, Rainer Mana IUJkc, Ştefan Zweig, Franz Kafka, Robert Muşii, Franz Werfel, iar alţii pe nedrept mai puţin citiţi: Hugo von Hofmannsthal, Gustav Metjrink, Rudolf Kassner, llerzmanovsky-Orlando, Martlna Wied, Alfred

Kubin, Hermann Broch, Albert Paris Giâtersloh, Joseph Roth, Heimito von Doderer şi alţii.

Intenţia editorului a fost de a prezenta cititorilor români nu numai o literatură până acum necunoscută şi în mare măsură nerecunoscută, care de altfel chiar în Occident a fost,.descoperită" abia după 1945 creând în parte, din păcate, o modă literară – e vorba de Rilke, Kafka şi de poetul Georg Trakl – ci să explice printr-un comentariu ilustrat de texte, cauzele, trăsăturile esenţiale şi importanţa acestei literaturi.

LVII

Deşi această sferă culturală este constituită din mai multe literaturi, în cazul de faţă a fost circumscrisă doar cea de limbă germană, întrucât ea este de fapt „austriacă" şi singura în măsură să vorbească în numele „marii moşteniri" şi a urmaşilor acesteia, în zilele noastre; o sferă culturală situată la limita dintre naţional şi supranaţional, dintre Asia şi Europa, Est şi Vest, dintre evul mediu şi secolul al 20-lea, cu forme de viaţă rigide şi cu crize culturale consumate sub semnul „Finis Austriae", amurgul ireversibil al unui imperiu şi stat multinaţional. Aci se născuse nu numai o bună parte a literaturii europene moderne, ci şi un nou stil de gândire, o psihologie, o muzică şi o artă plastică nouă, menite să ofere oamenilor de azi înţelesul unei noi constelaţii istorice.

Întocmirea culegerii de faţă nu a fost ocolită de anumite dificultăţi, legate mai cu seamă de faptul că, păstrându-se caracterul unei cărţi de lectură, cum de altfel trebuie să fie orice antologie, s-a impus totuşi şi necesitatea prezentării documentare a unui proces spiritual. Includerea unor texte cu caracter mai mult eseistic, semnate de nume cu rezonanţă ca Sigmund Freud, Rudolf Kassner, Martin Buber, a fost deci inevitabilă.

— Pe de altă parte, s-a simţit nevoia de a se recurge la unele compromisuri în privinţa textelor de lectură;

firul roşu care străbate culegerea, sesizabil chiar din titlu: Toamna Imperiului *şi* Imperiul demonilor – *o antropologie literară a omului în viitoarea pericolelor iscate, oglindite de psihologie, psihologia maselor, de morală şi politică – nu a putut fi urmat cu consecvenţă la alegerea textelor*.

Compromisul a fost necesar şi în cazuri când – în dauna importanţei fragmentelor reprezentative din opere mari şi pentru a nu crea o antologie de fragmente – au trebuit să fie preferate schiţe, povestiri, nuvele scurte, dar închegate. Lista soluţiilor de compromis este destul de lungă şi-i include pe A. *Schnitzler, Ştefan* Zweig, *Felix Braun, Ernst Weiss, A. P. Giitersloh şi mai ales pe Franz Werfel, Jospeh Roth şi Odon von Horváth*.

LVIII

Regretabil este de asemenea faptul că din pricina limitării spaţiului tipografic sau a negăsirii de texte corespunzătoare şi *adecvate tematicii şi cuprinsului, au trebuit să fie omişi autori a căror prezenţă ar fi deplin justificată şi anume Richard Beer-Hofmann, Franz Blei, Theodor Däubler, Oskar Jellinek, Paul Kornfeld, Ferdinand Ebner, Theodor Haecker, Paul Leppin, Viktor lladtciger, Leo Perutz, Arnold IJollriegl, Alma Johanna König, Alexander Sacher-Masoch, F. Theodor-Csokor, Hans Carl Artmann, Albert Drach, Hans Weigl, K. Baier ş.a. Am fost nevoit să renunţ în ultima clipă la texte pregătite şi deja traduse din cauza lipsei de spaţiu* (*Otto Basil, Kurt Berieselt, Jeannie Ebner, Enrica von Handel Mazzetti, Franz Turnier, Gerhard Fritsch*), *ln unele cazuri, puţine, datorită imposibilităţii de a selecta, au trebuit să fie acceptate texte mai puţin semnificative, ca în cazul lui Rudolf Kassner, Martina Wied sau Felix Braun. Una din dificultăţile capitale întâmpinată la întocmirea antologiei a constituit-o procurarea textelor corespunzătoare pentru fiecare autor în parte. O parte mi-au fost puse la dispoziţie cu amabilitate de „Asociaţia austriacă pentru literatură" căreia ţin să-i mulţumesc şi*

pe această cale.

Prefaţa, prezentările de autori şi culegerea de texte se condiţionează recipfoc. Nu am intenţionat să schiţez o istorie terară prescurtată a prozei austriece din secolul 20 şi nici nu m ţinut seama de o înşiruire cronologică a autorilor. Tot atâl e îndepărtate au fost veleităţile de a realiza o completitudine ştorico-literară, care ar fi pretins prezenţa a numeroşi alţi utori, mai ales din rândurile reprezentanţilor literatuii poviniale, din regiunţa alpină sau din scrierile autorilor de circulaie locală ca bunăoară Paula Grogger, Anton Wildgans, Richard illinger, Rudolf Hans Bartsch, Gertrud Fussenegger, Karl H. aggerl, Josef Wenter, Josef Leitgeb, Max Mell, Rudolf Henz Intenţia călăuzitoare a fost în primul rind aceea de a faca cititorul să guste şi să se convingă într-o formă pe cât poil completă de ceea ce a fost vechea Austrie şi spiritul striac, „un simptom deosebit de elocvent al lumii moderne”

(*Muşii*), *in oglindire literară. Textele fiecărui capitol sunt în aşa fel alese încât să constituie o interdependenţă şi o explicaţie reciprocă. Titlurile capitolelor corespund în mare măsură ideilor principale şi subtitlurilor eseului introductiv. Unele note de subsol se referă la textele aflate în culegere şi tind să stabilească un dialog între text şi prefaţă. Prezentările de autori depăşesc uzitatele note bio-hibliografice, pentru a putea oferi cititorilor români o imagine cât mai cuprinzătoare a vieţii şi a lumii de idei a unor scriitori în parte complet necunoscuţi, venind dintr-o sferă culturală străină, dar şi pentru a evidenţia punctele de acroşare cu problema „Kakaniei”, cât şi pentru facilitarea înţelegerii fragmentelor de roman sau contextul de viaţă şi cr.eaţie a operei din care a fost extras respectivul fragment. Ediţia de faţă nu nutreşte niciun fel de ambiţii de ştiinţă a literaturii şi cu atât mai puţin, filosofice. Ea încearcă să evadeze din categorisirea în funcţie de curent şi dată cronologică, să evite simplismul, oferind în schimb cât*

mai mult posibil o imagine interiorizată a unei situaţii-limită din punct de vedere istoric cu toate pnmefdioasele-i implicaţii spirituale şi politice, nu lipsite de semnificaţie şi pentru zilele noastre Oricum, profilul acestei antologii s-a conturat doar în timpul procestdui de elaborare a ei şi abia după ce au fost efectuate toate traducerile, a putut fi întrezărită soluţia ideală a unei asemenea întreprinderi.

D S.

NOSTALGIA CULORILOR

FINIS AUSTRIAE

SIGMUND FREUD

întemeietorul psihanalizei s-a născut la 6 mai 1856 la Freiburg în Moravia şi este fiul unui comerciant de textile. In 1860 familia sa se mută la Viena, unde, în 1873, Freud îşi începe stadiile de medicină. Lucrează între 1876 şi 1882 la Institutul vienez de fiziologie, apoi la spitalul orăşenesc, pentru ca din 1885 să se dedice cercetărilor de neuropatologie. O vreme lucrează şi la Paris, iar în 1889 împreună cu Bernheim şi Liebault studiază metodele hipnotice. Anul 1898 înseamnă pentru Freud începutul formulării teoriilor despre visuri şi a interpretării acestora. Asupra acestui subiect ţine împreună cu C. G. Jung, în 1909, o serie de prelegeri la Clark-University. In 1938 emigrează în Anglia unde moare la 23 septembrie 1939.

Dacă facem abstracţie de unele exagerări teoretice, Freud poate fi considerat drept unul din marile spirite ale veacului nostru, care a adus o bogată contribuţie în studiul psihologiei cât şi în domeniul creării unei viziuni moderne a lumii. Punctul de plecare al teoriilor freudiene îl constituie psihanaliza, ai cărei iniţiatori şi precursori literari sunt Dostoievski, Nietzsche precum şi Novalis, Kirkegaard – după părerea lui Thomas Mann – dar mai ales Schopenhauer, a cărui teorie despre „voinţă” precede într-o oarecare măsură.¿teoria inconştientului” freudian. In conformitate cu teza

freudiană, nevrozele sunt inerente în viaţa oricărui om; ele sunt o urmare a dorinţelor, a experienţelor refulate, nesatisfăcute, mai ales a celor din tinereţe şi cu precădere a celor din domeniul sexualităţii (*libido*), care, trecând din „conştient” în „inconştient” dau naştere unor „complexe”. Tratarea acestora se realizează prin dezvăluirea şi canalizarea lor. Freud a încercat să extindă această teorie asupra întregii vieţi spirituale, asupra artei, ştiinţei, religiei, care ar fi un fel de supape şi totodată sublimări ale pornirilor refulate. *Totem und Tabu* (*Totem şi tabu*), 1922, *Die Zukanft einer IUusion* (*Viitorul unei iluzii*), 1927, şi *Das Unbehagen in der Kultur* (*Neliniştea în cultură*), 1930 sunt câteva din lucrările care ilustrează această tendinţă. Acordând limite prea strimte conştientului, Freud a absolutizat rolul unui mecanism psihologic real subordonând „eul” inconştientului, depozit al tendinţelor de desfătare, al apetiturilor de tot felul, care are nevoie de corectivul conştientului pentru a nu deveni malefic. Conştientul, situat între inconştient şi supra-eu (conştiinţa), duce o existenţă plină de tensiune, adumbrită de spaime, de temeri de tot felul, inexplicabile la prima vedere. (Freud a fost o adevărată revelaţie pentru literaţii veacului nostru: Joyce, Kafka, Th. Mann, S. Maugham, T. S. Eliot ş.a.) Din punct de vedere ştiinţific însă, teoriile sale au nevoie de corective ale ştiinţelor sociale, ale sociologiei mai ales şi ale antropologiei moderne. Teoriile lui Freud au fost ulterior dezvoltate de diferitele curente ale psihologiei abisale, cu precădere în America (Fromm), apoi de Binswanger şi de C. G. Jung, care, cercetând fenomenele culturale şi miturile, au formulat teoria arhetipurilor, a inconştientului colectiv.

„Distribuitorul tuturor lucrurilor date este sufletul”, spune Th. Mann vorbind despre Freud, înţelegând prin suflet natura umană, dependentă de anumite dispoziţii interioare. Această dependenţă face parte la rândul ei din ambianţa impresionismului vienez, caracterizat prin

dizolvarea categoriilor raţionale şi a convenţiilor, prin scufundarea în „haos”, in vis, în erotism sau în moarte. Sentimentul deşertăciunii, al dorului, al suferinţei.constituie nota specifică a „veselului apocalips vienez” (Broch) de la începutul veacului acesta. Căutând să explice şi să interpreteze maladia veacului ca.maladie sufletească, Freud se înscrie pe linia tradiţiei austriace, ca şi Broch, Muşii, Canetti şi alţii, care au făcut apel la ştiinţa psihologiei şi la psihologia maselor pentru a depista şi elimina din sufletul omenesc forţele latente, arhaice, care orieând pot irumpe, dezlănţuind dezastre. Considerând durerea ca o experienţă şi un act de cunoaştere (a scris vreo 9000 de scrisori de dragoste şi a suportat numeroase operaţii din pricina cancerului de care suferea), Freud a rămas „un poet în umbră” (A, Winterstein) ale cărui povestiri clinice sunt concepute în autentic stil kleistian. Poezia este pentru el un soi de medicină, iar medicina, analiza sufletească, devine adevărată poezie. Existenţei burgheze îi corespunde un suflet de burghez, care încearcă să unifice ceea ce nu se poate unifica, să înţeleagă prezenţa propriu-zisă a imposibilului, stare de spirit predominantă în monarhia dunăreană zguduită de spasme şi de anacronisme. Vorbind despre „inconştient”, Freud spune: „Impulsurile contradictorii coexistă, ele tiu se răzvrătesc unele împotriva celorlalte, nu caută să se sugrume reciproc, cel mult, sub influenţa constrângerilor de ordinul economiei sufleteşti, se unesc pentru a găsi un compromis care să faciliteze eliminarea surplusului de energie.” In felul acesta se stabileşte un echilibra între instinctul distrugerii şi cel erotic, între amândouă existând un nucleu de demenţă. Preocupări de a vindeca oamenii bolnavi şi deci societatea bolnavă din monarhia danubiană se pot depista încă în veacul al 19-lea, bunăoară la Grillparzer şi la Emst von Feuchtersleben (1806- 1S49), un savant austriacul străbun al psihologiei abisale care spunea: „In pieptul fiecărui om dormitează

un dram înfiorător de nebunie... fie ca el să nu se trezească niciodată!”

Literatura austriacă fără Freud nu poate fi imaginată. Schnitzler, Zweig, Broeh, Werfel, Saiko, Canetti, dar şi Kafka, Kubin. Ehrenstein şi alţii sunt inspiraţi de el. Freud a făcut operă de pionierat medical pentru a aduce şi a studia în lumina conştiinţei forţele iraţionale, în străfundul cărora zac pornirile animalice, cruzimea. Nu putem, deci, decât să fini de acord şi să subscriem la cuvintele lui Tliomas Mann care a spus despre Freud că, folosind cuceririle ştiinţei, a creat „o metodă terapeutică, supraindividuală pentru a solubiliza marile temeri şi marile uri”, ajutându-l astfel pe om să facă un pas mai departe în cunoaşterea tainelor şi în procesul de cucerire a libertăţii sale.

EDIŢII; Dte *gcnammelten Schriften* (*Opere complete*), 11 voi., 1924; *Gcsaminelte Werke* (*Opere complete*), 18 voi., 1940, 1946, 1952; *Das Unbeicusste Schriften zur Psychoamlise r. A. Mitscherlieh* (*Inconştientul*, *Seien despre psihanaliză editate de A. Mitscherlich*), 1960; *liriefe 1873-1939 ausgew u. hsg, v. Emest L. Freud* (*Corespondenţă 1873- 1939, selectată şi editată de Emest L. Freud*), 1960; *Aus den Anfängen der Psychoanalyse 1887-1902* (*Începuturile psihanalizei 1887-1902*), 1961; *Das Unheimliche. Aufsätze zur Literatur* (*Despre lugubru*, *Studii de literatură*), 1963

DEŞERTĂCIUNE

Nu demult, în tovărăşia unui prieten nu prea vorbăreţ şi a unui, în pofida tinereţii sale, binecunoscut poet, am făcut, în vară, o plimbare prin nişte meleaguri înflorite. Poetul admira frumuseţea naturii înconjurătoare, fără ca aceasta să-l bucure. îl tulbura gândul că toată această frumuseţe era menită pieirii, că va dispare în timpul iernii, la fel ca orice frumuseţe omenească, la fel ca tot ce e frumos şi nobil, ca tot ce a fost sau ar putea fi creat de oameni. Toate lucrurile pe care el le-ar fi iubit şi admirat păreau că preţuiesc mai

puţin din pricină că erau nestatornice şi menite pieirii.

Ştim că din cufundarea spiritului nostru în analiza caracterului trecător a tot ce e frumos şi desăvârşit, pot rezulta două stări emoţionale deosebite. Una din ele are ca urmare acel dureros dezgust al tânărului poet pentru lume, iar cealaltă, o răzvrătire împotriva realităţii însăşi. Nu, e cu neputinţă ca toate aceste minunăţii ale naturii şi artei, ale lumii noastre senzoriale şi ale celei exterioare, să se reducă topindu-se, la nimic. Ar fi absurd şi prea nesocotit să credem acest lucru. Ele trebuie să poată exista mai departe sub o formă oarecare, la adăpostul oricăror influenţe distructive.

Numai că această pretenţie de eternitate prea nu este decât un rezultat al dorinţei sălăşluind în noi ca să poată năzui la o valoare reală. Chiar şi ceea ce e dureros poate fi adevărat. Nu mă puteam hotărî nici să neg caracterul trecător al lucrurilor şi ni& să impun o excepţie pentru ceea ce e frumos şi desăvârşit. Am combătut însă părerea poetului pesimist cum că esenţa trecătoare a frumosului aduce după sine o depreciere a acestuia.

Dimpotrivă: ea aduce o valorificare. Valoarea nestabilităţii este, în timp, o valoare de raritate. Posibilitatea limitată a folosinţei unui lucru ridică valoarea acestuia. Am arătat că e de neînţeles cum ideea nestatorniciei frumosului poate să ne tulbure bucuria ce emană de la acesta. Cât priveşte frumuseţea naturii, aceasta se reproduce din nou, în anul următor, după ce a fost distrusă în iarnă. Şi această reîntoarcere, în raport cu durata vieţii noastre, trebuie considerată ca având un caracter veşnic. înlăuntrul propriei noastre vieţi, vedem cum frumuseţea corpului şi chipului omenesc se pierde cu desăvârşire, dar tocmai această scurtă vieţuire adaugă farmecelor ei încă unul nou. Dacă există o plantă, care înfloreşte doar o singură noapte, aceasta nu înseamnă că floarea ei ni se pare mai puţin frumoasă. Mi-a fost cu putinţă să recunosc tot atât de puţin cum pot

frumuseţea şi desăvârşirea operei de artă şi a creaţiei intelectuale să fie depreciate datorită unei restrângeri temporare a lor. Chiar de-ar veni o vreme când tablourile şi statuile, pe care astăzi le admirăm, s-ar descompune, sau după noi ar urma o generaţie care n-ar mai înţelege operele poeţilor şi gânditorilor noştri, sau chiar o altă epocă geologică în care tot ce e viaţă pe pământ ar amuţi, valoarea a tot ce e frumos şi desăvârşit nu e hotărâtă decât de însemnătatea pe care o prezintă pentru viaţa noastră senzorială.

Ea nu are nevoie să supravieţuiască şi este prin urmare independentă de durata absolută.

Socoteam aceste consideraţiuni drept incontestabile. Am observat totuşi că nu făcusem nicio impresie asupra poetului şi prietenului meu. Insuccesul acesta m-a făcut să trag concluzia că e la mijloc şi un puternic moment afectiv, care le tulbura judecata, moment pe care, mai târziu, am crezut chiar că l-am şi descoperit. Trebuie să fi fost răzvrătirea sufletească împotriva regretului, care le îngrădea plăcerea de a se bucura de frumos. Ideea că frumosul acesta e trecător dădea celor doi oameni sensibili un fel de gust anticipat al regretului pricinuit de dispariţia frumosului. Şi, cum sufletul omenesc se fereşte, instinctiv. de tot ce e dureros, au simţit cum bucuria ce le-o dădea frumosul e vătămată de ideea caracterului trecător al acestuia.

Regretul pricinuit de pierderea unui lucru, pe care l-am iubit sau l-am admirat, pare atât de natural profanului, încât el îl socoteşte ca fiind ceva de la sine înţeles. Psihologului însă, regretul i se pare o enigmă, imul din acelefenomene pe care omul nu le poate singur desluşi, căruia însă i se atribuie alte însuşiri inexplicabile. Ne închipuim că posedăm o anumită capacitate de a iubi, căreia i se zice „libido” care, la începuturile evoluţiei propriului nostru „eu” s-a ataşat acestuia. Ulterior însă, de fapt chiar foarte de timpuriu, acest „libido” s-a îndepărtat de „eu” pentru a se apropia

de obiect, pe care, în felul acesta, ajungem să-l închidem în „eul” nostru. Dacă obiectele sunt distruse, sau dacă le pierdem, atunci şi capacitatea noastră de iubire (libido) devine din nou liberă. Şi, ori îşi ia alte obiecte în loc, ori se întoarce, temporar, la „eu”. Dar de ce desprinderea aceasta a ceea ce se numeşte „libido” de obiectele sale înseamnă un proces atât de dureros, lucrul acesta nu-l io înţelegem şi nici nu-il putem deduce deocamdată din nicio prezumţie. Vedem doar că „Hbido” se cramponează de obiectele sale, nevrând să le elibereze pe cele pierdute nici chiar atunci când altele noi se şi află la dispoziţie pentru a le înlocui. Iată deci ceea ce numim noi regret.

Convorbirea aceasta cu poetul avusese loc în v ara premergătoare războiului. Un an după aceea războiul izbucni, răpind lumii frumuseţile ei. El n-a distrus doar frumuseţile meleagurilor pe unde a bântuit şi operele de artă pe care le-a întâlnit în cale, ci ne-a frânt şi mândria cu care priveam la cuceririle noastre pe tărâm cultural, ne-a frânt respectul pe care îl nutream pentru mulţimea gândurilor şi artiştilor noştri precum şi speranţele într-o definitivă înlăturare a deosebirilor ce există între popoare şi rase. El a târât în noroi nobila nepărtinire a ştiinţei noastre, dezvăluind în toată goliciunea lor instinctele noastre, dezlănţuind duhurile rele sălăşluind în noi, duhuri pe care, datorită educaţiei primite în cursul veacurilor din partea celor mai nobile elemente ale noastre, credeam că fuseseră de mult domesticite. El ne-a micşorat iarăşi patria noastră şi a îndepărtat restul lumii de noi. El ne-a răpit atâtea pe care le iubisem şi ne-a arătat cit de trecătoare sunt unele lucruri pe care le socoteam statornice.

Nu trebuie deci să ne mire dacă acel „libido” al nostru, atât de sărăcit de obiecte, şi-a însuşit cu şi mai mare intensitate ceea ce ne-a mai rămas, şi că, prin urmare, iubirea de patrie, dragostea pentru aproapele nostru şi mândria cu care privim aşezămintele noastre

obşteşti au devenit deodată mat puternice. Celelalte bunuri însă, cele acum pierdute pentru noi, fost-au ele oare cu adevărat depreciate din pricină că s-au dovedit atât de şubrede şi incapabile de rezistenţă? Aşa li se pare multora dintre noi, eu însă so li cotesc că nu au dreptate. Părerea mea e că cei ce cred aşa, cei ce par să fie gata a renunţa definitiv, pentru că lucrul socptit de e| a fi dp preţ nu s-a dovedit rezistent, sunt doar stăpâniţi de regretul pentru pierderea suferită. Noi ştim că regretul, fie el cit de dureros, se stinge în mod spontan. După ce a renunţat la tot ce s-a pierdut, s-a automistuit, iar „libido" al nostru se eliberează pentru ca, atâta timp cit sintern încă tineri şi sănătoşi, să poată înlocui obiectele pierdute, pe cât e cu putinţă, cu altele noi, tot atât de preţioase sau şi mai de preţ. E de nădăjduit că şi cu pierderile acestui război se va întâmpla la fel. După ce regretul va fi fost biruit, se va dovedi că înalta noastră preţuire pentru bunurile culturale n-a suferit întru nimic după ce şubrezenia acestora a fost dovedită. Vom construi din nou tot ce a fost distrus de război, poate pe o temelie mai solidă şi mai durabilă decât odinioară.

Deşertăciune (*Vergänglichkeit*), face parte din *Gesammelte Werke*, voi. 10, Imago Publishing Co., Ltd., Londra 1946.

In româneşte de
Lazăr Iliescu

JOSEPH ROTH

Născut la 2 septembrie 1894 la Schwabendorf, lingă Brody (Galiţia de răsărit), mort la 27 mai 1939, la Paris. A studiat câteva semestre germanistica la Universitatea din Viena. In primul război mondial cade prizonier pe frontul din Rusia. Exercită până în 1931 meseria de gazetar, după care se dedică exclusiv scrisului. In 1933 părăsind Germania şi Austria emigrează la Paris devenind animatorul cercului de emigranţi şi purtătorul de cuvânt al legitimismului habsburgic, o forrnă de protest împotriva lui Hitler. Disperarea în faţa lipsei de

perspectivă a epocii de atunci îl împinge la alcoolizare şi la moarte prematură.

Opera lui Rotii poartă în întregime amprenta rememorării, a căutării timpului pierdut; întocmai ca Muşii şi Doderer, este cronicarul vechii Austrii. Roth a împărtăşit soarta generaţiei pentru care prăbuşirea imperiului habsburgic a însemnat o lovitură decisivă. Primele sale romane *Die Rebellion* (*Rebeliunea*), 1924; *Vie Flucht ohne Ende* (*Coana fără sfârşit*), 1927; *Zipper und sein Vater* (*Zipper şi tatăl său*), *1927*; *Rechts und links* (*La dreapta şi la stingă*), 1929 dezvăluie atitudinea critică a lui Roth faţă de lumea postbelică, devitalizată şi dezumanizată.

Melancolia, sentimentul pierderii ireparabile, alternând cu satira virulentă caracteristică evreilor galiţieni şi tradiţiilor chassidismului predomină şi în romanul *Hiob* (*Iov*), 1930, povestea lui Mendel Singer, un modest învăţător evreu din Galiţia, a cărui imagine dobândeşte proporţii biblice. In descrierea salului său de baştină din Wolhynia, Roth atinge culmile poeziei, prin ritmul legănător al frazei. Principala sa operă *Radetzkynwrsch* (*Marţul lui Radetzky*), 1932, este, după cum spune Heinrich Boli, un măreţ „*cântec de lebădă al vechei Austrii*" urzit „*într-o limbă cristalină*" în care sunt cântate „*mirajul Poloniei*, *durerea Austriei*, *melancolia plaiurilor gali*{ *ene ţi mlaştinile Wolhyniei*". în ciuda notei de critică socială, romanul rămâne o evocare duioasă şi melancolică a monarhiei danubiene, reconstituită cu atâta precizie a amănuntelor şi cu atâta fineţe a redării atmosferei, cum numai un îndrăgostit fără perspective ar putea-o face. Sunt urmărite aci destinele a trei generaţii de funcţionari şi ofiţeri din familia Trotta, începând cu data bătăliei de la Solferino (1859) şi până la stingerea tragică a familiei Trotta, care a slujit cu atâta devotament imperiul lui Franz Joseph încât s-a identificat cu el şi a pierit odată cu el. Istoria familiei Trotta se transformă astfel în istoria unui

imperiu foarte pestriţ din punct de vedere etnic, plin de pitoresc, cu particularităţi cu totul deosebite, cu un ridicol inegalabil, pe care Roth le surprinde cu mare măestrie, dar şi cu atitudinea unui spectator resemnat. O continuare, într-un anumit sens, a acestui roman este *Die Kapuzinergtuft* (*Cavoul capuţinilor*), 1938, care urmăreşte soarta unei ramuri congenere familiei Trotta, până în momentul „Anschluss”-ului, în 1938.

Tema prăbuşirii imperiului este reluată şi în *Die Geschichte von dcr 1002 Nacht* (*Povestea celei de a 1002-a nopţi*), 1938, tribulaţiile tragicomice ale unul oi iţe r de cavalerie din armata cesaro-crăiască, surprins în plin proces de decrepire. Şi aci, ca şi în povestea ofiţerului rus care sfârşeşte ca vagabond pocăit (*Tărakas, ein Gast auf dieser Erde – Tarabas, un oaspe pe acest pământ*), 1934, sau în nuvela *Stations- vorsteher Fallmerayer* (*Şeful de gară FaUmeraţjer*), întâlnim acelaşi tragism, aceeaşi lipsă de orizont a unei generaţii obosite.

Personajelor feminine din romanele sale, Rotii le rezervă de cele mai multe ori destinul unor principii ale răului, sub aspect de soţii infidele, preotese ale vieţii instinctuale. Cu prefăcută naivitate prind ele în mreajă pe bărbatul care se pomeneşte până la urmă cufundat în păienjenişul unor încurcături fără ieşire, renunţând la tot ceea ce a constituit esenţa vieţii lui de până atunci, alunecând pe făgaşul fără întoarcere al desumanizării.

Joseph Roth a scris şi un apreciabil număr de lucrări de proporţii mai reduse, eseuri, povestiri, cronici etc., Izvorâte deopotrivă din acelaşi sentiment nostalgic al existenţei, al exilatului care simte că nu se va mai întoarce niciodată pe meleagurile pe care le-a părăsit. Faima sa de scriitor nu s-a conturat deeât după moarte şi astăzi este în ascensiune.

ALTE OPERE: *Hotel Savoij*, roman, 1924;

Der blinde Spiegel (*Oglinda oarbă*), povestiri, 1926 } *luden auf Wanderschaft* (*Evrei în pelerinaj*),

eseuri, 1934; *Die hundert Tage* (*Cele o sută de zile*), roman, 1936; *Beichte eines Mörders* (*Spovedania unui ucigaş*), roman, 1936; *Das falsche Gewicht* (*Greutatea falsă*), 1937; *Der Leviathan* (*Leviatan*), povestire, 1940; *Werke* (*Opere*), 3 vol., 1956.

Referinţe: *Joseph Roth*, *Leben und Werk* (*Joseph Roth*, *Viaţa şi opera*) editat de H. Linden, 1949; F. Abendroth în *Hochland* nr. 50/1957; A. Böhn în *Wort und Wahrheit* nr. 14/1959; *Erinerungen an J. Roth* (*Amintiri despre Joseph Roth*) de G. Jedlicka, 1957.

I

Soarta memorabilă a şefului de gară austriac Adam Fallmerayer merită, fără îndoială, să fie consemnată şi reţinută.

Viaţa lui se curmă – o viaţă care, în treacăt fie zis, n-ar fi devenit niciodată strălucită, poate nici măcar mulţumitoare în mod constant – într-un chip uluitor. Judecind după tot ce pot şti oamenii unii despre alţii, ar fi fost peste putinţă să i se prezică lui Fallmerayer un destin neobişnuit. Totuşi destinul îl ajunse, puse stăpânire pe el – iar el însuşi părea să i se abandoneze cu o anumită voluptate chiar. Din 1908 devenise şef de gară. Se căsători curând după ce-şi luase în primire postul la staţia L. pe linia din sud, la vreo două ore de Viena, cu fiica modestă şi puţin mărginită, nu foarte tânără, a unui şef de birou din Brünn \ Era o „căsătorie din dragoste”, cum i se zicea pe vremea aceea, în care căsătoriile „de convenienţă” mai făceau parte din moravurile şi tradiţiile obişnuite. Părinţii lui nu mai trăiau. Căsătorindu-se, Fallmerayer dase ascultare oricum unei tendinţe cumpătate a sufletului său cumpătat, nicidecum unui imperativ al raţiunii. Zămisli do» copii – fete[51]

şi gemene. Se aşteptase să fie un băiat. Era în firea lui să dorească un fecior şi să considere ivirea pe lume a două fete deodată ca o surpriză neplăcută, dacă nu ca o răutate din partea lui Dumnezeu. Cum însă era

51 Azi Brno.

materialiceşte asigurat şi cu drept la pensie, se obişnui, după ce trecuseră abia trei luni de la naştere, cu această dărnicie a naturii şi începu să-şi iubească odraslele. Să le iubească, asta înseamnă: să le poarte de grijă cu tradiţionala conştiinciozitate a unui tată, bun cetăţean şi brav funcţionar.

într-o zi de martie a anului 1914, Adam Fallmerayer şedea, ca de obicei, în biroul său. Telegraful ţăcănea neîncetat. Iar afară ploua. Era o ploaie timpurie. Cu o săptămână înainte mai fuseseră nevoiţi să dea jos zăpada de pe şine cu lopeţile şi trenurile sosiseră şi plecaseră cu mare întârziere. Dar deodată, într-o noapte, se porni ploaia. Zăpada dispăru. Şi în faţa micii gări, unde splendoarea intangibilă şi orbitoare a zăpezilor fie pe Alpi părea să promită stăpânirea veşnică a iernii, plutea de câteva zile un abur cenuşiu-albăstrui nedistinct: nor, cer, ploaie şi munţi de-a valma.

Ploua, şi aerul era căldicel. Niciodată şeful de gară Fallmerayer nu mai apucase o primăvară atât de timpurie. In staţia lui minusculă, trenurile expres care merg înspre sud, la Meran, la Triest în Italia, nu opreau niciodată. De două ori pe zi, Fallmerayer se posta pe peron, cu şapca roşie, salutând, iar expresurile treceau nestingherite, în goană, în faţa lui; aproape eă-l degradau pe şeful de gară până la rangul unui cantonier. Feţele pasagerilor din ferestrele mari ale vagoanelor se contopeau într-o pastă alburie. Şeful de gară Fallmerayer nu văzuse decât arar figura unui pasager cate călătorea spre sud. Iar acest „sud” era pentru şeful de gară mult mai mult decât o simplă

J8

indicaţie geografică. Sudul însemna marea, o mare făcută din soare, libertate şi fericire.

Bilete gratuite pentru ca toată familia să plece în concediu, asta făcea parte desigur din drepturile oricărui funcţionar mai mare al căilor ferate din sudul ţării. Când gemenele împliniseră trei ani, familia întreprinse cu ele o

călătorie la Bozen b Plecară cu personalul până-n staţia în care expresurile trufaşe obişnuiau să oprească, se urcară intr-unui din ele, coborâră – şi abia nu erau încă în sud. Concediul era de patru săptămâni. Văzură oameni bogaţi din lumea largă – şi li se părea mereu că cei pe care se nimerea să-i vadă sunt întâmplător cei mai bogaţi. Aceştia n-aveau concediu. Toată viaţa lor nu era decât un permanent concediu. Cât vedeai cu ochii, oriunde te uitai – cei mai bogaţi oameni din lume n-aveau gemeni şi mai ales fete gemene. Dar în general, oamenii bogaţi erau cei care de fapt aduceau atmosfera meridională în sud. Un funcţionar al căilor ferate sudice continua să trăiască mereu în nord.

Se întoarseră deci şi Fallmerayer îşi reluă serviciu 1. Aparatul Morse ţăcănea neîncetat. Iar ploaia – curgea.

Fallmerayer îşi ridică ochii de pe birou. Era ora cinci după amiază. Deşi soarele nu scăpătase încă, începea să se întunece din pricina ploii. Pe prelungirea de sticlă a acoperişului peronului, picăturile" băteau toba permanent, cum ţăcănea de obicei telegraful – un continuu dialog tacticos între tehnică şi natură. Blocurile mari de piatră albăstrie de sub acoperişul de sticlă erau uscate. Şinele însă şi, între ele. pietrişul mărunt licăreau cu tot semiîntunericul, lucind de umezeala feerică a ploii.[52]

Cu toate că şeful de gară Falâmerayer n-avea o fire înzestrată cu fantezie, i se păru că ziua aceasta era o zi cu tPi«2 deosebită a destinului, şi în timp ce se uita pe fereastră.. începu să tremure de-a binelea. Peste treizeci şi şase de minute trebuia să treacă acceleratul înspre Meran. Peste treizeci şi şase de minute – aşa îşi zicea Falâmerayer – va fi noapte neagră, o noapte îngrozitoare. Deasupra biroului său, la etajul întâi, gemenele se zbenguiau ca de obicei; le auzea paşii mărunţi de copii şi totuşi puţin cam brutali. Deschise fereastra. Nu mai era frig. Primăvara sosea de peste munţi. Se auzeau, ca în

52 Azi Bolzano.

fiecare zi, şuierături de locomotive care manevrau şi strigătele muncitorilor de la căile ferate şi apoi şocul înfundat şi zdrăngănitul vagoanelor cuplate. Totuşi locomotivele şuierau altfel azi – aşa i se păru lui Falâmerayer. Era un om cu totul obişnuit. Şi nimic nu i se păru mai ciudat decât că în ziua aceea, în toate zgomotele obişnuite, nicidecum surprinzătoare, distingea parcă vocea unui destin neobişnuit.

Intr-adevăr, în ziua aceea se produse catastrofa curioasă ale cărei consecinţe aveau să schimbe complet viaţa lui Adam Falâmerayer.

II

Se anunţase încă din gara B. că expresul avea o mică întârziere. Două minute înainte de a intra în gara L., din cauza unui ac prost manevrat, expresul se ciocni de un marfar în aşteptare. Catastrofa se produsese.

Cu o lanternă perfect inutilă în mână, luată în grabă de undeva de pe peron, şeful de gară Fallmerayer alerga de-a lungul şinelor spre faţa locului. Simţise nevoia să ia cu el un obiect oarecare. I se păruse imposibil să întâmpine nenorocirea cu mâinile goale, oarecum dezarmat. Alergă timp de vreo zece minute fără manta, simţind ploaia ca nişte lovituri de bice în ceafă şi pe umeri. Când sosi la locul accidentului, începuse să se ridice morţii, răniţii, să-i desfacă din strânsoare pe cei prinşi între pereţii vagoanelor strivite. Se făcea şi mai repede întuneric, ca şi cum noaptea s-ar grăbi să vină la timp, o dată cu spaima, şi s-o mărească. Pompierii din orăşel veniră cu torţe care rezistau cu greu ploii, pârâind şi trosnind. Treisprezece vagoane zăceau sfărâmate pe şine. Maşinistul şi fochistul, morţi amândoi fuseseră ridicaţi. Cei de la caile ferate, pompierii şi pasagerii nevătămaţi munceau cu scule improvizate, luate la întârnplare dintre vagoanele zdrobite. Răniţii urlau groaznic, ploaia foşnea, torţele trosneau. Şeful de gară simţi un fior rece. Dinţii îi clănţăneau. Avea impresia că trebuie să facă ceva, ca şi ceilalţi, şi în acelaşi timp îi era

teamă că-i vor interzice să dea ajutor, pentru că s-ar putea să fi fost el vinovat de nenorocirea întâmplată. De câte ori vreunul de la căile ferate, recunoscându-l, îl saluta grăbit în focul muncii, Fallmerayer încerca să-i spună ceva cu o voce atonă, ceva ce nu putea fi luat drept un ordin sau drept o rugăminte, prin care cerea iertare. Dar nimeni nu-l asculta. încă [nu i se întâmplase să se simtă atât de inutil pe lume.

(Şi începu să-i pară rău că nu se găseşte şi el printre

(victime, când, privirea-i rătăcită căzu peste o femeie pe care o culcaseră tocmai pe o targă. Acum zăcea J părăsită de cei care o salvaseră, cu ochii mari, întuj necaţi, fixaţi asupra torţelor din apropiere, acoperită i până la şolduri cu o haină de blană argintie, vizibil incapabilă să se mişte. Peste faţa ei mare şi palidă cădea neobosită ploaia şi treceau tremurând luminile şovăitoare ale torţelor. Faţa însăşi lucea, udă şi argintie în alternanţa feerică dintre flacără şi umbră. Mâinile-i lungi, albe erau întinse peste blană, nemişcate şi ele, două cadavre ciudate. Şefului de gară i se păru că femeia de pe targa odihneşte pe o insulă de linişte, mare şi albă, în mijlocul unei mări tumultoase de zarvă şi zgomot, ba chiar că răspândeşte în jurul ei linişte. Intr-adevăr, era ca şi cum toţi oamenii aceştia grăbiţi şi ocupaţi ar ocoli cu grijă targa pe care odihnea femeia. Oare murise? Oare nu mai trebuia să te sinchiseşti de ea? Şeful de gară Fallmerayer se apropie încet de targă.

Femeia mai trăia. Nu era rănită. Când Fallmerayer se aplecă peste ea, îi spuse, fără să aştepte întrebarea lui, ba chiar ca şi cum s-ar teme de această întrebare, că n-are nimic şi se crede în stare să se ridice. Că nu are de ce să se plângă în fond decât de pierderea bagajelor. Că se va putea scula, cu siguranţă. Şi încercă numaidecât să se ridice. Fallmerayer o ajută. Luă blana cu stânga, îi cuprinse umerii cu dreapta, aşteptă să se ridice în picioare, îi puse blana pe spate, apoi îi cuprinse din nou

umerii cu braţul şi aşa se duseră amândoi, fără a scoate un cuvânt, peste şine şi pietriş în căsuţa de alături a acarului, urcară câteva trepte şi se pomeniră în căldura uscată, plină de lumină.

— Rămâneţi liniştită aici. câteva minute, zise Fallmerayer. Eu am de lucru afară. Mă întorc îndată.

In aceeaşi clipă îşi dădu seama că minte şi minţea probabil pentru prima oară în viaţa sa. Totuşi minciuna i se păru de la sine înţeleasă. Şi deşi în momentele acelea nu dorea nimic mai intens decât să rămână cu ea, ar fi fost ceva îngrozitor pentru el să apară în ochii ei ca un om inutil, care n-avea nimic de făcut în timp ce acolo, afară, mii de mâini erau active salvând şi dând ajutor. Ieşi deci în grabă şi găsi acum, spre mirarea sa proprie, curajul şi puterea să ajute, să salveze, să dea aici un ordin, acolo un sfat şi, deşi tot timpul cât ajuta, salva şi muncea nu putea să nu se gândească la femeia aceea şi deşi ideea că s-ar putea să n-o mai revadă era cruntă şi îngrozitoare, rămase activ pe locul catastrofei, de teamă că s-ar putea întoarce prea de timpuriu la ea, dovedindu-şi astfel inutilitatea. Şi, ca şi cum privirile ei l-ar fi urmărit şi l-ar fi însufleţit, prinse încredere în propriul său cuvânt şi în propria sa raţiune, şi se dovedi un salvator iute, inteligent şi curajos.

Munci aşa vreo două ore, gândindu-se mereu la femeia străină care aştepta. După ce medicii şi sanitarii dăduseră primul ajutor necesar răniţilor, Fallmerayer se hotărî să se întoarcă în casa acarului. Doctorului, pe care-l cunoştea, îi spuse în grabă că acolo se află încă o victimă. Nu fără oarecare mulţumire de sine îşi privi mâinile julite şi uniforma murdărită. Conduse medicul până-n casa acarului şi salută femeia străină care nu părea să se fi mişcat de la locul ei, cu zâmbetul voios şi firesc cu care întâmpini de obicei cunoştinţele vechi.

— Examinaţi pe doamna! zise el către medic şi ieşi.

Aşteptă câteva minute în faţa uşii. Medicul veni şi-i spuse:

— Un mic şoc, încolo nimic. Cel mai bine ar fi să rămână aici. Aveţi loc destul în locuinţă?

— Fireşte, fireşte! răspunse Fallmerayer. Apoi o conduseră amândoi până în staţie, pe trepte în sus, în locuinţa şefului de gară.

— Peste trei-patru zile va fi complet restabilită, zise medicul.

In clipa aceea Fallmerayer dorea să dureze cât mai multe zile.

Fallmerayer îi cedă străinei camera şi patul său. Soţia şefului de gară umbla aferată de colo până colo între bolnavă şi copii. De două ori pe zi, Fallmerayer venea chiar el s-o vadă. Gemenele erau ţinute în frâu cu severitate.

A doua zi urmele nenorocirii fură înlăturate, ancheta uzuală începu, Fallmerayer fu audiat, iar acarul vinovat fu destituit din post. Apoi expresurile treceau în goană, de două ori pe zi, prin faţa şefului de gară cu mâna la chipiu. In seara de după catastrofă, Fallmerayer află numele străinei, era o contesă Walewska, rusoaică din regiunea Kievului, în drum de la Viena spre Meran ’. O parte din bagajul ei fu găsit şi i se înmână: valize de piele maro şi neagră. Miroseau a iuft şi a parfum străin. Acum toată casa lui Fallmerayer mirosea aşa.

De când patul său fusese cedat străinei, el dormea nu în dormitor lingă nevastă-sa, ci la parter, în birou. De fapt, nu dormea de loc. Stătea culcat, dar treaz. Pe la nouă dimineaţa intra în camera unde stătea acum femeia străină. O întreba dacă a dormit bine, dacă şi-a luat micul dejun, dacă se simte bine. Se ducea cu violete proaspete spre vaza de pe etajera în care erău cele de ieri. schimba apa, punea florile în vaza cu apă proaspătă şi apoi se oprea la piciorul patului. în faţa lui femeia străină zăcea pe perna lui, sub plapuma lui. El mormăia ceva nedesluşit. Ea zăcea cu ochi mari şi negri, cu faţa albă, puternică şi vastă ca un peisaj străin şi dulce, pe perna, sub plapuma şefului de gară.

— Staţi jos, îi spunea ea în fiecare zi de două ori. Vorbea o germană aspră şi stranie de rusoaică, avea[53]

o voce adâncă, străină. Toată splendoarea depărtării şi a necunoscutului răzbatea din vocea ei.

Fallmerayer nu se aşeza.

— Scuzaţi, am mult de lucru, zicea, se întorcea şi pleca.

Aşa a mers şase zile. In a şaptea zi, doctorul o sfătui pe străină să plece. Soţul ei o aştepta la Meran. Aşadar plecă, lăsând în urmă-i, în toate odăile, dar mai ales în patul lui Fallmerayer, un miros stăruitor de iuft şi de parfum fără nume.

IV

Acest parfum ciudat rămase în casă, în memoria, ba s-ar putea spune în inima lui Fallmerayer mult mai multă vreme decât catastrofa. In cursul săptămânilor următoare, în care cercetările îndelungi asupra cauzelor exacte şi amănuntelor desfăşurării catastrofei îşi urmau calea reglementară şi în care Fallmerayer fu interogat de câteva ori, el nu înceta să se gândească la femeia străină şi, ca năucit de parfumul pe care ea îl lăsase în jurul lui şi în el, dădea răspunsuri aproape încurcate la întrebări precise. Dacă serviciul lui n-ar fi fost relativ simplu şi dacă de atâţia ani n-ar fi devenit el însuşi aproape un element mecanic al serviciului, n-ar fi fost în stare să vadă de el cu conştiinţa liniştită. în secret spera, de la sosirea unei corespondenţe la alta, vreo veste de la ea. Nu se îndoia că va scrie cândva aşa cum se cuvenea, ca să-ţ mulţumească pentru ospitalitate. Şi, într-o zi, primi într-adevăr un plic mare, vânăt, din Italia: Contesa Walewska îi scria că a plecat ou soţul ei mai departe, înspre sud. Pentru moment se afla la Roma. Vroiau să plece în Sicilia. In ziua următoare primiră pentru gemene un coşuleţ drăguţ cu fructe şi, din partea soţului contesei Walewska, un buchet de trandafin de o delicată culoare pală şi un parfum puternic pentru soţia şefului

53 Azi Merano.

de gară. A trecut cam multă vreme, mai scria contesa, până a găsit timp să mulţumească bunelor ei gazde, dar o bună bucată de vreme după sosirea ei la Meran, mai fusese zdruncinată, având încă nevoie de întremare.

Fructele şi florile, Fallmerayer le duse numaidecât în locuinţa sa; scrisoarea însă, deşi sosise cu o zi înainte, o păstră asupra lui câtăva vreme. Fructele şi florile din sud aveau un parfum puternic, dar lui Fallmerayer i se părea că scrisoarea contesei mirosea şi mai puternic. Era o scrisoare scurtă. Falâmerayer o ştia pe dinafară. Ştia exact în care loc se află fiecare cuvânt. Scrise cu cerneală violetă, cu trăsături, lungi, fugare, literele arătau ca un stol de păsări străine, cu pene ciudate, cu trupul subţire, plutind pe un fond de cer de un albastru adine. „Ana Walewska" era iscălitura. De mult dorea intens să afle numele mic al străinei – fără să fi îndrăznit vreodată să întrebe de el, ca şi cum prenumele ar fi fost unul dintre tainicele ei farmece trupeşti. Acum, că-l cunoştea, avu câtva timp sentimentul că ea îi încredinţase un dulce secret. Şi, din gelozie, ca să-l păstreze numai pentru el, se hotărî abia după două zile să arate nevesti-si scrisoarea. De când ştia prenumele contesei, devenise conştient de faptul că cel al nevestii sale – pe care o chema Clara – nu este frumos. Când o văzu pe doamna Clara despăturind scrisoarea străinei cu murii indiferente, îşi aminti de mâinile străinei, ale celei care o scrisese – aşa cum le zărise prima dată, odihnind pe mantaua de blană, două mâini imobile, de un luciu mat, argintiu. „Atunci ar fi trebuit să le sărut" – îi trecu prin minte. „O scrisoare foarte drăguţă", zise nevastă-sa şi puse scrisoarea de o parte. Doamna Clara Fallmerayer poseda lacuhatea de a valorifica până şi grijile ca pe nişte îndatoriri, găsind satisfacţie în tristeţe. Cel puţin aşa i se păru că-şi dă abia acum seama Fallmerayer, de care asemenea reflecţii sau idei rămăseseră până atunci străine. Şi, sub pretextul că mai are o treabă urgentă de făcut în interes de serviciu, se eschivă de Ia camera

comună, se culcă în biroul de la parter şi încercă să-şi imagineze că sus, deasupra lui, în patul lui, mai doarme încă străina.

Zilele treceau, şi lunile. Din Sicilia mai veniră în zbor două ilustrate colorate, cu salutări fugare. Veni vara, o vară fierbinte. Când se apropie vremea concediului, Fallmerayer decise să nu plece nicăieri. îşi trimise soţia şi copiii în vilegiatură în Austria. El rămase pe loc şi-şi văzu în continuare de serviciu. Era despărţit de soţie pentru prima oară de când se căsătorise. în sinea lui îşi promisese mult în această singurătate. Abia când rămase singur, începu să-şi dea seama că ceea ce dorise nu fusese de fapt singurătatea. Scotoci prin toate sertarele căutând scrisoarea femeii străine. Dar n-o găsi. Poate că doamna Fallmerayer o aruncase de mult.

Soţia şi copiii se întoarseră, era spre sfârşitul lui iulie.

Atunci surveni mobilizarea generală.

V

Fallmerayer era stegar de rezervă în batalionul 21 vânători. Cum deţinea un post de oarecare importanţă, i-ar fi fost posibil să mai rămână câtva timp pe loc, ca mulţi dintre colegii săi. însă Fallmerayer îşi puse uniforma, îşi făcu geamantanul, îşi îmbrăţişă copiii, îşi sărută nevasta şi plecă să se prezinte la batalionul său. Incredinţă serviciul funcţionarului adjunct. Doamna Fallmerayer plânse, gemenele ţipau de plăcere văzându-şi tatăl în neobişnuitele haine militare. Doamna Fallmerayer nu scăpă ocazia să fie mândră ’ de bărbatul ei, dar abia în ceasul plecării, când îşi reţinu lacrimile. Ochii ei albaştri erau plini de conştiinţa neîndurătoare a datoriei.

In ce-l privea pe şeful de gară însuşi, nu resimţi cât de cumplit de decisive erau ceasurile acelea, decât când rămase singur cu câţiva camarazi în compartiment. Totuşi avea impresia că se distinge dintre toţi ofiţerii prezenţi în compartiment printr-un fel de vagă voioşie.

Erau ofiţeri de rezervă. Fiecare părăsise un cămin drag. Şi fiecare era în ora aceea un soldat entuziast. Dar fiecare în acelaşi timp era şi un tată inconsolabil, un fiu inconsolabil. Numai lui Fallmerayer i se părea că războiul îl eliberase dintr-o situaţie fără ieşire. Gemenele lui i se păreau desigur demne de milă. Soţia la fel. Bineînţeles că şi soţia. Dar în timp ce tovarăşii săi, de câte ori începeau să vorbească despre casele lor trăiau prin mimică şi expresii toată afecţiunea duioasă de care erau în stare, Fallmerayer simţea că, vorbind de ai săi, trebuie să facă la fel ca ei, să manifeste prin privire şi voce o îngrijorare, dacă nu chiar prefăcută, dar dinadins exagerată. Şi, în fond, îi venea să vorbească cu tovarăşii săi mai de-J

rabă despre contesa Walewska, decât despre cei e-acasă. Se sili să tacă. Şi i se păru că minte de două ori: o dată pentru că ascundea oe-l preocupa până în fundul sufletului şi apoi pentru că vorbea din când în când despre soţia şi copiii săi – de,care se simţea la ora aceea mult mai departe decât de contesa Walewska, de această femeie aparţinând unei ţări duşmane. începea să se dispreţuiască puţin.

Se prezentă la regiment. Plecă pe front. Luptă. Era un soldat curajos. Scria obişnuitele scrisori afectuoase prin poşta de campanie. Fu decorat şi avansat la gradul de sublocotenent. Fu rănit şi internat în lazaret. Avea drept la concediu. Renunţă şi plecă iar pe front. Lupta pe frontul de est. In orele libere, între bătălii, inspecţii, atacuri, începu să înveţe ruseşte din cărţi găsite întâmplător. Aproape cu voluptate. In mijlocul miazmelor de gaze, al mirosului de sânge, în ploaie, în mlaştini, în noroi, în sudoarea celor vii şi duhoarea cadavrelor în descompunere.

Fallmerayer era urmărit de mirosul străin de iuft şi de parfumul indefinibil al femeii, care zăcuse cândva în patul lui, pe perna lui, sub plapuma lui. învăţa limba maternă a acelei femei, şi-şi imagina că stă de vorbă cu

ea, în limba ei. învăţa expresii tandre, învăluite, expresiile nepreţuite ale gingăşiei ruseşti. Vorbea cu ea. îl separa de ea un întreg război mondial imens, dar vorbea cu ea. Făcea conversaţie cu prizonierii de război ruşi. Cu auzul înzecit de ascuţit percepea nuanţele cele mai subtile şi le huita cu îndemânare. Cu fiecare sunet nou al limbii străine pe care-l învăţa, se apropia de femeia străină. Nu ştia cu nimic mai mult despre ea deoât ce văzuse ultima oară: salutări în fugă şi o iscălitură în fugă pe o ilustrată banală. Dar pentru el, ea trăia; îl aştepta pe el; în curând avea să vorbească cu ea.

Pentru că ştia ruseşte, fu mutat, când batalionul lui primi ordin de plecare pe frontul de sud, la unul din regimentele care fură vărsate curând după aceea în aşa-zisa „armată de ocupaţie". Fallmerayer deveni mai întâi tâlmaci la comandamentul diviziei, apoi fu mutat la „Centrul de contraspionaj şi informaţii". In cele din urmă, ajunse în apropierea Kievului.

Reţinu bine numele de Solovienki. Nu numai că-l reţinu: acest nume îi deveni binecunoscut şi familiar.

Era uşor să afle numele moşiei care aparţinea familiei Walewski. Se numea Solowki şi se găsea la trei verste spre suci de Kiev. Fallmerayer fu cuprins de o agitaţie suavă, apăsătoare şi dureroasă. Il încerca un sentiment de infinită recunoştinţă faţă de soartă, de vreme ce aceasta îl condusese în război şi până aici, şi în acelaşi timp o frică nespusă de tot ce soarta avea să-i aducă de acum înainte. Război, atac, rănire, apropierea morţii, toate erau evenimente şterse în comparaţie cu cel care trebuia să urmeze. Totul fusese doar o pregătire, poate insuficientă, pentru întâlnirea cu femeia. Era oare înarmat pentru toate eventualităţile? Dar ea se afla măcar în casa ei? Oare intrarea trupelor străine n-o gonise într-o regiune mai sigură? Şi dacă se afla acasă, bărbatul ei era cu ea? In orice caz trebuia să se ducă să vadă.

Fallmerayer porunci să se înhame caii şi pomi.

Era destul de devreme, într-o dimineaţă de mai. Trecea în trăsurica uşoară cu două roţi, pe lângă pajişti înflorite, pe un drum de ţară nisipos care şerpuia printr-o regiune aproape nelocuită. Iei, colo mărşăluiau soldaţi în zăngănit de arme, în drum spre obişnuitele exerciţii zilnice. Ciocârlii ascunse în bolta înaltă şi luminoasă a cerului îşi lansau trilurile. Feţele întunecate ale păduricilor dese de molift alternau cu argintul deschis şi vesel al mestecenilor. Iar boarea dimineţii aducea din depărtare frânturi de cântece soldăţeşti din barăci izolate, Fallmerayer se gândea la copilăria sa, la pădurile şi livezile patriei sale.

Se născuse şi crescuse nu departe de gara în care-şi avusese serviciul până la izbucnirea războiului. Şi tatăl său fusese funcţionar al căilor ferate, un funcţionar inferior, magazioner. Toată copilăria lui Fallmerayer, ca şi viaţa lui ulterioară, fusese plină de zgomotele şi mirosurile căii ferate şi ale naturii. Locomotivele fluierau, dialogând cu ciripitul păsărilor. Aburul greu al cărbunelui plutea peste parfumul câmpurilor înflorite. Fumul cenuşiu al trenurilor se contopea cu norii albaştri de peste munţi într-o singură ceaţă făcută din melancolie şi dor. Ce diferită era lumea asta de aici, veselă şi tristă totodată, fără mici proprietăţi ascunse pe pante domoale, fără liliac sărăcăcios, fără flori cu umbrele împlinite pe după garduri vopsite curăţel. Cocioabe scunde cu acoperişuri late de paie, depăşindu-le spre pământ, ca nişte glugi, sate mărunte pierdute în nemărginire şi oarecum ascunse chiar şi în şesul acesta larg deschis privirii.

Ce mult se deosebeau ţările! Dar inimile omeneşti? Oare o să mă înţeleagă? se întrebă Failmerayer. Oare o să mă înţeleagă? Şi pe măsură ce se apropia de moşia familiei Walewski, această întrebare ardea mai violent în inima lui. Cu cit se apropia, cu atât i se părea mai sigur că o va găsi acasă. în curând nu se mai îndoi de loc că nu-l mai despărţeau de ea decât câteva minute. Da, era

acasă.

Cum intră în aleea de mesteceni, cam răzleţi care anunţa intrarea spre conac, Failmerayer sări din trăsură. Făcu restul drumului pe jos ca să mai dureze câtva timp. Un grădinar bătrân îl întrebă ce doreşte. Ar vrea s-o vadă pe contesă, zise Failmerayer. Omul se oferi s-o înştiinţeze, se depărtă încet şi se întoarse în curând. Da, doamna contesă era acasă şi era gata să-l primească.

Contesa Walewska bineînţeles că nu-l recunoscu pe Failmerayer. Credea că e vorba de unul din numeroşii vizitatori militari pe care fusese obligată să-i primească în ultimul timp. îl rugă să ia loc. Vocea ei adâncă, sumbră, străină, îl speria şi în acelaşi timp îi era familiară; simţi un fior ştiut, o spaimă binecunoscută, primită cu drag, aşteptată cu înfrigurare de atâţia ani.

— Mă numesc Fallmerayer!... zise ofiţerul. Contesa uitase, fireşte, numele. Vă aduceţi aminte, reluă el, sunt şeful de gară din L. Se apropie de el, îi apucă ambele mâini, el respiră din nou mireasma care-l urmărise, îl înconjurase, îl obsedase, îl duruse şi îl consolase ani mulţi. Mâinile ei le reţinură o clipă pe ale lui.

— Oh, strigă contesa Walewska, cum o mai duci, povesteşte-mi] Ii spuse pe scurt cum o duce.

— Ce face soţia, ce fac copiii? întrebă contesa.

— Nu i-am mai văzut f zise Fallmerayer. N-am profitat de nicio permisie.

Urmă o scurtă tăcere. Se priveau. In odaia mare şi scundă, tencuită în alb şi aproape goală, soarele timpuriu de dimineaţă răspândea o lumină aurie, saturată. La geamuri zumzăiau muşte. Fallmerayer privea tăcut faţa albă şi mare a contesei. Poate că-l înţelegea.

Contesa se ridică şi trase perdeaua în faţa ferestrei mijlocii din cele trei.

— E prea multă lumină? întrebă ea.

— Mai bine mai întuneric, zise Fallmerayer.

întoarsă la măsuţa la care şedeau, agită clopoţelul, servitorul bătrân intră şi ea ceru ceai. Tăcerea dintre ei

nu se risipi, dimpotrivă, deveni mai intensă până se aduse ceaiul. Fallmerayer fuma. In timp ce ea turna ceaiul în ceşti, el o întrebă brusc:

— Unde e soţul dumneavoastră?

Ea zăbovi până se umplu ceaşca, ca şi cum ar trebui să reflecteze ca să dea un răspuns prudent, apoi spuse:

— Pe front, fireşte. De trei luni nu mai ştiu de el. Acum nu mai putem coresponda.

— Sunteţi foarte îngrijorată? întrebă Fallmerayer.

— Desigur, răspunse ea, nu mai puţin decât soţia dumitale probabil.

— Iertaţi-mă, aveţi dreptate, a fost o întrebare prostească, zise Fallmerayer cu privirea în ceaşcă.

Contesa îi povesti că refuzase să plece de acasă. Alţii s-au refugiat. Ea nu fuge, nici de, ţăranii ei, nici de inamic. Continuă să locuiască aici cu patru servitori, doi cai de călărie şi un câine. Banii şi bijuteriile le-a îngropat. Căută câteva minute cuvântul potrivit, nu ştia cum se spune „a îngropa” pe nemţeşte şi arătă spre pământ. Fallmerayer spuse cuvântul rusesc.

— Ştii ruseşte? întrebă ea.

— Da, zise el, am învăţat. Am învăţat pe front. Şi continuă pe ruseşte: De dragul dumneavoastră, pentru dumneavoastră, ca să pot sta cândva de vorbă cu dumneavoastră, am învăţat ruseşte.

Ea îl asigură că vorbeşte foarte bine, ca şi cum fraza grea de înţelesuri ar fi fost spusă numai ca să-şi dovedească cunoştinţele de limbă. în felul acesta, ea dădu mărturisirii lui sensul unui exerciţiu de stil, lipsit de însemnătate.

Dar tocmai acest răspuns al ei îi arăta că-l înţelesese foarte bine. Acum am să plec, îşi zise. Se şi sculă îndată. Şi fără a aştepta să fie invitat, ştiind bine că ea va interpreta just impoliteţea lui, zise:

— Am să mai rin curând.

Ea nu răspunse. îi sărută mâna şi plecă.

VIII

Plecă – şi nu se mai îndoi că destinul său e pe cale de a se împlini. „E împotriva firii – îşi zise. E imposibil ca un om să fie mânat atât de irezistibil spre alt om şi ca acesta să rămână nepăsător. Ea simte ce simt şi eu. Dacă nu mă iubeşte încă, mă va iubi în curând”.

Fallmerayer îşi văzu de treburi cu obişnuita conştiinciozitate a funcţionarului şi a soldatului. Hotărî să ia pentru moment un concediu de două săptămâni, primul de când fusese mobilizat. Urma să fie avansat locotenent peste câteva zile. Voia să mai aştepte până atunci.

Două zile după aceea se mai duse totuşi încă o dată la Solowki.

— Contesa nu e acasă, i se spuse, şi nu se va întoarce înainte de ora prânzului.

— Atunci am să aştept între timp în grădină, zise el.

Cum nu îndrăzneau să-l poftească afară, îl lăsară să se ducă în grădina din spatele casei.

Se uită în sus la cele două rânduri de ferestre. Presupunea că contesa era de fapt acasă şi dăduse ordin să i se spună aşa. Şi într-adevăr i se păru că zăreşte ba după o fereastră, ba după alta, strălucirea unei rochii deschise. Aştepta cu răbdare şi aproape calm.

Când ceasornicul din turnul bisericii din apropiere bătu ora douăsprezece, intră în casă. Doamna Walewska era acolo. Tocmai cobora treptele, într-o rochie neagră, strânsă pe corp şi închisă până la gât, cu un şirag de perle mici peste guler şi o brăţară de argint peste manşeta strânsă de pe mina stângă. Lui Fallmerayer îi trecu prin gând că ea se blindase din pricina lui şi parcă focul care ardea în inima lui pentru ea ar fi dat naştere unui alt foc nou, mai mic şi deosebit. Dragostea aprindea lumini noi. Fallmerayer zâmbi.

— A trebuit să aştept mult, zise el, dar am aşteptat cu plăcere, cum ştiţi. M-am uitat din grădina din spatele casei la ferestre; mi-am imaginat că am fericirea să vă văd. Aşa, timpul a trecut mai uşor.

Contesa îl întrebă dacă vrea să stea la masă, fiind tocmai ora potrivită. Răspunse că acceptă bucuros şi că îi e foame.

Dar din cele trei feluri care fură servite, luă doar câteva îmbucături.

Contesa îi povesti ce urmări avusese pentru ea izbucnirea războiului. Cum se întorseseră acasă în grabă de la Cairo. Despre regimentul de gardă din care făcea parte soţul ei. Despre camarazii acestuia. Despre tinereţea ei, aici, pe moşie. Despre părinţii ei. Apoi despre copilărie. Ca şi cum ar fi căutat să-i spună poveşti cu orice preţ. ca şi cum ar fi fost chiar dispusă să inventeze unele, numai ca să nu-l lase să vorbească pe Fallmerayer, tăcut şi aşa. El îşi trecea adesea cu mâna peste mustăcioara-i blondă şi părea să asculte cu atenţie. Dar era mult mai atent la parfumul care emana-din ea, decât la vorbele pe care le spunea. Asculta cu porii. De altfel şi vorbele ei erau înmiresmate, şi limbajul. Tot ce-i spunea, el ghicea şi fără vorbe. Nimic dintr-însa nu-i putea răinâne ascuns. Ce putea ea să-i ascundă? Rochia severă nu-i apăra nicidecum trupul de privirile lui. Simţea dorul inimilor sale pentru ea, nostalgia mâinilor sale pentru această femeie. Când se ridicară, Fallmerayer spuse că are de gând să mai rămână. Azi era liber, dar va lua o permisie mult mai lungă peste câteva zile. după ce va fi avansat locotenent. Contesa îl întrebă unde vrea să plece.

— Nicăieri, zise Fallmerayer. Vreau să rămân la dumneavoastră.

Ea îl invită să stea cât va voi şi azi şi pe urmă. Acum însă trebuia să-l lase singur ca să vadă puţin d-ale casei. Dacă vrea să petreacă mai mult timp în

Casa ei – sunt camere destule, atâtea că nu s-ar deranja unul pe altul.

El îşi luă rămas bun. Din moment ce ea nu mai poate sta cu el, zise, preferă să se întoarcă în oraş.

în timp ce se urcă în trăsură, ea stătea în prag, în

rochia ei neagră, severă, cu faţa ei albă şi mare şi când el puse mâna pe bici, ridică mâna într-un gest de salut reţinut, parcă frânat cu efort.

IX

Cam o săptămână după această vizită, proaspătul locotenent Adam Fallmerayer îşi primi permisia. Tuturor tovarăşilor le spuse că pleacă acasă. De fapt însă se duse la conacul contesei Walewska, se instală într-o odaie la parter care fusese pregătită pentru el, lua zilnic mesele cu stăpâna casei, vorbind cu ea despre unele şi altele, lucruri indiferente şi îndepărtate, povestindu-i despre front, fără să acorde însă atenţie celor spuse; apoi' o lăsa pe ea să vorbească, fără să asculte ce spunea. Noaptea, dormea la fel de puţin ca şi cu ani în urmă, acasă, în clădirea gării, în timpul celor şase zile în care contesa înnoptase la etaj în camera lui. O simţea şi acum acolo sus, deasupra capului său, deasupra inimii sale.

Ea se apropie. Rămaseră câteva clipe alături, în tăcere. Fallmerayer îşi auzea inima bătând. Şi i se păru că inima ei bate la fel de tare ca a lui, şi în acelaşi ritm. Aerul devenise parcă deodată înăbuşitor, prin poarta deschisă nu se simţea nicio urmă de curent. Fallmerayer zise:

— Hai să umblăm prin ploaie, mă duc să vă aduc mantaua!

Fără a aştepta încuviinţarea ei, se repezi în odaia lui şi aduse mantaua, o aşează pe umerii ei, aşa cum îi pusese eândva blana pe umeri, atunci, în seara de neuitat a catastrofei şi după aceea braţul lui peste manta. Aşa ieşiră în noapte şi în ploaie., Merseră prin alee; în pofida întunericului plin de umezeală trunchiurile subţiri cu frunzişul rar străluceau argintiu ca iluminate de o lumină interioară. Şi, ca şi cum această lucire argintie a celor mai tandri copaci ar fi trezit toată tandreţea din inima lui Fallmerayer, cuprinse umerii femeii mai strâns, simţi prin stofa tare, pătrunsă de ploaie, trupul docil sub strânsoare, avu un moment impresia că femeia se

apleacă spre el, ba că se alipeşte de el şi totuşi, o clipită mai târziu exista iar o oarecare distanţă între trupurile lor. Mâna îi părăsi umărul, rătăci spre părul ei ud, trecu peste urechea ei udă, atinse obrazul ud, şi în clipa următoare, se opriră amândoi deodată, se întoarseră faţă în faţă, se îmbrăţişară, mantaua alunecă de pe umerii ei şi căzu greu la pământ, şi, aşa, în mijlocul ploii şi al nopţii, îşi lipiră obrazul de obraz, buzele de buze şi se sărutară îndelung.

X

Odată locotenentul Fallmerayer urma să fie mutat la Şmerinka, dar reuşi cu mari eforturi să rămână pe loc. Era decis să rămână. Zilnic, dimineaţa şi seara, binecuvântă războiul şi ocupaţia. De nimic nu se temea mai mult dec-ît de o pace subită. Pentru el contele Walewski era mort de mult, căzut pe front sau ucis de soldaţii comunişti răsculaţi. în veci trebuia să dureze războiul, în veci serviciul lui Fallrnerayer în acest Iqc, în acest post. Să nu mai fie niciodată pace pe pământ.

O orbire semeaţă puse stăpânire pe Fallmerayer, cum se întâmplă cu unii oameni cărora un exees de pasiune le întunecă vederea, le răpeşte judecata, le obnubilitează mintea. I se părea că e singur pe pământ, el şi obiectul pasiunii sale. Fireşte că marele şi învălmăşitul destin al lumii se desfăşura în continuare, fără să-i pese de el. Veni revoluţia. Locotenentul şi amantul Fallmerayer nu se aştepta de loc la asta.

Dar cum ae întâmplă în momente de mare primejdie, lovitura subită a destinului în acele zile ieşite din comun îi ascuţi mintea amorţită şi, cu luciditate îndoită, îşi dădu seama în curând că ce importa acum era să salveze viaţa femeii iubite, să-şi salveze viaţa proprie şi mai presus de orice comunitatea dintre ei. Şi cum, datorită gradului său şi serviciului său special, îi mai rămăseseră la dispoziţie suficiente posibilităţi şi destulă putere, chiar şi în mijlocul confuziei produse de evenimentele subite, se strădui să le folosească în grabă; astfel, în decursul

primelor zile în care armata austriacă se descompunea, iar cea germană se retrăgea din Ucraina, în care trupele roşii începeau să înainteze iar ţăranii de curând răsculaţi se apropiau incendiind şi prădând moşiile stăpânilor lor de până atunci, reuşi să pună la dispoziţia contesei Walewska două maşini bine apărate, o jumătate de duzină de soldaţi devotaţi, cu arme şi muniţii, şi provizii cam pentru o săptămână.

Intr-o seară, pe când contesa tot mai refuza să-şi părăsească moşia, Fallmerayer sosi cu maşinile şi soldaţii săi şi-şi sili iubita cu vorbe aspre şi aproape prin violenţă fizică să dezgroape bijuteriile ascunse în grădină şi să se pregătească de plecare. Cu asta trecu toată noaptea. Când se iviră zorile unei zile posomorite şi umede de sfârşit de toamnă, erau gata şi puteau pomi în refugiu. Soldaţii şedeau într-o camionetă acoperită cu o foaie de cort. Un şofer militar conducea maşina din. spatele camionetei, în care şedeau contesa şi Fallmerayer. Se hotărâseră să n-o ia spre vest, cum făcea toată lumea, ci spre sud. Se putea presupune cu oarecare certitudine că toate drumurile ducând spre apus vor fi blocate de trupele în retragere. Şi cine ştie la ce te puteai aştepta la graniţa noilor state formate în apus! Era în orice caz posibil – şi mai târziu se adeveri că era chiar aşa – că la graniţa de apus a imperiului rusesc să se fi pornit noi războaie. Afară de asta, contesa Walevvska avea rude bogate şi influente în Crimeea şi în Caucaz. Chiar şi în noile împrejurări de acum. mai puteau conta la nevoie pe ajutorul lor. Şi, mai presus de orice, un instinct sigur le insufla celor doi amanţi convingerea că într-o vreme în care domnea haosul pe întregul glob. numai marea putea însemna libertate. Vroiau în primul rând să ajungă la mare. Promiseseră fiecăruia dintre oamenii care urmau să-i însoţească până-n Caucaz o sumă mare în aur curat. Şi porniră plini de nădejde, chiar dacă într-o stare de firească agitaţie.

Cum Fallmerayer pregătise totul prevăzând

întâmplările posibile şi chiar şi pe cele imposibile, reuşiră să ajungă într-un timp foarte scurt – în total patru zile – la Tiflis. Aici dădură drumul însoţitorilor lor, înmânându-le răsplata promisă, făcând apel doar la serviciile şoferului, până la Baku.

Mulţi ruşi din nobilime şi din marea burghezie căutaseră refugiu tot în sud, în Crimeea. Evitară să fie văzuţi de cunoscuţi deşi îşi propuseseră să caute rude de ale contesei. în schimb Fallmerayer se strădui să găsească un vapor care să-l ducă împreună cu iubita lui de la Baku în cel mai apropiat port dintr-o ţară în care ar fi fost mai puţin expuşi. Astfel, nu se putea evita întâlnirea cu alte familii care cunoşteau mai mult sau mai puţin familia Walewski, şi care, ca şi Fallmerayer erau în căutarea unui vapor salvator, în aşa fel încât contesa fu nevoită să dea lămuriri mincinoase asupra persoanei lui Fallmerayer şi asupra relaţiilor dintre, ei. în cele din urmă îşi dădură seama că în felul în care fusese plănuită fuga, ea nu putea izbuti dt-cât împreună cu alţii. Se puseră deci de acord cu alte opt persoane care voiau să părăsească Rusia pe mare, găsiră în cele din urmă un căpitan de încredere care îi duse pe vaporul său cu aspect cam şubred întâi la Constantinopole, de unde se puteau găsi vase care mai făceau curse regulate spre Italia şi Franţa.

După trei săptămâni Fallmerayer sosi eu femeia iubită la Monte Carlo unde soţii Walewski cumpăraseră înainte de război o mică vilă. Şi acum Fallmerayer se credea în punctul culminant al fericirii şi al vieţii sale. Era iubit de cea mai frumoasă femeie din lume. Mai mult încă: iubea pe cea mai frumoasă femeie din lume. Acum era mereu alături de el, aşa cum imaginea ei vie îl însoţise ani de zile. El însuşi trăia prin ea. în ochii ei îşi vedea reflectată mereu propria sa imagine, de câte ori se apropia de ea, şi nu trecea o oră în care să nu fie cu totul apropiaţi unul de celălalt. Această femeie, care cu puţin înainte ar fi fost prea orgolioasă ca să asculte de dorinţa

inimii sau a simţurilor ei, acum această femeie era fără niciun ţel al ei şi fără o voinţă proprie, la discreţia pasiunii lui Fallmerayer, a unui şef de gară a căilor ferate austriace, era copilul lui, iubita lui, universul lui. Fără dorinţi, ca şi contesa, era şi Fallmerayer. Furtuna dragostei, dezlănţuită în inima lui, în acea noapte fatală în care se petrecuse catastrofa din staţia L., o antrenase şi pe ea, o purta cu sine, o îndepărta la mii de mile, de mediul ei de baştină, de obiceiurile ei, de realitatea în care trăise. Fusese răpită şi dusă într-o împărăţie de sentimente şi gânduri străine. Şi această împărăţie devenise patria ei. Nimic din ce se întâmpla în agitata lume largă nu-i interesa. Bunurile pe care le luase cu sine contesa, le asigurau o viaţă fără muncă pe mai mulţi ani. Aşa că nu-şi făceau griji pentru viitor. De câte ori frecventau sălile de joc, o făceau din exuberanţă. Puteau să-şi permită să piardă bani, şi pierdeau într-adevăr ca şi cum s-ar fi adeverit zicala că cine are noroc în dragoste, pierde la joc. Erau fericiţi de fiecare pagubă, ca şi cum ar fi avut nevoie de această credinţă superstiţioasă pentru a fi siguri de dragostea lor. Dar ca toţi fericiţii, erau dispuşi să-şi pună norocul la încercare, pentru a şi-l spori încă pe cât era posibil, dacă li s-ar arăta favorabil.

XI

Deşi contesa Walewska dispunea de Fallmerayer al ei în întregime, nu era capabilă de ceva ce numai puţine femei sunt în stare: să iubească vreme mai îndelungată fără să se teamă că l-ar putea pierde pe iubitul ei şi, de multe ori, tocmai această teamă de a-şi pierde iubitul, le intensifică pasiunea şi dragostea. Aşa că într-o bună zi, deşi Fallmerayer nu-i dăduse niciun motiv de îndoială, îi ceru să divorţeze de nevastă-sa, să renunţe la copii şi la funcţie. Adam Fallmerayer se apucă numaidecât să-i scrie vărului său Heinrich care ocupa un post mai important în Ministerul Învăţământului la Viena, că a rupt definitiv cu existenţa lui anterioară şi, cum nu vrea să vină la Viena, îl roagă, întrucât acest lucru e posibil,

să însărcineze un avocat abil cu intentarea procesului de divorţ.

Datorită unei întâmplări ciudate – îi răspunse peste câteva zile vărul său Heinrich – Fallmerayer figurase încă de acum doi ani pe lista dispăruţilor. Şi cum nu dăduse de atunci niciun semn de viaţă, soţia şi rudele îl crezuseră mort. De mult există un nou şef de gară la L. De mult d-na Fallmerayer şi gemenele locuiau la părinţii ei, la Brünn. Cel mai bine ar fi, scria vărul său, să păstreze tăcere şi mai departe, în cazul că reprezentanţele din străinătate ale Austriei nu-i fac dificultăţi în privinţa prelungirii paşaportului sau al altor formalităţi.

Fallmerayer îi mulţumi vărului său, îi promise să nu-i scrie nici de acum înainte decât lui, îl rugă să păstreze discreţie şi arătă schimbul de scrisori iubitei sale. Ea se linişti. Nu mai tremura de frica de a-l pierde. Insă odată, cuprinsă de teama aceea enigmatică pe care natura a sădit-o în sufletul femeilor ce iubesc cu intensitate (poate, cine ştie, pentru a asigura trăinicia lumii), contesa Walewska îi ceru să aibă un copil de la el. Şi din clipa în care se trezi în ea această dorinţă, începu să se dedea închipuirilor cu privire la calităţile extraordinare ale acestui copil; şi a se consacra oarecum devotamentului fără margini faţă de el. Necugetată, romantică, înaripată, cum era, vedea în iubitul ei dragostea nemăsurată a acestuia, care trezise abia frumoasa ei nesocotinţă firească, deşi în fond el era un model de chibzuinţă, raţiune şi măsură. Şi nimic nu i se părea mai important decât să dea viaţă unui copil care să întrunească propriile ei calităţi cu cele neîntrecute ale bărbatului iubit.

Rămase grea. Fallmerayer,’’ recunoscător destinului, ca orice îndrăgostit, ca şi femeii care-l ajuta să se împlinească, nu mai ştia ce să facă de bucurie. Afecţiunea sa nu mai cunoştea limite. Şi îşi vedea confirmată, cu prisosinţă, personalitatea şi dragostea.

Abia acum i se hărăzea o împlinire. Viaţa nici nu începuse încă. Peste şase luni trebuia să se nască copilul. Abia peste şase luni avea să se nască. Abia peste şase luni avea să înceapă viaţa.

Intre timp Fallmerayer împlinise vârsta de patruzeci şi cinci de ani.

XII

Dar iată că într-o zi apăru un străin în vila Walewski, un caucazian pe numele Kirdzaşvili şi aduse contesei ştirea că soţul ei, contele Walewski, datorită unui destin favorabil, şi salvat probabil de o icoană a sfântului Procop, sfinţită în mănăstirea de la Pokroşni, a scăpat de nenorocirile războiului şi de bolşevici şi se află în drum spre Monte Carlo. Va sosi peste vreo două săptămâni. El, solul, odinioară atamanul Kirdzaşvili, e în drum spre Belgrad din însărcinarea contrarevoluţiei ţariste. După ce s-a achitat de solia ce-i fusese încredinţată, îşi luă rămas bun.

Pe Fallmerayer contesa Walewska îl prezentă străinului ca pe fidelul administrator al casei. în timpul vizitei caucazianului, Fallmerayer tăcuse. îl însoţi pe oaspete o bucată de drum. Când se întoarse, simţi pentru prima oară în viaţă un junghi puternic în piept.

Iubita stătea la fereastră şi citea.

— Nu poţi să-l primeşti, începu Fallmerayer. Hai să fugim 1

— Am să-i spun adevărul întreg, răspunse ea. Stăm şi aşteptăm.

— Porţi un copil al meu, zise Fallmerayer. E o situaţie imposibilă.

— Rămâi aici până vine! îl cunosc! O să înţeleagă totul! răspunse femeia.

Din momentul acela nu-l mai pomeniră pe contele Walewski. îl aşteptau.

Aşteptară, până ce într-o zi primiră o telegramă de la el. Sosi într-o seară. Se duseră amândoi să-l întâmpine la gară. Doi conductori îl scoaseră pe braţe din vagon şi

un hamal aduse un fotoliu pe roate. îl aşezară într-însul. îşi întinse faţa trasă, galbenă, osoasă, spre soţia sa, care se aplecă spre el şi-l sărută, încerca mereu, cu mâinile-i lungi, osoase, vinete de degerături, făcând eforturi zadarnice, să-şi potrivească pe picioare două pături cafenii. Fallmerayei îl ajută.

Fallmerayer se uită la obrazul contelui, o faţă lunguiaţă, galbenă, osoasă cu un nas subţire şi proeminent, cu ochi spălăciţi, cu buze înguste şi o mustaţă neagră cu vârfurile lăsate îri jos. Contele fu împins de-a lungul peronului, ca unul din mulţimea cărucioarelor cu bagaje. Soţia sa mergea în urma căruţului. Fallmerayer în fruntea lui.

Fură nevoiţi – Fallmerayer şi şoferul – să-l ridice ca să-l aşeze în maşină. Fotoliul cu rotiţe fu plasat pe capota maşinii.

Fură nevoiţi să-l transporte din maşină în casă. Fallmerayer îl ţinea de umeri sprijinindu-i capul, iar şoferul de picioare.

— Mi-e foame, zise contele Walewski.

Când se aşezară la masă, îşi deteră seama că Walewski nu poate mânca singur. Nevastă-sa trebuia să-i ducă mâncarea la gură. Şi când isprăviră cu masa luată într-o tăcere cumplită şi se apropia ora culcării, contele zise:

— Mi-e somn, culcă-mă în pat.

Contesa Walewska, servitorul şi Fallmerayer îl transportară în camera sa, la etajul întâi, unde i se făcuse patul.

— Noapte bună! zise Fallmerayer. O mai văzu pe iubita sa aranjând pernele şi aşezându-se pe marginea patului.

XIII

După acestea Fallmerayer plecă într-o călătorie; nu se mai auzi nimic despre el. — *Şeful de gară Fallmerayer* (*Stationsvorsteher Fallmerayer*), face parte din voi Anul *Vierundzwanzig neue deutsche Erzähler* (*Douăzeci şi*

patru de povestitori germani noi), Kiepenheuei Verlag, Berlin, 1929.

In româneşte da

Mariana Şora

RICHARD VON SCHAUKAL

Vede lumina zilei la 27 mai 1874 la Bmo, şi moare la Viena la 10 octombrie 1942. Eseist, povestitor, poet al destrămării, a exercitat o viguroasă critică, plină de sarcasm dar şi pesimistă.

Fiu de comerciant, a urmat studii de drept la Viena, apoi a lucrat la Preşidenţia Consiliului de Miniştri din Viena. In 1908 întreprinde o călătorie prin Europa după care, în 1911, devine consilier ministerial. După prăbuşirea imperiului danubian trăieşte la Viena, ca scriitor independent. Romanul satiric *Leben und Meinungen des Hemi Andreas Balthesser*, *eines Dandy und Dilettanten* (*Viaţa şi opiniile domnului Andreas Balihesser*, *dandy şi diletant*) (1907), construit după modele ilustre: E.T.A. Hoffman şi Flaubert, dezvăluie „*zona de mlaştină a culturii modeme*", caracterizată prin frazeologie, cultul mediocrităţii, descompunerea valorilor umane şi morale, decăderea formelor culturale. Felul de a fi categoric, firea orgolioasă, chiar, a lui Schaukal nu izbutesc să mascheze totuşi sentimentul de melancolică resemnare în faţa evidenţei.

O altă temă tratată în spirit austriac de către Schaukal este aceea a dragostei şi a morţii, în *Eros Tlianatos*, 1906, şi altele. In spiritul paseist, care a

—

caracterizat de altfel întreaga conduită a sa, Schaukal a scris şi o serie de cărţi cu substrat autobiografic. Poeziile sale, de factură clasică, nu sunt cunoscute decât unui redus număr de iubitori de poezie.

ALTE OPERE: *Von Tod zu Tod* (*De la moarte la moarte*), nuvele, 1902: *Mimp Limx*, nuvele, 1904; *Aiisgewühlte Gedichte* (*Poezii alese*), 1904; *Kapellmeister Kreisler* (*Capelmaistrul Kreisler*), nuvelă,

1906; *Gespräche über die Kunst* (*Convorbiri despre artă*), 1906; *Schlemihle* (*Schlemiliada*), nuvele, 1907; *Das Buch der Seele* (*Cartea sufletului*) poezii, 1908; *Vom Geschmack* (*Despre gust*), eseuri, 1910; *Vom unsichtbaren Königreich* (*Despre regatul invizibil*), eseuri, 1910, reed. 1960; *Zettelkasten eines Zeitgenossen* (*Fişierul unui contemporan*), aforisme, 1913; *Kindergedichte* (*Poezii de copii*), 1914; *Kriegslieder aus Oesterreich* (*Cântece de război din Austria*), 3 voi., 1914-1916; *Das Buch Immergrün* (*Cartea Immergrün*), roman, 1916; *Gedichte* (*Poezii*), 1891-1918, 1918; *Ausgewählte Gedichte* (*Poezii alese*), 1924; *Gedanken* (*Gânduri*), 1921; *Beiträge zu einer Selbstdarstellung mit Bibliographie* (*Contribuţii la un autoportret cu bibliografie*), 1934; *Spätlese* (*Cules întârziat*), 1943; *Einsame Gedankengänge* (*Gânduri singuratice*), 1934-1939, 1947; *Frühling eines Lebens* (*Primăvara unei vieţi*), amintiri, 1948; *Gesammelte Werke* (*Opere complete*), 1960.

DE LA MOARTE LA MOARTE

în dormitorul său somptuos, tapisat cu postav aspru, alb, până la fresca de umbre pictate pe carton, cu ferestre largi şi cercevele lăcuite, înalte de doi metri deasupra podelei, prin care pătrundea soarele palid al unei zile muribunde de decembrie, zăcea trăgându-şi sufletul ultimul conte von Thurm-Hochek, Ferdinand Maria Eugen Philipp, stăpân peste Hochek şi Vogtland, camerier şi boier german. Când, în sud, aflase de la medici că nu-i mai este dat să apuce primăvara pe care el o îndrăgea atât pentru vântul ei puternic care zbicea gheaţa topită, pentru cerul ei albastru ca oţelul, străbătut de nori rari şi destrămaţi, cu profilul arborilor negri şi despuiaţi, eât şi pentru puterea ei de a umple pieptul omului cu presimţiri, dăduse ordin slugilor să amenajeze în chip plăcut castelul de vânătoare Hochek unde petrecuse atâţia ani în singurătate, necerând nimic lumii, izolat între cărţile lui rare, să-l pregătească deci ca

pentru primirea unei tinere stăpâne, după care a şi plecat peste Afpi, să moară în patrie.

Rude apropiate nu avea. Evitase în ultimele lui lupte cu viaţa să aibă în preajmă oameni străini şi nesimţitori: numai gârbovul său servitor, B^ştenire de la răposatul lui tată, şedea la o distanţă dhviincioasă în fotoliul greu de piele verde, lingă căminul în care trozneau în flăcări câteva lemne groase.

Viaţa ce o trăise în ani bogaţi şi generoşi ca un dar, viaţa călătoriilor şi hoinărelilor lui, i se perinda acum, în faţa ochilor, în ultimele lui clipe pâlpâitoare. Ca printr-o ceaţă răzbăteau amintiri dintr-o copilărie depărtată; se gândea la mama lui, aşa cum murise, albă de tot, uşoară ca un abur deasupra unei oglinzi, înconjurată de trandafiri albi puşi în toate vazele din încăpere; la tatăl lui, vânjosul general de cavalerie, cu un bandaj negru peste ochiul drept, pierdut într-un duel; se gândea la mica lui japoneză cu care se căsătorise pe un an de probă, acolo, în ţara contururilor delicate şi a fluviului uriaş, la lucrările lui despre arta bizantină şi despre Diego Velasquez, la plimbările lui călare prin stepele ruseşti, la pribegiile lui prin munţii Norvegiei şi la marea înspumată, la călătoriile lui cu iahtul pe lângă coastele Spaniei şi ale Africii, la caii lui de rasă cu urechi mici şi nări calde, trandafirii, la câinii lui mari şi zvelţi, atât de tăcuţi, la gravurile şi desenele lui rare aflate acolo, la muzeu...

O înfiorare îi străbătu întregul trup uscat, pornind de la picioarele reci ca sloiul de gheaţă, un frig umed urca neîncetat, o spaimă cumplită îi apăsa pieptul şi toate gândurile i se învălmăşiră ca un ghem dureros şi încâlcit în creierul său. Luciul mat al ornamentelor de fier forjat ale patului înalt dispăru din faţa ochilor lui, limba i se crispă în gură, degetele strânseră spasmodic plapuma – apoi contele zbură.

Era ca o zguduitură prin întreaga sa fiinţă fizică pe care o uită în clipa când a simţit că zboară. Un vârtej

ameţitor prin depărtări nemărginite, înregistrat doar cu mintea, acesta era zborul său...

Servitorul care se ridicase încetişor şi se apropiase de patul amuţit plângând liniştit, căzu în genunchi. Contele era mort.

Mare şi uscăţiv, cu capul palid şi părul lucios cufundat adine în perne, cu ochii holbaţi şi ficşi în obrazul ras, cu braţele în lături ca în faţa unei orori, aşa zăcea cadavrul în albul strălucitor ca zăpada al aşternutului.

Servitorul se rugă îndelung. Părul lui lins. gălbui îi căzuse pe fruntea plecată, din ochii lui tulburi şi umflaţi de plâns curgeau lacrimi grele peste1 gura moleşită ce se mişca în murmurul rugii.

Sufletul lui Ferdinand Maria Eugen, conte von Thurm-Hochek, se învârtejea împreună cu milioanele de duhuri care umplu spaţiul universului, rotindu-se în bezna veşniciei.

O dată cai a douăsprezecea bătaie a clopotului în amiaza duminicii de Paşti a anului 1877, Martha Neubauer, în vârstă de douăzeci de ani, dăruia soţului ei, papetarul Gottlieb Friedrich Neubauer, Nonnengasse 27, la etajul doi al casei vechi, strimte şi întunecoase, pe primul său fiu.

Prin sfântul botez care a avut loc în marţea Paştilor, după liturghie, la orele zece jumătate dimineaţa, în biserica parohială Sfânta Elisabeth de peste drum, în sumbrul paraclis, copilul, care în timpul slujbei religioase n-a schiţat nici măcar o strâmbătură cu feţişoara lui asemănătoare unei gutui, căpătă numele de Ferdinand Maria Gottlieb Neubauer.

Ferdinand Rambousek, zugrav particular şi aurar, consilier comunal şi tutore al săracilor din raionul 7. era naş, naşă fiind Maria Kvicala, sora fericitului tată. proprietara cafenelei „La ancora de aur” şi văduva fostului geometru particular, apoi rentier, Wenzel Kvicala.

Atunci când copilul, ţipând îngrozitor ca un animal îndărătnic, se smulse din pântecul chinuit al palidei lui mame care. cu dinţii încleştaţi, gemea, şi îşi desprinse viaţa de cea a născătoarei lui cu ajutorul eforturilor nerăbdătoare ale moaşei, dintre milioanele de suflete fără trup plutind în spaţiul cosmic, sufletului contelui Ferdinand Maria Eugen von Thurm-IIochek îi era sortit, după un relativ scurt popas în eternitate, potrivit legilor rotaţiei universale, să intre în trupul acestui mic anonim. Infinitele sale gânduri spaţiale şi viaţa învârtejită în nemărginire a conştiinţei lui, se închirciră oarecum şi, în locul lor, se înscăuna o stare visător-vegetativă, îmbinându-se uşurel cu purpuriile senzaţii de viaţă ale unui embrion pe cale de a se împlini şi care, până nu de mult, luase parte ca rod şi parazit la oscilaţiile conştiinţei mamei sale.

Copilului Ferdinand care zăcea sugând tăcut la sânul istovit al duioasei şi grijuliei lui mame, poeticul papetar îi făurea în gând un viitor luminos: îndeletnicirea lui, pe care o îndeplinea cu sârguinţa locuitorilor de la periferie, care mai rar chiar decât cei care posedă un petec de pământ, au prilejul să pretindă ceva mai mult de la viaţă, neavând nicio unitate de comparaţie, hoinărind în neştire prin centrul oraşului şi îngrădindu-şi ziua şi visul înlăuntrul ulicioarei în care locuiesc; deci, ocupaţia ordonată şi destul de rodnică a unui papetar dintr-o stradă parohială, nu i-a putut răpi idealismul unei tinereţi voioase, petrecută la ţară, şi în somnul lui se furişau imagini strălucitoare din calendarele şi pozele de Anul nou, făpturi cu mişcări lente, aproape distinse, cu obrajii palizi şi lăcuiţi.

Gottlieb Neubauer era un tată şi un soţ grijuliu. Martha îi fu brusc răpită copilului într-o vreme – Ferdinand avea pe atunci 5 ani – în care durerea nu era încă destul de adâncă pentru a-i da conştiinţa pierderii suferite şi deasupra vieţii lui să se lase o perdea întunecoasă. Cu atât mai însingurat se simţea tatăl,

solicitat zilnic şi stăruitor de către copilul prădat de ocrotirea maternă, să umple golul ce se căscase. Şi din vorbele fărâmiţate se înfiripau în sufletul băiatului simţăminte ciudate de solitudine, de groază de moarte. In jocurile lui stranii, încărcate de fantezie, alcătuite din imaginare călătorii anevoioase şi învăpăiate de culori intense, ocolindu-şi tovarăşii de vârstă, era atras încă înainte de a şti să citească, de cărţile expuse prin barăcile anticarilor în zilele săptămânale de târg; chinuit de un dor înfrigurat după lucruri depărtate, blondul, contemplativul băiat, ghemuit în orele amurgului la fereastră, crescu şi deveni un visător fără voinţa de a trăi, un adolescent care, deşi niciodată cu adevărat bolnav, arăta îngrijorător de bolnăvicios; părea un ins eteric la care papetarul, din ce în ce mai bătrân şi mai zgârcit la vorbă, se uita aproape cu sfială pe sub sprâncenele sale arcuite.

Şcoala nu aduse nicio înseninare în felul lui de a privi lucrurile. Voioşia camarazilor lui de clasă era pentru el aproape o jignire pe care n-o înţelegea îndeajuns şi nici n-ar fi putut-o formula în cuvinte, îndrumările învăţătorului nu adăugau nimic la ceea ce el poseda mai îmbelşugat şi mai viu colorat în sufletul său. Mustrărilor cu privire la „somnoroşia” lui, cum îi ziceau ei, le răspundeau cu o tăgadă mută a întregului său trup subţiratic şi plăpând; erau zile în care putea să stea şi să citească în sine însuşi, trist ca unul căruia viaţa i-ar fi fost închisă între’ gratiile închisorii, ca un om trecut prin multe, care se gândeşte cu luciditate dar şi cu oarecare repulsie la o carte cu subiect de multe ori tratat.

într-o zi de mai – era acum în clasa a opta gimnazială – păşea singur, ca de obicei când nu-l însoţea târziu seara pe gârbovul său tată la colina cu tei, pe aleele mărginaşe de lângă şanţurile din jurul cartierelor situate lângă râu. Deodată se simţi de parcă ar fi trebuit să cânte cu glas tare, să cânte solemn şi profetic; se îngrozi în faţa unei voci care se făcea auzită într-însul ca

de pe alte tărâmuri, de parcă o fată înaltă şi zveltă, umiată de un servitor bătrân în livrea boierească, cu buza de jos atârnând molatic, ar fi trecut pe lingă el; se temea că tânăra domniţă ar putea auzi vorbele ce răsunau în el, şi îşi trase pălăria mai adânc peste ochi ca şi eând ar fi căutat să nu fie recunoscut, dacă vocea ar fi devenit cumva mai cutezătoare, fără ca totuşi el să mai fi zărit cândva această fată, fie şi din depărtarea unei hoinăreli pe înserate. Când, în seara examenului de maturitate, Ferdinand, înconjurat de colegii săi care, abia ajunşi afară îşi aprinseră ca la comandă ţigările, părăsi clădirea albă a gimnaziului, împodobitär cu medalioanele savanţilor şi poeţilor eleni, şi străbătu uliţa îngustă şi pustie a Ciiz arin ei Iezuiţilor până în piaţă, avea senzaţia că, într-însul, ceva plângea de atâta chin, Nu-şi dădea seama că el nu se putea bucura deopotrivă cu ceilalţi. Nu rostea niciun euvânt, ţinea capul plecat şi braţele subţiri îi atârnau moleşite din umeri. Profesorul de religie al institutului veni în întâmpinarea grupului; era un bărbat de talie mijlocie, roşcovan, cu un nas de Cezar.

— Aşadar *Ferdinandus primus*!

Cu aceste cuvinte, profesorul se opri surâzând prietenos în faţa absolventului şi îi întinse ambele mâini. Adăugă:

— *Laus et salus*!*1*

— Mulţumesc, domnule profesor! răspunse adolescentul lung şi deşirat.

Obrajii îi dogoreau. Colegii aşteptau nerăbdători, pe jumătate stânjeniţi din cauza ţigărilor, pe jumătate de voie bună, dar fără prea multă tragere de inimă şi fără să participe cu fiinţa lor conştientă.

— Deci, noroc bun şi de-aci încolo!

1 *Laudă fi salut* (lat.).

Şi salutându-i la fel de prietenos şi pe ceilalţi, profesorul se depărtă.

— Popă tâmpit! spuse Cari Termann, un vlăjgan

grăsun, cu tuleie în barbă şi cu un nas diform. Avea încă din a cincea de liceu de-a face cu fetele şi încă înainte de maturitate juca zilnic taroc în cafeneaua „Puschmann” cu voluntari din regimentul de infanterie.

Ferdinand resimţea dorinţa vie să se afle undeva, cât mai departe.

Soarele mai ardea pe acoperişul Primăriei. Fântâna arteziană „Der Wilde-Mann” susura. Intr-o căruţă huruitoare, vopsită în verde, un măcelar ducea un porc care guiţa cât putea de tare.

Tatăl aştepta în vestibulul întunecos.

— Noroc, Ferdinand! Ei...?

— Cu distincţie, tată. Şi primul.

— Tot respectul, Ferdinand! Bravo! Ei hai, sărută-mă!

Tânărul se simţi cuprins de o uşoară înduioşare când mustaţa deasă şi sură a bătrânului îi atinsese buzele.

— Asta o sărbătorim! Vine unchiul Ferdinand şi mătuşa Mărie. Aş putea zice că şi preotul de peste drum... De ce părere eşti?

Şedeau după aceea în încăperea joasă, sub lampa grea de bronz, la pui fripţi şi salată de castraveţi, bere Pilsen şi, la sfârşit, vin alb de Gumpoldskirchen. Ferdinand şedea distrat Ia masă. în ochii lui stăruia un licăr ca dintr-o altă lume. Se gândea încordat la un pasaj din Tacit pe eare-l tradusese. O frază finală trebuia înţeleasă altfel.

Mătuşa Mărie Kvicala rosti cu smerenie înlăcrămată:

— Dacă biata mamă-sa ar putea vedea asta! Lucru ciudat! La pomenirea mamei nu se simţea nici emoţionat şi nici măcar plăcut impresionat. De parcă ar fi fost vorba de ceva cu totul străin. Zâmbea. Când zâmbea, i se zăreau totdeauna cei doi dinţi din faţă. Acest surâs era nespus de melancolic. Tot aşa zâmbea la observaţiile colegilor lui.

— Şi ce va face Ferdinand de-aci încolo? întrebă

preotul.

Va continua să studieze, firește, răspunse tatăl. Dar...

— Ia spune, Ferdinand, la ce te trage inima? Interpelat atât de direct, Ferdinand trebui să răspundă:

— Inima? Poate profesor...

— Şi medicina? se interesă mătuşa.

— Ai renunţat cu totul la această idee?

— Tu de ce părere eşti, mătuşă Mărie?

Ferdinand studia filosofia la universitatea din Viena. Dar ideile acestor onorabili funcţionari ai statului îi păreau anoste. Nu li se simţea cu nimic îndatorat. Unul dintre ei, un fost preot, care, plin de sine, ţinea acum prelegeri psiho-fiziologice, îi era cu deosebire antipatic. Acest dichisit bărbat, gesticulând larg. ca de pe amvon în faţa unei reuniuni de doamne, îi evoca imaginea unui animal. Nici el nu ştia care. Dar într-o seară, în timpuil unui seminar, era cât pe-aci să se scoale în picioare şi să scuipe din bancă, in ziua aceea, la 21 noiembrie 1895. notase în jurnalul lui intim:

„Pe mine lucrurile astea mă scârbesc. Doar trebuie să existe ceva mai mult decât debitează acest onctuos M...".

îşi începuse jurnalul din seara în care întâlnise acea domnişoară pe alee. Atunci scrisese;

„In mine răsună un glas care mă nelinişteşte. Trebuie să existe dorinţe pe care încă nu ne putem, hotărî să le dorim".

în seara examenului, însemnase:

„Cădem în profesiuni ca într-un râu iarna".

) j?)

în noaptea de 24 spre 25 decembrie 1895, după cină – micul pom de Crăciun se stingea încet cu un pârâit uşor al rămurelelor de brad aprinse, tata şedea tăcut în faţa paharului său de punci şi mătuşa Mărie aţipise – , avu o stranie viziune interioară: o mare albastră, o mare nesfârşită, sclipitoare. Şi vedea dintr-o grădină cu boltă

de viţă şi portocali, peste acoperişuri albe luminând prin podgorii, imaginea se ivea limpede şi pură în razele unui soare foarte cald, minunat de cald, în faţa sufletului său... Deodată tatăl îşi ridică privirea:

— Cum mai ninge astăzi! Adevărat ca de Crăciun.

în clipa aceea imaginea se şterse. Ceasul cu cuc continua să ticăie, punciul arunca reflexe de jar p(faţa de masă albă.

Pe când zăcea în pat fără să poată adormi, auzi deodată sunete de arcuş. Sunetele se prelungeau delicat şi erau reci ca argintul. Apoi adormi. Visă: o stepă întinsă. Iarbă înaltă şi deasă. Un soare ruginiu. Şi, sub el, un cal mic şi puternic necheza... Un fluviu mare unduia până în cea mai depărtată depărtare, un şarpe gigantic. Şi arbuşti înalţi, ascuţiţi... Cineva, care se afla acolo fără să se arate, spunea ceva. Apăru apoi o femeie mică şi brună. Un cap mic cu urechi frumoase, străvezii. Nări mari şi negre. Iar lui îi era de parcă un soare cald, minunat de cald s-ar fi revărsat...

Ferdinand îşi termină studiile universitare în anul 1899. Ca doctor în filosofie, era suplinitor în oraşul său na’tal. Citise multe cărţi remarcabile, învăţase multe prostii şi purta ochelari. Mersul îi era nesigur.

Degetele îi zvâcneau ca într-o crispare.

Directorul Obermayer îi ţinu o cuvântarre de salut ţi de încurajare.

Când, pentru prima oară, vorbi clasei despre tinereţea lui Klopstock, directorul era de faţă... Ferdinand îşi fixase privirile ca de şarpe asupra unui băieţaş roşcovan. Băieţaşul leşină... Tatăl său muri. Supleantul Neubauer, într-o haină uzată şi lucioasă, păşea în urma sicriului neîmpodobit. Auzea lătratul unor câini mari, slabi şi mlădioşi, mama mergea alături de dânsul îmbrăcată toată în alb, o femeie înaltă, obosită. Şi totul mirosea a trandafiri albi... Când tatăl fu coborât în groapă, se apropie de marginea ei, cu ochii fără lacrimi. Groapa era adâncă... Dar în fund de tot. acolo unde

sicriul se oprise cu un zgomot surd, ardea o flacără puternică. Văpaia ardea într-un cămin şi, în faţa lui, şedea un servitor bătrân. cărunt, cu un ceasornic în mână. Mătuşa Mărie plângea cu sughiţuri, atât de tare, incit Ferdinand tresări. Se înfiora. Vântul de octombrie sufla înţepător.

— Scnlaţi-vă, domnule supleant! detună proprietăreasa la uşa vopsită în alb a camerei lui. E cineva de la gimnaziu aici!

Niciun răspuns... Omul de serviciu de la şcoală îşi lipi ochiul de gaura cheii.

— Nu se mişcă nimic, zise el. E cumva bolnav?

— Ah, ăsta totdeauna" are eâte ceva sau nimic, răspunse gospodina.

— E cam zurliu, observă servitorul. Hei. treziţi-vă, domnule doctor! strigă el şi bătu în uşă...

Sparseră uşa. Trupul supleantului doctor Ferdinand Neubauer zăcea, în cămaşă de noapte vărgată albastru, slab şi lung în soarele dimineţii.

— Sfinte Cristoase! ţipă femeia.

— Aşa ceva! mormăi servitorul.

Sufletul lui Ferdinand Maria Eugen, conte de Thurm-Hocheck, îşi reluă însă din nou zborul sideral printre milioanele de suflete care se roteau în bezna eternităţii.

De Ia moarte Ia moarte (*Von Tod zu Tod*), face parte din volumul *Musik der ruhenden Welt* (*Muzica lumii în odihnă*), ed. Stiasliy, Viena, 1060.

In româneşte de

1. Cassian-Mătăsam

PETER ALTENBERG

Pseudonimul Iui Richard Engländer, virtuos al schiţei impresionist-neoromantice. A fascinat generaţiile de la începutul veacului. Thomas Mann evocându-l, vorbeşte chiar de „îndrăgite de la primele cuvinte". Astăzi, concentrează din nou atenţia în jurul său. Unii critici văd în Altenbcrg un precursor al prozei

„experimentale” contemporane.

Născut la 9 martie 1859 (nu 1862 cum menţionează în autobiografia sa), Altenberg e fiul unui comerciant înstărit. A studiat o vreme dreptul, medicina şi a practicat felurite meserii, printre care şi aceea de librar la Stuttgart. începe să scrie cam prin ultimul deceniu alveacului trecut. în 1896, cu sprijinul lui Karl Kraus, tipăreşte un volum de schiţe cu care-şi cucereşte faimă, inspirate din întâmplări cotidiene, stări de spirit greu comprehensibile, evocate intr-un stil plin de asociaţii, sugcrând mai mult decât povestind, pe care le intitulează *Extrakt des Lebens* (*Esenţa de viaţă*). Viziunea aceasta e continuată şi în alte culegeri: *Was der Tag mir zuträgt* (*Cc-mi aduce ziua*), 1900; *Die Bilderbögen des kleinen Lebens* (*Ilustraţii din viaţa măruntă*), 1909. Altenberg a scris şi cronici la spectacole de cabaret. Ultimii ani i s-au scurs în diferite sanatorii. Moare la 8 ianuarie 1919 la Viena.

ALTE OPERE: V//a *ich es sehe* (*Părerea mea*), 1896; *Märchen des Lebens* (*Legenda vieţii*), 1908; *Semmerin*, 1912; *Mein Lebensabend* (*Amurgul vieţii mele*), 1919; *Auswahl hsg*. *v*. *K*. *Kraus* (*Antologie editată de K*. *Kraus*), 1933; G. Martin, 1960; W. Kraus, 1961; E. Randak, 1961; *Nachlass hsg*. *v*. *A*. *Polgar* (*Postume editate de A*. *Polgar*), 1925; *Nachlass hsg*. o. *M*. *Mauthner* (*Postume editate de M*. *Mauthner*), 1929-1930; *Briefe*, *hsg*. *v*. *F*. *Glück* (*Scrisori editate de F*. *Glück*. *Referinţe*: *E*. *Friedeil Ecce poeta*, 1912; K. Kraus: P.A., 1919; E. Friedell *Das Altenberg-Buch* (*Cartea Altenberg*), 1922;

E. Randak, *Peter Altenberg*, 1961.

Pe tăblia mesei din atelierul de sculptură, mic şi aburit, şade un tânăr italian şi cască. Marmura sclipeşte aidoma zahărului candel.

Pe tăblia mesei din atelierul de sticlă mozaicată, mic şi aburit, şade o italiancă şi cască. Mozaicul de sticlă luceşte aidoma unor pajişti în plină vară.

în micul şi aburitul atelier de arămărie, se văd

atârnând o mie de vase micuţe de aramă lucioasă, cu tortiţe negre de fier ciocănit. Aceleaşi şi în execuţie mai mare. Aceleaşi şi în mărimi uriaşe. Unul din ele seamănă aproape cu un aghiasmatar...

Pe canal, gondolierii „se dau foarte dibaci la o parte", aşa cum scrie în reportajele gazetelor. „Se poartă ca nişte adevăraţi cavaleri..." zise o tânără doamnă. „Ce bine ştiu să salute cu ochii..."

Treizeci de mii de oameni urcă şi coboară podurile de lemn, se revarsă în pieţe, se înghesuie pe poduri.

„O adevărată viaţă populară veneţiană în plină desfăşurare", îşi zic reporterii. Gondola galbenă cu lumina roşie trage la ţărm. Tânăra cântăreaţă de serenade cântă în gondola galbenă.

în preajma cântăreţilor de stradă, stă un geambaş, ţinând-o de braţ pe una cu păr de aur. O rochie neagră de mătase cu nişte perle roşii de sticlă se prelinge pe trupul ei dulce, scânteind...

Chitarele zdrăngăne. Vântul serii le subţiază, le suflă...

O adevărată viaţă populară veneţiană se desfăşoară.

Geambaşul continuă să stea locului cu spinarea glreboşată şi cu pieptul pirpiriu.

Mătasea, cu jeuri e de culoare roşie ca vinul...

Ea simte: „Aici e locul meu..."

In mijlocul corului de cântăreţi, un tenor cântă un solo, după nişte note.

Ceilalţi îngână doar: „brum, brum, brum".

Doamna director de fabrică von II. stă rezemată de un platan.

E palidă şi are trăsături nobile...

Un tânăr poet o salută respectuos. Ea abia îi răspunde.

Apoi, deodată, devine sentimentală:

— Vino sub platan, să-l ascultăm împreună pe cântăreţul italian...

— Partitura e supărătoare, grăieşte soţul, n-ar trebui

să se cânte decât liber.

— Aşa e! zice dânsa.

Viaţă veneţiană!

Cântece obosite, apă stătută, palate vechi pustii…

Rezemată de platan stă doamna director von H. E palidă la faţă. Simte: „viaţă veneţiană…”

Soţul spune:

— Haide Ana, e umed, ai să răceşti…

Ea gândeşte: „Dragule, bunule…” şi se agaţă de braţul lui.

— Ce stil e ăsta? întreabă ea, cu privire la palate.

— Gotic-bizantinic, zice directorul de bancă, era perioada Celei mai depline înfloriri…

Sosiră în piaţa unde se află mestecenii cei înalţi. Piaţa era singuratică. *Le monde joyeux 1* plecase după cântăreţii de pe stradă.

Printre mesteceni atârnau lămpi cu arcuri, care se legănau puţintel.

Adia un vânt de miază-noapte.

Cântăreaţa de serenade trecu încet prin piaţă şi peste podul de lemn întunecat.

Purta o cămaşă de catifea stacojie, avea păr negru şi *teint ambré* [54].

Directorul de bancă şi doamna rămaseră locului, privind în urma ei…

Ea urcă, încet, pe podul de lemn.

Piaţa cuprinzătoare era goală. Mirosea a livadă ca în Prater. Printre mesteceni se vedeau lucind lămpile cu arc voltaic. Adia un vânt noptatic…

Cântăreaţa de serenade, ajunsă sus, se opri, şi dispăru pe partea cealaltă… Apoi se auzi cântându-se *Santa Lucia*…..

Directorul de bancă trecu încet, cu soţia sa, prin piaţa cea mare.

Mai târziu, se urcară într-o gondolă neagră, plimbându-se de-a lungul canalelor.

---

54 De aur (it.).

— *Ca d'oro…3* zise, vorbăreţ, gondolierul.

— *Grada*[55], zise directorul de bancă şi-i dădu o coroană.

O gondolă neagră le ieşi înainte.

înăuntru şedea, singură, o fată tânără. Purta o cămaşă de catifea stacojie, avea păr negru şi *teint ambré*. îşi sprijinea coatele pe genunchi, ţinându-şi bărbia în mâinile fine, măslinii.

— *La regina di Veneţia*…1 zise. soţia directorului de bancă, privind îndelung în urma gondolei singuratice.

— Visătoareo… zise, blajin, soţul.

Ea:

— Nu-ţi place? O, desigur…, parcă e dintr-o altă lume, nu?…

Soţul zise:

— Pune-ţi pardesiul meu peste genunchi, Ana. E răcoare, pe apă şi tu eşti palidă. Hai, Ana, ascultă…

Gondolierul zise:

— *Pallazzo Vendramin, dove e morto Richard Wagncr… Palazzo di Desdemona…* — – *Grada…* zise directorul de bancă.

Doamna îşi întoarse privirea după cântăreaţa de serenade cu rochia stacojie. Nu se vedeau însă deeât lumini:colorate şi colonade albe…

— Vrei s-o pun pe mica ta regină veneţiană să ne – cânte? zise soţul; îi trimit cinci ducaţi!

— Şi eu am s-o sărut pe frunte… *la regina…*

In româneşte de

Lazăr lliescu

„FRICA"

— Ce înseamnă frică,..? zise fecioara cea bătrinS, eu nu cunosc aşa ceva.

— Frică înseamnă… când auzi mobilele pârâind, zise una, care însă nu era fecioară bătrână.[56]

---

55 Corect : g razie (it.) — mulţumesc.

56 Palatul Vendramin, unde a murit Richard Wagner… Palatul Desdemonei… (it.).

Fecioara cea bătrână nu se lasă totuşi intimidată şi, ca să dovedească celorlalţi cât de puţin îi e frică, zise:

— Vedeţi, cel mai mult îmi plac fantomele, apoi, mai puţin, hoţii, dar cel mai îngrozitor lucru e, pentru mine, un şoarece.

Una, care nu era de loc fecioară, zise:

— Trebuie neapărat să-ţi fie frică de ceva? Ţi-e frică pentru că ţi-e frică!

— Cuvintele astea au un tâlc adine... zise fecioara cea bătrână, cu toate că habar n-avea care.

Cum însă era o fecioară bătrână, trebuia neapărat să fie plină de înţelepciune.

Cea mijlocie îşi zise în gândul ei: „Prostii... frică înseamnă când pârâie mobilele...”

Şi aşa rămase...

Căci mijlociile au totdeauna dreptate. Cele mai tinere au prea multă fantezie şi apoi chiar le e frică; cele bătrâne au prea puţină şi nu le e frică de loc. Cele mijlocii însă simt omeneşte: „Frica este... când pârâie mobilele”.

Veneţia la Viena şi *Frica* (*Venedig in Wien, Angst*), fac parte din volumul *Auswahl* (Antologie editată de Kaiî Kraus) J933.

In româneşte de

Lazăr Iliescu

ALFRED POLGAR

Născut la Viena la 17 octombrie 1875, mort la 7.ttrich în 24 aprilie 1955. Fiul unui profesor de muzică. Ucenic la un constructor de piane apoi reporter şi critic dramatic; îneepând din 1925 a trăit la Berlin (colaborator Ir; *Weltbiihne* şi *Tagebucli*). Sub titlul *Ja and Neiti* (*Da ¡ti Nu*) ¡-au apărut in 1926-27 patru volume de critică şi foiletoane. Spiriţ liberal în cronici şi plin de originalitate. In 1933 revine în Austria, dar în 1938 emigrează la Paris, apoi în S.U.A., stabilindu-se în 1940, mai întâi la New-York apoi la Hollywood. Obţine cetăţenia americană. In 1947 se stabileşte la Ziirich.

întocmai ca Peter Altenberg, Alfred Polgar a cultivat foiletonul de artă şi scltiţa impresionistă; la fel ca Altenberg el decantează şi punctează spiritual câte o întâmplare din viaţa de toate zilele. Moralist cu nuanţe critic-sociale, satirizează moravurile austriaee de la începutul veacului, pe cars le-a cunoscut foarte bine, la fel ca şi centrul de raliere „spirituală" – cafeneaua.

în schiţa *Theorie des Cofe Central* (*Teoria cafenelei Central*) surprinde în mod strălucitor, cu o pană ascuţită, umoristic-nonşalantă. răsturnarea va-Proză austriacă, modernă, voi. I

lorilor şi paradoxele stilului de viaţă austriac, la începutul declinului.

Polgar a editat între altele şi următoarele antologii de proză scurtă: *An den Hand geschrieben* (*Notaţii marginale*), 1925; *Bei dieser Gelegenheit* (*Cu acest prilej*), 1930; *Geschichten ohne Moral* (*Poveşti fără morală*), 1942.

ALTE OPERE: *lliob* (*Iov*), povestiri, 1912; *Gestern und heute* (*Ieri şi azi*), povestiri, 1922; *Orchester von oben* (*Orchestră de sus*), 1926; *Ich bin Zeuge* (*Sunt martor*), 1928; *Hinterland* (*ln spatele frontului*), eseuri, 1925; *Sekundenzeiger IIndicatorul de secunde*), eseuri, 1937; *Handbuch des Kritikers* (*Manualul onticului*), 1938; *Anderseits* (*Pe de altă parte*), 1948; *Standpunkte* (*Puncte de vedere*), schiţe, 1953, *Im Lauf der Zeit* (*In fuga timpului*), culegere, 1954; *Fensterplatz* (*Load de la fereastră*), culegere, 1959.

Beferinţe: Schumann, *Im Bannkreis von Gesicht und Wirken* (*Sub vraja chipului şia activităţii*), 1961.

„Café Central" din Viena nu este, de fapt, o cafenea ca toate cafenelele, ci o concepţie despre lume şi anume una al cărei conţinut intim este de-a nu contempla lumea. La urma urmei ce se vede? Dar despre asta mai târziu. Din experienţă, un lucru e sigur, că nu există nimeni la „Café Central", în care să nu fie o bucăţică de Central, adică în al cărui spectru al eului său să nu apară

culoarea Centralului, un amestec de cenuşiu şi de ultraverde ca prăjina. E discutabil dacă locul s-a adaptat omului, sau omul locului. Eu bănuiesc că e o acţiune reciprocă. „Nu tu eşti în loc, ci locul în tine”, spune *Pelerinul heruvimic'*.

Dacă pisezi laolaltă toate anecdotele care se istorisesc despre această cafenea, dacă le pui în retortă şi le gazifici, se va dezvolta un gaz tulbure, irizant şi mirosind uşor a amoniac: aşa numitul aer de „Café Central”. El determină climatul spiritual al acestei încăperi, un climat cu totul deosebit, în care, păstrându-şi integral neviabi.litatea, prosperă tot ceea ce e neviabil, şi nu numai asta.[57]

Aici neputinţa îşi dezvoltă forţele ei caracteristice, se coc roadele nefertilităţii şi orice non-posesiune produce dobândă. Acest lucru nu-l va sesiza întru totirl decât un adevărat centralist, unul care. dacă este închisă cafeneaua lui, are sentimentul că este aruncat afară în mijlocul vieţii aspre, lăsat pradă sălbaticelor întâmplări, anomalii şi cruzimi din străini.

„Café Central” este situat sub paralela vieneză, pe meridianul ' singurătăţii. Locuitorii lui sunt în cea mai mare parte oameni care vor să tie singuri, dar care au nevoie pentru asta de societate. Lumea lor interioară necesită un strat de lume exterioară ca material delimitativ, şovăitoarele lor voci individuale nu se pot lipsi de sprijinul corului. Sunt firi tulburi, relativ pierdute fără certitudinile pe care le dă sentimentul de-a ii o părticică dintr-un întreg (a cărui nuanţă şi culoare contribuie s-o determine). Centralistul este un om căruia familia, profesiunea, partidul nu-i oferă un asemenea sentiment: atunci cafeneaua intervine caritabil, ca totalitate-surogat, şi îl invită să se dea la fund şi să se topească. E uşor de înţeles, deci, de ce mai ales femeile, care nu pot fi niciodată singure, ci au nevoie pentru asta de încă cel puţin unul, manifestă o slăbiciune pentru

57 Titlul unui volum de versuri apărut în 1674 de Angelus Silesius.

„Café Central”. Este un loc pentru oamenii care-şi cunosc vocaţia de-a părăsi şi de-a fi părăsiţi, dar care n-au mijloacele nervoase pentru a trăi conform acestei vocaţii. Este un adevărat azil pentru oamenii care trebuie să-şi omoare timpul, pentru a nu ti omorâţi de el. Este vatra intimă a acelora, cărora vatra intimă le apare ca o oroare, este refugiul oamenilor căsătoriţi şi al perechilor de îndrăgostiţi împotriva spaimelor faptului de-a fi nestingheriţi împreună, o staţiune de salvare pentru cei sfâşiaţi care-şi ascund, îndărătul liârtiei de ziar, a discuţiilor goale şi a cărţilor de joc, existenţa zilnică în căutarea lor proprie şi fugind de ei înşişi, partea de eu fugară, şi care eonstrâng eulpersecutor să joace rolul de chibiţ, să-şi ţină gura.

„Café Central” reprezintă un fel de organizare a dezorganizărilor.

In această binecuvântată încăpere i se acordă personalitate pe credit oricărui om întrucâtva nedefinit

— dacă rămâne numai în incinta cafenelei, poate acoperi cu acest credit toate cheltuielile sale morale

— şi i se pune pe frunte coroana neeetăţeanului oricui manifestă dispreţ faţă de banii altora.

Cafegiul centralist trăieşte parazitar de pe urma anecdotei care circulă pe seama lui. Ea este lucrul principal, esenţialul. Tot restul, realităţile existenţei sale sunt adaosuri sau inveţii scrise cu litere miei, care pot să fie omise.

Clienţii „Calcului Central” se iubesc şi se minimalizează reciproc. Chiar şi cei pe care nu-i leagă niciun fel de relaţie resimt această lipsă de relaţie ca o relaţie şi până şi repulsia reciprocă are forţă de coeziune, recunoaşte şi practică un fel de solidaritate francmasonică. Fiecare ştie totul despre toţi. „Café Central” este un colţişor de provincie în sinul unei metropole, trepidând de cancanuri, curiozitate şi bârfă. Aşa cum trăiesc clienţii permanenţi în această cafe nea, tot aşa trăiesc, cred. peştii în acvariu, rotindu-se în

arcuri tot mai mici unii în jurul altora, veşnic preocupaţifără vreo ţintă precisă, folosind pentru unele distracţii refractaren piezişă a luminii în mediul lor, totdeauna în plină aşteptare, dar şi plini de griji că s-ar putea întâmpla cândva să cadă ceva nou în hlrdăul lor de sticlă, jucându-se cu mutră serioasă „de-a marea” pe fundul lor artificial de mare miniaturală.

Fireşte că peştii din „Central”, care împart între ei aceeaşi câţiva metri cubi de spaţiu de respiraţie vreme de atâtea ceasuri din viaţa lor, nu mai au vreo reticenţă sau vreo taină. Centralistul trăieşte viaţa particulară a celorlalţi şi nu se mai ocupă de tăinuirea celei proprii. Susţinut de înclinaţia, obişnuită aici, spre autoironie şi spre dezvăluirea indiferentă a propriilor slăbiciuni, acest fapt creează o sferă de intimitate în suspensie, în care se ofileşte şi piere orice pudibonderie, fără ea nuditatea lor copilăresc-nevinovată să se teamă că ar putea fi răstălmăcită ca neruşinare. De această trăsătură paradisiacă a cafficterului clienţilor săi permanenţi, proprietarul „Caicului” a încercat, acum câţiva ani, să ţină seama prin aducerea unui palmier.

De cele mai caracteristice farmece ale acestei uimitoare cafenele nu se poate bucura decât cel care nu vrea nimic altceva decât să fie în ea. Lipsa de scop-, sfinţeşte şederea aici. Clientului poate să nu-i placă localul şi nici oamenii care-l populează gălăgios, dar sistemul său nervos cere imperios doza zilnică de „centralină”. Lucrul acesta nu se poate explica numai prin obişnuinţă, sau prin faptul că „omulcentral” este atras totdeauna, ca şi criminalul la locul crimei: acolo* a omorât el atâta timp, a exterminat atâţia ani. Atunci ce este? Fluidul! Nu pot spune decât: fluidul! Există scribi, care nu sunt în stare să-şi lichideze porţia zilnică de scris decât doar la „Café Central”; doar acolo, doar la mesele trândăviei este pusă masa de lucru pentru ei, doar acolo, înângâiaţi de adierile puturoşeniei, inactivitatea lor devine fertilizare. Există creatori cărora doar la „Café

Central” nu le vine nicio idee. întrucât oriunde în altă parte le vine cu atât mai puţin. Există poeţi şi alţi industriaşi cărora doar la „Café Central” le apare ideea profitabilă, constipaţi cărora numai acolo li se deschide poarta salvării, oameni lipsiţi de multă vreme de apetit erotic, care doar acolo simt foamea, muţi care doar la „Central” îşi găsesc limba proprie san pe a altora, avari a căror glandă bănească numai acolo secretă.

Această cafenea enigmatică ogoieşte în oamenii fără astâmpăr, care-o frecventează, ceva ce aş numi: indispoziţie cosmică. In acest lăcaş al relaţiilor relaxate se relaxează şi relaţia cu forţele destinului, creatura scapă de relaţia ei obligată cu universul printr-o relaţie senzual-ocazională, fără obligaţii, cu nimicul, ameninţările eternităţii nu răzbat prin zidurile de la „Café Central”. iar între acestea gustă din plin surâzătorul jemanfişism al momentului.

Despre viaţa erotică la „Café Central”’, despre compensarea deosebirilor sociale din sinul lui, despre curentele literare şi politice care-i scaldă ţărmurile destrămate, despre cei îngropaţi de vii în grota Centralului, care aşteaptă să fie dezgropaţi, cu speranţa că asta nu se va întâmpla niciodată, despre jocul măştilor spiritului şi prostiei, care, în acele încăperi transformă aproape fiecare noapte în noaptea de lăsata secului, despre toate astea şi despre altele ar mai fi încă multe de spus. Dar cine se interesează de „Café Central”, ştie toate astea oricum, iar cine nu se interesează, nu ne interesează nici pe noi interesul lui.

Este o cafenea, luaţi-o aşa cum este! Nu veţi mai întâlni nicicând asemenea localitate. I se potriveşte ceea ce spunea Knut Hamsun despre oraşul Cristiania în prima frază a nemuritoarei sale *Foame*: „N-o părăseşte nimeni care să nu fi fost însemnat de ea”.

Teoria Cafenelei Central (*Theorie des Café Central*), face parte din volumul *An den Rând geschrieben* (*Notaţii marginale*), Rowohlt Verlag, Berlin, 1929.

In româneşte de
Mihai Izbăşescu

RAINER MARIA RILKE

Născu! la 4 decembrie 1875 la Praga 51 mort la 29 decembrie 1926 la Valmont, în apropiere de Montrevtx (Elveţia), descinde dintr-o familie de funcţionari; străbunii săi sunt ţărani sudeţi. Rilke a negat această origine, invocând, într-o ciudată biografie spirituală, înrudirea cu o familie nobilă carintiană. Comportamentul său aristocratic, sentimentul de cetăţean al lumii, care l-a animat, frecventarea cercurilor şi saloanelor prestigioase din Europa fac plauzibilă o atare descendenţă. Şi totuşi acest amănunt biografic II umplea adeseori de spaime; pentru a-şi repudia cât mai radical familia şi educaţia pioasă pe care a primit-o, a îmbrăţişat de timpuriu concepţii anticreştine, de esenţă nietzscheiană. Complexele psihice au sporit ulterior prin sentimentul că aparţine unei minorităţi germane din Praga, pe de o parte, cât şi prin convingerea că va muri tânăr, datorită unei îndelungate şi incurabile maladii (leucemie). Toate acestea au contribuit la formarea unei personalităţi de geniu, un geniu al fragilului, care i-a modelat şi structurat foiţa poetieă-vizionară. Febra peregrinărilor prin capitalele europene, incapacitatea de a se stabili pentru vreme mai îndelungată într-un loc, experienţele amare ale copilăriei şi tinereţii reprezintă o altă latură a spiritualităţii lui Rilke.

Iniţial a urmat şcoala dc cădeţi din Sankt-Pölten (1886-1890), apoi Şcoala militară superioară din Moravska-Ostrava (1890-1891) unde a avut de suferit umilinţe, ca mulţi alţi scriitori austrieci, printre care şi Musil. O mărturie în acest sens este povestirea *Die Turnstunde* (*Ora de gimnastică*). încercarea de a face carieră militară eşuează; în perioada 1892-95 se pregăteşte în particular pentru a trece examenul de bacalaureat. în aceşti ani, sub îndrumarea profesorilor asimilează o vastă cultură, determinantă pentru tot

restul vieţii. Crizele sufleteşti inerente tinereţii îl fac să-şi piardă pentru totdeauna credinţa, pierdere pe care Rilke o consideră drept eliberare. Gestul de a îmbrăţişa cauza poporului ceh reprezintă un nou act de repudiere a familiei; o serie de lucrări de proporţii mai mici sunt ecoul acestei atitudini. Tot protestatar poate fi considerat şi volumul de poezii din 1895, *Larenopfer* (*Jertfa larilor*). în 1896, Rilke se desprinde complet de familia şi oraşul natal, plecând la München unde o cunoaşte pe Lou Andreas-Salome, care jucase un rol şi în viaţa lui Nietzsche, iar mai târziu, ca protectoare şi colaboratoare, în viaţa lui Freud. Sub influenţa acesteia cât şi a scrierilor lui Nietzsche şi Jacobson, cultul lui Rilke pentru viaţa pământească dobândeşte contururi din ce în ce mai puternice. In 1897, poetul îşi însoţeşte mentora la Berlin, de unde va începe o viaţă de nesfârşite peregrinări (în Italia, în repetate rânduri, în Rusia, între 1899-1900, unde-l cunoaşte pe Tolstoi, în Franţa, Suedia, Egipt, Spania, Elveţia). încearcă de mai multe ori, însă zadarnic, să se fixeze undeva. în 1901 se căsătoreşte la Worpswede cu sculptoriţa Clara Westhoff, dar idealul matrimonial ca fiecare dintre soţi să devină „paznicul solitudinii" celuilalt, eşuează. In 1002 îşi părăseşte soţia şi fiica, fără a divorţa însă, şi întreprinde mai multe călătorii în special la Paris unde îi cunoaşte pe Paul Cézanne şi August Rodin de care se desparte anevoie, în 1906. Intre 1910- 1912, prin intermediul unei noi mecenate. contesa von Thura nud Taxis, zăboveşte pe ţărmurile Adriaticei, în castelul Duino, unde scrie o parte a *Elegiilor duineze*. Este mobilizat în 1915 în miliţia austriacă, de unde mai târziu trece în cadrul Serviciului de propagandă militară. In ultima fază de creaţie, începând deci de prin 1921, Elveţia, îi asigură locul de refugiu. Aci locuieşte în castelul Muzot (cantonul Wallis) pus la dispoziţie de prietenul său Wemer Richard. Părăseşte pentru „scurtă vreme", dar ca să nu se mai întoarcă niciodată, această localitate, pentru a vizita

Parisul. La scurt timp după acest voiaj, este internat în sanatoriul de la Valmont unde e răpus de leucemie. Este îmnormântat în cimitirul de la Raron (Wallis).

Poezia Iui Rilke este înainte de toate o temerară tentativă de a statua, cu ajutorul cuvântului, o citadelă a realităţii; ea este totodată expresia revoltei lumii emoţionale – ultima realitate posibilă – împotriva lipsei de adevăruri care dăinuie dominator în epoca civilizaţiei maşiniste. Opunându-se, cu ură, acestei lumi, poetul se străduieşte să construiască un imperiu al sensibilităţii, – „un univers interior", un „sistem al lumii sensibilizate", în care deşertăciunea, timpul atoatedistragător, se transformă în spaţiu. Realitate şi certitudine nu există decât acolo unde împlinirea şi dragostea se opun vacuităţii lumii exterioare. „Misiunea terestră" a poetului constă – după Rilke – în mântuirea omului prin forţa magică a cuvântului şi a poeziei, în transformarea „lumii terestre" într-o „lume interioară invizibilă", un univers *r* închis şi izolat ele ecourile din afară şi a cărei structură monistă determinată de marile sentimente respinge tot ceea ce este străin şi aleatoriu, tot ceea ce are contingenţă cu temporalul şi istoricul (primul război mondial, bunăoară, a fost considerat de Rilke drept un act de jignire personală, după cum spune Mason, biograful său), pe de o parte, un univers dominat de „vibrări" ale sentimentelor care învăluie întreg cosmosul, creând posibilitatea unei „comunicări mistice" între oameni, Această concepţie despre misiunea poetului, ridicat la rang de supraom a cărui '„disponibilitate interioară" însufleţeşte obiectele, apare pentru prima oară în *Toskanisches Tagebuch* (*Jurnal toscan*), 1898: *„Nimic nu se poate realiza în afara lui... totul se-ngemănează cu el... chiar solul pe care-l culcă îi este ele prisos*". Devenirea, „prefacerea" propriei sale personalităţi în „univers invizibil" este în concepţia lui Rilke sinonim cu „un apt divin" nu de esenţă creştină însă, ci voluntaristă, nietzscheeană, aşa cum se poate

vedea în faza impresionistă a creaţiei sale (*Stunden Buch – Cartea orelor*, 1899, 1901-1903) în care totul pluteşte în reverberaţii abia distincte, dar de un farmec indicibil. Poetul însă nu este satisfăcut de sine şi încă prin 1900 caută o nouă modalitate de exprimare, mai puţin estompată, mai obiectivă şi cu caracter mai „monumeutal”..Viziunea, artistică a coloniei de pictori de la Worpswede şi a lui Rodin în sculptură, ca şi „plăzmuirile rigide” ale lui Ştefan George îi deschid un diurn. *Buch de Bilder* (*Cartea icoanelor*), ediţia din 1902, în ciuda titlului cu rezonanţe mistice anunţă „poezia obiectelor” (sau „poezia obiectului de artă” cum îi spune C. Heselhaus) care, deşi se apropie de lirica obiectivă, nu o rotunjeşte în întregime. Abia odată cu apariţia faimoasei poezii *Der Panther* (*Pantem*), în 1903, şi creaţiile anilor 1903-1905, incluse în ediţia a II-a a *Cărţii icoanelor* ca şi în *Nene Gedichte* (*Poezii noi*), 1907-1908, Hilke se ridică la imaginile simbolice, la poezia în care sentimentul revărsându-se ea un şuvoi interior învăluie lumea exterioară, transformând când un obiect de artă, când o plantă, când o fiinţă necuvântătoare în motiv de contemplaţie lirică (Mai târziu în procesul de creaţie rilkcană termenii se vor schimba: componentele lumii exterioare resorbite de sufletul poetului se „animi/,caza”). Faza aceasta de creaţie se suprapune unei mari crize sufleteşti, asemenea crizei trăite de Goethe în epoca wertherianâ. Hilke încearcă să depăşească fazele acestei evoluţii psihice, dominată de sentimentul solitudinii, de angoase, de asalturile „haosului tulburător” şi concepe între 1904-1909 una din cele mai de seamă realizări în proză *Die Aufzeichnunf’en des Multe Lauruh Briggp* (*Însemnările lui Multe l.anrids Rrigge*), un adevărat document de -proză modernă, atât sub raportul conţinutului, cit şi al formei. Existenţa poetului danez de origine nobiliară, Malte (alter-ego al lui Hilke) este reconstituită din însemnările. fragmentele aparent incoherente. din scrisorile lăsate de acesta, din

reflexiile în care se oglindesc în stil expresionist nu numai disperările eroului, ci şi aspectele deerepirii sociale dintr-o metropolă modernă. Nu mai găsim nimic aci din sentimentul franciscan al confratemităţii, al „celui ce se roagă" din *Cartea orelor*; dimpotrivă, angoasele sunt atât de profunde îneât „transformă pânft şi obiectele în motive de spaimă" cum spune Malte în scrisoarea în care vorbeşte de capitala Franţei. „Tot aci descoperim noua latură a concepţiei lui Rilke despre dragoste. în finalul cărţii, reluând motivul biblic al întoarcerii fiului risipitor, inversează termenul şi fiul care nu a fost iubit devine „fiul care nu voia să fie iubit", nici măcar de Dumnezeu, deoarece divinitatea,.este doar o tendinţă... nu un subiect ai dragostei", este „relaţie pură", nu posesie. Dragostea adevărată nu cunoaşte opoziţia bine-rău, orice tulburare a dragostei prin antiteza ei duce la distrugerea „sistemului încins de sentimente", care trebuie să reflecte doar „zbuciumul piu", *realitatea* în sine a afectului. Rilke omagiază în această carle-pc cei părăsiţi, în special pe femeile abandonate, întrucât sâot acelea care iubesc cu adevărat, nu acelea „saturate de voluptate". în acest omagiu poetul include şi propria sa persoană, fiindcă adresându-se mecenatei sale, contesa María von Tlmrn und Taxis, el spune.*'„Simt că dragostea, marea dragoste pe care o admir atât de mult la alţii, mie nu-mi este dată* s-o *trăiesc*, *sint incapabil de a o trăi*". Şi aceasta, în ciuda unei chinuitoare căutări, a insaţiabilei dorinţe de dragoste eare-l anima pe poet, îndemnându-l, începând de prin 1910. să renunţe fără remuşcări la o legătură, în favoarea alteia, căutând să-şi potolească „donjuanismul nesăţios al tivii sale", cum spune G. E. Mason. Dar fiecare nouă legătură eşuează, ca şi precedentele, într-un val de decepţie şi amărăciune şi femeile din anturajul poetului îl aud vorbind nu o dată despre „dragostea neposesivă". De nenumărate ori poetul a iniţiat o luptă acerbă împotriva „demonului erotic" care-l stingherea în

creaţie, de nenumărate ori se decide să devină ascet. Rezultatul este claustrarea, ruperea de lume, întocmai ca în faimosul *Sonet către Orfcu* în care poetul încă torturat de Eros exclamă: „*Un Dumnezeu ar reuşi, dar spune-mi cum ar putea / bărbatul în deplinătate / pe urmele lui atât de înguste să păşească*”, pentru ca apoi să convertească dragostea în cântec, ca în finalul aceluiaşi sonet: „*Cântecul, precum îl propovăduieşti, nu-i a dorinţă / şi nici solicitare a ceea ce ai mai putea obţine-nfine / Cântecul este prezentă*”. Nu este exclus ca protestul rilkean împotriva creştinismului să se fi născut din această sfâşiere la care-l supunea Eros, căruia îi ridică un monument păgân, între altele în *Der Briei des jungen Arbeiters* (*Scrisoarea tânărului muncitor*). *Elegiile duineze* însăşi dau glas spaimei poetului că nu-şi va putea îndeplini „misiunea terestră”, deoarece nu poate renunţa la deliciile dragostei: „*Dar lupţi tu împotriva ei*? *Nu singur tu te-ai risipit în aşteptări / de parcă o nouă iubită ţi-ar fi putut aduce totul*?” Spre deosebire de *Werther* al lui Coethe, însemnările lui Malte nu izbutesc să aducă izbăvire poetului; semnele de criză sufletească în loc să se stingă, se înmulţesc. Rilke începe să se îndoiască până şi de dreptul artei la existenţă, după ce constată divorţul dintre conceptul de dragoste şi artă. Dacă într-o epocă anterioară mai exista un consens între lucruri şi simbolurile acestora, între obiect şi dispoziţia sufletească, în epoca maşinismului, totul decade la aspectele unui raţionalism steril, totul devine „aparenţă”, „înşelătorie”, fiindcă tehnica nu este altceva decât „faptă fără imagine”.

îndelungata criză a poetului se suprapune cu cea de a treia, cea mai importantă perioadă a creaţiei sale. în 1912, retras în castelul Duino, pe ţărmurile Adriaticei, Rilke scrie primele două „*Elegii duineze*” anunţând un ciclu care nu va fi încheiat decât în 1923. în noiembrie 1915, aproape jumătate din numărul elegiilor era terminat, când, în urma unei noi crize sufleteşti, se

îndepărtează de conceptul „poeziei obiectelor” şi revine la ideile din *Jurnalul toscan*: nu obiectele transfigurează, ci cuvântul e cel care le conferă durată şi consistenţă. Semnificativă sub acest aspect este poezia mult controversată *Wandlung* (*Convertire*): *„Iată, vizibilul are o limită / şi lumea privită vrea-n dragoste să se pârguie /. Sfirşitu-s-a munca văzutului / opera inimii desăvârşeşte-o acum*!” Poezia are ca motto cuvintele lui Kassner, prietenul lui Rilke: *„Drumul din profunzime spre măreţie trece prin jertfă*”. După chinuitoarele suferinţe, generate de sentimentul deşertăciunii, poetul e acum preocupat de statuarea *duratei*, aşa cum este exprimată în *Sonetele către Orfeu*, 1923, în *Poeziile Urzii* (1934. 1935). precum şi în poeziile scrise în limba franceză, şi unde „misiunea terestră” şi „Uimea interioară” a poetului sunt sondate mai adine. Deşi omul e cea mai trecătoare dintre fiinţe, poetul descoperă că el singur este în stare să salveze lucrurile de la pieire, înălţându-le cântece de slavă: *„Visid pământului s-a născut pe nesimţite in noi*”. Dintr-o dată tonul unora din elegii devine cle-a dreptul exultant şi optimist, în special acela al *Elegiei n IX-a*. în care e evocată naşterea „lumii interioare”, spaţiul spiritual coabitai dc oameni şi obiecte, unde nu mai există contradicţia viaţă-moarte, limitat-nelimitut, lumea inţerioară-lumea exterioară. Aşa cum reiese din celebra scrisoare adresată traducătorului său *Hulewiez*, Rilke credea categoric în „vibrările” sentimentelor care. după ce s-au eliberat din strânsoarea materiei, învăluie cosmosul. „Realităţile pure”, vagaute, fără vreo ţintă, atrase unele de altele fără ghidul posesiunii, amintesc de existenţele eonice. „îngerul”, fără atribute creştine, este simbolul forţei care unifică, simbolul marelui ocol făcut în vederea reconstituirii. prin spirit, a identităţii pierdute, a acelei identităţi pe care o întâlnim la îndrăgostiţi, în lumea plantelor, mai ales a rozelor, în lumea necuvântătoarelor, dar şi a copiilor, a eroilor şi a celor morţi prematur. Dacă un copac *există* pur şi simplu,

pare să spună poetul, omul este confuzie şi aduce confuzia în lume, el nu mai este „deschis” posibilităţilor pure, clipelor veşnice. Spre deosebire de existenţele integre amintite mai sus, omul – după părerea lui Rilhe – întrucât a decăzut din existenţă în timp, ar trebui să trăiască într-o veşnică fervoare a despărţirii, lipsit de certitudinea instinctelor, sau. în cel mai bun caz, în relaţii false cu nişte lucruri lipsite de sens, cu prejudecăţile vieţii sociale. „A ii deschis” vieţii înseamnă. în înţeles rilkean. libertatea de a putea îmbrăţişa sentimente reale, de a constitui „universul interior”, chiar de către oamenii care suferă chinurile tranzitoriului. *Sonetele cutie Or feti* sunt modelul realizării acestui imperiu: Orfeu este starea de continuă metamorfoză, ideea de despărţire, căreia i se oferă prilejul mântuirii proprii şi a lucrurilor, prin barul muzical, firește, care anulând activitatea pur raţională, limitativă, stingheritoare a „deschiderii”, revarsă peste toate duhul mântuirii. Orfeu trăieşte stări liminare, trece *dincolo*, stabileşte legături între viaţă şi moarte, între viaţa de aci şi de apoi, între închistare (raţiune) şi „*liberare*” (sentiment), este plecare şi sosire totodată; el închide marele cerc a! vieţii, al lumii interioare şi exterioare, e unitatea, elementul primordial al existenţei, numen şi muzică; simbol a! unei vaste şi romantice viziuni a marilor „vibrări” cosmice ale sentimentului, o existenţă care-şi desăvârşeşte misiunea terestră „aci”, pe această lume, fiindcă viaţa de apoi nu există decât tot aci, omul – „*abandonat pe stincile inimii*” fiind ultima şi ex trema modalitate a vieţii, existenţă căreia îi este dat să-şi salveze prin artă, esenţa nepieritoare.

A I, T E OPERE ţi t BIB I. 1 O O R A F I E: Walther Uitzer, *Rainer Maria Rilke – Bibliograpliie*, Wien 5951; Fritz Ailolf Hünieli: *Verzeichnis der selbständig erschienen Werke von Rainer Maria Rilke*, *Cuprinsul ediţiilor separate ale operei lui Rainer Maria Rilke* în *Inselschiff*, 1, 1920, tot acolo *bibliografia Rilke* 1929,

1953; R. Miess: *Rilke in English*, a tentative Bibliography, 1947; Jacques Betz: *bibliographie française de Rilke* în Rilke et la France, Paris, 1943.

ORA DE GIMNASTICĂ

Şcoala militară din Sankt Severin. Sala de gimnastică. Efectivul. în bluză de dril deschis, stă aliniat pe două rânduri sub candelabrele mari cu gaz. Profesorul de gimnastica, ofiţer tânăr cu faţa brună şi aspră şi ochi dispreţuitori, a ordonat împărţirea pe grupe pentru exerciţii libere. „Prima grupă la bara fixă, a doua grupă la paralele, a treia grupă la cal, a patra grupă la prăjina de căţărat! Rupeţi rândurile!" Şi băieţii, în pantofi uşori cu tălpile date cu sacâz, se răspândesc repede. Câţiva rămân în mijlocul sălii, şovăitori şi oarecum indispuşi. Este grupa a patra, gimnaştii slabi, cărora mişcarea la aparate nu le face plăcere şi sunt deja obosiţi după ce s-au lăsat de douăzeci de ori pe vine şi puţin zăpăciţi şi fără suflu.

Numai unul dintre ei, care în astfel de ocazii rămânea, de obicei ultimul, Cari Gruber, a şi ajuns lângă prăjinile dintr-un colţ cam întunecos al sălii, aproape de firidele unde sunt agăţate tunicile. El înşfacă prăjina cea mai apropiată şi o trage cu o forţă neobişnuită înainte, încât aceasta balansează liber în spaţiul rezervat pentru exerciţiu. Guber n-o lasă de loc din mâini, sare pe ea şi rămâne destul de sus agăţat pe prăjină, făcând priza la picioare, pe care, de altfel, n-a fost în stare s-o prindă niciodată. Şi în poziţia aceasta aşteaptă sosirea grupei şi contemplă – după cum lasă impresia – cu o deosebită satisfacţie supărarea mirată a micului subofiţer polonez care îi strigă să-şi dea drumul jos. Insă de data asta Gruber nu se supune şi Jastersky, subofiţerul blond, strigă în sfârşit: „Ascultă, Gruber, ori cobori, ori te caţări! Altfel raportez domnului locotenent..." Şi Gruber începe să se caţăre, la început cu grabă violentă, trăgându-şi prea puţin picioarele şi cu privirea îndreptată în sus măsurând cu oarecare teamă bucata

incalculabilă de prăjină ce mai are de urcat. Apoi, mişcările lui se încetinesc; şi ca şi cum ar savura fiecare apucare ca ceva nou, agreabil, se trage tot mai sus. mai sus decât se caţără obişnuit alţii. Nu dă nicio atenţie iritării subofiţerului, şi aşa înfuriat, se caţără, se caţără, cu privirea îndreptată intr-una în sus, parcă ar li descoperit o ieşire în taxau şi face tot ce-i stă în putinţă s-o ajungă. întreaga grupă îl urmăreşte. Şi din celelalte grupe se îndreaptă, de ici de colo, prixiri spre căţărător, care urcase de-abia prima treime a prăjinii, gâfâind. cu faţa înroşită şi privirea încruntată. Din prima grupă cineva strigă: „Bravo, Gruber!" Şi acum, mulţi îşi îndreaptă privirea în sus şi în sală se aşterne, pentru un moment, liniştea – însă chiar în această clipă, când toate privirile sunt pironite pe silueta lui Gruber, acesta tace sus de tot, sub tavan, o mişcare de parcă ar vrea să se scuture; şi fiindcă aceasta, pesemne, nu îi reuşeşte, leagă toate privirile sus, de cârligul gol de fier şi lunecă, xâjâind. pe prăjină, atât de repede jos, că toate privirile sunt încă aţintite sus când el, ameţit şi înfierbântat, stă de mult pe podea şi se uită cai nişte ochi ciudat de umbriţi, la palmele induse. Atunci, unii dintre camarazii din apropiere îl întreabă ce l-a apucat astăzi. „Vrei cumva să trecâ în grupa iutii?"

Gruber râde şi s-ar părea că vrea să răspundă ceva, se răzgândeste însă şi îşi iasă repede oehii-n pământ. Şi după ce zarva şi zgomotul au intiat în normai, se retrage încet în firidă, se aşază, se uită cu teamă în jur, răsuflă repede de două ori. râde din nou şi vrea să spună ceva... dar nimeni nu-i mai dă atenţie. Numai Jerome, care face parte tot din grupa a patra, vede cum îşi examinează din nou miinile. aplecat adine peste ele, ca unul care vrea să descifreze o scrisoare la o lumină slabă. Şi după un timp se apropie de el şi îl întreabă: „Ce-ai păţit?" Gruber se sperie. „Ce?" zice cu vocea lui normală, înecată în scuipat. „Ia arată încoa!" Jerome prinde o mină a lui Gruber şi o întoarce spre lumină. Buricele degetelor sunt

o leaeă jupuite. „Ascultă, mă, vino mai târziu la mine. am eu ceva ca să-ţi treacă”, spune Jerome. care primeşte regulat de acasă plasture englezesc. Gruber, însă. parcă nici nu ar fi auzit: se uită drept înainte în sală ca şi când ar vedea ceva nedefinit, poate nu în sală, poate afară în dreptul ferestrelor. cu toate că e întuneric, târziu şi toamnă.

„Gruber!” strigă în clipa aceea subofiţerul cu tonul lui arogant. Gruber rămâne în aceeaşi poziţie, numai picioarele lui, întinse înainte lunecă puţin înţepenit şi neîndemânatec pe-parchetul lustruit. „Gruber”! urlă subofiţerul şi vocea i se sparge. După ee aşteaptă un moment, spune repede şi răguşit, fără să se uite la cel interpelat: „Să te prezinţi după oră. O să-ţi arăt...” Şi ora de gimnastică continuă. „Gruber, spune Jerome şi se apleacă spre camaradul lui. care se afundă tot mai mult în firidă,..ţi-a venit din nou rândul să te caţeri pe funie, hai. du-te, încearcă, altfel îţi face Jastersky ăsta un pocinog, ştii şi tu...” Gruber dă din cap. Insă în lor să se ridice. închide dintr-odată ochii şi alunecă printre cuvintele lui Jerome, care parcă l-ar susţine o clipă sub ele mai departe, alunecă încet şi tăcut în jos, tot mai jos, alunecă de pe bancă şi Jerome îşi dă seama ce se întâmplă abia când aude cum capul lui Gruber se loveşte puternic de lemnul băncii şi cade înainte... „Gruber!” strigă el răguşit. La început nimeni nu observă. Jerome stă descumpănit, cu mâinile spânzurate şi strigă: „Gruber, Gruber!” Nu-i trece prin gând să-l ridice. Deodată primeşte un brânci, cineva îi spune: „Dobitocule”, un altul îl împinge intr-o parte şi el vede cum ceilalţi îl ridică pe Gruber în nesimţire.—11 duc undeva, poate în magazia de alături. Locotenentul vine repezit. Dă comenzi foarte scurte cu vocea ridicată şi seacă. Comenzile lui taie scurt bâzâitul gloatei de băieţi guralivi. Linişte. Se mai vede ceva mişcare pe ici pe colo, o balansare la aparate, o săritură uşoară, un chicotit întârziat al unuia care nu ştie ce s-a întâmplat. Şi după

aceea întrebări grăbite: „Ce? Ce? Cine? Gruber? Unde?” Şi tot mai multe întrebări. Apoi unul spune tare:Leşinat’1. Şi plutonierul Jastersky aleargă în urma locotenentului, cu faţa aprinsă, şi strigă tremurând de furie, cu vocea lui răutăcioasă: „Un simulant, domnule locotenent, un simulant”. Locotenentul nu-i dă nicio atenţie. Se uită drept înainte, îşi muşcă mustaţa făcând ca bărbia lui dură să pară şi mai colţuroasă şi mai energică, şi dă din timp în timp câte un ordin scurt. Patru elevi, care îl duc pe Gruber, şi locotenentul, dispar în magazie. Puţin după aceea cei patru elevi ies. Un om de serviciu fuge prin sală. Cei patru, sub focul privirilor, sunt asaltaţi de întrebări: „Cum arată? Ce-i cu el? Şi-a revenit?” Niciunul dintre ei nu ştie propriu zis ceva. Şi chiar atunci locotenentul strigă în sală că ora de gimnastică continuă şi trece comanda sergent-majorului Goldstein, Deci se face mai departe gimnastică la paralele, la bară..şi cei mici şi graşi din grupa a treia se târăsc cu picioarele răşchirate peste calul înalt. Totuşi, toate mişcările nu mai sunt ca înainte; parcă i-ar fi pândit o ureche nevăzută. Balansările la bară se întrerup prea brusc şi la paralele se fac doar exerciţii uşoare. Vocile sunt mai puţin confuze şi zumzetul lor zumzăie mai fin, ca şi cum toţi ar spune mereu numai un singur cuvânt: „Ess,. Ess, Ess...” între timp, micul pişicher Krix trage cu urechea la uşa magaziei. Subofiţerul de la grupa a doua îl goneşte, făcându-şi vânt să-i tragă una pe spinare. Krix sare îndărăt ca o pisică, cu ochii lucindu-i şiret. Ştie deja destid. Şi după un răstimp, când nimeni nu-l mai ia în seamă, i-o strecoară lui Pavvlovvitch: „A venit doctorul regimentului”. Se ştie de ce-i în stare Pavvlovvitch; cu prea bine cunoscutul lui tupeu, ca şi cum ar fi primit un ordin, trece de-a curmezişul prin sală ele la grupă la grupă şi spune destul de tare: „Doctorul regimentului e înăuntru”. Se pare chiar că şi subofiţerilor această ştire le trezeşte interesul. Tot mai des se îndreaptă privirile spre uşă, tot mai lente devin

exerciţiile; un puşti, cu ochi căprui, a rămas ghemuit pe cal şi se uită fix, cu gura căscată, spre magazie. Parcă ar pluti ceva paralizant în aer. Cei mai puternici îşi mai fac de lucru la inele, se ciocnesc, îşi învârt picioarele; şi Pombert, vânjosul tirolez, îndoaie braţul ca să-şi admire muşchii, care se profilează groşi şi tari prin drilul bluzei. Da, măruntul şi mlădiosul Baum mai face chiar gimnastică la bară – şi brusc, această mişcare violentă este singura, absolut singura în toată sala, un cerc mare şi sclipitor, care stârneşte ceva neliniştitor în mijlocul liniştii generale. Şi cu o smucitură, omuleţul se opreşte, sare lăsându-se împotriva voinţei lui în genunchi şi tace o mutră ca şi cum i-ar dispreţul pe toţi. însă până la urmă şi ochii iui mici. şterşi, rănim aţintiţi pe uşa magaziei.

Acum se aude susurul flăcărilor de gaz şi tic-tacul ceasornicului de perete, bi deodată, clopotul care indică terminarea orei. sună. Tonul lui este astăzi străin şi ciudat se opreşte fără veste, se întrerupe în mijlocul cuvântului său. Dar sergentul-major Goldstein îşi cunoaşte datoria...Adunarea!” strigă el. Nimeni nu-l aude. Nimeni nu-şi poate aduce aminte ce sens avea mai înainte acest cuvânt. Când mai înainte? „Adunarea 1” zbiară furios sergentul-major şi imediat încep să strige ceilalţi subofiţeri, după el:Adunarea!‘‘ Şi chiar unii dintre elevi îşi spun ca în somn: „Adunarea! Adunarea 1” In fond însă, toţi ştiu că mai trebuie să aştepte ceva. Dar iată că se deschide uşa magaziei: un răstimp nimic; apoi, iese locotenentul Wehl, şi ochii lui arată măriţi şi înneguraţi, mersul îi este apăsat. Păşeşte ca la defilare şi spune răguşit:Adunarea!” Căi o viteză de necrezut se pomenesc toţi aliniaţi. Nimeni nu se mişcă. Parcă s-ar alia în faţa unui general. Şi se aude comanda:Atenţii’ 1” Pauză Şi după aceea sec şi sever: „Camaradul vostru Gruber a murit chiar acum. Atac de cord. Plecarea!” Pauză.

Şi după un răstimp, vocea scăzută şi înceată a elevului de serv iciu: „La stingă! Companie, înainte

marş!” Fără a tine cadenţa şi tărăgănat, efectivul se îndreaptă spre ieşire. Jeroine păşeşte ultimul. Niei unul nu se uită înapoi. Aerul rece şi stătut din coridor ii întâmpină pe băieţi. Unul pretinde că miroase a fenol. Pom bei t spune tare o glumă năsărată în legătură cu duhoarea. Nu râde nimeni. Jerome se simte deodată prins de braţ. Krix s-a agăţat de el. Ochii lui sunt strălucitori şi dinţii îi sclipesc, parcă ar vrea să muşte. „L-am văzut, şopteşte el dintr-o suflare, strângând braţul lui Jerome, şi un râs reţinut îl scutură. Cu greu mai poate continua: E gol puşcă şi scofâlcit şi lung ca o prăjină. Şi-i cu peceţi la tălpi...”

Şi după aceeaî chicoteşte ascuţit şi parcă gâdilat, chicoteşte şi-şi înfige dinţii adânc în mâneca lui Jerome.

i

Om de gimnastică (*Die Tnrmtunde*), face pare din Opere, în trei volume, Insei Verlag, Frankfurt/M., 1966.

In româneşte de

Dan Constantinesctl

ROBERT MICIIEI

S-a născut la 24 februarie 187b la Haberice (Boemia) şi a murit la 11 februarie 1957 la Viena-Penzing. Ceh, după mamă, e fiul unui funcţionar imperial şi a urmat şcoala de cădeţi din Praga, ajungând apoi până la gradul de maior. A trăit un timp în Bosnia şi Herţegovina; în 1918, stabilindu-se la Viena, preia împreună cu Hermann Bahr şi M. Devrient conducerea Burgtheater-ului şi începe să scrie povestiri şi piese de teatru cu tentă expresionistă. Lumea folclorului slav. cu profunzimea şi pitorescul ei, l-a fascinat în mod special. Lui Michel i se datoresc o serie de excelente traduceri din literatura cehă şi slovenă. Creaţiile sale epice originale inspirate din viaţa bosniacilor, pe care i-a cunoscut în timpul carierei militare, sunt scrise într-un stil modem şi se integrează în preocupările culturale ale Europei centrale. Deosebit de interesant este ultimul său roman *Die Wila* (Vila), 1948, în care străvechea Bosnie

este evocată cu mijloace literare foarte modeme mergând până la stilul suprarealiştilor.

ALTE OPERE: *Die VerhiiUte* (*Voalata*), nuvele, 1907; *Der steineme Mann* (*Omul împietrit*), roman, 1909; *Geschichten von Insekten* (*Povestiri despre insecte*), 1911; *Dus letzte Weinen* (*Ultimul plinset*), nuvele, 1912; *Die Häuser aus der Dzamija* (*Casele din Dzamija*), roman, 1915; *Der ueisse und der schwarze Beg* (*Beiul alb şi cel negru*), comedie, 1917; *Gott und der Infanterist* (*Dumnezeu şi infanteristul*), legendă, 1919; *Jesus im Böhmerwold* (*Isus in pădurea Boemiei*), roman, 1927; *Die geliebte Stimme* (*Vocea îndrăgită*), roman, 1928; *Die Burg der brauen* (*Cetatea femeilor*), roman, 1984; *Putemkin*, biografie, 1938; *Halbmond übet der Natenta* (*Semiluna deasupra Narentei*), povestiri, 1940; *Die Augen des Waldes* (*Ochii pădurii*), roman, 1940; *Die allerhöchste Frau* (Prea înălţata doamnă), roman, 1947.

— Osmanbegovici este o lichea, nu-l putem face caporal!

Da, domniile căpitan, Osmanbegovici este o lichea, întări locotenentul Dolanskv.

Sergentul major. însă, raportă:

— Domnule căpitan, Osmanbegovici este cel mai bun trăgător din companie şi mărşăluieşte de asemenea cel mai bine şi până în prezent n-a fost pedepsit de loc.

Ah, încetează odată! Tragerea şi marşul nu sunt totul. Zic că Osmanbegovici este o lichea, şi gata!

Dolansk) se bucură că Osmanbegovici n-a fost avansat. Dimineaţa, la instrucţie, Dolnasky îl ameninţase cu sabia şi Osmanbegovici îi spusese foarte calm: „Domnule locotenent, nu mă loviţi 1” Şi toţi soldaţii auziseră. Mai bine l-ar li reclamat la comandament: dar tocmai acest calm îl scosese pe Dolansky din sărite. Nu-l lovi, obrajii i se înroşiră şi începu să înjure; răcni fiecare cuvânt cât putu de tare ca să-şi as tini pere mânia ţipând. Dacă Osmanbegovici s-ar fi strâmbat câtuşi de puţin, Dolansky, de bună seamă, l-ar fi doborât cu sabia.

Dar Osmanbegovici nu se clintise şi toţi soldaţii văzuseră.

— Nu ajunge el niciodată caporal, o să am eu grije de asta, îşi zise Dolansky.

în ziua următoare, instrucţia nu-i mai ieşise locotenentului Dolansky atât de bine ca de obicei. I se păru că soldaţii îi făceau o favoare executându-i comenzile. Mai ales Osmanbegovici executa totul cu o sârguinţă ce era propriu-zis numai îndârjire şi împotrivire. Dolansky nu se simţi în apele lui de-a binelea, căci, Osmanbegovici avea desigur mai multă putere asupra ostaşilor prin conduita lui tăcută, decât el însuşi prin comenzile lui seci.

înainte, când Dolansky era încă sublocotenent într-un regiment dixx provincie, mersese altfel. Cunoştea limba maternă a ostaşilor şi aceştia îl iubeau. La instrucţie, o atingere cu sabia ajuta mai sigur şi mai repede decât toate mustrările şi când lovitura se nimerea să fie prea puternică, Dolansky făcea o glumă şi toţi soldaţii râdeau până la urmă chiar şi cel lovit; apoi totul reintra în normal. Cu bosniecii însă se schimba situaţia şi de asta era vinovat numai acest Osmanbegovici; nici nu râdea măcar, când Dolansky făcea vreo glumă.

Nu era de ajuns ca Osmanbegovici să nu devină fruntaş, Dolansky mai trebuia să-l umilească într-un fel sau altul. Voia să-l facă să-i simtă în primul rând puterea. Şi asta era foarte lesne: Osmanbegovici urma să-i devină ordonanţă, Osmanbegovici servitorul său, sclavul său. Va trebui să răzuie noroiul de pe ghete şi de pe teaca săbiei, pe care Dolansky îl aducea de pe câmpul de instrucţie, şi va fi nevoit să cureţe pragul odăii de murdăria cărată tot de acolo şi Dolansky avea de gând să născocească pentru el îndeletniciri cu mult mai înjositoare încă; Osmanbegovici va trebui să-şi simtă clipă de clipă robia.

La început, căpitanul n-a fost de acord: „Osmanbegovici este cel mai bun trăgător şi mărşăhutor din mp&?, şi pe deasupra, cel mai înalt şi dintre toţi: ani

nevoie de el pentru postu-*Şş*. — ¿zile de onoare”.

J* Ştie căpitan, Osmanbegovici este o lichea şi chiar să corupă întreaga companie; eu îl insă din scurt.”

.nul se lăsă înduplecat, se întocmi cererea c omandament şi pe ordinul de zi următor era menţionată deja repartizarea infanteristului Iusuf Osmanbegovici ca ordonanţă a locotenentului Dolansky.

Osmanbegovici, deşi ciupit’ de vărsat, era totuşi cel mai arătos flăcău din companie. în timpul asediului de la Sarajevo, din anul 1878. maică-sa se pitise cu el într-o pivniţă unde erau ascunşi şi alţi copii. Printre copii izbucni variola şi toţi cei atinşi muriră – numai micuţul Osmanbegovici nu.

Urmele de vărsat însă nu erau respingătoare. Ele dădeau chipului de o rumeneală sănătoasă, un aspect de sălbăticie şi contrastul dintre ochii săi liniştiţi şi faţa lui sălbatică îl înfrumuseţa.

In ziua următoare, Dolansky a fost foarte ocupat; primise patruzeci din proaspeţii recruţi să-i muştruluiască., Limba i se dezlegă, putea chiar să-i şfichiuiască cu o glumă, soldaţii râseră din nou, el se ajută iarăşi cu sabia acolo unde vorbele acţionau prea lent, şi recruţii săi ajunseră cei mai buni din regiment.

în timpul instrucţiei recruţilor, Dolansky uită aproape cu totul de Osmanbegovici. Zăbovea prea puţin pe acasă, fiindcă recruţii îi dădeau de lucru peste zi, iar seara ieşea de obicei în oraş. Osmanbegovici îi ţinea locuinţa în ordine desăvârşită, iar când Dolansky se întorcea acasă, îl aştepta lângă uşă.

în zilele reci de iarnă, Osmanbegovici stătu necontenit în casă şi din obraji îi pieri roşeaţa sănătoasă şi, odată cu ea, înfăţişarea de sălbăticie; pe chipul schimbat însă, ochii mari de co ca şi mai înainte. Şi în Dolansl,..

rinţa pătimaşă de a răzbuna umilinţa pe care* begovici i-o pricinuise dinaintea trupei. Ceilalţi nu vedeau asta, că Osman begovici îi. răzuia non de pe

ghete şi că el. Dolansky. îl aşezase, faţă d sine, pe treapta cea mai de jos cu putinţă. De altfel, nici Dolansky însuşi n-o simţea; i se părea mai degrabă că. de când îi slujea Osmanbegovici, nu mai era el stăpânul în casă, ci un oaspete sau un tolerat.

La amiază. Dolanskv fu în bucătăria companiei, la împărţirea raţiilor, apoi trecu în sala trupei. Lingă fereastră, la o măsuţă, şedea plutonierul şi mânca din farfurii albe. iar restul, soldaţii, şedeau pe băncile lungi de-a lungul mesei mari de lucru sau pe lădiţele lor de lemn: fiecare avea dinainte o gamelă mare de cositor plină cu supă. Turcii îşi păstrau fesul pe cap în timp ce mâncau, catolicii şi ortodocşii şi-l scoseseră. Osmanbegovici şedea de asemenea cu fesul pe cap şi Dolansky îl vedea pentru întâia oară de când era ordonanţă laolaltă cu ceilalţi soldaţi. Printre ei se mai aflau unii dintre cei vechi, dinaintea cărora Osmanbegovici îi spusese: „Domnule locotenent, nu mă loviţi”.

Dolanskv ştia că profetul şi Dumnezeul său îi poruncesc turcului să nu-şi scoată fesul; într-adins însă întrebă cu glas poruncitor:De ce şed unii cu fesul pe cap?” Soldaţii îl priviră miraţi şi plutonierul so ridică şi voi să raporteze ceva. Dolansky se simţi stingherit şi. parcă glumind, cu băţul de trestie ce-l ţinea în mină dădu jos fesul de pe capul lui Osmanbegovici. Acesta, fără să scoată un cuvânt, îl ridică de pe duşumea şi-l aşează din nou pe cap. Sângele de aplecare îi năvălise în cap şi phipul lui era stacojiu.

Un recrut turc. care avea ambiţia să ajungă subofiţer, îşi scosese încet fesul. Osmanbegovici însă ofaservă imediat; se ridică în picioare şi făcând un gest poruncitor cu mina, îi spuse cu glas liniştit:,,Magici iaho viei, pune-ţi fesul!”

Dolansky izbucni intr-un râs forţat şi râse cât putu de tare: dar,. de-ndată ce trânti uşa sălii trupei îndărătul său. încetă. Când ajunse acasă, zvârli cu tot ce-i căzu la

îndemână, şi cerneala roşie vărsată se scurse peste masa de scris.

In anticameră, cineva deschisese şi închisese uşa î era Osmanbegoviei. Dolansky se încinse cu sabia, apăsă garda cu stingă de trup, apoi ieşi şi chiar din pragul uşii răcni către Osmanbegoviei: „De ce ai vărsat cerneala roşie? Măi...” şi îl lovi eu pumnul în obraz.

Dolansky nu se mai întoarse în după amiaza aceea acasă şi seara, aşişderea, rămase târziu în oraş; se înapoie de-abia după miezul nopţii.

Foarte lent, înăbuşind zgomotul iu căuşul mâiuii, răsuci cheia în broască şi deschise încet uşa. Osman begoviei nu! mai aştepta; în lucirea slabă ce răzbatea prin fereastră, \ăzu că Osmanbegoviei era întins în pat, acoperit pirul peste cap. Dolansky merse în odaia lui. închise cu băgare de seamă uşa şi se aşează în pat. nici măcar pe când se dezbrăca nu aprinse lampa.

Somnul nu i se lipea de gene. S-ar li gândit bucuros la ce avea să-i spună mâine căpitanului ca să primească o altă ordonanţă, dar nu află nicio clipă de linişte pentru a-şi aduna ghidările. 11 năpădea mereu o spaimă nelămurită şi fu nevoit să se ridice în capul oaselor şi să privească sabia, ca să tic sigur că e ea, şi trebui să se uite îndelung la fiecare ungher. Apoi se culcă la loc, dar somnul nu venea. Era bucuros când o trăsură trecea pe stradă; când una se apropia de departe, Dolansky încerca să distingă dacă era un cupeu sau o birjă obişnuită, dacă avea gumă la roţi sau numai cercuri de fier. Doar la asta se putea gândi.

In urmă nu mai trecu multă vreme nicio trăsură şi deodată clanţa scârţâi şi uşa se deschise încet, de la sine. Dolansky voi să ţâşnească şi să închidă uşa din nou, dar nu fu în stare să se urnească; zăcea cu faţa şi ochii îndreptaţi în sus, doar din colţul lor văzu căscătura întunecată a uşii. Zăcu îndelung astfel, până ce, în sfârşit îşi putu stăpâni iarăşi trupul.

îndepărtă învelitoarea domol şi se strecură de sub

ea chincindu-se lângă noptieră. Şi în întunericul din golul uşii se ivi o siluetă albă, care se îndrepta către patul său. Podeaua trozni şi silueta încremeni calmă, tăcută. Dolansky văzu totul dintr-o dată foarte limpede, mai desluşit chiar deeât la' lumina zilei, şi îl recunoscu pe Osmanbegovici, care ţinea în nuna dreaptă o baionetă; ambele braţe le deschise larg. Şi Dolanky tremura de teamă ea Osmanbegovici să nu-l observe lângă noptieră. Osmanbegovici mai înainta un pas şi se opri, dar înainte de a putea face ultimul pas, Dolansky sări fulgerător şi îl prinse de încheietura mâinilor.

Osmanbegovici era puternic şi Dolansky la fel. Dolansky, în schimb, avea tăria spaimei de moarte şi îl apăsă pe Osmanbegovici cu mâinile răşchirate de zid. Voia să strige după ajutor, însă teama îi încleştase gâtlejul. Osmanbegovici încerca să se desfacă şi în strădania lui trânti pe podea pe Maica Domnului cu clopotul de sticlă, care stătea pe noptieră. Dolansky îl răzbi şi-l apăsă din nou de perete. Cioburile clopotului de sticlă pătrunseră în tălpile lor şi sângele amândorura şiroi pe duşumea, se amestecă, se răci şi se închegă.

Dolansky se opinti cu toată greutatea trupului său împotriva lui Osmanbegovici.

Să tot fi stat aşa multă vreme. Pieptul lui Osmanbegovici se ridica şi se cobora cu regularitate; la fiecare inspiraţie, Dolansky era îndepărtat şi la fiecare expiraţie se apăsa de el cu puteri reînnoite. Vlaga începu să i se scurgă şi năduşi din tot trupul; spinarea şi-o simţea de gheaţă iar pieptul înfierbântat de cel al lui Osmanbegovici.

Nici măcar cinci respiraţii nu l-ar mai fi putut ţine aşa. Cu un ultim efort îl împinse de-a lungul peretelui până la pat şi, cu o zmucitură, îl azvârli în aşternut; baioneta îi căzu atunci din mână la pământ.

Osmanbegovici zăcea cu mijlocul peste dunga patului iar Dolansky peste pieptul lui cu toată greutatea trupului. Mâinile sale cu greu ar mai fi găsit puterea să

se desprindă de încheieturile lui Osmanbegovici.

Respiraţia lui Osmanbegovici se prefăcu într-un sforăit horcăitor; Dolansky vru să sară şi să apuce baioneta de pe podea; îşi ridică încet capul – întâia lumină a zorilor se strecura prin fereastră – Osmanbegovici închisese ochii, ciupiturile de vărsat erau albe de tot şi adânci. Dolansky îşi lăsă o mână să alunece din pat către baioneta de pe podea; n-o ajunse şi fu nevoit să-şi salte trupul ca să se aplece după ea. Osmanbegovici, însă, zăcea aşa mai departe cu ochii închişi, continuând să horcăie regulat. Dolansky nu luă baioneta, ci merse îndărăt lin către uşă, cu ochii ţintă mereu pe Osmanbegovici. în felul acesta ajunse până în anticameră, dar nu îndrăzni să închidă uşa. Pipăind, dibui patul gol al servitorului şi se prăbuşi sleit pe strujacul tare. Aşa prăbuşit, nu se mai urni şi i ochii i se pironiră pe uşa deschisă.

Horcăitul în cameră deveni tot mai profund şi mai tărăgănat până ce se curmă cu un sunet lung, răguşit.

\

Lui Dolanskv i se închideau pleoapele, somnul începu să-l biruie.

Din depărtare răsună foarte învăluit semnalul deşteptării; de la prima cazarmă, apoi mai tare de la a doua, şi când gornistul suflă a treia oară sub ferestrele locuinţei sale, Dolanskv nud mai auzi: dormea.

Osmanhegovici (*Omumbegomcî*), face parte «lin volumul *Die yerhullte* (*învăluita*), S. Fischer Verlag, Berlin, 1907.

în româneşte de

Dan Const antinesciL

ALBERT PARIS GÜTERSLOH

Pseudonimul lui Albert Conrad Kieljtreiber. S-a născut la Viena. la 5 februarie 1887. Pictor şi poet. De prin deceniul al doilea, faima sa a început să crească şi azi e considerat, alături de Musil şi Broch, unul dintre cei mai reprezentativi autori germani. Deţinător a

numeroase premii pentru pictură. Revirimentul ţaţă de opera sa poate li pus,şi pe seama cultului lui lleimito von Doderer, eare-l consideră pe Gütersloh drept maestru al său (*Der Fall Gütersloh*, *Cazul Gütersloh*, 1930 şi 1900). în 1962, după 2(1 de ani de tăcere, pictorul-scriitor dă la iveală un nou roman care produce vâlvă: *Sonne und Mond* (*Soarele fi luna*).

Iii viata sa plină de neprevăzut, Gütersloh a experimentat mai toate domeniile creaţiei şi ale artei; a frecventat şcolile mănăstireşti umaniste din Melk şi Bozen. a urmat cursuri de pictură şi actorie devenind. pe ritul, regizor, scenograf actor la Viena, Berlin şi München. începând din 1910. a fost, temporar, corespondent al ziarului *huduftester Presse*. Participă ca voluntar la primul război mondial, iar în 1915, după o boală grea, Musil îl cheamă la „Cartierul general al corespondenţilor de presă de pe front". Aeolo îl cunoaşte pe Franz Bici cu care, după război, scoate publicaţia de factură expresionistă *Blätter zur Erkenntnis cler Zeit*: *Die Ijettung* (1918-1920). După moartea primei soţii cu care trăise începând din 1913, se căsătoreşte a doua oară în 1921. Obţine premiul Fontane, în 1923. După ocuparea Austriei de către nazişti (1938), interzicându-i-se să publice, este constrâns să lucreze într-o fabrică de armament. Din 1945 este profesor la Academia de artă plastică din Viena.

Deopotrivă de ciudată şi meandrică este şi biografia sa spirituală. A avut legături strânse cu mişcarea expresionistă austriacă, pe care a şi anticipat-o, într-un anumit fel, cu romanul *Die tanzende Torin* (*Dansatoarea nebună*), 1911 şi 1913. Proza sa, mustind de elemente baroce, încearcă să surprindă momentele de mare tensiune psihică în care omul e pus să aleagă între o viaţă dominată de porniri telurice dar fireşti şi lumea spiritului. Punctul culminant al unui asemenea conflict este atins în clipa când omul îşi dă seama că integritatea sa este ameninţată de o puzderie de făpturi fără chip

(*Innozenz oder Sinn und Finch der ţJnschidd – Inocenţa sau sensul şi blestemul nevinovăţiei*, roman, 1922). Giitersloh consideră că eul şi atributele lui spirituale reprezintă singura modalitate de a opune rezistenţă ameninţărilor morţii: o temă austriacă întâlnită deopotrivă la Hofmannsthal, Broch, Rilke. Unul din aspectele acestei modalităţi este cultul cuvântului, element coordonator şi mijlocitor în procesul de constituire a concepţiei asupra lumii. „*Un om care siăpâneşte cuvântul nu are dreptul să se comporte ca un mut In faţa întâmplărilor vieţii*; *o asemenea existentă ar fi prea facilă şi lipsită de vcdoare*. *Chiar când ne adresăm cuiva pe care nu-l iubim sau nu-l considerăm demn de a fi luat în seamă trebuie* să *renunţăm la apostrofările obişnuite pe care le administrăm de obicei unui copil sau unui elev*." Cuvântul are o misiune înaltă, aceea de a revela existenţa ordinei şi a plenitudinii spirituale, care la rândul ei este alimentată de nenumărate tradiţii. Plenitudinea spirituală e o forţă latentă care devine activă în clipa când este pusă în contact cu viaţa, când deci e proiectată în afară. Acest aspect cvasirnistic, cvasi-ştiinţific despre limbă şi capacitatea ei de a da expresie adâncimii vieţii psihice l-a influenţat în mod deosebit şi l-a captivat pe Heimito von Doderer.

Romanul *Sonne und Mond*, 1962, conceput ca o „cronică catolică" (catolic fiind aci sinonim cu universal) este o compoziţie barocă care apelează la elemente de sugestie, de rememorare, la asociaţii din cele mai neaşteptate, exprimate adesea prin aforisme în vederea reconstituirii unui „prezent istoric". Ca şi în opera sa de tinereţe *Bekenntnisse eines modernen Malers* (*Mărturiile unui pictor modern*), 1926 Gütersloh şi-a luat aci libertatea de a trata câteva probleme esenţiale ale spiritului uman într-o manieră aparent superficială.

Recentul său volum de povestiri *Lasst uns den Menschen machen* (*Lăsaţi-ne să-l creăm pe om*) e o

mărturie în plus a adeziunii lui Gütesloh la stilul baroc de creaţie şi o ilustrare a teoriilor sale lingvistice.

ALTE OPERE: *Egon Schiele. Versuch einer Vorrede* (*Egon Schiele, o încercare de prefaţă*), 1911, eseu artiştic; *Die Vision vom Alten und vom Neuen* (*Viziunea vechiului şi noului*), eseuri, 1921; *Die Rede über Blei oder der Schriftsteller in der Katholizität* (*Cuvmtare despre Blei sau scriitorul în catolicism*); *Kain und Abel*, legendă, 1924; *Der Maler Alexander Gartenberg* (*Pictorul Alexander Gartenberg*), eseu, 1928: *Die Fabeln von Eros* (*Fabulele lui Eros*), povestiri, 1947; *Musik zu einem Lebenslauf* (*Muzica unei vieţi*), poezii, 1957; *Franz Blei, Schriften in Auswahl hsg. v. G. mit Nachwort* (*Franz Blei, antologie de scrieri editată de G. cu o postfaţă*), 1960; *Gewaltig staunt der Mensch* (*Puternică-i uimirea omului*), antologie, 1963; *Wörterbuch zur Erklärung von Begriffen. Orten und Figuren des Romans „Sonne und Mond"* (*Dicţionar şi lămuriri cu privire la noţiunile, localităţile şi personajele romanului „Soarele şi luna"*) în pregătire.

Referinţe: lteiinito von Doderer: *Der Fall Gütersloh* (*Cazul Gütersloh*), 1930 şi 1960; *Versuch eines biographisch-bibliographischen Abrisses* (*încercări de proiect bio-bibliografic*); *A.P.G. Autor und Werk. Zum 75. Geburstag hsg. von H.R. Hutter* (*A.P.G. autor şi operă. La cea de a 75-a aniversare,.editate de H.R. Hutter*) 1962.

Limba ceasului se apropia, de douăsprezece. Toţi aveau impresia că această oră din zi era capul unui delicvent, care urma să cadă peste câteva minute. Ochiurile de geam mat, uşor desprinse, ale uşii salonului încă mai zăngăneau după intrarea întârziată a lui Gaston, iar afară, îndărătul lor, se contura deja silueta servitoarei care aducea oala cu supă şi care avea să intre o dată cu bătăile sonore ale ceasului.

In aceeaşi clipă se petrec în lume lucruri importante, cu acea largheţă pe care o datorăm

lucrurilor importante. Reprezentanţii îndârjiţi ale eternelor lor contradicţii întrerup acum tratativele şi conflictele, pentru a dejuna, întrucât ideile nu cunosc nici foamea, nici timpul. Aici însă, intr-o căsuţă de mahala, sufocată de ziduri înălţate pe un teren prea mic şi mai mult stânjeniţă decât eliberată de o grădiniţă prea strimtă, ce se lipea, ca un bastard puţin pretenţios, de cei trei-patru paşi pe eare-i putea face în ea creatorul ei. şedea un tată fără ocupaţie şi-i judeca pe cei din jur şi acum la fel, ca şi dimineaţa şi seara.

Rose încă nu şi-a pus şervetul pe genunchi: „La ce te gândeşti, gâscă?”

Marnei îi cade un ac din coafura ei de modă veche: „Te neglijezi din zi în zi mai mult. madam!”

totdeaiuia ci lapte nu dă înai

Berthe îşi dă prea des la o parte de pe frunte o buclă rebelă, lasă ochii în jos şi şi-i ridică, întocmai ca o prefăcută care e silită de priviri ferme să-şi coboare privirea-i nesigură, şi se foieşte încolo şi încoace pe scaun, de parcă trupul ei nu s-ar adapta formei lui, iar firea nu şi-ar găsi lbcul în această lume: „Linişte! Zgudui casa cu nevricalele tale!”

Deodată ceasul icneşte din adâncul pieptului bronşitic, servitoarea păşeşte cu piciorul stâng pe terenul de exerciţii al îndatoririlor ei şi cam a patra bătaie din cele douăsprezece coincide cu zdronc-ul surd cu care jertfa aburindă a supei este depusă pe altarul crud al unei aşa-numite vieţi de familie.

Dar azi, tocmai în această clipă solemnă şi primejdioasă, scaunul Berthei era gol. Dacă ar exista o picătură a inauzibilului, am fi trebuit să vedem acum, pe perete, cerul gurii mai mârâit: roârâitul unui leu. Dacă toate calităţile sufleteşti cu semnul minus ar avea aceleaşi forţe ca acizii constrictivi, care ne-au fost demonstraţi la ora de chimie, atunci tapetul s-ar fi burduşit, iar raza verticală de soare s-ar fi strâmbat. în orice caz, fapta Berthei era revoltătoare, unică în istoria

casei. De optsprezece ani – acum are nouăsprezece – stă Ia ora obişnuită la această masă, scăzând bineînţeles zilele de boală la pat şi de invitaţii la Bièvre, unde sora tatălui ei respectă aceeaşi disciplină şi se consideră pe sine şi pe fratele ei ca nişte francezi de o speţă superioară printre alţii inferiori, asemeni negrilor, care practică culturi imorale.

Bertha a urmat liceul în localitatea vecină, a dobândit acolo acea educaţie care nu eliberează spiritul în niciun sens, dacă pierzi momentul schimbării concomitente a condiţiilor de viaţă, şi nu şi-a făcut nicio prietenă, deoarece singurele două trenuri plecau imediat după terminarea orelor de şcoală. Bacalaureatul ei a fost o simplă formalitate, dar neîncununată de vreo distincţie, întrucât pe de-o parte poseda suficiente cunoştinţe, clar pe de altă parte nu trezise niciun fel de speranţe. Poţi acorda distincţie unei a cincea roţi pentru faptul că s-a învârtit la fel de* minunat ca şi cele patru tovarăşe pline de sens, ale ei, dar fără vreo necesitate? Elevă rea. dar fată frumoasă, a fost purtată în triumf de la locul unde trecuse examenul împotriva aşteptărilor, pentru că dragostea încolţită pe neaşteptate pentru un student serios o silise să pregătească eu el şi materia şi studiul. Eleva Berthe sta în mijlocul spalierului de fete ce aplaudau, iar bucla blondă-cenuşie de pe frunte, pe care mâinile ei zeloase şi slabe o dădeau într-una la o parte, îi umbrea ochii ca o glugă de călugăr, în care se retrăsese cea mai profundă cunoaştere. în timpul drumului singuratec spre casă, pe eare-l parcurgea pe jos, întrucât în această zi excepţională nu era legată de vreo oră, încercă să plângă, să se tăvălească prin iarbă, să fie disperată, să pornească în necunoscut cu un vizitiu străin care-i făcuse cu ochiul, să aştepte noaptea în pădure şi să depăşească în mod impardonabil ora maximă până la care îi era îngăduit să lipsească de-acasă.

Glasul de judecător spunea acum pe un ton care nu lăsa nicio îndoială asupra felului represaliilor şi care-i

făcea pe toţi să tremure, mai cu seamă pe Rose, care căpătă o piele de găină nu tocmai neplăcută, gândindu-se la bătaie:

— Berthe n-are absolut nicio scuză.

în aceeaşi clipă cineva sună la uşă. încă înainte de scârţâitul clanţei, auziseră un murmur ca al unei mulţimi care creşte fără gălăgie şi se adună în jurul unui loc tragic sau în faţa unei uşi însemnate pe neaşteptate de destin, dar care face acest lucru cu, toata forţa trufiei şi a laşităţii sclavilor ce nu vor sau n-au voie să aibă ceva de la lume, cu urechile strârise ca nişte vâsle de care atârnă nenumăraţi naufragiaţi. Deodată năvăli în cameră servitoarea, ca un mămular răguşit cobză, care are impresia că urlă: uşa, pe care o ţinu deschisă o veşnicie fără a-i mai da drumul, atârna de pumnul ei roşu ca un ziar pentru uriaşi. Purtătorii unei brancarde trebuiră s-o împingă în lături. Deveni vizibil un pled de lână, care încălzea până sub bărbie un trup. Contururi firave, imprimate deja de pregnanţa morţii, se mai străvedeau încă din lumea cealaltă. Era Berthe.

Generalul – cu acest grad părăsise armata – văzu precis că erau aceleaşi picioare proaste, nevinovate şi nu tocmai bine făcute picioarele copilei lui – al căror contur îl mula pledul: inima vru să i se smulgă din piept. Văzu bucla blondă-eenuşie această podoabă războinică a unei tete ce umbla pe potecile emancipării, dar nu tocmai glorios – învinsă definitiv şi dată pe spate, dezvăluind o frunte de fapt îngustă şi blândă: ar fi vrut să se sfârtece singur în bucăţi. Totuşi observă cu spaimă că această durere imensă din el se iţea undeva departe alură, parcă pe Marte sau pe altă planetă, că nu putea slărâma blindajul cosmic al inimii sale. că se află şi acum sub stăpânirea principiilor sale de bronz. Cu o voce de neauzit, perceptibilă doar de către Dumnezeu, blestemă aceste principii. Ceea ce putură auzi oamenii fu:

— Acum are o scuză.

Cuvintele răsunară atât de cumplit, atât de

înfiorător, chiar şi din această gură, încât cadavrul Berthei încetă să mai inspire groază şi marea repulsie începu să pornească de la un asemenea părinte. Atunci se petrecu ceva neaşteptat şi exemplar comparabil doar cu ieşirea lui Paulus din iudaism. Tânărul ofiţer de jandarmi, care o găsise pe Bertha în pădure şi o însoţise singura dată din viaţa ei când intrase triumfal în această casă, făcu un salt înainte – valurile succesive ale supremelor impulsuri din pieptul său deplasau decoraţiile de război, zăngănind, de la stânga la dreapta – şi strigă, stând drepţi din această cauză, cu o expresie* cu atât mai rebelă pe chip:

: – Aici nu sunteţi pe câmpul de instrucţie, domnule general! Propria dumneavoastră fiică nu e un recrut, domnule general!

Şi. în timp ce dinţii îi clănţăneau ca unui om lovit de un colaps, avu-suprema înţelepciune – foarte uşor de confundat cu pasiunea la această naţiune stăpânită de patima justificării raţionaliste a mobilurilor pasionale – să profereze, pe coarda cea mai înaltă a vocii sale, cuvintele totdeauna convingătoare:

— Batjocoriţi Franţa, domnule general!

Tuturor li se păru că însuşi geniul flutura tricolorul prin creierii lor şi că omenia, altundeva doar o simplă alegorie din gips, prindea acum viaţă din poza sa, ca un model de la Academia de Bele Arte, Din nou, un al doilea lucru era mai măreţ decât moartea Berthei – şi decât repulsia trezită de general şi decât ruşinea târzie a idolatrilor -: ideea revoluţiei. Sărmana Berthe! Ca şi în viaţă, slujea şi acum, pe năsălie, drept postament.

Vreme de trei zile, aproape până la ceremonia înhumării, părintele ofensat al Berthei fu persecutat de gândul că acel ofiţer o iubise pe Bertha şi că-şi luase curajul disperării dintr-o iubire neîmplinită şi de neîmplinit. Cel puţin, aşa trebuia să fie. Pentru justificarea Berthei şi a lui. Dar, după cum trebui să afle în cele din urmă, omul fusese transferat abia de o

săptămână In această localitate şi nu fusese împins de nimic altceva la o astfel de faptă pasibilă de pedeapsă, decât de un asemenea tată.

Şi acest tată îşi dădu seama că trebuie să se acuze singur, numai când ajunse cu raportul destinat comandantului suprem – pe eare-l scrise, cu degetele înmănuşate în negru şi, după cum credea, tremurând de mânie, pe dosul unuia din numeroasele ferparuri mortuare împrăştiate pretutindeni – la mobilul obiectiv ce declanşase impardonabila încălcare a respectului datorat.

Rupse hârtiuţa care, după cum am spus, era singurul document scris privitor la existenţa pământească a Berthei. Şezu apoi vreme de-o oră nemişcat, în ţinută de doliu, pe unul din scaunele incomode care fuseseră aduse din bucătărie, din pod şi de pe verandă pentru scurtul popas al celor ce veneau să prezinte condoleanţe şi care erau evitate de aceştia. „Săvârşită din viaţă fără a fi fost iubită! Nu doborâtă de trăsnet, ci ştearsă ca un zero! Copila mea! Berthe a mea!” Aceste cuvinte articulate mut, deschideau drum, cu perforatoare şi cartuşe de dinamită, unui sentiment pe jumătate uman, într-un creier complet pietrificat.

Când lumea fu chemată să se încoloneze în cortegiul funebru, se sculă de pe scaun şi avu impresia că se clatină. Dar nimeni nu sări să-l sprijine. Şi, după o secundă, îşi dădu seama că se înşelase. Zâmbind ironic pe seama zadarnicei tentative a naturii sale de fier, ieşi la lumina zilei şi trecu la picioarele sicriului. Din faţa zâmbetului mijit într-o asemenea împrejurare lumea se dădu la o parte cu repulsie înnoită. El întinse o mână pentru a explica ceea ce nu putea fi, totuşi, împărtăşit şi se pomeni cu o floare dintr-o coroană în foarfecă degetelor, unde şi rămase. Nu mai lipsea decât să şi-o prindă la butonieră.

O persoană perfidă subtilizase, sub un pretext oarecare, ieftina vioară de copil a Berthei, de la fraţii ei

emoţionaţi.

Când o adiere caldă de vară flutură puţin hainele negre călduroase, vioara atârna – doar o zărise Gastón – la subsuoara prietenului său, garajistul Lemonier care îl domina prin cuvinte obscure, dar sunând magic de precis, referitoare la blestemata orânduire capitalistă. Priveliştea unei bombe fumegânde, pe o stradă astăzi sfârtecată nu l-ar li putut înspăimânta mai mult. Tare ar fi vrut s-o ia la fugă, cu mama, sora şi chiar şi cu tata in braţele sale uriaşe, destul de puternic pentru a trânti la loc-poarta viitorului, prin gaura cheii căreia nu aruncaseră o privire neangajată, întrucât fuseseră destul de slabi pentru asemenea faptă. Deodată preotul se trase îndărăt din faţa gropii deschise iar Lemonier trecu în locul lui – cu vioara prea scurtă a morţii, care cânta mai mult simbolic deeât bine, sub bărbia ridicată în sus ca a ţapului – şi scutură generalului, cu arcuşul ridicat, cei câţiva bulgări de pământ de pe mica lopată.

Prea puţini ştiau ceva despre o vioară pe care ar fi avut-o Bertha, dar după trei secunde o recunoscură şi îşi amintiră de sunetul ei nespus de firav pe care nu-l auziseră niciodată. Intâi răsări în ochi lacrima mută, încă binefăcătoare: contururile se topiră scurgându-se pe vergele de argint, iar culorile ordonate alé unui peisaj estival fugiră îndărăt pe paletă. Apoi sughiţară sau coteodăciră trei gâtlejuri. In sfârşit, unuia i se sfâşie inima. Asta a fost salvarea. Eliberaţi de stupida stăpânire de sine, toţi se clătinau acum de-a valma. Nu mai era o ruşine pentru un bărbat tânăr ca Albert să se sprijine de o făptură atât de drăguţă ca Adrienne, care plângea pictural de frumos cu ochii ridicaţi spre cer, şi nu era un răspuns la agreabila presiune a umărului, dacă ea îşi strecura tăcut, ca îneincitul zăvor al unui iatac nupţial, mâna cu mănuşe moale în cea atârnând în jos a lui Albert. De fapt aveau tot felul de simţăminte:

dar lucrul acesta trecu neobservat în comunismul, acum îngăduit, al durerii şi pluti doar pe fluviul

lacrimilor ca o misivă de dragoste într-o sticlă, cu gâtişorul dorului îndreptat în sus.

Chipul lui Lemonier era aplecat pe vioara Bertliei cu toată ardoarea apăsătoare a diletantului şi cu seriozitatea, ce impune prudenţă, a nebunului. Dar nici nu voia de fapt să facă muzică, ci doar să acuze societatea. Cu părul prea lung pentru un mecanic şi cu trăsăturile prea vlăguite pentru \îrsta lui, semăna cu un ţigan spaniol care cântă ceva oaspetelui său de piatră. Generalului, decorat cu crucea de comandor, i-ar fi fost de fapt foarte uşor să-i spună, în conformitate cu adevărul;

— Lasă glumele astea demagogice, Lemonier! In toată viaţa ei, Berthe n-a scârţâit nici de trei ori la vioara asta. Era la tel de nemuzicală ca şi dumneata, şi ştia la fel de puţin, ca şi mine, când şi din a cui mină a ajuns în casa noastră acest instrument fără valoare.

Dar generalul ştia la fel de bine, ca şi toţi ceilalţi, că această vioară jalnică, al cărei sunet abia se auzea până la mormântul de-alături şi care suna oribil pe lângă ciripitul unei păsărele aflate undeva prin tufişuri, trebuia s-o reprezinte pe biata şi demna de plâns Berthe şi că firea ei nu putea fi mai bine evocată sonor decât prin asemenea scârţâială, că ţiganul,ciută bine când eântă fals şi că nu se putea obiecta nimic împotriva acestui lucru.

Dintre toţi oamenii care erau de faţă şi care erau cuprinşi de înânie împotriva tatălui, din durere pentru moartea Bertliei, doar acest tată şi general, singur, simţea cu adevărat, dar privea de sus, – de pe mov ila de leşuri a unei bătălii pierdute, pe deasupra regimentelor revoltate, spre grosul încă fidel al armatei, privea autentic şi adânc. Căci el jelea mai puţin o copilă.

care trebuia jelită oricum şi încă la modul cel mai ieftin, cit mai ales un om petrecut din viaţă fără a se fi împlinit, o poală care nu purtase copii, o forţă mai slabă eşuată în faţa uneia mai puternice. El jeiea dovada

îngrozitoare a forţei sale.

„M-ar ierta cu toţii numaidecât, îşi spuse generalul în sinea lui. dacă m-aş prăbuşi acum peste bastonul meu de pensionar, dacă vârful răsucit al mustăţii mele, pe care nici dogoarea de jăratec a Saharei nu l-a putut zbârli. l-aş înmuia acum cu lacrimi clintindu-l din îmbrăţişarea uşoară a răşinei parfumate. Poporul este la fel de crud şi de blând, atât de lacom de procesele cele mai riguroase, pe cât este nespus de mulţumit, în cele din urmă, cu cea mai insignifiantă mărturisire. Dar nu ţi-arn distrus singura-ţf viaţă pământească, o, Berthe a mea, pentru a-ţi mai pricinui îngrozitoarea durere de a o modifica pe-a mea, prea târziu, adică prea târziu pentru tine 1”

Privi departe. în urmă şi dincolo, la munţii limitrofi, de unde invizibilii puşcaşi arabi ţinteau în plăcuţa din fruntea chipului său, care nu lăsa gluga humusului său acopere faţa. Gloanţele ce nu-şi nimereau ţinta şi făceau nisipul să ţâşnească în sus ca nişte izbucniri pe ici, pe colo, mai aproape şi mai departe, le simţea ca nişte lovituri aeriene în ţurloaie.

Deodată duşmanul societăţii lăsă arcuşul în jos. La urma urmei eântecul lui nu fusese altceva decât lupta ridicolă dintre palavrageală şi o ureche surdă. Lernonier nu mai strângea la pieptul său vioara Berthei, care încetase să mai cânte, ci i-o duse pe drumul cel mai scurt lui Gaston, aşa cum se duce îndărăt fracul de împrumut într-o dimineaţă de mahmureală, după chef. sau cum se predă muncitorilor de la Arsenal o Iţeavă de tun plesnită. Mulţimea făcea singurul lucra Ipe care-l mai poate face, dacă tot a apucat să se adune tlegeaba: se împrăştie din nou. Şi ceea ce voise cu atâta siguranţă şi tot atât de adine simţit şi de unanim, dintr-o dată nu mai era. La poarta cimitirului se împrăştie puţin pentru a vedea ce vor face acum compromişii mişcării atât de promiţătoare, desfăşurate pe nisipul moviliţei Berthei.

Aceştia păşeau în monom spre ieşire, ca o singură

persoană divizată în trei: întâi, aşa cum însă se mai înţelegea de la sine, generalul: apoi socialismul care urmărea pas cu pas capitalismul, Lemonier; şi, ca întotdeauna, la urmă, atât ca om, eât şi ca minte, ricliotărâtul Gaston care, după cum îşi dădeau toţi seama, avea de cărat vina celorlalţi doi şi vioara.

Generalul (*Der General*), face parte din volumul de povestiri *Lasst uns den Menschen machen* (*Lăsafi-ne să-l creăm pe am*), ed. Luckmann, Yiena, 1962.

MITUL KAKANIEI ŞI AL TAROCANIEI
SAU IMPERIUL FURNICILOR
ROBERT MUSIL

Născut la 6 noiembrie 1880 la Klagenfurt, mort la 15 aprilie 1942 la Geneva. *„Tatăl, Alfred wm Muşii, descendent dintr-o veche familie austriacă de funcţionari, oameni de ştiinţă, ingineri şi ofiţeri, a fost multă vreme profesat lu Şcoala superioară tehnică din Bruo... Nu are fraţi. Destinat carierei militare îşi descoperă vocaţiile tehnice în cadrul cursurilor despre rolul artileriei. In urma unei hotărâri subite, părăseşte şcoala militară, înainte de a deveni ofiţer, şi studiază construcţia de maşini.*

lu 1901. examen de stat pentru obţinerea titlului de inginer la Şcoala – superioară tehnică din Brno;

1902-3, asistent la Şcoala tehnică superioară din Stuttgart. Nesatisfăcut, începe să studieze filosofia, în special logica şi psihologia experimentală (*1903- 1903*}, *cure sub îndrumările profesorului Stumpf îşi constituise la Berlin un centru de cercetări în spiritul teoriilor lui llelrnlwltz. Construieşte Discul stereoscopical Iar Muşii şi elaborează dizertaţia*[58]

ţile Academiei, de care, de altfel, nu l lega nimic pi să se dedice exclusiv literaturii, 1911-14. asistent pi

---

581

asupra filozofiei lui Erust Macii. Renunţă la avan
tajele de a face curieră, îutmcît prima sa carte. at>ă- rută între timp, (1906). trezise un interes interna-

bibliotecar la Şcoala tehnică superioară din Viena. y

Redactor, in 1914, al revistei berlineze «Die neue Rundschau».

între 1914-18 ofiţer pe frontul italian... De la sfârşitul anului 1918 şi piuă iu 1920 activitate literară specială in cadrul Ministerului de externe.

între 1920-22, consilier special în Ministerul federal al armatei... Paralel cu funcţia de bază, e cronicar dramatic (*la* Prager Presse), *scrie între altele, eseuri şi se transferă în cele din urmă la Berlin, întrunit fervoarea şi dezbaterile asupra spiritului german erau mult nuli animate decât la Viena*.

în 1933, după constituirea celui de al treilea Reich. deşi neconstrâns. părăseşte Germania şi se retrage la Viena, dedieându-se cU totul desăvârşirii operei sale capitale.

1938. emigraţie, prin Zürich la Geneva." (Din *Curriculum vitae* în *Der Mann ohne Eigenschaften – Omul-fără însuşiri*, pp. 1052-53).

Reconstituind amintirile din copilărie şi tinereţe care converg evolutiv şi spre opera sa principală, Musil începe să scrie de prin anii 1903-1905. Tema acestor scrieri, lealitatea şi trădarea, descinde din literatura lui A. Kerr şi Franz Blei. Musil s-a făcut cunoscut prin romanul psihologic *Die Verwirrrungen des Zöglings Törless* (*Rătăcirile cadetului Törless*), 1906, in care evoca sugestiv şi pregnant tulburările pubertăţii, aspectele iraţionale şi inumane ale acestora, însingurarea umilitoare la care este supus un tăuăr într-uu colegiu militar. Mieii tirani sadici ai internatului, Reiting şi Beinberg sunt caracterizaţi mai târziu de către romancier, în jurnalul său: „*dictatorii de azi, in nuclee*". Temele operei musiliene sunt enunţate în acest prim romari al său: labilitatea şi prăbuşirea sistemului de adevăruri, ferocitatea, discrepanţa dintre sentiment şi faptă, solitudinea, nostalgia „celeilalte stări". Opera de maturitate *Der Mann ohne Eigenschaften* (*Omul fără*

însuşiri) este precedată de câteva lucrări mai reduse ca proporţii, dar abil construite Sub aspectul analizei stărilor psihice liminare, a metamorfozării sentimentelor: *Vereinigungen* (*Uniuni*), povestiri, 1911; *Drei Frauen* (*Trei femei*), 1924; *Die Schwärmer* (*Exaltaţii*) dramă, 1921 care obţine premiul „Kleist"; *Vinzenz oder die Freundin bedeutender Männer* (*Vinzenz sau prietena oamenilor de notorietate*), 1923. ln ciuda calităţilor acestei lucrări, psihologizante în mare parte, nu-l satisfac pe Musil, preocupările sale ţintesc mult mai departe: el caută să stabilească şi să dea întruchipare artistică raportului dintre fenomenele tipice sufleteşti şi fenomenele istorice, să proiecteze, cu alte cuvinte, lumea psihologicului pe planul fenomenelor istorice. Realizarea acestei intenţii se desăvârşeşte abia în capodopera sa de 1650 de pagini, acel „torso" de roman, *Der Mann ohne Eigenschaften* (*Omul fără însuşiri*), 2 părţi, 1930, 1932 şi 1943, o grandioasă şi temerară, întreprindere sub aspect metodologic şi expozitiv care apelează la modalităţile ştiinţei şi filosofiei modeme, ale fizicii şi matematicii, pentru a da structurii literare a romanului ţinuta unei ample dezbateri ideologice şi morale, psihologice şi sociale, în spiritul concepţiilor lui Husserl, Mach şi Heisenberg.

Acţiunea romanului începe în 1913-14; imperiul danubian în declin, – „Kakania", cum îl defineşte ironic, romancierul – este ros la temelie de grave maladii, generate de propria lui structură, ideologie şi organizare socială, care se perpetuează sub aspectele formelor moderne de dominaţie, deoarece

„această Austrie groteseă nu este in fond altceva decât un exemplu specific, definitoriu, pentru întreaga lume modernă" (*Tagebiicher-Jurnale*, 1955, p. 226). O existenţă fără legitimitate interioară, *„lipsită de baze trainice*", un fantomatic imperiu în care sălăşluiesc irealul, simbolurile medievale (Hofmannstiial numeşte această comică formă de stat, *„realitate de vis*") şi o

birocraţie ce funcţionează prin sine şi în gol, aceasta este Austria imperială, ţinta ironiei nuisiliene. Prin aşa numita „*acţiune paralelă*”, autorul evoca strădaniile de a găsi ideile călăuzitoare menite să justifice forma de stal sortită morţii. Mobilul declanşator al acestor strădanii îl constituie aniversarea celor 70 de ani de domnie ai gârbovitului împărat Franz fosif. întreg imperiul este cuprins, încă de prin 1913-14, de febra căutării zadarnice a unei idei în jurul căreia să se polarizeze sărbătorirea acestei aniversări. Nici „sufletul frumos”, Diotima, nici „străvechiul” austriac, contele Leinsdorf, nimeni nu ştie ce să-şi dorească, fiindcă nu mai există nimic care ar putea ii dorit Singurii care ştiu ce vor sunt marele industriaş german Amlieim (pandantul literar al lui W. Rathenau) şi generalul Stumm. Primul visează achiziţionarea terenurilor petrolifere din Galiţia, celălalt, înzestrarea materială a armatei. în acest scop. generalul ordonă mai întâi întocmirea unor „file de cadastru a ideilor principale” din veacul al 20-lea şi’ pentru realizarea lor mobilizează un căpitan, doi locotenenţi şi cinci subofiţeri. Piuă la urmă, se convinge însă că totul nu reprezintă decât „o porcărie”, ideile unor „transfugi” lipsiţi de simţul onoarei.

Amheim, care este şi scriitor, vorbeşte „despre suflet”, dar în realitate se gândeşte la tranzacţii comerciale. E animat de reconstituirea unităţii spirituale dar nu vede această unitate decât sub oblăduire economică. „Acţiunea paralelă”, contradicţia între intenţie şi camuflarea ei, între gând şi faptă, este demascată de Muşii ca fiind acelaşi mers în gol, în vederea eternizării mitului habsburgic, încercare de a pune sub semnul egalităţii Austria şi Europa, în sensul reîntoarcerii la universalismul medieval simbolizat prin imperiul de origine „divină”. Ridicolul personajelor care nutresc asemenea idei rezidă în incapacitatea lor de a întreprinde vreo acţiune. Muşii îi îngroapă pe toţi sub revărsarea unei vehemente satirizări, ca bunăoară în

relatarea dezbaterii în jurul ideii de a se înființa „o mare instituție regală și împărătească pentru distribuirea ciorbei”. La atât se reduce „măreția” acțiunii personajelor cuprinse în „acțiunea paralelă”. Singura alternativă de a evada dintr-o astfel de situație ridicolă o oferă Leinsdorf, convins că „totuși trebuie să se întâmple ceva”. Și acest „ceva” devine într-adevăr realitate: dezlănțuirea unui război. „*Numitorul comun al tuturor personajelor este războiul, care izbucnește ca urmare a poziției antitetice a personajelor față de ideea de necesitate... și un criminal dement, ca Mooshrugger devine un simbolic purtător de cuvint al lui*”, spune Berghahn, unul din comentatorii operei lui Mușii.

Pe planul al doilea al acțiunii se situează viața lui Liricii, omul fără însușiri, cu îndoielile sale asupra „posibilității de a deveni om”. Personajul acesta, purtătorul de cuvânt al romancierului, este în același timp rezonerul care dezbate problema labilității conceptului de realitate, în muribundul imperiu danubian.

Ulrieh întrunește toate trăsăturile personalității lui Mușii: logician perfect, tehnician, matematician, având în același timp puternice afinități cu Svvedenborg, Novalis și Rilke, Atât sub aspect negativ cât și pozitiv, personajul este tipul de om care vrea să trăiască structural aspectele nemărginitului, care renunță ușor și dezinvolt la realitățile terestre, refugindu-se în sferele trăirii mistice a „celeilalte stări”, în dragostea pentru sora lui geamănă, Agatha. Lipsa de însușiri, structura utopică a personajului sunt consecințe ale permanentului său contact cu caracterul nemărginit al gândirii, al situării lui în punctul de interferență a probabilității cu realitatea. Analizând structura acestui om pentru care „foi *ceea ce există ar fi putut exista.și sub al aspect*” Mușii, adept al teoriei „relațiilor indeterminabile” a lui Heisenberg și al „coexistenței posibilităților” mânuiește ironia cu virtuozitatea omului de știință, familiarizat cu

metoda ipotetică din gândirea matematică (care, aplicată la materialul de viaţă, se traduce prin „trăire ipotetică”). G. Bauman care ă studiat în amănunt structura ştiinţifică a fanteziei musiliene, ajunge la constatarea că „prin „abordarea principiului determinării şi al cauzalităţii, gândirea lui Muşii prezintă o surprinzătoare similitudine cu teoria relativităţii şi cu fizica quantică”. în romanul musilian, noţiunea clasică a timpului este anulată, succesiunea devenind juxtapunere, astfel îneât în locul unor forme consistente, reale (pe care ironia lui Muşii le respinge însă ca fiind aspecte ale închistării, ale mimetismului) simultaneitatea şi pluralitatea nu oferă pe „planul prezentului” niciun punct fix de raliere, ci doar fragmente de plan, interferenţe ale succesiunii atât în structura psihică a personajelor eât şi în aceea a lumii exterioare; în felul acesta nu se mai poate cunoaşte ceea ce e stabil şi fix şi chiar dacă, pentru Muşii, realitatea este mimetică, în sensul clasic al cuvântului, ea coptinuă să-şi păstreze relaţiile, câmpul tensional. Fantezia este concomitent un mijloc de demonstrare a relativităţii, dar şi de depistare a formelor aparent stabile ale realităţii, care însă sini socotite un rezultat al părerilor şi a unor false „motivări”. In primul capitol al romanului ni se relatează un accident: o doamnă consternată se liniştеşte când un domn îi demonstrează că întâmplarea se datoreşte „condiţiilor tehnice de frânare” a vehiculului. Simbolul este ardent: o întâmplare nefericită intră în zona preocupărilor, a problemelor tehnice, este ruptă de condiţia „omului în sine” care este absolvit de orice răspundere. La fel se petrec lucrurile şi pe plan mai mare: realitatea este explicată prin frazeologie, prin şabloane care falsifică realitatea. (K. Kraus a demonstrat acest fapt referindu-se la războiul mondial); o atare „realitate” e respinsă de Muşii, întocmai ca şi imaginea „omului realităţii” cu „concepţii definitiv stabilite despre lume”, „deoarece ele nu fac decât să ducă nemijlocit la ura oarbă faţă de semenii noştri”. Intr-un expozeu

Despre prostie, Muşii aşază cruzimea şi prostia exact într-un asemenea context, care evidenţiază labilitatea părerilor curente despre morală şi ale concepţiilor despre lume; „ironia constructivă" demonstrează că posibilul este mult mai real decât „realitatea" şi că doar ezitările, îndoielile, circumstanţele sunt acelea care împiedică transformarea „realităţii" imediate în posibilităţi. „Experienţa veacurilor, a adus după sine convingerea că viciile pot deveni virtuţi, iar virtuţiile, vicii"; în felul acesta, dezlănţuirea unui război poate fi pusă pe seama „nu atât a cetăţenilor imorali, cât a celor morali". Ar fi greşit să credem că afirmând aceasta Muşii ar acuza morala în sine; diatriba este mai degrabă îndreptată împotriva sistemului închistărilor în lumea societăţii moderne. Lupta împotriva acestor false realităţi nu se poate duce decât pe planul utopici, ăl posibilului, fiindcă „viitorul este mai degrabă aleatoriu decât stabil, iar prezentul nu este decât o ipoteză care deocamdată nu poate fi depăşită..." Această contradicţie a lui Muşii se datoreşte faptului că. pe de o parte, el este un adept al relativismului, pe de altă parte, nu renunţă la nostalgia absolutului, întrevăzută în „cealaltă stare" care are trăsături mistice. Formula unui nou „umanism matematic" poartă în sine, în orice caz, amprenta unui dureros relativism: „Adevărul este că ştiinţa a dat naştere unor foarte aspre şi lucide forte spirituale care au făcut ca vechile reprezenv ţări metafizice şi morale ale neamului omenesc să pară de-a dreptul insuportabile, deşi, ea, ştiinţa, nu poate oferi altă speranţă decât aceea că va veni totuşi o z.i în care un gen de cuceritori spirituali se vor stabili în văile fecundităţii sufleteşti". Contradicţia, disocierea, discrepanţa suflet-spirit. conflictul individ-societate, „dragoste-silnieie", teme primordiale ale literaturii veieului. constituie deci şi pentru Muşii o problemă vitală. Dacă Brodi a construit o întreagă teorie a „decăderii valorilor", romanul lui Muşii nu este decât im iginea artistică a acestei teorii despre

„distrugerea raţiunii” (G. Lukâcs) şi disoluţia realităţii, scufundarea în barbarie şi încercarea – destinată, fireşte eşecului, – de a construi o nouă realitate, printr-o simpatetică punere în concordanţă a dragostei cu „realitatea” din interiorul sufletului, care aminteşte de teoria „însufleţirii obiectelor” a lui Rilke. Muşii preconizează posibilitatea construirii unei lumi ci un sistem senzorial de „emotionări”, de dispoziţii sufleteşti care ar putea, prin sine, să determine caracterul real sau ireal al lucrurilor. El respinge. în partea a doua a romanului său, ideea care a dominat veacurile, după care ar exista lucruri lipsite de sens. care nu ar mai putea fi potenţate: *„...puţin inii pană* – spune Muşii – *daci un lucru este bun sau rău*: *mă voi lăsu ghidat excltisiv doar de intuiţia care-mi va* semnala *măsura in care lucrurile mă vor înălţa sau mă vor cobori, dacă mă vor trezi sau nu la viaţă*”. Conştiinţa de sine deci, creşterea sau slăbirea acesteia rătnâne, întocmai ca la Hofma nnsthal unicul criteriu al realităţii, singura posibilitate de luptă împotriva vacuităţii, a *„neaecepturli întâmplărilor lipsite de semnificaţie*” dar şi singura modalitate de a transforma *„înşiruirea clipelor în sentiment de durată*”. Concretizarea acestui sentiment este realizată prin dramatica dragoste frăţească dintre Agatha şi Ulrich, una din cele mai frumoase, dureros de frumoase poveşti de dragoste din literatura universală. Ea dobândeşte nu numai aspectul de tentativă de a construi *o* realitate determinată în şi prin sine, în spirit mistic, ci şi acela al opoziţiei fată de caracterul închistat al relaţiilor morale din lumea de afară, prăbuşită în mocirla instinctelor mercantile şi interesate sortită distrugerii. Tentativa lui Muşii „contestabilă ca imagine” de a crea experimental, întocmai ca Rilke, un om utopic, rămâne în mod obligatoriu „pură”, fie că e vorba de domeniul posibilităţii, fie de aceia al realităţii, fiind o tentativă de matematician condus de ideea posibilităţii de a stabili punţi de raliere între ştiinţă şi subconştient. Totuşi şi

această posibilitate „este până la urmă anulată printr-o remarcă a Agatheî: „*Nu vom izbuti... fiindcă sfntem nişte fiinţe îngrozitor de inactive*”, *şi* prin „*dragostea neposesivă*” a lui Ulrich, amintind şi ea de Rilke şi care „*lasă impresia că rin iubeşte in mod real o persoană reală, ci una ireală*”. Ulrich, omul fără însuşiri, pare uneori că e lipsit şi de consistenţă umană, că este doar un simplu spectator, un inactiv, „o *antiprezenţă*” (E. Fischer), un adevărat reprezentant al decadentismului, filosofia sa purtând tenta acelei autentice „*agitaţii inutile*” pe care i-o reproşează unul dintre prietenii săi. Muşii însuşi considera că „*un om lipsit de însuşiri dar fără decadenţă*” ar fi un om ideal. Ulrich e un om care fuge din faţa faptei, din faţa realităţii, dar tocmai această însuşire negativă a relativităţii totale îi deschide, în mod paradoxal, perspectiva de a putea privi deschis realităţile. Vorbind însă despre tentativa de a iubi în afara realităţilor sociale spune: „*cealaltă stare este prea individualistă, ar trebui coroborată cu o problematică socială*”. Metoda lui Muşii de a descoperi omul potenţial este un gen de teologie negativă a „*unor intenţii divine încă netrezite*”. O formă bănuită a acesteia este „*cealaltă stare*”, mărturia frăţiei tuturor oamenilor în orice stadiu al posibilităţilor, şi la care nu se poate ajunge decât prin dragoste şi artă. Dacă intervin şi ratări cauzale acestea constau în natura schimbătoare a omului, în structura închistată a societăţii, în faptul că maladiile epocii au pătruns până în adâncul fiinţei umane. Omului nu-i rămâne drept speranţă decât „*mistica pură ca lumina zilei*”, demonstrabilă, cu ajutorul căreia se poate realiza indicibila rezervă a trăirii fireşti a omului, după cum spune filosoful austriac L. YVittgenstein. Muşii a dovedit că aspectul social al „neraţionalului” (adică a ceea ce nu poate fi sesizat raţional), deci problema imposibilităţii de a trăi în singurătate, reprezintă o problemă de ontologie şi a căutat soluţii în vederea rezolvării unei atari probleme.

ALTE OPERE: *Das Unanständige und Kranke in der Kunst* (*Necuviinţa şi maladivul în artă*), 1911, parţial doar în *Operele complete*, din anii următori; *Rede zur Rilkefeier in Berlin* (*Cuvântare la comemorarea lui Rilke, la Berlin*), 1927; *Isis und Osiris*, *Tanz -im Freien* (*Isis şi Osiris*, *Dans în libertate*) în Palmos, 1925; *Nachlass zu Lebzeiten* (*Postume în timpul vieţii*), 1936; *Über die Dummheit* (*Despre prostie*), 1937; *Gesammelte Werke*: *Der Mann ohne Eigenschaften*,» 1952, *Tagebücher*, *Aphorismen*, *Essays und Reden*, *1955*, *Prosa*, ¡*Tramen*, *späte Briefe*. *1957 Hsg*. *A*. *Frisé* (*Opere complete*: *Omul fără însuşiri*, 1952, jurnale, aforisme, eseuri şi cuvântări, 1955, Proză, drame, corespondenţă, 1957, editate de A. Frisé).

Referinţe: K. Dinklage: *Robert Musil Leben-W erke-W irkung* (*Robert Musil*: *viaţa-opera-efecte*), 1960; II. Amtzen: *Satirischer* Stilzur *Satire Robert Musils* (*Stilul satiric*. *Cu privire la satira lui Robert Musil*), 1960; B. Pike: *Robert Musil*, 196]; E. Kaiser-E. Wilkins: *Robert Musil*, 1962; W. Berghan: *Robert Musil*, 1963; W. Bausinger: *Studien zu einer historisch-kritischen Ausgabe von „Der Mann ohne Eigenschaften"* (*Studii cu privire la o ediţie istoric-critică a „Omului fără însuşiri"*), 1964.

8

La vârsta în care omul acordă încă o mare importanţă chestiunilor legate de croitor şi de bărbier şi la care îi place să se uite în oglindă, el mai are şi obiceiul să-şi închipuie un loc unde ar vrea să-şi petreacă viaţa, sau cel puţin un loc unde şederea are un stil. chiar dacă simte că, în ce-l priveşte personal. nu i-ar plăcea prea mult să se afle acolo. Imaginea despre un asemenea loc, o imagine ce se impune cu tăria unei idei fixe determinate de societate, se identifică de la o bună bucată de vreme cu un soi de oraş hiper-american, în care toată lumea aleargă sau stă în repaus cu cronometrul în mână. Pământul şi văzduhul formează un

muşuroi de furnici străbătut de căi de comunicaţie în etaje. Trenuri ridicate deasupra pământului, trenuri pe faţa pământului. trenuri subterane, transporturi de oameni prin tuburi de poştă pneumatică, lanţuri de autovehicule gonesc orizontal, în timp ce ascensoare rapide pompează mase de oameni vertical, de la un plan al circulaţiei la altul: la intersecţii sare dintr-un aparat de locomoţie în altul, ritmul lor, întrerupt, între două[59]

viteze în care pornesc tunând, de o sincopă, o pauză, un mic hiat de douăzeci de secunde, te aspiră şi te înhaţă fără să-ţi lase timp de reflecţie, în intervalele acestui ritm general schimbi câteva vorbe cu alţii, întrebările şi răspunsurile se îmbucă parc-ar fi piesele unei maşinării, fiecare om are doar anumite sarcini precise, profesiunile sunt concentrate în grupe în anumite locuri, se mănâncă în plină mişcare, divertismentele sunt adunate în alte cartiere ale oraşului, şi iarăşi altele cuprind turnurile unde-ţi găseşti soţia, familia gramofonul şi sufletul. Tensiunea şi destinderea, activitatea şi dragostea sunt separate în timp cu exactitate şi distribuite cu cântarul conform eu rezultatele unor temeinice experienţe de laborator: Dacă întâmpini dificultăţi în una din aceste activităţi, laşi treaba pur şi simplu baltă, căci poţi găsi o altă treabă sau eventual o altă cale mai bună, sau altcineva găseşte calea pe care tu n-ai găsit-o; nu face nimic, asta nu comportă nicio pagubă, în schimb prin nimic nu se iroseşte atâta din energia colectivă, cât prin pretenţia că eşti chemat să te străduieşti cu înverşunare spre atingerea unui scop personal precis. într-o comunitate străbătută de curente de ener-, gie, fiecare drum duce spre un ţel bun, dacă nu zăboveşti prea mult şi nu stai să reflectezi. Ţelurile sunt fixate la distanţe scurte; dar şi viaţa e scurtă şi prin metoda asta i se smulge un maximum de realizare, mai mult nu e necesar

---

59 Denumire născocită de R. Muşi)'clin iniţialele k.k. -— kai-setUrh-koni"Hch (cezaro-crăiesc) ale atributelor monarhiei austro-unga re.

omului pentru fericirea sa, căci ceea ce realizează îţi formează sufletul, pe când ceea ce vrei, dar nu împlineşti, ţi-l deformează; pentru fericire contează prea puţin ce anume vrei, ci doar să obţii ceea ce vrei. Afară de asta, zoologia ne învaţă că o multitudine de indivizi reduşi pot foarte bine constitui un ansamblu genial.

Nu este de loc cert că aşa trebuie să se întâmple, dar astfel de închipuiri fac parte din visele de călătoritcare oglindesc sentimentul mişcării neîncetate ce ne poartă cu ea. Aceste vise sunt superficiale, neliniştite şi scurte. Dumnezeu ştie, cum se va realiza. Ar fi normal să credem că în fiecare clipă ne e dată putinţa de a porni de la început şi că ar trebui să întocmim un plan pentru noi toţi. Dacă nu ne place chestiunea cu viteza, hai, să inventăm alta! De pildă una foarte înceată, cu o fericire unduitoare ca un văl, misterioasă ca melcii de mare – cu privirea adâncă de vacă, de felul celei preamărite încă de grecii antici. Dar lucrurile nu stau de loc aşa. Chestiunea nu e în mâna noastră, ci noi suntem în mâna ei. Călătorim ziua şi noaptea într-însa şi mai facem şi toate lucrurile celelalte înlăuntrul ei; ne bărbierim, mâncăm, iubim, citim cărţi, exercităm profesiuni, ca şi cum cei patru pereţi ar sta pe loc şi de speriat este doar că pereţii călătoresc fără să ne dăm seama şi-şi aruncă şiuele înainte ca nişte lungi antene ce se îndoaie pipăind, fără să ştim încotro. Şi apoi mai vrem pe cât posibil să facem parte din puterile care determină mersul trenului vremii. Acest rol e foarte neclar, şi se întâmplă să remarci, dacă arunci o.privire din tren după un interval mai mare, că peisajul s-a schimbat; ceea ce trece în zbor prin faţa ochilor tăi, trece în zbor fiindcă nu se poate altfel, dar cu toată supunerea, te cuprinde cu o putere tot mai covârşitoare sentimentul neplăcut că am trecut dincolo de ţel sau că am nimerit pe o linie greşită. Iar într-o bună zi eşti apucat de o necesitate imperioasă: să cobori 1 Să sari din tren! E o nostalgie după o oprire în cale, după o nedesfăşurare mai departe, o împotmolire

şi întoarcere la un punct situat înainte de bifur carea de unde porneşte ramificaţia greşită. Şi în vechile vremuri bune, pe când mai exista Imperiul austriac, în asemenea cazuri puteai să părăseşti trenul vremii, să te urci intr-un tren obişnuit al căilor fe* rate obişnuite şi să te întorci în patrie.

Acolo, în Kakania, acest stat neînţeles şi între timp apus, care în atâtea privinţe era exemplar fără să i se recunoască acest merit, exista şi acolo un ritm rapid, dar nu prea rapid. De câte ori te gândeai, din străinătate, la această ţară, îţi plutea în faţa ochilor amintirea şoselelor albe, largi, chivernisite de pe vremea drumeţiei şi a diligenţilor, a străzilor care o străbăteau în lung şi în lat ca nişte fluvii ale ordinei, ca nişte benzi din doc soldăţesc de culoare deschisă şi care-i îmbrăţişau – ţările cu braţul alb ca hârtia al administraţiei. Şi ce fel de ţări: gheţari de mare, stâncării şi lanuri de grâu din Boemia, nopţi pe malul Adriaticei târâind de neastâmpărul greierilor, sate slovace unde fumul se ridica din hornuri ca din nările unui nas câm şi unde aşezarea era pitită între două coline, ca şi cum pământul şi-ar fi întredeschis buzele ca să-şi încălzească între ele copilul. Fireşte că pe acele şosele circulau şi automobile; dar nu prea multe automobile! Se pregătea cucerirea aerului şi aici; dar nu prea intensiv. Din când în când se trimetea câte un vapor în America de sud sau în Extremul Orient, dar nu prea des. Nu se nutrea ambiţia de a fi o mare putere sau o forţă economică mondială; se trăia cu conştiinţa de a fi situat în centrul Europei, unde se întretaie vechile axe ale lumii; cuvintele „colonii” şi „lumea de peste oceane” sunau ca ceva cu totul nedovedit şi îndepărtat. Se desfăşura lux; dar nici pe departe atât de rafinat ca al francezilor. Se practicau sporturi; dar nu atât de nebuneşte ca la anglo-saxoni. Se cheltuiau sume colosale pentru armată; dar totuşi numai atât, încât să rămânem fără doar şi poate, a doua după cea mai slabă dintre marile puteri. Şi capitala era ceva mai mică decât toate

celelalte metropole ale lumii, totuşi considerabil mai mare decât oraşele mari necapitale. Cât despre administraţia acestei ţări, ea era administrată într-un mod luminat, puţin stingheritor, procedând cu prudenţă prin rotunjirea tuturor colţurilor, de către cea mai bună birocraţie a Europei căreia nu i se putea imputa decât o singură greşeală: geniul şi spiritul genial de iniţiativă din partea unor persoane cărora nici prin origine aleasă, nici prin vreo misiune încredinţată de stat nu li se conferiseră aceste privilegii, erau considerate ca o prezumţiozitate şi o aroganţă. Dar cine admite cu plăcere amestecul incompetenţilor în treburile sale! Şi, de altfel, în Kakania un geniu putea să fie oricând luat drept un neghiob, niciodată însă, cum se întâmplă în alte părţi, neghiobul drept un geniu.

în general, ce multe lucruri remarcabile s-ar putea spune despre această Kakanie scufundată! Era, de pildă „cezaro-crăiască", dar era şi „cezarică şi crăiască"; orice şi oricine primea acest atribut a cărui formă prescurtată consta din iniţialele k.k. fie din k.u.k 1 cu toate acestea era necesar să fii iniţiat într-un fel de ştiinţă ocultă ca să poţi distinge întotdeauna cu certitudine care instituţii şi persoane anume trebuie intitulate k.k şi care k.u.k. Pe hârtie, apelaţiunea de rigoare a ţării era Monarhia Austro-Ungară, dar oral i se spunea Austria, un nume la care renunţase printr-un jurământ solemn, dar pe care-l păstra în toate împrejurările legate de chestiuni de sentiment, ca semn că sentimentele sunt tot atât de importante ca şi dreptul constituţional şi că regulamentele nu reprezintă adevărata viaţă serioasă. După constituţie, era un stat liberal, dar modul de guvernare era clerical. Era guvernat clerical, dar se trăia în spirit liberal. Toţi cetăţenii erau egali în faţa legii, numai că pu toţi erau cetăţeni. Exista un parlament, care

1 Keiserlich und königlich – cezaric şi crăiesc.

m făcea în aşa mare măsură uz de libertatea sa, încât de obicei era închis; dar exista şi un paragraf

pentru situaţii excepţionale, cu ajutorul căruia lucrurile se puteau scoate foarte bine la capăt şi fără parlament, dar de câte ori toată lumea se bucura de instaurarea absolutismului, capul încoronat dispunea printr-un ordin revenirea la guvernarea parlamentară. Intâmplări de felul acesta nu erau rare în acest stat şi dintre ele făceau parte şi, luptele naţionale care au suscitat pe drept cuvânt curiozitatea Europei şi care astăzi sunt înfăţişate într-un mod cu totul fals. Aceste lupte erau atât de vehemente încât din pricina lor aparatul de stat se împotmolea şi se oprea de mai multe ori pe an, dar în intervalele de timp şi în pauzele statale toată lumea ’se înţelegea foarte bine şi se comporta ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat şi într-adevăr nu se întâmplase nimic real. Doar atât că, în acest stat, aversiunea fiecărui om faţă de năzuinţele oricărui alt om – o aversiune pe care azi o împărtăşim cu toţii – s-a cristalizat de timpuriu şi, se poate spune, s-a sublimat într-un adevărat ceremonial care ar fi putut avea consecinţe uriaşe dacă dezvoltarea sa n-ar fi fost întreruptă înainte de vreme de o catastrofă.

Căci nu numai aversiunea faţă de concetăţeni crescuse acolo până a deveni un sentiment de comunitate, dar şi neîncrederea fiecăruia faţă de sine şi de destinul său luase caracterul celei mai adânci siguranţe de sine. în această ţară faptele – uneori impuse până la cel mai înalt grad al pasiunii, cu toate consecinţele ei – erau mereu altele decât gândurile; sau gândurile erau altele decât faptele. Observatori neavizaţi au considerat asta ca o manifestare a amabilităţii sau chiar a slăbiciunii caracterului austriac, aşa cum îl vedeau ei. Dar greşeau; întotdeauna e greşit să explici fenomenele ce se produc într-o ţară pur şi simplu prin caracterul locuitorilor ei, căci fiecare locuitor are oe! puţin nouă caractere: un caracter profesional, unul naţional, unul statal, un caracter de clasă, unul geografic, unul social, unul conştient, altul inconştient şi poate mai are şi un caracter particular; ei le întruneşte,

dar ele îl dizolvă, aşa că de fapt el nu este decât o mică albie scăldată de aceste numeroase pârâiaşe care pătrund în ea şi se scurg apoi, pentru a umple împreună cu alte pârâiaşe, o altă albie. De aceea fiecare locuitor al pămmtului mai are şi un al zecelea caracter şi acesta nu e altceva decât fantezia pasivă a spaţiilor goale; aceasta îi permite omului orice afară de im singur lucru: să ia în serios ceea ce fac celelalte cel puţin nouă caractere ale sale şi ceea ce li se întâmplă deci. cu alte cuvinte, nu-i permite să ia în serios tocmai ceea ce ar trebui să umple spaţiul gol. Acest spaţiu – greu de descris, trebuie s-o recunoaştem – are o altă coloratură şi o altă formă în Italia decât în Anglia, pentru că ceea ce se detaşează de el, ca pe un fundal, are altă culoare şi altă forma. Şi totuşi e vorba şi aici şi acolo de unul şi acelaşi lucru şi anume doar de un spaţiu gol şi invizibil, în care realitatea e plasată ca un mic oraş părăsit de fantezie, zidit din piesele unui joc de construcţii.

în măsura în care e cu putinţă ca -toate acestea să se dezvăluie ochilor tuturor, acest lucru s-a petrecut în Kaâcania; în privinţa aceasta, Kakania era, fără ca lumea largă să-şi fi dat seama, statul cel mai înaintat, era statul care, dacă se poate spune aşa, participa doar oarecum pasiv la propria sa existenţă, şi acest stat în care exista o libertate negativă, un perpetuu sentiment al insuficientei îndreptăţiri la existenţă era mereu scăldat, ca de suflul oceanelor din care a ieşit omenirea, de marea închipuire că totul e neîntâmplat sau în orice caz nu irevocabil întâmplat.

..S-a întâmplat", se spunea acolo în cazuri în care alţi oameni din alte părţi ar fi fost încredinţaţi că s-au petrecut cine ştie ce lucruri mari; se întrebuinţa cu acest sens un cuvin t deosebit, neîntâlnit în nicio altă regiune din aria limbii germane un cuvânt a cărui adiere purta faptele şi loviturile destinului devenite astfel uşoare ca fulgii sau ca gândurile. Da, în pofida multor lucruri care contrazic7 această părere, Kakania era poate totuşi o

ţară pentru genii; şi probabil că de aici i s-a şi tras pierzania.

20

CONTACTUL CU REALITATEA

In protida lipsei «le însuşiri, l iricii se arată energic şi înfocat

Decizia lui Ulrich de a lace neapărat o vizită de curtoazie contelui Stallburg, fu determinată de multiple motive, printre care, nu cel din urmă, faptul că i se trezise curiozitatea.

Contele Stallburg deţinea o funcţie la curtea eezaro-crăiască, iar împăratul şi regele Kakaniei era un bătrân domn legendar. De atunci încoace s-au scris o mulţime de cărţi despre el, aşa că se ştie precis ce a făcut, ce a împiedicat să se facă, şi ce a neglijat, dar pe vremea aceea, în ultimul deceniu din viaţa sa şi a Kakaniei, oamenii mai tineri şi la curent cu stadiul de atunci al ştiinţelor şi artelor erau uneori ispitiţi să pună la îndoială dacă suveranul există intr-adevăr aievea. Numărul portretelor sale pe care le vedeai

’ F. vorba de verbul *passieren* (în loc de *geschehen*) – a se întâmpla, într-un sens în care e preponderentă nuanţa de „fortuit”, neprevăzut şi nevrut peste tot, era aproape la fel de mare ca numărul de locuitori ai imperiului său; la aniversarea naşterii lui se mânca şi se bea la fel de mult ca în ziua naşterii Mântuitorului, se aprindeau focuri pe vârfurile munţilor, şi vocile a milioane de oameni răsunau cu tărie afirmând eă-l iubesc ca pe un tată: în sfârşit, un cântec ce se intona în onoarea lui era singura plăzmuire poetică şi muzicală din care fiecare kakanian cunoştea un rând; dar această popularitate era atât de super-convingătoare, încât credinţa în el se putea să fi fost de aceeaşi natură ca cea în stelele pe care le vezi, deşi ele nu mai există de mii de ani.

Primul lucru care s-a petrecut când Ulrich s-a dus cu trăsura la palatul imperial, a fost că birja, care trebuia

să-l ducă până acolo, s-a oprit în curtea exterioară a palatului, şi birjarul ceru să fie plătit, pretinzând că are voie doar să treacă prin curtea interioară, nu să şi oprească acolo. Lui Ulrich îi era ciudă pe birjar şi, încredinţat că e un mincinos sau un fricos, încerca să-l convingă; dar rămase neputincios faţă de refuzul timorat al acestuia şi deodată simţi iradierile unei puteri mai mari decât a lui. Când păşi în curtea interioară, fu frapat de priveliştea mulţimii de tunici, pantaloni şi panaşuri de coif, roşii, albastre, albe şi galbene care stăteau ţepene la soare ca nişte păsări pe un banc de nisip. Până atunci considerase că „maiestatea-sa" este un fel de a vorbi fără sens pro,- priu zis, care se mai păstrează, tot aşa cum poţi foarte bine să fii ateu şi să întrebuinţezi expresii ca „Doamne-ajută 1" Acum însă privirea îi alunecă de-a lungul unor ziduri înalte şi văzu în faţa sa o insulă cenuşie, îngrădită şi înarmată, pe lângă care mişcarea vioaie a oraşului trecea neştiutoare.

După ce anunţă ce doreşte, fu condus peste trepte şi culoare, prin odăi şi săli. Deşi era foarte bine îmbrăcat, simţea că fiecare privire pe oare o întâlneşte, îl situează fără greş. Aici, pe semne, nimănui nu-i tre* cea prin gând să confunde nobleţea spirituală cu cea reală şi lui Ulrich nud rămase alt mijloc de a găsi satisfacţie decât prin protest interior ironic şi prin critică cetăţenească. Astfel constată că se află intr-o carcasă cu conţinut puţin; sălile erau aproape nemobilate. dar gustul acesta al golului nu avea savoarea seacă a unui mare stil; trecu de-a lungul unui şir nu prea des de gardieni şi de lachei răzleţi, care constituiau o pază mai mult stângace decât somptuoasă, o pază pe care o jumătate de duzină de detectivi bine plătiţi şi instruiţi ar fi asigurat-o cu mai multă eficienţă; mai apoi, un soi de servitori îmbrăcaţi în haine şi chipiuri cenuşii ca nişte curieri de instituţii bancare şi care se învârteau printre lachei şi gărzi, îl făcu să compare ce vedea cu anticamera unui avocat sau a unui dentist care nu separă suficient biroul de locuinţă. „Se simte limpede,

gândi Ulrich, că acest fast a putut intimida eândva nişte bravi cetăţeni simpli şi loiali, dar astăzi el nu suportă nici măcar comparaţia cu frumuseţea şi confortul unui hotel şi de aceea, cu destulă şiretenie, se dă drept ţinută distinsă şi rigiditate nobilă."

Când intră la contele Stallburg, excelenţa-sa îl primi într-o încăpere ca o prizmă mare şi frumos proporţionată, în mijlocul căreia acest bărbat chel şi insignifiant ca aspect, uşor adus de spate şi cm picioarele puţin îndoite din genunchi ca la un urangutan, stătea în faţa lui, aşa cum un înalt dregător al Curţii dintr-un neam nobil nu putea în niciun chip să arate în mod firesc, ci doar imitând ceva. Umerii îi atârnau înainte, buza îi atârua în jos; aducea cu un bătrân om de serviciu dintr-un birou sau cu un brav contabil. Şi deodată nu mai încăpu nicio îndoială de cine îi amintea: contele Stallburg deveni transparent şi Ulrich pricepu că un om, oare de şaptezeci de ani de zile este centrul suprem al puterii supreme, trebuie să găsească a oarecare satisfacţie in a se da în lături în faţa propriei sale persoane şi a semăna cu cel mai mărunt dintre supuşii săi, după care devine o exigenţă a simplei bunecuviinţe şi o formă de la sine înţeleasă a discreţiei ca, în apropierea unei înalte persoane, să nu te arăţi mai personal decât ea. Acesta pare să fi fost sensul obiceiului îndrăgit de regi de a se intitula „primul servitor" al statului lor şi Ulrich se încredinţă, aruncând o privire rapidă, că excelenţa-sa purta într-adevăr aceleaşi barbete sure şi bărbia rasă pe care o purtau toţi servitorii de birou şi toţi însoţitorii de cale ferată din Kakania. Se crezuse cândva că străduinţa lor era să semene la înfăţişare cit mai mult cu împăratul şi regele lor, dar în asemenea cazuri există o necesitate mai adm că, bazată pe reciprocitate.

Ulrich avea timp să se dedea acestor reflecţii, fiindcă fu nevoit să aştepte câtva timp până ce excelenţa-sa să-i adreseze cuvântul. Instinctul actoricesc originar

de a se deghiza şi transforma, care face parte dintre plăcerile vieţii, se oferea privirii sale în stare pură, fără adausuri, ba chiar foarte probabil fără nicio urmă de actorie; într-atât încât obiceiul obştesc de a yonstrui teatre şi de a face din spectacol o artă pe care o plăteşti cu ora, i se părea ceva cu totul nefiresc, întârziat şi scindat în două în comparaţie cu această inconştienţă şi perpetuă autoreprezentaţie. Şi când excelenţa-sa dezlipi, în sfârşit, o buză de cealaltă şi-i spuse: „Scumpul dumneavoastră tată...” pentru a se împotmoli numaidecât, având totuşi ceva în voce care te făcea să-i observi mâinile gălbui, remarcabil dc frumoase, şi aştemea în jurul întregii lui apariţii ceva ca o moralitate încordată,’Ulrich găsi toate astea îneântătoare şi comise o greşeală în care cad adesea oamenii de spirit, încât excelenţa-sa îl întrebă ce este şi spuse apoi: „Aşa, foarte interesant, la ce şcoală?” când Ulrich îi spusese că e matematician; şi când Ulrich îl asigură că n are nimic* de-a tace eu şcoala, excelenţa-sa zise „Aşa, toarte interesant, înţeleg, ştiinţă, universitate”. Iar astea i se părură lui Ulrich atât de familiare şi cu totul întocmai aşa cum îţi închipui o piesă subtilă bazată pe conversaţie, incit fără să vrea se comportă ca la el acasă, unnându-şi ideile în loc să asculte de porunca socială potrivită cu situaţia. Deodată îşi aduse aminte de Moosbrugger. Aici puterea care-l putea graţia era în apropiere, şi nimic nu i se părea mai simplu decât încercarea de a vedea dacă te poţi folosi de ea.

„Excelenţă, zise, îmi pot permite în această ocazie favorabilă să intervin pentru un om care a fost condamnat la moarte pe nedrept?”

La această întrebare excelenţa-sa contele de Stallburg căscă ochii.

„E vorba de un ucigaş sadic, e adevărat, recunoscu Ulrich, clar în aceeaşi clipă îşi dădu singur seama că purtarea sa e absolut imposibilă. Un bolnav mintal, fireşte”, încercă repede să o dreagă, şi era cit p-aci să

adauge: „Excelenţa ştie că legislaţia noastră, care datează din mijlocul secolului trecut, e retrogradă în această materie”, dar înghiţi în sec şi nu mai găsi nimic de spus. însemna să deraiezi atribuind acestui om capacitatea unei analize critice de felul aceleia pe care oamenii eu înclinaţie spre răzvrătiri ale spiritului o întreprind adesea chiar şi fără rost. Câteva cuvinte de acest soi, aruncate unde trebuie, pot deveni rodnice ca un pământ afinat din grădină, dar în acest loc făceau efectul unei grămăjoare de pământ pe care cineva l-ar fi adus fără să vrea, lipit de tălpi, în cameră. Dar acum, observând cit e de încurcat, contele Stallburg dovedi o bunăvoinţă cu adevărat mare faţă de el:

— Da, da, îmi amintesc, zise cu oarecare efort pentru a-şi înfrânge aversiunea pentru acest subiect,’

după ce Ulrich pronunţase numele criminalului. Şi sunteţi deci de părere că e un dement şi aţi vrea să-l ajutaţi?

— Nu e vina lui.

*- Da, aceste cazuri sunt întotdeauna deosebit de neplăcute.

Contele Stajlburg părea să sufere intens din pricina dificultăţilor create de astfel de cazuri. Se uită la Ulrich cu o privire deznădăjduită şi-l întrebă, ca şi cum altceva nici nu era de aşteptat, dacă Moosbrugger fusese definitiv osândit. Ulrich se văzu nevoit să răspundă negativ.

— Ei, atunci, vedeţi, continuă contele uşurat, va să zică mai este timp.

Şi începu să vorbească despre „tata”, trecâiid peste cazul Moosbrugger, lăsat nelămurit, cu amabilitate.

Din cauza deraierii sale de adineauri, Ulrich îşi pierdu pentru moment prezenţa de spirit, dar lucru ciudat, această greşeală nu făcuse impresie proastă asupra excelenţei-sale. E adevărat că la început contele fusese aproape mut de uimire, ca şi cum cineva şi-ar fi scos vestonul în prezenţa sa; dar apoi acest fel de a fi

neprefăcut şi direct la un om cu recomandări atât de înalte, i se păru dovada unui temperament energic şi înfocat şi se bucură că găsise aceste două calificative, căci era dispus să-şi formeze o impresie favorabilă. Le oonsemnă numaidecât în scrisoarea de recomandare („Ne permitem să sperăm că am găsit un bărbat energic şi înfocat care să ne dea concursul...") pe care o concepu pe loc către personalitatea principală a marii acţiuni patriotice. Înmânându-i câteva minute mai târziu această scrisoare, lui Ulrich i se păru că e ca un copil de care te descotoroseşti punându-i o bucăţică de ciocolată în mânuţă. Avea acum ceva în mâini şi primi şi îndrumări pentru o nouă audienţă, instrucţiuni ce puteau fi luate la fel de bine drept ordin ca şi drept rugăminte, fără să i se ofere ocazia de a protesta. „E o neînţelegere la mijloc, doar n-am avut de loc intenţia", ar fi vrut să spună; dar se şi pomeni pe drum, făcând cale întoarsă prin marile săli şi culoare. Deodată se opri şi-şi zise: „Am fost purtat ca un dop de plută şi depus fără voie undeva, într-un loc la care nici nu mă gândearn!" Contemplă cu curiozitate simplitatea perfidă a amenajării. Putea afirma liniştit că nici acum nu-l impresionează; era doar o lume care nu fusese înlăturată. Dar ce însuşire puternică şi ciudată a ei îi revelase ea totuşi în mod atât de simţitor! Ei, drace, nu exista altă expresie mai potrivită decât asta: era pur şi simplu surprinzător de reală.

Fragmentele de faţă fac parte din romanul *Omul fără însuşiri* (*Der Mann ohne Eigenschaften*), Rowohlt Verlag, Hamburg, 1965.

In româneşte de
Mariana Şora

\

FRITZ VON HERZMANOVSKY – ORLANDO

Născut la 80 aprilie 1877 la Viena şi mort la 27 mai 1954, la Meran. Multă vreme, valoarea lucrărilor lui, ca de altfel a multor scriitori austrieci, a fost ignorată. In 1957, F. Torberg începe să editeze opera completă a lui

Herzmanovsky; tot în acelaşi an, teatrul „Miinchener Kammerspiele” montează, în premieră, piesa *Kaiser Franz Joseph tind dic Buhnfwărterstochter* (*Împăratul Franz Iosif şi fiica şefului de gară*), iar lucrările în proză sunt traduse în franceză şi italiană. Aprecierea târzie a operei unora dintre scriitorii austrieci ai veacului nostru se datoreşte în mare parte faptului că ei „au intuit de timpuriu fenomenul crizei literare modeme”, şi că această intuiţie a fost îmbrăcată intr-o haină literară mai complicată în funcţie de intenţia de a reda „posibilitatea imposibilului” (Torberg), adică ideea de dominaţie îmbinată cu mecanismul unei birocraţii abstracte, lipsită de sens şi descompusă, redată în imaginile concrete ale absurdului, într-o îmbinare dintre perfecţiunea organizării şi chinul libertăţii lipsite de sens. Sub acest aspect, Herzmanovsky este ccl mai autentic scriitor austriac, despre care se poate spune că vehiculând elementele modeme ale grotescului, parodiind formulele apelative hilare, funcţionăreşti, a realizat un perfect decalc al stilului de cancelarie imperială. Personajele rigide, purtând parcă nişte măşti, trezesc impresia unor piese de maşinării fantomatice, uriaşe şi prăfuite, puse în slujba îndeplinirii actelor de stat, imperiale care, ele însele, frizează clovneria. în romanul *Maskenspird der Genien* (*Jocul de măşti al geniilor*) elaborat între 1921-1931 şi apărut în 1958, Herzmanovsky descrie un stat imaginar, Tarocania (după numele jocului de cărţi, *taroc*, foarte gustat în timpul monarhiei), în care Austria învestită cu o misiune sacră, în sens ironic, herzmanovskyan, reprezintă „reversul satiric” (H. Eisenreich) al *Kakaniei* lui Muşii.

Herzmanovsky descinde dintr-o veche familie de funcţionari înnobilaţi pentru meritele aduse statului. Numele său îi dezvăluie şi originea, strămoşii săi fiind germani, slavi şi italieni. Temele acestui original autor sunt extrase din documentele prăfuite ale Vienei de după revoluţia din 1848. Astfel, bunăoară, singura lui carte

apărută în timpul vieţii cu titlul grotesc *Der Gaulschreck im Rosennetz* 1928, este povestea comică a unui funcţionar imperial, în pastişă satirică a romanelor cavalereşti. Titlul însăşi al celorlalte opere, ca de pildă ExzeUenzen *ausstopfen – ein Unfug* (*Impăierea excelenţelor – un delict*), *Sellawie oder Hamlet der Osterhase* (*Sellawie sau Hamlet iepurele de paşti*), *Tyroler Drachenspiel* (*Jocul zgripţuroaicelor din Tirol*) dezvăluie comicul sumbru al unor întâmplări încâlcite şi rigide, reconstituite într-un stil de şaradă.

ALTE OPERE: *Gesammelte Werke hsg. und bearbeitet v. Fr. Torberg* (*Opere complete editate şi prelucrate de Fr. Torberg*), 1957, 4 voi. Primul volum: *Der Gaulschreck im Rosennetz* povestire, 1958; voi. II: *Maskenspiel der Genien* (*Jocul de măşti, al geniilor*), roman, 1958; voi. III: *Lustspiele und Balette* (*Comedii şi balete*) în parte scurtate sau în versiune scenică, 1960; voi. IV: *Cavalier Huscher und andere Erzählungen* (*Cavalerul Huscher şi alte povestiri*), povestiri scurte, 1963.

SOSIRE ÎN TAROCANIA

Cyriak sosise la graniţă pe la prânz. Cu totul în spiritul concepţiei tarocaniene despre viată, trecem sub tăcere numele localităţii de frontieră – departe de noi gândul de a stimula turismul sau de a deschide drum unei uşuratice înclinări spre hoinăreală.

Controlul vamal a decurs cât se poate de riguros şi cu o exactitate plină de abnegaţie. Celor cu auzul fin li se părea că prind guiţatul de plăcere al fiscului. Un zel deosebit au desfăşurat organele vamale în căutarea unui soi de cârnat stricat prohibit în ţinutul acela, al cărui nume era ţinut absolut secret şi chiar nu a fost aflat niciodată. Dar erau mulţumiţi că insuflau publicului călător teamă şi nesiguranţă şi că-i făceau evidentă forţa ordinei statale.

După terminarea controlului individual, un număr de figuri mascate, cu aspect sumbru, îi împresurară pe

călători spre a cerceta încă o dată, cu cea mai mare grijă, bagajele. După aceea trebuia să te supui unei afumari cu clor şi să treci printr-o băltoacă de acid fonic şi, în sfârşit, noii sosiţi, astfel preparaţi, fură

♦ Autorul satirizează aici stările şi moravurile clin fosta monarhie austro-uncară, împrumutându-i în ironie numele de „Tarocania”, după focul de cărţi „taroc”, foarte răspândit în Austria.

urcaţi într-un poştalion încăpător, dar unde nimeni nu se pricepea la repartiţia locurilor.

Străinul care şedea lingă Pizzicolli, era un domn simpatic, mai în vârstă şi se dovedi a fi consilier aulic la staţia de observaţie a „mătăsarilor” din St. Lambrecht.

— Acestor păsări dăunătoare cărora le zice mătăsari – aşa începu convorbirea lor – acestor mătăsari nu le poţi acorda nicio încredere. Da, da, aşa e şi nu altfel. Ascultaţi ce vă spun, suntem la St. Lambrecht în număr de şapte, nici mai mult, nici mai puţin. Şapte. Zi şi noapte la post. Noaptea, mesele de scris sunt destul de plăcute – ce e drept, e drept. Acuma de bună seamă că ştiţi şi dumneavoastră, aceşti mătăsari prezic nenorocire…

Se opri şi, cu toată mina încurajatoare a vecinilor săi de bancă, pierdu şirul şi începu să vorbească despre alte lucruri, ceea ce părea să nu surprindă pe nimeni. Atmosfera se dezgheţase. Conversaţia trecea de la una la alta. „Silfidele n-au secreţie sinovială” şi alte asemenea crâmpeie de discuţie ajungeau la urechile lui Pizzicolli. Un pirofag îşi desfăcu bocceaua. şi începu să dejuneze; ronţăi câteva plesnitoare, priză un praf dintr-o rachetă înfăşurată în hârtie albastră, pe care nu-l găsea destul de proaspăt, deoarece îl aruncă dezgustat. Racheta explodă cu o bubuitură puternică, astfel încât gloabele diligenţei începură să o ia la goană. Acum se stârnise pofta de mâncare a tuturor. Un înghiţitor de săbii oferi tuturor celor din jur coşuleţul lui cu de-ale gurii, un domn cu o demi-mască bizară din cioburi de oglindă îi urmă

exemplul cu o pungă cenuşie, croită din urechea unui elefant, în care se tupilau nişte bomboane mari cu aspect perfid. Pizzicolli simţea că nu-i mai este îngăduit să-şi creadă ochilor; şi nici urechilor când prinse dialoguri ca acestea:

—

— Ce profesiune aveţi, dacă-mi permiteţi să vă-ntreb?

— Apucător de guler. Şi dumneavoastră?

— Ascuţitor de foarfeci pentru tăiat frunze la curii.

— Să nu vă speriaţi, domnule dragă! se adresă lui Cyriak un călător cu nişte ochelari şlefuiţi în faţete sclipind lugubru. Astea nu sunt slujbe, ci doar demnităţi, mici demnităţi. Vă pot afirma aceasta cu toată autoritatea ce mî-o conferă calitatea mea de rafinator de adulmecări.

După acest extenuant discurs, adormi, şi Cyriak avu răgazul să se informeze de la călătorul din faţa lui, dacă auzise bine.

— Da. da! confirmă acesta. Este Chysostomus Palavragensis din Balivernia, spion tarocan oficial de moravuri – şi pentru a da să se înţeleagă cât de confidenţială îi este sarcina, a fost învestit cu titlul de rafinator al simţului adulmecării... Aşteptaţi niţel, îl punem imediat în funcţiune.

Cu aceste cuvinte, întinse mina spre plasa de bagaje de unde scoase un icnet cafeniu pe care începu să-l umfle. O pernă pneumatică, cum bănui Cyriak. Totuşi obiectul luă o altă formă – şi deodată stătu în faţa lor un căţel, un grifon flocos şi cafeniu. Graţie unui dispozitiv ingenios pe care-l mânui stăpânul său, drăgălaşul animal putu ridica unul din picioarele dinapoi şi secreta un lichid care o apucă în direcţia dorită şi anume spre pantalonul spionului de moravuri.

Chiar dacă Palavragensis din Balivernia ar fi dormit cu adevărat, nu lăsa să se observe nimic. îşi trase pantalonul cât putu mai sus, îl cercetă preventiv prin

ochelarii plini de faţete şi se ridică apoi în toată înălţimea lui. Cu părul capului fâlfâind, stătea înfricoşător în vehiculul care zorea cu zgomot:

— în calitatea mea de rafinator oficial al simţului adulmecării, vă invit – înainte de a fi bănuiţi de uiltraj în exerciţiul funcţiunii, respectiv de a cădea sub această bănuială printr-o acţiune săvârşită de care sunteţi bănuiţi sau aţi putea ajunge să fiţi bănuiţi... o, ia uitaţi-vă la mieii ăia cum zburdă! îşi întrerupse el demna cuvântare ameninţătoare pentru a arăta spre o pajişte, fără a înceta să privească deasupra ochelarilor săi şlefuiţi.

Lumea se folosi de această pauză ca să-i ofere o gogoaşă rece, pe care însă el o refuză cu un gest grandios. Dar nu mai apucă să-şi continue cuvântarea. Trăsura se opri lingă un perete stâncos şi gheboşat, personalul diligenţei coborî în grabă mare bagajele şi le depuse pe şosea şi, prin gesturi fără echivoc, sili călătorii să se dea jos fără să mai zăbovească – şi, înainte ca oamenii să-şi dea seama, vehiculul golit de pasageri porni val-vârtej şi se pierdu într-un nor uriaş de praf.

La spatele călătorilor uluiţi, se auzi o voce subţire în falset, ciudat de răsuflată:

— Vă aflaţi în partea dinapoi a unui miracol al naturii şi rog să mi se dea un mic bacşiş, să-mi mai îmbunătăţesc puţin sărăcăcioasa mea simbrie de paznic al acestei intrări. Atenţiune, treaptă!

întoarseră surprinşi capul: un bătrânel gălbejit şi cocoşat le făcu un semn prietenos apoi urmă:

— Domnii doresc, desigur, să ajungă pe drumul cel mai scurt la Gurkfeld? Cine n-a văzut Gurkfeldul, n-a văzut nimic. Veniţi vă rog!

Mucări fitilul lămpaşului şi o porni înainte în deschizătura pământului. Drumul era lunecos, ici şi colo, printr-o strungă laterală a uriaşului dom prin care rătăceau, duduia câte o cascadă.

— Aici e Oul, arătă călăuza spre o plăzmuire de

stalactite de o mărime grosolană. Se numeşte aşa după micul dejun pe care împăratul Franz binevoia să-l consume aici. La dreapta cei trei lei mirosindu-se între dânşii. Dincolo, embrionul cântând la pian. Iar dincoace Castravetele-Trâmbiţă.

Toată lumea se opri locului, admirând din politeţe alcătuirile spasmodice ale unei naturi buimace.

— Nu doresc cumva domnii sa se fotografieze?

Un bărbat cu o barba stufoasă şi ochi inflamaţi se ivi de după embrionul pianist şi aşează o ladă mare în faţă.

— Hihihi! râse sarcastic cocoşatul, în timp ce cu toiagul lui ascuţit la vârf culegea de pe pământul umed mucurile de ţigări. Nu-l credeţi! Lada e goală. Fotografia doar n-a fost încă inventată.

— Nemernicule' 1 urlă bărbosul. Individ suspect ce eşti! Fotografia încă nu-i inventată? Pe ce lume trăieşti? Domnilor, e adevărat: le copiez pe hâitie de zahăr-căpăţână. Mai iutii că procedeul acesta e mai ieftin şi al doilea dă acelaşi rezultate. Fotogra fiile in grup dau totdeauna aceleaşi rezultate.

Călăuza cea gheboasă sfârşise de căutat mucuri şi zori mai departe. După un răstimp, se făcu auzit de departe clinchetul unui clopoţel, mic şi gingaş şi totuşi anunţând fără putinţă de îndoială ceva important. Cyriak îşi ascuţi privirea. Şi intr-adevăr; după cc cotiră colţul următor, se aflară în faţa intrării unei staţii tipice de cale ferată. „Freyenfeld-St. Superan" se putea citi deasupra porţii, şi pe geamul lăptos al unui ghişeu: „Casa de bilete".

— Ca să vă lămuresc, căci se vede că sunteţi străin...

Era vecinul de bancă al lui Cyriak lingă care şezuse în diligenţă şi i se adresa acum pe un ton înăbuşit.

— Dar mai întâi permiteţi-mi: Janus Ştergeceaţă e numele meu. Şi acum. spre lămurirea dumneavoastră. Bineînţeles că avem şi un drum de fier în provin ciile din nord. Dar îl ascundem pe cât putem de publicul călător spre a stăvili o creştere nedorită a profesiunii de hangiu

în timpul vilegiaturii. în provinciile sudice de la şes, lucrul e din păcate greu realizabil. Aici, însă, în această regiune bogată în peşteri, mama-natură ne vine caritabil, la jumătatea drumului, în ajutor. Numai că trebuie să ne împărţim traseurile şi de aceea avem atâtea direcţii de căi ferate câte sisteme de peşteri legate între ele există, în felul acesta, totul se aranjează de la sine.

Nu ajunsese încă bine societatea pe peron, că sunetul clopoţelului se înteţi frenetic şi din noaptea muntelui se ivi, vâjâind, un tren. Patru locomotive gemând din greu, cam asemănătoare cu nişte plite joase – un model de maşina care nu era expus cu plăcere lumii din afară – , se târau aburind şi împrăştiind din belşug sub nasul călătorilor o cenuşă amestecată cu jar. Conductorii săriră jos, deschiseră nenumăratele uşi ale compartimentelor, şi anunţară, în bezna plină de fum, numele staţiunii. Copii înfofoliţi alergau de-a lungul trenului oferind tot felul de mărfuri: broscuţe vii, cioburi de piatră şi chiar apă proaspătă, deşi deasupra peronului curgea de la o înălţime necunoscută un jet de apă fină, rece ca gheaţa.

La o stâncă abruptă, aproape de capătul trenului, se stârnise gălăgie: câţiva călători fuseseră opriţi de un impiegat energic al staţiei să se folosească de closet cu motivarea, că, nu de mult, doi nenorociţi se pierduseră fără urmă în acel sinistru labirint.

Răsunară ţignala şi ordine de plecare. Cyriak se pregătea tocmai să urce, când de la celălalt capăt al trenului sosi în galop unul în uniformă:

— Străin? Străin I

Şi, dându-şi seama după privirile uluite ale lui Cyriak că rine din străinătate, îi puse sub nas un formular:

— Atunci semnaţi, vă rog. o declaraţie a tăcerii eterne!

Cyriak, văzându-se împresurat în acelaşi timp de un semicerc de măşti şi figuri ivite pe neaşteptate, nu avu

încotro şi vrând-nevrând semnă formularul.

— Ceva cârnaţi de contrabandă? behăi un indi vid cu ţăcălie satanică şi cu o privire atât de şaşie, încât nu i se vedea decât albul ochilor.

între timp, Cyriak se ocupa liniştit de completarea formularului. Ilârtia fu apoi luată în primire de patru eârtitori în potcapuri negre, care cercetară mai întâi foaia şi apoi îl măsurară îndelung şi cu priviri întunecoase. în timpul acesta mormăiau între ei. îşi încrucişară braţele şi se uitară în gol. După un răgaz, se apropiară de Cyriak doi funcţionari mai tineri, cu c casetă în mâini. îl siliră să-şi scoată vestonul şi să întindă mâna dreaptă. Cu multă grijă i se luă amprenta degetului gros. pe care cei patru inşi întunecaţi o examinară intens din toate părţile. îri cele din urmă, corectară câteva linii, apoi – desigur pentru a deruta pe nechemaţi – mânjiră întreaga foaie cu tuş negru şi, încă ezitând. îi permiseră lui Cyriak să-şi continue călătoria.

— Aţi avut noroc, îi şopti Ştergeceaţă în clipa când trenul se puse în mişcare. Astăzi au lucrat numai în mod oficios. Când lucrează oficial, se poartă cu mult mai sever. Caracterul oficial îl recunoşti de departe prin aceea că, pentru a fi pe deplin în gală, poartă o cocoaşă artificială, ceea ce măreşte cu mult gravitatea înfăţişării lor. Cu prilejul unor solemnităţi deosebite. se mai adaugă şi o jumătate de mască prevăzută cu un nas strâmb şi de o lungime exagerată. Tot aşa apar şi în Marele Consiliu pentru a-şi spune părerea. Este o instituţie cât se poate de înţeleaptă. Nimeni nu află cine a‘ vorbit şi nasul cel lung mai are în plus şi avantajul că e ca şi cum nu s-ar înţelege niciun cuvânţ. Vedeţi deci: în felul acesta parlamentul este absolut nevătămător, fără să mai fie nevoie să se renunţe la efectul lui decorativ.

De aci încolo conversaţia era mereu întreruptă de organele de control, la care, cu timpul, lui Cyriak începu să-i sară în ochi că, de fiecare dată, contro lorii următori făceau obiecţii la biletele de călătorie pe care

predecesorii lor le găsiseră în cea mai bună regulă. Biletul lui a fost de mai multe ori controlat sub lupe mari. ba o dată a fost măsurat cu un rnicrometru. Rezultatul a fost dictat unei comisiuni al cărei şef era un bătrân îndărătnic cu vată în urechi, dar care nu se lăsa atât de uşor convins. In sfârşit, au frânt un colţ al biletiâlui lui Cyriak, i-au dat foc şi au adulmecat mirosul de arsură. Abia acum situaţia părea clarificată.

Dar părea numai. Căci uşa se deschise din nou şi, în compartiment, intrară doi halebardieri urmaţi da.doi „cavali" purtând peste chipiu un cap de cal din carton presat; pe mantale erau zugrăvite două braţe, unul ţinând nişte dârlogi ai unui cal inexistent, iar celălalt o spadă pictată.

Ştergeceaţă, Palavragensis şi ceilalţi călători sa ridicară şi încremeniră în poziţie de drepţi, căci „cavalii" anunţau totdeauna apropierea unor funcţionari superiori. Unul din aceştia se şi înfăţişă după puţin, scăldat în aur, pălărie cu penaj şi perucă albă cu bucle lungi, sprijinindu-se într-un creion uriaş, aşa cum se văd uneori în vitrinele papetăriilor în căutare da inovaţii.

— De ce nu te scoli în picioare? se răsti domnul cel suspus la Pizzicolli care rămăsese la locul lui. Oare nu ştii cine sunt eu? Eu sunt braţul călător al lui

Skiis1! Sunt tot atât de bun ea şi Trul![60] [61]! Cutremură-te!

Cavalii îi însoţiră spusele eu priviri pline de ameninţătoare adeverire.

— Biletul dumitale!

Cyriak i-l înniână şi somptuosul bărbat triumfă promt:

— De unde-l ai?

— L-am cmnpărat de la ghişeul din Freyenfeld. St. Superan.

— Aşa, aşa! De cind se vând acolo bilete fără

60 Figuri principate la jocul de taroc.

61 Atu la jocul (le taroc, carte de joc dintre damă şi rigă.

stampila datei? Hai? Tare aş avea ehei să te dau imediat jos din tten 1 După aceea din partea mea n-ai decât să mori de foame pe drum. Da, să mori de foame!

— Nu permit să mi se vorbească pe acest ton f replică Cyriak cu o vehemenţă de loc potrivită cu firea lui blajină. Aşa sunt trataţi oaspeţii care vin dintr-o ţară vecină şi prietenă?

— Ţară prietenă, ţară vecină J îl luă în râs scăldatul în aur. Noi n-avem ţări vecine. Suntem singura ţară vecină din lume. Baga-ţi asta în cap, idiotule 1

— Asta-i prea de tot! sări Cyriak tremurând de furie şi gata să se repeadă la infatuatul demnitar care, clocotind de mânie, o luă din loc urmat de cavalii cu mantalele fluturânde. Cyriak întinse mâna spre plasa de bagaje, apucă prima valiză apropiată şi o aruncă după ei, dar nu nimeri pe nimeni.

In cădere, mica valiză se deschise. Un obiect rotund şi alb se rostogoli de-a lungul vagonului şi se sparse zornăind. Posesorul valijoarei dădu fuga spre uşă, ridică desperat braţele, le lăsă după câteva secunde sa cada şi se reîntoarse cu capul plecat la locul său.

— Ce mă fac! murmură el cu glas stins. Acum ce mă fac?

Cyriak îşi şterse năduşeala de pe frunte şi îşi ceru scuze.; bineînţeles că-l va despăgubi. Dar păgubaşul refuză dând din cap şi se prăbuşi frânt pe pernele banchetei.

— Nefericitule t se repezi acum rafinatorul public la Cyriak. Ce-ai făcut, nefericitule? Nu mai vorbesc de faptul că ai intrat în conflict cu directorul general al acestei reţele de cale ferată, ceea ce mai poate avea urmări supărătoare. Dar ai prefăcut în cioburi cea mai înaltă distincţie a acestui eminent bărbat... o pierdere ireparabilă...

Şi Cyriak află că era oala de onoare de care se servea noaptea un înalt funcţionar, scos cu cinste la o pensie binemeritată, şi că dânsul nimicise cu mâna ne

legiuită, cel mai nobil simbol al distincţiei ce statul o acordă numai funcţionarilor merituoşi de la gradul de Consilier de Curte în sus.

Cyriak făgădui posesorului deznădăjduit care pâângea cu sughiţuri să intervină la forul cel mai înalt pentru conferirea unui vas înlocuitor. (Oala de noapte fărâmată avusese forma unui omuleţ, un omuleţ voinic şi plin de viaţă.) Cum însă promisiunile lui se izbiră de o neîncredere glacială, Cyriak sfârşi prin a renunţa. Petrecu restul călătoriei moţăind cu spatele la ceilalţi şi nu mică îi fu uşurarea când trenul opri la Gurkfeld.

E drept că n-ar fi ştiut că sosise la Gurkfeld dacă Ştergeceaţă nu i-ar fi atras atenţia.

Cu uşorul lui bagaj de mână, urcă treptele unei scări întortocheate, surprinzător de largă, despre care presupuse că ar duce în felul acesta straniu, asemănător unui gang de metro, direct în lumea din afară. Spre mirarea lui, însă, se dovedi că ultima uşă pe care o deschise dădea într-un dulap care, în partea dreaptă, conţinea mai multe rafturi cu borcane de compot, Cyriak se uita zăpăcit în jur. Trecură secunde până să identifice în partea opusă a dulapului o altă uşă. O deschise şi se pomeni în clipa următoare într-o confortabilă cameră de dormit mic-burgheză în care nenumărate urme de încălţăminte plină de noroiul străzii erau de un efect niţeluş ciudat. Cyriak merse mai departe, pătrunse într-o circiumă în care o slujnică somnoroasă tricota la lumina unei lămpiţe, mai deschise o uşă şi se trezi în aer liber.

Piaţa gării din Gurkfeld. Cyriak se simţea oarecum surghiunit când se văzu întâmpinat de o beznă stranie. Amintirea umilitoarelor întâmplări din călătorie se redeşteptă într-însul. Formulare de discreţie – bănuială de cârnaţi prohibiţi – controlul fumului la bilete de călătorie – cavali şi procese verbale, nu mai lipsea decât duhoarea vrăjitorească sau chiar obligaţia de a avea un paşaport. Dar atât de tâmpiţi nu erau nici chiar cei din Tarocania! Şi, cu această liniştitoare recunoaştere,

Cyriak porni cu paşi mărunţi mai departe.

Gurkfeld. 20.000 locuitori, mănăstire de capuţini, castelul prinţului Heraldblazonski, vestite târguri de vite de St. Anastasius şi de ziua lui Nikodemus. fabrică de surogat de cafea a firmei Gianaclis frères... toate astea le mai ştia din vremea şcolii. Şi totuşi cât era de puţin!

Ploua liniştit şi trist. Patru felinare cu gaz ardeau tulbure şi împrejmuiau plictisite un monument. Cyriak se apropie cât putu de mult, dar inscripţia n-o putea descifra.

Intâlnire cu conspiratori

Când se opri intr-un luminiş ca să se orienteze, se auzi dintr-un mare muşuroi de furnici un „Pst! Pst 1” foarte desluşit. Nu, nu era o amăgire. Chemarea se repetă, grămada cafenie începu să forfotească şi, spre nemărginita mirare a lui Pizzicolli, se ivi din boltă un cap bărbos. Urmă apoi un trup şi treptat, se înfiripă în faţa lui în întregime un domn bătrân într-un surtuc zdrenţăros, care se întinse de-i trozniră oasele, tot scuturând de pe dânsul mereu alte grămezi de ace de brad uscate. Apoi scoase o pereche melancolică de mănuşi glasé şi îşi puse pe nas un rudiment de ochelari cu arc. Cyriak nu-şi amintea să mai fi văzut vreodată nişte ochelari atât de dezolanţi. Una din lentile lipsea cu desăvârşire, iar cealaltă era redusă la cel mult o treime, ceea ce silea pe purtător să aibă o privire videană şi saşie.

— Quarengriiller, rosti enigmatica apariţie. Ulfilas Xantokrates Quarengriiller e numele meu. După portul dumitale străin, recunosc că nu sunteţi de aici. Asta îmi dă curajul de a vorbi deschis.

Cyriak făcu involuntar un gest de refuz, dar îndoielnicul bătrân nu-i lăsă răgazul să răspundă:

— O, vă rog – fiţi fără nicio grijă – nu e ceva financiar. Bani am ou ghiotura... (şi scotoci buzunarul surtucului)... cu grămada – unde i-arn pus? — staţi puţin, asta o să vă intereseze.

Scoase din buzunarul mare şi diform al hainei o estacadă pliantă şi, nu fără mândrie, începu s-o desfăşoare.

— O latrină „claque”, stimate domn. Un closet capabil. Nu există nimic mai puternic pentru oamenii care trebuie să trăiască multă vreme în aer liber, cum sunt eu. Poate fi adaptat fără multă osteneală oricărei căderi de apă. Un produs demn de admiraţie al civilizaţiei. Şi doar o apăsare – ce surpriză! Pe jumătate pliat, partea de jos, o scoică imaginară căptuşită cu cristal conţine un peşte artificial de aur făcut din mătase, care s-ar părea că înoată, închipuind astfel o splendidă imitaţie de salon. Aşa ceva, omul din pădure preţuieşte mai mult decât toate frumuseţile naturii.

In timp ce vorbea, nu mai contenea să-şi scotocească buzunarele şi acum, după pumni întregi de ace de brad, scoase în fine la iveală un caltaboş gros; îl desfăcu tacticos, ţinând între dinţi un lemnişor care fusese pus de-a curmezişul la gura cârnatuhn.

— Slavă Domnului! Portofelul meu. Vedeţi şi dumneavoastră: o sumedenie de bancnote. Mărunţişul îl păstrez în cuiburile păsărilor. Nu, nu sunt cerşetor. Colecţionar de mucuri de ţigări, asta da, n-o tăgăduiesc, dar cerşetor nu.

Cu un gest larg, îşi scoase de pe nas rudimentul de ochelari şi se uită la Cyriak cu ochii mijiţi.

— L-am ofensat pe Skiis. Sunt un criminal politic şi colecţionar de mucuri de ţigări. Nu puteţi bănui cu cită pasiune practic colecţionarea de chiştocuri şi cât e ea de răspândită, mai ales la naţiunile romanice şi slave. Şi la eleni. Cunosc domni bogaţi, ba chiar mari angrosişti care se plimbă fuduli pe promenadă, având la capătul bastonului un ac subţire. Ochiul străluceşte

— aha, a zărit mucul. O scurtă împunsătură, un avânt elegant în înălţime – şi chiştocul nimereşte adeseori intr-un portţigaret de aur şi apoi, într-un boschet retras, unde se înalţă eventual bustul vreunui

bărbat de seamă, mestecat pe ascuns. Ei, tinere, ce ştii dumneata despre lume şi tarele ereditare 1

=- Şi pentru a practica un asemenea viciu v-aţi retras în locul acesta? îl iscodi Cyriak. neputându-şe dumeri cu privire la ciudatul pădureţ.

— Nu. Am ales, din motive politice, măreţia antic;’ a surghinului voluntar. Sub acest pieptar de eauciut

— îmi serveşte în pustie şi ca faţă de masă – bat< inima unui roman. (Coboară glasul într-un rnurmu conspirativ.) Pe reversul pieptarului este brodată <

lozincă revoluţionară. Oho! Dacă Skiis ar şti asta..» De altfel, nu sunt singur. Băgaţi de seamă!

Bătrânul scoase un mic corn de nichel din buzunar, îl scutură de talpă, îl băgă în barbă şi suflă în el producând un sunet care amintea de tânguirea unul catâr. Ecouri la fel de jalnice îi răspunseră şi, în câteva minute, se adunară numeroşi oameni ai pădurii. Dom« nii se recunoscură între ei după nişte parole ca participanţi la o şedinţă care se pare că avusese loc cu puţin înainte, lucru vizibil şi pentru un profan, judecind după felul satisfăcut cum se salutau. Erau reprezentate toate costumele posibile: lângă jobene turtite şi gambete decolorate, se zărea şi câte un turban, precum şi un gimnast în cămaşă fluturândă de sport, ici o redingotă, colo o pelerină bogat garnisită cu găietane a vreunui cavaler sau vesta stiriană a câte unui aristocrat austriac. Prezentarea se desfăşura în forma cea mai strictă; se putea auzi câte un nume cu răsunet, altele erau fără îndoială nume conspirative

— Numai nemulţumiţi, declară bătrânul cu furnicile; dar ia staţi – unde e luna?

într-o clipă, două din apariţiile acele neîngrijite înălţară în vârful unui par o lună decupată din fiârtie satinată.

— Nu-i decât un simbol, urmă bătrânul. Ţinem şedinţe numai la raza lunii. Opoziţie contra lui Douăzecişiunu h înţelegeţi, nud aşa? Vrem să readucem

lucrurile la sensul lor adevărat. Auziţi lătratul?

în clipa următoare veniră în goană trei potăi râioase. costumate în Skiis, Lună şi Pagat2. îmboldiţi de cei prezenţi, goniră în cerc şi se încăierară mârâind şi urlând.

— Un simbol al guvernului nostru! arătă satisfăcut bătrânul înspre spectacol. Să ne supunem oare

’ întâlnire la jocul de taroc.

s Figuri la jocul de taroc noi, ca oameni liberi ce suntem, acestor gealaţi aparţinând unei camarile a Curţii, şi ea divizată?

— Niciodată! Niciodată! răspunse grav corul.

După ce ecoul cutremurătorului jurământ se stinse, bătrânul se îndreptă cu importanţă spre Cyriak:

— Şi acum, străine, un sfat pornit din inima unor bărbaţi cu experienţă. Părăsiţi această ţară cât mai e vreme. Doi dintre ai noştri vă vor conduce la o trecătoare secretă din munţi – atât de secretă incit nicio hartă nu o indică. Ascultaţi-mă pe mine! Şovăiţi?

De fapt, Cyriak şovăia chiar. Mai mult încă: era hotărât să nu urmeze bunul sfat. Nu-i venea altă motivare în minte decât nepotolita lui sete de hoinăreală. Cum argumentul nu făcu nicio impresie, începu să povestească aventura lui nocturnă. Ceilalţi îl ascultară în tăcere. Intre timp, se aşezaseră la un foc de tabără, care, pentru evitarea mirosului trădător, consta din staniol colorat.

— Hm, Hm! făcu în sfârşit străvârstnicul. Aşadar aţi avut şi dumneavoastră îricurcături cu această infantilă hetairă-amazoană... Păi tocmai asta este ceea ce ne revoltă: această năpădire a ramurii puerile căreia, din păcate, i-a dat naştere sexul frumos pe lângă cel matronal sau chiar util-feminin. De aceea înţelepţii noştri înaintaşi au ţinut muieretul în decadenţă şi castitate, i-au dat îmbrăcăminte invoaltă şi l-au încins în corsete, ba chiar – o idee cu adevărat genială – în crinoline. Dar acum s-a zis cu toate astea. Acum virginalul-băieţesc s-a

eliberat din colivia lui şi e pe cale să înainteze fără oprire. Dacă va mai continua aşa, dragă domnule von Pizzicolli, va veni o vreme în care numai sexul slab va domni şi va pieri apoi fără nădejde de scăpare, în erudiţie şi demnitate. De aceea stindardele noastre tind să fie semnul de măreţie al celei mai severe bărbăţii: barba în vârful prăjinii! Din parte-mi şi în fruntea fanfarei, ca la ieniceri de exemplu, poporul cel mai masculin din lume, care purtau barba în coadă de cal...

în timpul acestei cuvântări, Cyriak se pregătise în taină să o ia din loc. Sări pe neaşteptate în picioare şi, în timp ce murmura câteva cuvinte ininteligibile de scuze, îşi luă rămas bun. în urma lui, răsunară câteva frânturi de blesteme – individ de ai lui Skiis", „tont", ba chiar şi „spion"; după care nu mai auzi nimic. Când întoarse capul, zări dispărând în muşuroaie de furnici sau în scorburi de copaci ultimii dintre conspiratori.

Homespun-ul domnului von Hahn

Philipp Bogumil Hahn, senior de Hennensieg, stătea în foarte jalnice raporturi cu îmbrăcămintea. Nu numai ca pasionat colecţionar de rufe indispensabile avea el adeseori ghinion – mai era pe deasupra urmărit şi de o fatalitate ca să zicem aşa textilă care, până la urmă, îl sili să scape din mână cârma statului sau chiar să renunţe la locul de unde obişnuia să contribuie la conducerea corăbiei statului. începutul acestei tragice evoluţii trebuie căutat cu ani în urmă.

Era o zi radioasă de primăvară pretimpurie. Cerul se boltea deasupra Vienei ca o plăsmuire de sineală cu frişcă, vrăbiile zburau în copaci, cotarle voioase lătrau, gheaţa topită plescăia din streşini, dinspre curtea exterioară a castelului venea zumzăit de muzică militară. Domnul von Streysand se folosea de pauza de prânz ca să facă o mică plimbare prin piaţă, când îi apăru în cale vizibila bujră dispoziţie a lui Philipp Bogumil von Hahn. Birocratul, de obicei atât de ţeapăn, ţopăi de-a dreptul spre el şi îl bătu pe umăr cu un gest pe atuncea încă

colegial.

— Dragul meu Streysand, mă poţi felicita! Mi-am luat un abonament de cavaler clasa Il-a cu indexul A la Svitek, cel mai elegant croitor bărbătesc din câţi am avut vreodată. Mă costă şapte sute de coroane bani peşin – dar ce nu capăt în schimb! Un frac complet, cu un pantalon fantezi în plus; o jachetă din eamgam prima, cu pantaloni vărgaţi şi vestă ca a vizirului din Stambul; un palton de iarnă cu căptuşeală roşie, cu guler de imitaţie de astrahan; şi un costum de „homespun". de dimie – un homespun, ce să-ţi zic...!

Pomenind de acest homespun, Hahn îşi lingea buzele de emoţie şi îşi întorcea ochii atât de exact spre cer, de parcă ar fi vorbit de noua dantură a ministrului său.

— Aşadar o adevărată capodoperă! încheie el. Şi cum arăt eu în aşa ceva, poţi să-ţi închipui. De fapt fetele îmi fac milă. Dar ce vină am eu că-mi stă atât de bine? Nu mai departe decât ieri am fost luat din spate drept excelenţa-sa domnul Kropatschek care, cum se ştie, provoacă la fiecare opt zile în saloanele noastre câte o încercare de sinucidere. De balet nici nu mai vorbesc.

Cu aceasta, domnul greţos de îngâmfat se pierdu printre plimbăreţi. Numai ici şi colo jobenul lui se ivea din mulţime, legănându-se în tactul muzicii militare ce nu contenea să bâzâie.

Patru săptămâni mâi târziu, pe când Streysand parcurgea din întâmplare parcul Esterhazy, îl zări pe conţopistul Curţii, odinioară atât de încrezător în viitor, gârbovit de mâhnire, sprijinit de balustrada unui mic iaz încadrat în marmură, fiecare fibră trădând un om dezgustat de viaţă. La întrebarea glumeaţă dacă nu cumva se gândeşte să se ofere drept hrană nimfelor din apă, Iiahn replică obosit:

— Svitek, făcu el cu glasul stins. Îţi aminteşti, nu-i aşa? A dat faliment, acest Svitek. Cele şaptesute de coroane ale mele – i-am plătit întreaga sumă deodată din

cauza rabatului – s-au dus pe copcă. Şapte paltoane cu gulere de imitaţie de astrahan mi-au fost adjudecate la masa falimentului. Şi toate mult prea mici. înţelegi?

Streysand înţelegea şi socoti că cel mai bun lucru ce are de făcut era să se depărteze, fără să tulbure prin consolări ridicule pe cel atât de crunt lovit de soartă. Făcu pe ascuns un semn către doi poliţişti din apropiere, atrăgându-le atenţia să nu-l slăbească pe Hahn din ochi.

Că temerile lui erau totuşi cam premature, putu constata chiar după câteva zile, când îl zări pe Philipp von Hahn şezând în faţa cafenelei Graben, cu o nună amestecând în neştire intr-o cafea cu lapte, cu alta ţinând cezar-crăiescul *Wiener Zeitung*, gazeta vieneză, cu foaia oficială în care fiece cuvâht este cântărit până la neverosimil. Plin de compătimire, Streysand îl întrebă dacă în fatala afacere cu paltoanele de iarnă a survenit cumva o soluţie spre mai bine. Hahn făcu un gest de satisfacţie, oricum rezervată:

— Ei da, oricât. Graţie legăturilor mele la Curtea superioară de justiţie, unde sânt „*enfant gâtâ*”, copil răsfăţat, am reuşit să schimb paltoanele în chestie pe haine de homespun – ştii doar cit de mult mă bucuram că o s-o am. Consilierul de curte Sauertrunk – va rezolva problema poate săptămâna asta încă şi, o dată cu luna mai, vor avea fetele ce admira! Caută derţi imaginează: haina are talia joasă de tot – un fel de compromis între jachetul care se poartă astăzi atât de mult şi redingotă. Şi unde mai pui minunata culoare a gândacului! Cică ar fi creaţia unei personalităţi din apropierea tronului...

Zicând aceasta, colţul gurii lui Hahn se strânse în cute slugarnice în direcţia castelului Curţii.

Sosi şi luna mai şi, odată cu ea, căldura unei veri pretimpurii, bogată în culise de nori arămii şi în uverturi de tunete. într-o seară lipicioasă şi caldă. Stveysand, care avusese nişte treburi de rezolvat la Schonbrunn, se întorcea prin parcul castelului acasă. Fulgere scurte zvâcneau fără întrerupere din cerul întunecat. Dangăte

de. clopot macabre, venind dinspre pusta depărtată a Ungariei, nu preziceau nimic bun. Printre uriaşele alei, cu aspecte prematur de colorate, se roteau vârtejuri de praf. Un ogar rătăcit, cu coada trasă jalnic între picioare, se repezi dintr-un mărăciniş urlând tânguitor spre cer. Nicio îndoială: pândea o catastrofă, poate chiar un cutremur de pământ. O pală de vânt fierbinte era gata să smulgă pălăria înaltă de mătase gri a lui Streysand; cu capul plecat, zori mai departe – şi cât pe ce să se izbească de un bărbat venind din direcţie opusă. Venind? Nu. ci stvud în faţa lui, cu poale)«* fracului în. vânt. o imagine sumbră, un at doilea Paganini, cu mâna sprijinită de soclul prăfuit al unei alcătuiri monumentale de trofeu, aşa cum se pot vedea în faţa sălii de onoare a „Gloriettei" de la Schonbrunn.

Preţ de o clipă, domni o linişte mormântală. Numai câteva pietricele se desprinsevâ din sculptură, acel hibrid conglomevat de coifuri romane, scuturi, stindarde şi alte vestigii ale vanităţii meridionale. Apoi zgomotului fărâmicios i se alătură un geamăt ieşit din gâtlejul ce stătea acolo. In acea apariţie descompusă, Streysand îl recunoscu pe domnul von Hahn.

— Dacă vei citi în curând în. gazete – se auzi o voce sepul[rală – despre o descoperire înspâimântătoare în canalul Dunării, să ştii că e vorba de Philipp Bogumil Hahn t

O prăvălire lugubră şi prelungă de tunete părea să dea cuvintelor sale o confirmare plină de preziceri funeste, iar dezlănţuitul siroco măturând totul în cale, îl modela ea pe sculptura unui schelet sub bălăbăneala unui frac.

— Păi arăţi mizerabil, dragă Hahn, zise Streysand într-o doară. Dar acum repede, înainte de ne surprinde vijelia! Hai cu mine în sala „Gloriettei"!

Acolo, Hahn nu mai putea ascunde multă vreme pricina deprimării lui.

— Costumul de homespun! repetă el de câteva ori

una după alta cu voce stinsă. Homespunul!

Apoi, după un oftat sfâşietor:

— Of, dacă aş fi dat ascultare colegilor mei Miichtelmann şi Tschapski şi mai ales lui Marchese Calboli 1 M-au avertizat cu toţii împotriva abonamentului!

Şi ce povesti el pe urmă, făcea ca profetul Ieremia să pară în comparaţie cu dânsul un biet umorist.

La început, costumul de homespun îi făcuse într-adevăr plăcerea la care se aştepta. Dar într-o zi buna lui mamă, pe când luau împreună ceaiul, adulmecă aerul în chip ciudat.

— Philipp, îi spuse ea, ai călcat în ceva. Du-te rogu-te afară şi şterge-ţi bine ghetele. Dacă răposatul tău tată ar şti asta! Era pedant că acurateţa însăşi!

După executarea întocmai a dispoziţiei materne, se reîntoarse la masă.

— Nu era nimic, mamă.

— Bine 1

Continuară să mănânce, bătrâna mai tăcută ca oricând. In cele din urmă, zise dând ceaşca de ceai la o parte:

— Philipp, asta nu se poate. Sunt o femeie în vârstă şi am mai simţit eu în viaţa mea mirosuri – dar ăsta e insuportabil. Am locuit cu tatăl tău ani de-a rândul la Fiume, în garnizoană, unde ai văzut şi tu lumina zilei – şi nici măcar acolo nu mi s-a întâmplat aşa ceva. De altfel, am vrut să te botez Piomeo, ăsta fusese idealul meu. Tăticul tău nu mi-a dat voie.

îşi şterse o lacrimă pe furiş şi urmă:

— Era foarte bisericos şi, urmând sfatul capelanului regimentului. Pater Sclâifkovits, s-a hotărât pentru Philipp. Sfântul acesta este cu plăcere invocat contra unei duhori pestilenţiale, bruşte şi inexplicabile şi de aceea se bucură în sud de cea mai mare trecere. Cum îţi spuneam: acolo ni se urcau în nas tot felul. Mai ales în lungile seri de vară când, după vreun colţ, o flaşnetă

cânta „*Ultima roză*”. Dar niciodată, Philipp, auzi tu? niciodată nu mi s-a întâmplat ceva asemănător cu ceea ce se întâmplă azi cu tine. E pe-atât de adevărat pe cât sunt eu născută baroană Stoppselbach!

Dădu din nod din cap şi reluă:

— Se vede că ai călcat intr-o murdărie. Te rog, mai du-te o dată afară şi caută mai bine!

După un răstimp, fiul reveni:

— Zău, mamă dragă – nu găsesc nimic şi nici nu ştiu de unde vine mirosul.

— Philipp! se supără bătrâna doamnă. Philipp! Acum începi să mai şi minţi. Nu ţi-e ruşine? La vârsta ta? Ştiu, ştiu – şi îşi şterse eu batista dantelată ochii decoloraţi – , ţii totul secret în interpretarea exagerată a îndatoririlor tale de serviciu. Aici, însă, în salonul mamei tale, găsesc că-i deplasat. Unui adevărat bărbat i-ar sta mai bine să recunoască sus şi tare: da, am călcat într-o murdărie!

Ultimele ei cuvinte aveau o intonaţie aspră.

— Te rog, mamă – convinge-te singură!

Şi uscăţivul bărbat începu să joace un ceardaş care poate că ar!i fost mai potrivit intr-un minister maghiar la prezentarea unor acte deosebit de importante.

’ Mama îşi mânui cu îndemânare lomionul.

— Nu înţeleg, zise ea. Dar mirosul porneşte de la tine. Ia sună să vină fata!

Philipp se supuse. Slujnica apăru, făcu câţiva paşi înspre masă şi se opri confuză locului.

— Anim! făcu bătrâna doamnă cu mină severă. Anna, e aici mi miros urât sau nu?

— Să nu-i fie doamnei baroane ou bănat... dar ţi se face rău.’

— Cercetează de unde vine mirosul, Anna!

Şi. diţpă o scurtă adulmecare, Anna strigă:

— Maică Precistă, asta-i de la haina domnişorului...!

Avea toată dreptatea. Era noul homespun de culoarea gândacului de la care pornea această infamă şi inexplicabilă duhoare. Nu cumva ştofa era impregnată?

Şi dacă da, cu ce? Sau ce altceva să se fi întâmplat?

în orice caz ceva monstruos. Căci costumul continua să duhnească în chipul cel mai mârşav. Şi ce era mai grav: nu mirosea constant. In unele zile – îşi continuă ilahn tulburătoarea povestire adresându-se domnului de Streysand – n-a existat niciun motiv să te plângi. Apoi iar, pe neaşteptate, devenea insuportabil. Era atât de grav. incit, în tramvai, oamenii îşi întorceau mustrător privirea, depărtindu-se de el, şi copiii mici începeau să plângă. A trebuit să înghită cvi acest prilej câte un cuvânt mai tare pe care în alte împrejurări l-ar li spălat cu sânge...

îu stârşit, după lungi şi dureroase investigaţii, a stabilit că intermitentele fenomene odorante se orientau după vreme. Şi de-aci până la dezlegarea enigmei, nu mai era deeât un pas. Dnnia de culoarea gândueului fusese în mare parte ţesută din păr de câine care este la fel ele potrivit că şi resturile pe care le mătură bărbierii şi din care, precum se ştie, se produc, cele mai scumpe stofe englezeşti. Cui cercetează cu dragoste natura, fără îndoială că nu i-a scăpat mirosul rău pe. care-l răspândesc chilii plouaţi – în special cei cu părul lung curii sunt câinii bemardini, şi cit? necazuri provoacă ei în această stare. Nu rareori sunt sursa celor mai grave neînţelegeri, ba chiar a unor ireparabile dezbinări familiale.

Devenise deci notoriu de ce costumul secretarului de Curte, Philipp von Hahn, prezicea cu pertinentă certitudine, totdeauna cu o zi înainte, variaţiile atmosferice, punând astfel în umbră orice barometru. In amărăciunea lui. modestul Hahn găsea în această împrejurare un pic de mângâiere. Cu timpul, însă, şi această neînsemnată bucurie ce i-o făceau însuşirile barometrice ale acestui costum al lui Nessus 1 îi fu înveninată prin aceea că, clipă de clipa, uşa cancelariei lui se deschidea şi se iţea printr-însa câte un coleg care nu venea pentru a-i spune „bună ziua” sau „am onoarea”,

ci doar ca să vadă – aşa cum se exprima stereotip limbajul ministerului – „dacă pute cocoşul” 8. Se ştia atunci în mod oficial dacă se va putea ieşi sâmbătă la iarbă verde sau altundeva... Mai ale diurniştii Schwănzeltritt şi Schleimhascher8 aveau neîncetat grijă să-l expună pe Hahn acestor înjositoare pronosticuri meteorologice. Dar cele mai neplăcute erau vizitele secretarului de Curte Wysnjowsky, individ care-l invidia în secret pentru răumirositorul, dar vestitul său costum (ca polonez ce era, celebritatea conta ca tot ce preţuia mai mult). Pe de altă parte, în acest pahar de pelin amar picurase şi un strop de satisfacţie: excelenţa-sa ministrul îl tri-

’ Cămaşă înmuiată în sângele centaurului Nessus, ucis de Hercule.

s *Ilahn*, în germ. – cocoş.

8 Nume eu un anumit înţeles, cum ar fi de pildă *Linguşesc*» şi F *lecăreanu*.

misese o dată special pe preşedintele de Consiliu».să-l miroase şi el.

. Cu aceasta, domnul de Streysand îşi încheie relatarea celor încredinţate lui către nefericitul Hahn în seara aceea vijelioasă, la Schönbrunn, în mijlocul neîncetatelor bubuituri ale elementelor naturii.

Fragmentele reproduse iac parte di» volumul *Tarockankche*

Miniaturen (*Miniaturi tarokaniene*), editura Stiasny, Vierea.

In româneşte de. I, *Cassiim-MUiiitaru*

ALFRED KUBIN

Născut la 10 aprilie 1877. la Leitmeritz (Boemia); moare la 20/august 1959 la Zwâckledt lâugă Scharding (Austria superioară). Studiază artele plastice la München. Suferă un subit şoc nervos, vecin’ cu nebunia, la moartea logodnicei sale.

1902: prima expoziţie de grafică la Paul Oassierer. Berlin. Patru ani mai târziu, achiziţionează micul castel

baroc de la Zwâckledt, în apropierea graniţei germane, unde-şi petrece restul zilelor, lucrând. Vizitează în repetate rânduri Boemia, locul de naştere, şi Praga, care-l atrage şi-l fascinează. Ca şi Meyrink descoperă aci o sursă fertilă de inspiraţie. E unul din creatorii expresionismului, stabileşte legături cu Klee şi Kandinsky şi conduce. în asociaţie, celebra revistă *Der Blaue Reiter* (*Călăreţul albastru*), 1912.

Ca mulţi alţi pictori şi graficieni austriaci, Kubin şi-a deschis drum şi în istoria literară. Lucrarea sa de căpetenie *Die andere Scite* (*Cealaltă fată*), 1909, e ilustrată cu 50 de desene proprii. Cartea, evocând dispariţia unui oraş fantasmagoric, Peole, a produs vâlvă la vremea ei. Câţiva ani mai târziu, Kafka, scriind *Castelul*, a luat drept model unele episoade ale romanului *Cealaltă fată*. Atmosfera de groază, senzaţia de clar-obscur, fantasmagorica dispariţie lentă a unui imperiu spectral, redate într-un stil în care întreaga gamă a grotescului este mânuită cu deosebită măestrie, halucinanta spaimă pe care o declanşează domnia invizibilului şi totuşi pretutindeni prezentul tiran Claus Patera, nu erau străine sensibilităţii lui Kalka. încă o dată s-a adeverit că ceea ce fusese considerat drept produs al unei fantezii maladive, a fost, în realitate, ecoul literar al unui proces real, social şi istoric.

ALTE OPERE: *Der Guckkasten* (*Stereoscopul*), povestiri, 1925; *Vom Schreibtisch eines Zeichners* (*De la masa de scris a unui desenator*), eseuri, 1939; *Abenteuer einer Zeichenfeder* (*Aventurile unei peniţe de desen*), 1941; *Nüchterne Baladen* (*Balade lucide*), 1949; *Abendrot* (*Amurg*), culegere, 1950; *Phantasien im Böhmerwald* (*Fantezii în pădurea boemă*), 1951; *Dämonen und Nachtgeschichten* (*Demoni şi povestiri de noapte*), 1959.

CEALALTĂ FAŢA

Cel mai neliniştitor lucru însă era acel proces nespus de enigmatic care începuse să se desfăşoare prin

înmulţirea anormală a animalelor, proces care continuă neîntrerupt accentuându-se din ce în ce mai tare şi care ajunse să fie cauza ruinei definitive a împărăţiei visurilor: fărâmiţarea. Totul căzu pradă acestei fărâmiţări: clădirile, din materiale atât de deosebite, obiectele adăpostite în ele, toate lucrurile ee-l costaseră pe stăpânul lor bani grei de aur, totul era menit pieirii. In toate zidurile se iviră crăpături, lemnăria deveni putredă, fierăria hi cotropită de rugină, luciul străveziu al sticlei se înceţoşa, ţesăturile se descompuseră. Tezaure întregi de artă căzură pradă unui irezistibil şi lent proces interior de distrugere, fără ca cineva să fi putut descoperi motivul valabil al acestei evoluţii.

O boală a materiei neînsufleţite. In cele mai bine întreţinute case dădeai de putregaiuri şi de mucegai. O materie necunoscută, dizolvantă, trebuie să se fi aliat în aer, căci chiar alimentele cele mai proaspete, laptele, carnea şi mai târziu şi ouăle se acreau şi se stricau, după trecere de eâteva ceasuri. Zidurile multor case începură să se crape, silind astfel pe locuitorii lor să le părăsească în grabă.

La toate a%tea se mai adăugară şi furnicile. în fiece crăpătură, în fiece cută, în haine, în portofele şi în pat, pretutindeni dădeai de ele. Erau de trei feluri: negre, albe şi roşii ca sângele. Negrele, care alcătuiau specia cea mai mare, mişunau prin toate crăpăturile zidurilor precum şi în locurile deschise, oriunde puneai piciorul. Albele, care erau mult mai primejdioase, transformau grinzile în făină. Dar cele mai periculoase erau, fără îndoială, cele roşii, care se cuibăreau totdeauna în corpul omenesc. La început, scărpinatul era privit drept o necuviinţă. Te scărpinai pe socoteală proprie. Dar ce poate face omul eând simte cum îl mănâncă pielea? în cartierul franţuzesc lumea se scărpina de mai demult. Am râs de ei, dar, curând. am făcut şi noi la fel. Chiar soţia excelenţeisale preşedintele guvernului, a dat. plină de curaj, -primul exemplu, cu prilejul unei serate.

Nu mai era chip să îndepărtezi balega animalelor de pe uliţe şi nici praful dinăuntrul caselor. Se înmulţeau din ce în ce. oricât de desperate măsuri se luau împotrivă. Dacă periai sau bateai hainele, tot materialul din care erau făcute se descompunea. Ceea ce mă mira totuşi era că oamenii aceştia ai visului nu-şi pierdeau buna lor dispoziţie.

Aşa, de pildă, doamna Lampenbogen era de un optimism imperturbabil. întregul corp ofiţeresc frecventa casa ei. până la cel mai tânăr sublocotenent. Poate că acesta din urmă mai gângăvea încă: „Prea stimată doamnă", dar ea nu mai avea pretenţii prea multe. în cele din urmă ea se mulţumi şi cu omagiul paturilor de jos ale poporului. De multe ori. pe stradă, am urmărit-o în timp ce executa obişnuita ei manevră cu ridicatul fustei. Oamenii, curioşi, rămâneau locului în timp ce câinii se luau după ea. Cu ăştia nu era de glumit. Odată am văzut un dulău cum îi rupsese rochia. Speriată, ea o luase la fugă şi pierduse pe m o scrisoare mototolită. Am ridicat-o şi am citit-o, i târziu.

„Draga mea regină a furnicilor!

Şi acum sint încă beat de fericire şi, închizând ochii, rut in amintire toate splendorile tale, In visul meu Şşti, aşa cum ai fost şi înainte, stăpâna mea. Cum i dormit P Desigur puţin, ca de obicei! *închipuieşe-ţi însă că am găsit în sfârşit un mijloc, ca să mă pot cel puţin întinde liniştit. în dulapul de haine, răsturnat, se presară, înalt de un cot, praf de insecte... apoi se aşterne o pătură... iarăşi praf... încă o pătură* (*cămăşile de noapte la modă, care se pot închide şi jos cu nasturi nu fac doi bani*). *Dulapul se închide, de îndată ce te-ai culcat în el. O gaură mică* (*în formă dc inimioară*) *căptuşită cu o sită împotriva muştelor garantează pătrunderea aerului trebuincios*.

Te rog. nu-mi mai expedia scrisorile la hotel, nu pot suferi banda americanului. Mai cu scamă Jacques e un adevărat pungaş. Şi apoi, bucătăria s-a prostit de tot în

ultimul timp. De acum încolo am să mă opresc în fiecare amiază la cafeneaua din Strada Lungă. Aşadar scrisorile H.v.B. trebuiesc îndrumate acolo, fără a fi însă încredinţate Ini N.C.. care nu merită încredere şi care, pe deasupra mai e şi obraznic, de când c în slujba blestematului dc american.

Salută oare grăsunul tău faptul că ultimul său chiriaş s-a mulat'?

Frizerul vrea şi el să închidă, şi totuşi prinţesa nu plăteşte prea mult. L-am văzut astăzi pe soţul tău în trăsură. Tocmai atunci însă avea de lucru cu paraziţii ăştia supărători, a.şa că n-a avut cum să mă vadă.

Aşadar astăzi la nouă te aştept. în dosul tufei de trandafiri. Vai, ce pleşuvită e ca acum!

Al tău. al tău Hectar

N.B. Tot mai primesc scrisori anonime, în can vorba de tine... ce rău o cunoaşte lumea pe Mei mea 1"

Nu trecu mult şi toată lumea purta cu sine bai naşul cu praf împotriva insectelor. Şi, dacă înaini^ vreme oamenii visului fuseseră copleşiţi de patim jj somnului, acum în schimb aproape că nu mai do meau de loc. Nervoşi, cu obrajii acoperiţi de o rc 3 şeaţă bolnăvicioasă, umblau brambura până târzi după miezul nopţii, prin oraş. Pe străzi erai mai apărat decât în casele dărăpănate. In ultimele zile, pofta de imperechere a animalelor atinsese cel mai înalt grad. In toate ungherele întunecoase, în apă şi în văzduh, vedeai imperechindu-se făpturile cele mai deosebite. Grajdurile răsunau de nechezări, de măcăit şi de grohăieli. Un taur care, la vederea vacilor menite tăierii, se înfuriase, se repezise asupra măcelarului şi-l strivise de zid.

Americanul aţâţa ura şi vrajba, bătându-şi joc de toate. Puţini mai rămăseseră care credeau în Dumnezeu.

Măsura timpului îngăduit nu mai era ţinută în seamă. Arareori se mai ducea câte unul în vreo celulă, dar nu rămânea nici măcar jumătatea de minut prescrisă. 11 vedeai cum numaidecât ieşea de acolo.

Ştiam acum că sfârşitul ţării visurilor se apropia în mod irevocabil.

Intr-o noapte auzii pe acoperiş un pufăit şi o mârâială înăbuşită. Şi, îngrozit, am văzut cum un leopard uriaş strivea tocmai un iepure. Auzeam pârâitul oaselor şi simţeam cum mă trece un fior de gheaţă. Odăiţa mea nu mai era de loc plăcută; avea două răni mari, căscate, în perete, de unde, seară după seară, la intervale regulate se vedeau părţile posterioare ale unor gândaci, totul dând impresia unei frize. O pereche de prihori îşi făcuse cuib în ceşcuţa meâ

(}r îitru cenuşă. Creaturile acestea mititele erau cu n) ţul paşnice şi-mi răsplăteau ospitalitatea cu cântul r. Din păcate, bucuria fu de scurtă durată, căci.h şoim obraznic, pătrunzând ca fulgerul înăuntru mi ucise într-o zi bărbăţelul. într-una din cele din urmă seri, când, înainte de ’ – mă culca, descoperisem sub plapumă doi scorpioni ’ şi vânasem o sumedenie de alte goange, mi s-a înjcâmplat ca scândura ce-mi slujea la trasul cizmelor să ¡se descleieze. Am luat foarfecă, dar ea era mâncată de ger. Abia atunci am văzut că hârtia mea era plină de mucegai, iar riglele, epava unei mese de desen şi scrinul cu trei picioare, erau ciuruite de viermi şi putrede.

Dar eu, cum arătam eu oare? Destul de ciudat. Noroc că mai alergau şi alţii, odinioară curat şi cu gust îmbrăcaţi, tot atât de jerpeliţi pe stradă, ca şi mine. Toţi aveau mucegai pe haine şi pe încălţăminte. N-avea niciun rost să încerci cu spălatul şi cu răzuiala. Totul apărea numaidecât din nou. Stofele hainelor se subţiară, începură să se destrame şi se desprindeau fâşii, fâşii de pe noi. în sfârşit, noi, bărbaţii, mai răbdam asta cu destulă demnitate, dar bietele femei... mai bine să tăcem!

Nu mai era cu putinţă să deosebeşti ziua de noapte şi, cu greu te puteai descurca în mijlocul acelei invariabile lumini cenuşii de amurg. Cum toate ornicele ruginiseră şi nu mai mergeau, nu aveam nicio posibilitate

de a măsura timpul. Iată de ce nici nu pot să arăt cât a durat starea aceasta de descompunere. Ici şi colo mai vedeai câte un animal de pradă lihnit şi jigărit, dar, la apropierea omului, o lua la fugă cu coastele lipite de trup şi cu coada-ntre picioare. Din unele unghere prăfuite puteai să tragi afară şerpi întregi uscaţi.

Pentru a împiedica izbucnirea vreunei molime, locuitorii oraşului visurilor primiră porunca să arunce toate cadavrele în apele râului. Dispoziţiile acestea însă nu puteau fi executate decit în foarte mică măsură, neîncumetându-se nimeni să mai pătrundă în casele ce ameninţau să se dărâme. Puii ţie iepure şi de şerpi cloceau în gropile lor tainice şi infectau oraşul. In faţa porţilor lui te întâinpina un miros de cadavru. Jumătatea de sus a caselor Lâmpenbogen, în care locuiau atâţia chiriaşi, începuse să se dărâme: Singuri, un şemineu lung de piatră şi un perete, rămăseseră în picioare. Puteai să vezi întreagă secţia transversală a locuinţelor; pe tapetul înflorat al fostei noastre camere de dormit, mai atârnau câteva tablouri. Şi. printr-o gaură mare, triunghiulară se zărea plafonul murdar al camerei de gală a prinţesei.

Lăptăria devenise o pradă a bureţilor ce crescuseră prin ferestre şi uşi stricând toată înfăţişarea clădirii şi atârnând în zdrenţe mari, albicioase din ferestruicile acoperişului. Căsuţa de lemn a paznicului din preajma apei se prăbuşise sub povara muşchiului ce cotropise întregul acoperiş.

Cafeneaua muri întocmai ca o cocotă care îşi dă silinţă să-şi păstreze înfăţişarea exterioară până din colo de moarte. Pe dinafară părea că e încă în stare bună; înăuntru însă era plină de dărâmăturile catului de deasupra şi ale mansardei. E curios cum de rămăsese neatins geamul unei ferestre, prin care ţinteai să vezi două grămezi mari de furnici. Afară de asta mai vedeai o pereche de oscioare albe şi între amândouă se afla o măsuţă de şah, pe tăblia căreia figurile arătau un prea

frumos şah mat.

Pe străzile pustii, m-am îndreptat – era un drum pe care înainte vreme îl făceam cu deosebită plăcere – spre malul râului. Aici aveai aceeaşi privelişte jalnică. în dreptul hingheriei era o putoare de nedescris, aşa că a trebuit să due la nas şi la gură zdreanţă ce-mi slujea drept batistă. Zidul împrejmuitor al curţii se prăbuşise într-o parte şi, îndărătul molozului şi dărămăturilor zăceau maldăre întregi de cadavre de animale. Pe o întindere mare, de jur împrejur se auzea un bâzâit neîntrerupt şi, la fiecare pas. te loveai de milioane de muşte verzi, puturoase. Am coborât până pe malul apei ca să pot respira. Era singurul loc în care mai puteai să rezişti. Cât priveşte stabilimentul băilor, aproape că nu mai rămăsese nimic din el. Mai vedeai în apă doar câteva scânduri şi eâţiva pari, acoperiţi de nămol verzui şi de melci. Deodată, s-a făcut lumină şi când, grozav de speriat, mi-am întors privirea, am văzut că moara ardea. Ferestrele erau pline de lumina orbitoare a focului. Grmzile putrede pârâiau şi trozneau. Din acoperişul ţuguiat de şindrilă ieşea fum, o flacără marţi ţâşnise înspre cer şi,, cu o trosnitură groaznică, peretele din faţă se prăbuşi şi el. înăuntru, moara era luminată şi maşinile ei în plin lucru. Puteai să vezi în ea. întocmai ca într-un trup omenesc deschis. Roţile încă mai zuruiau, pietrele de moară se învârteau, pâlniâle tremurau, iar praful de făină presăra o ceaţă uşoară în mijlocul jarului. Flăcările cotropeau lacome treptele şi scările putrede şi, încet, încet, în pofida împotrivirii, lucrurilor, toate părţile, una după alta. căzură în nemişcare, întocmai ca măruntaiele unui muribund.

Lada cea mare de făină fu cea din urmă care se prăbuşi în flăcări şi, pe locul unde stătuse ea, văzui o pereche de cizme înalte, răsfrânte, în care mai erau înfipte nişte picioare pe jumătate putrezite – grinzile în flăcări îmi ascundeau restul – iar în spatele meu auzi un glas găunos:

— Eu am făcut asta! E pentru a patra oară că am făcut-o şi am s-o fac mereu!

Era morarul. Luă o priză de tabac, scoase din buzunar un brici, încercă tăişul şi îşi tăie beregata. Căzu la pământ şi sângele începu să i se scurgă pe piept de parcă ar fi ţâşnit dintr-un izvor. Chipul i se schimonosise luând o înfăţişare diavolească.

Hoţii, care se strecurară în capela mănăstirii, au spart dulăpioru! altarului şi cu mâinile lor obraznic* au furat relicvele incrustate cu pietre scumpe. Călugăriţele n-au fost în stare să zădărnicească spargerea, ele înşile afindu-se la ananghie, O liotă de schilozi şi de neputincioşi, care, venind mereu să se înfrupte din ciorba ce li se dădea de pomană, ajunseseră să cunoască bine toate ungherele mănăstirii, năvăliră înăuntrul spitalului. Ameninţările şi pretenţiile acestora de a li se da alimente, fură respinse de maici, care, şi ele erau lipsite de toate. Râzând şi plini de obrăznicie, cerura atunci să fie în altfel despăgubiţi. întocmai ca într-un sabat vrăjitoresc dezgustătoarele brute, ce şchiopătau şi se târau, veneau din ce în ce mai aproape de ele. O fată frumoasă şi încă tânără de tot, încercă să se apere şi lovi pe unul din nemernicii aceştia, care avea o guşă dublă, scoţându-i un ochi. Ca pedeapsă, o legară şi o întinseră pe un pat de fier. Nişte făpturi colcăind de păduchi, eu nasurile mâncate de cancer, cu ochii plini de puroi, cu buboaie cât pumnul de mari, râioşi, se aplecară peste fecioara ce fusese legată care, în timp ce era pângărită, înnebunise şi apoi îşi dăduse sufletul. Celelalte călugăriţe se supuseră de bunăvoie soartei implacabile. Singură stareţa, în vârstă de optzeci de ani, fu cruţată de această încercare, desigur de pe urma rugăciunilor fierbinţi pe care le adresase cerului.

Cealaltă faţă (*Die andere Seite*), e un fragment din romanul cu, acelaşi titlu, apărut la editura Georg Müller, München, 1909.

In româneşte de

Lazăr lliescu

KARL KRAUS

Este unul dintre cei mai de seamă critici culturali şi poeţi, conştiinţa morală a Vienei, în prima jumătate a secolului, până la moartea sa (12 iunie 1930).

S-a născut la 28 aprilie 1874 la Gitschin în Boemia, dar de la vârsta de trei ani a trăit la Viena, devenit oraşul său spiritual. A studiat dreptul şi filosofia, fără a duce însă studiile la capăt. Viaţa agitată a oraşului imperial şi epoca de vogă a Burgtlieater-ului l-au înrâurit profund. După întreruperea studiilor şi o încercare neizbutită de a deveni actor, s-a dedicat pentru tot restul vieţii literaturii, colaborând mai întâi la diferite ziare şi reviste, printre care vestita *Neue Freie Presse*, pe care, ulterior, l-a combătut cu vehemenţă. îşi descoperă de timpuriu înclinaţiile pamfletare, concretizate mai ales în broşurile *Die demolicrte Literatm* (*Literatura demolată*), 1896, şi *Eine Krcme fur* Zion (*O coroană pentru Sion*), 1898. Opera propriu-zisă a vieţii sale constă însă în întemeierea şi redactarea revistei *Die Fackel* (*Făclia*) care a apărut între anii 1899-1936. In primii ani, Kraus admitea aci şi colaborări, mai târziu însă, din 1912, timp de 25 de ani, a redactat de unul singur întreaga revistă. Prima sa mare polemică o are cu Maximilian Hărden, a cărui revistă

Die Zukunft (*Viitorul*) fusese o pildă demnă de urmat pentru tânărul Kraus. In această polemică se punea problema depăşirii unui model, încă. în viaţă: Harden şi a altuia care decedase, Heine. După părerea lui Kraus, Heine a fost unul din reprezentanţii „foiletonâsmului", una din marile racile spirituale ale epocii. Daca în genere critica lui Kraus la adresa lui Heine este lipsită de temei, cea îndreptată împotriva spiritului gazetăresc al vremii îşi găseşte întru totul justificarea. „*Tot ceea ce* s-a *tipărit, in decursul unei singure zile in ultima jumătate de veac a însemnat un act împotriva culturii pe care nu-l poate compensa nici chiar aportul pe care Goethe l-a adus*

culturiispune Kraus. In prelegerea *Ne,strop und die Nuchwelt* (*Nestroy şi epigonii săi*), 1919, urci dud exemplul lui Nestroy, Kraus şi-a expus punctul de vedere asupra satirei: o neabătută luptă împotriva oricărei forme de aculturalitate. constrângere şi prostie, O astfel de bătălie trebuie să fie animată de conştiinţa clară despre limbă şi morală, de rigorism moral, eliberat de constrângerea vreunui sistem. Kraus, se ştie, era un adversar declarat a tot ceea ce reprezenta sistem sau eşafodaj ideologic.

Terenul şi tinta criticii lui Kraus le-au constituit limba ca organism, eronata folosire a ei, „prostituarea"' ei. Frazeologia sinonimă cu escamotarea adevărului reprezenta pentru Kraus marea racilă a epocii, în care cuvintele substituiau până la desfiinţare, realitatea. Cuvântul folosit greşit creează o lume de aparenţe, lume văzută parcă printr-o fereastră opacă, văduvită complet de splendorile ei multicolore, în plină înflorire. De pe urma abuzului de cuvinte rămân doar abstracţii false. *„Presa, prin relatările ei, prin articolele de fond, comentariile şi ştirile ei creează o altă lume-surogat care înăbuşe realitatea*" (E. Fiscber). Acest adevăr şi-a găsit confirmarea deplină

Îţi»

în vechea Austrie, prin aie cărei fisuri se insinua, năpădind spiritele sensibile, golul. Sau, cum spunea Kraus: „Sini *convins că faptele nu se mai petrec' cu adevărat, doar clişeele verbale continuă să lucreze ca de la sine. Putregaiul realităţii e vizibil în fraze. Duhoarea timpului se simte în duhoarea frazei* Prima mare victorie a unei asemenea frazeologii a constituit-o, după părerea lui Kraus, primul război mondial, satirizai de altfel şi în drama sa de proporţii gigantice *Vie letzten Tage der Menschheit* (*Ultimele zile ale omenirii*), 1922, care are ou mai puţin de 800 de pagini şi 55 de personaje istorice, toate, începând cu împăraţii Franz losif şi Wilheiro şi până la ultimul gazetar vorbind în citate, care dezvăluie

adevăratele substraturi ale războiului; idealuri false puse în slujba intereselor meschine, recunoaşterii false care transformă „meritele” soldaţilor în merite ale industriaşilor. Comentatorii acestei drame sunt *Optimistul* (palavragiu) de profesie) şi *CAcălitorul* (Difamatorul). în această mare bătălie de vorbe, Kraus utilizează în mod voit şi simbolic clişeele lipsite de fantezie culese din contextul articolelor de fond, expresiile şablonarde ale presei, care încearcă să confere aspectelor înfiorătoare ale realităţii. trăsături benigne, caracterului apocaliptic al războiului, însuşirile unui banal fapt cotidian. Plinind cap la cap citate cu conţinut logic, Kraus reconstituie procesul, de înstrăinare la care e expus omul de tind prin intermediul presei venale, politicianiste sub a cărei revărsare de cuvinte normele fireşti, dc comportament, dobândesc un aspect de-a dreptul absurd. Spre deosebire de Kafka, în ale* cărui povestiri şi romane terifiantul este investit cu atributele fenomenelor naturale, Kraus creează grotescul prin confruntarea realităţii cu frazeologia goală care nu mai este în stare să dea măsura exactă a trage-

—

diei pe care ea însăşi a deziănţuit-o şi nici adâncimea evenimentelor copleşitoare ca număr, brutale ea aspect, ucigătoare ale spiritului, fiindcă cei care le dezlănţuie nu sunt decât nişte eroi mediocri. Stăruie impresia că Mefista nu mai este confruntat cu geniul, ci cu mediocritatea. Eroii piesei lui Kraus sunt în fapt nişte troglodiţi, nişte barbari care se bucură de confortul civilizaţiei, fac uz de cuceririle progresului tehnic, dar sufleteşte sunt nişte pigmei lipsiţi de capacitatea de a intui proporţiile catastrofelor pe care le pun la cale. O variantă a ucenicului vrăjitor deci, care nu mai este în stare să domini« forţele pe care le-a pus în libertate. Iar forţele răului, inumane şi paralizante, îl vor distruge până la urmă. Concluzia pesimistă a lui Kraus nu lasă să se întrevadă alternativa prin care asemenea forţe ai

putea fi zăgăzuite. Pentru Kraus, Hitler bunăoară simbolizează expierea fără drept de apel a lumii. In faţa lui, totul amuţeşte. In 1933, în unicul număr al revistei *Die Farkel* care a apărut în anul acela, se spune: „*Cuvâutul a amuţit*, *în clipa chici lumea* lui s-a *trezit*". Maleficul, răul a atins stadiul imunizant. a fost. legalizat şi criminalii îi fac vinovaţi de faptele lor, propriile victime. Această demascare a „împărăţiei demonilor de jos" (*Niekisch*) a apărut postum' (1952) sub titlul de *Die dritte W alpurgjsnacht* (*A treia noapte a Valpurgiei*).. Tot postum au apărut în volumul *Pic Sprache* (*Limba*), 1937, studiile de lingvistică, de gramatică şi de teorie a limbii germane, considerate drept cele mai bune din câte s-au scris până în prezent. Kraus şi-a editat personal multe din lucrări sub formă antologică, ca bunăoară aforismele în *Spruche und Widerspriiche* (*Maxime şi contramaxime*), 19Q9; *Fio donio et muiulo*, 1912; *Kachts* (*In timpul nopţii*), 1919; *Untergang der Welt durch schiuarze Magic* (*Sfirşitul lumii prin magie neagră*), 1922, care înmănunchează studiile antebelice, apoi *Weltgericht* (*Judecata lumii*), -1919, cuprinzând studiile din timpul războiului şi *Literatur und Lüge* (*Literatură şi minciună*), 1929, eseuri îndreptate împotriva literaturii epocii. De asemenea între 1916-1930 şi-a tipărit cele 9 volume de poezii *Warte in Versen* (*Cuvinte în versuri*) care au însă caracter epigonic, cum singur le-a caracterizat şi sunt cu mult inferioare lucrărilor de critică literară şi culturală.

Kraus a prelucrat numeroase drame ale lui Shakespeare, Nestroy, Raimund şi operetele lui Offenbach. La Viena şi la Berlin a ţinut sule de prelegeri, vestite prin arta expunerii, asupra creaţiei dramatice a celor de mai sus şi asupra propriei sale creaţii.

ALTE OP E R E: *Sittlich heil und Kriminalität* (*Moralitate şi criminalitate*), 1918: *Die chinesische Mauer* (*Zidul chinezesc*), 1910; *Literatur*, dramă, 1921; *Traumstück* (*bucată de vis*), dramă, 1923;

Wölkenkuckucksheim, 1923: *Traumtheater* (*Teatrul visului*), dramă. 1924; *Epigrame*, 1927, *Die Unüberwindlichen* (*Cei de neinfrânt*), dramă. 1928; *Gesammelte Ma rke in Einzelausgaben hsg. o. Heinrich Fischet* (*Opere complete in volume separate editate de II. Fischer*), 1952. passim.

Referinţe: E. Rollet. *Karl Kraus*. în *Deutschöesterreichische Literaturgeschichte hsg*, *v. J.* W. *Nagl*, *J. Zeidler*, *E. Castle* (*Istoria literaturii germanoaust riete editată de.1*. IV. *Na gl*, *J. Zei* (¿¡*er*, *E. Castle*), voi. IV (1935); W, Kraft: *Karl Kraus*, *Einführung und Auswahl* (1952), TI. Hennecke tu *Neue Deutsche Hefte*, 1959. Ch. Kohn: *Karl Kraus*, 1962.

Şi totuşi huruitul acela surd nu era decât o vestire a ceea ce va fi. In anul acesta pământul se va deschide şi va demonstra împotriva prezumţioasei afirmaţii că vienezul nu piere. Cum ar putea fi altfel? Prostia este un fenomen elementar cu care niciun cutremur nu se poate măsura. Forţele ei interne trebuie să se descarce cândva într-o catastrofă care va desfigura chipul acestei lumi. Căci niciodată până acum nu se poate să fi existat o perioadă de cultură în care oamenii, separaţi prin rasă şi religie, să se fi dedat cu atâta unanimă pasiune prostiei! Poate că până la deschiderea întreprinderii de aeronave să li se mai acorde un termen şi că abia întreruperea circulaţiei de ieri care se va face repede resimţită, să fi fost prevăzută drept începutul sfârşitului. Eu însă stărui în ideea că încă în acest an jubiliar, când cortegiul va străbate Ringstrasse, se vor petrece lucruri mari.

încă din seara Carnavalului, la serbarea Societăţii Corale de bărbaţi, mă aşteptam la aşa ceva şi mă consolez oarecum la gândul că cel puţin un cutremur uşor a fost răspunsul la toate dezvăluirile pe care această serbare le-a oferit privirilor îngrozite. Căci pavoazarea sălii înfăţişa statuia libertăţii de la New York cum îi întâmpină pe vienezi cu salutul „O, tu, Austrie a mea!” şi alături, pe Kremser, dirijorul corului, cum se

apăra de asiduitatea unei fete indiene cu refrenul: „Aci nu stau, ci merg acas'". Nu numai atât. Unul ducea – duipă cum anunţă raportul – „un stindard de bun gust, reprezentând o binereprodusă bancnotă cu inscripţia: «E Criza neplăcută, Stiribus, Omnibus, bancrută»„. Şi: „Sub asurzitoarele sunete ale marşului drapelului american cu stele, a defilat voiosul grup al ştrengarilor stegari ai steagului înstelat". „Erau, aşa se spune, caraghoslâcuri americăneşti în lumina umorului vienez". Citeam şi îmi ziceam: „Se va petrece un lucru îngrozitor. Suntem situaţi la ultimii pinteni ai Alpilor, şi aceştia îşi vor aduce aminte de o veche îndatorire vulcanică a lor, aidoma poliţiei care, când nu mai are încotro, scoate la iveală vechile ei metode de ciomăgeală". Se şi auzea un fel de pârâit.

Se văzuse, la o demonstraţie de patinaj, apărând o pereche, soţ şi soţie, „costumaţi în zarzavat" şi anume doamna ca „morcov" şi soţul ca „ridiche neagră". Apoi s-a anunţat iarăşi: „Un mic grup destul de vesel înfăţişa familia unui industriaş: tatăl ea operator de apendicită, mama ca microb al modei şi fiica lor. ca lipsa de cărbuni încă în creştere". Era un tablou mişcător al vieţii de familie, de două ori mai emoţionant în vederea apropiatei catastrofe. Şi despre astfel de prevestitori şi alţii identici, gazetele liberale şi cele antisemite vorbeau cu acelaşi calm candid, spaţiul reportajelor oscilând în fiecare zi între zece şi cinsprezece coloane, şi toată lumea era de acord că Viena rămâne tot Viena, doar că, după expunerea unora, buna dispoziţie a sărbătorii Carnavalului şi-a făcut intrarea triumfală sub conducerea domnului doctor Koritschoner şi că umorul tradiţional vienez, cu

,,G'spiel und Musi" 1 – în dialect vienez – cu parteneri de joc şi cu muzică, revenise familiilor Memores. Verständig şi Kulka, în timp ce alţii susţineau cu tărie că meritul era al funcţionarilor sfatului primăriei şi al soţilor Hadrawa. Când deodată undeva „una din

acele atât de frumoase strofe earacterizând viaţa Vienei”, începu să capete un ecou entuziast în inimile miilor de ascultători. Suna cam aşa:

„Moda Vienei, şic vienez, Cint vietuzz, cirnuti cu miez, Şi vienezele fecioare

De la cap pin-la picioare...”

E aceasta oare sfârşitul făgăduit? Sunt ele imaginile acelei groaze? Indică acest talmeşbalmeş de modă, cârnaţi şi fecioare, cele mai scumpe comori ale Vienei care vor zăcea la pământ când se va produce inevitabilul?... Mă uitai la acul magnetului. Şi, intr-adevăr, arăta o deviere a creierilor. Şi abia apăruse reportajul în *Deutsches Volksblatt*, că se iscă un cutremur.. Ei. mi-am zis eu, dar acum va domni un pic de. linişte. Sintern avertizaţi. Vienezul va vedea că nu te poţi bizui pe răbdarea pământului, va învăţa să fie modest şi se va pregăti ca, la nevoie, să dispară, astfel incit să nu se stârnească vâlvă... Daz de unde 1 Abia acum începe. Prostia dă năvală în stradă, culege „observaţii” de care să poată face uz şi dă fuga la redacţii pentru a le informa că e speriată. Că era şi ea de faţă! Se prăbuşesc stâlpi, zăngăne ferestre, copii se văicăresc, mamele rătăcesc în neştire, iar taţii trimit scrisori la *Neue Freie Presse*. Că a a vait loc un cutremur, reiese din expertiza „seismologilor” aproape tot atât de limpede ca şi asigurarea dată de un

’ Corect: *Geigespiel und Musik* – Cântec de vioară şi muzică (germ).

picolo că dânsuî „n-a răsturnat nimic”, după cum se plânsese de urgenţă un client al cafenelei a cărui masă se clătinase. Un domn din strada Porţelanului – care, în asemenea cazuri, e considerată deosebit de primejduită – susţine prin toate gazetele, de două ori pe zi, întreaga săptămână, că locuieşte într-o casă care „nici în vremi normale nu făcea parte dintre cele mai solid clădite”. Un vechi abonat recunoaşte că a alergat de îndată la telefon şi că a cerut numărul onoratei redacţii, la care

telefonista nu avea decât un singur răspuns: „Doriţi să vorbiţi cu *Presse*? Din nefericire, din cauza cutremurului, toate numerele sunt ocupate.” „Aflasem destul”, încheie trimiţătoru! acestei extrem de caracteristice scrisori. Toate numerele ocupate, toate coloanele umplute. Zi de zi, azi. mâine, veşnic. Până ce întregul univers se prăbuşeşte şi o înştiinţare în scris către redacţia lui *Nene Freie Presse* nu mai e posibilă. Cel a cărui scrisoare, în urma dispariţiei spaţiului cosmic redacţional, nu mai poate fi trimisă, trebuie să se mulţumească să-şi vadă numele tipărit pe lista zilnică a observatorilor cutremurului. Oricum, erai până acum remarcat doar la balul Concordiei; cel mult dacă îţi ridicai glasul împotriva taxei portarului după ora de închidere a porţilor; erai un reprezentant paşnic a! „dreptului la tăcere”, sau cel mult un nefumător. Şi formularul de înscriere e deja desfiinţat, taxele telefonice s-au redus şi variola nu mai bântuie. Nu mai moare în fiecare zi câte un editor al lui *Neue Freie Presse*. Desigur că nu mai există niciun motiv să-ţi scrii numele pe peretele unei latrine, dar trebuie totuşi să ai un pretext pe care să-l publici în *Nene Freie Presse*. Şi are ea, gazeta, grijă să avem pretexte. Dacă nu există întâmplări, ’le va născoci numai pentru a oferi abonaţilor ei plăcerea de a fi fost de faţă. Dacă nu a avut loc niciun incendiu, ea totuşi numără capetele celor dragi. Şi e din nou ca totdeauna: ca şi cum n-ar fi vorba de nimic mai puţin, decât de a deplânge moartea unui redactor, în numărul de mâine al ziarului va fi menţionată fiecare piatră de granit care, adânc mişcată, ne va împărtăşi participarea ei la cutremur. Şi dacă neghiobiei nu i-a trecut niciodată prin cap să se evidenţieze în viaţa ei particulară, i se oferă acum prilejul să o facă, banalitatea este ademenită să iasă din ascunzişul ei, mediocritatea să triumfe. O lăcomie mistuitoare de a-şi vedea numele publicat a pus stăpânire pe domnul Nimeni. Mii şi mii asediază redacţia, ridică implorator mâinile spre

miracolul rubricii „întâmplări locale” şi strigă: „Şi eu! Şi’eu”.

Şi această năzuinţă este întâmpinată cu cel mai pur idealism. S-ar putea totuşi bănui că geologii de la *Neue Freie Presse* n-ar fi decât nişte simpli agenţi de publicitate şi că fiecare nulitate a trebuit să depună mai întâi un gologan de cinci pentru a se vedea nemurit. Nu e oare aceasta interpretarea ce s-a pus în circulaţie cu prilejul condoleanţelor exprimate la moartea coeditorului? Nu fiindcă ar fi adevărat, dar că supravieţuitorii de la *Neue Freie Presse* pot fi capabili de aşa ceva, iată ce face remarcabilă această versiune. De astă dată eu cred că numai firmele magazinelor zguduite de cutremur trebuiau să fie inserate, că numai o justă înţelegere a cerinţelor vremii a provocat şi menţionarea numelor persoanelor particulare asupra cărora cutremurul a făcut o anumită impresie. Că în toate varieteurile şi cabaretele erai apărat de orice primejdie, în timp ce în locuinţa particulară a cabinierei „Liliacului” ceasornicul s-a oprit, toate astea sunt desigur interesante. Dar şi altminteri s-a înregistrat, cu intenţii absolut altruiste, fiecare noptieră care s-a clătinat. Dacă fusese construită de atelierele vieneze, lucru nu tocmai sigur, sau nu

— cel care a comunicat faptul ţinea să se ştie în public că posedă o noptieră. Poate să fie şi un automobil. Căci într-adevăr, din ce alt motiv ni s-ar fi comunicat că şoferul domnului Viktor Leon – care, în orice caz. e libretistul *Văduvei vesele* – a simţit şi el ceva?

Ce e de făcut? Ce se va întâmpla dacă într-o bună zi seismele se vor succeda cu atâta repeziciune încât presa să nu mai poată ţine pas cu ele? în siguranţa lor terestră, ziariştii nu se vor lăsa intimidaţi. Vor fi ridicaţi niţel din scaunele lor, dar altminteri ei nu se tem de moarte, se aşteaptă la condoleanţe şi nu se gândesc la ciomăgeala la care vor recurge cândva o mână de prieteni robuşti ai culturii. Am încercat de aceea o altă metodă. Una a cărei

eficacitate am mai arătat-o o dată. I-am pus pe gânduri pe cei de la *Neue Freie Presse* că s-ar putea ca scrisorile ce le sosesc de la Leopoldstadt, în urma cine ştie cărui eveniment elementar, să provină eventual de la mine. I-am prevenit. Dar sfânta lor uşurinţă nu vrea să audă, ci şade confortabil, în scaun, în timp de cutremur, ia notă de comunicările primite la redacţie şi crede că aşa pot merge lucrurile şi de-acum încolo. Am pus deci mâna pe condei şi am adresat ziarului *Neue Freie Presse* scrisoarea următoare:

„Citeam tocmai prea onoratul dumneavoastră ziar, cind am simţit deodată un tremurat in mină. Cum în anii îndelungaţi pe care i-am petrecut în Bolivia, binecunoscutul focar de cutremure, acest fenomen nu-mi era decât mult prea familiar, am alergat imediat la busola pe care o mai păstrez şi astăzi clin anii aceia. Presimţirea mea se adeveri, dar intr-un fel care devia categoric de la constatările mele cu privire la simptomcle seismice din Bolivia. Pe cită vreme, în mod obişnuit, observam o oscilaţie a acului magnetic spre vest-suă-vest, de astă dată rezulta o tendinţă neîndoielnică către sud-sud-est. După toate aparenţele avem aci de-a face cu un aşa numit cutremur teluric (*în strictul sens al cuvântului*), *care se deosebeşte esenţial de cutremurul cosmic* (*în largid sens al cuvântului*). *Varietatea constă din însăşi versatilitatea densităţii impresiunii. La acest gen de cutremure se întâmplă ca o persoană aflată în camera vecină să nu observe nimic din ceea ce pentru noi este evident. Copiii mei, care în acel răstimp se culcaseră dar nu dormeau încă, n-au remarcat nici cel mai mic lucru, pe când soţia mea susţine că a simţit trei seisme. Cu toată stima, J. Berdach, inginer particular, Viena II, Glockengasse 17.”*

Un prieten care era de faţă pe când scriam şi căruia îi datorez informaţia că în Bolivia, cu siguranţă, că n-a avut niciodată loc vreun cutremur, îmi zise;

— Asta n-o să apară.

— Ba o să apară 1 am răspuns eu. Redacţia lui *Neue Freie Presse* o să fie bucuroasă că, printre atâţia profani, s-a găsit, în sfârşit, un specialist care să-şi poată spune cuvântul, care are o busolă la îndemână, vorbeşte de versatilitatea intensităţii impresiunii şi, înainte de toate, este iniţiat în împărţirea cutremurelor în telurice şi cosmice.

Prietenul meu reluă:

— Dar chestia cu „tremurul în mână” îl va trăda pe corespondent!

— Nu, am replicat eu, chiar dacă tremuratul mâinii ca fenomen de însoţire a cutremurului ar putea părea suspect redacţiei – el va fi plauzibil ca o expresie a sentimentului cititorului care ia în mână *Neue Freie Presse*. Şi anume din respect, nu oarecum din dezgust sau de ciudă.

— Nu, obiectă prietenul meu. Dar chiar dacă dau crezare autenticităţii scrisorii, ea porneşte din Gk>ckengasse – şi peste acest amănunt nu va trece uşor nid un redactor al lui *Neue Freie Presse*!...

Şi scrisoarea apăru. *„Domnul inginer particular J. Berdach ne scrie din Glockengasse...”* La 22 februarie 1908... Din parte-mi, prevenisem ziarul. Nu e vina mea că au publicat acum o scrisoare de a mea. Dai chiar dacă acest nenorocit cutremur s-a produs, tot nu i se poate reproşa gazetei că a reprodus scrisoarea în mod mecanic. A redactat-o mai întâi. Din seismele pe care le-a simţit soţia mea, au ieşi „zguduituri”, fiindcă într-o chestiune atât de serioasă trebuie să se evite orice echivoc. „Cutremurul cosmic” ce li se păruse o denumire contradictorie, a fost schimbat cu „tremui cosmic”; şi şi-au dat toată silinţa să nu se piardă nicio literă din cuvântul „cosmic”. Mă trec de zece ani sub tăcere; mă ignorează ca satiric – şi mă lasă să trec drept geolog...

Dar satisfacţia unei expertize de specialitate nu trebuia să rămână netulburată. Chiar eu mă gândeam s-o tulbur. încă înainte, unul din observatori remarcase că

sârmele tramvaielor s-au clătinat în timpul cutremurului, şi imediat după aceea s-a prezentat un foarte serios omonim şi a declarat cu indignare că observaţia nu porneşte de la dânsul. Cam tot aşa voiam să procedez şi eu. Mă gândeam să pun pe un alt Berdach să declare că mulţumeşte Creatorului că nu e el acela. Dar nici n-a fost nevoie: cine ar putea descrie surpriza mea când, după două zile, am citit protestul unui oarecare Berdach? Fireşte că nici acesta nu există. Se pare totuşi că, în afară de mine, mai există cititori care îşi dau treptat seama ce-şi pot permite cu un ziar inteligent. Bineînţeles că mai există creduli cărora le tremură, plin de respect, mâna când citesc în timpul unui cutremur gazeta *Neue Freie Presse*.

Şi observaţiile continuă. Trebuie să se anunţe ulterior că un domn a văzut cum cioburile unei vaze sparte „au zburat spre sud” iar apa vărsată „a lăsat o dâră spre nord-sud”. Că la o partidă de pocher cărţile au zburat în toate direcţiile. Şi că un papagal a dat semne de nelinişte. Şi că într-o popicărie s-a auzit un huruit. Şi eu! Şi eu! Cine n-a fost inoculat în vara asta, trebuie să simtă o zguduitură. Şi când telefoanele redacţiei sunt ocupate, îşi comunică impresiile între ei. Vienezii salută sfârşitul lumii printr-un „alo; alo!”, *„Din pricina cutremurului s-a dezlănţuit un iureş al abonaţilor telefonici care cereau legătura ca să-şi comunice reciproc evenimentul* elementarCând s-a produs prima smucitură, niciun gând metafizic n-a tulburat puritatea vieţii lor imaginative. Un popor de jucători de taroc nu şi-a ridicat privirea când soarta a anunţat scadenţa. Doar nevoia de a comunica între ei, care încă din zilele fără cutremur îşi înalţă trăncăneala cât casa, a crescut până la gigantic. Nu cumva să te cureţi fără ca celălalt s-o afle! Iată ultima mea suflare – dar în ziar trebuie să apară. Nu, n-a fost un cutremur teluric,*a fost unul cosmic. Intr-asta consta prostia! Şi era doar o probă a felului cum se va comporta vienezul în momentul

prăbuşirii lumii care trebuie neapărat să se producă în acest an. Se poate să fie frumos. Ne vom purta din nou astfel înc-ît să trebuie să ne ruşinăm faţă de străinătate. Va domni o dezordine fără precedent. Râurile se vor opri prea târziu şi pământul nu se va deschide punctual. Şi vor voi cu toţii să fie de faţă. Dacă redacţiile nu întocmesc de pe acum listele de prezenţă, nu vor putea zăgăzui năvala. Se vor auzi exclamaţii care ar putea strica toată plăcerea prăbuşirii. „E neplăcută criza!" se va spune. Şi unul spune: „Aci nu stau, ci merg acas!..." Nicio scăpare! O cometă se iveşte, îşi plimbă coada în faţa lui *Neue Frcie Press*»;, dar îşi desăvârşeşte opera. Cerul cade deasupra pământului, munţii cad în mare, iar beneficiul net revine „Concordiei". Stegarii steagului cu stele se eschivează. Moda vinează, câmaţii vienezi, fetele vieneze, totul zace de-a valma. Apare criza de cărbuni în creştere, din nou mai defilează o dată doctorul Koritschoner cu „G'spiel und Muşi". Şi iar vine fatalitatea cu sacui mare... Totul s-a dus. Numai ultimul om, redactorul local, strigă cu glas strident în haos: „Se observă între altele Angelo Ei..." Mai departe nu ajunge.

Cutremurul (*Dax Erdbeben*), face parte din *Gesammelte Werke*, Kosel Verlag, Miinchen.

In româneşte de

I, *Cassian-Mătăsaru*

HERMANN UNGAR

S-a născut în 1893, la Boskovice, şi este fiul unui comerciant. A studiat la Berlin, München şi Praga. După primul război mondial a fost o vreme funcţionar de bancă, iar în ultimii ani ai vieţii a activat în diplomaţie. A murit subit la 28 octombrie 1929.

Thomas Mann, a cărui influenţă este vizibilă în opera lui Ungar, a sprijinit debutul scriitorului şi a îngrijit apariţia ultimei sale opere, publicată postum. Ungar şi-a dedicat ultimul an al vieţii sale exclusiv literaturii, abordând teme de critică socială inspirate din mediul agonizant al imperiului danubian. In povestirea

Tulpe critica este împinsă până la limitele grotescului, prezentând multe asemănări, în ceea ce priveşte personajele, cu făpturile groteşti ale lui Fritz von Herzmanovsky-Orlando. Tema tragică a micului funcţionar gogolian, Cicikov, din *Mantaua* devine aci o farsă.

ALTE OPERE: *Knaben und Morder* (*Băieţi şi ucigaşi*), nuvele, 1920, cu o prefaţă de Thomas

—

Mann; *Die Verstummten* (*Amuţiţii*), roman, 1922 s *Die Klasse* (*Clasa*), roman, 1927; *Die Gartenlaube* (*Chioşcul din grădină*), comedie, 1929; *Die Ermordung des Hauptmanns Hanika* (*Asasinarea căpitanului Ilanika*), 1925; *Colberts Reise*, povestiri, 1930, cu o prefaţă de Thomas Mann.

TULPE

Registratorul-şef Tulpe intră în birou, ca in fiecare zi, la 8 dimineaţa. Registratorului Kleinmayer, aflat aici, îi răspunse la salut, bine dispus, şi apoi îşi ocupă locul în camera 47. Ca în fiecare zi, cum îi era obiceiul când se aşeza, Tulpe îşi descheie mai întâi vesta, la ultimii ei nasturi, fiindu-i prea strimtă pe burtă. îşi netezi mustaţa şi barba deasă terminată în două viituri şi îşi aprinse trabucul. După o scurtă convorbire cu Kleinmayer, referitor la proastele perspective ale recoltei din anul curent, îşi scoase sanwişul din buzunar şi îl tăie în patru. înfăşură trei părţi cu grijă în hârtie şi le puse în sertarul biroului, începând să mestece încet şi cu migală cea de a patra parte. Registratorul Kleinmayer nu observă nici de astă dată nimic deosebit. Punctual, la ora nouă şi jumătate, şeful Tulpe se ridică şi îşi luă, ca în fiecare zi la această oră, cheia cu cubul mare de lemn, care atârna pe zid, lângă uşă, dueându-se să-şi satisfacă necesităţile omeneşti.

Kleinmayer îşi continuă gustarea de dimineaţă fără să resimtă nimic. După o convenţie tacită la orele 10 punct îi venea rândul registratorului Kleinmayer să preia

cheia de la registratorul-şef Tulpe. în cei cincisprezece ani în care Tulpe şi Kleinmayer şedeau unul în faţa celuilalt, această convenţie fusese respectată cât se poate de riguros. Amândoi, Tulpe şi Kleinmayer, erau oamenii ordinii. Că Tulpe, oare, ca şef, avea înaintea lui Kleinmayer dreptul, în fiecare dimineaţă, asupra cheii, era pentru amândoi atât de la sine înţeles, încât chiar şi gândul răsturnării acestei ordini nu i-ar fi căşunat în niciun fel lui Tulpe sau lui Kleinmayer. Pe de altă parte, era tot de la sine înţeles că, la o anumită oră, Kleinmayer trebuia să intre în dreptul său. Când la patru minute după orele 10, şeful Tulpe nu reintrase în cameră, Kleinmayer pe care nepunctualitatea lui Tulpe trebuia să-l îngrijoreze, se ridică.

Lui Tulpe nu i se mai întâmplase vreodată asemenea abatere.

O zăbovire pe drum era foarte neverosimilă deoarece Tulpe ştia cât de obişnuit era Kleinmayer, după cincisprezece anj, să preia punctual cheia.

îngrijorat peste măsură, Kleinmayer părăsi camera şi bătu la uşă în dosul căreia trebuia să se afle Tulpe. Cum nu primi niciun răspuns, presimţind ceva rău. alarmă câţiva colegi. Uşa fu forţată şi cei care intrară îl zăriră pe registratorul-şef Tulpe pe podea, neînsufleţit, sumar îmbrăcat, cu corpul lui yoluminos înghesuit – după un stagiu de serviciu de aproape douăzecişicinci de ani – în spaţiul strâmt dintre zid şi ţevărie.

Nicio îndoială, moartea registratorului-şef venise pe neaşteptate. Nu numai ţinuta indecentă trăda acest lucru, ci şi faptul că un asistent de clasa a doua îl văzuse pe ultimul său drum învârtind bine dispus cheia şi fredonând cântecul: „Ce-mi foloseşte grădina mea cu trandafiri” şi grăbindu-se spre ţelul său. Se poate deduce că dacă registratorul-şef ar fi presimţit ceea ce îl aştepta, la conştiinţa pronunţată ce o avea despre demnitatea şi prestigiul funcţiei sale, ar fi ştiut să facă astfel ca moartea să-l surprindă într-o postură mai respectabilă.

Imediat după aflarea ştirii decesului, avu loc o consfătuire în camera şefului. Şeful pronunţă eâteva cuvinte scurte şi cu miez în memoria celui care fusese răpit atât de subit din mijlocul serviciului său şi despre care se poate spune, pe bună dreptate, că murise în exerciţiul funcţiunii. In acelaşi timp le atrase atenţia domnilor de la secţie să nu scoată nicio vorbă despre împrejurările mai amănunţite ale decesului din consideraţii pentru tradiţia venerabilă a secţiei registraturii D'i, Consilierul registraturii, Kleinmayer, foarte mişcat, aranjase între timp ţinuta consilierului şef pe care o repuse în ordine şi culcase cadavrul prietenului decedat pe nişte scaune în coridor. Apoi Tulpe fu aşezat într-o trăsură şi adus acasă de Kleinmayer, care trebuia să prevină şi să consoleze văduva. Gândul că acest om, care şedea mort în trăsură, care purtase o barbă tot atât de deasă ca a lui, că acest bărbat cu care lucrase împreună 15 ani zilnic, luase în acelaşi timp micul dejun şi folosise acelaşi loc pentru necesităţile lor, că acest domn şi meticulos funcţionar nu numai că a trebuit să moară, dar că murise intr-un mod atât de penibil pentru poziţia sa socială – îl făcea să lăcrimeze. Lacrimile i se mai rostogoleau încă în barbă când Kleinmayer stătea în faţa doamnei consilier-şef al registraturii sau a văduvei consilierului-şef Tulpe. Era greu s-q,mângâi pe biata femeie. Kleinmayer subliniase faptul că Tulpe fusese răpit din mijlocul activităţii sale atât de dragă lui. Aminti de cântecul nostalgic pe care Tulpe, după toate aparenţele, îl mai avea pe buze când murise. Doamna Tulpe îşi amintea însă de toate trăsăturile soţului ei şi, de fiecare dată, un şuvoi de lacrimi ţâşnea din pieptul ei care palpita de emoţie. Enumeră toate particularităţile, mici şi drăgălaşe ale răposatului; că acest mare şi distins caracter prefera schweitzerul brânzei de Harz, că oprea trecătorii po stradă cu vocea sa puternică şi le impunea disciplină, acest păzitor al ordinii precizând cine trebuia să meargă pe dreapta sau pe stingă, iar cine să nu se

oprească din mers, sau cine să coboare mai repede din tramvai, găsise prilejul să certe locatarii, fie că făceau zgomot, fie că trânteau uşile, fiind un cetăţean proeminent, a cărui activitate, în viaţa sa particulară, reînvia din spusele văduvei, împărtăşite lui Kleinmayer, „Această farfurie cu brânză – spuse văduva şi luă farfuria din dulap – i-am pregătit-o lui Tulpe pentru cină. La ce-i foloseşte acum grădina cu trandafiri,.,1' şi vocea ei se îneca în plâns.

Intre timp Kleinmayer cumpănea dacă ar fi cazul să o roage chiar acum pe văduvă să-i împrumute jobenul lui Tulpe pentru ziua înmormântării, Toţi domnii din secţie vor avea nevoie în această zi de jobene, în afară de Tulpe, Singurul joben liber în ziua respectivă era cel al lui Tulpe. Kleinmayer şi Tulpe aveau acelaşi număr la joben. Desigur că i-ar veni bine. Dar văduva continua să povestească cum îşi pregătea singur» sanwişurile şi pentru prima dată, mişcată, îi zicea „răposatul" – şi că această îndeletnicire nu voia să o încredinţeze nimănui. Kleinmayer nu găsi astfel niciun moment propice să schimbe discuţia. îşi luă rămas bun de la văduva consilierului-şef al registraturii, amânându-şi intenţia pentru a doua zi. Părăsi locuinţa cu conştiinţa înălţătoare că posedă mult tact şi că ştie să se poarte cuviincios.

Povestirea *Tulpe* face parte din volumul de povestiri *Colherts Reise* (*Călătoria lui Colbert*), E. Rowohlt Verlag, Berlin, 1930

tn româneşte de

Magdalena Constantinescu

ORAŞUL FANTOMELOR

MAX BROD

Născut la 27 mai 1884 la Praga, şi-a creat un renume universal publicând şi prezentând opera prietenului său, Franz Kafka, împotriva voinţei acestuia. Lucrări referitoare la Kafka scrise de Brod: *Franz Kafka*, *Eine Biographie*, 1937; *Franz Kafkas Glauben und Lehre* (*Credinţa şi sistemul lui Franz Kafka*), 1948;

Verzweiflung und Erlösung im Werke Franz Kafkas (*îndoială şi mântuire in opera lui Franz Kafka*), 1959; *Zauhei reich der Liehe* (*Imperiul de vrajă al iubirii*), 1928, roman. Brod a încercat să interpreteze opera lui Kafka în spiritul ideologiei iudaice, dar argumentele sale sunt unilaterale. A sprijinit deopotrivă pe Franz Werfel, cafe era cu şase ani mai tânăr decât el. (Asupra cercului de poeţi praghezi, printre care Kisch, Werfel, Kafka, Brod, Urzidil, vezi *Prager Triptychon*, *Triptic prag'iez*, de j. Urzidil.)

Brod a făcut studii juridice la Praga şi a fost pe rând funcţionar financiar, poştal şi de judecătorie, apoi membru al prezidiului consiliului de miniştri cehoslovac. în cele din urmă s-a ocupat de critica teatrală şi muzicală la ziarul *Prager Tagesblatt*, până în 1939. Emigrează în Palestina şi este dramaturgist al teatrului „Habimah" din Tel-Aviv şi

—

scriitor independent. în 1913, sub influenţa lur H. Bergmann a devenit sionist pacifist. Lucrarea sa cea mai cunoscută este romanul inspirat din epoca lui Rudolf al ll-lea *Tycho Brakes Weg zu Gott* (*Drumul lui Tyho de Brahe spre Dumnezeu*), 1916. întocmai ca şi Kubin sau Kafka, Brod evocă atmosfera cu fundal mistic a Pragăi şi tradiţiile evreilor orientali, în ale căror concepţii încearcă să descifreze „o religie telurică" a cărei structură include două aspecte: „promovarea unei lumi telurice (păgânismul) şi negarea lumii telurice (creştinismul), prin intermediul primului aspect existenţa umană este coborâtă într-un univers de îndoieli, apoi însă este ridicată prin intermediul harului, la o viaţă renăscută..." (*Heidentum*, *Christentum*, *Judentum*, – *Păgânism*, *creştinism*, *iudaism*, 1921). în felul acesta încearcă Brod să interpreteze şi opera lui Kafka şi tot în acest sens trebuie interpretată şi ideea povestirii de faţă *Der Tod ist ein vorübergehender Schwächezustand* (*Moartea este o stare de epuizare vremelnică*) din

volumul *Novellen aus Böhmen* (*Nuvele din Boemia*), 1936.

ALTE OPERE: *Die Erziehung zur Hetäre* (*Educaţia de curtezane*), povestiri, 1909; *Jüdinnen* (*Evreice*), roman, 1911; *Kampf um Wahrheit* (*Lupta pentru adevăr*), trilogie, 1916; *Reubeni, Fürst der Juden* (*Reubeni, prinţul evreilor*), 1948; *Die Frau nach der man sich sehnt* (*Femeia pe care o dorim*), roman, 1927; *Neue Gedichte* (Poezii noi), 1949; *Der Meister* (Maestrul), roman, 1932; *Armer Cicero* (*Sarmanul Cicero*), roman, 1933; *Rebellische Herzen* (*Inimi răzvrătite*), roman, 1937; *Mira, Roman um Hofmannsthal* (*Mira. roman despre H.*), 1953; *Jugend im Nebel* (*Tineret în ceaţă*), povestiri, 1959; *Streitbares Leben* (*Viaţă controversată*), autobiografie, I960: *Die verkaufte Braut* (*Mireasa vândută*), roman, 1962: *Durchbruch ins Wunder* (*Pătrundere în minune*), nuvele, 1962, MOARTEA ESTE O STARE DE EPUIZARE

VREMELNICĂ

Studenţii danezi aflaţi în excursie păşiră pe poarta clinicii de psihiatrie.

Inspectorul Rottky le ieşi în întâmpinare. îi conduse prin nişte coridoare înguste. Unii dintre pacienţi, în halate de culoare albastru închis, lungi până la glezne, trecură pe lângă ei, cu mături şi găleţi în mână. Inspectorul îi invită pe studenţi în salonul de recepţie al docentului Hoberlein. Ii rugă să aştepte până îl va căuta pe docent.

Era o cameră mare, elegantă, cu fotolii de club, pereţii cu lambriuri de lemn, rafturi de cărţi. Prin fereastra deschisă, priveliştea luxuriant înverzită a grădinii ospiciului. Studenţii străini – şase la număr – priviră în jur şi tocmai se aşezară confortabil, când un bărbat uscăţiv, cu o frunte surprinzător de înaltă, frumos boltită, frecându-şi nervos barba ascuţită, îşi făcu intrarea.

— Profesorul Jastrau, se recomandă el din uşă, cu o

uşoară înclinare. La auzul acestui faimos nume, studenţii danezi se ridicară într-o clipită, respectuoşi, din fotoliile lor.

— Vă rog să nu vă deranjaţi, le făcu semn profesorul cu un gest obosit, nepăsător, întrucâtva, de politeţă. Privi în jur. Colegul Hoberlein se lasă aşteptat.

Avea o oarecare severitate în priviri, dar nu lipsită de o încântătoare indiferenţă, mai degrabă de distrare, care se putea citi atât în mişcările-i molatice, cât şi în felul domol, de a vorbi. „îndată ce va sosi colegul meu, vom începe vizita”. Le oferi ţigări dintr-un etui de pe birou.

— Pe unde aţi mai umblat până acum, domnilor?, Ce aţi văzut? întrebă într-o doară profesorul.

Reprezentantul excursioniştilor, care abia se aşezase, se ridică din nou:

— La Berlin, Breslau...

— Dar vă rog, vă rog..., zâmbi profesorul Jastrau, în timp ce mâna albă, fină, cu care ţinea ţigara, schiţă pe deasupra plăcii de sticlă întunecată a biroului, un gest plin de graţie, sugestiv, cerând oaspetelui să-şi reocupe locul. Un adevărat om de lume. Amabila agilitate a profesorului contrasta cu formalismul rigid şi stângaci al studenţilor. „Ei bine, şi alte impresii?”

— Am vizitat apoi universitatea, cu adevărat excepţională, de la Gottingen, iar acum admiram tocmai excepţionala amenajare de aci.

— Da de unde? Aşa-i pretutindeni!

Studentul Axei Mundt din Copenhaga se îmbujoră, intimidat.

— Dacă mi-e permis, domnule profesor, oriunde poţi lua cunoştinţă de câte ceva nou şi remarc’abil. Aci, bunăoară, ne-a surprins, de la început, faptul că însuşi domnul profesor poartă aceeaşi îmbrăcăminte ca şi pacienţii – spuse, cerând din priviri asentimentul colegilor săi. Oamenii nu trebuie să fie intimidaţi, liniile de demarcaţie între medic şi pacient nu trebuie să fie

intuil accentuate...

în treacăt, pentru o frântură de secundă, profesorul aruncă a privire foarte distrată asupra halatului albastru, apoi cu un zâmbet îngăduitor, se adresă din nou auditoriului:

1- Dacă numiţi „cunoştinţe” un asemenea lucru, un fleac... Nu, hotarât nu, domnilor, dacă vreţi să vedeţi şi să învăţaţi lucruri cu adevărat noi, trebuie să vă duceţi altundeva, în sudul Franţei bunăoară. La Arles, în Provenţa. De altfel, n-am bănuit vreodată că la Arles există o Universitate. Nu se ştia cu precizie nimic despre vreo activitate desfăşurată acolo. Probabil că nici dumneavoastră nu aţi auzit, nu-i aşa, domnilor? Tot ceea ce s-ar putea spune, este că există un institut de cercetări destul de mic, anexat vechiului muzeu regional. Sau mai exact, doar câţiva docenţi, da, şi un singur savant, dar acesta cu totul excepţional, profesorul Debaudy. Nu-l cunoaşteţi? Ei bine, aş putea să vă povestesc unele lucruri despre el... Colegul Hoberlein pare să fie astăzi destul de nepunctual...

Profesorul îşi aprinse o nouă ţigară, trase grăbit de câteva ori din ea şi îşi întoarse, oarecum intenţionat, capul dinspre uşa de la intrare, deşi, în felul acesta câţiva dintre studenţi se situară în spatele lui. Acum, reflexele verzui ale grădinii jucau pe chipul său.

— Aşadar, nu auzisem nimic până atunci despre Universitatea aceea. Cu atât mai uimitor mi-a părut faptul când am descoperit acolo, în imediata vecinătate a sălilor de piese antice ale muzeului (de altfel lipsit de vreo valoare) un lăcaş de cercetări pe care nici cea mai îndrăzneaţă fantezie nu l-ar fi putut imagina. Da, acolo, în semiobscuritatea unei camere plină de praf, murdară, într-un colţ, profesorul Debaudy şedea lângă o mumie egipteană ale cărei bandaje fuseseră îndepărtate şi recita, cu voce tare, exerciţii de vorbire articulată. Propoziţiuni în care predomina litera A, apoi altele în care predominau celelalte vocale; ceva asemănător

formulelor utilizate de actori pentru perfecţionarea dicţiunii. N-aş fi voit să-l tulbur pe faimosul psihiatru, ale cărui lucrări le citisem eu mult interes, dar încălţămintea mea scârţâia. Mă observă, ne-am salutat. Ne recunoscusem reciproc după fotografiile publicate într-o revistă oarecare de specialitate. După primele fraze, ne-am simţit amândoi stânjeniţi; mai mult, îmi dădeam seama că profesorul Debaudy este enervat şi că ar fi preferat să se vadă cât mai repede descotorosit de persoana mea. împins de o ciudată şi pătimaşă curiozitate, m-am apropiat, deşi, cu gesturi nesigure, el încerca să mă ţină cât mai departe şi totodată să-mi insufle teamă. „Ce studiaţi aci, domnule coleg?” l-am întrebat pe un ton mult mai rece decât aş fi dorit. Priveam amândoi trupul deschis al mumiei. Cadavrul era într-atât de uscat, încât trupul pământiu, deşi aparţinuse unui bărbat matur, părea mai degrabă a fi al unui copil. Pielea era pergamentoasă, iar oasele proeminent ieşite în afară, ameninţau să se fărâme. Debaudy mă ţintui cu căutătura răutăcioasă a ochiului lui verzui: „Practic igienaz morţilor”. Doriţi să continui povestirea, domnilor?

i Niciunul dintre studenţii danezi nu cuteză să răspundă, necum să tuşească uşor măcar, într-atât de atenţi erau. Profesorul Jastrau zâmbi, încântat de efectul autorităţii spuselor sale. îşi îndreptă din nou chipul masiv. încordat, în direcţia luminii ce venea din grădină, şi puternicele reflexe verzui, care-i luminau obrajii, conturându-i cu deosebire orbitele, se potriveau de minune cu caracterul fantomatic, parcă de pe alt tărâm al faptelor pe care le împărtăşea.

— „Igiena morţilor”, deci, spuse profesorul Debaudy şi continuă: Egiptenii cunoşteau această artă. De asemenea şi alte popoare: maorii, birmanii, locuitorii insulelor marchize. Noi nu mai ştim nimic despre această ştiinţă care afirma că morţii nu sunt morţi, că ei trebuie să fie îngrijiţi cu devotament, deoarece, în urma unui

tratament adecvat, complicat fireşte, trec într-o stare care, dacă nu poate fi denumită viaţă, în sensul de azi al cuvântului, nu este nici moarte. Ceea ce numim noi azi greşit moarte, cercetările mele au dovedit că este o stare de epuizare vremelnică. O vătămare, fără îndoială, profundă a organismului, nu însă incurabilă, aşa cum în nerăbdarea noastră, am fi dispuşi să credem, după felul în care-i tratăm, ca pe nişte vite, îngropându-i. Sunt convins că fiecare dintre noi se revoltă în faţa unei asemenea îngropăciuni, brutale. Nu aţi avut sentimentul protestului când v-a murit cineva drag, impresia că fiecare bulgăre de pământ, fiecare piatră care cade în mormânt, este o teribilă nedreptate, o profanare a celor pe care-i socotim morţi? Poate că acestea sunt nişte sentimente foarte subiective, care nu au nimic comun cu ştiinţa, ca să nu mai vorbim despre vise, care, la fel nu fac decât să pledeze în favoarea ideii că moartea nu este definitivă. Dar experienţele, experienţele, domnilor... Pot să afirm că moartea este vindecabilă. Eu vindec moartea... Intr-un anumit fel, *cum grarw salis*, bineînţeles. Un lucru este absolut sigur: trupul mortului poate fi întremat. Am izbutit să vindec, postum, răni, focare de infecţie, cancere. N-avem dreptul să încetăm tratamentul, chiar dacă omul moare. Este de la sine înţeles că nu trebuie să ne aşteptăm după aceea, chiar după un tratament de strictă specialitate, ca ei să rămână în contact cu noi, în felul în care suntem obişnuiţi. Haida, de! Aruncăm mai întâi mortul într-o groapă, la o oarecare adâncime în pământ, îi umplem gura cu pietriş, iar apoi, când înviază, am vrea să priceapă tot ceea ce le spunem, ba chiar să ne şi vorbească. Prea mari pretenţii! Cu totul alta era situaţia la egiptenii care depuneau în grote aerisite, în curenţi de aer uscaţi, sănătoşi, cadavrele îmbălsămate, curăţite, de toate resturile putrifere.

Vădit impresionat de propria sa povestire, profesorul Jastrau şedea la fereastra dinspre grădină,

sorbea adine boarea din coroanele verzi ale copacilor. Asemenea auditorilor, respira adine, de parcă ar fi vrut să elimine din plămâni izul înecăcios al mormântului, al putrefierii.

— Ei, da, şi ca să încheiem, rosti cu un ton sec profesorul Jastrau, întoreându-se spre studenţi, profesorul Debaudy îmi arătă o a doua mumie, care se afla în spatele unei perdele, într-o ladă de sticlă, se aşeză pe cel de-al doilea scaun, aşezat în prealabil acolo, şi începu să murmure la urechile mortului. „îl auziţi acum? Răspunde.” Nu auzeam nimic sau în orice caz foarte puţin. Un foşnet slab, cam asta era totul. în niciun caz sunete inteligibile. Poate că foşnetul auzit era produs de mângâierile lui Debaudy, care-şi plimba, drăgăstos şi pios, mâinile pe trupul, amenințând să se pulverizeze, al mumiei de pe scaun, i – Veţi publica rezultatele cercetărilor dumneavoastră? l-am întrerupt. Nu am citit nimic până acum, despre asemenea studii şi totuşi văd că dumneavoastră le aplicaţi... „De treizeci şi cinci de ani” completă Debaudy. „Şi nu aţi publicat un singur cuvânt?” „Nu fac parte din rândurile acelora care vor să apară prematur în public, cu descoperiri senzaţionale, Desfid pe toţi profesorii cu toate metodele lor de întinerire, cu teoriile lor hormonale, etc. Nu mă interesează nici gloria, nici banii, ci descoperirea temeinică a tenebroaselor legături biologice. Vor avea alţii grijă să găsească formula adecvată, cuvântul potrivit operei mele. Pe mine nu mă interesează nimic din toate acestea”. Eram indignat şi abia atunci am înţeles sensul cuvintelor unui poet, Rimbaud, mi se pare, cum că ştiinţa este „înceată”. M-am împotrivit argumentelor înguste ale profesorului. „Dar nu înţelegeţi că aci nu e vorba doar de o oarecare onestitate profesională?

Poate că dumneavoastră aveţi timp de aşteptat, omenirea însă nu. Mai ales acum, după acest război cu milioanele lui de cadavre. Nu vă daţi seama că dacă cercetările dumneavoastră se află pe calea adevărului,

întreaga imagine a lumii, politica în totalitatea ei, poate fi complet schimbată? Că e de-ajuns, cum spuneaţi, ca morţii să fie supuşi unui tratament adecvat?” Debaudy îşi închise pentru o clipă ochii. „Dimpotrivă, conform rezultatelor cercetărilor mele, războiul apare şi mai îngrozitor decât este în realitate. Metoda mea poate fi aplicată doar cadavrelor bine conservate. Dar minele, grenadele noastre au sfârteeat trupurile în mii de bucăţi. în asemenea cazuri, nu mai poate fi vorba de o înviere. învierea este cu totul ineficientă şi în faţa crematoriului, care e în defavoarea incineraţilor. Nici medicii, nici Dumnezeu nu pot fi de folos în astfel de cazuri. Şi-apoi de ce trebuie să fiu eu acela care să-i avertizeze pe oameni că le-au răpit celor căzuţi, soldaţi cunoscuţi şi necunoscuţi, nu câţiva ani, ci viaţa veşnică?”

Dar, tocmai acest fapt vă obligă să grăbiţi împiedicarea altor crime de genul acesta. Domnilor, izbucni pe neaşteptate Jastrau, părăsind şirul povestirii, niciodată nu mi-a fost dat să simt atât de înfiorător conştiinţa răspunderilor care apasă pe umerii noştri, oamenii de ştiinţă.

Trebuie oare să rămână până la capăt ştiinţa doar o muncă de migăloasă precizie sau e o intuiţie genială, cu anticiparea lesne previzibilă a unor mijloace de aplicare insuficient sprijinite? Cine avea să hotărască? Nu ştiu dacă mă înţelegeţi, domnilor. Jastrau tremura – dacă vă voi destăinui că în clipa aceea a început o luptă între mine şi Debaudy... trebuie să mă înţelegeţi. L-am rugat, l-am implorat să publice de îndată rezultatele obţinute, întrucât valorificarea lor practică nu suferea nicio animare. în răspunsurile sale reci nu descopereai doar opacitatea savantului, ci ceva mai mult: dispreţul faţă de om, ba chiar ura faţă de oameni. Cu toate acestea nici acum nu m-aş fi lăsat târât într-o acţiune înfricoşătoare. Dar în clipa în care căzusem în genunchi în faţa lui – da, în genunchi, într-o asemenea stare izbutise să mă aducă – intră cineva. Era asistentul său. îi comunică ceva.

Profesorul se îndreptă spre o cameră alăturată, cufundată complet în întuneric. L-am urmat, deşi, la început, nu puteam vedea nimic. Dar curierul îl vesti că a deschis un mormânt şi că a ridicat sicriul lui – numele nu l-am înţeles – înmormântat cu o zi înainte. începusem, între timp, să disting lucrurile. Sicriul se afla acolo în încăpere, deschis. O fată palidă ca ceara, cu păr blond-roşcat scânteietor. Cu buzele strânse, cu ochii deschişi, în care am citit expresia unui reproş, a unei mustrări pentru răul comis împotriva ei, mustrare pentru acel mormânt strimt, fără lumină, pentru ochii, care abia se deschiseseră, care abia începeau să înţeleagă. Lucrul acesta m-a revoltat fiindcă avea să se mai petreacă, mereu-mereu, iar omul care putea s-o împiedice, tăcea. Şi atunci am tras asupra lui Debaudy. Liniştiţi-vă, însă, domnilor, – izbucni Jastrau cu voce tunătoare – adresându-se studenţilor, care înspăimântaţi, sau poate cuprinşi de vagi bănuieli se apropiară tot mai mult de birou. Liniştiţi-vă, domnilor, fiindcă mi-am primit pedeapsa. în testamentul Iui Debaudy s-a găsit menţiunea: Crematoriu. N-am putut împiedica respectarea dorinţei. A devenit cenuşă. Şi nicio artă nu va izbuti să-l învie. O dată eu el, a pierit şi tehnica lui, pentru totdeauna. Cine ar putea să-i descifreze manuscrisele?... Şi Jastrau scoase din mânecile halatului albastru hârtii ferfeniţite, ziare vechi, resturi de pungi pe care le întinse pe placa de sticlă a biroului.

în acelaşi moment, cu obrajii îmbujoraţi, masiv, intră în birou şi docentul Hoberlein.

— Domnilor, vă rog, să mă scuzaţi.

— Dar ce-i cu tine Klas, iar te-ai strecurat aci? Ce ţi-a venit? Şi începu să-l oeărască pe presupusul profesor Jastrau, care, neclintit, stătea la birou. Cred că v-a îndrugat destule, domnilor. Unde-i inspectorul Rottky? Sună. Adeseori pacientul se dă drept profesorul Jastrau, medicul nostru primar, sau drept profefesorul Debaudy. Şi culmea, n-a fost niciodată în Franţa. Un fost ataşat al

ambasadei de aci. Aţi auzit probabil de sinuciderea frumoasei dansatoare cu părul roşu Diana Hyams? Fusese amanta lui. De aci şi halueinaţiile-i macabre. Însfârşit, Rottky, bine că ai venit. De ce-l laşi pe Klas să-şi facă de cap pe săli şi să-i inoportuneze pe vizitatori? Domnilor, vă rog, să începem vizita. Aţi avut prilejul să vedeţi unul din cele mai interesante cazuri.

în timp de oaspeţii se pregăteau să iasă, inspectorul Rottky se apropie de Klas.

— Ţigările mele, strigă deodată Hoberlein. Cu un gest brutal, inspectorul zmulse din mâinile pacientului pachetul de ţigări. Jastrau-Klas care până atunci îşi păstrase o atitudine demnă, luă, la gestul acesta, înfăţişarea unui animal bătut. Deveni într-o clipită mic, insignifiant. Studentul Axei Mundt, un tânăr inimos, zări lacrimi în ochii lui, în clipa când ieşi pe uşă.

Moartea este o stare de epuizare vremelnică (*Der Tod ist ein voriibei gehender Schwächezustand*) face parte din volumul *Novellen aus Böhmen* (*Nuvele din Boemia*), editura Albert de Lange, Amsterdam, 1936.

In româneşte de

L. Voita

EGON ERWIN KISCII

Născut la Praga, la 29 aprilie 1885, mort la 31 martie 1948. Studii de construcţii rutiere, neterminate. Ziarist la Praga şi Berlin. Participant la primul război mondial şi, în 1918, cu prilejul evenimentelor din noiembrie de la Viena, conducător al gărzilor roşii. Călătorii în Uniunea Sovietică, China, Africa, S.U.A. etc. Arestat în 1933 de nazişti, e eliberat sub presiunea protestelor. Largă activitate antifascistă, participase la războiul civil din Spania de partea republicanilor. Emigrează în Mexic, de unde revine la Praga în 1946. Maistru al reportajului. A contribuit, din păcate, la încetăţenirea mitului după care reportajul ar fi un gen artistic de mare valoare. A debutat în 1919 cu o carte despre Praga: *Abenteuet in Prag* (*Aventură la Praga*)

urmată de o întreagă serie, din care cea mai semnificativă e *Prager Pitaval*, tratând şi cazurile de asasinat politic din Boemia.

Importanţa lui Kisch a fost supraevaluată, lucrările sale fiind de natură polemică şi propagandistă nu depăşesc nivelul unei gazetarii excepţionale. De-o notorietate deosebită se bucură cărţile sale referitoare la Occidentul pe care-l prezintă critic, surpins în momente de criză: *Der rasende Reporter* (*Reporterul turbat*), 1924; *Paradies Amerika* (*Rabd american*), 1929; *Entdeckungen in Mexiko* (*Descoperiri în Mexic*) ş.a.

ALTE OPERE: *Wagnisse in aller Welt* (*Riscuri în lumea întreaga*), 1927; *Hetzjagd durch die Zeit* (*Goană în timp*), 1926; *Zaren, Popen, Bolschewiken* (*Ţari, popi, bolşevici*), 1926; *Asien gründlich verändert* (*Asia complet schimbată*), 1932; *Klassischer Journalismus* (*Gazetărie clasică*), 1922; *Marktplatz der Sensationen* (*Tirgul senzaţiilor*), 1942; *Ges. Werke* hsg. von Bodo Uhse und G. Kisch (*Opere alese*, editate de Bodo Uhse şi C. Kisch), 1960 et pass. 8 vol

PENTRU A REDEŞTEPTA GOLEMUL

Locuia într-o anexă a sinagogii de lemn din Wola-Michowa, un sat prăpădit din Carpaţii Păduroşi, şi acolo cantonase campania noastră când ne-am reîntors în poziţie de rezervă. Din şi către Wola-Michowa ţâşnea focul concentrat de artilerie; evreul cel scund rămăsese locului şi răbda cartiruirea ruşilor, germanilor sau austriecilor; un colţ al odăii îl păstrase pentru culcuşul lui, al nevestei şi al fiului său în vârstă de unsprezece ani, separat de restul încăperii printr-o perdea din două foi de cort.

în dosid sobei, zăceau claie peste grămadă nişte cărţi. Mulţi, foarte mulţi soldaţi şi chiar ofiţeri dornici de lectură trebuie să fi întins mâila după o carte, dar nu erau decât tipărituri ebraice şi erau azvârlite cât colo mai repede decât fuseseră luate, în vraful de după cămin. Probabil că frunzărisem ceva mai îndelung unul

din volumele legate în piele, de unde şi întrebarea Iui: „Ştiţi să citiţi ebraica?”, de la care 6-a înfiripat o convorbire.

Când am pronunţat cuvântul „Praga”, şi-a ridicat surprins privirea şi am vrut să ştiu dacă oraşul îi este cunoscut.

— Dacă-mi este! se făli el în culmea fericirii.

Dar la întrebarea mea când fusese la Praga, răspunse:

— De când trăiesc n-am fost pe acolo?

— Atunci cum poţi spune că o cunoşti?

— Am învăţat-o!

Şi scoase din vălmăşagul de după vatră un ghid învechit în limba germană, al oraşului Praga.

— L-am învăţat pe dinafară, pot să mă descurc prin oraş şi ştiu despre el mai multe decât un praghez adevărat!

— De ce te interesează atât tocmai acest oraş?

— Vreau să plec cândva într-acolo. Praga e un oraş frumos, o comunitate tare evlavioasă...

Şi adăugă prudent:

— Se poate să plec şi alt încotrova...

Mai târziu, desigur în speranţa că va fi cândva în măsură să accepte invitaţia mea şi să vină la Praga, mi-a mărturisit: ce îl interesează îndeosebi acolo, este mormântul marelui rabin Low şi locul unde, potrivit legendei, zaCe Golamul, acea figură de lut pe care însuşi marele rabin Low a plăsmuit-o şi i-a insuflat viaţă. ’

— Unde-o fi zăcând?

Răspundea evaziv, asta n-o ştia nici el exact, dar va da el la Praga de urma lui.

Intr-o seară am scos ghidul oraşului Praga din dosul vetrei: am găsit în planul oraşului sublinieri cu creionul care legau sinagoga veche-nouă de două ulicioare ale cartierului evreiesc şi de acolo, prin oraşul nou, şi suburbana Zizkovv, duceau până la marginea hărţii. La următoarea noastră convorbire, i-am spus că auzisem

cândva că Golemul zace în sinagoga veche. Evreul cel mărunţel dădu din cap a negaţie:

— Eu ştiu de ce credeţi asta, cunoaşteţi cartea, nu-i aşa?

Nu, nu cunoşteam volumul legat în piele de culoare închisă pe care el, cu siguranţa orbului, îl scoase din haosul de foliante, şi începu să-mi citească.

In introducere se cita o expertiză a doctorului A. Berliner, docent la seminarul rabinic din Berlin, care afirma că această carte nu este decât un talmeşbalmeş de superstiţii şi că ar fi fost mai bine să fie arsă înainte de a se tipări, aşadar o părere nimicitoare, căreia editorul i-a opus următoarea replică: „Ars să fie acela ce nu crede în fapte dovedite!”

Locuitorul de la sinagoga din Wola-Michowa împărtăşea în totul opinia editorială şi nu se îndoia de autenticitatea informaţiilor din carte, chiar dacă nu le socotea complete. Poseda el undeva o urmare, o cronică de familie în manuscris, de care însă nu mi-a pomenit decât după ce ne împrieteniserăm aproape şi numai după ce i-am jurat solemn că nu voi întreprinde singur niciun fel de cercetări în legătură cu Golemul, înainte ca el să vină personal la Praga. Volumul însă mi-l dărui.

Textul titlului cărţii suna: „*Maise punem* (*Poveşti bizare*); aici sunt descrise *Maufsim* (*minuni*) ale marelui şi vestitului *Welts-Gaon* (*corifeu*), pre nume Maharal Miprag – *seher ţadic vecodoş livroho* (*fie binecuvântată amintirea evlaviosului şi sfântului*) – pe care le-a săvârşit cu ajutorul Golemului: *beloşen hacodoş vevrineţeşte* (*în limba ebraică şi în idiş*), *mouzi leor* (*editate*) de către Hirsch Steinmetz la Frisztak, tipărită de E. Salat din Lemberg, *bi’ş’nas* (*în anul*) 5671.”

Cartea relatează dm ce motive şi în ce chip, după O întrevedere în castelul Hradşin dintre împăratul

Rudolf al îi-lea şi marele rabin Low, acesta a retras Golemului forţa vitală. O audienţă a rabinului Low la Rudolf al 11-lea este atestată istoriceşte. „Astăzi,

’duminică, în 10 Adar al anului 5352 de la facerea lumii (23 februarie 1592) – aşa notează rabinul Isak Kohen în memoriile sale – i s-a înmânat lui Mordechai Meisel şi Izak Weisl de către prinţul Bertliier un ordin din partea împăratului ca socrul meu, rabinul Low, să se înfăţişeze la castel. Dând urmare acestei porunci, s-a dus acolo însoţit de fratele lui, Rabi Sinai, şi de mine. Prinţul Berthier l-a poftit pe socrul meu într-o altă încăpere unde i-a oferit un loc de cinste şi s-a aşezat în faţa lui. Prinţul i-a cerut părerea cu privire la nişte lucruri enigmatice, dar se auzea fiece cuvânt. Vorbitul cu glas tare îşi avea rostul său: prinţul o făcea cu scopul ca împăratul, ascuns după o perdea, să poată auzi totul. Deodată perdeaua se dădu la o parte, majestatea-sa ieşi din ascunzătoare, puse socrului meu câteva întrebări în legătură cu cele discutate cu prinţul, după care se retrase din nou în spatele perdelei. Despre ce fusese însă vorba, se cuvine, aşa cum se obişnuieşte în treburile regeşti, să păstrăm taina cea rnai adâncă”.

Dacid Gans, matematician, istoriograf şi prieten al astronomului Curţii imperiale, Tycho de Brahe, relatează în cronica sa că rabinul Low a păstrat toată viaţa tăcere cu privire la audienţa ce o avusese la castelul din Praga.

Fără îndoială că habsburgul, vârât până peste cap în probleme de astrologie şi de alchimie, dorea să afle câte ceva despre ştiinţele oculte cabalistice. Că rabinul Low, prea sfântul, se deda lor, era lucru cunoscut şi o mărturisea chiar el. „Cine pricepe acesta spuse ale mele, scrie el într-o polemică, ştie că ele se emeiază pe înţelepciunea Cabalei”, iar un alt paâl începe cu vorbele: „Dacă studiezi Cabala, ale:ei învăţături sunt cum nu se poate mai aderate...”

în menţionata carte de legende a prietenului meu 1 Wola-Micliowa, acea audienţă nocturnă este să în legătură cu moartea homuncului de lut, care precedat cu doi ani relatările autentificate istoric, spune că rabinul a obţinut din partea împăratului ţăduiala că nimeni să nu

mai aibă voie să învinucă pe evrei de omor ritual, iar uliţa evreiască să apărată de excese. In zilele de Paşti care au urtt, 1590, n-au avut loc obişnuitele dezordini anu-! de atacare a gheto-ului. Golemul, plăsmuit mai s pentru descoperirea crimelor puse în sarcina reilor, devenise acum o existenţă inutilă şi putea ci să fie desfiinţat.

„Cum a fost *Maharal* făcut *ncvaar* (*nimicit*) Iosile lem \ este descris în amănunţime. Rabinicul Pyglion i-a convocat la dânsul pe ginerele lui, Jakob tz şi pe ciracul său Jakob Sosson, levitul, le-a derat că nu mai e nevoie de colosul de argilă şi că-i unceşte lui Iosile Golem să nu doarmă în noaptea ea în casă; ci în podul sinagogii veche-nouă. ie aflăm în *Lagbeomer*, a treizecişitreia zi din *i* patruzecişinouă dintre Paşti şi Rusalii. La mienopţii, cei trei bărbaţi urcă scările podului. înade a ajunge sus, Jakob Katz (numele de „Katz”’ cătuit din iniţialele cuvântului „Kohen Tedek” şi că un unnaş al spiţei preoţeşti palestiniene) pore o dispută dacă el, în calitate de „Kohan”’ ot) are voie să se apropie de un cadavru; rabi-Low îl lămureşte că viaţa unei păpuşi, plămădii! lut de o mină omenească, nu poate fi eonsiderată viaţă în spiritul dumnezeiesc al cuvântului şi deci nici moartea ei nu este o moarte adevărată.

Moartea ei nu e moarte! Romanticul creştin Clemens Brentano, ocupându-se de legenda Golemului, este de părere că numai cuvântul creează şi însufleţeşte. Dacă nimiceşti cuvântul, ai nimicit şi fiinţa: „Meşterul n-are decât să şteargă din cuvântul «Emes» (adevărul), pe care l-a săpat pe fruntea Golemului pe când îl plăsmuia, doar silaba «E» de la început, astfel că nu mai rămâne decât cuvântul «Mes», care înseamnă «moarte»; în aceeaşi clipă Golemul se preface în praf şi pulbere.”

Dar chiar atât de simple n-au fost lucrurile, dacă ar fi să dăm crezare cărţii noastre de legende. Rabi Low, Jakob Sosson şi Jakob Katz se postează la căpătâiul Golemului adormit – atunci când insuflaseră viaţă

plăsmuirii de lut, stătuseră la picioarele lui. Cu privirile aţintite într-acolo, încep ceremonia, ocolesc de şapte ori trupul îngânând nişte formule misterioase şi, în timp ce acest exorcism este oficiat, ceauşul sinagogii, Abraham Haim, stă la uşă cu două lu minări aprinse şi priveşte fără a scoate un cuvânt. Li al şaptelea ocol, viaţa Golemului se transformă îi moarte, un maldăr de boarfe zace aici, un lut inert

Magicianul îl cheamă pe ceauş, îi ia luminările di: mână, le aşează la picioarele plămadei neînsufleţite o despoaie de haine şi o înfăşoară în două halate d rugăciune. Opt mâini apucă blocul de argilă, îl car înapoia unui munte de cărţi şi de hârţoage stivuit acolo şi îl ascund ca nici măcar un deget să nu se zi rească. Hainele sunt duse jos şi arse.

In ziua următoare, se lansează zvonul că Iosi Golem devenit brusc „broighes", adică mânios, s făcut în timpul nopţii nevăzut, iar la două săptămâni de la exorcisare Rabi Low hotărăşte: de aci încolo nu-i mai este nimănui îngăduit să urce în podul sinagogii, iar cărţile şi scriiturile, spre a fi ferite de incendiu, să nu mai fie păstrate acolo. „Dar câţiva oameni cu cap, conchide cartea, ştiau că Maharal Miprag ordonase această oprelişte numai ca să nu se bage de seamă prezenţa Golemului care zăcea în pod 1"

La acest pasaj, zâmbind cu înţeles, ocultistul meu galiţian clătinase sceptic din cap. In broşura lui manuscrisă se găsea doar urmarea acelei proceduri de desfacere a vrăjii şi surâdea la cuvintele „oameni cu cap" care credeau că, o dată cu înmormântarea din pod, povestea Golemului luase sfârşit.

Când l-am revăzut, prietenul meu nu mai zâmbea. Lucrul s-a întâmplat după doi ani şi jumătate, în car-Itierul Leopoldstadt din Viena; zulufii de la tâmple încărunţiseră şi se răriseră. Mă opri cu un gest al mâinii când începui să-i vorbesc de secretul lui. „Acum am alte griji." O granată îi sfârtecase fiul în clădirea de lângă

templul din Wola-Michowa şi, puţin după iceea, soţiei lui i se întâmplase ceva îngrozitor, dar nu mi-a spus ce a fost.

— Zace în spitalul public, iar eu n-am bani.

Luarăm loc într-un restaurant, bătrânul nu mâneă iproape nimic şi nicio discuţie nu se înfiripă, deoaece amintirile noastre comune erau legate de o locaitate din Carpaţi, la care el nu voia să se gândească.

— Şi Golemul?

— N-o să-l mai caut.

— Să-l caut eu?

— Treaba dumneavoastră I

Legenda că locul din podul sinagogii veche-no era cripta Golemului, s-a menţinut de-a lungul vea< rilor. Când în anul 1718 a apărut lucrarea lui Ma Perl, registrator la Praga, ţi anume *Meghilas lohas*, care consemnează tradiţiile cu privire la miracolul vârşit de marele rabin Low, reeditată pe la mijloi secolului trecut, editorul susţinea că ’făptura Golen lui mai zace şi acum în podul sinagogii veche-no Rabinul lemberghez, joseph Saul Nathanson, a înt cat să pătrundă acolo, dar nu i s-a îngăduit sub cuv că opreliştea lui Rabi Low mai este şi acum în vigoa Nu de mult, rabinul-şef al oraşului Praga, Ezecl 1,an dau. după un post îndelungat petrecut în înti ornatul de rugăciune, s-a urcat în pod, în timp ce ci cii lui trebuiau să c-înte psalmi; după un răstimp delungat, s-a reîntors cu chipul răvăşit şi a rost „Nimeni să nu se mai încumete să tulbure ulti odihnă a Golemului 1”

Primele mele încercări de a-mi.procura de la sl başii templului cheia intrării în pod, s-au izbit de I bizui lor. Din interiorul templului nu ducea nic scară în sus, numai căţărându-te pe zidul exterior teai ajunge la mansardă, dar aceasta ar fi atras atei trecătorilor. In plus, s-au întâmplat unele aecidt care au stârnit discuţii supărătoare. (Gazeta rute *Kronika Kral*. *Prahij*) comunică interdicţii decretate mult înaintea vremii lui Rabi Low:,,Se povest că, după dărâmarea templului din

Ierusalim, îngeri transportat la Praga o parte din templul lui Soloi şi au poruncit evreilor să nu restaureze nicioi această clădire şi să nu schimbe nimic dintr-însa. < ar cuteza s-o facă, ar trebui să moară pe loc. Şi s-a făcut că odată, când vârstnicii comunităţii evre au pus să se renoveze clădirea, nu numai că meşi

Jar şi calfele lui s-au prăbuşit de pe acoperiş, dar şi i care au tocmit lucrarea au murit înainte ca munca se fi început de-a binelea."

De când prin anii '70 un coşar pe nume Vondrejo r prăvălit în stradă şi a murit pe loc, nimeni n-a mai cat acolo. înaintea incendiului de la Ringtheater, ci măcar scoabe de fier nu duceau sus, abia în 1880, n ordinul serviciului de pompieri, au fost introduse, în cele din urmă am obţinut de la comitetul ternului permisiunea de a mă căţăra pe acoperiş. Am sit acolo la opt dimineaţa. Domnul Zwicker, cinsti- 1 paznic, de treizecişiopt de ani în slujba clădirii, *î* numai că a încercat să mă abată de la intenţiile ele, dar la întrebarea mea dacă a fost vreodată sus, pod, mi-a răspuns cu o contra întrebare, dacă nu imva îl cred *„rneşughe*", adică nebun. Cu o ridire din umeri: „Din partea mea", îmi dădu cheia. [Am escaladat gardul ce împrejmuia în partea stră-Niglas mica şi sărăcăcioasa grădină a templului, r sprijinit o scară de scoabele rle fier din care cea ii de jos se afla la doi metri de pământ, ca niciun chemat să nu o poată ajunge şi, urmărit de privi- 3 mirate ale trecătorilor, am urcat cele optsprezece pte de fier care descriau în stânga o curbă accentă, rn-am avântat peşte nişa arcului cupolei şi am icuiat uşa de fier care gemea din încheieturi am pomenit în mijlocul unei piramide ţuguiate a ei boltă se vâlurea în falduri masive.

Temelia sinagogii este atât de adine săpată de nâul străzii, înéât nici aici nu te simţeai la oarecare ţime; vezi de acolo peste drum ceasul primăriei îieşti, cu arătătoarele mişeându-se de la stânga la Bipta. Prin ci te va ferestruici ale podului, pătrunde Bina zilei. Aşadar nu

numai că n-ai senzaţia că te în înalt, dar lipseşte şi acea penumbră mistică de care eşti de pildă împresurat în încăperea frontonului domnului Sanct Veit.

Şi totuşi te afli deasupra sinagogii veche-nouă nu mai puţin sub impresia veacurilor decât te simţi deasupra catedralei. Pe când boltirile de piatră din Sanct Veit, tencuite cu grijă şi în partea exterioară, invizibilă celor ce se roagă, sunt construite în unduiri uniforme, cenuşii şi perfect geometrice, aici arcadele se înghesuie colţuroase şi brutal una într-alta, încât te simţi de parcă te-ai afla într-un peisaj muntos, cu râpe povârnite în faţă şi cu văi alături de tine. Sus, în domul creştin, poţi străbate sub grindiş, pe poteci largi şi solide, tot naosul bisericii şi îl poţi ocoli, pe poteci la fel de largi şi de solide. Aici, însă, nu se afla decât o scândură putredă de la intrare înainte, căreia îi încerci soliditatea cu piciorul şi te hotărăşti apoi să faci mai bine ocolul pe spinarea boltirilor sau să te balansezi pe căpriori ţinându-te bine de bârne, chiar dacă îţi înfigi mâinile în straturi groase de praf şi obrazul ţi-e la fiecare pas atins de pânze de păianjen.

Pe partea laterală se întinde o proptea de fier; o scară, prinsă în scoabe de fier, duce spre horn. Pe podea zace un burlan vechi şi, alături, scheletul unei păsări care a murit aici însingurată. Altminteri nu vez decât dărâmături şi cioburi de ţiglă. Ciuperci abund; în forme groteşti; cu capul în jos, printre grinzi, st; agăţat un liliac. In adânciturile dintre boltirile înghe suite între ele, deasupra podelei, prundişul s-a pre făcut, sub înrâurirea prafului de calcar şi a umezelii într-un conglomerat. Dacă sculptura de lut a lui Rab Low şi-ar avea cumva aici mormântul, nu ar mai pute; fi niciodată descoperită. O încercare de a o exhumt ar dărâma tot templul.

Cu adevărat un loc potrivit plăsmuirii unui Golei şi mmormântarii lui, cu adevărat un loc pentru preoţ ocultismului. Aici s-ar putea adăposti laboratorul c;

nonicului Claudius Frolle sau cel al

contrapartenerului său evreu, Rabi Low; aici ar fi iatacul potrivit pentru monstrul dezolat, fie că îi zice Quasimodo sau Golem, aici ar fi culisa potrivită pentru o întâlnire dintre regele Franţei şi făcătorul de aur în sutană, dintre împăratul Germaniei şi taumaturgul în ornat de rugăciune. Ce este în definitiv acel *Notre-Dame de Paris* al lui Victor Hugo altceva decât legenda Golemului, ridicată din dezolarea gheto-ului praghez până în înălţimile cereşti ale turlelor catedralei pariziene, din curentul spiritual al lui *Baal Sem* în cel al lui Pelagius din Eclamun. Regele Ludovic al Xl-lea a cerut sfat neobositului canonic făcător de minuni, aşa cum Rudolf al Il-lea s-a sfătuit cu rabinul iniţiat în miracole. Esmeralda a stârnit dragostea diformului Quasimodo, aşa cum – o legendă a evreilor din Praga o mărturiseşte, – dalba fiică a rabinului a deşteptat-o pe cea a alteregoului praghez al lui Quasimodo. Gloata pogromistă dă năvală în cartierul evreiesc din Praga, iar biserica pariziană a femeilor este atacată de către locuitorii rău-famaţi ai „Curţii Miracolelor” a căror căpetenie se numea Mathias Hunyadi Spicali, duce de Egipt şi Boemia.

Liliacul începe să se legene. Când liliecii se trezesc, cică se încurcă în părul omului. De Golem, nici urmă.

Păşesc afară în nişă lăsând uşa ruginită întredeschisă în urma mea şi mă îndrept spre treptele de fier, apoi trag uşa cu totul, o încui la loc şi încep să cobor. Numărul curioşilor se mărise.

In vestibulul sinagogii, îmi spăl mâinile în vechiul lavabou de aramă.

— Ei, ai găsit Golemul? mă cercetează domnul ftwicker pe un ton în care curiozitatea se amestecă înr-un fel cu acea ironie pe care el ar numi-o „Newime”, adică satisfacţie.

Aşadar ascensiunea mea pe acoperişul sinagogii ve ehe-nouă nu mi-a prilejuit nicio întâlnire cu Golemu Această realitate ar fi fost de-ajuns să-l convingă p

informatorul meu din Wola-Michowa că indicaţiil din volumul cel negru sunt perimate.

E drept că Rabi Low îi reluase în ziua de *Lagbec vier* viaţa pe care o dăruise robului său modelat şi că îngropase în podul sinagogii sub maculatura de aeok „dar lutul nu se mai află acolo, puteţi să mă credeţ Nu mai era acolo nici când Maharal a interzis să nu urce cineva în pod. Abram Haini, *şamesul*, adică ceati şui şi cumnatul lui, l-au dus de acolo. încă în noapte următoare după ce rabinul fusese sus...”

Plin de importanţă, gazda mea din Wbla-Michow scosese tezaurul de după vatră, manuscrisul de şa sprezece pagini in octavo, scrise cursiv în idiş, c tabele în caractere ebraice. O avea de la un înţelepj zicea el, de la un înţelept cu care se împrietenise Prezemysl. Nu costase decât optzeci de fiorini. Na vului meu prieten i se părea că aceste bârtii conţi toate tainele existenţei, iar când le netezea, ai fi zis < le mângâie. Biet evreu de la ţară, credul şi supersţios 1 Nimic din scriiturile acele nu pomenea de fa tul că fiul tău va fi sfârtecat de o granată, că soţia vă fi pângărită şi distrusă. Nu scria într-însele că îţi v pierde înerederea în miracole, că, părăsindu-ţi căn hui, vei rătăci în neştire prin Viena. Cât de puţin păsa de Golem când în Prater te-am întrebat de < Şi în 1915, la Wola-Michowa, cu câtă mândrie mi tălmăcit din manuscris drumul pe care apucase O lemul mort şi pe care voiai să-I urinezi şi tu peni *â* regăsi şi a reînsufleţi acea puternică slugă plăn dită din argilă; spre a săvârşi încercarea făcută ceauşul Abraham Haim. în acel servitor al sinago;

îndată după scena de exorcizare, se trezise dorinţa să folosească pentru dânsul însuşirile automatului scos din uz de către meşter. „Mi-am însemnat cuvintele, gândea *şamesul*, întregul ritual şi, cu puterea spiritului, pot face şi eu minuni.”

împărtăşise cumnatului şi colegului său de meserie, Abraham Zeharia, ceauş la sinagoga învecinată Pinkas,

precum şi ginerului său, Aşer Balbierer care se îndeletnicea cu tot felul de treburi misteriozofice, planul lui de a stabili în ce fel ar putea fi Golemul readus la viaţă. După câteva zile, Aşer Balbierer le spuse că a găsit în *Sohcr* (în ebraică „luciu”, unul din comentariile caldeice ale Pentateuhului) o formulă de vrajă. în ceas de noapte, cei trei îl dezgroapă pe Iosile Golem de sub maldărul de hârţoage şi îl duseră prin uliţele Belele şi Sebkes – voiau să evite strada Mare care era prea animată la ora aceea – în pivniţa casei din strada Zeikerl, care era în parte proprietatea lui Aşer Balbierer şi unde chiar locuia.

Acolo jos încep ei ritualul de reînviere. Se postează fiecare, aşa cum îi văzuse Haini pe cei trei rabini, încep să dea ocol Golemului fără să-l poată preface din mort în viu. De şapte ori se plimbă ei de la picioare la cap şi înapoi. Fără întrerupere murmură ei în ebraică acel „trezeşte-te din moarte” pe care îl descoperise Aşer Balbierer. Nimic nu se trezeşte. Golemul zace ea un butuc. Ca un butuc îşi bate el joc de toate încercările de reînviere. Aşer Balbierer face uimit: „Asta zic şi eu să fii mort 1” O iau de la început. Noapte de noapte.

Pe vremea aceea, izbuenis’e la Praga ciuma, o mie douăsute de oameni îşi aflară moartea. Singura casă din strada Zeikerl unde pătrunsese molima, eţa cea a lui Aşer Balbierer, cei doi mai vârstnici din cinci copii au fost seceraţi. Nevastă-sa, doamna Ghele, ţipase încă înainte împotriva aducerii Golemului, fiindcă se temea ca tatăl ei, dacă ar fi fost descoperit, să nu-şi piardă slujba pentru abuz de încredere, iar soţul şi unchiul ei pentru încălcarea opreliştii rabinice. Afară de asta, nu prea avea ea mare încredere în vrăjile cabalistice ale bărbatului ei. Şi acum i se îmbolnăviseră şi feciorii! Doamna Ghele era convinsă că nimeni altul decât Golemul abătuse năpasta asupra casei lor, şi când cei doi copii au murit, hotărârea fusese luată: Golemul trebuia să dispară.

După ce ambele cadavre au fost spălate şi culcate de

întristaţii oaspeţi în sicriele lor, unul dintre copii a fost scos în taină din coşciugul lui şi pus alături de fratele său în celălalt. In sicriul golit, a fost băgat Golemul. O căruţă a transportat către asfinţit cele trei trupuri la cimitirul ciumaţilor din afara oraşului.

Aici, Abraham Haim şi Abraham Zeharia au dus coşciugul în care se afla Golemul sus, pe dealul spânzurătorii „care se află la o milă şi douăsute de stâujeni de la poarta Oraşului-Nou, pe şoseaua ce duce la Viena, şi l-au îngropat cu spatele spre oraş în seara de cinci Adar”.

Aşa se încheie povestea din manuscris. Tâlcul legendei Golemului, dorinţa de putere şi înfrângerea ei, este ridicat aici la a doua potenţă: magicianului care a imitat plăsmuirea lui Adam, îi urmează servitorul care se străduieşte să aibă la rândul său un servitor şi care s-a chinuit în chip ridicol în pivniţă cu al său „abracadabra” ca să deprindă un maldăr de lut „să se scoale şi să umble”.

Maestrul şi-a anihilat el însuşi sacrilegiul, ucenicul este împiedicat de superstiţie în acţiunile lui oculte, îşi învinuieşte oaspetele de argilă din pivniţă de moartea copiilor săi şi îl îngroapă pe dealul spânzurătorii.

Ciudat în toată această voluntar-involuntară alegorie, în această încâlcită fantasmagorie manuscrisă, este că toate indicaţiile de loc şi de epocă corespund mai exact unor fapte istoriceşte dovedite decât celor cuprinse în cartea tipărită. Pe câtă vreme în volumul pomenit ginerele lui Rabi Low, acel Katz, nu apare nicăieri, un ceauş al sinagogii Pinkas, şi anume Abraham-ben-Zeharia a existat cu adevărat: o piatră funerară din vechiul cimitir evreiesc menţionează că Zeharia a murit în anul 1602 şi că şi-a împlinit slujba timp de treizeci de ani, aşadar în vremea când se petrecea acţiunea legendei.

Chiar şi amănuntele drumului parcurs din strada Zeikerl (a ţiganilor), corespund în întregime planului de

atunci al oraşului Praga, *Frage Bohemica Metrupolis Accuratissime expresse 1562*, al cărui original se găseşte la Wroclaw. La doi kilometri şi jumătate distanţă de crenelele zidurilor porţii noi a oraşului, se vede pe hartă dealul spânzurătorii cu roată şi ştreang.

Acolo afară, la Zizkow, pe moviliţa de gresie ce-i zice „Zidove pace", Cuptorul Evreilor, osândiţii la spânzurătoare erau secole de-a rândul trecuţi din viaţă în moarte. Ultimul executat se numea Wenzel Fiala, un tânăr chelner care şi-a ucis iubita. A fost dus sub ştreang la 18 iunie 1866. Zeci de mii de oameni se holbau la dânsul de pe balustrade şi înălţimi, indivizi fără căpâtâi, lăutari, panoramagii şi negustori ambulanţi au avut mult de lucru în timpul acestei petreceri populare căruia i-a urmat ziua de la Koniggrătz[62] transportul de răniţi, Bismarck învingătorul.

Bubuitul tunurilor de la Koniggrătz, 1866... în bombardamentul de la Uzok, 1915, prietenul meu din Wola-Michowa mi-a explicat de ce sublimase el cu creionul pe planul oraşului Praga drumul spre acea colină pe care tocmai păşisem, ţinându-se după o urmă din vremea lui Rudolf al II-lea, când domina ocultismul.

Stau acum pe locul spre care a dus ultimul drum al Golemului. Mormântul lui – un şir de coline de nici cinci metri înălţime, mănunchiuri rare de iarbă.

Seara începe a se lăsa, sirenele fabricilor se şi aud stridente, cupolele bisericuţelor din cimitirele Wolschau şi Strasehnitz îşi estompează contururile, deasupra coşului fabricii de capsule stă nemişcată o coloană albă de fum, ca pânza umflată a unui stindard.

In jurul stadionului de fotbal al lui S. C. Victoria, aleargă antrenându-se un sportiv, în grădiniţele de zarzavat ce se înghesuie spre moviliţe, ale căror colibe sunt la fel. de mizerabile ca umblătorile ţărăneşti, lucrătorii din fabrici încep acum să muncească pentru

---

62 Astăzi Hradec Kralove — în Cehoslovacia — unde pra- sienii i-au învins pe austro-saxoni în 1866.

dânşii. în faţa clădirii Comisiunii de verificare a armelor de foc, moţăie o sentinelă.

La picioarele mele se întind maidanele de deşeuri, oale sparte şi chiuvete de tablă, cutii de conserve, ruginite, tigăi iremediabil desfundate, crătiţi, capace de oală, râzători cu găuri hipertrofice zac de-a valma în grămezi neregulate. Culorile acestor resturi zizkowiene se contopesc cu nuanţe de acuarelă.

Perechi de îndrăgostiţi cu feţele negre de funingine îşi caută cele mai strimte vâlcele. Copii rahitici, de zece, de doisprezece ani, se strecoară târâş ca indienii, să prindă şi ei ceva din tainele dragostei.

Colinele sunt răscolite de sape; doar nişte straturi subţiri de nisip, suspendate, alcătuiesc acoperişul vizuinelor. Oriunde s-ar putea aşeza un coşciug cu Golemul într-însul şi să se lase să se prăbuşească stratul deasupra.

O fetiţă de vreo trei ani a cules din grămada de resturi o oală de noapte din cositor, să coacă într-însa un cozonac de nisip; mama, care şade ceva mai de-o parte alături de un soldat, împinge oala cu piciorul şi-şi bate copilul care plânge, în timp ce ibovnicul în ¡Uniformă râde.

Oameni vin osteniţi, încovoiaţi, anemici de la fabrică la locuinţele lor din spatele oraşului, la Hrdlorez, Maleschitz sau şi mai departe.

Şi stând aşa deasupra mormântului Goâemului, ştiu de ce acel robot muncitor, supus fără condiţii voinţei altuia şi pentru folosul unui străin, trebuie să zacă pe veci îngropat.

Tentru a redeştepta Colemul (*Den Colem ’Wiederzuerwecken*)

I

lace parte din *Jahrbwh 1934-35*, Albert de Lange, Amsterdam.

[In româneşte de

J. *Cassian-Mătăsaru*

JOHANNES URZIDIL

Născut la 3 februarie 1896, este fiul unui funcţionar de cale ferată şi inventator din Praga. Prieten cu Kafka şi Werfel, a evocat sub formă memorialistică în *Prager Tryptichon* (*Triptic praghez*), 1960, cercul de prieteni din Praga, oraşul ciudat şi fantomatic cu legendele sale, cu contradicţiile-i naţionale şi cu monumentele-i istorice. Opera lui Urzidil este în genere impregnată de evocarea evenimentelor trăite, aspectelor şi atmosferei meleagurilor natale. Stifter, originar şi el de pe aceste meleaguri, i-a servit adeseori ca model, mai ales în privinţa pietismului existenţei şi al înţelegerii conceptului de „lege blajină" care a exercitat o influenţă deosebită şi asupra scriitorilor austriaci, între altele asupra lui Heimito von Doderer. Nuvela *Der Trauermantel* (*Mantaua de doliu*), 1945 şi 1955 reprezintă omagiul de recunoştinţă al lui Urzidil pentru Stifter.

Urzidil a studiat filologia la Praga şi în 1920 a publicat primul volum de versuri; între 1921-1932 a fost membru al ambasadei germane din Praga. Emigrează în 1939 în Anglia, iar de acolo, în 1941, în S.U.A. unde trăieşte şi azi la New York, în calitate de cetăţean american. Creaţia lui Urzidil este exlusiv memorialistică, cu o notă de melancolie, pietäte şi pacientă în faţa ireversibilului (*Bitternis der königlichen Schwermut – Amărăciunea melancoliei regale*). în opera *Die verlorene Geliebte* (*Iubita pierdută*), 1956, evocă în 11 povestiri oraşul amintirilor sale, Praga; *Goethe in Böhmen* (*Goethe în Boernia*), 1962, şi *Denkwürdigkeit von Grebach* (*Memoriile de la Grebach*), 1958, -sânt străbătute deopotrivă de sentimentul nostalgic al patriei sale, Boemia. *Halleluia*, *o* vastă imagine a Americii văzută prin conştiinţa unei tinere fete, împreună cu *Glück der Gegenwart* (*Fericirea prezentului*), în care tratează receptivitatea operei lui Goethe în America, sunt omagii aduse patriei sale adoptive. Culegerea de

povestiri *Das Elefantenblatt* (Foaia *elefantului*), 1962, e o mărturie a spiritului său clasicist, totodată însă şi a întrepătrunderii suprasensibilului în viaţa de toate zilele, ceea ce constituie de altfel nu numai nota caracte- ristică a multor scriitori praghezi (Meyrink, Rilke, Brod, Werfel ş.a.) ci în genere şi a poeticii pragheze.

ALTE OPERE: *Sturz der Verdammten* (*Prăbuşirea condamnaţilor*), poezii, 1920; *Die Stimme* (*Vocea*), poezii, 1923; *Zeitgenössische Maler der Tschechen* (*Pictori cehi contemporani*), eseuri, 1936; *XVenceslaus Holler*, eseu, 1936; *Über das Handwerk* (*Despre meşteşug*), eseu, 1954; *Die Memnonsiiule* (*Coloana lui Memnon*), poezii, 1956; *Neujahrsrummei* (*Bilei de anul nou*), povestiri, 1959; *Magische Texte* (*Texte magice*), povestiri, 1961; *Erinnerte Heimat* (*Patria în amintire*), antologie de proză, 1962; *Geschenke des Lebens* (*Darurile vieţii*), eseu, 1962; *Amerika und die Antike* (*America şi anticii*), studiu, 1964; *Entführung und sieben andere Ereignisse* (*Răpirea şi alte şapte întâmplări*), povestiri, 1964,

TESTAMENTUL UNUI TÂNĂR

Intr-o zi – pe când primul război mondial era In toi e toate fronturile, deşi întâmplările despre care vreau *i* vă vorbesc n-au avut nimic comun cu războiul – i cafeneaua „Arco” scriitorii fură cuprinşi de o agitae neobişnuită; Heinrieh Mann, aşa se vorbea, ar avea rtenţia să viziteze Praga cu care ocazie urma să ţină conferinţă. Iar ca temă, ar fi ales *Emile Zola*, mai juţin ca fenomen literar, mai mult ca militant împoiva crizei morale a unei comunităţi naţionale şi stale. Se vorbea în dreapta şi-n stânga ce ar trebui să se că pentru ca vizita lui Heinrieh Mann să fie sărbăirită cum se cuvine. *

— Să mergem cu toţii la gară să-l întâmpinănj. Eu iş putea oferi trandafiri, propuse frumoasa Wanda, ica unui tipograf care lucra la un ziar local din aga. Deşi urmase doar şcoala elementară, învăţase: de rost pagini întregi din Kirkegaard, ca să-l imesioneze pe iubitul ei P., literat mintos, pagini pe re le recita cu plăcere la cafenea, fără

a le înţelege uşi de puţin. „Omul este spirit. Dar ce este spiri- 1? Spiritul este el însuşi. Dar ce este el însuşi? O oporţie raportată la el însuşi; el însuşi nu este prorţia, ci este proporţia raportată la sine însuşi. Omul te o sinteză de infinit şi finit, de temporar şi etern, de libertate şi necesitate, pe scurt o sinteză. O sinteză este un raport între două lucruri. Astfel privit omul, nu este încă el însuşi.” Şi apoi mai adăuga: „Asta-i tot!”

— Bine, bine, noi ştim că în domeniul proporţiilor eşti la tine acasă, ironiza Walter Fürth, un om cu părul ca ariciul, ale cărui merite constau în faptul că ar fi început o nuvelă din care nu scrisese decât prima frază. Walter Fürth nu moştenise de la tatăl său nimic altceva decât blestemul de a trăi. „Dar, continuă Fürth, acum e vorba de a face ceva pentru Heinrich Mann. O, cât sunt de chinuit!” îşi încheia aproape toate destăinuirile cu faţa schimonosită şi cu refrenul. „O, cât de chinuit sunt!”

— O duduie extraordinară, exclamă un ceh bărbos pe nume Antonin Macek, un blind autor, social-democrat şi atât de tare de ureche încât niciodată nu putea urmări vreo conversaţie până la capăt. Privirea lui se odihnea cu admiraţie pe chipul Wandei. „O duduie extraordinară şi ce vedere înaintată are 1”

— Heinrich Mann, mormăi Weissenstein care voia să transforme lumea; eliberarea celor oropsiţi trebuie, să vină! Weissenstein vedea în toate fenomenele apropierea acestei eliberări.

Kafka zâmbi din depărtări infinite şi nu spuse nimic.

— Când trebuie să vină? întrebă bunul Oskai Baum cel orb. Werfel sau Max Brod ar putea să ţină cuvântări.

— Minunată idee, sări Fürth, Max Brod ar putea vorbi în numele generaţiei mai vârstnice. Doar a împlinit treizeci de ani. Nu ştie nimeni cât de chinu» sunt?

Nimeni nu se sinchisi să-i răspundă. Werfel de alt fel, nu-l prea asculta cu atenţie. Când deodată, afar pe stradă, apăru silueta unei femei înalte cu părul al ca zăpada, dar cu chipul uimitor de tânăr şi de fru mos; el s-

a ridicat ca-n transă, şi-a lăsat cafeaua şi cornul cu nucă abia început, şi a dispărut fără să-şi achite consumaţia. Ţalul Poschta era obişnuit cu astfel de ieşiri şi îi ţinea fără nicio grijă socoteala.

— „Când transformarea ta m-a împăcat cu moartea şi prin tine m-am avântat spre nemărginire”, începu să recite Weissenstein.

— Da, da, iar glume pe tema infinitului, observă Kisch. Reporterul furios, cum era numit, se întorsese de pe front într-o scurtă permisie, în oraşul său natal.

— Ieri, spunea aici Alice G., începu Weissenstein să-şi interpreteze recitarea, că ea, zeiţa cu păr alb, parcă ar rătăci cu ochii închişi deasupra mării. Că s-ar găsi mereu un înger în preajma ei.…Viziunea mersului ei îl face poet!

— Na, na, na, obiectă Wanda puţin ofensată. Ar trebui să puteţi odată studia femeile când sunt singure. Dar ce-i cu acest Heinrich Mann?

— Ar trebui venerat în genunchi, zise înflăcărat Karl Brand ca pentru sine; dar aceste cuvinte se adresau şi lui Werfel. Tânărul Brand ardea intens sufleteşte şi trupeşte. Tuberculoza lui galopa dimpreună cu el şi avea întotdeauna febră. Numele 1 său de poet şi-l alesese pe măsură. Era într-o continuă ardere.

— Printre prozatorii secolului, interveni P. literat mintos care mai era şi procurist la o bancă, Heinrich Mann este acela care a transpus în sfera germană cu un elan de mare *raconteur* 2 strălucita artă a interpretării psihologice, apanaj al francezilor, de altfel. El ieste acela care apără expresionismul de prăbuşire în neant. El reuneşte esteticul şi eticul într-o singură chintesenţă.

— In afară de asta, parcă s-a însurat cu fiica unui fabricant din Boemia, adăugă încet Kafka.[63]

— Ce concepţie grozava, zise bătrânul Maeek, a fireşte nu înţelesese niciun euvânt.

Furth suspină:

— O, cit de chinuit sunt!

---

63 Povestitor (fr.).

Wanda simţi că sosise şi momentul ei.

— Eticul* declară ea, este ca atare generalul. Eî află imanent în el însuşi, n-are nimic în afara sa să-i fie *ţelos*, ci dimpotrivă este el însuşi *ţelos* peni tot ceea ce este în afara sa. Asta e tot!

Deoarece niciunul dintre cei prezenţi nu părea ia în seamă constatările Wandei, ea bombăni s părată:

— Cum aşa? De ce tăceţi? Doar e un citat e *Frică şi tremur*. Spuneţi măcar ceva. De pildă: „Dudraeului 1”

— ’ Din cauza ta n-o să putem introduce aici cer monialul de la curtea spaniolă, spuse Kisch.

Kafka, care niciodată nu zăbovea prea mult la tj fenea, se ridică luându-şi rămas bun printr-un sal distant depărtându-se cu paşi tot mai rari.

Brand se ridică şi el să plece. L-am însoţit. Pe; făptura lui firavă purta o redingotă încă de pe atui demodată, moştenită de la tatăl său. Brand era săr; Tatăl său lucra într-o brutărie. Mama, lucra cu zii Sora sa era un fel de funcţionară. El absolvise o şco< comercială şi uăzuise, înainte de izbucnirea războiul să1 obţină un post în Egipt. Sudul era visul său. Suc iar fi redat sănătatea. Dar războiul i-a curmat această posibilitate. Intre timp starea lui Brand se răutăţise atât de mult. incit nu s-a mai putut1 gândi activitatea sa profesională. Necesitatea de a întrupi de a modela acum din spirit ceea ce îi era refuza de neatins, a dat aproape, prin eonstrângere, naşt poetului. Visul a devenit însăşi substanţa vieţii lu imaginea visurilor, renunţărilor, dorinţelor şi a voltei împotriva morţii au devenit conţinutul me li său. Căuta un model din nevoia de comparaţie, iei a ajuns în cercul nostru, Werfel sau altcineva alăteau întotdeauna micile consumaţii, aşa cum se impla şi cu Weissenstein care era cu mult mai să- ’. Werfel de altfel îl ajuta pe Brand şi în alte împurări şi de aceea îl privea ca pe un trimis al lui mnezeu. N-a promis oare nu demult Werfel că o recomande lucrările lui Brand marelui editor al itorilor expresionişti din Leipzig? Nu a iniţiat el) acţiune ca să-l

trimită pe Brand într-un sanatodin Tirolul de sud sau poate chiar din Elveţia? stuitor se agăţau privirile lui Brand de femeile ti- ‘e şi frumoase care stăteau uneori la masa noastră, Wanda (în mod cinic supranumită de Fiirth „triaa poporului”’), de Milena, plină de simţire şi deşptă foc, de vraja eterică a actriţei Martha N. şi de elalte vizitatoare paradisiace care apăreau şi diseau, şi care-şi ofereau graţiile şi îmbrăţişările ami-’ Ir lui Brand iar acestuia, în cel mai bun caz, o bdă îngăduinţă şi cruţare.

— Oare de ce se amuză toţi când o aud pe Wanda id pe Kirkegaard? întrebă Brand, în timp ce băteam oraşul vechi îndreptându-ne spre podul 1. Mie îmi pare demnă de admirat. De ce pasiune mie să fie cuprinsă ca să înveţe, fără să înţeleagă, ini întregi, numai sperând să-i facă astfel plăcere mului P, Ce simţământ trebuie să-ncerci când te îşte atât de mult o femeie 1 Şi când te gândeşti că -i în van şi absurd! El, ca mai toţi ceilalţi, demult pai are ochi decât pentru Milena.

— Aceasta este dosebirea între omul care se îne pe el însuşi am răspuns eu, şi acela care în vir*i* sacrificiului ar dori să-şi atingă scopul. Dacă da n-ar face altceva decât să fie prezentă, ar cita o mai puternică atracţie.

Ea este minunată aşa cum este, chiar dacă n-ar(cit de cit habar de ceea ce înseamnă cuvântul „*ţelos*” De fapt ce înseamnă acest cuvânt?

— *Ţelul*, scopul.

— Aşa. Ţelul. Scopul. Crezi că dacă aş ruga-o pi Wanda să citim împreună, ar accepta? E o idee de-£ mea. Vreau să spun, aşa, cu scopul de a-i explica, sa ştie cel puţin ce vorbeşte. Eu însumi nu ştiu prea multe. De exemplu, încă nu cunoscusem cuvântul „*ţelos*”. Cred că aş putea face ceva care s-o ajute în dragostea ei.

— Propune-i.

— Eu? Nu, n-aş putea niciodată. Ar trebui poate altcineva să-i propună în locul meu.

— O voi face eu, îţi făgăduiesc.

— Îţi mulţumesc; oare însă va suporta? Eu sunt

bolnav doar. Tuşesc. Câteodată scuip şi sânge. Probabil e şi molipsitor. Ar încerca o repulsie faţă de mine. Şi pe drept cuvânt.

— Prostii. In primul rând că o să te simţi în curând mai bine. în al doilea rând stă destul de des la aceeaşi masă cu dumneata la „Arco”. în al treilea rând, te simpatizează 1

— Crezi? O, asta o spui doar aşa. Şi să mă sim mai bine, Dumnezeule, cum poate să-mi meargi vreodată mai bine? Eu ştiu cât o mai duc până cânc mi-oi scuipa şi restul plămânilor. îmi pot număra pc degete lunile. Ştii, noaptea, când stau culcat şi mă ui pieziş, pe fereastră, la lună, sau pur şi simplu scru tez hăul negru, atunci începe numărătoarea, atunc număr de la un acces de tuse la altul. Vinele mi s umflă şi respiraţia mi se aude ca orăcăitul de broasct Apoi aprind lumina şi notez socoteala, sau îmi imag: nez o femeie pe care aş fi avut-o şi pe care am piei dut-o, cu care aş fi avut chiar şi-un copil, una car m-a iubit până la ură şi pe care o urăsc la rândul meu.

In timp ce vorbea am străbătut pe jumătate aleea,’u statuile baroce ale sfinţilor de pe bătrânul pod j’Carel. De pe trotuarul de peste drum ne-au întâmpiâat doi domni, amândoi poeţi, Friedrich Adler şi Hugo Salus. Ei aparţineau „epocii liberale” de pe tremuri, a literaturii germane din Praga. Brand şi cu mine ne-am scos pălăriile, cu o închinare respectuoasă, deşi îi consideram pe cei doi doctori nişte lirici în oarecare măsură demodaţi. Salus, cu cârlionţii de poet până pe ceafă, cu guler ştaif şi lavalieră cu dungi negre, ne făcea condescendent semne cu mâna.

— „*Salus reipublicae suprema lex esto*”, i-am spus Iui Brand, care bineînţeles nu pricepea o boabă de latină. Acesta este un citat din Cicero şi ştii cum l-am tradus? „împotriva lui Salus să fie aplicate cele mai Revere legi ale statului”.

— Poeziile lui, într-adevăr, sunt desuete. Poate

frdată vor fi preţuite iarăşi. Da, ca şi mobila străbunicilor noştri. Literatura merge pe căi ciudate.

— Totuşi nu i se poate nega un oarecare merit poetic, am spus eu.

— Şi care ar fi acesta?

— Salus, este, după cum ştii, de profesie mamoş. fa atare a asistat şi la naşterea mea. Brand izbucni n râs.

— Vreau să-ţi povestesc ceva, a spus el.

; – L-am întâlnit deunăzi la o conferinţă la clubul iriitoarelor germane. Da, aşa ceva există, la Praga. <m ajuns acolo pentru Că cineva îmi trimisese o intaţie. Dumneata ai spune că e imposibil să existe «tea scriitoare germane la Praga. In mijlocul sălii a aşezată o masă mare pe care erau îngrămădite o tulţime de romane „Engelhorn” legate în roşu. Şi în iţa mesei stăteau scriitoarele alegând cu lăcomie cărţile, iar cele mai multe visau să apară odati „Engelhorn”.

— Asta n-ai scornit-o, Brand?

— Nu, crede-mă! Fiecare cuvânt e adevăraţi ’Adler şi Salus au fost la conferinţă, sau mai bine la şezătoare. Mai întâi o făptură tânără a cântat pian: „Din marile-mi dureri fac cântecele mi După aceea o poetă a citit câteva poezii, despre şetorul orb, despre Dumnezeu, despre parcul b: cu amoraşi de piatră. Apoi Salus m-a onorat adre du-mi-se: „Dumneavoastră, tinere poet, cum v-a cut?” Ce era să-i spun? l-am răspuns cu o altă trebare: „Cum v-a plăcut dumneavoastră?” „Poi despre Dumnezeu nu mi-a prea plăcut, ă spus el, aceea cu amoraşii m-a îrtcântat”.

— Asta o cred şi eu, am intervenit.

— Stai, încă n-am terminat. Adler s-a amesti atunci în discuţie şi a zis:,’,Da, tinerii noştri p şi poete, această prăsilă tânără nu-ţi mai cere sfa Pe vremea mea, vreau să spun mai demult, exişti Praga un papă al literaturii, pe nume lvlaar. Pi trebuia să-l întrebe fiecare dintre noi dacă o po; e coaptă sau nu. Dar în ziua de azi? Generaţiei astăzi? Credeţi că acest Werfel m-ar întreba odată dacă

găsesc bună sau rea vreuna din poe: sale? Că are şi din astea...”

Brand şi cu mine am izbucnit în râs.

— Şi asta încă nu-i totul, a continuat Brand. A, a mai vorbit despre vremurile bune de altădată., mai cunoscut un prozator din Praga, a spus, cai numea Sălomon Kohn. I se dusese vestea în t lumea. A apărut şi în editura Reclam. Era atât di numit, îneât odată, după miezul nopţii, cineva a f în uşa locuinţei sale de pe strada Josephstădter. ţ deschise. Un american sta înaintea uşii sale. Jjj întrebă: «Ce doriţi?» Americanul răspunse: i

— *mai* doresc nimic; l-am văzut pe Solomon Kohn«* Aşa erai preţuit pe vremuri.”

Brand trebui să se oprească, pentru că vorba îl obosise din cale afară. Râdea şi tuşea în acelaşi timp. Era cam penibil. Dar mă bucuram că Brand râdea. Cei doi decani ai literaturii se îndepărtaseră între timp în direcţie opusă spre turnul podului Altstădter unde şi dispărură.

Noi însă am mai zăbovit pe pod. Dincolo, pe malul stâng al Moldavei se înălţa, în sclipirile de lumină ale înserării, deasupra învălmăşelii de acoperişuri şi case din strada Kleinseitner, acropola lui Hraschin. într-una din acestea, în vechea piaţă Radetzki locuia Brand.

Parterul casei forma un umbrar deschis, sub care vânzătorii ambulanţi îşi ţineau mărfurile, obiecte de lut, măturişi fel de fel de lucruri de uz casnic pe care le vindeau cu preţuri mici. Tocmai şi le strângeau, deoarece începuse să se întunece. în portalul bine zăvorit şi bătut în fier era tăiată o uşiţă prin care se intra într-un coridor mucegăit, neluminat încă. Acesta ducea într-o curte de formă pătrată care pe o înălţime de patru etaje era înconjurată cu balcoane întărite cu grilaj de fier, denumite în Praga „Pavvlatsche”, ecou al arhitecturii baroce italiene, „Parvula Loggia”. Din aceste balcoane se intra în camerele de locuit; ferestrele bucătăriei şi ale câtorva odăi dădeau spre balcoane, locul bârfelor casei,

unde erau situate şi dependinţele comune ale etajelor. Era una dintre acele case străvechi tipice în Praga, ale oamenilor cu „venituri mici”, o clădire-monstru, confortabilă şi fantomatică din acelea care te înfioară prin unele povestiri şi romane ale scriitorilor praghezi.

Din gang se ramifică, încă înainte de a ajunge în curte, o scară de lemn cu trepte abrupte şi încovoiate, care scârţâie la fiecare pas şi care duce în sus la etaje, la balcoane şi la o mulţime neexplicabilă de alte ganguri şi coridoare şi în sfârşit, în pod, unde sforile de rufe, grinzile, fel de fel de vechituri şi de lăzi vechi, îşi exercitau magia încurcată, suprarealistă şi cum bine se ştie de pe atunci – justiţia lor specială.

Dintr-un balcon, Brand a deschis o uşă şi am intrat în bucătărie unde sub un crucifix cu candelă se afla şi un pat de fier al sorei lui, care însă nu era acasă. Odaia lui Brand era dincolo de această bucătărie; dormitorul părinţilor era alături. Tatăl, muncitor în tură de noapte, plecase. Mama, nu mică de statură, dar încovoiată de greutăţile existenţei, schiţă un zâmbet mut de bun venit. Şi ne lăsă singuri.

Brand îşi aruncă redingota pe pat> Prin fereastra balconului pătrundea, jucăuşă, lumina amurgului, abia atingând dulapul şi capui de ghips al lui Schiller, al cărui nas era cam prăfuit. De pe o poliţă de cărţi cu picioare laterale rotunjite, Brand ridică un teanc de manuscrise.

— Doreşti să asculţi poezii sau proză? întrebă el ca un acces groaznic de tuse care umplu odaia cu un horcăit puternic. Şi fără să aştepte răspunsul meu. ca şi cum s-ar fi temut că l-aş fi putut împiedica în dorinţa lui arzătoare de a-mi citi, începu imediat să recite pe de rost versuri agitând manuscrisul în mână şi atât de grăbit, încât capul lui Schiller se clătină în sus şi-n jos, încoace şi-ncolo, aprobând sau dezaprobând parcă.

— Sunt doar curbele febrei, spuse el la urmă aruncând hârtia, dar aşteptând evident o contrazicere din partea mea, sunt numai notaţii grafice ale febrei. Dar

vroiam să ştii cum arată o noapte de-a mea. Un medic ar putea, cred, să-mi stabilească diagnosticul numai citindule.

încercai un murmur de contrazicere şi de laudă. Se aşeză. Intre timp se întunecase de tot.

— Iată-mă deci trăind, dar în curând voi muri. Parcă asta aminteşte de Ippolit din *Idiotul*, nu-i aşa? Nu e nimic deosebit. Dar demn de remarcat este că eu în acelaşi timp şi trăiesc. Trăiesc intens şi ard. Şi asta trebuie să aibe un anumit sens. Iată-mi tatăl. El pleacă seara la lucru, şi se întoarce dimineaţa. Apoi se culcă. După masă se trezeşte, mănâncă şi pleacă din nou să muncească. *Ţelos*! Ţel şi scop? Chiria, mâncarea şi medicamentele. Iar aceasta e mama. Ai văzut-o adineaori. Lucrează cu ziua şi spală rufele altora. Ţel şi scop? Chiria, mâncarea, medicamentele. Iat-o şi pe Maria, soră-mea, e mai tânără decât mine, cred că e şi drăguţă. Toată săptămâna se speteşte muncind. Şade într-un birou avocăţesc aplecată deasupra unei maşini de scris şi bate la maşină până-şi bătătoreşte degetele. Splendidă soartă pentru o fiinţă tânără! Ţel şi scop? Chiria, mâncarea, medicamentele. Dacă-şi cumpără vreodată o rochie nouă, părinţii privesc neliniştiţi în jur. Probabil – umblă şi ea cu un tânăr. Dar aici nu l-a adus niciodată. Din cauza mea, ştiu asta. Tuşea mea l-ar putea speria. Toţi lucrează pentru mine, eu sunt parazitul care consumă banii ce ar trebui puşi de-o parte sau folosiţi cu rost. Zac, sau mă târâi încoace şi încolo, ca ploşniţele sau gândacii şi la nimica bun! Un acces groaznic îi tăie vorba şi-i scutură întreg trupul, apoi se transformă îMr-o tuse mai uşoară până ce se stinse cu totul. Şi totuşi, continuă el, totuşi trebuie să fie ceva care să-mi justifice existenţa, un ţel, un scop, un sens, o valoare, altfel nu s-ar fi risipit în van o asemenea imensă energie. Eu însă nu-mi pot descoperi un alt rost decât scriind. Căci altceva nu există. Ceea ce scriu eu deci nu poate, nu are voie să fie total lipsit de valoare. Asta ar fi împotriva naturii.

— Binenţeles, îmi scăpă, şi mai întâi de toate e foarte important pentru dumneata însuţi. Mă şi speriasem că am redus importanţa operei lui la persoana sa. Şi – apoi, am continuat eu repede, doar rudele dumitale te iubesc. Dumneata n-ai face acelaşi lucru pentru ei? Am simţit îndată că nici această remarcă nu era la locul ei.

— Pentru ce mi-ai publicat în ziar unele din lucrările mele? întrebă el tăios. Din pură milă?

— Cum crezi asta? Pentru aşa ceva n-aş tipări un rând. Conduceam pe atunci o mică revistă lunară. Rostul ei era să fie un mijloc de informare şi să slujească celor mai noi creaţii poetice.. Era în timpul războiului. Umanitate 1 Dar din milă n-aş publica un rând.

— Nu-i adevărat, spuse Brand. Şi totuşi mai e şi Werfeî. Şi el crede, adică aşa cel puţin a afirmat, că este ceva de capul lucrărilor mele. Dar dumneata, pe dumneata vreau să te întreb ceva acum. Şi anume, dacă mor, ai putea să alegi din aceste manuscrise măcar o plachetă şi să te îngrijeşti de publicarea ei? Numai o culegere modestă, ca să rămână ceva. Un sens şi un scop.

— Să mori? De ce să mori? Nu mai fi atât de prăpăstios. Există acum metode noi. Pneumotorax, de pildă şi...

— Mi s-a făcut. Nu. E în zadar. Uneori mă întreb: de ce tocmai eu sunt condamnat la moarte? Şi-mi răspund: tocmai eu, fiindcă mi-a fost hărăzită, ca în derâdere, şi puterea de a crea. De n-ar, fi aşţa, m-aş resemna mai uşor. E cumplit să-ţi imaginezi totala dispariţie a liinţei. Vei avea grijă să rămână ceva?

— Sigur c-o voi face. Vorba căzu ca o piatră în întunerecul încăperii. Nu mai îndrăzneam să adaug un cuvânt de consolare sau îmbărbătare.

— De fapt mai voiam să-ţi citesc ceva. Dar mai bine îţi povestesc. Nu trebuie să aprindem lumina.

Se vorbeşte mai lesne pe întuneric. De altfel ştiu

aproape totul pe de rost. Lăsă puţin timp să treacă. Apoi începu şi acestea sunt propriile sale cuvinte:

— După o existenţă bolnăvicioasă de 21 de ani, moartea s-a cuibărit în plămânii săi, măcinându-i, şi cuprins de o febră îngrozitoare simţea cum sângele vuieşte în el şi cum îi îngheaţă saliva pe buze. Patul alb gemea sub tremurai mădularelor sale putrede. Ochii albaştri se împăienjeneau de un cenuşiu opac, pe fruntea încinsă vinele se umflau ca funiile, în inimă i se revărsa un torent de foc. Şed lângă bolnav şi-i ţin mâna în mina mea. Vocea lui se fărâmiţează la primul strigăt, ca porţelanul fin, subţire şi răsună pe urmă sec, asemenea unui huruit. Tuşea sfâşietoare îi tăia, ca un fluierat gâtlejui, rătăcea prin odaie, aluneca pe pereţi şi apoi se pierdea.

Mama stinse lumina şi aprinse o alta, mică, verde, pâlpâitoare, acel paznic singuratec al nopţilor de zbucium. Eu nu mă mişc de la patul lui, voi rămâne până dimineaţa, arăt cu mâna spre divan. Femeia nu înţelege. Bolnavul zace aici, toropeala îi apasă pleoapele fierbinţi. Mama a plecat şi uşa s-a închis fără zgomot. îl Văd în patul alb în lumina verde de veghe în noapte, cum descinde ochii împăienjeniţi şi cum mă sfredeleşte ou privirea, simt, ştiu că sunt prizonier în sufletul lui, simt durerea tusei şuierânde şi mă afund în somn. în somn însă sunt treaz. Mii de făpturi se schimbă hidos în lumina verde. Afară plouă, o ploaie intermitentă. Sunt treaz în somn şi ştiu tot ce se întâmplă afară. Va dura veşnic această ploaie care mă mistuie şi mă ţine ferecat în odaia asta strimtă? Norii imenşi, învălmăşiţi, n-or să dispară de pe cer? Vor să şteargă toate, toate zilele prin curgerea lor, vor să spele tot ceea ce e strălucitor pe străzi? E noapte. Din trupul meu vlăguit, putred de boală se naşte un altul sănătos. M-am născut din nou deci, cu noua mea fiinţă cutreier străzile.

Plouă de ceasuri întregi. Veşnice ore care se pierd în neant. Dar forţele cerului încep să se epuizeze. Potolirea

ploii mă înviorează. Nedumerit trec prin întuneric. Arareori fereastra unei crâşme străluceşte, dar nu aud niciun zgomot. Casele par vii pe dinăuntru însă chipul lor e mort. Niciun sunet şi totul în mine tânjeşte după sunet şi cuvânt. Ploaia a încetat. Mergând înainte, privesc în jurul meu în întuneric. O, stradă străină, nesfârşită, şi niciodată străbătută ziua! E strada morţii oare? Drumul mă chinuie. In întunericul unei porţi, pe scări, stă ghemuită o fiinţă. Mă aplec să-i văd chipul. Un om fără nas cu ochiul stâng scurs, cu ochiul drept înfipt în cer, pe genunchi cu o armonică. Degetele cântă, dar nu scot niciun sunet. Fug, întunericul îmi străpunge ochii; mă cuprinde o spaimă cumplită că aş putea orbi şi eu. Câte ore s-au scurs? Sau poate numai minute pe care creierul meu biciuit le amplifică?

De pe streaşină caselor, o pisică neagră îmi ţâşneşte printre picioare. Caut cu privirea animalul nocturn. II văd în mijlocul străzii, blana neagräL şi de obicei moale este acum udă şi răvăşită. Ochii pisicii ard şi strălucesc, iar ai mei se fixează în ai ei. Tot privesc în focul acestor ochi până ce ei încep să vorbească în creierul meu: „Vino! Urmează-mă! Te duc acolo unde veşnic se naşte ceva nou din ceea ce a fost, unde uimirea te va cuprinde, în imperiul păsării Phönix, al dreptăţii eterne.”

Trebuie să urmez animalul care se îndepărtează cu spatele înainte ca un rac. Neîncetat privirea mea e pironită în ochii de pară. Mă duce repede înainte, încep aproape să gâfâi şi un şuierat straniu îmi străbate printre dinţi. Mă clatin de oboseală, dar iată că pisica se opreşte în faţa unei case care mi-e cunoscută din vis! Cunosc această casă pustie ale cărei ferestre sunt toate zidite şi a cărei uşă neagră de fier pare a ii gâtlejul întunecat al unui Moloch. în afundul ei arde licărind o candelă cu lumina verde care mă atrage ca un magnet. Urc scările. Din loc în loc ard lămpi ciudate. Şi iată-mă în gangul ultimului etaj. Aici simt însă că-mi lipseşte ceva: pisica, animalul cu ochii de foc.

Am rămas singur. Coridorul lung n-are ieşire. Par captiv. Aş dori să fug, dar nu mai găsesc scara. Bâjbâi de-a lungul pereţilor, luminile ard din orbite adânci şi goale. Palmele îmi sunt aproape zdrelite. Mi-e inima torturată de spaimă. în cele din urmă găsesc o uşă ce duce într-o încăpere întunecoasă. E rotundă ca o căldare cu sânge clocotind în ea, din care se ridică aburi. E viaţa? închid ochii.

Mă trezesc din nou pe o stradă străină. Ştiu că e ziuă. Mă furişez peste pavajul străzii. Abia mai umblu. Acolo e casa în care locuiesc. De-acolo pleacă un tren. Văd un giulgiu cu litere albe. Ele alcătuiesc numele meu. Mă îngroapă şi eu sunt aici şi trăiesc. Apoi se deschid doi ochi. Şed lângă bolnav şi-i ţin mâna încinsă. îl iubesc.

Dar ştiu că va muri în curând. Mâna Iui mi-a spus-o.

Acesta era o parte din testamentul lui Brand.

— Aşa va fi, spuse el, după o tăcere mai îndelungată. Atunci a intrat mama. A aşezat pe o noptieră o lampă cu abajur verde. Pe când făcea aceasta cu mâini nesigure, i-am surprins privirea iscoditoare şi deznădăjduită alunecând peste chipul fiului ei, peste mine, peste lucrurile din odaie şi pe urmă stingându-se în ea însăşi.

Wanda locuia în oraşul nou, într-o casă ultramodernă, unde avea o garsonieră cu o mică bucătărie. Se îndeletnicea cu un fel de artizanat: confecţiona din bucăţi de stofă multicolore, draperii, pline de fantezie care împodobeau în special propria-i odaie, rareori găsindu-se un cumpărător. Prietenul ei literat şi procurist la bancă, acoperea deficitul fără ca ea să-I fi rugat vreodată s-o facă. Lua pentru că şi ea era obişnuită să dea. Era bine făcută, plină de vigoare şi încrezătoare în viaţă. Tocmai din cauza acestui optimism sănătos n-a dat dovadă nici măcar de cel mai mic egoism, ci dimpotrivă era darnică şi risipitoare în toate. Când iubea, se dăruia cu totul şi era gata pentru ori ce fel de păcat vremelnic sau veşnic. Când iubea, se lăsa iubită şi nu-i plăcea să complice lucrurile. Dar pentru bani nu

puteai obţine de la ea nici cea mai mică favoare. „Nu ştie cât face de şase ori nouă, dar şi fără asta se descurcă destul de bine în viaţă”, obişnuia să pună Fiirth. Avea însă numai în parte dreptate. Poate nu ştia, dar ghicea cât face, de şase ori nouă. Insă nu punea preţ pe asta. Ii plăcea să înoate, făcea gimnastică şi mânca bucuros bucate condimentate fără ca gratia zveltă a făpturii ei să sufere din această cauză. Era o plăcere s-o priveşti când îşi înfigea puternic dinţii sănătoşi într-o bucată de friptură mestecând cu poftă. Bucătăria franceză o numea o scamatorie şi o farsă. Ea însăşi era o bucătăreasă desăvârşită. Ca să dovedească însă că e în stare şi de altceva, învăţase pe de rost pasaje din Kirkegaard şi mai cânta şi duioase melodii populare slovace pe care le învăţase de la mama sa, originară din Tatra.

— Ar trebui să citeşti câteva cărţi bune, am început eu cu precauţie misiunea mea delicată.

— Cărţi bune? Doar citesc cărţi bune. De Maupassant de pildă şi chiar de Marcel Prevost.

— Nu, asta vreau să spun. Maupassant de altfel e foarte bun. Dar ar fi bine să citeşti sistematic ca să rămâi cu ceva.

— Când citesc, nu vreau să rămân cu nimic. Vreau mă distrez ca atunci când mă duc la teatru. Sunt roaznice tragediile complicate, Strindberg ori cum zice. Oedip! N-am şi aşa destule pe cap? Să te uci şi s-asculţi o poveste despre un rege care-şi cide tatăl, apoi se culcă cu mamă-sa, care pe urmă e spânzură, şi după aceea – el îşi scoate ochii. Cine ăscoceşte aşa, ceva ar trebui dat pe mâna justiţiei!

— Dar dumneata citeşti de pildă pe Kirkegaard.

— Asta-i altceva. Şi de altfel e tare plictisitor să iteşti de unul singur.

Era momentul potrivit să încep.

— Chiar aşa. Eu cred că ar fi bine dac-ai citi împreună cu altcineva.

— Unde vrei s-ajungi? Nu trebuie să uzezi de retexte

dacă vrei să vii la mine. îmi placi, doar. La e să citeşti cu mine? Mai bine să facem excursii la

Karlstein sau Piirglitz.

— Asta o putem face. Dar nu era vorba de mine, ci de Brand. El este un cititor minunat şi un om foarte deştept, ai putea învăţa o mulţime de lucruri de la el.

Ochii Wandei se dilatară peste măsură. Era pe cale să-mi toarne ceaiul în ceaşcă. Mă privi uluită fără să fie atentă la ceaiul care curgea din ceaşcă pe faţa de masă dantelată.

— O făcurăm, spuse ea, dumneata cu Brand al dumitale. Acum trebuie să aştern din nou masa. Am ajutat-o să facă ordine. Brand doar e bolnav, spuse ea atunci.

— Sigur. E bolnav. Dar e bun. Ştie foarte multe. E foarte înzestrat. Werfel şi Kafka spun la fel. S-ar putea simţi mai bine dacă s-ar ocupa cineva de el. Ţi-ar putea explica o mulţime de lucruri şi în afară de asta i-ai stimula voinţa de a trăi. In curând vei înţelege tot atât de multe ca Milena.

— Brand? Mi-e întotdeauna teamă că o să cadl peste masă la cafenea şi o să moară subit. Şi tusei aceea oribilă 1

—

— Nu trebuie să vorbeşti aşa. VVerfel a scris des pre Iisus:

— Ptiu, drace! Ce poeţi mai îmi sunteţi! Karl Kraus are pe deplin dreptate!

— Ascultă, Wanda 1 Iisus n-a fost primul. Chiar şi budiştii...

— Vezi, ăsta-i necazul.

l-am explicat cine sunt budiştii. I

— Deci chiar şi budiştii aveau o legendă despre un călugăr cerşetor căruia un lepros i-a aruncat o’ îmbucătură în ceaşcă. Şi cum i-a aruncat îmbucătura, i-a căzut şi un deget odată cu ea.

încetează odată. Eu nu sunt călugăr cerşetor 1

— Nu! Nu încetez! Călugărul cerşetor n-a fost scârbit de loc, ci a înghiţit îmbucătura. Şi la sfârşit se spune:

— Ţi se face părul măciucă, rosti Wanda. Da, înţeleg. Din partea mea îl poţi trimite pe Brand cât de curând la mine. Poate îi va ajuta lui, poate-mi va ajuta mie. Oare o vrea şi el?

Testamentul unui tinăr (*Das Testament eines Jünglings*) face parte din romanul *Prager Triptychon* (*Triptic praghez*), Deutsche Buch Verlag. München, 1963.

în româneşte <te

Iv. MartInovici

SEMNE DIN INTERREGN

FRANZ NABL

Născut la 16 iulie 1883 la Lutschin (Pădurea Boemiei), este fiul unui administrator de moşie. Stabilit la Viena în 1886, a studiat dreptul, germanistica şi folozofia, după care a fost redactor la Graz, între 1924-1927. S-a dedicat exclusiv literaturii începând din 1934, dar valoarea acesteia a fost până de curând neluată în seamă. Ca viziune, Nabl se încadrează în familia Musil, tehnica narativă însă este conservatoare, legată de tradiţiile veacului precedent. Imaginea structurală a burghezului şi a epocii reconstituită într-o severă şi logică desfăşurare cu simţul detaliilor şi al reacţiilor sufleteşti, amintesc climatul spiritual de „finis Austriae". In operele de maturitate, ca bunăoară *Der Griff ins Dunkel* (*O lovitură în întuneric*), 1936, şi *Johannes Krantz* 1948, sunt asimilate în mare parte o serie de elemente suprarealiste.

De altfel, încă din primele lucrări în proză, *Hans Jäckels erstes Liebesjahr* (*Primul an de dragoste al lui Hans Jäckel*), 1908, ca şi în culegerea de nuvele *Totentanz* (*Dansul morţii*), 1911, se poate depista predilecţia lui Nabl pentru motive bizare şi analiză psihologică şi psihanalitică. Cea mai cunoscută operă a

sa, romanul *Ödhof* (*Moşia pustie*) prin intermediul eroului principal, tipul tiranului egocentric, cap de familie, care după ce a zdrobit viaţa soţiei şi a fiului său, este sortit aceluiaşi destin, reconstituie imagini clin Austria antebelică. Alte lucrări de seamă: *Das Grab des Lebendigen. Studien aus den kleinbürgerlichen Leben* (*Mormântul celui viu, studii din viaţa mic burgheză*), roman, 1917, dezvăluie modul în care ratează oamenii într-un mediu înăbuşitor şi strimt. *Ein Mann von gestern* (*Omul de ieri*), roman, 1935, tratează soarta unui consilier de curte, pensionar. O capodoperă a nuvelisticii lui Nabl este *Der Fund* (*Descoperirea*), 1937 şi 1955.

ALTE OPERE: *Noch einmal* (*Încă o dată*), dramă, 1905; *Der Schwür des Martin Krist* (*Jurământul lui Martin Krist*), povestiri, 1920; *Trieschubel, eine tragische Begebenheit* (*Trieschubel, o intimplare tragică*), 1925; *Die Weihnachten des Dominik Brockel* (*Crăciunurile lui Dominik Brackei*), *Pilatus in Credo* (*Pilot în Crez*), povestiri, 1938; *Kleine Freilichtbühne* (*Mica scenă deschisă*), nuvele, 1943; *Spätlese* (*Cules tirziu*), 1943; *Der Teufel an der Wand* (*Diavolul pe perete*), scenariu radiofonic, 1958; *Der Tag der Erkenntnis* (*Ziua cunoaşterii*), culegere.

Referinţe: Erwin Ackerknecht: *F. Nabl, der Weg eines deutschen Dichters* (*F. Nabl, drumul unui poet german*), 1938; J. Rieder: *Das Schaffen F. Nabls* (*Creaţia lui F. Nabl*), 1949, cu bibliografie.

FURTUL FOTOGRAFIAT

Foarte multe vise, poate cele mai multe, se explică oarecum prin cele trăite de cel care le visează. Ceea ce îl preocupă mai mult când e treaz, pătrunde şi în subconştientul somnului, făcându-l să alunece prin valuri de imagini, ciudat schimbătoare care se contopesc şi se înlănţuie.

Nu e deci de mirare că artiştii îşi continuă căutările şi în vis. Şi aceasta, poate, de cele mai multe ori, în răstimpurile chinuitor de sterpe, în care ceea ce ar

trebui să încolţească spontan, din sămânţa orelor binecuvântate sau blestemate, se clădeşte cu trudă şi nepricepere din frânturi de idei şi când jalnica construcţie se surpă mereu, preschimbându-se în praf şi pulbere, la picioarele lor. In asemenea împrejurări, în vis, îi reuşeşte adeseori artistului o creaţie minunată care-l face fericit. Dar dimineaţa, îndată ce, cu sfială şi plin de dor, îşi îndreaptă gândurile înspre harul din care s-a împărtăşit în umbra somnului, încercând să păstreze măcar o rămăşiţă pentru ziua neîndurătoare, se pomeneşte, cu jale, în faţa unui gol imens. Pentru că visele seamănă cu meduzele minunate care plutesc pe oglinda mării. îndată ce mâna lacomă se întinde spre ele, târându-le spre ţărmul de veghe, ele îşi pierd graţia, splendoarea culorilor şi sj prefac într-un cheag vâscos şi fără sens.

Uneori însă, se întâmplă ca cel ce se trezeşte sâl mai păstreze între degetele crispate un capăt al mi-l nunatelor plăsmuiri nocturne care mai lasă să se bă-| nuiască strălucirea, farmecul formelor şi culorilor.

Nu de mult am avut parte de un asemenea vis. Nul visul unei opere încheiate, ci visul unei întâmplări re-| prezentând miezul în jurul căruia s-ar putea închega] pe încetul o asemenea lucrare, ca un cristal dintr-o| soluţie saturată.

Cu un prieten mai în vârstă faţă de care aveam o I deosebită consideraţie, mă plimbam pe coama unuil deal, lăsând în urmă livezi cu pomi fructiferi care.l pe ici pe colo, aveau îngrădituri. înfăţişarea priete-l nului meu corespundea realităţii mult mai exact decâtl se întâmplă de obicei în vis. Avea aceeaşi talie zveltă.l era, ca şi el, de statură mijlocie, avea acelaşi pas ener-l gic, în ciuda vârstei înaintate. Ca şi la omul mie atât de familiar, din realitate, fruntea sa înaltă, frumos boltită, era încadrată de bucle albe ca zăpada, iar buzele şi bărbia erau acoperite de o barbă albă şi creaţă tunsă scurt. Prietenul din vis, aidoma celui real, avea o piele trandafirie care

completa plăcut albul părului. Şi în vis, ca şi în realitate, se făcea că e vremea când cireşele dau în pârg. Tot mergând, am ajuns într-un loc unde un bărbat mai în vârstă, îmbrăcat sărăcăcios, dar curat, stătea în spatele unei mese acoperite cu o faţă de masă albă, cu un oântar pe ea, oferind trecătorilor oireşe spre vânzare. Trebuie să adăugăm aici că la Graz, capitala provinciei Stiria, proprietarii caselor cu grădini, din acele părţi ale oraşului unde străzile încep să se piardă în câmp, obişnuiesc, să scoată când se coc fructele, în poarta deschisă a grădinii, câte o măsuţă acoperită cu un şervet alb pe care sunt aşezate un cântar şi un coş plin cu cireşe, caise, mere ori prune, a căror binecuvântare înmiresmată o oferă trecătorilor. Omul în faţa căruia treceam nu-şi plasase masa la intrarea unei grădini în poartă, ci la marginea drumului şi nici nu avea pe masă un coş umplut, ci doar un cântar cu tipsii strălucitoare de alamă. Cireşele însă, pe care le oferea spre vânzare, atârnau încă în mănunchiuri, sclipind ca boabele de mărgean, ascunse în frunzişul des al unui pom ce se înălţa peste drum de şoseaua îngustă, chiar în faţa vânzătorului. Din crengile acestui pom, ele erau culese de o fată frumoasă de vreo şaisprezece ani, ori de câte ori se oprea vreun trecător dornic să cumpere. Poate că omul proceda aşa pentru a atrage clienţii prin prospeţimea şi neprihănirea fructelor care erau servite de-a dreptul de pe crengile încărcate de rod ale pomului; poate că recurgea şi la un calcul neruşinat, contând pe atracţia pe care imaginea fermecătoare a unui trup mlădios de fată precum şi a picioarelor care căţărându-se în copac se dezveleau până peste genunchi, o ofereau privitorilor.

Treeuserăm de vânzătorul de cireşe şi de fata care-l ajuta, lăsând în urma noastră o bună bucată de drum, când deodată prietenul meu îşi încetini pasul şi, gânditor, spuse: „Oare cine i-a dat acestui om dreptul să-mi vândă cireşele?” Şi din nou trebuie să fac o remarcă: prietenul

meu posedă într-adevăr o livadă nu prea mare în care se aflau câţiva cireşi bătrâni rodind din belşug. Cândva se gândise să-şi clădească acolo o casă, dar vremurile vitrege îl împiedicaseră să-şi realizeze proiectul şi de multe ori recolta de cireşe cădea pradă hoţilor.

„Nu vreau să-l dau pe omul acesta pe mâna justiţiei pentru furtul său, adăugă el, vreau doar să-l sperii pentru ca altă dată să-mi lase cireşii în pace. Trebuie să mă ajuţi în planul meu. Ai un aparat de fotografiat Ia dumneata...". Şi cu toate că în viaţa mea nu m-am ocupat de arta fotografică, am văzut că într-adevăr îmi atârna de o cureluşă de piele trecută peste umăr, o trusă tot de piele, în formă de cub, cum se foloseşte pentru păstrarea şi transportul aparatelor fotografice.

„Acum ne vom întoarce la omul acela, continuă să-mi spună prietenul, şi eu mă voi preface că doresc să cumpăr nişte cireşe. Şi în timp ce fata se caţără în pom să culeagă cireşele, îi vei face repede şi cu îndemânare o fotografie. Cu aceasta voi dispune de un corp delict şi de o ameninţare împotriva celui care mă fură".

N-am avut nimic de obiectat la această propunere şi după câţiva paşi am ajuns din nou la locul unde se vindeau cireşele. Prietenul meu, conform înţelegerii, se apropie de masă, exprimându-şi dorinţa de a cumpăra o anumită cantitate de fructe. Omul dădu afirmativ din cap şi-i făcu fetei un semn fără a scoate o vorba. Iar acum, urmăream, încântat şi furat de privelişte, cum fata, aruncându-şi mâinile în sus, cu un uşor avânt jucăuş, se prinde de cea mai joasă cracă a pomului, cum asemenea unei gimnaste pricepute, strângându-şi picioarele suple, cu o linie aleasă, se ridică pe creangă şi apoi continuă să se caţere tot mai sus.

Dar deodată, visul, jucându-ne o farsă de neînţeles, transformă plăcutul peisaj primăvăratic care ne înconjura într-o cameră de mansardă întunecată, tristă, posomorită, sufocantă, cu pereţi oblici, având un singur gemuleţ, spre lumina sărăcăcioasă a căruia se înghesuia

toată coroana cireşului. Eu însumi a trebuit să mă las în genunchi pentru a nu-mi lovi capul de grinzi şi aşa ghemuit, mă.munceam să prind figura fetei în obiectiv şi când mi-a reuşit s-o prind am declanşat aparatul.

In aceeaşi clipă am auzit In spatele meu vocea calmă, mai degrabă mirată decât plină de reproş, a vânzătorului: „Cine vă dă dreptul s-o fotografiaţi pe fiica mea?”

Tresărind, ca şi cum eu aş fi fost hoţul prins asupra faptului, m-am întors, dar, înainte ca eu să fi putut bâlbâi un răspuns, prietenul meu interveni cu o altă întrebare: „Şi cine vă dă dreptul să-mi furaţi şi să-mi vindeţi cireşele?”

Ce s-a discutat şi s-a negociat în continuare între cei doi bărbaţi şi poate şi fată, n-am mai auzit. Parcă hăituit de o faptă blestemată, am fugit de-a lungul coamei de deal, pe care mă readusese visul, din mansarda enigmatică. Fugeam tot mai departe, iar aparatul fotografic mă izbea la fiecare pas, la fiecare săritură, cu muchia în şold. Şi, cu toate că mi ştiam pecetluită ruşinea înlăuntrul acestui aparat, nu-mi veni ideea să-l smulg de pe umăr şi să dau cu el de pământ. Era ca şi cum aş fi fost condamnat să-l port cu mine ca pe un blestem, pe veci. Desigur, nu făcusem nicio faptă urâtă ajutându-mi prietenul să-şi apere proprietatea. Dar oare nu mă făcusem vinovat eu însumi desfătându-mă la imaginea acelei fete care se căţăra, nevinovată, printre ramuri, şi pe care am pândit-o pe ascuns? Şi în timp ce goneam mai departe de-a lungul dealului, am auzit deodată în spatele meu ca un strigăt al unei mulţimi înspăimântat© şi îndurerate, alergând laolaltă. Şi deodată am ştiut, cu o teribilă certitudine, că frumoasa copilă, disperată de a fi fost prinsă furând şi de a fi fost fixată în fotografie pentru totdeauna în această postură de un individ rău şi videan, se aruncase de pe cel mai înalt vârf al pomului, sau sărise în vâltoarea de valuri a râului lat, care curgea la poalele dealului şi la malurile

căruia se adunau acum oamenii ţipând înfiorător.

Şi din groaza sălbatică de a ti distrus acea fiinţă tânără şi drăgălaşă prin oribila mea faptă, căci nici nu mă gândeam că fapta îmi fusese recomandată de prietenul meu, de altfel om cumsecade şi onorabil, m-am trezit scuturat de friguri şi... s-a întâmplat ceea ce rar se întâmplă, mai fâlfâiau încă în mâinile mele înfiorate, lămurite ochiului treaz, frânturi din urzeala visului frumos şi trist.

Furtul fotografiat (*Der Photographierte Diebstahl*) face parte din volumul *Deutsche Erzähler der Gegenwart* (*Povestitori germani de azi*), ed. Reclam Jun. Stuttgart, 1959.

In româneşte de *Nicolae Balotă*

GEORG SAIKO

S-a născut la Seestadh în Boemia de nord (Munţii Metalici) la 5 februarie 1892; a studiat la Universitatea din Viena filosofia, psihologia, arheologia şi istoria artelor, după care în 1939 a intrat în serviciul „*Colecţiei de grafică*, *Albertina*" pe care a părăsit-o în 1950 pentru a se dedica scrisului. A murit la Viena la 23 februarie 1962.

Saiko este considerat drept unul dintre cei mai mari scriitori austrieci şi adeseori pus – cu sau fără dreptate – alături de Muşii şi Broch. Ceea ce se poate afirma cu precizie e că descinde din tradiţia literară a lui Joyce şi că a valorificat închip original teoriile psihanalitice şi acelea despre arhetipuri ale lui C. G. Jung. O izbutită îmbinare între psihologia abisală, totemism, mit şi realitate magică realizează Saiko mai ales în povestirile din volumele *Der feindliche Gott* (*Zeul duşmănos*), 1964, şi *Giraffe unter Palmen* (*Girafe sub palmieri*), 1962, care sunt expresii ale convingerii că antichitatea sub aspectul umanismului şi care răzbate pretutindeni ca un model etern valabil reprezintă fondul primordial pe care se dezvoltă existenţa noastră, materială şi spirituală. *Auf dern Floss* (*Pe plută*) şi *Der Mann irn Schilf* (*Omul din*

stufăriş), 1955, par, la prima vedere, romane de critică socială a vieţii Austriei tn deceniul al treilea, după prăbuşirea monarhiei, în realitate, însă, ele abordează, printr-o fină analiză, tema destinului uman, a diferenţierii indivizilor, a îndoielilor unui grup uman, care întocmai ca o plută rătăceşte în nesiguranţă. Saiko se apropie de eroii săi întocmai ca un medic care vede realitatea întrepătrunsă de urme, imagini şi reprezentări ale demoniacului, ale arhetipurilor şi ale magiei, care nu pot fi anihilate prin desghiocarea raţională a lor de tot ceea ce reprezenta urmă a inconstantului abisal, terifiant. Alături de Heimito von Doderer, Saiko este uniri dintre teoreticienii austrieci de frunte ai romanului modern.

ALTE OPERE: *Die Wirklichkeit hat doppel ten Boden. Gedanken zum mägischen Realismus* (*Realitatea are o temelie dublă, idei despre realismul magic*) *în Aktion*, sept. 1952; Zur *Erneuerung des Romans* (*Pentru înnoirea romanului*) eseuri în *Wiener Bücher briefe, IW1955*; *Der Opferblock* (*Blocul sacrificiului*), povestiri, 1962.

CEA MAI ÎNTUNECOASĂ NOAPTE

Şedea pe banca de lingă balustrada covertei şi, din cadenţa mereu ascendentă în care înainta acum vaporul, îşi dădu seama că trecuseră de barajul şirului de insule.

Până şi pe apă, noaptea aceasta era mai neagră decât tot ce se putea imagina mai negru; o beznă vâscoasă, absorbantă. Nici cu ochii închişi nu o putea alunga, răsufla din adânc, îşi însuşea noaptea asta ca pe un lucru familiar – „de parcă mi-ar fi fost cu adevărat de folos”. Era fericit, „atât cât orice om ar putea-o spune despre mine”. Şi el era altul decât cel de până atunci.

De astă dată o ştiuse dinainte şi nu mai stăruia în el frica aceea de a se prăbuşi în hăul acela oribil şi mistuitor de căinţă fierbinte şi amară (cu tot ciocănelul acela subţire, de tapiţer, al Cristinei, agăţat lângă uşă într-un toc de piele şi pe care a fost nevoit să-l

mânuiască). De altfel, a fost de ajuns o singură lovitură dată cu putere neobişnuită şi, lucru ciudat, drept în partea dinapoia capului, astfel încât rana nu se vedea de loc la început. Mariaroza se prăbuşise la marginea divanului, pe faţă cu o expresie brusc absentă, dar asta putea să însemne că se răzgândise, că acum consimţea. Dumnezeule mare. nici în clipa aceea chiar, el nu credea că ea o face cu plăcere, senzaţiile erau de la bun început atât de împărţite, încât tot jindul, toată dorinţa impetuoasă era numai dintr-o parte. Şi, în fine – pentru întâia oară – era şi după aceea „ca şi când n-ar fi fost", ca de atâtea alte ori.

Cu ochii închişi, îşi asculta propria-i voce. Cuvânt cu cuvânt încă o dată, nu înlocuia niciunul, dar îşi schimba intonaţia, căci vorbele nu păreau să sune aşa cum ar fi dorit el, era aici nevoie de o modificare, îşi înăbuşea implorarea năvalnică, rugămintea stăruitoare „de parcă mi-ar fi viaţa-n joc", cum era şi cazul de altfel, numai că dânsa nu voia s-o recunoască. Acum, recapitulând totul, constata uşurinţa cu care fusese în stare să vorbească, aproape cu indiferenţă. Reieşea doar atât, că ea intuia ceea ce probabil că punea pe seama temperamentului lui, voinţa lui de posesiune care, oriunde ar fi căutat-o, n-ar fi întâmpinat nicio rezistenţă.

Tot stând astfel de vorbă cu sine însuşi, se simţea de-a dreptul cu un cap mai înalt parcă, se vedea nu prea gras, nici măcar înclinând spre obezitate. Muşchi oţeliţi, obrazul – ce e drept – ridat, faţa trasă în aşa fel încât buzele pline să sară cât mai sensibil în ochi. Dinţi surprinzător de buni, cu toată proteza celor dinainte, dar care nici nu se cunoştea. Era cu adevărat convins că aşa e el, şi certitudinea ca şi succesul de a o fi cucerit pe Mariaroza, îi păreau o încununare a vieţii lui, un apogeu durabil şi biruitor la peste patruzecişişapte de ani.

Şi în arheologul (drept care se dăduse) credea el, ca şi când n-ar fi fost timp de trei ani învăţător la şcoala aceea de pe insula pescărească şi nu ar fi fost mutat apoi

la Padua în aceeaşi calitate. Nu-l supăra decât femeia, amintindu-şi de Cristina, revedea oarecum fatala ei realitate.

„Comandi *Signore* P Comandi…”[64]

Şi totuşi – ca să fie drept – Cristina stârnise totul, de fapt ea fusese iniţiatoarea.

Seara deborda de umezeală, marea spumega de-a lungul lui Murazzo, digul de piatră ce se întindea pe litoralul întregii insule a Veneţiei. Şedea cu picioarele înfrigurate în faţa ligheanului cu mangal şi cerea să i se aducă papucii de pâslă.

„*Comandi*, *Signore*?” t

Fata îngenunchiase lângă sertarul de jos, şi atunci el văzu. Ii cunoştea trupul ciolănos cu sânii atârnând, dar în locul scobiturii pântecului se vedea o ridicătură, o moviliţă consistentă.

„*Prego*, *Signore*” *2* – şi îi împinse papucii.

Expresia feţei lui nu lăsa loc la nicio îndoială. Ceea ce i se părea ei nedesluşit, era că dânsul căscase gura, uimire, poate chiar dubiu, dar sigur că nu încă mânie. Ochii ei căpătară deodată o privire buimacă, ştearsă, dar dindărătul lor pândea o hotărâre dârză, încăpăţânarea însăşi. îşi trecu mâna peste pântece de parcă ar fi vrut să-l netezească, să pară că nu s-a întâmplat nimic. In acelaşi timp scoase un scâncet oarecum impersonal, ca un animal căruia îi calci în picioare trupul, dar aceasta prea era interpretarea lui proprie, probabil chiar dorinţa lui.

Rămaseră aşa un răstimp unul în faţa celuilalt, ea scâncind pe podea, el şezând acolo aplecat înainte – dar cu ce înfăţişare? Ştia doar atât, că se gândea la bani, la scumpetea pe care o va aduce înmulţirea familiei. „*Comandi*?” Va repeta cuvântul cu şi mai multă supunere, şi mai lipsită de voinţă, nu va pricepe nicicând că dânsul făcuse mai mult decât era omeneşte posibil culcându-se cu una care, la orice prilej, întreba: „*C oman*

64 Vă rog, domnule (it.).

dî?” Tăcerea devenea apăsătoare, eu toate că greierii de afară, cu ţârâitul lor, acopereau totul, ea şi cum s-ar fi străduit să facă măcar suportabilă situaţia clipei aceleia.

„Cornandî?”

îşi dădu deodată seama de ceea ce aştepta ea. Jalea din ochii ei şuşotea cu glasurile propriei lui tinereţi. Nu erau imagini limpezi sau întâmplări care îi răsăreau în minte, cu acel „în genunchi, în genunchi până cazi grămadă, în genunchi pe bucata de lemn”, vocea gâfâitoare a tatălui său vitreg care căuta în stiva de lemne tăiate bucata cea mai colţuroasă, nu bătăile pe care le îndura fără să facă o singură strâmbătură. Pentru nimic în lume nu şi-ar fi ridicat atunci privirea spre maică-sa. Cu cât se prefăcea mai nepăsător, cu atât loviturile se înteţeau. Apoi sosea clipa când tata devenea livid şi izbea cu şi mai multă sete. Geamătul care-i scăpa atunci nu putea să-i cadă greu, în orice caz o atrăgea pe inamă-sa de la covată cu bliduri. Acum, că ea se întorsese spre ei, era de-ajuns să-şi îndoaie niţel genunchii de parcă nu s-ar mai fi putut ţine şi ar fi fost gata să se prăbuşească din clipă-n clipă. Mama îl apuca pe tata de braţ:

— Diavole, ajunge, pentru numele Domnului, încetează odată!

De fiece dată tata părea din nou surprins:

— Cum de-ndrăzneşti, ce, ţi s-a urcat la cap? 1

Tata o apuca de piept şi prima palmă plesnea peste şezutul mamei.

El era de faţă şi i se părea deodată atât de egal că dânsul făcea parte din zestrea ei (el şi optzeci de măslini şi o sută de butuci de vie şi două capre). Şi vocea mamei suna astăzi parcă haotic când ieşise din cămara unde o târâse în cele din urmă tata. Legându-şi fusta, plângând şi împăcată:

— îngenunchie acolo, roagă-te, să se deprindă să te vadă fără să-l apuce furiile 1

— Du-te la Don Pedro, îngenunchie (peste tot

trebuia să te laşi în genunchi, nu mergea fără asta), roagă! să-ţi îngăduie să slujeşti la altar, să te primească!

In sfârşit, Don Pedro l-a primit, avea voie să doarmă în paraclis.

Nu amintirile, ci apăsarea de pe inimă care voia să fărâmiţeze totul; fluctuaţiile dintre biserică şi dig unde marea era mai adâncă şi mai zgomotoasă (ştia totdeauna că, dacă s-ar fi încumentat să sară, ar fi strigat după ajutor), acest nesăbuit imbold irezistibil pe care nu cuteza să-l împlinească, îl simţea din nou în pumni, ochii ei îl stârniseră.

Nu ajuta la nimic s-o apuce de umeri; se închircea de parcă s-ar fi aşteptat la o lovitură nemiloasă din partea lui. Dar dânsul o atrase la piept, îi mângâie capul şi i-l apasă astfel încât să nu-i vadă ochii. Numai ochii erau de vină că el nu era în stare s-o trimită la bâtrână. Licoarea pe care o prepara Spagnola oferea o mai bună garanţie de netezire a pântecului. De altfel, ea nu se mai împotrivi strânsoarei lui, fiindcă avea nevoie de mână, să se sprijine. Dar înţelesese totul; în ea se petrecu o schimbare de viziune şi chipul începu să i se lumineze. Fata îi apucă pe neaşteptate mâna şi i-o sărută (buzele ei cărnoase şi mari – umede şi stăruitoare ca şi când nu se mai puteau dezlipi de pielea lui).

In momentul acela, Mariaroza se şi afla aici, o văzuse el mai dinainte. Venise încoace de la Veneţia, să preia şcoala după dânsul. Albastru... albastră vesta ei tricotată, albaştri ochii ei – , dacă Madona se va fi arătat cândva unui muritor, atunci numai sub această înfăţişare se va fi arătat. Nu chiar atât de zveltă ca o fată, dar într-un suflu azuriu, cu tot părul ei negru estompat. Venea din Argentina unde o dusese bărbatul ei şi de unde a trimis-o înapoi. In treacăt, îmbujorându-se niţel: „el” trebuia să se întoarcă de asemenea peste o jumătate de an. Nu prin cuvinte, dar. prin ce? Ii risipea ea – în timp ce, aproape cu părere de rău, cu acea simplitate care înlătură orice obiecţie, îl făcea să priceapă zădărnicia – îi

risipea totodată împotrivirea spre a-şi impune voinţapentru întâia oară şi singura, nicio alta să nu-i ur. meze. încă atunci şi-a dat seama de lipsa oricărf şanse, dar şi de eventualitatea extremă, de triumfi, lui, dacă nu s-ar da înapoi de la nimic, chiar de li aceasta. De parcă toate astea l-ar fi copleşit într-un sentiment dominator dar nedefinit, încât i se părea o desfătare rară să simtă pe mână gura ei umedă, – caldă, numai pentru a o împinge de-o parte pe Cris-, tina care mai zăcea nemişcată acolo

Privirea ei din nou sfioasă: <

— încălţămintea!

Târî de asemenea rochia şi mantila. Smochinii din grădină aveau deodată prea multe frunze – sau poate ’ că nu avea frunze de loc, ci mâini oe nu încetau să-l – apuce, de parcă ar fi vrut să-l ţină în loc, ca şi când – ar fi cunoscut o atitudine care îi era ostilă. Până şi ş noaptea era din această pricină atât de întunecoasă, dar tocmai de aceea i se părea într-însa totul cu putinţă, ba chiar accesibil. Până şi vaporul care se strecura printre spume, părea un fuior de raze lungi alcătuit din lumini portocalii printre catarge. Numai asupra Veneţiei noaptea nu avea nicio putere. Veneţia era ca ţipătul necontenit al unui zeu. Valuri verzi, crepusculare, sclipind ca piepturi de păun, îmbrăţişau tăcute cupola Salutei, vibrau deasupra acoperişului lui Giorgio Maggiore; piaţa Marco urca şi cobora în luptă cu imense coloane ce năvăleau cu suliţe incandescente, una împotriva alteia.

Fireşte că pâhă la urină se lămurise pe ce drum se afla, dar nemţoaica n-avea de unde s-o ştie. Nu-i venea cu niciun chip în minte cum ajunse el la dânsa. Pe semne că şezuse la una din mesele rotunde. El rămăsese locului fiindcă pur şi simplu nu putea merge mai departe, la marginea mulţimii ce se târa într-acolo (discuri opace ale unei luminozităţi otrăvitoare sau ale muzicii străbătând din megafoane ca un lucru palpabil ce parcă ar fi tradus în sunete arhitectura). O persoană impunătoare de un

blond închis, cu umeri plini şi fruntea liberă.

* „*Prego*” – arătând spre scaunul pe care zăcea mâna lui.

Ii era cu neputinţă să observe că societatea ei sg depărta, că bărbatul mai stătea ezitând acolo, ca şi cum ar mai chibzui o dată. Primele lui cuvinte? Ceva neplăcut despre străini; nu lasă de la început să se vadă la el vreo îndoială că o socoteşte printre dânşii, cu toată italiana ei corectă. Se alătură imediat părerii lui, ba se folosi de prilej pentru a se ridica.

— Veniţi!

Bărbatul continua să se uite încoace. în holul hotelului ei, imediat lângă colţ.

— Puteţi avea un loc şi mai liniştit, şi mai izolat. Ceaiul îl luase în camera ei, dându-se drept un arheolog care se afla pentru câteva zile acolo din pricina unei sculpturi pe care o bănuia un original al artei elene târzii. Arta era o temă care-l ridica în ochii ei.

Dânsa ţinea mâna pe masă şi a lui se afla alături, pe marginea scaunului. Această vecinătate îl umplea de o dorinţă de nestăvilit. Semnificativ, cu privirea aproape gata de a i se supune, îi spuse privindu-l fc în ochi:

.

— Pentru dumneata voi avea timp şi mâine şi poi mâine şi totdeauna!

„Trebuie să procedez repede, gândea el. Cit o să mai dureze? într-un fel pe care nimeni, pe care el sigur că nu-l poate prevedea, ea se va dezmetici; căută primele semne. Ambele mâini care stăteau liniştite, se întâlniră. Comparaţia se impunea. Mina ei, o mină bărbătească, brună, fără păr, era mai mare decât a lui. care acum zăcea mult prea delicată alături.

1 se păru că ea îi urmăreşte privirea, că şi ea, compara, trebuia şi ea să observe că unghiile lui scurte nu erau chiar curate. Primul semn al unei distanţări? Chiar dacă nu o recunoştea, voia cel puţin s-o provoace; nu-i rămânea altceva decât să pună mâna lui slabă peste

a ei, mare şi puternică. Nesigur, îndoindu-se, simţea totuşi că mâna ei rămase locului, ba părea să se facă mică, să caute refugiu în mâna lui, în orice caz făcea astfel ca a lui s-o acopere în totul pe a ei. Să cuprinzi femeia în braţe, nu era prea simplu dacă ţineai seamă de proporţiile fiecăruia dintre ei. Făcu singurul lucru cu putinţă: un îndemn covârşitor, născut din bruscă luciditate, o transformare inexplicabilă îl ridică în picioare, cu o mişcare violentă îi dădu capul pe spate încât aproape că îl sprijinea de spătarul scaunului, şi buzele lui, gura ei cu un gust amar de vin şi gura lui... Dura mult timp şi nimeni n-ar fi putut spune unde vor ajunge, căci femeia întinse braţele ei pline şi brune, mâinile ei puternice îi cuprinseră capul ţinându-l strâns în atingerea gurilor lor.

Bătaia în uşă fără îndoială că nici ea n-ar fi auzit-o, acum izbea cineva cu piciorul într-însa. Femeia îl apucă de umeri, îl depărtâ puţin de ea, dar nici acum nu-i dădu drumul. Preţ de câteva secunde păru nedumerită, poate nehotărâtă, apoi ea ştiu (faţă, ochii e’

o trădau) cine era de partea cealaltă a uşii. Ascultatul, triumful reţinut? Cu siguranţă că nimic asemănător, astea au fost semne care s-au ivit mai târziu, pentru ca destinul său, obişnuita înfrângere să devină, vizibilă, niciodată nu se revoltase împotriva ei, totdeauna era acceptată ca un lucru ce i se cuvenea. Abia de când cu mărturisirea Cristinei, de când cu Mariaroza – chinuitor de ruşinos să trebuie s-o gândeşti – amândouă apăreau aici de-a valma în chip de nedescurcat De fapt cine i-a stârnit Iui împotrivirea, cine l-a îndrumat spre aceea pentru care „era destinat”? Surise la această interpretare ulterioară pe care atunci, în camera de hotel, nu o bănuise încă. Căci dânsa motivase totul, chiar şi faptul că el, ca sub imperiul unei comenzi, se ridicase şi se îndreptase -spre uşă.

Cel de afară nu-i lasă timp să întoarcă cheia. Timp de jumătate minut pereţii se cutremurară în răbufnirea

pe care braţul ei ridicat, mina ei întinsă o provocase. Chiar şi bărbatul înalt, uscăţiv, părea să cedeze, ca şi cum dorinţa, ba chiar porunca ei i-ar fi preîntâmpinat intenţia. Dânsul observă cu superioritate că celălalt îşi dădea în chip vădit osteneală să-şi redobândească liniştea. Motivarea arheologică a prezenţei lui i-a ajutat să iasă din penibila încurcătură. I se păruse lui sau ea se prefăcea cu adevărat că îl cunoştea de mai multă vreme. Neamţul cel blond se uita cu chipul schimonosit când la ea, când la dânsul.

îl privea şi el de parcă l-ar fi aşteptat. Şi acum putea să ştie dinainte ce trebuie să urmeze, deoarece ea zise încet dar apăsat, în timp ce-şi reţinea un zâmbet împăciuitor:

— Nu te-ai lăsat prea mult aşteptat.

Bărbatul răspunse ga intr-un licăr de speranţă;

— Mă aşteptai aşadar?

— Ah, nici măcar n-am apucat să mă întreb dacă mai ales să te aştept.

Şi ca şi când s-ar fi temut că a mers prea departe cu refuzul:

— Nu, profesorul nu m-a stânjenit cu nimic.

Dar, zicând aceasta, pusese cu o intimitate prea vădită mina pe genunchiul „profesorului”. întoarsă spre el, spre „profesor”, ţinând mereu mina pe genunchiul lui, urmă:

— Poate n-o să credeţi, dar se poartă aşa de parcă am fi de mult căsătoriţi.

Celălalt roşi până la fruntea lui pleşuvă:

— Cred că, în calitate de... în calitate de... (reţinut, cu un anumit efort) logodnic...

— De necrezut cum poate trage asemenea concluzii dintr-un lucru care nu există decât în imaginaţia lui I

Prea râdea zgomotos, prea artificial, dar cu toate astea râsul îşi făcu efectul asupra bărbatului care nu mai socotea acum necesar să ţină seama de „profesor”.

— Parcă tu n-ai consimţit! Şi dacă acest... acest (se

uită nesigur de sine la dânsa, şovăi, nu se încumeta)... după ce a dispărut de luni de zile nu s-ar fi ivit din nou pe neaşteptate...

Vorbeau între ei ca şi cum ar fi fost singuri. Şi aici se afla Mariaroza, hotărârea încă nu, poate nici măcar un gând vag, dar ideea că ea e singura „de care depinde totul", care ar putea preface în neant toate înfrângerile. Se ridică (se simţea în formă destul de bună). Cum i-ar putea face să observe că le înţelege bine limba, cum să le atragă atenţia asupra prezenţei lui?

— Ah 1 făcu ea, de acord cu plecarea lui imediată. Şi rămâne aşa cum ne-am înţeles!

O ultimă oară încercă ea să arate ce o lega de celălalt. îi puse familiar mâna pe umăr, şi gura ei..., dar dânsul făcu o mişcare bruscă, aşa că' gura nu-i atinse obrazul.

Bărbatul se ridică (nu era nevoie nici de cea mai mică bănuială pentru a înţelege ce redobândeşte el), îl conduse până la uşă fără însă a-i întinde mâna.

Trebui să se sprijine de zid. Dinăuntru, strigătele bărbatului şi vocea ei rugătoare treceau pe lângă dânsul ca nişte zgomote indiferente. El şi celălalt – cum de a putut ea să şovăie o singură secundă în alegerea ei! Dânsa îi atribuise un rol şi el era gata să-l accepte ca pe un destin. Ah, anii aceia petrecuţi în sat, pe insula aceea! Dacă s-ar fi dus mai înainte la Padua... cu zece ani mai înainte! In bezna de nepătruns a nopţii, reeapitulă tot ce ratase el, slăbiciunile lui, făcând în cele din urmă să-i apară neputinţa lui de a îndrăzni drept o împotrivire deliberată din parte-i. îl cuprinse o uşurinţă cinică acceptând această interf iretare, în timp ce trecea printre reclamele stridente, şi pipăi portvizitul cu banii ce-i cerşise prin cereri de avansuri şi urcă treptele în lumina înţepătoare albalbastră a scării.

Prea multe portiere groase, mesuţe de marmură sub becuri roşii, şi pe deasupra tuturor cântecul fornăit al acelei voci franţuzeşti, răguşite. Localul mult prea scump

pentru el, prea „cabinet rezervat”, dar îi era egal. Carnaţia nudă în prea coloratele rochii de seară, mirosurile puternice, înceţoşarea beţiei şi a exaltării băţoase, şi la masa aceea din centru predominând un tineret elegant îmbrăcat, în fotoliul aurit aceea care ar fi putut repara totul, chiar şi vizita la Mariaroza... deşi nu se putea compara întru nimic cu cealaltă. Mai voluptoasă decât celelalte; era oare felul ei de a se mişca? Felul ei de a se oferi? Probabil că numai costumul. Chiar dacă nu-l născocise ea – splen dida naturaleţe, iireasca nevinovăţie cu care-l purta, erau cel mai cinic lucru care... nu, ce nu se putea imagina. Pene colorate şi paiete; dar esenţialul era că învăluiau tot ce era mereu şi peste tot mai vizibil şi că aceea ce tradiţia şi legea acoperă cu grijă, ea le expunea provocator vederii. Purta mănuşi lungi până la subsuori, o mască din material plastic care-i acoperea obrazul cu totul. O blondă? O constata după coapsele ei, credea că o confirmă şi tâmplele ei. Fesele fără îndoială că aparţineau unei blonde, la fel şi sânii pudraţi care se iveau rotunzi şi îndesaţi din decolteul rochiei, dintre paietele gri-argintii şi verziaurii.

înmărmurit – arăta într-adevăr uluit la culme, fascinat. Şi apoi – peste capetele tinerilor care o înconjurau, aruncă după el garoafa albă ce o ţinea în colţul gurii. Prin masca de pe obraz o zări surâzând, dinţii îi sclipeau, spuse ceva ce el nu înţelegea; dar zâmbea (de parcă ar fi măgulit-o admiraţia lui, ba ca şi cum i-ar fi mulţumit pentru o ovaţie, ca şi când nu numai că l-ar socoti egalul bărbaţilor din jurul ei care-l intimidau atât, ci îl şi punea mai presus de ei). Apucă de pe tava în trecere unul din paharele goale, scoase sticla din găleata cu gheaţă, o, nu se codea să închine în sănătatea ei, şi nici în cea a chelului de lângă ea, cu obrajii măslinii, cu barbişon cărunt căruia îi erau destinate toate astea. Se uitau la el şi exact opusul stânjenelii pusese stăpânire pe dânsul, cu un gest

cuprinzând parcă toată încăperea, ridică spre ea cupa de şampanie, poate că, de fapt, arăta aşa de parcă i-ar fi făcut semn să vină la dânsul. să coboare de pe tronul ei.

Femeia înţelese într-o clipă, sări în sus – ezitând, intenţia de a părea graţioasă ratase, sări neîndemânatică de la masă, se sustrase cu gesturi repezi din braţele ce se întindeau după ea căutând să profite de prilej ca s-o apuce şi s-o reţină. îşi muie limba în băutura rece şi perlată, apoi... irezistibil, o dorinţă soco-*I* tită nerealizabilă până şi în vis, o încercă – nimic senzual, mai ales nimic din ceea ce, când epidermele se ating şi scânteia se transmite, ceva sufletesc, o plutire spirituală... dânsa nu-i cuprinse braţul, ci grumazul. izbucni apoi în ţipete şi în râsete, străbătu un gang de priviri invidioase, tot mai invidioase, făcu un semn cu mâna stângă, el prin ea şi ea prin el erau deodată punctul central al scenei, ceilalţi se uitau la dânşii, privirile lor îi urmăriră în timp ce amândoi părăseau sala.

N-ar fi crezut niciodată că o uşă tapetată, atât de mică ar da într-o cameră atât de mare, o scoică în mătase de un albastru deschis în jurul unui pat enorm, scund de tot... cu neputinţă să-şi amintească fiece cuvânt rostit de el, nici măcar tot ce spusese dânsa. Pulsul îi zvâcnea prea tare, într-însul şi în jurul lui era şi năvală şi potolire, totul se topi în cuverturile purpurii şi scânteietoare.

— Ah, nu-i aşa? Nu-i aşa că ai să-mi dai cinci mii?

11 atrase spre ea îmbrăcat cum era, aruncă pernele In lături sprijinindu-şi pieptul de umărul lui.

— Am să-ţi dau zece mii 1

Şi aceasta mai aparţinea razei fierbinţi ţâşnind în înălţime care-l purta spre cuhni; da – îl ridica şi ceea ce-l înălţa, se afla în însăşi fiinţa lui... dăruitor şi extaziat şi în stare să spună:

— Scoate-ţi masca!

Şi de cum îi oferi chipul ei cu trăsături regulate, apropiindu-se de al lui (încă depărtat, dar dăruindu-se),

simţi pentru prima oară din amabilitate lipsită de interes sau de curiozitate măcar... o încremenire mereu crescândă într-însul. Să se amăgească singur îi era peste puteri, pentru că prea o vedea de aproape. Gura ei rămase aşa cum era, lăcuită, înşiruită cu perle, un obiect rece şi lunguieţ aplicat pe buzele lui ca o dovadă că era gata la orice.

Ar fi trebuit s-o convingă să lepede pielea aceea solzoasă a rochiei, enervantele pene stridente, dar toate astea i-au venit mai târziu în minte, acolo, lângă dânsa, nici nu se gândise s-o facă. Că-şi scosese totuşi haina, că se descălţase! Pesemne că femeia socotea împotrivirea lui ca făcând parte din regulile jocului. Oriunde venea în atingere cu ea – pene, paiete sau pielea ei, ba chiar părul şi la urmă şi mâna, îl făcea să se retragă tot mai mult. In rigiditatea lui de gheaţă îşi dădea seama că ea îi însoţea lupta cu surâsul profesional al vânzătoarei, până ce dânsul se prăvăli de pe pat pe covor, pe când Bacnota i se ivi din buzunar şi ea o trase afară.

— Eşti satisfăcut, *darling P*!

Ii spusese de mai mult ori „idarling”, nici pentru el nu avea altceva decât jargonul unor astfel de case – ca şi când nu l-ar fi luat de la prima vedere drept italian! Cu niciun chip nu voia să-i vină în minte cum îşi vărsase focul revoltei, poate că îi răspunsese doar cu un „Si, *şi*!” plictisit. Nici cum a ajuns în stradă nu mai ştia. Probabil că l-au întâmpinat în vestibul câteva priviri uimite, în definitiv văzuseră cu toţii cum se retrăsese cu dânsa în presupusa ameţeală a posesiunii.

Incontestabil că întâmplarea cuprindea scene pline de succes; cu privire la cele ce au urmat, a fost ca un impuls la hotărârea supremă. Nu era rezultatul celor chibzuite pe „*vaporetto*” unde, orbit de agitaţie, în vălmăşagul nopţii şi spumei şi în lumina felinarelor, se cuibărise apoi. Aici, pe vapor, se simţea fericit, aşa cum îl învăluia şi adăpostea noaptea, ca să nu atragă atenţia nimănui; noaptea te face încrezător. Cu toate că vaporul

nu oprea la primul debarcader decât dacă vreunul din pasageri o cerea (trebuia deci să vorbească mai întâi cu omul în uniformă albastră), ooborâse acolo; drumul următor ducea la grădina cu căsuţă pe care i-o lăsase Mariaroza.

Cu neputinţă de spus dacă mai debarcase cineva; poate că, în afară de dânsul, mai pândea o umbră din beznă.

— *Avânţi*!

Bătu, obsedat de ideea că uşa e încuiată. Ea veni în cele din urmă, deschise. Imediat gestul abia stăpânit de apărare, dar totuşi apropierea, privirea lui şi a ei... Aceeaşi ca în anticamera primarului, aşteptaseră amândoi în tăcere, dar privirea existase şi atunci, nu atât de pătrunzătoare, mai curând într-o formă asemănătoare.

— Ah, ai uitat ceva?

Femeia încerca să surâdă chiar.

— Absolut nimic, dar în ultima clipă tot mi-am luat curaj.

Dânsa tresări. (Ştia oare ce va urma?) Acum el se porni să povestească acea întâmplare din tinereţe. Era de baştină dintr-o insulă învecinată şi, la început, nu o văzuse sau nu o luase niciodată în seamă. Pe atunci... ea nu era chiar ca acum, ei da, împlinită, dar ştiuse jmcă atunci că fără ea..., privirea ei atentă căpătă o expresie fără echivoc, ironică, făcu o strâmbătură:

— O, scuteşte-mă, te rog, de asta!

Dar privirea ei care o prinsese pe a lui ca într-un laţ de sârmă subţire ca firul de păr, îşi pierdu siguranţa, poate fiindcă el se apleca spre dânsa, începu să bâlbâie, îşi strânsese pumnii. Bărbatul simţea cum îl năpădeşte năduşeala. Poate că expresia ochilor săi devenise mai precisă când dânsul vorbi de botărârea lui; nu preciza de ce e vorba şi nici ea nu-l întrebă, dar niciunul dintre ei nu se gândea încă la aceea, Acum. ulterior, i se părea că nu era ceva premeditat, dânsa arătase altfel câtva timp –

cri totul departe de teama ei şi de ţipătul de groază (de care îi era lui frică şi care nu s-a produs niciodată, nici chiar în clipa aceea) – da, arăta ca şi cum l-ar fi crezut pe când îi cumpănea cuvintele, ca şi cum s-ar fi întrebat dacă totuşi l-ar putea suporta... Căci soţul ei – dânsul nici nu se mai gândea măcar la el – soţul ei era vădit o chestiune închisă. Aşadar şi cu privire la iluziile ei, constata el cu amărăciune, era gata să se mulţumească cu cât de puţin. Femeia privea visător lângă el, dânsul părea să-şi fi revenit deodată, privirea ei îşi stăpânea spaima, ochii făceau înconjurul odăii căutând parcă ceva (o armă, poate, gândea el). Ea începuse să scoată din valiza ei câteva rochii, tacâmuri şi nişte păturI, în neştire şi dezordonat, el îi urmărea privirile, şi chiar acum observă că ciocănelul de tapiţer uitat de Cristina, mai atârna încă lingă uşă. Mereu se uita la ciocănel, de parcă i-ar veni de acolo o forţă în ajutor, ca şi când o implorare trebuia să-l convingă – extrase din inima lui supraplină tot ce era mai tainic pentru ca ea să priceapă că e viaţa lui în joc, lăsă gemând orice ruşine de-o parte, vorbea cu ea cum te încredinţezi cel mult unui al doilea Eu. niciodată realizat în clipele de reculegere, ba chiar atunci când numai întâmplător intuieşti adevărul adevărat din străfundul sufletului. Se mira până şi e! de cuvintele ce le găsea, îi apucă mâinile şi era uluit de energia cu care ea se desfăcea, cu care îl respingea.

Şi apoi, ca să se întâmple tot ce putea fi mai grav şi mai rău, iar el să-şi dea seama ca n-a pierdut nimic fiindcă n-o va mai poseda niciodată, începu să vorbească... ah, ce tovarăş bun în situaţii extreme, ce confidentă a grijilor lui de fiecare zi! Nicicând nu fusese mai pătruns de făptura ei ca acum, în timp ce ea îi argumenta practic ceea ce numea „imposibilul”, adică slujba lui şi situaţia ei specială – până ce-i mărturisi că, afară de asta – spusese intr-adevăr „afară de asta” – , de el nici nu poate fi vorba, un soi de om şi de bărbat nepotrivit cu fiinţa ei „intimă”. Dânsul pricepu pe loc ce

vrea ea să spună, adică învăţătorul cu umeri groşi, picioarele scurte, nas turtit, mereu însoţit de acel nor tulbure al sărăciei de care va şti el să scape în cele din urmă…

Acum privirea ei pierduse de mult acea expresie de teamă, deşi continuă să mai vorbească un răstimp, da, să vorbească şi el să arunce ici şi colo câte un cuvânt, poate unde recunoscuse că refuzul ei era „definitiv şi fără echivoc”. Totuşi, cu eM situaţia se apropia de deznodământ, cu atât mai puţin îi lua el în seamă cuvintele, ba nici măcar gesturile, ci numai expresia ei ca un întreg – acea voinţă neîmplinită „dincolo”, în orice caz pentru el ca şi inexistentă, „să nu fie aici”…

Căci acum o ştia: femeia nu înţelegea că îi aparţine, că ei nu-i rămâne decât să aleagă între consimţire de bună-voie sau…

Era limpede că trebuia să i-o spună. Şi, lucru ciudat, ceea ce în fond el nu considera ca o probabilitate – ea îl credea în clipa aceea, o vedea pe chipul ei, da, ea îl credea, căci căpătase pe loc mina unei hărţuite, ţinea gura întredeschisă, răsufla cu zgomot, şi pentru întâia oară trăsătura aceea uşoară de dispreţ nemărturisit, ironic al dezgustului ei, dispăruse, îşi amintea că, în momentul acela, ţinea deja ciocanul în mână, se plimba enervat de la fereastră la uşă şi înapoi, luase automat unealta din cui, fără nicio intenţie, o mânuia cu braţul întins de parcă ar fi vrut să-şi sublinieze spusele, da, arăta astfel ca şi când i-ar fi trebuit acest accesoriu de oţel pentru a da abia acum deplinătate şi tărie argumentelor lui. Poate de aceea nu-i venise ei în gând că ciocănelul avea să fie instrumentul cu care…

Deşi gesticula destul de vizibil cu el în mină în faţa ochilor ei, da, nu-i scăpă felul în care obiectul lucios de oţel fulgera în raza de lumină, când, în clipa când ea se ridica, o împinse încetişor la loc pe divan, în clipele acele, dorinţele sale trebuie să fi luat de-a dreptul forma unei rugi (către cine? către ea? sau către Dumnezeu?

Poate că, în primul rând, către ea). Ah, că ea îi ghicise gândul şi încă în ultima clipă îi şoptise: „Ci încetează odată, doar vreau şi eu, nu vezi că vreau şi eu?” Apoi, pe neaşteptate pentru el şi pentru ea, o împinse pe divan şi ea căzu pe spate şi el deasupra ei, şi, în cădere, ridică brusc ciocanul şi...

Ea trebuie să fi închis ochii, căci pleoapele rămăseseră coborâte lăsând o despicătură de un milimetru prin care se zărea albul. Dar pe obraz păstrase o expresie aproape înveselită. O, era atât de voluptoasă şi de caldă şi de docilă, îmbrăcămintea cădea ca de la sine şi fiecare loc pe care gura lui îl atingea, îl îmbia mai tare, îl îndemna să se apropie şi mai mult de ea.

Această senzaţie... de fericire, ca în zbor, atât de uşoară, mereu doar intuită, nicicând cunoscută la care participa el cu toată fiinţa lui... Când o acoperi, căci după aceea o acoperise grijuliu cu pledul şi cu veşmintele ei, piciorul lui atinse ciocanul de pe podea, îl ridică, îl şterse şi, deoarece sertarul mesei stătea pe jumătate deschis, băgă unealta într-însul. Dădu cu acest prilej peste un teanc de bancnote de câte zece mii, legat cu o panglică de catifea albastră. Băgă banii în buzunar de parcă s-ar fi aşteptat să-i găsească acolo, ca şi când i s-ar fi cuvenit, împinse sertarul la loc, dar nu scoase cheia, şi stinse apoi lumina.

Lăsase şi uşa neîncuiată şi se cufundă înapoi în noapte, un suflu nedefinit al întunericului umed, „aproape ireal”. Ce-l readusese pe pământ? Era (înspăimântător cum ridicolul situaţiei nu-i venise nicio clipă în minte) cozorocul lucios al controlorului de bilete. Neîncrezător şi intimidat cerceta trăsăturile obosite de nesomn ale celuilalt. Mai păstră multă vreme în ochi fâşia acea sclipitoare, simţind totodată cum revenea la realitate, atât de incomparabilă cu cea dinaintea „evenimentului”, încât nici n-ar fi fost nevoie de prezenţa celor doi carabinieri.

Dintr-o dată se simţi ca întemniţat în această nouă şi

chinuitoare teamă: în lumina vie a ferestrei încăperii maşinilor, îl priveau cele două chipuri mustăcioase, cu ochi gravi, fără milă. Se uitau la dânsul – era convins că îl fixează – şi nimic nu se schimba pe feţele lor de parcă ar fi ştiut de mult că el se afla acolo. Poate că se desfătau doar lăsându-l să aştepte un răstimp până la arestare; în orice caz nu bănuiau că-i lăsau un răgaz să se eschiveze. Ultima şansă favorabilă ce-i oferea întunericul – băgă mâna în buzunarul de la piept şi aruncă pacheţelul de bancnote legat cu panglica de catifea peste balustrada vaporului.

In sfârşit, cei doi carabinieri se puseră în mişcare şi, în timp ce lui inima îi bătea să-i spargă pieptul, trecură agale pe lângă el spre uşa deschisă a barului. Comandară două cafele şi câte un pahar cu suc de grapefruit.

Cea mai întunecoasă noapte (*Die dunkelste Nacht*) face parte din volumul *Giraffen unter Palmen* (*Girafe sub palmieri*), Hans Deutsch Verlag, Wien-Stuttgart-Basel, 1962.

In româneşte de *1. Cassian-Mătăsaru*

HERBERT EISENREICH

Născut în 1925 la Linz, participă intre 1943-1945 la război, e rănit şi cade prizonier. După terminarea studiilor de germanistică la Viena, practică meserii lucrative. Intră în cercul prietenilor lui Gütersloh, Dixlerer etc" iar între 1952-1954, locuind la Hamburg şi apoi la Stuttgart, se dedică exclusiv creaţiei literare. Se reîntoarce în 1958 în Austria şi iniţial se stabileşte la Viena apoi la Sand, în Austria superioară. Este, împreună cu Aichinger, Bachmann şi Celan, unul dintre scriitorii reprezentativi ai tinerei generaţii austriaco. In opera sa se conturează cu vigoare sentimentul continuităţii tradiţiei, trecutul istoric fiind resimţit ea prezent trăit concret. *Carnatum*, *Geist und Fleisch* (*Carnatum*, *duh şi carne*), 1960, reprezintă, sub acest aspeet, o topografie spirituală a meleagurilor din preajma Vienei, „meleagul

destinului” cum l-a definit Hofmannsthal sau „stare liminară de spirit” (In apropierea Vienei trecea odinioară „limes”-ul roman), după expresia lui I. Bachmann.

Ca scriitor, Eisenreich se înseriază în tradiţia Broch, Gütersloh, Doderer, procesul de creaţie reprezintă pentru el un act de autodescoperire, de „umanizare” în cadrul căruia personalitatea răzbate în realitate.

detenninându-şi profilul de viaţă, în afara conceptelor convenţionala Sub acest aspect, orice naraţiune devine „o istorie”, spune Eisenreich, iar întracât realitatea se prezintă mereu sub alte aspecte, în funcţie de perceperea individuală, raporturile reale dintre comunităţile de oameni devin simple convenţii. Elementul fundamental al cunoscutului său roman *Auch* fu *ihrer Sünde* (*Chiar fi culpa lor*), 1953, este constituit dintr-o serie de „istorii” a mai multor destine, Eisenreich, descinzând din generaţia războiului, a intuit poftind materialitatea şi brutalitatea existenţei şi această intuiţie devine substanţă de o duritate maximă şi de profundă dezamăgire. Acţiunea romanului are ca fundal un stat. imaginar surprins în convulsia războiului civil; eroul principal este o femeie al cărei soţ este executat din ordinul unui fost prieten de tinereţe, devenit adversar politic. Copilul îs este substituit în clinică.

Amărăciunea şi îndoiala, dar în acelaşi timp şi setea după un „om nou” străbat şi paginile povestirilor din *Böse, schöne Welt* (*Frumoasa lume rea*), 1957; clipe din marele mozaic al epocii transpuse în cuvinte, ca bunăoară ultimele viziuni ale unui condamnat în timpul celui de al doilea război mondial (*Luftballons, um sie loszulassen – Lăsaţi baloanele să zboare*). Misiunea scriitorului, după Eisenreich, constă în „depăşirea substanţei haotice, universale, cu ajutorul cuvântului”.

LĂSAŢI BALOANELE SĂ ZBOARE

Soarele nu răsărise încă. Valurile mării se izbeau de stânci şi nu se vedeau după vârfurile dealurilor. Minate în direcţia vântului, nu se auzeau. O lumină palidă se

revărsa în dimineaţa timpurie, egală şi difuză prin toate orele; parcă o urmă mică a soarelui stătea orbitor pe apă şi pătrundea până la noi, spre coastă, ca o presimţire pe întinderea oglinzii boltite. Sărind pe apă, se pierdea întrerupând unduirea de-a lungul ramei de movile, ajungând în adâncul întunecat al ţărmului. Stelele atârnau din înălţimea cerului. Câteodată norii goneau rătăciţi de parcă vântul i-ar fi I sfărâmat din întunericul pământului uscat, bucată cu bucată. Era răcoare. Dar fiindcă vântul bătea dinspre ţărm, nu era rece.

El stătea pe spate şi printr-o zmucire a coapselor îşi zdruncină trupul, iar cu mâna stingă, care nu-l durea, fărâmiţa firul ierbii negre în care se săpase. îşi mirosea degetele, dar de îndată ce mişca mâna, îl străfulgera o durere în piept şi nu mai simţea niciun miros. Nu era în stare să suporte durerea. Numai gândirea rezistă durerilor. Numai cu ajutorul ei reuşise să învingă. Tot ce îl frământase fusese un singur şi neîntrerupt gând; ştia că nu era un gând deosebit. Nu există gânduri deosebite, nici mângâietoare; şi niciun gând nu ar fi putut să-l ajute. Gânduri pline de mângâiere şi ajutor nu există. (De fapt ar fi putut medita şi la altceva); şi totuşi: mângâierea şi ajutorul au fost întotdeauna numai în interiorul gândului. Omul reflecta: ce fel de zi va fi? şi aşa rezista durerilor.

„Auzi!”, sâsâi unul dintre cei doi, care îl păzeau.

„N-a spus ceva?” Ascultă, dar celălalt îl întrerupse bosumflat şi după ce se ridică, alunecă din nou înapoi, ghemuit.

înainte trebuia să facă, ca fiecare om în viaţă, anumite lucruri. Nu avea încredere în valoarea faptelor sale, totuşi era altfel decât ceilalţi oameni pe care îi întâlnise. Toţi erau înfumuraţi. Trebuia însă în loc să se spânzure să se realizeze în ceva. Să se spânzure 1 Ca unul care nu mai este bun de nimic? Mai bine făcea totul cât putea de bine. La început se întrebă cum ar putea să înfăptuiască acest lucru. Se ocupă numai cu asemenea lucruri care îl forţau să gândească şi să obţină reuşita lor

deplină – cu ajutorul gândirii, din care izvora şi se reîntorcea riscul lucrurilor. Cea mai mare plăcere i-o produsese întotdeauna gândirea şi doar cu puţină neglijenţă ar fi putut spune că ceea *ce* făcuse n-ar fi înfăptuit niciodată în favoarea vieţii: Astfel a condus mai mulţi ani un hotel şi s-a ocupat de treburile unui partid, cu toate că întreaga afacere i-a fost complet indiferentă. A pus totuşi pe roate câteva lucruri, ca să aibă posibilitatea să găsească procedeul cel mai bun şi mai sigur. Din acelaşi motiv a crescut castori, a învăţat legătoria de cărţi şi a organizat expoziţii de produse industriale sau de pictură. A făcut şi reclame; reclame pentpj-cauciuc de automobile, pe care nu ştia să le conducă, pentru ţigări care nu-i plăceau şi pentru credite de stat, pe care n-ar fi fost de acord să le iscălească nici în ruptul capului. Şi filme făcuse atunci, fiindcă i se păruse, că ar fi putut realiza orice mai bine decât filme.

„Un băiat isteţ, fusese ceva de capul lui”, spunea unul din cei doi bărbaţi, care stăteau ca doi corbi lingă el. Fără să-şi termine ideea, văzu cum celălalt îl fixa, şi regreta că nu a tăcut. Fără să mai vorbească întinse mina spre fruntea bărbatului culcat pe pământ. Fruntea lui era încreţită şi ridurile zvâcneau sub atingerea uşoara a degetelor. Cel care vorbise se uita la celălalt cu o privire a unui reabilitat şi cu expresia largă a feţei neputând să ascundă o mulţime reeâştigată. Şi spuse retrăgându-şi mina: „Nu cred că ar avea vreun rost dacă î-am căra de-aici. Cea mai mică mişcare îl va nenoroci, (iei mai bine ar fi să-l lăsăm unde se află... Singura lui şansă este să rămână nemişcat.” După ce vorbi, corpul îi recăzu în poziţia colţuroasă şi ghemuită dinainte. Tăcu, pentru că celălalt rnu-i răspunsese. Voia să spună că prin cuvinte se poate distruge totul, dar se răzgândi. Amândoi se uitau în largul mării. Omul şedea lingă ei între buruienile scunde şi aspre, ce înveleau în întregime vârful stâneii acoperite de pământ ca o lepră a pielii pământeşti.

A şi scris. Dar nici scrisul nu era un lucru atât de

bun şi nobil ca gândirea. Scria numai ca să poată gândi. cum se poate scrie mai bine; un fapt. o acţiune sufletească, sau doar un răsărit de soare la mare. Şi numai gândul îi dicta. După ce scria distrugea foaia neştiind cum să creeze ceva mai bun. Nu ardea hârtiile, ci le arunca mototolite în coş şi mai târziu le dădea foc împreună cu alte rămăşiţe. Cu cei care se ocupau cu scrisul nu voia să aibă nimic comun; erau înglmiaţi, şi nu voia să se vândă. Ştia că datorită gândurilor născute în timpul scrisului ar fi putut crea o mulţime de lucruri bune; scria ca să fie forţat să inventeze singurul mod de-a scrie un lucru după legea lui. A iubit femei foarte deosebite şi nu-i plăcea calapodul.

înfăptuia totul numai ca să fie forţat să gândească.

Nu era vina lui dacă în afara propriei gândiri lumea arăta cu totul altfel, îndărătnică, proastă şi obscenă. Putea să răspundă numai de lumea din interiorul gândirii lui. Atât...

Cei doi bărbaţi fuseseră sculaţi din somnolenţa bosumflată şi primul şopti: „Acum, acum, doar ai auzit 1 Nu ai auzit?" Celălalt, cu toate că auzise zgomotul, dădu supărat elirf cap. Ascultau împreună pocnitura ca de lemn uscat, în gura, în gâtul şi în pieptul celui întins, privind buzele acestuia *ce* se mişcau. Primul se aplecă aproape de gura care articula fără sunet, dar nu putu să audă altceva, decât o pocnitură uscată şi mişcările insonore ale buzelor. Cei doi ascultară până când zgomotul se îndepărtă. Atunci unul din ei spuse încet:

— Abia se aude, sunt plămânii.

Celălalt întinse mâinileân faţa pieptului şi accentua:

— N-am auzit nimic. Absolut nimic n-am auzit

— Poate aiurează, replică primul.

— Tu aiurezi, răspunse al doilea.

— Poate are ceva important de spus.

Se aplecă încă o dată aproape de gura bărbatului culcat.

— Nu se mai aude, anunţă, ridicând iarăşi capul

— Ce înseamnă nimic? întrebarea venea pripit

— E din nou foarte liniştit.

— Mi-ar conveni rnult mai mult, spuse al doilea, dacă n-aş mai avea de-a face cu această porcărie cu care n-ain vrut să am nimic comun. Nu rentează să-ţi rişti viaţa pentru un lucru atât de tâmpit Aş fi vrut de la început să nu ani nimic comun cu chestia asta, – Dumnezeule, nici eu, spuse cel dintâi ursuz. Amândoi tăceau şi ascultau vibrarea liniştii

A gândit îngrozitor de mult, a cuprins lucrurile lumii realitatea sau lumea – şi a cunoscut o grămadă soo întreagă de indivizi nemaipomenit de îngâmfaţi, oare ştiau însă o sută de nume pentru lucrurile lumii. Dar aceste nume nu-l interesau. Nu voia să fie strivit de lucruri, ci să le domine. Era sigur că numai impunându-şi controlul lor, va învinge, nu era vinovat de ceea ce se petrecea în afara puterii lui de discernământ. Se identifica în sfârşit cu propriul lui gând, aşa încât totul exista numai în interiorul său. Şi era singurul obiect care nu încăpea. Lăsă să treacă un timp. Dar nu mai găsi niciun imbold în afara lui. Trebuia să rişte totul, un lucru nebunesc; trebuia să se întâmple ceva radical în ghidul său: Această faptă era una dintre cele mai riscante dintre toate provocările împotriva gândirii sale înfometate şi. niciodată mulţumită. Se simţea las şi învins. Nu se întâmpla nimic. Şedea aici, fără să ajungă acolo unde ţintea, în tufărişul încâlcit şi aspru ştiind că totul se destramă acum. înainte de a se fi terminat.

Din când în când se făcea întuneric. Vântul înghesuia parcă într-o fugă compactă licărirea luminii, care se răsfrângea din direcţia mării. Unul dintre norii, pe care vântul îi gonea cu o lovitură de berbece, se sfărâmă repede ciocnit de lumină şi căzu pe pământ într-o mulţime de miei picături destrămându-se ca nişte cioburi, deasupra celor doi bărbaţi ghemuiţi, ce-şi ridicau gulerele, şi peste bărbatul întins între ei. Unul spunea: „In orice caz nu a fost un laş. A îndrăznit ceva.

Şi din cauza unui astfel de lucru murdar şi ordinar...”

Cel care stătea întins drept şi încremenit între două bucăţi colţuroase de stâncă ştia exact că nu mai are zile. Se îngropa în tufişul vâscos şi pitic. Cu mâna stingă fărâmiţa agil o frunză şi îşi mirosea degetele. Mişcarea nu-l mai durea. Simţurile îi erau amorţite. Se gândea uneori că ultimele clipe le vor folosi poate alţii să scormonească în amintirile lor ca femeile care caută în poşete mari un lucru despre care nu ştiu precis dacă nu l-au uitat cumva acasă; ţinându-şi poşeta într-o parte, balansându-se pe un picior, în vârful degetelor, cu partea superioară a corpului puţin ridicată, cu mijlocul întors uşor înainte, capul sus şi aplecat spre ceafă, fără să se uite, încrezătoare numai în pipăitul degetelor, scormoneau în adâncul întunecos al poşetei cu un rest de nerăbdare pe faţă, cu toate că nu aveau de fapt nicio grabă.

O, da; de ce nu se gândea la femei? La toate lucrurile despre care nu ştia precis, dacă le neglijase, »Iacă le-a pus deoparte conştient, sau le lăsase undeva neatent? E drept, se aştepta să se gândească asupra lor, dar nu se forţase. Acum era nevoie să se gândească la tot ce aşteptase şi nu s-a împlinit niciodată. O să învingi, îşi spunea.

„Ce gândeşte oare «n om când stă întins şi aşteaptă moartea?” spunea unul dintre cei doi bărbaţi în sinea lui. Ploaia subţire era de scurtă durată. Câteva rafale de vânt limpeziră cerul şi sântul dispăru. Peste mare se întindea reflexul de peruzea al soarelui care apăru deasupra orizontului în rama grămezilor de nori.

Avea acum sentimentul că rezistase mai multor atacuri puternice. Avea impresia că s-a revanşat. Ii surprinse chiar primul atac, care îi luase pământul de sub tălpi... şi deodată observă că o ură nemărginită îl cuprinse, neputincioasă ură, ca de copil mic, care bate cu palma peste marginea mesei de care s-a lovit. II cuprinse ura, şi voia să se termine acum, totul. Nu ura

durerile, ce se retrăgeau nelăsându-i decât sentimentul exterior, învăluindu-l complet, într-o oboseală nedormită, oboseală voluptoasă a unor după-mese ploioase de toamnă, sau vara când plouă mult şi te scufunzi în căldura corpului, în mulţumirea unei linişti, care domneşte în centrul furtunii... şi chiar acest sentiment îl părăsea, când voia să reflecteze asupra lui. Acesta plutea deasupra-i şi el cădea ca printr-o plasă subţire de hârtie. Primul atac îl dărâmase, paralizându-l pentru tot restul luptei. Ii distrugea ultima şansă, înlăfcurându-i adversarul îndrăcit, care nu se lăsa prins şi îi nimici legea gândului, dictându-i tot mersul luptei. O, oe luptă I Ii era scârbă de. această luptă.

„Totul din cauza unui astfel de lucru idiot" începu primul şi, fiindcă celălalt nu răspundea, îşi continuă întrebarea chinuitoare: „Ce gândeşte un oin care îşi aşteaptă moartea? Ce gândeşte oare?"

Celălalt se uită mânios şi răspunse; „Ce gândeşte? De ce-ar mai gândi şi ăsta" Dar se uită atunci în altă parte şi nici celălalt nu-i privi, şi pe amândoi îi surprinsese o teamă mare, ca niciodată în viaţă.

Nu. nu se gândise totuşi la moarte. Ea nu era numai cu mult mai urâtă deeât gândise cândva, ci şi cu totul altfel. Şi-o imaginase de multe ori, şi întotdeauna o observase; şi o descrisese în timpul războiului, după ce în prealabil vorbise cu un medic, să nu i se strecoare cumva vreo greşeală anatomică. Aşa cum stăteau întinşi, corpul lor atingea pământul pe o suprafaţă mult mai mare decât ar fi atins un om viu culcat. Erau masă şi spaţiu, plini de greutate, dar după moarte, aşa întinşi, ai fi crezut că un singur copil ar fi fost în stare şi încă foarte comod să-i ia şi să-i ducă pe umăr; ba erau altfel deeât acei care muriseră în pat şi stăteau întinşi, ridicaţi şi rotunzi pe catafalc ca într-un pat unde se mula uşor şi moale corpurile lor. De câte ori nu descrisese asemenea lucruri, scrisese tot ce se putea scrie despre moarte. Dar acum îl forţa ceva, să simtă că aici era cu totul altfel. De

neînţeles, altfel decât în închipuire vreodată; mai puţin cunoscut, mult mai puţin penibil, aproape familiar, fără durere şi de loc obscen. Numai fantezia îi crease înainte obscenul şi penibilul. în acest moment, simţea o zvâcnire brutală, asemeni unei răsfrângeri, ca şi cum ceva foarte umilitor s-ar fi întâmplat cu el. Unul dintre cei doi bărbaţi se ridică brusc spuiiind îngrozit: „Acum scuipă sânge. Sânge deschis şi spumos." Dumnezeule, parcă ar avea spumă de bere în jurul gurii." Şi adresându-i-se celuilalt: „Ce-am spus? N-am spus de la început că e plămânul?" Şi triumfător: „N-am spus-o de la început?"

„Şterge-l", spuse celălalt obosit şi primul îi şterse omului întins spuma de la. gură cu batista. Dar nu-şi puse batista la loc, ci o lăsă jos.

Soarele aştepta încă după nori, dar umplea spaţiul întreg cu lumina lui şi lucrurile prindeau contur, aici, în umbră, unde totul părea că şovăie. Dar se rotea fără oprire pe locul unde erau cei trei bărbaţi.

Omul ştia că era într-adevăr prea târziu acum pentru orice, pentru orice schimbare. Pătrunse gândirea cu lucrurile care-i deveniseră palpabile şi care acum i se supuneau. Spre sfârşit se dărui gândirii ca unei ultime şi extreme provocări, dar îl respinse; o observă de mult cum ea îl refuză şi se apără împotriva atacurilor adevărului. Şi din cauza acestei ultime greşeli îi dispăru de sub talpa picioarelor cel din urmă petic de pământ pe care putea umbla. Fusese doborât uşor şi fără rezistenţă. începu să se prăbuşească; când îşi simţi căderea, era prea târziu. Dar nu renunţă şi cu ultimele rămăşiţe inutile de rezistenţă, gândea: Ce ar fi oare dacă în jurul lui lucrurile s-ar ridica imponderabil, întinse şi moarte, uşurate de el, de viaţă, îndepărtate de viaţa sa învinsă; dacă lucrurile s-ar ridica deasupra vieţii lui, sau oare dacă el s-ar scufunda. Dacă se va soufunda dedesubtul acestor lucruri care i-au alcătuit viaţa, sau va cădea sub nivelul lor, mai adânc, tot mai adânc; poate se va întâmpla totul similar; ridicarea lucrurilor eliberate de el

şi propria sa cădere nestingherită de niciunul dintre ele; o imensă ruptură care o să-l îndepărteze de toate. Se desprinşese de lucrurile lumii datorita gândului său dar acum se eliberau încetul cu încetul de el, acum când âr fi fost atât de important să se ţină de ele. Cu aparenta lor supunere l-au păcălit. Acum se retrăgeau din faţa lui fără să-i lase nimic; lumea sa se destrăma, ea fusese orânduită numai de gând. Era încă la început, neschimbat şi fără niciun spor, niciun spor din nicio parte, fără nicio participare; era prea târziu acum pentru orice. Gândirea nu fusese a lui: el însuşi aparţinea gândirii. Nu era nimic decât o slugă a ei şi acum doar era izgonit, eliberat spre prăbuşire. Şi nici măcar nu fusese învins, numai lucrurile îl distruseseră. Văzu balonul cum se îndepărtează în sus. Unul dintre baloanele acelea pe care şi-l dorise mult de tot din ciorchinii pestriţi ai baloanelor înghesuite în bâlci. Erau săraci şi ţineau rar o astfel de minune în mină. Pe vremuri când tata îşi încerca norocul ca negustor de vite şi se reîntorcea din câte un oraş de la câte o sărbătoare populară, îi dăruise un balon. Mai primise apoi baloane din târg odată sau de două ori. La concursul de sănii şi la câte o ocazie deosebită. De îndată ce-I avea, îşi înfăşură şnurul pe degetul mic şi după cum se întindea aţa îşi dădea seama cât de uşor îi era în orice clipă să-l lase să zboare. îşi simţea puterea asupra balonului după şnurul întins şi înfăşurat de mai multe ori în jurul pumnului mic. îl făcea nerăbdător posibilitatea libertăţii balonului său. Lupta împotriva acestei libertăţi, măsurându-şi puterile şi se apăra nădăjduind că va fi învins. Odată dăduse drumul unui balon, dar nu sub cerul liber, ci în casă. Balonul se ridică până la tavan şi se opri. Aşa îl ţinea sub controlul său. După un timp pusese scăunaşul pe masa, îl prinse şi-şi recucerise astfel posesia sa asupra jucăriei luând-o din nou In sfera dominaţiei sale. Procedase mai târziu şi cu alte baloane la fel, dar niciodată nu scăpase vreunul în aer liber, eu toate că fusese marea sa dorinţă. Ţinea

baloanele sub controlul său atâta timp cit nu se desumflau, adeseori câteva zile. Dar acest sfârşit îl ruşina peste măsură. Pieliţa mototolită stătea pe pământ; şi ceea ce-i atrăgea cel mai mult atenţia, era şnurul care înainte fusese aproape invizibil, justificând numai puterea şi controlul său asupra balonului. Acum era un rest seârbos şi ruşinos. Venise şi timpul ultimului său balon. îl ţinea de şnurul scurtat crezând că astfel va simţi aţa mai bine în pumnul lui mic. Un băiat răutăcios sau poate numai jucăuş ridicase de pe pământ un muc aprins de ţigară şi, apropiindu-l de balon îl sparse. Mirosi cauciucul ars şi-şi lăsă încet privirea spre pumnul său mic. şi spre şnurul care atârna pe pământ pus parcă de un vrăjitor. Jos, se clătina mic, cu dâre de fum învelişul, restul balonului şi al tuturor baloanelor. Ceea ce mai rămăsese ca o piele arsă care atârna de şnur îi lunecă din mină pe pământ, şi se stinse. De atunci nu-i mai plăcu niciun balon. încă de mult gândise că este foarte important să stăpâneşti lucrurile şi să le ţii sub control. Mai târziu, reamintindu-şi, nu mai avea importanţă faptul că nu-l făcuse knokaut pe băiatul care spărsese balonul. Nu întreprinsese nimic, dar era bine ca începuse să gândească. Nu-şi mai dori niciodată un balon şi nici nu mai primi, cu toate că până atunci era cea mai mare dorinţă a lui. Singura dorinţă adevărată fusese de a primi baloane, baloane, ca să le elibereze. Dar asta n-a făcut niciodată. Totdeauna îi părea rău nu atât de baloane, cât pentru pierderea posibilităţii de aşi simţi puterea cu ajutorul lor. Şi-şi spunea; următorul o să fie ultimul, apoi încă o dată cu următorul şi cu acesta ştia precis că va fi la fel, dar era prea târziu, Nu o făcuse niciodată, deşi dorea mai arzător să elibereze balonul decât să-l primească şi să-l ţină până cinci se sfârşea umilitor. îşi dorea un balon numai ca să-l elibereze dar nu ceda în această luptă împotriva libertăţii. Şi deodată se trezea că e prea târziu. Atunci încetul cu încetul îşi uita marea dorinţă în viitoarea jongleriilor, profesiilor, în gaşca

prietenilor, a femeilor, fiindcă acum trebuia să-şi justifice victoria asupra libertăţii. Deodată, într-o clipă cât bătaia unei inimi obosite, credea că înţelesese totul.

„Ce gândeşte oare un om ca ăsta?" întrebă unul dintre cei doi de lângă el.

„Şi oare gândeşte?" continuă el.

„Dacă un astfel de om crede ceva?*

Celălalt nu spuse nimic şi primul îl privi cercetător pe om drept în faţă. Văzu un fruct de pădure ca un deget care atârna deasupra rădăcinii nasului omului culcat. Crezând că fructul îl irita el împinse ramura la o parte şi, când rămurişul sări mlădios înapoi. îl lovi tare pe frunte, biciuindu-l, cu toate că fusese diri noi îndepărtat de pe frunte. Celălalt rupse ramura şi o lăsa să legene. Se uită iarăşi la faţa omului culcat. Soarele cădea pe marea a cărei oglindă metalică vibra ca nişte lovituri îndepărtate de ciocan. Marea, ca suflată în cupru, tremura în bătăile soarelui care ciocăneau cu nenumărate raze ascuţite. Valuri mici violete şi maronii se rostogoleau deasupra şi se retrăgeau adânc în verdele de metal al oglinzii. Dar aici, unde cei doi stăteau ghemuiţi lângă omul întins, era mereu umbră. Omul, după ce rupse rămurica, îl privi fix pe cel culcat şi, cum acesta nu-şi retrase privirea sticloasă, îşi apropie privirea de celălalt spunând; „Cred că s-a dus..." Primul, care era mai aproape, puse degetul neîndemânatic pe fruntea netedă ca marea a celui culcat. încercând să-i ia pulsul, dar degetele care îi tremurau prea tare nu erau în stare să-l găsească. Ruşinat faţă de celălalt, tremura şi mai mult. Dar nici acesta n-avea chef să-i prindă pulsul. De altfel aşteptau sfârşitul. Şi mult mai tare decât vorbiseră până acum se adresă primului:

— E clar, s-a dus.

Celălalt era bucuros că putea să-şi retragă mina de pe încheietura omului întins. Se ridicară spuja înd foarte încet:

— Nu, s-a dus fără să crâcnească.

— Ah, lasă-mă, spuse celălalt, morocănos,

întinzându-şi membrele amorţite din cauza statului îndelungat. Dar primul continuă:

— Fără să crâcnească. Numai o singură dată a zvâcnit puţin, parcă n-ar fi fost în apele sale. Apoi iarăşi s-a liniştit parcă totul reintra în normal.

— Trebuie să-i fi făcut plăcere, spune al doilea din mers, peste umăr. De fapt n-avea nimic de ales.

Apoi îl părăsiseră. Mai târziu primul spuse:

— Cu câteva fâşii de leucoplast s-ar fi putut face ceva. Un pansament. Mereu o fâşie peste alta şi aerul n-ar fi putut să iasă.

— Nu eşti în toate minţile, spuse celălalt bâlbâindu-se.

— Dar, continuă primul fără să se lase întrerupt, un glonte în plămân este întotdeauna neplăcut, o lovitură în plămân este aproape tot atât de dureroasă ca şi o lovitură în burtă.

— Nu a fost o lovitură veritabilă în plămân, spunea al doilea cu voce stinsă. Se simţea mizerabil şi fără să şovăie îi răspundea;

— Dacă asta n-a fost o lovitură în plămân...

Plecau şi nu mai vorbiră niciodată despre asta.

„De ce mă părăsesc? gândea bărbatul culcat. De ce mă părăsesc? Mă lasă groaznic de singur. De ce mă părăsesc?”

Soarele stătea acum rotund pe cer, călătorind deasupra lui şi era o zi la fel ca oricare alta.

s. _

Lăsaţi baloanele să zboare (*Luftballons, um sie Loszulassen*) face parte din volumul *Erfundene Wahrheit* (*Adevăr inventat*), R. Piper et Co. Verlag, München, 1965.

In româneşte de *Magdalena Constantinescu*

FRANZ KAFKA

A murit tânăr, la 41 de ani (născut la 3 iulie 1883), chinuit îndelung ’(mcepând din 1907) de o tuberculoză a laringelui. Biografia sa nu cunoaşte culmi deosebite.

Şi-a petrecut aproape toată viaţa la Praga; acolo a urmat şcoala elementară, gimnaziul, cursurile universitare de germanistică. L-au preocupat în anii tinereţii, Ibsen şi naturalismul, Spinoza şi Nietzsche, teoria evoluţionistă a lui Darwin, care l-a şi influenţat. A manifestat simpatii faţă de ideile socialiste. La îndemnul lui August Sauer, l-a studiat pe Hebbel şi Stifter. Supunându-se dorinţei paterne, abandonează studiile de literatură şi trece la facultatea juridică, continuând totuşi să se preocupe de literatură şi să participe, pasiv, la viaţa literară. Studiul operelor lui Brentano, Flaubert, Hofmannsthal, Kleist, în special, dar şi ale lui Thomas Mann şi a marilor romancieri ruşi nu rămân fără ecou, ca de altfel nici prietenia cu Max Brod. în vara anului 1903 trece examenul de stat având specialitatea: istoria dreptului. în 1903 este internat în sanatoriul Zuckmantel din Silezia, iar un an mai târziu obţine titlul de doctor în drept, apoi, din nou internat în sanatoriu, între 1905-1907 face practică de tribunal, după care este angajat la „Asigurările Sociale”. In 1908, este funcţionar auxiliar la „Societatea de asigurare contra accidentelor din Praga”, unde se impune ca jurist. Se izolează tot mai mult de viaţa literară şi de societate, menţinmd relaţii doar cu un mic grup de prieteni raliaţi în junii lui Brod: Felix Weltseh, Johannes Urzidil, Willy Haas. Urzidil evocă atmosfera acestor, întâlniri în *Prager Trtjptichon* (*Triptic praghez*). începând din 1910, Kafka ţine un jurnal în care îşi consemnează toate evenimentele vieţii. Solitudinea voluntar acceptată este întreruptă doar de eâteva călătorii în Italia de nord. la Paris, în Elveţia, la Leipzig şi Weimar. După logodna cu Felice Bauer, începe să elaboreze şi, primele sale lucrări mai însemnate (1913-1917) *Das Urteil* (*Judecata*), 191.1, *Die Verwandhmg* (*Metamorfoza*), *Der Heizer* (*Fochistul*). care a devenit capitol introductiv al romanului *America*. Primul acces de tuberculoză, în 1917. îi pecetluieşte destinul. Se logodeşte cu Felice Bauer, renunţă la solitudine, îşi

petrece o vreme la ţară, mai întâi la sora sa preferată, Ottla, la Ztirau lingă Saaz. Se pensionează din funcţia ocupată la „Societatea de asigurări” şi începe să studieze tradiţiile religioase evreieşti. Brod încearcă să-l convertească la sionism. Incepând din 1919 este tot mai frecvent internat în diferite sanatorii. în 1920 o cunoaşte pe Milena Jessenska-Pollak, cu care duce o corespondenţă de mare însemnătate literară (*Briefe an Milena – Scrisori către Milena*), editată de Willy Haas în 1952. Lecturi din Kirlcegaard. Cu un an înainte de a muri o cunoaşte, într-o localitate de pe ţărmurile Mării Nordului, pe Dora Dymant. o fată în vârstă de 20 de ani. îşi abandonează familia şi oraşul natal, se stabileşte cu Dora la Berlin unde, în ciuda bolii şi lipsurilor materiale, trăieşte o scurtă perioadă de relativă fericire. în martie 1924. Mas Brod îl readuce pe muribundul Kafka la Praga. Se stinge, păstrându-şi luciditatea la 3.6.1924 în sanatoriul Kierling de lângă Viena. Cu o zi înaintea morţii făcuse încă corecturi la volumul *Ein Hungerkunstler* (*Un artist al foamei*). Este înmonnântat în cimitirul evreiesc din Praga-Strasniee.

In opera lui Kafka, realitatea e constituită dintr-o îngemănare a visului cu concretul, redată intr-un stil imagistic, ambivalent, paradoxal, abscons, sugerând mai degrabă decât povestind şi în care abundă simbolurile, terminologia religioasă şi juridică, ecourile din Kirkegaard, Pascal, Buber, ale Vechiului Testament, Cabalei, Talmudului şi ale evreilor orientali. De aci şi cauza interpretărilor ambigue care s-au dat operei sale.

Intr-un anumit sens, creaţia kafkiană este simbolul ciocnirii dintre o mare conştiinţă etică, utotdominatoare, care, mai mult decât oricare alta, a asimilat simbolurile negative ale epocii sale (Brod înseriază aceste simboluri în categoria „sacrului”), a intuit lumea în plin proces de descompunere. Caracterul de patetică pledoarie în favoarea dragostei, a demnităţii, a absolvirii omului de culpă, a eliberării lui de teamă şi pedeapsă, de

primejdiile pe care le prezintă lumea văduvită de înţeles, înăbuşită de un aparat birocratic şi o mentalitate obtuză, <!Ste vădit în fiecare lucrare.

Realitatea lui Kafka este pe de altă parte, artisticeşte vorbind, o realitate reflectată parcă prin oglinzi deformatoare, o realitate ale cărei contururi sunt apoi proiectate pe un vast fundal fantastic-ironic, în care domină stările de disperare, absurdul, atitudinea de umilinţă a unui *spirit care ştie că nimic nu este adevărat, dar că totuşi adevărul-adeoărat îl va afla abia la capătul zilelor*", cum spune Muşii.

Titlul celor două romane de seamă ale lui Kafka, *Der Prozess* (*Procesul*) şi *Das Schloss* (*Castelul*) se pretează unei duble interpretări: Pe de o parte omul este supus doar *proceselor*, metamorfozării, nesiguranţei, provizoratului – drumul spre inteligibil, definit, spre certitudine rămânându-i închis. Procesul care i se intentează omului vizează „indestructibilitatea" sa, iar culpa şi suferinţele legate de acest proces sunt consecinţa neînţelegerii realităţii. „Castelul" este un simbol al incapacităţii de a transcende tranzitoriul în vederea irumperii în eternitate. „*Omul*, scrie Kafka într-unul din aforismele sale, *este legat de un lanţ destul de lung, care-i permite accesul in toate încăperile pământeşti, dar mult prea scurt pentru a-i permite depăşirea limitelor pământescului. In acelaşi timp, acest lanţ este prins de un al doilea, croit aidoma primului. Când omul încearcă să rămână pe pământ, îl sugrumă zgarda cerului, când crea să se ridice spre cer este sugrumat de zgarda pământului. El cunoaşte toate alternativele care i se oferă, dar e conştient că nu poate alege niciuna...*" Accesul în *castel* nu-i este permis decâl (probabil) în urma *procesului*, după ce a trecut diabolicul joc al oglinzilor diformatoare, după ce a înfruntat perfida realitate, dar aparent lipsită de înţeles, întocmai ca agronomul K., a cărui aprobare de intrare în sat, dar nu şi în castel, nu soseşte decât *după* moartea sa. Intr-o

astfel de situaţie, „Dumnezeul” lui Kafka nu este sinonim cu „îndurarea”, cum spune Max Brod, prietenul şi legatarul lui Kafka. ci are înţelesul unei imposibilităţi către care tinde totuşi fiecare om.

Pe de altă parte pentru Georg Lukâcs, „golul” kafkian este sinonim cu *Atheos absconditus* (*non-divinitate ascunsă*), cum de altfel reiese şi din fraza introductivă a romanului:

1 *„Era într-o seara tânie când K. a ajuns acolo, Satul era cufundat în zăpadă. Dealul castelului nu se dedea... Vreme îndelungată K. privi podeţul de lemn care ducea din şosea în sat*; *îşi ridică apoi ochii spre golul aparent*

„Golul aparent” este proprietarul castelului, contele Vestvest de doua ori „vest” ceva situat dincolo de apusul soarelui, dincolo de somn, dincolo de moarte, dincolo de gol. Ultimul paradox în ierarhia paradoxurilor lui Kafka este acest *atheos ahsconditus*, care este concretizat prin câteva imagini caracteristice: *seara târzie* (a-fi-prea-târaiu), *zăpadă* (frig, atitudine rece), *întuneric* (opacitate, spaimă de necunoscut, lipsă de atmosferă intimă) şi *lumea exterioară*; privirile lui K. scrutează castelul, caută să suiprindă lumina, dar nu întâlnesc decât „iui gol aparent” – aparent, fiindcă eroul ştie că totuşi există ceva, dincolo de aceste ferestre. Acestea şânt stările de bază, motivele permanente care apar în opera lui Kafka, Relevantă sub acest aspect ni se pare şi următoarea parabolă (parabolele şi paradoxurile sínt modalităţile specifice creaţiei kafkiene):

„Era într-o dimineaţă, *foarte devreme*; *pe străzile curate şi pustii mă îndreptam spre gară. Când să-mi potrivesc ceasul de buzunar cu orologiul din turn*, *îmi dădui seama că era mult prea târziu decât mă aşteptam. Trebuia aşadar să mă grăbesc*, *spaima acestei descoperiri mă făcu să şoväi. Nu prea cunoşteam oraşul*, *din fericire însă*, *era un poliţist pe acolo. M-um apropiat de el şi*, *cu respiraţia tăiată*, *l-am întrebat dacă drumul duce spre gară. A zâmbit şi mi-a spus*: «*De la mine vrei*

să afli unde duce drumul P». «*Da, i-am răspuns, fiindcă eu nu-l pot găsi*». «*Renunţă, renunţă*» *mi-a replicat întorcându-se c.u spatele către mine. ca unul rare vrea să rămână singur cu râsul său.*"

Complexul acesta psihic ne este cunoscut tuturor: spaima de a nu pierde trenul, transpiraţia, zorul, nesiguranţa Intr-un oraş străin. Necunoaşterea drumului, rătăcirea, singurătatea în tovărăşia spaimelor,, un „gol interior" (în *Castelul era* vorba de frig, lipsa unei atmosfere de intimitate), toate acestea contribuie la transformarea omului într-o simplă marionetă. In cazul de faţă, omul constată că între ceasornicul său de buzunar (lumea interioară) şi orologiul din turn (lumea exterioară) nu există niciun fel de concordanţă. Inspăimântat eroul intră în pauică, un colaps suspendă înşimirea clipelor, nesiguranţa creşte şi în timp şi în spaţiu, realitatea îşi pierde atributele, iar eroul devine o făptură deposedată de memorie 'şi de simţul orientării, un simplu pachet de nervi, de spaimă şi grabă, expus capriciilor „judecăţii". Timpul din afară dobândeşle proporţii uriaşe şi trăsături duşmănoase, îl copleşeşte, îi răpeşte posibilitatea de a-şi reveni; în acelaşi timp universul lăuntric devine vacuum; starea de echilibru se năruie. Prăpastia dintre lumea exterioară şi cea interioară este definitivă; lumea din afară nu mai răspunde nici unui apel, e inutâ sau ameninţătoare, fiindcă a *devenit* altceva deeât *este* în realitate: orologiul din turn, drumul spre gară, poliţistul care râde, au devenit dintr-o dată lucruri străine. Intr-o altă povestire, E *ine kaiterliche*

Botschaft (*O misiune imperială*), ambasadorul împăratului Chinei nu ajunge la ţintă, el va fi mereu doar in *drum* spre ţintă, deoarece itinerarul trece prin nesfârşite labirinte, care cer timp îndelungat pentru a fi străbătute, iar viaţa este extrem de scurtă.

Poliţistul este siinoblu) anulării ideii de autoritate, al dezorientării şi al necredinţei. Asemenea atâtor

funcţionari din uriaşul aparat birocratic evocat de Kafla în romanele sale. acesta este şi el un om neorientat, ignorant, care exasperează prin întrebări sau derutează oamenii.

In *Mitul lui Sisif*, Camus, referindu-se la Kafka, defineşte absurdul ca fiind „o prăpastie între sens şi viaţă". In această prăpastie, Kafka încearcă, în ciuda evidenţei, să găsească sensul lucrurilor. In acest scop el postulează şi o etică foarte severă pentru viaţa de toate zilele: să caute binele exact acolo unde el este repudiat, acolo unde „adevărul indivizibil" neputând fi conceput ca atare dobândeşte aspectul unui „sistem organizat de minciuni". Contradicţia fundamentală a lui Kafka rezidă în faptul că pe de o parte absolutizează satira îndreptată împotriva unei realităţi temporare (monarhia) şi îi consideră culpabili tocmai pe cei care sunt constrânşi să trăiască procesul acestei realităţi, cei care nu se socotesc răspunzători şi nu se recunosc culpabili (funcţionarul K.), în vreme ce pe de altă parte excesele birocraţiei aberante şi pletora de agenţi executivi ai acestei birocraţii, slugile ei sadice, degenerate, obsedate, sunt considerate drept emanaţii ale. „legii", ale „indestructibilităţii", ale „castelului".

Sau poate tă marea culpă, după părerea lui Kafka, rezidă în îndoiala şi respingerea unei asemenea vieţi. In acest caz. am putea întrevedea o notă de optimism în fantasmagoria sumbră a lui Kafka; culpabil ar fi doar acela care nu încearcă, fie şi eu preţul contradicţiei, să lupte pentru a se regăsi pe sine şi adevărul, cel care nu pune în concordanţă clipa cu eternitatea, „ceasornicul interior" cu cel din turn, cel care se lasă pradă panicii degradante, cel care se impacientează în faţa „golului aparent".

Aceasta duce fără îndoială la un gen de *conformism metafizic* sau, în cel mai bun caz, la o foarte *paradoxală atitudine in faţa răului*, care este totuşi respins de Kafka şi detestat, aşa cum reiese şi din povestirea *Colonia*

penitenciară, unde condamnatului i se tatuează pe trup cu ajutorul unei maşini de torturat, „legea” pe care a „uitat-o”. Dar uitarea este însăşi sursa sciziunii dintre clipă şi eternitate, dintre temporar şi infinit, iar uitarea propriei personalităţi duce la metamorfozarea individului în ipostaze de lighioane (*Metamorfoză*).

Ideea realităţii absurde l-a urmărit pe Kafka şi în viaţa de toate zilele: „Slujba în sine era pentru el o sursă de mistere... nu era în stare să înţeleagă nici cel mai simplu lucru, fiindcă vedea în orice, într-o maşină de scris, într-un ghişeu al băncii, lucruri, învăluite în mister”, relatează Milena Jessenska într-o scrisoare adresată lui Max Brod. Astfel se explică probabil şi interesul lui Kafka pentru „fiecare detaliu, pentru fiecare aspect pe care-l îmbrăca realitatea”, completează Max Brod, comentând atitudinea acestui ciudat şi absurd reprezentant al eternităţii, al unei eternităţi pe care o scruta cu seriozitate dar şi cu ironie.

„Poate că adevărul este însăşi viaţa”, notează altundeva Kafka, dezvăluindu-şi concepţiile proprii despre sensul vieţii, sens pe care-l vedea într-o meserie conformă cu personalitatea sa şi utilă societăţii, în strădania de a întemeia o familie, în actul căsătoriei, conceput ca o uniune sacră, a cărei justificare o găseşte în rodul ei: copilul („Justificarea vieţii” a reprezentat o problemă chinuitoare pentru Kafka, datorită probabil complexului său de inferioritate, de inadaptabilitate. Vezi şi „Scrisoare către tata”). Nu întâmplător deci apare în operele sale motivul „holteiului”, a cărui solitudine şi izolare este considerată o culpă. In acest sens, femeile nu pot avea decât un rol de mediator în crearea posibilităţii de a intra în „castel”, în legalitate, în certitudinea spirituală pe care doar dragostea o poate conferi anulând contradicţia; „ceea ce te distruge pe tine, mă salvează pe mine” exprimata intr-o maximă kafkiană.

Ceea ce a contribuit în mod deosebit la crearea

faimei lui Kafka este tocmai această imagine aleatorie, paradoxală a realităţii plină de surprize, populată de forţe silnice inumane, de funcţiuni, anonime, lipsite de sens, de eroi fantomatici cu identitate ambiguă în atmosfera unei vieţi groteşti. In „castel”, bunăoară, telefoanele sună aproape fără încetare; când şi când, un funcţionar ridică un receptor în care nu se aud deeât zgomote haotice î contactul cu lumea din afară este rupt; dar nici interiorul castelului nu oferă vreo certitudine: viaţa e copleşită de năvala neîntreruptă a unor întâmplări lipsite de înţeles, necunoscute şi absurde; fiecare gest, fiecare mişcare, fiecare acţiune, expedierea unei scrisori, o convorbire, o plimbare devin practic irealizabile deoarece sunt legate de riscuri şi implicaţii imprevizibile care iau proporţii cosmice. Realitatea şi-a pierdut legitimitatea spirituală, devenind haos. In această lume paradoxală, totul este înfiorător, deoarece fiecare lucru este însoţii de opusul său, legile logicii convenţionale se dovedesc false; pe măsură ce activitatea creşte în vederea atingerii unei ţinte, aceasta se depărtează. Medicul de ţară, bunăoară, din povestirea cu acelaşi titlu, se convinge că tânărul pe care l-a consultat este perfect sănătos, dar în aceeaşi clipă descoperă o rană cu totul inexplicabilă. La sosirea în sat, lui K. i se cer nişte acte, pe. care nimeni nu i le poate elibera. Eroul romanului *Procesul* e arestat, dar în acelaşi timp el rămâne liber, în sensul că nimeni nu-i poate dezvălui motivul arestării. Culpa eroului constă în faptul că nu-şi cunoaşte culpa.

Stabilind coordonatele gândirii paradoxale a lui Kafka, ar fi greşit să-l încadrăm în categoria decadenţilor, deoarece, în ultimă instanţă, problema fundamentală pe care autorul vrea s-o rezolve este aceea a *respumubilităţii*; el condamnă opacitatea şi indeferenttanul. Aspectele degradante ale realităţii sunt urmarea faptului că „majoritatea oamenilor trăiesc lipsiţi de conştiinţa răspunderii supraindividuale”, adică sint

„oameni neutri” („Mau”) în sens heideggerian, sunt „inocenţi” cum îi numeşte ironic Brocli sau oatncni-masă, ca la Doderer şi Canetti, nişte rotiţe anonime într-un uriaş angrenaj social, ale cănii străfunduri urzesc ideea războiului. „Aspectul înfiorător al războiului, spune Kafka, este consecinţa disoluţiei certitudinilor... Asaltul sălbatic a) trupescului sugrumă spiritualul... omul nu mai trăieşte anii, lunile, zilele, orele, ci doar clipele.” Viaţa lipsită de continuitate, de organicitate, de amintiri este o simplă succesiune dc momente. Or. [X’litru mulţi scriitori austrieci, tocmai capacitatea de a remorca trecutul, tradiţia constituie o categorie estetică, iar după concepţia evreilor, amintirea reprezintă însuşirea primordială a lui Iei iova. In *Piocesul*, unul din principalele puncte de acuzaţie o constituie lipsa de amintiri. Imposibilitatea lui K. de a-şi aminti devine culpă. Procesul său este o confruntare cu scurgerea implacabilă a timpului, cu banalitatea. la capătul căruia se profilezi sentinţa inevitabilă: moartea... Golul spiritual, apatia, uitarea conferă lui K. atributele unui adevărat erou „modern”, care trăieşte o înşiruire de clipe lărâ nicio legătură între ele. Dar nu numai realitatea îi intentează proces ci şi reflexul în conştiinţă al realităţii de care nu-şi poate aminti. Vina lui K. după propria definiţie a lui Kafka constă în faptul că „mişcarea ne răpeşte posibilitatea de a vedea. Conştiinţa se îngustează şi pe nesimţite ajungem să ne pomenim fără sentimente, dar continuând totuşi să trăim.” Intre clipă şi eternitate, întresimţ şi sensibilitate, între obiect şi om s-a căscat o prăpastie şi omul lipsii de ajutor şi sprijin se vede expus fără îndurare procesului realităţii, chiar şi atunci când întrevede, ca o salvare, imaginea caricaturală a „castelului”. In aceasta constă teologia negativă a hui Kafka, dar şi satira sa pozitivă.

ALTE OPERE: *Der Grufwächter*, Dramen fragment, 1910, Aufgefunden 1951, (*Paznicul cavoului*, fragment de dramă, 1910, descoperită în 1951); *Heim Bau der*

chinesischen Mauer (*La construirea zidului chinezesc*), povestiri, 1931; *Gesammelte Schriften* hsg. von Max Brod und H. Politzer, Bd. l-4 Berlin, 1935, Bd, 5-6 Prag 1937/38. Bd. 1: *Erzählungen und kleine Prosa*, Bd. 2: *Amerika*. Bd. 3: *Der Prozess*, Bd. 4: *Das Schloss*, Bd. 5: *Beschreibung eines Kampfes*, *Novellen*. *Skizzen*. *Aphorismen*. *Aus dem Nachlass*, Bd. 6: *Tagebücher und Briefe* (Opere complete editate de Max Brod şi H. Politzer, voL l-4 Berlin, 1935, vol. 5-6, Praga, 1937/38. Vol. I: *Povestiri şi proză scurtă*; vol. II: *America*, vol. III: *Procesul*, vol IV: *Castelul*, vol. V: *Descrierea unei lupte*, *nuvele*, *schiţe*, *aforisme*. *Din postume*, vol. VI: *Jurnale fi corespondenţă*); *Gesammelte Schriften* hsg. v. Brod, New York, 1946, (*Opere complete* editate da

M. Brod), volumele l-6 urmează ediţia din 1935, vol. 7, *Jurnale*, vol. 8-9. *Corespondenţă*, vol. 10, *Fragmente*; *Gesammelte Werke* hsg. Max Brod, Frankfurt a/M (*Opere complete* editate de Max Brod), 10 vol.

Referinţe: Vollständige Bibliographie: R. Hammerle, *Franz Kafka*. Eine Bibliographie, München, 1958 (Bibliografie completă: R. Hammerle, *Franz Kafka*, *o* bibliografie); Harry Järv: *Die Kafka-Literatur*. *Eine Bibliographie*, Malmö-Lund, 1961, (*Scrieri despre Kafka*, *O bibliografie*).

SCRISOARE CĂTRE TATA

(Fragment)

Dragă tată, M-ai întrebat nu de mult de ce spun că mă tem de tine. Ca de obicei n-am fost în stare să-ţi dau niciun răspuns, pe de o parte tocmai fiindcă mă tem de tine şi pe de altă parte fiindcă explicaţia acestui sentiment e mult prea completă pentru ca s-o pot face prin viu grai. Şi dacă încerc să-ţi dau un răspuns în scris, nu va fi nici el decât foarte aproximativ, deoarece până şi în scris teama şi consecinţele ei rămân un obstacol în relaţiile dintre noi doi şi pentru că am atât de mult material, încât îmi depăşeşte şi memoria şi puterea de înţelegere.

Pentru tine a fost întotdeauna o chestiune foarte simplă, cel puţin în măsura în care mi-ai vorbit mie despre ea, sau multor altora, fără nicio alegere. Pentru tine lucrurile stăteau cam aşa: ai muncit din greu o viaţă întreagă, ai sacrificat totul pentru copii – şi în primul rând pentru mine, drept care am trăit ca-n sânul lui Avraam, am putut învăţa în voie oe-am poftit, n-am avut motiv să duc grija zilei de mâine sau mai bine zis n-am avut griji de niciun fel; n-ai pretins recunoştinţă pentru asta fiindcă tu ştii ce înseamnă „recunoştinţa copiilor” totuşi te-ai aşteptat să fiu oât de cât prevenitor faţă de tine şi să-ţi arăt oarecare simpatie, dar eu m-am ascuns totdeauna de tine, mi-am căutat refugiu în camera mea, în cărţi, în prieteni ţicniţi, în idei exaltate; nu ţi-am vorbit niciodată deschis, în templu nu m-am apropiat de tine, la Franzensbad n-am venit să te văd niciodată, n-am avut în general spirit de familie, nu m-am sinchisit nicicând de afaceri sau de alte treburi ale tale, fabrica am lăsat-o în seama ta şi am şters-o, am încurajat încăpăţânarea Ottlei2 şi, cu toate că nu mişc un deget când O vorba de tine (nu-ţi procur nici măcar un bilet de teatru) pentru prietenii mei sunt în stare de orice. Dacă treci în revistă părerile ce ţi-ai făcut despre mine, ajungi la concluzia că, la drept vorbind, nu-mi poţi reproşa vreo necuviinţă sau vreo răutate (cu excepţia, poate, a ultimelor planuri de căsătorie, dar atât) ci doar răceală, înstrăinare, nerecunoştinţă. Şi-mi faci acest reproş de parcă numai eu aş fi vinovat, de parcă ar fi fost destul să cârmesc o singură dată pentru ca totul să ia o altă întorsătură; în schimb, tu n-ai nici cea mai mică vină, afară doar că te-ai purtat prea frumos faţă de mine.

In ce mă priveşte, consider că povestea asta e justă numai în măsura în care recunosc şi eu că eşti absolut nevinovat de înstrăinarea intervenită între noi. Dar tot atât de nevinovat sunt şi eu. Dacă aş izbuti să ta fac să recunoşti că e aşar atunci între noi ar putea interveni – nu o viaţă nouă, suntem amândoi prea bătrâni pentru

asta – dar măcar un fel de pace şi dacă nu o suspendare, cel puţin o atenuare a necontenitelor tale reproşuri.

E ciudat, dar tu însuţi bănuieşti oarecum ce vreau să-ţi spun. Aşa, de pildă, mi-ai declarat de curând: „Te-am iubit totdeauna chiar dacă aparent nu m-am purtat faţă de tine aşa cum se poartă de obicei alţi taţi, dar asta tocmai pentru că nu mă pot preface ca alţii". Tată, eu nu m-am îndoit de fapt niciodată de sentimentele tale faţă de mine, totuşi consider observaţia asta nedreaptă. E adevărat că nu poţi să te prefaci, dar a afirma numai din acest motiv că ceilalţi taţi se prefac, e sau o simplă dovadă că ai spirit de contrazicere şi atunci nu mai avem ce discuta sau – şi după mine, asta e realitatea – un mod deghizat de a recunoaşte că între noi ceva'nu-i în regulă şi că tu ai favorizat această stare de lucruri, deşi fără vină. Dacă aşa crezi într-adevăr, atunci suntem de acord.

Fireşte, nu spun că am ajuns cum am ajuns numai datorită influenţei tale. Ar fi o mare exagerare (sunt dispus şi la această exagerare). Chiar dacă n-ai fi avut nicio influenţă asupra dezvoltării mele, foarte probabil e că tot n-ar fi ieşit din mine un om pe placul tău. E probabil că aş fi ajuns în orice caz o fiinţă slabă, fricoasă, şovăitoare, neliniştită, că n-aş fi fost niciun Robert Kafka, nici Karl Hermann: aş fi fost totuşi diferit de cel ce sunt în realitate şi ne-am fi putut suporta foarte bine unul pe celălalt. Ar fi fost o fericire pentru mine să-mi fii prieten, şef, unchi, bunic, ba chiar (deşi aici ezit mai mult) socru. Dar în calitate de tată, erai prea puternic, mai ales că fraţii mei au murit de mici, surorile s-au născut mult mai târziu, deci eu a trebuie să rezist singur primului şoc; şi pentru aşa ceva eram mult prea plăpând.

Fă o comparaţie între noi doi: în ce mă priveşte sunt – nu vreau să lungesc prea mult vorba – un

Lowy cu un oarecare fundament Kafka, numai că mobilul meu nu e nici pofta de viaţă, nici pofta de acţiune şi nici pofta de cuceriri caracteristice unui Kafka; mobilul meu acţionează mai tainic, mai timid, mă îndrumă în altă

direcţie şi adesea mă face vulnerabil, adică e un mobil de tip Lowy. în schimb forţa, sănătatea, pofta de mâncare, elocinţa, mulţumirea de sine, superioritatea faţă de lume, puterea de rezistenţă, prezenţa de spirit, cunoaşterea oamenilor, un anumit gen de generozitate, toate fac din tine un adevărat Kafka, având, fireşte, defectele şi slăbiciunile care ţin de aceste calităţi şi spre care te îndeamnă temperamentul şi uneori accesele tale de furie. Poate că în ceea ce priveşte concepţia generală asupra vieţii nu eşti un adevărat Kafka dacă te compar cu unchiul Philipp, cu Ludwig sau cu Heinrich. E foarte ciudat, dar nici în această privinţă nu-mi pot face o părere categorică. Ei au fost cu toţii mai veseli, mai proaspeţi, mai degajaţi decât tine, au privit viaţa mai uşor, au fost mai puţin severi. (în privinţa asta, am moştenit de altfel multe din trăsăturile tale şi am administrat mult prea bine această moştenire, deşi nu pot, fireşte, să găsesc în firea mea contraponderea necesară, cum se întâmplă în cazul tău.) Pe de altă parte, ai trecut şi tu prin diferite faze în privinţa asta, ai fost poate mai vesel până n-au apucat copii să te dezamăgească – eu mai cu seamă – şi să te preocupe când erai acasă (dacă se nimerea vreun străin, te purtai altfel); şi poate ţi-ai recăpătat veselia abia acum, de când nepoţii şi ginerele ţi-au dăruit o parte din căldura pe care propriii tăi copii – afară de Valii, mi se pare – n-au putut să ţi-o dea. în orice caz între noi era o deosebire atât de mare şi deosebirea aceasta era atât de primejdioasă încât, dacă ayi fi vrut să prevedem desfăşurarea relaţiilor dintre mine, copil cu o dezvoltare înceată şi tine, omul format, s-ar fi putut crede că ai să mă distrugi pur şi simplu, că n-are să mai rămână nimic din mine. Nu s-a întâmplat aşa, fiinţele însufleţite nu pot fi supuse calculelor; în schimb s-a întâmplat poate ceva şi mai rău. Te rog însă, din nou, să nu uiţi că nici prin minte nu-mi trece să-ţi atribui vreo vină în această privinţă. Ai avut asupra mea influenţa pe care trebuia s-o ai şi

singura mea dorinţă ar fi să nu consideri că nu i-am putut rezistat fiindcă sunt rău.

Eram un copil fricos; eram fireşte şi încăpăţânat aşa cum sunt toţi copiii. E drept că şi mama mă răsfăţa, dar nu-mi vine a crede că aş fi fost foarte greu de educat şi că dacă mi s-ar fi spus o vorbă blândă, dacă m-ar fi luat cineva binişor de mână şi m-ar fi privit cu bunătate, n-ar fi putut obţine orice de la mine. E drept că tu eşti în fond un om bun şi sensibil (cele ce voi spune aici nu vor contrazice această afirmaţie, mă refer doar la impresia pe care o produci asupra unui copil), dar nu orice copil are destulă rezistenţă şi destul curaj ca să caute până dă de bunătatea ta. Faţă de un copil te porţi conform felului tău de a fi, vreau să spun cu violenţă, cu zbierete, cu furie şi de altfel, în cazul meu aveai impresia că aşa trebuie să procedezi, deoarece voiai să faci din mine un băiat voinic şi curajos.

Desigur nu mai pot descrie azi cu precizie metodele educative pe care le-ai folosit în primii ani ai copilăriei mele, dar pot să le deduc oarecum din ce s-a petrecut mai târziu, precum şi din purtarea ta faţă de Felix[65]. Să nu uităm o circumstanţă agravantă şi anume că pe vremea aceea erai mai tânăr şi deci mai proaspăt, mai sălbatic, mai primitiv, că erai şi mai nepăsător decât ©şti acum şi, în afară ¡de asta, erai cu totul absorbit de afaceri aşa că nu te vedeam decât o dată pe zi şi tocmai de aceea impresia pe care o făceai asupra mea era mai puternică şi nu se putea transforma în obişnuinţă.

Nu-mi amintesc direct decât o singură întâmplare din primii ani ai copilăriei. Poate că-ţi aminteşti şi tu de ea. Intr-o noapte am început să scâncesc că vreau apă; nu-mi era tare sete, bineînţeles, voiam probabil să necăjesc, poate că mai voiam şi să mă distrez într-un fel. După câteva ameninţări rămase fără rezultat, m-ai ridicat din aşternut, m-ai dus pe balcon şi m-ai lăsat câteva clipe acolo, singur, în cămaşă de noapte, în faţa

65 Nepotul lui Franz Kafka, copilul surorii sale Elli.

uşii închise. Nu vreau să spun că a fost o nedreptate – poate că pe vremea aceea, n-ar fi fost chip să-ţi asiguri în alt mod odihna de noapte – vreau doar să caracterizez metodele tale educative şi influenţa lor asupra mea. M-am cuminţit, e drept, dar în mine a rămas a rană deschisă. Ţinând seamă de temperamentul meu, n-am izbutit niciodată să stabilesc relaţia justă dintre rugămintea inutilă, dar firească pentru mine de a căpăta un pahar cu apă şi grozăvia de a fi gonit din casă. Ani de zile după aceea mă mai chinuia imaginea tatălui meu, uriaşul, instanţa supremă răsărind aproape fără motiv în faţa mea, ridicându-mă noaptea din pat şi ducându-mă afară pe balcon, ceea ce însemna că eu eram o nimica toată în ochii lui.

Pe vremea aceea nu era decât un început, dar senzaţia că sunt un nimic, senzaţie care mă mai stăpâncşte adesea şi care dintr-un anumit punct de vedere poate fi negreşit nobilă şi rodnică, îşi are originea în inlluenţa pe care ai exercitat-o asupra mea. Ca să-mi văd de drum aş fi avut nevoie de oarecare încurajare, de un pic de simpatie şi de sinceritate, tu, însă, te-ai pus de-a curmezişul lui şi ai vrut – cu bună credinţă, fireşte – s-o iau pe alt drum. Dar eu nu eram bun pentru aşa ceva. Aşa, de pildă, mă încurajai, întotdeauna când salutam cum trebuie şi când mergeam în marş, numai că eu nu aveam de loc fire de viitor soldat: mă mai încurajai şi când mâncam zdravăn sau chiar când beam bere sau când puteam repeta cântece neînţelese sau expresiile tale favorite dar aceste însuşiri n-aveau nimic comun cu viitorul meu. Şi e semnificativ faptul că nici astăzi nu mă încurajezi cu adevărat decât în împrejurările care te ating şi pe tine, care pun în joc şi sentimentul demnităţii tale şi-l rănesc (cum s-a întâmplat de pildă cu intenţiile mele de căsătorie) sau când acest sentiment e rănit în persoana mea (ca de pildă când Pepa mă insultă). In aceste împrejurări mă încurajezi, îmi aminteşti că sunt un om preţios, îmi indici partidele la care sunt

îndreptăţit să aspir, iar Pepa e osândită fără rezerve. Dar chiar făcând abstracţie de fapul că la vârsta mea am devenit aproape insensibil la orice încurajare, la ce mi-ar mai sluji ea din moment ce intervine doar în cazurile când nu-i vorba în primul rând de mine?

Pe vremuri aş fi avut mereu nevoie de încurajare. Fiindcă mă copleşeai până şi prin aspectul tău fizic, îmi amintesc de pildă că la baie ne dezbrăcăm adesea în aceeaşi cabină. Eu eram slab, lipisit de vlagă, jigărit; tu, voinic, mare, gras. Chiar în cabină mi se părea că am o înfăţişare jalnică şi nu numai în comparaţie cu tine, ci în comparaţie cu lumea întreagă, fiindcă pentru mine tu erai măsura tuturor lucrurilor. Dar când ieşeam din cabină şi ne înfăţişam celorlalţi, tu, ţinându-mă de mână şi eu arătând ca un mic schelet, stângaci, cu picioarele goale pe duşumea, înspăimântat de apă, incapabil să imit mişcările pe care le făceai tu când înotai şi pe care plin de bunăvoinţă deşi, spre adânca mea ruşine, mi le repetai la nesfârşit, atunci eram disperat şi în asemenea clipe experienţele mele cele mai cumplite din toate domeniile alcătuiau un tot perfect armonios. Cel mai bine mă simţeam când tu te dezbrăcai mai repede şi când puteam rămâne singur în cabină, amânând cât mai mult ruşinea apariţiei în public, până te întorceai să mă iei şi mă scoteai din cabină. îţi eram recunoscător că nu păreai să-mi observi suferinţa şi apoi eram mândru de corpul tatălui meu. De altfel deosebirea asta dintre noi mai dăinuie şi azi.

Superioritatea ta spirituală era corespunzătoare acestor însuşiri. Ai ajuns foarte departe numai prin propriile tale forţe, ceea ce-ţi dădea o încredere neţărmurită în părerile tale. Când eram copil, amănuntul acesta nu m-a izbit cum m-a izbit după aceea, când am crescut şi m-am făcut mare. Din fotoliul în care erai instalat, cârmuiai lumea întreagă. Numai părerile tale erau juste, ale celorlalţi erau nebuneşti, extravagante, trăsnite, anormale. Şi apoi încrederea pe care o aveai în

tine era atât de mare încât nu considerai necesar ca să fii consecvent, ca să ai, în continuare, dreptate. Când se întâmpla să n-ai niciun fel de părere într-o anumită chestiune, toate părerile posibile în această chestiune erau neapărat şi fără excepţie greşite. Aşa de pildă se întâmplă să-i înjuri pe cehi, apoi pe evrei, apoi pe nemţi şi nu numai într-o anumită privinţă ci în toate, astfel că până la urmă nu mai scăpa nimeni basma curată afară de tine. în ochii mei ai căpătat acea nuanţă de mister, comună tuturor tiranilor ale căror drepturi se întemeiază pe propria lor persoană şi nu pe cugetare. Cel puţin aşa mi se părea mie.

De fapt, în relaţiile dintre noi, dreptatea era de partea ta în uluitor de multe ocazii; în discuţie nici nu putea fi altfel căci despre o discuţie mai că nu putea să fie vorba, dar lucrul acesta se întâmpla şi în realitate. Nici aici nu era nimic excepţional: gândirea mea se afla în întregime sub pecetea grea a persoanei tale chiar când nu gândeam la fel ca tine şi mai ales în acest caz. Toate gândurile mele, independente în aparenţă de tine, se aflau de la bun început sub povara sentinţei tale hotărâtoare; până şi expunerea completă şi durabilă a gândului de a suporta aşa ceva, era aproape imposibilă. Nu mă refer la cine ştie ce gânduri înalte, ci la orice măruntă iniţiativă copilărească. Era de ajuns să mă bucur de un lucru, să fiu plin de el, să vin acasă şi să-l exprim pentru ca să mi se răspundă printr-un surâs ironic, o clătinare din cap, un deget izbit în masă. „Am văzut şi ceva mai frumos” sau „Ce să-ţi spun, grijile tale”... sau „Şi ăsta-i un eveniment 1” Bineînţeles nimeni nu-ţi putea cere ţie, care aveai atâtea griji şi atâtea necazuri, să te entuziasmezi pentru fiecare fleac copilăresc. Nici gând de aşa ceva. E vorba mai curând de decepţiile pe care, din cauza temperamentului tău deosebit de al meu, le provocai mereu şi din principiu, în sufletul unui copil; şi apoi materialul aglomerându-se, deosebirea se accentua tot mai mult, astfel că până la

urmă şi în virtutea obişnuinţei ajungea să prevaleze chiar când se nimerea să fii de aceeaşi părere cu mine şi, în fine, aceste decepţii copilăreşti încetau să fie decepţii obişnuite întâlnite în viaţă, ci, fiind vorba de persoana ta competentă în toate domeniile, loveau drept la ţintă. Curajul, hotărârea, siguranţa, bucuria provocate de cutare sau cutare împrejurare nu rezistau până la capăt dacă tu aveai ceva împotrivă, sau chiar numai dacă se putea presupune că tu vei avea ceva împotrivă; şi asta se putea presupune cu uşurinţă cam ori de câte ori făceam eu ceva.

Lucrul era valabil atât în privinţa ideilor mele cit şi a oamenilor. Era destul să manifest oarecare interes faţă de cineva – şi ţinând seamă de temperamentul meu, asta nu se întâmpla prea des – pentru ca fără nicio consideraţie pentru sentimentele şi fără niciun menajament pentru părerile mele, tu să te amesteci, să insulţi, să Calomniezi, să jigneşti. Oameni nevinovaţi şi naivi cum era de pildă actorul evreu Lowy, plăteau oalele sparte. Fără să-l cunoşti măcar, ai făcut odată o comparaţie oribilă în termeni pe care nu mi-i amintesc acum, asemănându-l cu un gândac şi aşa cum se întâmplă adesea când era vorba de oameni ce-rpi erau dragi, îţi venea automat pe limbă proverbul cu câinii şi cu purecii. îmi amintesc mai bine de Lowy, fiindcă mi-am notat atunci părerea ta despre el cu următoarea observaţie: „Aşa se exprimă tata despre prietenul meu (pe care nici măcar nu-l cunoaşte), numai pentru că e prieten cu mine. Obiecţia asta am să i-o pot face ori de câte ori îmi va reproşa lipsa de dragoste filială şi nerecunoştinţa.” N-am înţeles niciodată cum puteai fi atât de total lipsit de sensibilitate faţă de suferinţa şi ruşinea ce-mi pricinuiau vorbele tale, s-ar fi zis că nici nu bănuieşti măcar câtă putere ai. Desigur, şi vorbele mele trebuie să te fi jignit adesea, dar în asemenea cazuri eram totdeauna conştient şi sufeream, numai că nu mă puteam stăpâni, nu mă puteam împiedica să vorbesc deşi

mă căiam – chiar în timp ce spuneam ce aveam de spus. Tu însă dădeai cu gura mai departe, nu-ţi făceai griji pentru nimeni, nici în timp ce vorbeai şi nici după aceea; în faţa ta eram cu desăvârşire lipsiţi de apărare.

Dar aşa s-a desfăşurat toată educaţia ce ne-ai dat. Cred că ai talente educative şi sunt convins că metodele tale ar fi prins bine unui om de genul tău. Un astfel de om ar fi recunoscut că spui lucruri foarte înţelepte, nu s-ar mai fi sinchisit de nimic altceva şi ţi-ar fi executat ordinele cu mult calm. Dar pentru un copil ca mine, răcnetele tale erau echivalente cu porunci divine, nu le uitam niciodată şi constituiau pentru mine cea mai de seamă posibilitate de a judeca lumea şi în primul rând de a te judeca pe tine însuţi: şi în această privinţă, dădeai totdeauna faliment. Cum în copilărie noi doi ne întâlneam mai ales la ora mesei, lecţiile pe care mi le dădeai se refereau în cea mai mare parte la ţinuta pe care trebuia s-o am la masă. Trebuia să mănânc tot ce se servea, n-av.eam voie să vorbesc despre calitatea mâncării – tu, însă, o găseai adesea fără niciun gest, spuneai că e „crăpelniţă” şi că „vita aia” (adică bucătăreasa) îşi bate joc de ea. Fiindcă aveai poftă de mâncare şi-ţi plăcea să mănânci lucruri fierbinţi, repede şi înghiţind îmbucături mari, trebuia să se grăbească şi copilul; în timpul mesei domnea totdeauna o tăcere posacă, întreruptă de admonestări: „Mănâncă întâi, ai să vorbeşti pe urmă” sau „mai repede, mai repede, mai repede” sau „uite, eu am terminat de mult!” N-aveam voie să ronţăim oasele, dar tu le ronţăiai, n-aveam voie să sorbim oţetul din farfurie, dar tu-l sorbeai. Era foarte important să tăiem pâinea drept, dar n-avea nicio importanţă că tu făceai această operaţie cu un cuţit plin de sos. Trebuia să băgăm de seamă ca nu cumva să ne cadă resturi de mâncare pe jos, dar cele mai multe firimituri sub scaunul tău se adunau. La masă n-aveam voie să ne ocupăm decât de mâncare, dar tu îţi tăiai şi-ţi curăţai unghiile, ascuţeai creioane, îţi sconnoneai

urechile cu scobitorile. Te rog să nu mă înţelegi greşit, tată, toate astea puteau rămâne amănunte lipsite de orice importanţă, ele nu mă copleşeau decât în măsura în care tu personal, cu influenţa covârşitoare de care dispuneai, nu respectai legile ce-mi impuneai mie. In felul acesta mi se părea că lumea e împărţită în trei: una în care trăiam eu, sclavul supus unor legi inventate anume pentru mine şi cărora, fără să ştiu de ce, nu mă puteam conforma niciodată pe deplin; a doua, aflată la o nesfârşită depărtare de mine şi în care locuiai tu, ocupat să conduci, să distribui ordine şi să te enervezi pentru că nu erau respectate şi, în sfârşit, a treia lume în care oamenii trăiau fericiţi fără să ştie de ordine şi de supunere. îmi era veşnic ruşine; era ruşinos să ascult de poruncile tale fiindcă erau valabile numai pentru mine, dar la fel de ruşinos era să le nesocotesc, fiindcă ce posibilitate aveam eu să nesocotesc ceva faţă de tine? în sfârşit, cel mai ruşinos era să nu mă supun pentru că, de pildă, nu eram voinic ca tine şi n-aveam nici pofta ta de mâncare, nici îndemânarea ta, deşi tu pretindeai în mod firesc să am aceste însuşiri. Aşa alternau, nu reflecţiile, ci sentimentele unui copil.

Aş putea exemplifica mai uşor situaţia în care mă aflam în perioada aceea comparând-o cu situaţia în care se află azi Felix. Atitudinea ta faţă de el e cam aceeaşi, ba chiar metodele educative pe care le-ai adoptat acum sunt şi mai înfricoşătoare deoarece când nu-ţi place purtarea lui la masă nu te mulţumeşti să-i spui cum îmi spuneai mie: „Eşti un porc”, ci adaugi: „Hermann în persoană”, „eşti leit taică-tău”. Dar poate – şi mai mult decât „poate” n-am cum să spun – pentru Felix asta nu-i ceva esenţial fiindcă pentru el eşti doar un bunic – un om cu greutate, e drept – dar nu eşti totul, aşa cum erai pentru mine.

Pe de altă parte, Felix este un temperament liniştit, are în el de pe acum ceva bărbătesc, glasul tău tunăi tor îl uluieşte eventual, dar nu poate avea o influenţă

durabilă asupra lui şi ceea ce-i mai important decât orice, te vede relativ rar, e influenţat şi de alţii, pentru el eşti mai eurând o ciudăţenie şi poate să aleagă numai ce vrea să accepte de la tine. Pentru mine n-ai fost o ciudăţenie, eu n-am putut să aleg, eu a trebuit să accept totul.

Şi mai ales n-am avut niciodată voie să te contrazic, pentru că de la bun început eşti incapabil să vorbeşti liniştit despre un lucru cu care nu eşti de acord sau care pur şi simplu nu porneşte de la tine: temperamentul tău autoritar nu acceptă aşa ceva. De câţiva ani încoace spui că e o nervozitate pricinuită de o boală de inimă, dar nu-mi amintesc să fi fost vreodată altfel; cel mult această nervozitate e pentru tine un mijloc de a-ţi exercita şi mai drastic autoritatea, deoarece numai gândul că eşti bolnav e de natură să înăbuşe în ceilalţi ultimul gest de împotrivire. Nu înseamnă, fireşte, că-ţi fac un reproş, mă mulţumesc doar să constat un fapt. Aşa, de pildă, spui despre Ottla: „Nu-i chip să stai cu ea de vorbă, că sare la tine să-ţi scoată ochii”, deşi adevărul e că la început nu sare de loc. Tu faci confuzie între actul în sine şi persoana care-l săvârşeşte; ceea ce-ţi sare în ochi este actul asupra căruia te pronunţi nuinaidecât fără să asculţi ce are să-ţi spună persoana. Orice obiecţie ţi s-ar aduce după ce ai luat hotărârea, nu izbuteşte decât să te enerveze şi nu te convinge niciodată. Singurul lucru care-ţi mai iese din gură este: „Fă ce pofteşti, pe mine nu mă priveşte; eşti major, nu trebuie să-ţi dau sfaturi”, toate astea rostite cu intonaţia înfricoşătoare, răguşită, a omului mânios care osândeşte categoric şi care azi mă îngrozeşte mai puţin decât în copilărie, numai fiindcă sentimentul eapabilităţii, exclusiv dominant de pe atunci, a fost în parte înlocuit de ideea neajutorării noastre, a amândorura.

Imposibilitatea unor relaţii paşnice între noi a mai avut o altă consecinţă, foarte normală de altfel: m-am dezobişnuit să vorbesc. N-aş fi ajuns în orice caz un mare

orator, dar aş fi stăpânit darul omenesc al unei vorbiri normale, curgătoare. Dar tu mi-ai interzis de timpuriu să deshid gura. Ameninţarea: „să n-aud că mă contrazici!" însoţită de ridicarea mâinii, am auzit-o de când mă ştiu. In faţa ta – îndată ce e vorba de treburile tale devii un orator excelent – m-am obişnuit să şovăi şi să mă bâlbâi când vorbesc, dar şi asta ţi s-a părut prea mult, aşa că, până la urmă am ajuns să tac, la început de ciudă poate, dar după aceea fiindcă în faţa ta nu mai eram în stare nici să gândesc şi nici să vorbesc. Şi cum erai adevăratul meu educator, amănuntul acesta m-a influenţat toată viaţa. Faci o greşeală foarte ciudată când îţi închipui că nu te-aş fi ascultat niciodată. „Totdeauna, totul pe dos" n-a fost, crede-mă, principiul călăuzitor al purtării mele faţă de tine aşa cum crezi şi cum îmi reproşezi. Dimpotrivă, dacă te-aş fi ascultat mai puţin, sânt sigur că ai fi fost mai mulţumit de mine. Aş spune mai curând că măsurile tale educative şi-au atins precis ţinta, că n-am scăpat de nimic; aşa cum mă prezint azi (făcând desigur abstracţie de împrejurările şi de influenţa vieţii) sunt produsul educaţiei tale şi al supunerii mele. Faptul că acest rezultat e totuşi penibil pentru tine şi că refuzi în mod conştient să-l recunoşti ca atare, se explică tocmai prin marea deosebire dintre mâna ta şi materialul pe care ţi l-a oferit fiinţa mea. Când spuneai: „Să n-aud că mă contrazici 1" voiai sa reduci la tăcere forţele adverse din mine, care-ţi displăceau; dar efectul lor asupra mea era prea puternic, aveam o fire prea supusă, amuţeam cu desăvârşire, dispăream din faţa ta şi nu îndrăzneam să mă mişc, decât departe de tine, dacă puterea ta nu mă mai ajungea sau cel puţin nu mă ajungea direct. Dar tu rămâneai locului şi iar ţi se părea că fac totul pe dos, deşi era vorba doar de consecinţele fireşti ale forţei tale şi ale slăbiciunii mele...

In româneşte da *iulia Soare*

ODRADF.K

Unii spun că vorba Odradek e de origine slavă şi

plecând de la această teză, caută să-i demonstreze formarea. Alţii pretind că, dimpotrivă, acest cuvânt este de origine germană; slava l-ar fi înrâurit numai. Nesiguranţa celor două interpretări îngăduie, pe bună dreptate, să se conchidă că niciuna din amândouă nu este exactă, cu atât mai mult cu cât niciuna din ele nu poate să dea sensul acestei vocabule.

Fireşte, nimeni nu s-ar gândi să se dedea la astfel de studii, dacă n-ar exista de fapt o fiinţă care se numeşte Odradek. La prima vedere, ea oferă înfăţişarea unei bobine turtite în formă de stea şi pare în adevăr încolăcită de aţă; la drept vorbind, ar putea foarte bine să fie capete vechi de aţă încâlcite şi încurcate, de cele mai felurite culori şi grosimi. Or, nu-i o simplă bobină: în centrul stelei se ridică un bastonaş pieziş, la care se adaugă unul în unghi drept. Cu ajutorul acestuia din urmă, de-o parte, şi cu una din razele stelei de cealaltă, totul se ţine ridicat ca pe două picioare.

Ai fi îndemnat să crezi că lucrul ăsta a avut odată o formă bună la oarecare întrebuinţare şi acum s-ar fi spart. Se pare că nu-i aşa: cel puţin nicio urmă nu o probează; nicio spărtură nu permite să se bănuiască aşa ceva. Totul pare, e adevărat, lipsit de sens, dar în felul său complet. Nu s-ar putea să i se adauge ceva, cu atât mai mult cu cât Odradek este extraordinar de agil şi de nepătruns.

El stă pe rând în grânar, în cuşca de sub scară, pe culoare, în sală. Pot trece, câteodată, luni întregi fără să fie văzut: fără îndoială că atunci a emigrat în alte locuinţe. Uneori, când înaintează pe palier şi-l zăreşti jos, sprijinit de balustrada scării, îţi vine să-i vorbeşti. Bineînţeles, nu i se adresează chestiuni grele, ci e tratat – micimea sa te invită la asta – ca un copil. „Cum te numeşti?” îl întrebi. „Odradek” spune el. „Şi unde locuieşti?” Iar dânsul răspunde „Domiciliu nesigur” şi râde; dar cu un râs ce s-ar putea scoate fără plămâni, ceva care fâşâie ca frunzele moarte sub picioare. De cele

mai dese ori conversaţia se termină cu atâta. Şi de altfel chiar răspunsurile acestea nu se pot căpăta totdeauna; adesea rămâne mult timp mut ca şi lemnul din care pare făcut.

. Degeaba mă întreb ce va ajunge. Poate măcar să moară? Tot ceea ce moare a cunoscut un fel de scop, un fel de activitate care l-a consumat: nu este cazul pentru Odradek. Il vom mai vedea mâine, trăgând după el capete de aţă, rostogolindu-se pe scară la picioarele copiilor mei? El nu strică poate nimănui, dar gândul, numai, că ar putea să-mi supravieţuiască, ideea asta îmi este aproape dureroasă.

Scrisoare către tata (*Brief an den Vater*) şi *Odradek* fac parte din volumul *Povestiri* C. by Schocken Books Inc. N.V.C., U.S.A., 1946 şi respectiv *Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande* (*Pregătiri de nuntă la ţară*), C. Schocken Books Inc., U.S.A., 1953.

In româneşte de

Saşa Pană

RAINER MARIA RILKE[66]

ÎNSEMNĂRILE LUI MALTE LAURIDS BRIGGE

(Fragment final)

Greu mă voi lăsa convins că istoria fiului risipitor nu este legenda aceluia care n-a voit să fie iubit. Ci te vreme fu copil, l-au iubit toţi ai casei. Aşa crescu, nu ştia că s-ar putea şi altfel şi se obişnui cu moliciunea inimii lor.

Ca băiat însă, voi să-şi lepede deprinderile. N-ar fi putut s-o mărturisească, dar când hoinărea ziua întreagă şi nu voia să aibă nici măcar câinii alături, motivul era că şi ei îl iubeau; fiindcă în privirile lor citea supraveghere şi interes, aşteptare şi grijă; ^fiindcă nici dinaintea lor nu putea săvârşi nimic fără să bucure sau să supere. Ceea ce el însă avea în vedere atunci era indiferenţa intimă a inimii sale, care, uneori, devreme, pe coclauri, îl năpădea cu atâta puritate, încât începea s-o ia la goană, pentru a nu avea repaos şi răsuflare să fie mai mult decât

66 Prezentarea autorului se află la p. 77.

o clipă diafană, în care dimineaţa devine conştientă de ea însăşi.

Taina vieţii sale, încă nedesfăşurate, se întindea în faţa lui. Involuntar părăsea el cărarea şi fugea de-a curmezişul câmpului, cu braţele desfăcute, ca şi cum în largul acesta ar fi fost în stare să stăpânească mai multe direcţii deodată. în urmă, se azvârlea pe undeva, îndărătul unui tufiş, şi nimeni nu-l lua în seamă. îşi meşterea o trişcă, arunca o piatră după vreo răpitoare măruntă, se apleca şi silea vreun cărăbuş să bată calea-ntoarsă; toate acestea nu deveneau destin şi cerurile treceau peste ele ca deasupra firii. în sfârşit, venea după-amiază cu o mulţime de imaginaţii; te aflai corsar pe insula Tortuga, şi nimeni şi nimic nu te silea să fii; asediai Campeche, cucereai Vera-Cruz; era cu putinţă să fii o întreagă armată sau un comandant călare sau o navă pe mare: după cum aveai dispoziţie. îţi venea în schimb să îngenunchezi, te făceai de-ndată Deodat de Gozon şi răpuseşi balaurul şi sesizai, ascuţit de tot, că acest eroism era sfruntat, fără supunere. Căci nimic nu-ţi cruţai din ce ţinea de împrejurarea respectivă. Cu toate acestea, oricâte închipuiri se înfăţişau în răstimpuri, mereu mai găseai timp să nu fii altceva decât o pasăre, nedesluşit care. Doar că, mai apoi, se ivea drumul către casă.

Dumnezeule mare, câte mai erau de lepădat şi de uitat; căci să le uiţi cu totul, asta era necesar; altminteri, dacă erai înghesuit, te dădeai de gol. Oricât şovăiai şi te uitai în jur, în cele din urmă apărea totuşi coama acoperişului. Cea dintâi fereastră, sus, te pironea, cineva, desigur, trebuia să fie acolo. Câinii, în care aşteptarea sporise ziua întreagă, alergau prin hăţiş şi te hăituiau în spre acela ce-l ştiau ei. Şi restul era treaba casei. Trebuia doar să pătrunzi în izul ei deplin şi totul, aproape, era hotăr-ît. Nimicurile se mai puteau schimba; în *esenţă*, erai deja acela care te socoteau ei aici; acela, căruia ei, din neînsemnatul tău trecut şi propriile lor

dorinţe, îi ticluiseră de mult o viaţă; fiinţa comună, care a stat zi şi noapte sub sugestia iubirii lor, între speranţă şi suspiciune, în faţa dojanei sau laudei lor..

Şi unuia ca el nu-i foloseşte dacă urcă treptele cu nespusă prudenţă. Vor fi în camera de zi cu toţii şi uşa trebuie doar să se deschidă ca ei să-l vadă. Rămâne în întuneric, hotărât să le aştepte întrebările. Dar atunci survine lucrul cel mai chinuitor. îl apucă de mâini, îl trag lângă masă şi toţi, câţi or fi, se îmbulzesc curioşi în jurul lămpii. Lor ce le pasă, se ţin în întuneric, şi asupra lui, singurul, se revarsă, odată cu lumina, toată ruşinea de a avea un chip.

Va rămâne el oare pe loc ca să maimuţărească, minţind, viaţa aproximativă pe care ei i-o atribuie şi să le semene lor toţi, la înfăţişare pe de-a întregul? Se va împărţi între delicata veridicitate a voinţei sale şi înşelăciunea grosolană, care o corupe? Va renunţa să devină *ceea ce* doar acelora din familia sa, care au încă inima slabă, le-ar putea dăuna?

Nu, el va pleca. De pildă, în vreme ce toţi sunt absorbiţi, de împodobirea mesei festive, pentru aniversarea lui, cu obiecte anapoda ghicite, care să aplaneze iarăşi totul. Va pleca pentru totdeauna. De-abia mult mai târziu îşi va da limpede seama cu câtă fermitate se hotărâse, atunci, să nu iubească niciodată, pentru a nu aduce pe nimeni în situaţia îngrozitoare de a fi iubit. Cu ani mai târziu se dumireşte, şi, ca şi la alte angajamente, şi acesta s-a dovedit irealizabil. Căci în singurătatea lui el iubi, de multe ori iubi; de fiecare dată cu risipa întregii sale firi şi cu o teamă de nespus pentru libertatea celuilalt. Pe-ncetul, a învăţat să străbată, să strălumineze obiectul iubit cu razele simţirii sale, în loc să-l devore cu ele. Şi era răsfăţat de încântarea de a recunoaşte depărtările prin făptura tot mai transparentă a iubitei, pe care ea Ie deschidea nesfârşitei sale voinţe de posesiune.

Cât putea atunci să plângă, nopţi întregi, de dorul

de a fi el însuşi, la fel, străluminat. Dar o iubită care cedează, e departe de a fi o iubitoare. O, nopţi de nemângâiere, cântç reprimea în sfărmuri, grele de vremelnicie, şuvoiul darurilor sale. Cum îşi amintea atunci de trubaduri, care de nimic altceva nu se temeau mai mult decât de a li se răspunde. Tot banul câştigat şi înmulţit îl cheltui ca să nu mai îndura acesta. Le jignea cu recompensa lui brutală, pe zi ce trecea tot mai îngrijorat că ele ar fi putut încerca să răspundă iubirii sale. Fiindcă nu mai spera să întâlnească iubita care să-l străbată.

Chiar în vremea când sărăcia îl înspăimânta zilnic cu o nouă asprime, când capul îi ajunsese ţinta preferată a mizeriei şi pe de-a întregul uzat, când peste tot, pe trup, îi izbucneau copturi, ca nişte ochi salvatori împotriva beznei încercărilor, când se îngrozea de gunoiul unde fusese lepădat, fiindcă era asemenea lui: chiar şi atunci, dacă reflecta, îi apărea ca un coşmar suprem să i se răspundă. întuneric după întuneric de atunci încolo, ce a însemnat oare pe lingă densa tristeţe a acelor îmbrăţişări în care totul se pierdea? Nu te deşteptai cu sentimentul că viitorul ţi s-a năruit? Nu rătăceai smintit încoace şi-ncolo, fără vreun drept asupra primejdiei? Nu trebuia să făgăduieşti de sute de ori că nu vei muri? Tenacitatea acestei cumplite amintiri, ce vroia să-şi asigure un loc, revenind necontenit, i-a îngăduit, poate, vieţii sale să dăinuie sub dărâmături. în cele din urmă a fost aflat din nou. Şi doar atunci, abia în anii păstoritului, s-a liniştit multul său trecut.

Cine poate descrie ce i s-a întâmplat atunci? Ce poet stăpâneşte cuvântul înaripat, să împace lungimea acelor zile ale sale cu scurtimea vieţii? Ce artă e destul de cuprinzătoare să evoce în acelaşi timp silueta lui firavă, pierdută sub mantie, şi întreaga putere de spaţiu a nopţilor sale uriaşe?

A fost epoca ce începu astfel, că s-a simţit aidoma celor multe şi anonim, ca un convalescent şovăitor. Nu

iubea, numai cât, copleşea; ca lumina ce cade printre nori, se răspândea ea în jurul său şi scânteia blând peste urma neprihănită a foamei lor păşi el tăcut,,ngul păşunilor lumii. Necunoscuţi l-au văzut pe -le şi poate a fost multă vreme unul din păstorii şi a văzut cum timpul pietrificat supravieţui falnicului neam care, deşi a cucerit pe Şapte şi pe Trei, n-a fost în stare să biruie cele şaisprezece raze ale Stelelor sale. Sau să mi-l închipui la Orange, rezemat de Arcul de triumf? Să mi-l imaginez în umbra obişnuită cu duhurile din Allyscamps, cum privirea lui urmăreşte o libelulă printre mormintele deschise ca mormintele celor înviaţi?

Totuna. Nu îl văd numai pe el, văd mai mult, îi vad existenţa care atunci începu îndelunga iubire de Dumnezeu, liniştită, fără de ţintă lucrare. Căci asupra lui, care voise să fie stăpân pe sine însuşi mereu, se abătu încă o dată covârşitoarea neputinţă de a fi altcum a inimii sale. Şi de data asta nădăjdui să fie ascultat. întreaga lui fiinţă, devenită, într-o lungă însingurare, presimţitoare şi de nerătăcit, îi promitea că acela pe care el îl ţintea acum, ştia să iubească atotpătrunzător, radios. însă, în timp ce el tânjea să fie în sfârşit iubit atât de măiestrit, simţirea lui, deprinsă cu depărtările, înţelese extrema distanţare a lui Dumnezeu. Nopţi se iviră, când crezu că se năpusteşte asupra lui în spaţiu; ore pline de revelaţie, în care el se simţea destul de tare să se scufunde în greul pământului şi să-l smulgă cu sine, în sus, pe valul învolburat al inimii. Era ca unul ce aude un grai minunat şi îşi propune febril să versifice într-însul. Avea să afle mai târziu, consternat, cât de grea este această limbă, că se poate scurge o viaţă lungă până ce izbuteşti să însăilezi primele ei pseudo-propoziţii lipsite de sens. Se aruncă asupra învăţării ca alergătorul în întrecere; însă desimea a ceea ce urma să învingă, îl încetini. Nu puteai imagina nimic mai umilitor decât această ucenicie. Aflase piatra filosofală şi acum era silit să preschimbe necontenit aurul norocului sâ făurit în

plumbul bolovănos al răbdării. El, potrivise spaţiului, săpa ca un vierme tocheate fără ieşire şi direcţie. Acum, după ce atât de trudnic şi de chinuitor să iubească, i se arătă cât de neglijente şi de mărunte i-au fost până atunci toate iubirile ce crezuse că le-a înfăptuit. Cum niciuna dintre ele nu dusese la nimic, fiindcă el nu începuse să lucreze asupra lor şi să le realizeze.

In anii aceştia se perindară înlăuntrul său marile transformări. Aproape că-l uită pe Dumnezeu în toiul muncii anevoioase de a se apropia de El şi tot ce spera să obţină, poate, de la El, cu timpul, era *„sa patience de supporter une âme*”. Intervenţiile destinului, de care se leagă oamenii, nu-l mai atingeau de mult, însă acum şi strictul necesar de plăcere şi durere pierdu savoarea de condiment şi deveni pur şi hrănitor pentru el. Din rădăcinile fiinţei sale se dezvoltă trainica plantă perenă a unei bucurii rodnice. Se dărui în întregime ca să înstăpânească ceea ce alcătuia viaţa sa lăuntrică, nu voia să lase de-o parte nimic, fiindcă nu se îndoia că iubirea sa fiinţează şi creşte în tot ce exista acolo. Da, reculegerea sa lăuntrică merse atât de departe, încât se hotărî să recupereze tot ce înainte n-a fost în stare să realizeze, ci pur şi simplu doar să străbată aşteptând. Se gândea, înainte de toate, la copilărie, ea îi apărea cu atât mai nefăurită, cu cât medita mai liniştit; toate amintirile purtau vagul presimţirilor în ele, şi pentru că erau socotite trecut, le făcea aproape viitor. Motivul întoarcerii înstrăinatului a fost ca să ia toate acestea încă o dată asupra lui şi, de data aceasta, cu adevărat. Nu ştim dacă a rămas; ştim doar că s-a întors.[67]

Cei care au istorisit povestea, încearcă, ajunşi aici, să ne amintească de casă, aşa cum era; căci acolo s-a scurs numai puţină vreme, puţin timp măsurat, toţi din casă pot spune cât. Câinii au îmbătrânit dar trăiesc încă. Se dă mărturie că unul ar fi schelălăit. O vreme, toată munca zilei se întrerupe. Feţe apar la ferestre, chipuri

67 Răbdarea lui de a suporta un suflet (fr.).

îmbătrânite, şi maturizate, asemănânându-se înduioşător. Şi unul, foarte bătrân, pălind, se dumireşte brusc: recunoaşte. Recunoaşterea? într-adevăr numai recunoaşterea? — Iertarea. Iertarea a ce? — Iubirea. Dumnezeule mare: iubirea.

El, recunoscutul, nu se mai gândise la asta, preocupat cum era: că ea ar mai putea fi. E de-nţeles că din tot ce se întâmplă acum, doar atât s-a transmis: gestul său, nemaiauzitul şi nemaivăzutul său gest: gestul implorării cu care el se prăbuşi la picioarele lor, rugându-i fierbinte să nu iubească. Inspăimântaţi şi ezitând, îl ridicară strângându-l la piept. Interpretară dezlănţuirea lui în felul lor, iertându-l. Neîndoios, s-a simţit peste măsură de uşurat că niciunul nu l-a priceput, cu toată deznădăjduita neechivocitate a atitudinii sale. Pare-se, putea să rămână. Căci el recunoştea zi cu ’zi tot mai mult că iubirea de care ei erau atât de mândri şi la care se încurajau pe furiş, nu-l atingea. Aproape că-i venea să surâdă când se străduiau, şi devenise limpede cât de puţin puteau să-l prindă în gândurile lor.

Ce ştiau ei cine era el! Cumplit de greu mai putea fi iubit acum, şi el simţea că numai Unul ar mai fi în stare. Acela însă, nu vroia încă.

Însemnările lui Malte Laurids Brigge (*Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*) fac parte din *Werke in drei Bänden* (*Opere în trei volume*), voi. III, Frankfurt a/M., 1966.

In româneşte de *Dan Constantinescu*

ROBERT MUSIL

\

OMUL FĂRĂ ÎNSUŞIRI

Dacă există un simţ al realului, trebuie să existe şi un simţ al posibilului

Dacă vrei să intri sau să ieşi pe uşi deschise fără să te loveşti, trebuie să ţii seama de faptul că ele sunt încadrate de un toc solid şi stabil: acest adevăr fundamental, de care bătrânul profesor a ţinut mereu

seama în viaţă, este pur şi simplu o cerinţă a simţului realităţii. »

Dar dacă există un simţ al realităţii, şi nimeni nu va pune la îndoială dreptul de existenţă al acestuia, atunci trebuie să existe şi ceva ce s-ar putea numi simţul posibilului.

Cine posedă acest simţ, nu va spune, de pildă: aici s-a întâmplat, se va întâmpla sau trebuie să se întâmple cutare sau cutare lucru, ci inventează: aici s-ar putea, s-ar cuveni sau ar trebui să se întâmple cutare lucru şi, dacă cineva îi declară despre un lucru că este aşa cum este, el se gândeşte că acel lucru ar putea fi probabil şi altfel. Aşadar simţul posibilului s-ar putea defini ca o capacitate de a concepe tot ce ar putea fi la fel de bine ca şi ceea ce este şi de a nu considera mai important ce este decât ce[68]

nu este. Se vede cât de colo că urmările unei asemenea aptitudini creatoare pot fi remarcabile, căci din păcate nu arareori lucrurile în genere admirate de oameni apar în lumina ei ca false, cele nepermise ca permise, sau pare cu totul indiferent dacă sunt oprite sau îngăduite. Aceşti oameni „ai posibilului" trăiesc, aşa se spune, într-o urzeală mai fină, într-o ţesătură făcută din ceaţă, închipuire, visare şi conjectivuri; în educarea copiilor care vădesc asemenea tendinţe, se depun eforturi stăruitoare pentru a-i dezbăra de ele şi se vorbeşte în faţa lor despre asemenea oameni ca de nişte fantaşti, visători, becisnici şi îngâmfaţi care pretind că ştiu totul mai bine decât alţii, sau cusurgii.

Cine vrea să vorbească de bine despre acest soi de neghiobi, le spune şi idealişti; dar e limpede că denumirile acestea se referă doar la varietatea mai şubredă a acestui gen, constituită din cei care nu sesizează realitatea sau o ocolesc cu teamă, deci pe cei în cazul cărora absenţa simţului realităţii înseamnă într-adevăr un neajuns. Domeniul posibilului nu cuprinde însă

68 Prezentarea autorului se află la p. 121.

numai »visările persoanelor cu nervii slabi, ci şi intenţiile încă nemanifestate ale dumnezeirii. O întâmplare posibilă sau un adevăr posibil nu sunt egale cu o întâmplare reală sau un adevăr real minus valoarea inerentă faptului de a fi reale, ele conţin – cel puţin după părerea adepţilor lor – ceva cu totul divin, o flacără, un avânt, o voinţă constructivă şi un utopism conştient, care nu te face temător de realitate ci te determină s-o tratezi ca o problemă, ca o invenţie. In definitiv globul pământesc nu este chiar atât de bătrân şi, pe cât se pare, niciodată n-a fost cu adevărat gata să nască. Acuma, dacă dorim să găsim o cale comodă pentru a deosebi oaj menii cu simţul realului de cei cu simţul posibilului, i n-avem decât să ne gândim la o anumită sumă de bani. Toate posibilităţile, care le conţine de pildă suma de o mie de mărci, ea le conţine fără îndoială, fie că o posezi, fie că n-o posezi; faptul că o posedă domnul Eu sau domnul Tu, nu adaugă nimic la aceste posibilităţi, cum nu adaugă nimic unui trandafir sau unei femei. Dar un neghiob o pune la ciorap, zic oamenii realului, pe când un om destoinic o întrebuinţează cu spor; chiar şi frumuseţii unei femei i se adaugă incontestabil ceva, sau i se scade ceva de către cel ce o posedă. Realitatea e cea care trezeşte posibilităţile şi nimic n-ar fi mai sucit decât să negi acest adevăr. Cu toate acestea, în ansamblu sau în medie, vor rămâne mereu aceleaşi posibilităţi care se repetă, până când apare un om în ochii căruia un lucru real nu înseamnă mai mult decât un lucru doar gândit. El este acela care conferă un sens şi un rost unor noi posibilităţi, şi el este cel care le trezeşte.

Un astfel de om nu prea este însă o fiinţă univocă, deoarece ideile sale, în măsura în care nu sunt năluciri fără rost, nu sunt altceva decât realităţi încă nenăscute, deşi fireşte că posedă şi el simţul realităţii; dar e un simţ al realităţii posibile cu ajutorul căruia îşi atinge ţelul mult mai încet decât l-ar atinge cu ajutorul simţului inerent majorităţii oamenilor, al simţului posibilităţilor

reale. E ca şi cum unii ar vrea pădurea iar ceilalţi ar vrea arborii; iar pădurea e ceva greu exprimabil, pe când arborii înseamnă atâţia şi atâţia metri cubi de o anumită calitate. Sau am putea-o spune mai bine altfel, şi anume: omul cu obişnuitul simţ al realităţii seamănă cu un peşte care se repede la undiţă şi nu vede sfoara, în timp ce omul are acel simţ al realităţii pe * care-l putem numi şi simţul posibilului, trage după el o sfoară prin apă fără să aibă habar dacă are la capăt o momeală. Există în el, în opoziţie cu o extraordinară indiferenţă faţă de viaţă care se prinde în undiţă, o tendinţă periculoasă de a se îndeletnici cu treburi năstraşnice. Un om nepractic – şi nu pare doar aşa, ci chiar şi este – nu te poţi bizui pe el şi are reacţii incalculabile în relaţiile sale cu oamenii. Va comite fapte care pentru el înseamnă altceva decât pentru ceilalţi, dar se linişteşte cu privire la toate în clipa în care tot ce a făcut poate fi cuprins într-o singură idee extraordinară. în plus, mai e foarte departe de a fi consecvent. E prea cu putinţă ca o crimă care lezează pe cineva să-i apară doar ca un act socialmente nereuşit, de care nu e vinovat cel ce a comis-o, ci orânduirea socială.

în schimb e îndoielnic dacă o palmă primită de el însuşi i-ar apărea ca o ruşine a societăţii sau ca un lucru tot atât de impersonal ca o muşcătură de câine; probabil că ar răspunde întâi tot cu o palmă şi apoi ar fi de părere că n-ar fi trebuit s-o facă. Iar dacă cineva i-ar sufla iubita, în stadiul său actual, n-ar face încă pe deplin abstracţie de realitatea acestui procedeu pentru a se simţi despăgubit printr-un sentiment nou şi surprinzător. Evoluţia în acest sens este deocamdată în curs de desfăşurare şi reprezintă, pentru fiecare individ în parte, atât slăbiciune cât şi putere.

Şi deoarece posesiunea unor însuşiri presupune o anumită bucurie legată de realitatea lor, ni se deschide o perspectivă care ne pennite să întrevedem cum unui ins care nu e în stare să aibă simţul realităţii nici măcar faţă de sine însuşi, i se poate întfcnpla ca într-o bună zi să se

considere un om fără însuşiri.

O rază fierbinte şi ziduri răcite

Rămas singur după ce-o însoţise pe Bonadea până jos, Ulrich nu mai avea poftă să lucreze din nou. Ieşi în stradă cu intenţia să trimită printr-un comisionar câteva rânduri lui Walter şi Clarissei, anunţându-şi vizita pentru seara aceleeaşi zile. Trecând prin micul hol, observă unul din capetele de cerb din perete care aminteau o mişcare asemănătoare cu cea făcută de Bonadea când îşi legase voalul în faţa oglinzii; doar că cerbul nu zâmbea la fel de resemnat. Se uită în jur, contemplând tot ce-l înconjura. Toate liniile acestea ovale, încrucişate, drepte, sinuoase şi împletite din care se compune amenajarea unei locuinţe şi care se acumulaseră în jurul lui, nu ţineau nici de natură, nici de vreo necesitate interioară, ci vădeau până-n cele mai mici amănunte un caracter baroc, supraîncărcat. Curentul circular care trece mereu pulsând prin toate obiectele ce ne înconjoară, se întrerupsese pentru o clipă. Sunt doar întâmplătoare, rânjea necesitatea. Aspectul meu nu e esenţial diferit de faţa unui bolnav de lupus, dacă mă priveşti fără prejudecăţi, mărturisea frumuseţea. în fond nu era nevoie de mare lucru ca să le vezi aşa; se cojise o poleială, cedase o sugestie, se rupsese un fir de obişnuinţă, de aşteptare şi de tensiune, fluxul unui tainic echilibru dintre simţire şi lume fusese întrerupt timp de o clipă. Tot ce simţi şi tot ce faci, se întâmplă oarecum „în direcţia vieţii” şi e greu şi înfricoşător să te abaţi cât de puţin de la această direcţie. Aceasta se adevereşte cu exactitate până şi în simpla acţiune de a umbla; ridici centrul tău de greutate, îl împingi înainte şi-l laşi să cadă; dar îndată ce se modifică un infim amănunt din acest proces, îndată ce intervine un pic de temere de acest a-te-lăsa-să-cazi-în-viitor, sau doar o oarecare mirare, nu mai poţi să-ţi păstrezi echilibrul! Nu ţi-e îngăduit să reflectezi asupra acestor lucruri. Şi Ulrich îşi aminti că toate clipele care au însemnat ceva decisiv în

viaţa lui, îi lăsaseră un sentiment asemănător cu cel provocat de această clipă.

Făcu semn unui comisionar şi-i înmână scrisoarea. Era în jur de ora patru după amiază şi se hotărî să facă drumul încet de tot, pe jos. Ziua asta de tomnatică primăvară târzie îl încânta. Aerul fermenta. Feţele oamenilor erau ca o spumă plutitoare. După tensiunea monotonă a gândurilor sale din ultimele zile, se simţea ca transportat dintr-o închisoare într-o baie moale. îşi dădea osteneala să umble prietenos şi docil. într-un trup bine format prin gimnastică există atâta disponibilitate pentru mişcare şi luptă, încât azi îl impresiona neplăcut ca faţa unui cabotin bătrân, care exprimă pasiuni neresimţite, dar de multe ori jucate. In acelaşi fel, străduinţa în căutarea adevărului îi umpluse viaţa interioară cu forme de mişcare ale spiritului, o compartimentare în grupe de idei ce se combăteau disciplinat ca grupele de soldaţi la manevre, şi-i dăduse o expresie neautentică, de cabotin, o expresie pe care o împrumută orice, chiar şi sinceritatea, din clipa în care devine o obişnuinţă. Aşa gândea Ulrich. Acum el curgea ca un val printre valuxile-fraţi, dacă se poate spune aşa; şi de ce să nu se poată, dacă un om care s-a obosit muncind în singurătate se întoarce în comunitatea celorlalţi şi resimte fericirea de a pluti în aceeaşi direcţie ca ei 1

într-un astfel de moment poate că nimic nu e mai departe de tine decât închipuirea că viaţa pe care o duc ei şi care îi duce pe ei nu-i priveşte prea mult pe oameni, nu-i priveşte din adâncul inimii. Cu toate acestea, fiecare om ştie asta cât timp e tânăr. Ulrich îşi amintea ce înfăţişare lua pentru el o asemenea zi pe aceste străzi, cu un deceniu sau cu un deceniu şi jumătate înainte. Pe atunci totul era de două ori mai splendid şi totuşi în dorinţele clocotitoare de atunci exista în mod perceptibil şi o presimţire chinuitoare că te vei lăsa prins, un sentiment neliniştitor; tot ce cred că prind, mă prinde pe

mine; o bănuială ce te roade că în lumea asta manifestările neadevărate, făcute fără grijă şi neglijabile ca expresii ale unei personalităţi vor avea un răsunet mai puternic decât cela mai autentice şi adevărate. Această frumuseţe – ai putut gândi la un moment dat – bine, bine, dar e oare a mea? Oare adevărul pe care ajung să-l cunosc, e adevărul meu? Ţelurile, vocile, realitatea, tot ce e seducător, care atrage şi conduce, pe care-l urmezi şi în care te arunci – este oare realitatea reală, sau se iveşte din ea doar o boare care adie impalpabilă pe suprafaţa realităţii? 1 Diviziunile şi formele gata făcute ale vieţii sunt cele care se fac simţite cu acuitate de către bănuială, tot ce e preformat de generaţiile precedente, limbajul gata făcut nu numai al graiului ci şi al simţirii şi al sentimentelor. Ulrich se oprise în faţa unei biserici. Dumnezeule mare 1 Dacă aici, în umbră, ar fi văzut şezând o matroană uriaşă cu o burtă mare, atârnând în valuri, cu spatele rezemat de zidurile caselor, iar sus, cu faţa în mii de riduri plină de negi şi coşuri, luminată de soarele la asfinţit, care n-ar fi putut să găsească tot atât de bine că asta e ceva frumos? Dumnezeule, cât era de frumos! Că doar nu vrei să te sustragi datoriei cu care ai venit pe lume, de a admira toate astea; dar, cum spuneam, n-ar fi imposibil să găseşti frumoase formele lăbărţate şi revărsate ale unei venerabile madone sau filigranul faldurilor de pe ea, numai că e mai simplu să spui că e bătrână. Şi această trecere da la a constata că lumea e bătrână la a găsi că e frumoasă, este aproximativ la fel cu trecerea de la mentalitatea tinerilor la morala mai elevată a adulţilor, care rămâne un fel de materie de învăţământ rizibilă până când la un moment dat o posezi tu însuţi. Ulrich nu rămase în faţa bisericii decât puţine clipe, dar ele crescură în adâncime şi-i apăsară inima cu toată rezistenţa originară pe care o opui la început acestei lumi învârtoşate devenită milioane de chintale de piatră, pe care o opui acestui încremenit peisaj lunar al

sentimentelor în care ai fost plasat fără voie.

Se prea poate că pentru majoritatea oamenilor înseamnă un confort şi un sprijin să găsească lumea de-a gata cu excepţia câtorva mărunţişuri personale; şi nu vrem nicidecum să punem la îndoială că ceea ce e permanent în ansamblu nu e apreciabil doar ca principiu conservativ, dar e şi fundamental tuturor progreselor şi revoluţiilor, deşi trebuie să pomenim de o adâncă şi ceţoasă nelinişte resimţită în faţa acelui fenomen de oameni care trăiesc de capul lor. în timp ce contempla clădirea sacră cu deplină înţelegere a fineţei ei arhitectonice, Ulrieh fu pătruns de conştiinţa surprinzător de vie că ar fi la fel de uşor posibil să fim antropofagi, în loc să clădim asemenea monumente demne de văzut, sau în loc să le păstrăm. Casele de alături, bolta cerului deasupra şi, în genere, o inexprimabilă armonie a liniilor şi spaţiilor care reţineau şi conduceau mai departe privirea, aspectul şi expresia oamenilor care treceau, cărţile şi morala lor, copacii de pe stradă...: toate astea sunt uneori atât de rigide ca nişte paravane şi atât de conturate ca liniile tăioase de pe o matriţă de tipografie şi atât de – nu poţi spune altfel decât desăvârşite, atât de desăvârşite şi de finisate, încât, în comparaţie, pari o ceaţă inutilă, o mică răsuflare scoasă de Dumnezeu de care acesta nu se mai sinchiseşte. în clipa aceea îşi dorea să fie un om lipsit de însuşiri. Dar lucrurile astea nu se petrec, probabil, prea diferit la nimeni. în fond, în anii de pe la mijlocul vieţii puţini oameni mai ştiu cum s-a nimerit ca ei să devină ei, cum au ajuns la plăcerile lor, la concepţia lor de viaţă, la nevestele, caracterele, profesiunile şi succesele lor, dar cu sentimentul că acum nu se mai poate schimba mare lucru. S-ar putea susţine chiar că au fost înşelaţi, căci nicăieri nu poţi descoperi o raţiune suficientă pentru ca totul să se fi întâmplat întocmai aşa cum s-a întâmplat. Ar fi putut să se întâmple şi altfel: evenimentele au pornit în fond numai în cea mai mică măsură de la ei

înşişi, de cele mai multe ori ele au depins de tot soiul de împrejurări, de dispoziţii momentane, de viaţa şi de nţoartea a cu totul altor oameni, şi s-au precipitat asupra lor parcă-'abia într-un moment dat. Astfel, în tinereţe, viaţa se întindea în faţa lor ca o dimineaţă inepuizabilă, plină înspre toate direcţiile de posibilitate şi de nimic, iar spre amiază iată că deodată există ceva ce poate pretinde că este viaţa lor şi acest lucru este în ansamblu cu totul surprinzător, ca şi cum într-o bună zi ai vedea „şezând în faţa ta un om cu care ai fost în corespondenţă timp de douăzeci de ani fără a-l cunoaşte şi pe care ţi l-ai imaginat cu totul altfel. Cu mult mai ciudat însă este că oamenii nici nu observă acest lucru; îl adoptă pe cel care a venit la ei şi a cărui viaţă s-au obişnuit s-o trăiască; trăirile lui le apar acum ca expresia însuşirilor lor şi destinul lui este meritul sau nefericirea lor. Există ceva ce a procedat cu ei ca hârtia de prins muşte cu o muscă; i-a prins ici de un firişor, colo i-a reţinut în mişcarea lor şi încetul cu încetul i-a învăluit până când zac îngropaţi într-un strat gros care corespunde doar cu totul aproximativ formei lor originare. Şi atunci nu se mai gândesc decât vag la tinereţea lor în care mai era în el ceva ca o putere de împotrivire. Această putere încearcă să se smulgă şi zbârnâie, nu vrea să stea nicăieri pe loc şi produce o furtună de mişcări de evaziune fără rost; zeflemeaua tinereţii, revolta ei împotriva a tot ce există, înclinarea spre tot ce e eroic, spre sacrificiu de sine şi spre crimă, gravitatea ei înfocată şi instabilitatea ei – toate astea nu sunt decât tentative de evaziune. Iar acestea nu exprimă în fond decât că nimic din ce întreprinde omul tânăr nu apare ca necesar şi univoc din interior, deşi ele exprimă asta într-un fel care lasă să se creadă că fiecare acţiune în care se precipită la nimereală, e ceva cu totul necesar şi urgent. Cineva inventează un nou gest frumos, un gest exterior sau interior – şi cum se traduce asta? O atitudine a vieţii? O formă în care conţinutul sufletesc pătrunde ca gazul într-

un balon de sticlă? O expresie a unei presiuni dinlăuntru? O tehnică a existenţei? Poate fi vorba de o nouă formă de mustaţă sau de o idee nouă. E un cabotinism, dar ca orice cabotinism, are fireşte un sens, şi toate sufletele tinere, ca vrăbiile de pe acoperişuri când se aruncă boabe pe jos, se precipită asuv pra lui. N-avem decât să ne-o imaginăm: când de afară, o lume grea ţi se aşază pe limbă, pe mâini şi pe ochi – luna răcită făcută din pământ, case, moravuri, imagini şi cărţi – iar înlăuntru nu ai decât o ceaţă bătută de vânturi, ce fericire trebuie să însemne când vezi pe cineva făcând un gest, adoptând o formă de exprimare în care crezi că te recunoşti pe tine. Există oare ceva mai firesc, decât ca orice om pasionat să-şi însuşească înaintea oamenilor obişnuiţi noua formă de exprimare? I Ea îi dăruieşte o clipă de fiinţare, de echilibru în tensiunea dintre interior şi exterior, între a fi strivit şi a se spulbera. Pe nimic altceva nu se întemeiază fenomenul – gândi Ulrich, şi fireşte că toate acestea îl atingeau personal; stătea cu mâinile în buzunare şi faţa îi părea atât de calmă şi adormită în fericire ca şi cum sub razele soarelui care o invadau ar fi pe cale să moară de blinda moarte prin îngheţ – pe nimic alta, îşi zise, nu se întemeiază deci nici fenomenul perpetuu pe care-l numim: noua generaţie, taţi şi fii, revoluţii spirituale, schimbare de stil, evoluţie, modă şi înnoire. Iar această manie de renovare a existenţei devine un *perpetuum mobile*, numai din pricina supărătorului fapt că între propriul tău eu ceţos şi eul înaintaşilor încremenit şi devenit un înveliş străin, se inserează iarăşi doar un pseudo-eu, un suflet de grup aproximativ potrivit. Şi dacă eşti niţeluş atent, poţi Să zăreşti mai întotdeauna în sânul recentului viitor survenit de curând, viitoarea vreme veche. Ideile noi apar atunci îmbătrânite doar cu vreo treizeci de ani, dar sunt satisfăcute, căci au prins un strat de grăsime sau sunt uzate, aşa cum zăreşti lângă trăsăturile strălucitoare ale unei fete, figura stinsă a mamei sale;

sau, dacă n-au avut succes, sunt mistuite, zbârcite şi reduse la dimensiunile unei propuneri de reformă susţinute de un neghiob bătrân pe care cei cincizeci de admiratori ai săi îl denumesc: marele Cutare.

Ulrich se opri din nou, de astă dată într-o piaţă în care recunoscu câteva case, amintindu-şi de luptele publice şi de agitaţia intelectuală care însoţiseră ivirea lor. Se gândea la prietenii lui din tinereţe; toţi fuseseră prietenii lui de tinereţe, fie că-i cunoştea personal sau numai după nume, fie că erau de vârsta lui, sau mai bătrâni, rebelii care doriseră să dea naştere unor lucruri şi oameni noi, fie că aceste întâmplări se petrecuseră sau fuseseră răspândite peste toate locurile pe care le cunoscuse. Acum aceste case stăteau ca nişte brave mătuşi cu pălării demodate în lumina după amiezii târzii care începea să pălească şi erau drăguţe şi neînsemnate şi oricum vrei numai tulburătoare nu. îţi venea să zâmbeşti. Dar oamenii care lăsaseră în urma lor aceste rămăşiţe acum fără pretenţii, deveniseră între timp profesori, celebrităţi şi nume, deveniseră o parte cunoscută dintr-o cunoscută etapă a progresului, ajunseseră pe un drum mai mult sau mai puţin scurt din ceaţă în împietrire şi de aceea istoria, cu ocazia zugrăvirii secolului lor, va consemna despre ei: Au fost de faţă^

Fragment din romanul *Omul fără însuşiri* (*Der ßlann ohne Eigenschaften*), Rowohlt Verlag, Hamburg, 1965.

In româneşte de

Mariana Şora

STEFAN ZWEIG

Născut la Viena la 28 septembrie 1881, a studiat filosofia, germanistica şi romanistica în oraşul natal şi la Berlin. A întreprins numeroase călătorii. S-a Impus de timpuriu ca poet şi eseist. Posesor al unei faimoase colecţii de autografe care a fost distrusă în timpul ocupaţiei naziste. Primul război l-a surprins în Elveţia, unde, militând în favoarea ideii păcii între popoare, l-a

cunoscut îndeaproape pe Romain Rolland. După război s-a stabilit la Salzburg şi temporar, în 1934, a locuit în Anglia. In 1939, ia calea emigraţiei, mai întâi în Anglia, apoi în S.U.A. de unde, în 1941, trece în Brazilia. Declanşarea celui de al doilea război mondial îl aruncă într-o profundă stare de melancolie, căreia neputându-i rezista, îşi pune capăt vieţii, la 23 februarie 1942, împreună cu cea de a doua soţie.

Scrierile lui Zweig vădesc o viguroasă influenţă a lui Verhaeren (din care a tradus şi i-a închinat o monografie în 1910), a lui Romain Rolland şi în special a lui Freud. Debutul, ca poet, stă sub semnul impresionismului vienez, de factură hofmannsthaliană.

Volumul *Silberne Saiten* (*Corzi de argint*), 1901, e urmat de *Die friihen Kranze* (*Buchete timpurii*) cu

Bote neoromantice şi tulburătoare reconstituire de atmosferă.

Ca nuvelist, exploatând cu nelinişte zăcămintele sumbre ale nevrozelor sufleteşti ale vieţii instinctuala Zweig se dovedeşte un fidel discipol al lui Freud, mai ales în cele trei volume antologice: *Erstes Erlebniss* (*Prima impresie*), 1911, *Amok*, 1923 şi *Verwirrung der Gefühle* (*Simţuri rătăcite*), *1927*. Concomitent Zweig abordează teme inspirate de război în *Der Zwang* (*Constrângerea*), 1913, şi *Angst* (*Teama*) 1925. Ultima sa lucrare de înaltă măestrie este *Schachnovelle* (*Jucătorul de şah*) 1924 (ecranizat în 1960): un deţinut politic jucând şah cu un mare maestru, se cufundă într-atât în problemele jocului încât ajunge până în pragul demenţei.

Făcând parte dintr-o generaţie care mai mult ca oricare alta a intuit sfârşitul unei culturi, Zweig a transpus această stare de spirit nu numai în creaţia nuvelistică ci şi în lucrările eseistice, în biografiile romanţate şi cele cu caracter cultural. Eseurile *Historische Miniaturen* (*Miniaturi istorice*), *Sternstunden der Menschheit* (*Clipele decisive ale omenirii*), 1927, completat în 1936 şi 1943, surprind

procesul destrămării unei lumi care şi-a pierdut raţiunea de existenţă. Sub titlul *Baumeister der Welt* (*Arhitecţii lumii*), 1935 Zweig a publicat o faimoasă culegere de portrete de scriitori: Balzac, Dickens, Dostoievski (în *Drei Meister – Trei maeştri*), 1920, Hölderlin, Kleist, Nietzsche (în *Der Kampf mit den Dämonen – Lupta cu demonii*), 1920. Ii urmează, în 1928, tripticul *Drei Dichter ihres Lehens*: *Casanova*, *Stendhal*, *Tolstoi* (*Trei poeţi ai vieţii lor*: *Casanova*, *Stendhal*, *Tolstoi*). Vestite sunt de asemenea biografiile: *Joseph Fouché*, 1929, *Marie Antoinette*, 1932, *Maria Stuart*, 1935 ş.a. O deosebită importanţă prezintă *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam*

(*Triumful şi tragedia lui Erasmus de Rotterdam*), 1935, care poate fi considerată ca o profesie de credinţă a pacifismului şi mai presus de toate a umanitarismului, ca mod de comportare în viaţă şi antidot^ al fanatismului şi al intoleranţei. Volumul de amintiri *Die Welt von gestern* (*Lumea de ieri*), 1942, reprezintă o sobră meditaţie asupra prăbuşirii şi dispariţiei Europei vechi şi mai ales a Austriei de odinioară. Şi aci, ca şi în cele două lucrări în proză, foarte cunoscute, romanul *Ungeduld des Herzeişs* (*Inimi neliniştite*), 1938 şi nuvela *Brief einer Unbekannten* (*Scrisoarea unei necunoscute*) răzbate aceeaşi nostalgie după vremurile trecute, sentimentul ireversibilităţii. Acţiunea romanului se derulează într-o garnizoană austriacă în 1914 şi surprinde atmosfera de lâncezeală a monarhiei. Pe acest fundal se ţese o poveste de iubire, încheiată tragic. în lumea letargică, apatică, a sentimentelor contradictorii, declanşarea războiului mondial are de-a dreptul efectul unei explozii încărcată cu sumbre avertismente. Nuvela *Brief einer Unbekannten* este confesia autoacuzatoare, dar străbătută de regret a unei muribunde. Ambele lucrări îmbibate de efluvii sentimentale’ sunt expresia unei adinei resemnări: timpul se scurge inutil, fără să aducă vreo împlinire, iar amintirile trezesc gustul sălciu

al unei vieţi netrăite. Cărţile lui Zweig s-au bucurat în lumea întreagă de mare popularitate, datorită poate surplusului debordant de sentimentalism; valoarea lor a fost adeseori supraestimată.

ALTE OPERE: *Die Liebe der Erika Ewald* (*Dragostea Erikăi Ewald*), nuvelă, 1904; *Verlaine*, biografie, 1905; *Trauerspiel* (*Marş funebru*), 1907; *Das Haus am Meer* (*Casa la mare*), dramă, 1912;

Teisites, tragedie, 1906; *Der verwandelte Komödiant* (*Comediantul metamorfozat*), dramă, 1913; *Jeremias*, dramă, 1917; *Fahrten*, *Aufsätze und Reiseberichte* (*Călătorii, studii şi rapoarte de călătorie*), 1919; *Legende eines Lehens* (*Legenda unei vieţi*), biografie, 1919; *Romain Rolland*, biografie, 1920; *Marceline Desbordes-Vatmore*, monografie, 1921; *Die Augen des ewigen Bruders* (*Ochii fratelui etern*), legende, 1922; *Die gesammelten Gedichte* (*Poezii complete*), 1924; *Frans Masareel*, eseu, 1924; *Erinnerungen an Emil Verheeren* (*Amintiri despre Emil Verhaeren*), 1927; *Der Flüchtling* (*Fugarul*), povestire, 1927; *Kleine Chronik* (*Cronica minusculă*), *povestire*, 1927; *Die Heilung durch den Geist* (*însănătoşirea prin spirit*), eseu, 1932; *CastelUo gegen Calvin* (*Castellio contra lui Calvin*), monografie, 1936; *Begegnungen mit Menschen*, *Büchern*, *Städten* (*IntUniri cu oameni*, *cărţi*, *oraşe*), autobiografie, 1937; *Der begrabene Leuchter* (*Felinarul îngropat*), povestiri şi legende, 1937; *Maghellan*, biografie, 1938; *Brasilien*, *ein Land der Zukunft* (*Brazilia*, *o ţară a viitorului*), eseu, 1941; *Amerigo*, *Geschichte eines historischen Irrtums* (*Amerigo*, *povestea unei 'erori istorice*), biografie, 1942; *Zeit und Welt*. *Gesammelte Aufsätze und Vortrüge 1904-1940* (*Timp şi lume*, *articole şi expuneri 1904-1940*), 1943; *Balzac*, biografie, 1946; *Legenden*, 1948; *Europäisches Erbe* (*Moştenirea europeană*), eseuri, 1960; *Gesammelte Werke in Einzelausgabe* (*Opere complete în volume separate*), până în prezent 12 voi.

EPISOD PE LACUL GENEVA

Intr-o noapte de vară a anului 1918, pe malul lacului Geneva, în apropierea orăşelului elveţian Villeneuve, un pescar, pornit cu luntrea în larg, zări în mijlocul apei un obiect ciudat şi, apropiindu-se, recunoscu o ambarcaţie din bârne abia prinse între ele, pe care un om gol-puşcă încerca, fără îndemânare, s-o facă să înainteze cu ajutorul unei scânduri folosită drept vâslă. Uimit, pescarul se îndreptă într-acolo şi, copleşit de milă, îl ajută pe omul epuizat să treacă în luntre, îi acoperi goliciunea cu nişte năvoade sărăcăcioase şi apoi încercă să se facă înţeles de cel care, tremurând de frig, se chircise, temător, într-un colţ al luntrei; acesta însă răspundea într-o limbă străină ale cărei cuvinte nu semănau de loc ou cele ale pescarului, Curând, caritabilul pescar renunţă la orice nou efort, îşi strânse năvoadele şi vâsli cu putere spre ţărm.

Pe măsură ce contururile malului începură să se vadă în lumina crescândă, se învioră şi chipul omului gol; un zâmbet de copil îi apăru pe gura largă, năpădită de barbă, şi, întinzând o mână spre ţărm, întrebând mereu, bolborosi un cuvânt care părea să însemne „Rossia” şi se încărca de tot mai multă fericire pe măsură ce carena, se apropia de uscat. In sfârşit, luntrea scrâşni pe nisipul ţărmului şi rubedeniile feminine ale pescarului, care aşteptau prada din apă, se risipiră care încotro, întocmai ca odinioară slugile Nausicăi, când zăriră printre năvoadele pescarului trupul omului gol; treptat, atraşi de ciudata veste se adunară câţiva bărbaţi din sat cărora li se alătură şi vajnicul lor aprod, zelos şi plin de sine, gata să-şi îndeplinească misiunea. Bogata experienţă a vremurilor de război şi câteva instrucţiuni primite, il făcură să-şi dea imediat seama că nu putea fi vorba decât de un dezertor care se strecurase înot de pe ţărmul francez până aci; se pregăti chiar să-i ia un interogatoriu oficial, dar se convinse curând de lipsa lui de sens şi valoare, deoarece omul gol (căruia între timp câţiva locuitori îi dăruiră o haină şi nişte pantaloni civili) la

fiecare întrebare nu făcea decât să repete, cu teamă şi nesiguranţă crescândă, propria lui întrebare: „Rossia? Rossia?” înciudat întrucâtva de eşecul său, aprodul, cu gesturi autoritare, ordonă străinului să-l urmeze; în hăuitul şi alaiul copiilor din sat, care se treziseră, omul ud, desculţ, cu pantalonii şi haina fâlfâind pe el, fu dus la primărie şi reţinut acolo. Nu se apără, nu scoase un cuvânt, doar vioiciunea ochilor începu să se stingă din pricina dezamăgirii, iar umerii largi se chirciră de parcă s-ar fi temut de lovituri.

Intre timp, vestea despre pescuirea unui om se răspândi până la hotelul din apropiere; câteva doamne şi câţiva domni, bucuroşi că o întâmplare atât de miraculoasă avea să sfâşie monotonia de fiece zi, veniră să-l vadă pe omul acela sălbatec. Una dintre cucoane îi dădu o prăjitură pe care el însă, neîncrezător, asemeni unei maimuţe, nici nu o atinse măcar; un domn făcu câteva fotografii şi cu toţii se puseră la sporovăială veselă, comentând, până ce se ivi administratorul unui mare hotel care, trăind vreme îndelungată în străinătate şi cunoscând mai multe limbi, se adresă celui înspăimântat, mai întâi în nemţeşte, apoi în italieneşte şi englezeşte şi în cele din urmă în ruseşte. Nici nu termină bine cuvântul în această din urmă limbă şi înspăimântatul tresări, un râs larg îi brăzdă chipul de la o ureche la alta şi, dintr-o dată, sigur de sine şi plin de curaj, povesti întreaga întâmplare. Era o poveste lungă şi foarte încâlcită pe care însuşi translatorul de ocazie nu o înţelese pe deplin, dar care în linii generale spunea următoarele despre soarta acestui om.

Luptase în Rusia, apoi, într-o bună zi, împreună cu alţii o mie, a fost îmbarcat în tren şi transportat undeva foarte departe; de aci, împreună cu ceilalţi, a fost trecut pe un vapor care străbătu meleaguri atât de călduroase încât – după cum spunea – părea că i se vor topi şi oasele. Au pus din nou piciorul pe pământ, din nou în vagoane şi în cele din urmă, li s-a ordonat să ia cu asalt o

colină despre care nu ştia prea multe, deoarece chiar de la început un glonte îi sfârtecă piciorul. Cei de faţă, cărora tălmaciul le traducea deopotrivă întrebările şi răspunsurile, îşi dădură seama că era vorba de un fugar din acea divizie rusească din Franţa, care, ocolind jumătate de glob, după ce străbătuse Siberia până la Vladivostok, fusese trimisă pe frontul francez; acum, cuprinşi de milă dar şi curioşi, aşteptau să audă şi motivul care-l îndemnase să încerce această neobişnuită dezertare. Zâmbind, când mai vesel, când mai cu videnie, rusul povesti că la scurtă vreme după însănătoşire îi întrebase pe sanitari cam pe unde vine Rusia şi că aceştia îi indicaseră o direcţie pe care a ţinut-o minte orientându-se după poziţia soarelui şi a stelelor; fugise în taină, umblase doar noaptea, iar ziua, de teama patrulelor, stătuse ascuns în căpiţa de fân. Zece zile nu se hrănise decât cu fructe şi pâina cerută de pomană, până când a ajuns la lacul acesta. In continuare, explicaţiile deveniră tot mai confuze; originar dintr-un sat din apropierea lacului Baical, bănuise că dincolo, pe ţărmul opus, ale cărui linii tremurânde Te zărise seara, se află Rusia. Luase două scânduri dintr-o colibă, se întinse cu burta pe ele şi cu ajutorul unei vâsle, luată şi ea de undeva, izbutise să ajungă în larg, unde a fost descoperit de pescar, îşi încheie povestea cu o întrebare pusă timid şi anume dacă va putea fi a doua zi acasă. De îndată ce întrebarea a fost tradusă, ea dezlănţui un hohot de râs, din pricina naivităţii pe care o ascundea, apoi însă îşi făcu loc compătimirea şi fiecare milui cu câteva monede şi bancnote pe omul care privea nesigur şi jalnic în jurul său.

între timp sosi şi un ofiţer superior de poliţie din Montreux, care fusese anunţat telefonic şi întocmi, nu fără greutate, un proces verbal asupra celor întâmplate.

Oricare dintre locuitorii ţărilor apusene, nu numai improvizatul tălmaci, îşi putea „da seama de cumplita incultură a acestui om ale cărui cunoştinţe proprii se

rezumau la prenumele său, Boris, şi care nu izbutise să redea decât o foarte vagă imagine a satului său natal, zicând că localnicii ar fi şerbii principelui Mecerski (el le spunea robi, deşi toată lumea ştie că robia a fost demult desfiinţată) şi că, împreună cu soţia şi trei copii locuieşte la cincizeci de verste depărtare de marele lac. Se încinse o discuţie asupra soartei care-l aştepta. în timp ce omul şedea umil, cu privirile pierdute, unii îşi exprimau părerea că ar trebui predat ambasadei ruse din Berna, alţii se temeau că o astfel de măsură va însemna retrimiterea lui în Franţa. Funcţionarul poliţienesc scoase în evidenţă dificultatea problemei şi anume dacă omul trebuie să fie considerat dezertor sau doar străin fără acte; notarul din localitate respinse de la bun început ideea posibilităţii de găzduire şi hrănire a străinului. Un francez, vociferând indignat, declară că nu ar trebui să se facă atâta caz în jurul unui dezertor mizerabil care va trebui sau să muncească sau să fie trimis la răcoare; două femei intervenirăenergic, zicând că el nu poartă nicio vină pentru nefericirea sa şi că e o crimă ca un om să fie smuls din patria lui şi trimis pe meleaguri străine. Cât pe ce să se işte o adevărată gâlceavă politică, dacă nu ar fi intervenit un domn în vârstă, un danez, care declară că e dispus să plătească întreţinerea pe opt zile a acestui om, până ce autorităţile se vor pune de acord cu ambasada; neaşteptata soluţie avu darul să împace pe deplin atât tabăra oficială cât şi cea particulară.

în tot timpul acestei dispute tot mai încinse, fugarul, ridicându-şi privirea, nu se uita decât la buzele unui singur om din toată această învălmăşeală, administratorul, convins că acesta îl va lămuri pe deplin asupra soartei care-l aşteaptă. Foarte vag, părea că-şi dă seama de vâlva pe care prezenţă sa o produsese, iar când disputa se mai potoli, în liniştea care se înstăpâni îşi ridică aproape inconştient mâinile împreunate, spre el, aşa cum fac femeile în faţa icoanelor. Gestul

impresionant îi mişcă pe cei de faţă. Plin de solicitudine, administratorul se apropie de fugar şi-l linişti, îl convinse că nu trebuie să aibă nioi un fel de teamă, că va putea rămâne pe loc, netulburat de nimeni, şi că la han vor avea grijă de el în zilele următoare. Rusul încercă să-i sărute mâna, dar celălalt şi-o retrase imediat. Ii arătă apoi casa învecinată, un han de ţară, unde va găsi adăpost şi hrană, repetă asigurările binevoitoare după care, făeându-i încă o dată semne prieteneşti cu mina, porni în susul străzii, spre hotel.

Nemişcat, fugarul îl urmări cu privirea pe cel care îi înţelesese graiul şi pe măsură ce acela se îndepărta, chipul său, până atunci luminat, se întunecă din nou. Fără să se sinchisească de cei care se uitau curioşi şi râdeau de nefireasca lui comportare, îl însoţi cu privirea mistuitoare pe cel ce dispărea în direcţia hotelului aflat pe o colină. Când cineva, cuprins de milă, se apropie şi-i arătă hanul, umerii lui vânjoşi părură că se năruie; cu capul plecat se îndreptă spre uşă. Fu poftit în han. Se aşeză la o masă şi slujnica îi aduse, drept bun venit, un pahar cu rachiu. Nemişcat, cu privirile pierdute, rămase acolo întreaga înainte de amiază. Prin fereastră, copiii din sat îl iscodeau fără încetare, râdeau, îi adresau câte un cuvânt; nu-şi ridică nici capul măcar. Cei care intrau aruncau priviri mirate spre omul care adus din spate, şedea sfios, cu capul plecat pe masă. Către prânz, la ceasul mesii, când un grup de oameni făcu să răsune încăperea de râsete şi cuvinte neînţelese, el rămase tot acolo, copleşit de înfiorătoarea lui singurătate, surd şi mut în mijlocul forfotei; mâinile-i tremurau atât de puternic, încât abia izbuti să ţină lingura. Pe neaşteptate, o lacrimă amară i se prelinse pe obraji şi căzu zdrobită pe masă. Cuprins de sfială, îşi roti ochii în jur. Văzuseră şi ceilalţi şi amuţiră. Se ruşină şi capul obosit, ciufulit, se aplecă şi mai mult vrând parcă să se contopească în lemnul mesei.

Astfel stătu acolo până seara. Oameni veneau şi

plecau. Nu-i lua în seamă nici pe ei, nici pe sine; era ca o fărâmă de umbră înfiptă în umbra sobei, cu mâini obosite întinse pe masă. Părea uitat acolo; nimeni nu-l luă în seamă când, înspre amurg, se ridică brusc şi, posomorit ca o vietate necuvântătoare, se îndreptă spre hotel. Un ceas sau aproape două şezu în faţa uşii, cu şapca în mină, fără să tulbure cu o privire măcar pe cineva; făptura ciudată, încremenită şi întunecată, ca un trunchi de copac înrădăcinat în faţa intrării sclipind de lumini a hotelului, atrase în cele din urmă atenţia, unuia dintre băieţii de servici care-l chemă pe administrator. Şi din nou, pe chipul veşted apăru o licărire slabă când auzi cuvintele rostite în graiul său:

— Ce-i cu tine, Boris? îl întrebă plin de bunăvoinţă administratorul.

— Rog să mă iertaţi, îngăimă fugarul, aş vrea să ştiu doar dacă pot pleca acasă.

— Fără îndoială că ai să poţi pleca acasă, Boris, îi răspunse zâmbind cel întrebat.

— Mâine chiar?

Chipul celuilalt luă o înfăţişare gravă. La auzul acestor cuvinte imploratoare, zâmbetul îi pieri de pe buze.

— Nu, Boris, nu acum... După ce se va termina războiul.

— Atunci când? Când se va termina războiul?

— Asta nu ştiu; nouă, oamenilor, nu ne este dat să ştim...

— Dar mai curând, nu? Nu pot pleca mai curând?

— Nu, Boris.

— Mai e mult până atunci?

— Da.

— Multe zile încă?

— Multe zile.

— Dar eu tot am să plec, domnu I Sunt voinic. Nu obosesc.

— Nu se poate, Boris. Există şi graniţă.

— Graniţă? şi privi descumpănit. Cuvântul îi părea străin.

Cu aceeaşi ciudată dârzenie rosti:

— Am să trec înnot.

Administratorului îi veni să zâmbească. Cu durere în glas, dar şi cu blândeţe îi spuse:

— Nu, Boris, e imposibil. O graniţă înseamnă altă ţară. Oamenii nu te vor lăsa să treci.

— Dar eu nu le fac nimic. Mi-am aruncat arma. Pentru numele lui Hristos, de ce să nu mă lase să plec la femeia mea?

Chipul administratorului deveni tot mai grav. Amărăciunea îl copleşea:

— Nu, Boris, nu te vor lăsa să treci. Oamenii nu mai ascultă acum de vorbele lui Hristos.

— Dar trebuie, domnu. Nu pot rămâne aci. Oamenii nu pricep graiul meu şi nici eu pe al lor.

— Ai să-l deprinzi, Boris.

— Nu, domnu, n-am să-l deprind, spuse, plecându-şi capul. Nu ştiu să muncesc deeât ogorul, atâta tot. Ce să fac aici? Vreau acasă! Arată-mi drumul!

— Acum nu există niciun drum, Boris.

— Dar, domnu, ei nu mă pot opri să mă întorc acasă la nevastă şi copii! Nu mai sunt soldat!

— Ba pot, Boris.

— Şi ţarul? a întrebat deodată tremurând de încordare şi respect.

— Nu mai este ţar, Boris. Oamenii l-au detronat.

— Nu mai este ţar? Cu privirea tulburată îl ţintui pe celălalt. Până şi ultima seânteiere pieri din ochii lui:

— Aşadar, nu pot să plec acasă? rosti copleşit.

— Acum încă nu, Boris. Trebuie să mai aştepţi încă.

— Mult? ’

— Nu ştiu.

Tot mai răvăşit devenea chipul în întuneric.

— Am aşteptat îndeajuns. Nu mai pot zăbovi. Arată-mi drumul. Am să încerc.

— Nu există niciun drum, Boris. Te vor înhăţa la graniţă. Rămâni aci, vom găsi de lucru pentru tine.

— Oamenii nu-mi înţeleg graiul şi nici eu pe al lor, răspunse încrâncenat. Nu pot trăi aci. Ajută-mă, dornnu 1

— Mi-e imposibil, Boris.

— Te rog, în numele lui Hristos, ajută-mă, domnu! Ajută-mă I Nu mai pot!

— E imposibil, Boris; nu există nimeni care să-l poată ajuta astăzi pe celălalt.

Stăteau acum, faţă în faţă, fără grai. Boris frământa şapca în mână.

— Atunci de ce m-au luat de acasă? Spuneau că trebuie să apăr Rusia şi pe ţar. Dar Rusia-i departe, iar ţarul a fost... cum ziseşi?

— Detronat.

— Detronat, repetă el, neînţelegând cuvântul. Ce să fac acum, domnu? Trebuie să mă duc acasă. Piâng copii! Nu pot trăi api! Ajută-mă, ajută-mă, domnu I

— Nu pot, Boris.

— Nu mă poate ajuta nimeni?

— Acum, nimeni.

Şi capul rusului se înclină şi mai mult şi deodată, descumpănit, zise:

— Mulţumesc, domnu, şi se întoarse brusc.

Porni agale, pe drum, la vale. Administratorul îl urmări îndelung, mirat, văzând că nu se îndreaptă spre han, ci coboară treptele spre lac. Oftă din greu şi se întoarse la treburile sale.

Intâmplarea a făcut ca acelaşi pescar să descopere a doua zi de dimineaţă cadavrul despuiat al înecatului Aşezase cu grijă pe mal haina, pantalonii şi şapca, pe care le primise, şi intrase în apă cu totul despuiat precum fusese găsit. Cazul a fost consemnat într-un proces-verbal şi întrucât nimeni nu cunoştea numele străinului, i se aşează pe mormânt o cruce modestă din lemn, una din acele cruci mici, la căpătâiul unui destin

fără nume, cum sunt atâtea care există astăzi în Europa de la un capăt la celălalt al ei.

Episod pe lacul Geneva (*Episode vom Genfer See*) face parte din volumul *Die deutsche Novelle der Gegenwart* (*Nuvela germană contemporană*), *Deutsche Buchgemeinschuft*, *Berlin*.

In româneşte de
Leopold Voita

GUSTAV MEYRINK
(*Pseudonimul lui Gustav Meyer*)

Născut la 1868 în Viena şi mort la 4 decembrie 1932 în Stamberg, e fiul unui ministru şi al unei actriţe. A urmat Academia de comerţ din Praga, după care a devenit proprietarul unei întreprinderi bancare. Redactor, începând din 1903, se dedică, în anii următori, exclusiv literaturii. Atras de fundalul misterior al Pragăi şi sub influenţa literaturii lui E. T. A. Hoffmann, Meyrink devine un autentic urmaş al „romantismului sumbru", prelucrând legende şi dând expresie artistică multor credinţe cu caracter mistico-mesianic, de origină yogină sau budistă. El însuşi se converteşte la budism, în 1927. Nota grotescă a literaturii sale se naşte din tendinţa de a realiza o punte de congruenţă între aparenta incoerenţă a realităţii în continuă transformare şi fixitatea transcendentalului. întocmai ca şi Kafka, Meyrink caută şi izbuteşte, cu mai puţină genialitate, dar cu mai multă extravaganţă, să fundamenteze literar aspectul raţional al iraţionalului. Opera sa de căpetenie *Golem* (1915) este povestea unei legendare şi misterioase făpturi din lut, despre care se spune că ar fi păstrată şi azi în una din tainiţele inaccesibile ale fostului ghetou praghez. Romanele *Das grtine Gesicht* (*Chipul verde*), 1916, evocând pe latură fan tastică momentul de criză mondială, *Walpurgisnacht* (*Noaptea Valpurgiei*), 1917, şi *Der Engel vom westlichen Fenster* (*Îngerul de la fereastra vestică*), 1927, sunt de asemenea mărturii ale înclinaţiei lui Meyrink spre teme fantastico-lugubre. De

mare notorietate se bucură cele două volume satirice *Des deutschen Spicssers Wunderhom*-(*Cornul minunat al filistinului german*), 1913, în care umorul negru se revarsă asupra societăţii devenită absurdă.

ALTE OPERE: *Jöhrn Uhl und Hilligenlei*, parodii, 1907; *Orchideen*, povestiri, 1904, *Das Wachsfigurenkabinett* (*Cabinetul figurilor de ceară*), povestiri, 1907; *Die Uhr* (*Ceasul*), povestire, 1913; *Fledermäuse* (*Lilieci*), nuvele, 1916; *Der weisse Dominikaner* (*Dominicanul alb*), roman, 1921; *Coldmachergeschichten* (*Povestiri despre făcătorii de aur*), 1922; *Die heimtückischen Champignons* (*Ciupercile perfide*), 1925; *Gesammelte Werke* (*Opere complete*), 6 voi. 1917.

Referinţe la: E. Franck, *C. Meyrink*, 1927.

AUTOMOBILUL

— Desigur că nu vă mai amintiţi de mine, domnule profesor! Zimţ e numele meu, Tarquinius Zimţ; cu puţini ani în urmă am fost elevul dumneavoastră la fizică şi matematică...

Savantul sucea şi răsucea nehotărât cartea de vizită şi, stânjenit, simulă o expresie de aducere aminte.

— ...şi cum treceam tocmai prin Greifswald, n-am vrut să pierd prilejul să vă fac o vizită...

(Câteva minute se scurseră într-o tăcere penibilă.)

— ...Hm!... să nu pierd...

Profesorul măsură dezaprobator îmbrăcămintea de piele a tânăralui.

— Sunteţi, de bună seamă, vânător de balene? întrebă el cu o uşoară ironie în timp ce pipăia mâneca vizitatorului.

— Nu, automobilist: cunoscuta marcă de automobile „Zimţ” îmi aparţine mie...

— Aşadar actor 1 îl întrerupse nerăbdător savantul; dar la ce aţi mai studiat înainte fizica şi matematica? Aţi schimbat deci macazul, tinere, l-aţi schimbat 1?. Ei, vedeţi?

— Ba nicidecum, domnule profesor, nicidecum. Dimpotrivă. Ca să zic aşa, exact contrariul I Sunt constructor de automobile,,., de motoare... de motoare cu benzină... inginer...!

— Aha, compuneţi imagini fantastice pentru cinematografe, înţeleg. Dar asta nu se poate numi „inginerie”.

— Nu, nu construiesc chiar eu automobile. Sau vehicule motorizate, dacă preferaţi acest cuvânt. Am ajuns să vindem anual...

— Aceste două denumiri, dragă domnule Zimţ, automobil sau vehicul motorizat, nu le pot admite, deoarece o asemenea maşină nu se poate urni din loc – această noţiune trebuind doar să fie cuprinsă în cuvântul „automobil” – şi din acelaşi motiv nu se poate aplica nici expresia „vehicul” 1 precizează savantul.

— Ce vreţi să spuneţi prin „nu se poate urni din loc”? Nu vor trece poate nici zece ani şi nu vom mai folosi pe şosele niciun alt mijloc de locomoţie. Ca din pământ răsar fabrici după fabrici, şi chiar dacă în Greifswald nu există încă automobile, atunci...

— Sunteţi un visător, tinere, şi vă fuge pământul realităţii de sub picioare! Poate că vă dedaţi chiar spiritismului 1 De fapt, regretabila caracteristică a vremii noastre este mereu reapariţia fantomei lui perpetuum-mobile care din păcate îşi iţeşte încă oribila sa căpăţână. Ca şi când principiile fizicii nici n-ar mai exista! Trist, cât se poate de trist! Până şi dumneavoastră, acum câţiva ani încă elevul meu, tăgăduiţi drumul limpede, rezonabil al ştiinţei şi alergaţi după confuzele fantezii febrile ale empirismului necugetat! Ei da, n-are decât agitaţia de astăzi a marelui oraş să năucească facultatea de gândire a tineretului nostru, dar până la superstiţia crasă, până la ideea nebunească precum că s-ar putea cu ajutorid unui motor cu benzină pune un vehicul în mişcare, mai e un pas uriaş. Cel puţin aşa s-ar crede.

Şi, iritat, savantul îşi şterse ochelarii.

Tarquinius Zimţ era buimăcit.

— Dar pentru Dumnezeu, domnule profesor, doar nu veţi nega existenţa vehiculelor cu motor! Astăzi, când mii de asemenea maşini circulă peste tot! Când fiecare lună aduce o inovaţie! Chiar eu însumi am venit de la Florenţa încoace cu automobilul meu propriu, cu un „Zimţ* de cincizeci de cai putere, conceput şi construit chiar de mine! Dacă aţi vrea să aruncaţi o privire pe fereastră, l-aţi vedea parcat jos, în faţa porţii. Pentru numele lui Dumnezeu! Atâta zic: pentru numele lui Dumnezeu!

— Ascultă, tânărul meu prieten, *omnia mea mecum porto* – tot ce posed duc cu mine, cum atât de înţelept zice dictonul latin. Nu văd niciun motiv temeinic să mă uit pe fereastră; şi la ce bun – port doar în mine atotcuprinzătoarea concepţie matematică. Să mă bizui pe şubredul teren al percepţiei senzoriale? Să nu-mi spuneţi mai mult – mai mult decât sunt în stare simţurile – , formula aceea simplă pe care până şi un şcolar nevârstnic o concepe – desigur că o mai ţineţi minte încă din timpul şcolii! — formula... şi aşa mai departe! Ei, vedeţi?

— Dar asta nu rezolvă nimic, răspunse strânit inginerul, deoarece eu însumi am venit cu automobilul meu propriu de la Florenţa la Greifswald – pâna în faţa casei dumneavoastră I

— ...şi chiar dacă n-ar exista formula citată, urmă netulburat savantul, al cărei rezultat desigur că este cel mai elocvent în privinţa aşa numitului pivot cilindric, prin aceea că nu influenţează asupra creşterii presiunii suprafeţei legate de diminuarea arcului de încolăcire a învelişului cuzinetului şi, întrucât ar putea micşora efortul combaterii fricţiunii, a cărei cea mai mică posibilitate de reuşită imaginabilă...

— Dar ’pentru numele lui Dumnezeu, domnule profesor.,.

— Pardon!... cea mai mică posibilitate de reuşită

imaginabilă ar sări în ochi prin imposibilitatea ei. Cum s-ar putea, ca să vorbim ca profanii, ca bunăoară să se transpună în domeniul mecanicii posibilităţi care prin exploziile consecutive ale gazelor emanate de benzină în cilindrii a, b, c, d şi deci a înfierbântării în incontinuă intensificare cu dilatarea ce iar rezulta de aici şi iarăşi presiunea ce s-ar exercita \ asupra pereţilor cilindrilor pina la imobilitatea mate- 4 rialului metalic al pistoanelor, astfel încât prin incontinua pompare de mari cantităţi de apă, necesare unei suficiente răciri, care, la rândul lor, în vederea raportului invers dintre greutate şi trepidaţiile motorului ar transforma fără doar şi poate încercarea într-un rezultat negativ, cum s-ar putea preîntâmpina toate astea? Să luăm în afară de aceasta în consiy deraţie... j

— Am venit cu maşina de la Florenţa până la 1 Greifswald! se încăpăţână celălalt.

— ...să luăm afară de aceasta în consideraţie forj mula..., că prin trepidaţii şi celelalte mişcări dezavantajoase pentru întreaga construcţie în urma acţiunii dăunătoare a forţelor de mase pe care le dezlănţuiţi asupra tuturor părţilor maşinii oricât de elastice ar fi şi supunerea lor unor necontenite fluctuaţii ale formei, rezultă că...

— Şi totuşi am venit cu automobilul de la Florenţa la Greifswald!

— ...trebuie să se producă fluctuaţii ale formei, aşa dar rezultă că...

— Dar – eu – am – ve – nit – cu – maşina – dela – Florenţa – până – la – Greifswald 1

Savantul se uită mustrător la inginer pe deasupra ochelarilor.

— Asta nu mă poate împiedica – sprijinit pe imperioase formule matematice – să-mi exprim în cuvinte directe îndoiala asupra afirmaţiilor dumneavoastră, prefer totuşi, după felul grecilor antici, să evit tot ce v-ar putea jigni şi mă mărginesc doar, ca altădată

Parmenides, să accentuez pă nu se cuvine ca un înţelept să acorde forţă probatorie propriilor sale simţuri, dar încă celor ale unui străin.

Tarquinius Zimţ cumpăni o clipă, apoi băgă mâna în buzunar şi, în tăcere, îi întinse profesorului citeva fotografii. Acesta le aruncă o privire fugară şi zise:

— Ei, şi dumneavoastră, tinere, credeţi că prin asemenea poze înfăţişând automobile în mişcare puteţi arunca discredit asupra legilor mecanicii? Voi aminti doar pentru similitudinea cazului ilustraţiile unor fenomene animistice produse de Grookes, Lombroso, Ochorowicz, Mendeleev! Cât de bine se pricep astăzi unii să obţină asemenea fotografii prin tot felul de trucuri pentru a deforma realitatea! De altfel nu ştia chiar şi Heraclit că, după legile logicii, o săgeată slobozită se află în orice punct matematic al traiectoriei în stare de absolută nemişcare? Ei, vedeţi? Şi mai mult decât atât nu pot – în sens figurativ – nici în cel mai bun caz dovedi fotografiile dumneavoastră.

Tn ochii inginerului se ivi un licăr de bucurie perfidă.

— Desigur că, în calitatea mea de fost şcolar al dumneavoastră care v-a admirat atât de mult, mult stimate domnule profesor, nu-mi veţi respinge rugămintea, zise Zimţ cu mină prefăcută, de a vă uita măcar la automobilul care staţionează în faţa casei dumneavoastră 1

Savantul se învoi cu bunăvoinţă şi amândoi eoborâră în stradă.

O mulţime de lume se strânsese în jurul maşinii.

Tarquinius Zimţ făcu cu ochiul şoferului său:

— Ignaz 1 Domnul profesor ar vrea să se uite mai îndeaproape la automobilul nostru. Arată-i, te rog, maşina I

Mecanicul, convins că e vorba de un cumpărător, se lansă într-un imn de slavă:

— O sută cincizeci de kilometri poate atinge „Zimt”-

ul nostru, şi de la Florenţa până aici n-am avut nicio pană. Mergem...

— Lasă asta, omule, se împotrivi profesorul cu un surâs de superioritate.

Şoferul descoperi cutia motorului ca să se vadă maşina şi începu să explice piesele componente.

— Cum veţi putea, domnule profesor, întrebă Tarquinius Zimţ cu ironie reţinută, pune în concordanţă faptul de netăgăduit că astăzi se construiesc de către fabricile Daimler, Benz, Diirkopp, Brasier, Packard, Fiat şi aşa mai departe mii de asemenea vehicule, cu susţinerea dumneavoastră că e cu neputinţă ca asemenea maşini să funcţioneze? Ignaz, dă drumul motorului 1

— în concordanţă? Eu, tinere, sunt doar un învăţat specialist şi oricât de mult l-ar interesa pe un psiholog răspunsul la această întrebare, tot atât de puţin, trebuie s-o mărturisesc, mă îndeamnă inima să ştiu din ce motive aceste fabrici se lasă pradă unei asemenea îndeletniciri aparent zadarnice.

Vâjâitul motorului funcţionând în gol întrerupse spusele profesorului. Mulţimea din jur se dădu cu un pas înapoi.

Tarquinius Zimţ rânjea:

— Aşadar, domnule profesor, nici acum nu credeţi că automobilul se va pune în mişcare? Trebuie doar să mânuiesc această manetă şi se produce ambreiajul, după care maşina porneşte cu o viteză de o sută cincizeci de kilometri.

Savantul surise blând:

— O, tânărul meu visător I Nimic din toate astea nu se poate întâmpla. Sub presiunea exploziei – admiţând că ambreiajul e destul de rezistent – cilindrii a, b şi d vor plesni cel mult în aceeaşi clipă. E de prevăzut că cilindrul c dimpotrivă, va rămâne neatins, după formula... după formula – cum dracu sună? — după formula...

— Dă-i drumul I jubilă Ziint. Haide, Ignaz, dă-i

drumul 1

Şoferul trase de manetă.

Deodată o întreită pocnitură – şi maşina rămase nemişcată.

Tumult!

Ignaz sare jos din maşină. Cercetare îndelungă. Iată: cilindrii unu, doi şi patru sunt plesniţi I Plesniţi într-un fel cum nicicând un cilindru n-a plesnit vreodată, chiar de ar fi fost umplut cu nitroglicerină 1

Cu ochi inexpresivi, profesorul se uită fix în depărtare, buzele lui se mişcă murmurând: „Staţi niţel, după formula... după formula...”

Zimţ îl apucă de braţ şi îl zguduie – aproape că plânge de ciudă:

— E nemaiauzit, de necrezut! De când există auto mobil, un asemenea lucru nu s-a mai întâmplat 1 Să înnebuneşti, nu altceva I Să-ţi pierzi minţile I Telegrafiez chiar acum după nişte cilindri de rezervă. Asta nu se poate! Trebuie să vă convingeţi cu propriii dumneavoastră ochi, trebuie! j

Profesorul se smulge supărat din strânsoare:

— Tinere, asta e prea de tot, v-aţi pierdut capul 1 Credeţi cu adevărat că am atâta timp de pierdut, să asist pentru a doua oară la copilăroasele dumneavoastră experienţe? încă nu v-aţi convins? Mai bine să mulţumiţi Creatorului că nu s-a întâmplat mai rău. Cu maşinile nu-i de glumit. Ei, vedeţi?

Şi se grăbeşte să intre în casă.

Se mai întoarce o dată din poartă, ridică degetul în chip de avertisment şi strigă mânios:

Sunt pueri pueri, *pueri puerilia tractant* Ix.

Automobilul (*Das Automobil*), face parte din volumul *Des Deutschen Spiessers Wunderhom* (*Conul de minune al filistinului german*), Miinchen, 1913.

In româneşte de *I. Cassian-Mătăsaru*[69]

INGEBORG BACHMANN

---

69 Sînt copii copii, copii discutînd despre lucruri puerile,

Născută la 25 iunie 1926 la Klagenfurt, a copilărit la Cai tal, în Carintia, şka unnat la Viena studii de filosofie încheiate în 1950 cu dizertaţia *Die kritische Aufnahme der Existentialphilosophie Martin Heideggers* (*Preluarea critică a filosofiei existenţialiste a lui Martin Heidegger*). După un an de şedere la Paris, a devenit între 1952-1953 redactoare la concernul radiofonic „Rot-Weiss-Rot" din Viena. Dedicându-se literaturii, a întreprins o călătorie la Roma, în 1953, cinci ani mai târziu la München, apoi, în 1959, la Zürich. Din 1957 este membră corespondentă a „Academiei germane pentru limbă şi literatură". După aprecierile lui J. Kaiser, creaţia lui Bachmann este strâns legată de tradiţia austriacă, mai ales prin stilul format la şcoala neopozitivismului vienez. Studiul aprofundat al filosofiei limbii şi al logicii lui L. Wittgenstein a imprimat versurilor ei „precizia structurii verbale" (J. Kaiser). Se pot stabili de altfel foarte uşor concordanţe între stilul lui I. Bachmann şi muzica atonală a unui Schönberg, Alban Berg, Webern, în măsura în care poezia dezvăluie aceeaşi „tentativă" de a reda pendularea între terifiant şi melos, armonia sentimentului de evanescenţă, atât de specific literaturii austriace. In poeziile primului volum al lui Bachmann *Die gestundete* Zeii (*Timpul păsuit*), 1953, predomină sentimentul de retrăire a existenţei în urma unei catastrofe mondiale, în clipa când „spaima se naşte din nou". Spre deosebire de marii ei precursori, Muşii şi Broch, care au intuit numai o realitate terifiantă, Bachmann face parte din generaţia celor care au supravieţuit unei epoci în care marile adevăruri cultural-istorice fuseseră substituite prin micro-realităţi, orizonturi mărginite pline de situaţii şi experienţe înfiorătoare, adică epoca de disoluţie a tuturor relaţiilor, a noţiunii de individ pe care antecesorii o presimţiseră doar. Nu arareori se întâlnesc în poezia autoarei ecouri existenţialiste pe tema experimentării stărilor de viaţă imaginată, a „sufocării în libertate". Fără a fi decepţionistă, o atare poezie semnifică mai degrabă

înfruntarea curajoasă a dramelor epocii: „*Războiul nu mai trebuie să fie declarat, el continuă, Inimaginabilul a devenit firesc*.” întocmai ca „*Orfeu la limita dintre viaţă şi moarte*”, poeta ştie şi e convinsă că „*nimic mai frumos nu-i sub soare decit să exişti*” (*Imn Soarelui*). în cel de al doilea volum de versuri, *Anrufung des Qrossen Băren* (*Invocarea Ursei Mari*), 1956, viziunea apocaliptică şi „retrăirea” sunt mai atenuate. Dragostea se insinuează tot mai profund în centrul inspiraţiei şi invocarea stărilor poetice duce în finalul volumului la o mărturie rilkeană:

„*Dincolo de pulbere ne va urma cântecul*”.

Problemele de limbă, dificultăţile de a denomina cu precizie obiectele, inexprimabilul, ceea ce nu a pătruns încă în zona experimentalului, constituie preocupări de prim ordin şi în prelegerile *Dichtung und Utopie* (*Poezie şi utopie*) pe care poeta le-a ţinut ca lectoră de onoare la Universitatea din Frankfurt, între 1959-1960. Ele amintesc de faimoasa scrisoare către *Chandos* a lui Hofmannsthal, pe care Bachmann o şi comentează copios.

Povestirile şi scenariile radiofonice ale lui Baclrmann, reunite sub titlul generic, care aminteşte de Camus, *Revolte* abordează tema unor situaţii limită, tentativa de evaziune din Condiţiile societăţii umane. Astfel, în scenariul radiofonic *Zikaden* (*Greierii*) ni se oferă o parabolă despre „oamenii insulari” ai epocii noastre; în *Der gute Gott von Manhattan* (*Bunul Dumnezeu din Manhattan*), 1958, robinsonii moderni apar sub ipostaza unor îndrăgostiţi. Dar tentativa de evadare nu izbuteşte niciodată: evazionistul este readus lingă soţie, îndrăgostita este ucisă de paznicii ordinei „bunului Dumnezeu”, iar îndrăgostitul se reculege într-un altfel de conformism, „*cuprins subit de dorinţa de a ghidi în felul cum gândise cândva, să vorbească în felul cum vorbise cândva, în localităţi care nu prezentau niciun interes pentru el şi cu oameni cu care nu are nici în clin nici în mânecă*”. Teme asemănătoare întâlnim în

povestirile reunite în volumul *Das dreissigste Jahr* (*Anul al treizecilea*), 1961, unde răzvrătiţii împotriva ordinii sociale se întorc în sânul vieţii burgheze, nostalgia altor orizonturi topindu-se în dragoste (*Ein Schritt nach Gomorrha – Un pas spre Gomora*), în educarea unui om nou, copilul (*Alles-Totul*), în căutarea adevărului absolut (*Ein Wildermuth – Un curaj nebun*), în resemnare (*Das dreissigste Jahr – Anul al treizecelea*).

ALTE OPERE: *Der Idiot, Bullet, v. T. Gsovshj, Musik v. H.W. Henze* (*Idiotul, balet de T. Gsovsky, muzica de H.W. Henze*), libret, 1952; *Herrenhaus* (*Casă de domni*), scenariu radiofonic după Th. Wolfe, 1954; *Musik und Dichtung* (*Muzică şi poezie*), eseuri, 1959; *Der Prinz von Homburg, Oper, Musik v. H.W. Henze* (*Prinţul de Homburg, operă, muzică de H.W. Henze*), libret, 1960; *Jugend in einer oesterreichischen Stadt* (*Tineret într-un oraş austriac*); *G. Ungaretti: Gedichte, Übers, und Nachwort* (*C. Ungaretti: Poezii, traducere şi postfaţă*), 1961; *Gedichte, Erzählungen Hörspiel, Essay Auswahl* (*Poezii, povestiri, scenarii rad. şi eseuri alese*), 1964; Traduceri din poezia italiană, japoneză, ungară, neogreacă.

Referinţe: *Ingeborg Bachmann: Eine Einführung* (*I.B., o introducere*), 1963, cu note bibliografice şi indice.

TOTUL

Când ne aşezam la masă ca două stane de piatră sau când ne întâlneam seara la uşa apartamentului pentru că ne gândiserăm amândoi deodată s-o încuiem, simţeam tristeţea noastră ca pe un arc întins de la un capăt al lumii la celălalt – de la Hanna la mine – iar în arc, o săgeată pregătită care ar nimeri cerul imobil drept în inimă. Când ne înapoiem de la uşă trecând prin vestibul, ea la doi paşi înaintea mea, se duce în dormitor fără să spună „noapte bună”, iar eu mă refugiez în camera mea, la masa mea de scris, unde stau apoi privind în gol, având în faţa ochilor capul ei plecat şi în urechi tăcerea ei. Oare se culcă şi încearcă să doarmă, sau stă de veghe

şi aşteaptă? Dar ce aşteaptă, din moment ce nu mă aşteaptă pe mine?

Când m-am căsătorit cu Hanna, am făcut-o mai puţin de dragul ei, cât mai degrabă fiindcă rămăsese gravidă. N-aveam de ales, nu aveam nicio hotărâre de iuat. Eram mişcat, fiindcă se pregătea ceva nou care pornea de la noi, şi fiindcă mi se părea că lumea sporeşte. Ca luna, în faţa căreia se cheamă că trebuie să te pleci de trei ori când răsare nouă şi stă, gingaşă de culoarea unui suflu, la începutul orbitei ei. Aveam clipe de absenţă, pe care nu le cunoscusem înainte. Chiar şi la birou – deşi aveam de lucru mai mult decât cu prisosinţă – sau în timpul unei consfătuiri, mi se întâmpla să cad subit în această stare, în care gândurile mi se îndreptau numai şi numai spre copil, spre această fiinţă necunoscută, fantomatică, şi porneam în întâmpinarea lui până-n trupul cald, ferit de lumină, în care zăcea prizonier. Copilul pe care-l aşteptam, ne-a transformat. Abia dacă mai ieşeam în oraş şi ne neglijam prietenii; am căutat o locuinţă mai mare şi am mobilat-o mai bine, mai definitiv. Din pricina copilului pe care-l aşteptam, însă totul începea să se schimbe pentru mine. Mă pomeneam cu idei, aşa cum dai peste o mină de o putere explozivă atât de mare încât ar fi trebuit să dai înapoi speriat, dar mergeam înainte, fără conştiinţa pericolului.

Hanna mă înţelegea greşit. Pentru că nu ştiam dacă trebuie să ne hotărâm pentru un cărucior cu roţi mici sau unul cu roţi mari, credea că sunt indiferent. (Zău că nu ştiu. Cuib vrei tu. Ba da, te ascult) Când stăteam lângă ea în magazinele în care alegea bonete, cămăşuţe şi scutece, ezitând între roz şi bleu, între lână sintetică şi lână naturală, îmi reproşa că nu sunt atent. Dar eram, şi încă prea mult.

Cum să exprim ce se petrecea în mine? Ce se întâmpla cu mine se asemăna cu ceea ce trebuie să simtă un sălbatic căruia i se explică deodată că lumea în care se mişcă, între vatră şi tabără, între vânătoare şi

mâncare, între răsăritul şi apusul soarelui, este şi lumea care există de milioane de ani şi care va pieri cândva, care ocupă un loc infim printre o mulţime de sisteme solare, care se învârteşte cu o viteză uriaşă în jurul axei sale şi în acelaşi timp în jurul soarelui. Dintr-o dată au început să-mi apară în alte corelaţii şi persoana mea şi copilul căruia la un moment dat, la începutul sau la mijlocul lui noiembrie, avea să-i vină rândid la vâaţă, aşa cum îmi venise mie, aşa cum le venise tuturor înaintea mea.

Când stai şi te gândeşti la toată genealogia asta şi încerci să ţi-o închipui! E ca povestea cu mioara laie şi bălaie din cântecul de leagăn (una laie, una bălaie, una laie, una bălaie şi aşa mai departe): e o închipuire care te poate face ba tâmp şi somnoros, ba disperat de treaz. Eu unul n-am putut adormi niciodată după reţeta asta, deşi Hanna, care o ştie de la mama ei, susţine morţiş că e mai calmantă deeât un somnifer. Poate că e calmant pentru multă lume să se gândească la acest lanţ: iară Sem îl zămisli pe Arpahsad. Când Arpahsad împlini treizeci şi cinci de ani, îl zămisli pe Selah. Iar Selah îl zămisli pe Heber. Ţară Heber pe Peleg. Când Peâeg împlini treizeci şi cinci de ani, îl zămisli pe Regu, Regu pe Serug, iar Serug pe Nahor şi fiecare mai zămisli apoi o mulţime de fii şi fiice, iar fiii zămisliră mereu alţi fii şi anume Nahor pe Tarah, iar Tarah pe Avram, pe Nahor şi pe Haran. Am încercat de câteva ori să cuget la acest proces, nu numai de la început înainte, dar şi înapoi, până la Adam şi Eva, din care cică ne tragem, sau până la hominide, din care poate că ne tragem cu adevărat, dar în orice caz există un punct obscur unde acest lanţ se pierde şi de aceea e lipsit de importanţă să te cramponezi de Adam şi Eva sau de alte două exemplare – pereche. Dar dacă nu vrei să te cramponezi de nimic şi preferi să întrebi pentru ce i-a venit cândva fiecăruia rândul, atunci nu ştii ce să mai faci cu tot lanţul şi cu toate zămislirile, cu primele „vieţi şi nici cu ultimele. Căci fiecăruia nu-i vine deeât o dată

rândul ca să ia parte la jocul pe care-l găseşte de-a gata şi pe care e ţinut să-l priceapă: reproducerea şi educaţia, economia şi politica, iar de ocupat, poate să se ocupe de bani şi sentimente, de muncă şi de invenţii, sau de justificarea regulei jocului, de ceea ce se numeşte gândire. Dar din moment ce ne înmulţim cu atâta încredere, trebuie să ne împăcăm cu el. Jocul are nevoie de jucători. (Sau poate jucătorii au nevoie de joc? Doar şi eu fusesem adus pe lume cu atâta încredere, iar acum aduceam la rândul meu un copil pe lume.

Ajunsesem să tremur numai la gândul acesta.

începeam să privesc totul în funcţie de copil. Mâinile mele, de pildă, care aveau să-l atingă şi să-l ţină, locuinţa noastră la etajul trei, strada din arondismentul VII, Kandlgasse, drumurile de-a crucişul şi de-a curmezişul oraşului până la livezile din Parter şi, în cele din urmă, lumea întreagă din jur pe care aveam să i-o explic. De la mine avea să audă numele lucrurilor: masă şi pat, nas şi picior. Şi cuvinte ca: spirit şi Dumnezeu şi suflet, după părerea mea cuvinte inutilizabile, dar nu puteai să i le tăinuieşti, şi cuvinte pentru mai târziu, complicate ca: rezonanţă, diapozitiv, milenarism şi astronautică. Va trebui să am grijă ca fiul meu să afle ce înseamnă fiecare şi cum se întrebuinţează fiecare lucru, o clanţă de uşă şi o bicicletă, o apă de gură şi un formular. In capul meu era un vârtej...

Când se născu copilul, fireşte că n-aveam ce face cu marea învăţătură. Se născuse, era pe lume, galben de icter, boţit, jalnic şi nu eram pregătit pentru un singur lucru – că trebuie să-i dau un nume. M-am înţeles la repezeală cu Hanna şi indicarăm trei nume care fură înscrise în registru. Numele tatălui meu, al tatălui ei şi al bunicului meu. Din aceste trei nume niciunul n-a fost utilizat vreodată. La sfârşitul primei săptămâni de viaţă, copilul se chema Fipps. Nu ştiu cum am ajuns să i-l dăm..

Poate că sunt şi eu vinovat, căci încercam ca şi Hanna care era inepuizabilă în inventarea şi combinarea

silabelor fără sens, să-i caut un nume de alint, pentru că numele adevărate nu se potriveau de loc cu minuscula lui fiinţă golaşe. Din toate încercările, se înfiripă în sfârşit acest nume care m-a înfuriat apoi mereu în decursul anilor. Câteodată îmi venea să pun vina pe copil, ca şi cum ar fi putut să se apere singur, ca şi cum n-ar fi fost doar o întâmplare. Fipps! Va trebui să-l numesc aşa în continuare, să-l fac de râs şi după moarte şi să ne facă de râs şi pe noi.

Pe când Fipps stătea în pătuţul lui alb-albăstrui, treaz sau adormit, iar eu nii eram bun de altceva decât să-i şterg câteva picături de salivă sau de lapte acrişor de pe gură, să-l iau în braţe când ţipa, în speranţa să-i aduc alinarea, m-am gândit pentru prima oară că şi el are intenţii în ce mă priveşte, dar că-mi lasă timp să le descopăr, ba chiar vrea cu tot dinadinsul să-mi lase un răgaz, ca o arătare care îţi apare şi dispare în întuneric spre a-ţi apărea din nou şi a-ţi arunca aceleaşi priviri de neînţeles. Adesea şedeam lingă pătuţul lui uitându-mă la feţişoara asta puţin mobilă, la ochii aceştia care nu priveau în vreo direcţie precisă şi-i studiam trăsăturile ca pe o scriptură din bătrâni pentru a cărei descifrare nu există puncte de reper. Mă bucuram să văd că Hanna se preocupa netulburată de necesităţile imediate, îi dădea să sugă, îl lăsa să doarmă, îl trezea, îl schimba, îl înfăşa cum era reglementar. Ii curăţa nasul cu un tamponaş de vată şi pulveriza un nor de pudră între coapsele lui grăsuţe ca şi cum asta l-ar scoate şi ar scoate-o şi pe ea din toate încurcăturile prezente şi viitoare.

După câteva săptămâni am încercat să-i smulg întâiul zâmbet. Dar când ne făcu surpriza unui surâs, strâmbătura rămase pentru mine enigmatică şi fără nicio legătură cu nimic. Şi când începu să-şi îndrepte privirea tot mai des şi mai direct asupra noastră sau să-şi întindă braţele spre noi, mă cuprinse bănuiala că o făcea în neştire şi că doar noi îi atribuiam mo tive pe care mai târziu le va accepta şi el. Nici Hanna, nici altcineva nu

m-ar fi înţeles, dar neliniştea mea începu în epoca aceea. Mă tem că încă de pe atunci am început să mă înstrăinez de Hanna, s-o exclud tot mai mult din gândurile mele şi s-o ţin la distanţă de ele. Descopeream o slăbiciune în mine – copilul m-a făcut s-o descopăr – şi impresia că sunt pe cale să sufăr o înfrângere. Aveam treizeci de ani, ca şi Hanna care arăta gingaşă şi tânără cum nu arătase niciodată. Mie însă copilul nu-mi dăduse o nouă tinereţe. Pe măsură ce sfera existenţei sale se lărgea, eu mi-o restrângeam pe a mea. La fiecare zâmbet, la fiecare chiot de bucurie, la fiecare ţipăt al lui, mă dădeam înapoi până la perete. N-aveam puterea să sugrum în germene acel zâmbet, acel gângurit, acele ţipete. Or, tocmai de asta ar fi fost vorba!

Timpul care-mi rămase trecu repede. Fipps şedea în capul oaselor în cărucior, îi ieşeau primii dinţi, plângea mult; în curând se înălţă, se ridică în picioare, stătea clătinându-se, apoi tot mai sigur, o porni de-a buşilea prin cameră şi într-o bună zi articulă primele cuvinte. Nu mai putea fi oprit şi tot nu ştiam încă ce e de făcut.

Ce era de făcut? înainte crezusem că trebuie să-l învăţ ce-i lumea. De când cu convorbirile mute între mine şi el, nu mai ştiam, dar credeam altfel. Oare nu era în putinţa mea, de exemplu, să-i tăinuiesc denumirea lucrurilor, să nu-l învăţ întrebuinţarea obiectelor? El era primul om. Cu el începea totul şi nu era de susţinut cu certitudine că prin el totul n-ar putea deveni absolut altfel. Nu era mai bine să las lumea în seama lui, goală, fără sens? în fond, nu eram obligat să-l iniţiez în scopuri şi ţeluri, în ce e bine şi ce e rău, în ce e real şi ce pare doar real. De ce să-l trag înspre mine, să-l fac să ştie şi să creadă, să se bucure şi să sufere 1 Aici unde ne aflăm, lumea e cea mai rea dintre lumi şi nimeni până azi n-a cuprins-o cu mintea, dar în punctul unde se afla el, nimic nu era încă hotărât. Nimic deocamdată. Pentru cită vreme încă?

Deodată mi-am dat seama: totul ţine de limbaj şi nu,

numai de această limbă germană creată împreună cu celelalte în turnul lui Babei, pentru a încurca lumea. Căci dedesubtul lor mai mocneşte o altă limbă al cărei domeniu cuprinde şi gesturile, desfăşurarea gândurilor şi desfăşurarea sentimentelor, şi tocmai în această limbă rezidă toată nenorocirea noastră. Totul depindea de putinţa mea de a feri copilul de graiul nostru până să poată iniţia un altul şi întemeia o nouă epocă.

Adesea ieşeam la plimbare singur cu Fipps şi rând regăseam la el câte ceva din ce se datora Hannei: manifestări de tandreţe, cochetării, joacă, mă îngrozeam, începea să semene cu noi. Dar nu numai cu Hanna şi cu mine, nu, cu oamenii în genere. Existau însă clipe în care se comporta independent; în acele momente îl observam cu insistenţă. Toate drumurile îi erau indiferente. Toate fiinţele la fel. De Hanna şi de mine se simţea mai apropiat desigur numai pentru că noi ne învârteain mereu în jurul lui. Dar şi asta îi era indiferent. Pentru câtă vreme încă?

.Se temea. Dar încă nu de o avalanşă sau de o josnicie, ci de o frunză care începea să se agite într-un copac sau de un fluture. Muştele îl speriau peste măsură. Iar eu mă gândeam: cum o să poată trăi când un copac întreg se va pleca în bătaia vântului şi eu voi fi lăsat aşa, nelămurit?!

Se întâlni pe trepte cu copilul vecinilor, întinse mâna neîndemânatic să-l apuce şi nimerindu-i la întâmplare obrazul, se dădu înapoi, poate nu ştia că avea în faţa să un copil. înainte, ţipa când nu se simţea bine, dacă ţipa acum, era vorba de mai mult. Asta se întâmpla adesea înainte de a adormi sau când era luat pe sus şi adus la masă sau când i se lua vreo jucărie. îl cuprindea furia. Era în stare să se tăvălească pe jos, să se cramponeze de covor şi să urle până se făcea vânăt la faţă şi avea spume la gură. în somn scotea uneori ţipete de parcă i s-ar fi aşezat un vampir pe piept. Aceste ţipete mă întăreau în credinţa că mai îndrăznea să strige şi că strigătele lui

aveau efect.

Dar vai, într-o zi...

Hanna îi făcea reproşuri duioase şi-i spunea că-i prost crescut. îl strângea la piept, îl săruta, sau se uita în ochii lui cu seriozitate şi-l îndemna să n-o supere pe maică-sa. Se pricepea de minune să ispitească. Stătea mereu aplecată peste fluviul fără nume dintre noi şi el, încercând să-l aducă dincoace, umbla de colo până colo pe malul nostru şi-l ademenea cu ciocolată şi portocale, cu sfârleze şi ursuleţi.

Iar când arborii răspândeau umbră, mi se părea că aud un glas: învaţă-l limba umbrelor! Lumea e o încercare şi ajunge că această încercare a fost repetată mereu în acelaşi fel şi cu acelaşi rezultat. Fă o altă încercare! Lasă-l să se ducă la umbre! Rezultatul de până acum a fost mereu o viaţă plină de vini, de dragoste şi de disperare. începusem să mă gândesc la toate lucrurile generalizând; aşa cum îmi veneau în minte asemenea vorbe. Dar eu aş putea să-l feresc de vină, de dragoste şi de orice fatalitate, făcându-l liber pentru un alt fel de viaţă.

Duminica hoinăream cu el prin Pădurea Vieneză şi când ajungeam la o apă, ceva în mine zicea: învaţă-l limba apei! Treceam peste pietre, peste rădăcini. învaţă-l limba pietrelor! învaţă-l să prindă noi rădăcini! Frunzele cădeau, căci venise iarăşi toamna. învaţă-l limba frunzelor I

Dar cum nu cunoşteam niciun ouvânt din acele limbi sau nu găseam niciunul, cmn n-aveam decât limba mea şi nu-i puteam depăşi hotarele, îl purtam mut pe cărări îa deal şi la vale, apoi spre casă, unde învăţa să formeze propoziţii şi intra în capcană. începuse să manifeste dorinţi, să exprime rugăminţi, să dea porunci sau să vorbească numai ca să nu tacă. în timpul plimbărilor duminicale de mai târziu, smulgea fire de iarbă, ridica viermi de pe jos, prindea gindaci. Acum lucrurile nu i se mai păreau toate la fel, le examina, omora vietăţi dacă

nu i le luam din mină la timp. Acasă desfăcea în bucăţele cărţi, cutii şi pe Haplea al lui. Punea mâna pe toate, acapara obiectele cu violenţă, le muşca, le pipăia, le arunca sau le ţinea strâns. Dar vai, într-o zi! Intr-o zi va şti el cum stau lucrurile.

Hanna, care în vremea aceea mai era comunicativă, îmi atrăgea atenţia asupra celor spuse de Fipps: era încântată de privirile lui nevinovate, de spusele lui nevinovate şi de tot ce făcea. Dar eu nu mai descopeream nicio nevinovăţie în el, de când nu mai era neajutorat şi mut ca în primele săptămâni. Iar pe vremea aceea probabil că nu fusese nevinovat, ci doar incapabil de orice manifestare, un boţ de carne delicată cu un păr fin de culoarea inului, cu răsuflare firavă, cu un cap uriaş, şi tâmp, care prindea ca un paratrăznet mesajele lumii descărcându-le de explozibil.

Când se făcu mai mărişor, Fipps se juca adesea cu alţi copii într-o fundătură de lângă casă. Odată, întorcându-mă la ora mesei spre casă, l-am văzut cu alţi trei băieţaşi umplând o cutie de conserve cu apă din şuvoiul ce se scurgea la marginea trotuarului. Apoi făcură cerc şi discutară. Semăna cu o consfătuire. (Aşa se sfătuiesc inginerii cu privire la punctul în care să pornească o sondare şi să înceapă forajul.) Se aşezară pe vine pe trotuar şi Fipps, care ţinea cutia de conserve, era gata să verse apa, când se ridicară şi se duseră ceva mai încolo. Dar nici acest loc nu părea potrivit pentru ce aveau de gând să facă. Se ridicară din nou. Era o tensiune în atmosferă. Ce tensiune bărbătească! Trebuia să întreprindă ceva! Şi apoi, la vreun metru de acolo, găsiră locul cuvenit. Se lăsară iar pe vine, amuţiră şi Fipps înclină cutia. Apa murdară se revărsă pe pietre. Rămaseră cu ocini pironiţi asupra lor, tăcuţi şi solemni. Fapta era săvârşită. Poate că reuşise. Desigur că le reuşise. Lumea se putea bizui pe aceşti mici bărbaţi care o făceau să meargă înainte. O vor face să înainteze, acum eram încredinţat. Am intrat în casă, am urcat

treptele şi m-am aruncat pe pat, în dormitor. Lumea fusese împinsă înainte, fusese găsit punctul din care putea să fie împinsă înainte, mereu în aceeaşi direcţie. Sperasem că fiul meu nu va găsi direcţia. Şi cândva, de mult, mă temusem chiar că nu se va putea adapta. Netotul de mine, mă temusem că nu va găsi direcţia!

M-am sculat, m-am dus la robinet şi mi-am aruncat apă rece peste faţă de câteva ori, câtă puteam ţine în ambele palme: Nu mai voiam aoest copil. îl uram pentru că se pricepea prea bine, pentru că-l vedeam păşind pe toate făgaşele.

Umblam de colo până colo şi ura mea se extindea asupra a tot ce venea de la oameni: liniile de tramvai, numerele caselor, titlurile, diviziunile timpului, toată grămada de vechituri a născocirilor încâlcite care se cheamă ordine, serviciul de transport al gunoaielor, programele de prelegeri şi conferinţe, oficiile de stare civilă, toate aceste instituţii lamentabile pe care nu le mai poţi ataca, pe care de fapt nimeni nu le atacă vreodată, aceste altare pe care adusesem jertfe, dar pe care nu eram dispus să-mi văd copilul aducând jertfe. De unde şi până unde era el obligat s-o facă? Nu el organizase lumea, nu el pricinuise avariile ei. De ce să se instaleze în ea? Apelam la Oficiul populaţiei, la şcoli şi cazărmi strigând: Daţi-i o şansă! Daţi-i copilului meu, până nu e contaminat, o singură şansă! Mă ocăram cu furie pentru că-i silisem pe fiul meu să intre în această lume şi pentru că nu întreprindeam nimic ea să-l liberez. Eram dator s-o fac pentru el, eram obligat să acţionez, să plec cu el, să mă mut pe o insulă. Dar unde există o insulă de pe care un om să poată întemeia o lume nouă? Eram prizonier împreună cu copilul meu şi condamnat dinainte să particip la lumea veche. De aceea m-am lepădat de copil. L-am slobozit din dragostea mea. Căci acest copil era în stare de orice, numai nu de a ieşi din rând, de a sparge cercul diabolic.

Fipps şi-a petrecut anii până la vârsta şcolară cu

joaca. I-a pierdut cu joaca în sensul cel mai adevărat al cu vuitului. Ii doream din inimă să guste plăcerea jocurilor, dar nu a acestora care-l îndrumau spre alte jocuri de mai târziu. De-a v-aţi ascunselea şi de-a prinselea. de-a numărătoarea şi eliminarea, de-a hoţii şi jandarmii. Doream pentru el alte jocuri, pure, alte basme decât cele cunoscute. Dar nu-mi dădea în gând nimic nou iar el era pornit doar spre imitaţie. Pare cu neputinţă, dar nu există scăpare pentru noi. Mereu se împarte totul în sus şi jos, în bine şi rău, luminos şi obscur, în cantitate şi calitate, prieteni şi duşmani şi când apar în fabule alte făpturi sau animale, capătă numaidecât trăsături omeneşti.

Pentru că nu mai ştiam cum şi în vederea cărui scop să-l formez, am renunţat. Hanna a observat că nu mă mai ocupam de el. Odată am încercat să stăm de vorbă despre asta şi atunci şi-a holbat ochii la mine ca la un monstru. N-am apucat să-i exprim toate argumentele, fiindcă s-a sculat, mi-a tăiat vorba şi s-a dus în camera copilului. Era seara, şi din seara aceea ea, căreia înainte nu i-ar fi dat în gând aşa ceva cum nu mi-a dat nici mie, a început să înveţe copilul să-şi facă rugăciunea: rugăciuni de seară pentru copii, ea: *Eu sint mic*, *tu fă-mă mare* sau. *Doamne fă-mă evlavios* şi altele. Nu m-am sinchisit nici de asta, dar probabil că au ajuns să aibă un repertoriu bogat. Cred că Hanna dorea prin asta să-l ocrotească. I-ar fi convenit orice în acest scop, o cruce sau un fetiş, un descântec sau altceva. In fond, avea dreptate din moment ce Fipps avea să ajungă în curând printre lupi şi în curând avea să urle cu lupii. „în plata Domnului” era poate ultima posibilitate. L-am părăsit amândoi, fiecare în felul lui.

De eâte ori Fipps venea de la şcoală cu o notă proastă, nu-i spuneam nimic, dar nici nu-l consolam. Hanna se necăjea în secret. în fiecare zi se aşeza după masă lângă el, îl ajuta la lecţii, îl asculta. Se ocupa de treaba asta cum nu se poate mai bine. Dar eu nu

credeam în această treabă bună. Mi-era indiferent dacă Fipps avea să urmeze mai târziu liceul sau nu, dacă avea să ajungă ceva sau nu. Un muncitor doreşte ca fiul său să ajungă medic, un medic să-l vadă cel puţin tot medic. Eu nu înţeleg asta. Nu doream să-l ştiu pe Fipps nici mai deştept nici mai bun decât eram noi. Şi nu ţineam nici să mă iubească; nu era nevoie să mă asculte, să-mi facă pe voie. Nu. Voiam... Aş fi vrut doar s-o ia de la capăt, să-mi arate printr-un singur gest că nu va fi silit să repete gesturile noastre. Dar nu mi-a fost dat să-l văd făcând vreunul de acest fel. Eu mă născusem din nou, el însă nu! Eu eram de fapt cel în cauză, eu eram primul om şi am ratat totul, n-am făcut nimic.

Nu doream nimic pentru Fipps, absolut nimic. Doar îl observam în continuare. Nu ştiu dacă e permis ca un bărbat să-şi observe propriul copil în felul acesta. Aşa cum un cercetător urmăreşte un „caz". Observam acest nepromiţător caz de om. Acest copil pe care nu puteam să-l iubesc aşa cum n-o iubeam pe Hanna, de care totuşi nu mă lepădăm, pentru că nu mă putea decepţiona. Ea făcuse parte, de la început, de când am întâlnit-o, din acelaşi soi de oameni ca mine, bine făcută, pricepută, puţin deosebită şi totuşi nu o femeie şi, apoi, soţia mea. învinuiam copilul şi mă învi- – nuiam pe mine – pe el, fiindcă nimicise o speranţă supremă, iar pe mine fiindcă nu eram în stare să-i pregătesc terenul. Aşteptasem de la el pentru că era copil, da, mă aşteptasem să mântuiască lumea. Cine ar auzi aceste vorbe ar zice că e o monstruozitate. Intr-adevăr am procedat monstruos faţă de acest copii, dar ceea ce speram nu era o monstruozitate. Numai că nu fusesem pregătit ca toţi cei dinaintea mea, să am copilul, nu mă gândisem la nimic când o luasem pe Hanna în braţe, când mă potoleam în îmbrăţişarea ei – nu puteam gândi. A fost bine că m-am căsătorit cu Hanna şi nu numai de dragul copilului, dar mai târziu n-am mai fost fericit cu eâ, ci doar atent să nu-i mai fac încă un copil. Ea şi-l dorea, am motiv s-o

presupun, deşi acum nu mai vorbeşte de asta şi nici n-o trădează prin nimic. S-ar putea crede că Hanna se gândeşte acum mai mult ca oricând să mai aibă un copil, dar e ca împietrită. Nu pleacă de lângă mine şi nici nu vine spre mine. îmi poartă sâmbetele cum nu e permis să i le porţi unui om, deoarece nu e stăpân peste asemenea lucruri neînţelese ca viaţa şi moartea. I-ar fi plăcut pe vremuri să crească o droaie de progenituri, iar eu am împiedicat-o. Ea ar fi acceptat toate condiţiile, eu niciuna. Mi-a explicat odată, când ne certam, câte ar vrea să facă şi să agonisească ea pentru Fipps. Totul: o cameră mai luminoasă, mai multe vitamine, un costum de marinar, mai multă dragoste, toată dragostea, un depozit de dragoste ar fi vrut ea să strângă ca să-i ajungă pentru toată viaţa, din pricina lumii de afară, din pricina oamenilor... o instrucţie şcolară îngrijită, limbi străine, atenţie ca să-i descoperim talentele. Plângea şi se necăjea pentru că eu râdeam de toate astea. Cred că nu s-a gândit nicio clipă că Fipps ar putea face parte dintre oamenii din „lumea de afară", că ar putea răni, jigni, înşela, ucide ca ei, că ar putea fi măcar în stare de o faptă meschină, iar eu aveam toate motivele s-o presupun. Căci răul, cum numim noi acest lucru, zăcea în copil ca un focar' de infecţie. Nici măcar nu era nevoie să mă gândesc la povestea cu cuţitul, ca s-o ştiu. Lucrurile începuseră mult mai de timpuriu, pe când avea vreo trei sau patru ani. Intrând în cameră, l-am văzut umblând furios de colo până colo şi plângând; i se răstumase un turn clădit din pietrele jocului de construcţii. Deodată încetă să se văicărească şi zise încet şi apăsat: „Am să dau foc casei. Am să fac totul praf. Şi pe voi toţi am să vă fac praf". L-am luat pe genunchii mei, l-am mângâiat, i-am promis.să-i reclădesc turnul. El şi-a repetat ameninţările. Hanna, care intrase între timp, fu pentru prima oară zdruncinată în încrederea ei. Il certă şi-l întrebă cine l-a învăţat asemenea vorbe. „Nimeni" zise el cu hotărâre.

Apoi a dat brânci unei fetiţe care stătea în aceeaşi casă de s-a rostogolit pe trepte până jos. A fost, desigur, speriat după aceea, a plâns, a promis să nu mai facă niciodată şi a mai făcut-o totuşi încă o dată. într-o vreme, de câte ori se ivea prilejul, încerca s-o lovească pe Hanna. A trecut şi asta.

Uit bineînţeles, să arunc în cumpănă câte lucruri drăguţe spunea, ce drăgăstos ştia să fie, ce îmbujorat se trezea dimineaţa. Le-am remarcat şi pe acestea toate, de multe ori am fost ispitit să-l iau repede în braţe şi să-l sărut, cum făcea Hanna, dar nu voiam ca aceste lucruri să mă liniştească şi să mă înşele.

Eram cu ochii în patru. Căci ceea ce speram nu era o monstruozitate. Nu aveam planuri măreţe pentru copilul meu, dar acel puţin lucru, acea mică deosebire o doream intens. Fireşte, când un copil se cheamă Fipps... dar trebuie neapărat să facă acestui nume atâta cinste? Să umbli mereu cu un nunie de căţel de salon! Sâ pierzi unsprezece ani cu dresajul. (Să mănânci cu mâna dreaptă. Să umbli drept. Să faci semn cu mâna în chip de salut. Să nu vorbeşti cu gura plină.) De când mergea la şcoală, eram mai mult plecat decât acasă. Jucam şah la cafenea sau mă închideam în odaie, sub pretext că am de lucru şi citeam. Am făcut cunoştinţă cu Betty, o vânzătoare dintr-un magazin pe Mariahilferstrasse, căreia îi aduceam ciorapi, bilete de cinema sau ceva de mâncare, obişnuind-o cu prezenţa mea. Era puţin vorbăreaţă, fără pretenţii, supusa şi cunoştea cel mult bucuria mâncării, încolo îşi petrecea serile libere lipsită de bucurii. Timp de un an mă duceam destul de des la ea, mă culcam lingă ea pe pat în camera mobilată în care stătea, bând un pahar de vin, în timp ce ea citea o revistă ilustrată, apoi îmi acorda fără să se mire ee-i pretindeam. Era o epocă de maximă confuzie din pricina copilului. Nu mă culcam niciodată cu Betty, dimpotrivă, eram In căutarea autosatisfacerii tăinuite şi ruşinoase, a eliberării de femeie, de sexul opus. Asta pentru a nu fi

prins în mreje, pentru a fi independent. Nu mai voiam să mă culc alături de Hanna, fiindcă i-aş fi cedat.

Deşi nu-mi dădeam osteneala să învălui în taină absenţele mele de acasă în timpul atâtor seri, mi se părea că Hanna nu bănuieşte nimic. Intr-o zi am descoperit că nu este aşa. Mă văzuse o dată cu Betty la cafeneaua Elsahof, unde ne întâlneam după închiderea magazinelor şi apoi, peste două zile, mă văzuse din nou stând cu Betty la coadă, pentru bilete, în faţa cinematografului Cosmos. Hanna se comportă cu totul neobişnuit; îşi trecu privirea peste mine ea peste un străin, aşa că n-am ştiut ce să fac. Am schiţat un vag salut din cap, am înaintat, simţind mereu mâna lui Betty în a mea, spre casa de bilete şi, oricât mi-ar părea acum retrospectiv de necrezut, am intrat într-adevăr la cinema. După spectacol, în timp ce mă pregăteam să primesc reproşuri şi-mi plănuiam apărarea, am luat un taxi, deşi nu eram departe de casă, ca şi cum prin grabă aş mai fi putut drege sau împiedica ceva. Cum Hanna nu scoase o vorbă, m-am apucat să debitez textul pregătit dinainte. Ea tăcea mereu, ca şi cum aş fi vorbit de lucruri care n-o privesc. In cele din urmă deschise totuşi gura ca să-mi spună cu timiditate că ar trebui să mă gândesc la copil. „De dragul lui Fipps...” Spuse chiar vorbele astea. Mă simţeam învins de încurcătura ei, i-am cerut iertare, am îngenunchiat în faţa ei; am promis spunând faimosul „niciodată” şi într-adevăr n-am mai revăzut-o pe Betty niciodată. Nu ştiu de ce i-am scris cu toate acestea două scrisori, pe care desigur că nu punea niciun preţ. N-am primit niciun răspuns şi nici nu-l aşteptam. Ca şi cum aş fi adresat aceste scrisori mie însumi sau Hannei, mă destăinuisem în ele cum n-o făcusem niciodată faţă de nimeni. Uneori mă temeam să nu fiu şantajat de Betty. Dar de ce şantajat? I-am trimis bani. Cum să mă şantajeze din moment ce Hanna ştia? Ce zăpăceală! Ce vid!

Mă simţeam stins ca bărbat, impotent. Şi-mi doream

să rămân aşa. In măsura în care era vorba de o problemă, eram încredinţat că se va rezolva în favoarea mea. Să ies din rândul oamenilor sexuaţi, să ajung la un sfârşit, un sfârşit, asta-mi doream.

Dar în tot ce s-a întâmplat nu este vorba de mine, sau de Hanna sau de Fipps, ci despre un tată şi un fiu, despre o vină şi o moarte.

Am citit cândva într-o carte următoarea frază: „Nu e în felul cerului să ridice capul." Ar fi bine dacă toată lumea ar cunoaşte această frază care vorbeşte despre necuviinţa cerului. O nu, nu e într-adevăr în felul lui să privească în jos, să dea un semn rătăciţilor de sub el. Cel puţin nu atunci când se petrece o dramă atât de sumbră în care are şi el un rol, acest ceî-de-sus închipuit. Tată şi fiu. Un fiu – faptul că există aşa ceva, e de neconceput. îmi vin în minte asemenea vorbe, pentru că nu există un cuvânt clar pentru acest lucru obscur; cum te gândeşti la el, cum te întuneci la minte. Lucru obscur: căci era sămânţa mea, de nedefinit şi misterios chiar şi pentru mine, şi apoi sângele Hannei din care se înfruptase copilul şi care însoţise naşterea, toate laolaltă un lucru obscur. Şi s-a isprăvit cu sânge, cu sângele lui de copil, strălucind aprins, cu un ţipăt care a curs din rana de la cap.

Nu mai putea spune nimic când zăcea acolo, pe o ' ieşitură de stâncă, în prăpastie, numai către elevul care a ajuns primul la el i-a spus: „Tu". Voia să ridice mâna să-i arate ceva sau să se prindă de el. Dar mâna nu s-a mai ridicat. Şi, în cele din urmă, după câteva clipe, când învăţătorul se aplecă peste el, şopti totuşi:

„Vreau acasă".

Mă feresc să cred, din pricina acestor cuvinte, că dorea în mod expres să ne vadă, pe Hanna şi pe mine. Orice om „vrea acasă" când simte că e pe moarte, şi el o simţea. Era copil, n-avea mari mesaje de transmis. Căci Fipps era doar un copil cu totul obişnuit, nimic extraordinar nu-i putea tulbura ultimul gând. Copiii

ceilalţi şi învăţătorul s-au apucat apoi să caute beţe, să improvizeze o targă şi l-au dus până în sat. A murit pe drum, aproape numaidecât după primii paşi. S-a stins? S-a prăpădit? în înştiinţarea de deces am scris aşa: „...Ne-a fost răpit printr-un accident unicul nostru copil”. La tipografie, omul care lua comenzile ne-a întrebat dacă nu vrem să punem: „unicul nostru copil mult iubit”, dar Hanna, căci ea vorbea cu el la telefon, zise nu, asta se înţelege de la sine, iubit sau mult iubit, de altfel nu mai are nicio importanţă. Eram atât de nechibzuit, încât voiam s-o îmbrăţişez pentru acest răspuns, într-atât decăzuseră sentimentele mele faţă de ea. M-a dat la o parte. Mă întreb dacă mai remarca prezenţa mea. In fond, ce mi-o fi reproşând oare?

Hanna, care de atâta vreme îi purtase singură de grijă, umbla neobservată prin casă, ca şi cum lumina reflectorului care o învăluia când stătea în centrul lumii cu Fipps sau prin Fipps, n-ar mai cădea asupra ei. Nu se mai poate afirma nimic despre ea, ca şi când n-ar avea nici însuşiri, nici caracteristici. înainte fusese totuşi veselă, vioaie, temătoare, blândă şi severă, mereu gata să dirijeze copilul, să-l lase să zburde în voie şi să-l strângă apoi iarăşi la piept. După incidentul cu cuţitul, de pildă, şi-a trăit epoca ei de glorie, ardea de generozitate şi înţelegere, avea prilejul să-şi arate fidelitatea faţă de copil în toate greşelile lui, să fie de partea lui orice ar fi făcut şi în faţa oricărei instanţe. Asta s-a întâmplat când Fipps era în clasa treia. Se năpustise ou un briceag asupra unui conşeolar. Voia să i-l înfigă în piept, dar vârful alunecă şi-l nimeri doar în braţ. Am fost chemaţi la şcoală şi am avut o întrevedere penibilă cu directorul, cu învăţătorii şi cu părinţii copilului rănit, – penibilă pentru că nu puneam la îndoială că Fipps era în stare de aşa ceva şi de altele şi mai şi, dar nu puteam spune ce gândeam – penibilă pentru că punctele de vedere pe care ro-au silit să le accept nu mă interesau de fel. Ce ar fi trebuit să facem

cu Fipps asta nu era limpede pentru niciunul dintre ei. Fipps plângea, ba cu îndărătnicie, ba cu disperare şi, dacă se poate trage o concluzie, susţin că-i părea rău de cele întâmplate. N-am reuşit totuşi să-l determinăm să se apropie de copilul rănit şi să-i ceară iertare. L-am silit şi ne-am dus toţi trei la spital. Dar cred că Fipps, care nu avea nimic cu copilul acela în momentul în care s-a aruncat asupra lui, a început să-l urască din clipa în care a fost silit să pronunţe cuvintele prescrise. Nu era în el o mânie de copil, ci o ură de adult, subtilă şi foarte stăpânită. Reuşise să aibă un sentiment complex şi greu de suportat, pe care-l ascundea de oricine, şi era parcă promovat la rangul de om.

De câte ori mă gândesc la excursia cu şcoala, prin care s-a. sfârşit totul, îmi vine în minte şi povestea cu cuţitul, ca şi cum cele două întâmplări ar fi legate oarecum, prin şocul care mi-a amintit din nou de existenţa copilului meu. Căci abstracţie făcând de aceste întâmplări, cei câţiva ani de şcoală îmi apar ca un vid în memoria mea, pentru că nu luam în seamă cum creştea, cum i se lumina mintea şi cum senzaţiile îi deveneau mai clare. Probabil că a fost ca toţi copiii de vârsta lui: dezlănţuit şi tandru, gălăgios şi tăcut, în ochii Hannei cu mii de trăsături deosebite, cu tot ce putea fi unic – în ochii Hannei.

Directorul şcolii mi-a telefonat la birou. Asta nu se mai întâmplase, căci chiar atunci eând s-a petrecut povestea cu cuţitul s-a telefonat acasă şi abia după aceea m-a înştiinţat Hanna. Mi-a dat întâlnire peste o jumătate de oră în holul firmei la care lucram. Am traversat împreună strada şi am intrat într-o cafenea. încercase să-mi spună ce avea de spus întâi în hol, apoi pe stradă, dar simţea şi la cafenea că locul nu era potrivit. Probabil că nici nu există un loc potrivit pentru a comunica unui părinte că i-a murit copilul.

A spus că nu e vina învăţătorului.

Am dat din cap, eram de acord.

O luaseră pe un drum bun, dar Fipps se desprinsese de ceilalţi din zburdălnicie sau din curiozitate, poate că voia să caute o bâtă.

Directorul începu să se bâlbâie.

„Fipps, zise, a alunecat de pe o stâncă şi a căzut pe cea de dedesubt”.

Rana de la cap se pare că n-ar fi fost gravă în sine, doctorul a găsit pe urmă explicaţia morţii rapide: un chist, de care probabil că aveam cunoştinţă...

Am dat din cap. Un chist? Nu ştiam ce e aia.

Şcoala e adânc mâhnită, îmi spuse directorul. S-a instituit o comisie de anchetă, a fost anunţată poliţia...

Nu mă gândeam la Fipps, ci la învăţătorul de care mi-era milă, şi i-am dat să înţeleagă că din partea mea n-are de ce să se teamă.

Nimeni nu era vinovat. Nimeni.

M-am sculat înainte de a fi putut comanda ceva, am pus un shiling pe masă şi ne-am despărţit. M-am întors la birou şi apoi am plecat din nou la cafenea, ca să beau totuşi o cafea, deşi aş fi preferat un coniac sau un rachiu. Nu îndrăzneam să iau un coniac. Era ora prânzului şi trebuia să mă duc acasă şi să-i spun Hannei. Nu ştiu cum am reuşit şi ce i-am spus. Cred că trebuie să fi priceput despre ce e vorba de cum ne-am îndepărtat de uşa apartamentului şi am trecut prin vestibul. S-a petrecut atât de repede. Am fost nevoit s-o culc în pat şi să chem doctorul. îşi pierduse minţile şi, până să leşine, a ţipat într-una. Scotea urlete îngrozitoare, la fel ca la naştere, iar eu tremuram de grija ei, ca şi atunci. Doream doar atât, să nu i se întâmple nimic. Aveam un singur gând: Hanna! Nu mă gândeam la copil.

In zilele următoare am făcut toate demersurile singur. La cimitir – tăinuisem faţă de Hanna ora înmormântării – directorul a ţinut o cuvântare. Era o zi frumoasă, sufla un vânticel, panglicile coroanelor mortuare se ridicau şi fâlfâiau ca la o serbare. Directorul vorbea mereu. Pentru prima oară am văzut clasa

întreagă, copiii cu care Fipps petrecuse aproape toate jumătăţile lor de zi, o ceată de indivizi mititei care se uitau abătuţi în gol şi printre ei ştiam că este unul pe care Fipps a vrut să-l înjunghie. Există un frig interior care face ca lucrurile din cea mai mare apropiere şi din cea mai mare depărtare să ne fie la fel de îndepărtate. Mormântul împreună cu cei din jurul lui şi cu coroanele se îndepărta. Vedeam tot cimitirul central undeva, departe, la orizont, îndreptându-se spre răsărit, şi când au venit toţi, pe rând, să-mi strângă mâna, am simţit doar o strânsoare după alta, dar vedeam feţele acolo în depărtare, le vedeam cu precizie, ca din apropiere, dar depărtate, mult depărtate.

învaţă tu însuţi limbajul umbrelor! învaţă tu însuţi!

Dar acum, de când a trecut totul şi nici Hanna nu mai stă ore întregi în camera lui şi mi-a permis să încui uşa prin care Fipps trecuse de atâtea ori valvârtej, acum vorbesc uneori cu dânsul în graiul pe care nu-l pot aproba. Sălbăticuţul meu. Inimioara mea.

Sunt gata să-l duc în cârcă şi-i promit un balon albastru, o plimbare cu barca pe bătrâna Dunăre şi mărci poştale. îi suflu pe genunchi când s-a lovit şi-l ajut la lecţia de aritmetică.

Chiar dacă prin asta nu pot să-l readuc la viaţă, nu e totuşi prea târziu ca să judec: l-am. acceptat pe acest fiu. N-am putut fi prietenos cu el, fiindcă am mers prea departe.

Să nu mergi prea departe. învaţă deocamdată să mergi ceva mai departe. învaţă tu însuţi. Dar ar trebui mai întâi să poţi destrăma pagina de doliu care se aşterne între un bărbat şi o femeie. Această distanţă, care se măsoară prin tăcere, cum să scadă vreodată? Căci în veci, acolo unde pentru mine e un câmp minat, pentru Hanna va fi o grădină.

Nu mai cuget, ci aş vrea să mă ridic, să străbat culoarul întunecos şi, fără să trebuiască să pronunţ o v orbă, să ajung la Hanna. Nu contez pe nimic în acest

scop, nu mă uit nici la mâirnle mele care ar urma s-o cuprindă, nici la gura mea cu care aş închide gura ei. Nu importă cu ce accent înainte de orice vorbă, cu ce căldură înainte de orice simpatie m-aş apropia de ea. Nu pentru ca s-o reeâştig m-aş duce la ea, ci ca s-o menţin în lume fi ca ea să mă menţină în lume. Prin apropiere blinda şi tăcută. Dacă după această îmbrăţişare ar fi să se nască copii, bine, să vină, să existe, să crească, să devină ca toţi ceilalţi. Am să-i înghit ca titanul Cronos, am să-i bat ca un părinte straşnic şi de temut, am să răsfăţ aceste animale sacre şi am să mă las înşelat ca un Lear. Am să le dau educaţia pe care o cer vremurile, pe jumătate ca să-şi însuşească practica vieţii de lupi, pe jumătate în vederea unui ideal etic – şi n-am să le dau nimic de luat cu ei la dram. Ca un om al vremurilor noastre nici avuţii, nici sfaturi bune.

Dar nu ştiu dacă Hanna mai e trează.

Nu mă mai gândesc. Carnea e tare şi obscură, când ascunde o simţire adevărată sub un mare râset noptatec.

Nu ştiu dacă Hanna mai e trează.

Totul (*Alles*), face parte din volumul *Gedichte*, *Erzählungrn*. *Horspiele und Essatjs* (*Poezii*, *povestiri*, *scenarii radiofonice şi eseuri alese*). Piper et Co, Verlag, Munchen, 1964.

In româneşte de
Mariana Şora

Partea a şasea

DISPARIŢIA LEGII ŞI LIBERTATEA ÎNCĂTUŞATULUI

FRANZ KAFKA[70]

VlNĂTORUL GRACCHUS

Doi băieţi şedeau pe chei şi jucau zaruri. Un om citea un ziar pe treptele unui monument la umbra unui erou cu sabia scoaSă. O fată lua apă din fântână şi umplea o putină. Un negustor de fructe era lungit lingă marfa lui şi privea spre lac. In fundul unei crâşme se

70 Prezentarea autorului se află la p. 313.

puteau zări, prin uşa şi ferestrele deschise, doi oameni în faţa unei sticle cu vin. Rirtaşul era instalat la o masă şi moţăia. O barcă plutea uşurel, purtată parcă pe ape, intrând în micul port. Un om în caftan albastru debarcă şi petrecu otgonul prin inel. Alţi doi inşi, purtând jachete de culoare închisă cu nasturi de argint, veneau în urma lui cărând o targă pe care părea să fie întins un om acoperit cu un şal mare de mătase cu flori şi franjuri în jur.

Pe chei nimeni nu se sinchisi de noii veniţi. Chiar când oamenii lăsară targa jos ca să-l aştepte pe barcagiu care mai avea de furcă la otgoane, nimeni nu se apropie de ei, nimeni nu le puse vreo întrebare, nimeni nu-i privi cu” atenţie.

Barcagiul fu reţinut o clipă de o femeie despletită, cu un copil la sân, care se ivi pe punte. Apoi se apropie şi arătă în direcţia unei case galbene, cu două etaje, oare se înălţa în stânga, pe malul apei; cei doi oameni ridicară iar targa şi intrară cu ea pe poarta joasă, dar străjuită de coloane zvelte. Un băieţaş deschise o fereastră, apucă să zărească mica ceată care dispărea în interiorul casei, apoi închise repede fereastra la loc. Şi poarta fu închisă; era o poartă de stejar negru lucrată cu îngrijire. Un stol de porumbei, care până în clipa aceea se rotise în jurul clopotniţei se lăsă acum la pământ în faţa casei şi, ca şi cum hrana lor ar fi fost depozitată în casă, se adunară în faţa porţii. Unul din ei se ridică în zbor până la primul etaj şi ciocăni în geam. Porumbeii aveau un penaj de culoare deschisă, erau bine ţinuţi şi foarte vioi. Cu un gest larg, femeia din barcă le aruncă grăunţe, porumbeii le J ciuguliră apoi zburară în jos spre ea.

Un individ cu joben pe cap şi cu însemnele de doliu coborî pe una din străduţele înguste şi povârnite care duceau spre port. Arunca priviri atente în jurul lui; totul părea o preocupare pentru el; la vederea unei grămezi de gunoi într-un colţ, obrazul lui se schimonosi. Pe treptele monumentului erau nişte coji de fructe pe care

le înlătură în treacăt cu bastonul. Bătu în uşă şi în acelaşi timp îşi scoase jobenul cu mâna dreaptă înmănuşată în negru. I se deschise numaidecât; vreo cincizeci de băieţi se înşirară de o parte şi de alta pe toată lungimea coridorului şi se înclinară în faţa lui.

Barcagiul coborî scara, îl salută pe domnul în doliu, îl conduse la etajul întâi, făcu împreună cu el ocolul curţii în jurul căreia erau clădite nişte loggia zvelte şi graţioase, apoi, urmaţi de băieţii care păstrau o distanţă respectuoasă, intrară într-o încăpere mare şi răcoroasă din spatele casei de unde nu se mai zărea nicio altă clădire, ci doar un perete stâncos, lipsit de vegetaţie şi negricios la înfăţişare. Oamenii care transportaseră targa se sileau să fixeze şi să aprindă la căpătâiul ei nişte laminări lungi dar nu izbuteau să facă lumină, ci doar să sperie umbrele aşternute pe jos până atunci, care pâlpâiau acum pe pereţi. Şalul fusese ridicat pe targa. Pe ea era întins un bărbat cu părul şi barba foarte încâlcite, cu pielea arsă de soare şi care amintea într-o oarecare măsură de un vânător. Zăcea nemişcat, părea că nu mai respiră şi totuşi numai mediul înconjurător era o aluzie la posibilitatea morţii sale.

Domnul se apropie de targă, îşi puse mâna pe fruntea omului, apoi îngenuncbie şi începu să se roage. Barcagiul le făcu semn celor doi să iasă din cameră, ei se supuseră, îi goniră pe băieţi care se împrăştiară în curte şi închiseră uşa. Totuşi domnul nu părea satisfăcut de liniştea aceea; îi aruncă barcagiului o privire, acesta înţelese şi. deschizând o usă laterală, trecu în camera de alături. Omul de pe targă deschise imediat ochii, îşi întoarse faţa cu un zâmbet dureros spre domnul în negru şi întrebă: „Cine eşti?!”

Domnul care îngenunchiase, se ridică fără să manifeste vreo mirare şi răspunse: „Primarul din Riva”.

Omul de pe targă făcu un semn cu capul, întinse mâna cu un gest slab arătând un scaun şi, după ce primarul îi acceptă invitaţia, spuse:

— Ştiam, domnule primar, dar în primul moment uit totdeauna totul, totuşi mi se învârteşte în cap şi e mai bine să întreb chiar dacă ştiu despre ce e vorba. Ştiţi, probabil şi dumneavoastră că eu sunt vânătorul Gracchus.

— Fireşte, spuse primarul. Mi-ai fost anunţat astă noapte. Dormeam de mult. Pe la douăsprezece nevastă-mea mi-a strigat: „Salvatore – aşa mă numesc – uite, e un porumbel la fereastră!” Era intr-adevăr un porumbel, dar mare cit un cocoş. A zburat până la urechea mea şi mi-a spus: „Mâine vine vânătorul Gracchus care e mort, primeşte-l în numele oraşului”.

Vânătorul făcu un semn cu capul şi-şi scoase vârful limbii printre buze.

— Da, spuse el, porumbeii zboară înaintea mea. Dar credeai că trebuie să rămân în Riva, domnule primar?

Deocamdată, nu pot spune nimic, răspunse primarul. Eşti mort?

— Da, spuse vânătorul, după cum vedeţi. Acum mulţi ani – cred că sunt fantastic de mulţi ani de atunci – mi s-a întâmplat să mă prăbuşesc de pe o stâncă din Pădurea Neagră – Pădurea Neagră e în Germania – pe când urmăream o căprioară. De atunci am murit.

— Totuşi eşti în viaţă, spuse primarul.

— Da, într-o oarecare măsură, spuse vânătorul, sunt şi în viaţă. Luntrea mea funerară a luat-o pe alt drum; o fi fost o mişcare greşită de cârmă, o clipă de neatenţie a cârmaciului, un ocol prin preafrumoasa mea patrie, nu ştiu ce o fi fost, ştiu doar că am rămas pe pământ şi că de atunci luntrea mea pluteşte pe ape pământene. Aşa se face că eu, care am vrut să trăiesc numai prin munţii mei natali, călătoresc după moarte prin toate ţările lumii.

— Şi nu trăieşti sub nicio formă viaţa de apoi? întrebă primarul încruntând din sprâncene.

— Rămân veşnic pe scara cea mare care urcă într-acolo, răspunse vânătorul, pe nesfârşita, pe vasta scară de onoare care urcă într-acolo. Bat mereu treptele

acestei nesfârşite, acestei vaste scări de onoare, urc, cobor, o iau la dreapta, o iau la stânga, nu stau o clipă locului. Nu mai sunt vânător, sunt un fluture. Nu râdeţi.

— Nu râd, protestă primarul.

— Bine faceţi, spuse vânătorul. Nu stau o clioă locului. Dar în clipa când îmi iau vânt şi văd chiar strălucind colo, isus, poarta, mă trezesc iar în barca împotmolită fără rost pe cine ştie ce apă terestră. Viciull fundamental al morţii mele de odinioară îmi rânjeşte în cabină. Julia, nevasta barcagiului, bate în uşă şi-mi aduce pe targă micul dejun specific ţării pe al icărei ţărm călătorim în clipa aceea. Sunt întins pe un prici de lemn, port un giulgiu murdar – nu-i nicio plăcere să te uiţi la mine – părul şi barba, cărunte, s-au înoâlcit, iar picioarele îmi sunt acoperite cu un şal mare de femeie, un şal de mătase eu flori şi franjuri. La căpătâiul meu arde o luminare de biserică. In faţa mea, pe perete,, atârnă o poză mică, cred că reprezintă un boşiman care mă ţinteşte cu o lance apărându-se cum poate îndărătul unui scut splendid pictat. în cabinele tuturor vaselor găseşti poze stupide, dar asta e una din cele mai stupide. In afară de aceste obiecte, cuşca mea de lemn nu mai conţine nimic. Aerul cald al nopţilor meridionale pătrunde printr-o spărtură în peretele lateral şi aud cum apa izbeşte în barca străveche.

Aşa zac din ziua când, în viaţă fiind, eu vânătorul Gracchus am urmărit o căprioară pe meleagurile mele natale din Pădurea Neagră şi am căzut. Totul s-a petrecut în ordine. Am urmărit căprioara, am căzut, mi-am pierdut tot sângele în fundul unei pVăpastii, am murit, pe urmă a venit barca asta care trebuia să mă ducă în lumea de apoi. îmi amintesc şi azi cu câtă bucurie m-am întins prima oară aici, pe priciul ăsta. Niciodată nu mă auziseră munţii cântând cum am cântat atunci, între cei patru pereţi care, în clipa aceea, erau cufundaţi încă în întuneric.

Trăisem cu plăcere şi muream cu plăcere; înainte de

a urca în barcă, am zvârlit fericit bocceaua în care se aflau cutia cu praf de puşcă, tolba de vânătoare şi arma pe care le purtam totdeauna cu mândrie şi m-am învestmântat în giulgiu ca o fată în rochia de mireasă.

M-am culcat şi am aşteptat. Atunci s-a întâmplat nenorocirea.

— Urâtă soartă, spuse primarul, ridicând mina ca pentru a se apăra de ceva. Şi dumneata n-ai nicio vină în toate astea?

— Niciuna, spuse vânătorul. Eram vânător, asta-i o vină? Vânam în Pădurea Neagră unde, pe vremea aceea, mai erau lupi. Stăteam de pândă, trăgeam cu puşca, nimeream ţinta, jupuiam animalul de blană, asta-i o vină? Munca mea era binecuvântată. „Marele vânător din Pădurea Neagră”, aşa mi se spunea. Ce vină aveam?

— Nu e de resortul meu să dau o sentinţă, spuse primarul, dar mie nu mi se pare că trebuie să ai vreo vină. Şi atunci cine-i vinovat?

— Barcagiul, spuse vânătorul. Nimeni n-are să citească ce s.criu aici, nimeni n-are să-mi vină în ajutor; dacă s-ar hotărî că e o datorie să mi se dea ajutor, uşile tuturor caselor s-ar închide, ferestrele de asemeni, toată lumea ar rămâne în pat, cu pătura trasă peste cap, toată lumea s-ar transforma într-un azil de noapte. Asta-i o chestie cu socoteală, fiindcă în felul acesta nimeni nu ştie de mine şi chiar dacă cineva ar afla despre mine, n-ar şti unde mă aflu şi, chiar dacă ar şti, nu s-ar pricepe să mă oprească, nu s-ar pricepe să mă ajute. Dorinţa de a-mi veni în ajutor e o boală pentru care omul trebuie să stea la pat şi să se trateze.

Ştiu toate aceste lucruri şi de aceea nu strig după ajutor, deşi sunt momente când nu mă mai pot stăpâtii, ca acuma, de pildă şi mă gândesc cu patimă la asta. Dar pentru a goni aceste gânduri e destul să-mi arunc privirea în jur şi să-mi reprezint locul unde mă aflu şi unde – am dreptul s-o afirm – locuiesc de sute de ani.

— Extraordinar, spuse primarul, extraordinar! Şi

acum ai intenţia să rămâi la noi, la Riva?

— N-am nicio intenţie, spuse vânătorul zâmbind şi, ca să dreagă efectul glumei lui, puse mina pe genunchiul primarului. Sunt aici, mai mult decât atât nu ştiu, mai mult decât atât nu pot să fac. Barca mea n-are cârmă, e purtată de vântul care bate în regiunile cele mai de jos ale morţii.

In româneşte de

(*ulia Soare*

DESPRE SIMBOLURI

Multă lume protestează împotriva vorbelor înţelep-;ilor spunând că ele sunt doar simboluri, că nu pot fi aplicate la viaţa de toate zilele, iar noi nu avem decât această viaţă. Când un înţelept spune: „Treci", nu înţelege prin aceasta: „Treci dincolo", ceea ce ar fi reaizabil dacă ar merita într-adevăr să treci drumul; el 'ace aluzie la cine ştie ce fabuloasă lume de apoi, la:eva ce nu cunoaştem, ceva ce nu poate zugrăvi nici îl mai amănunţit şi, prin urmare nu poate fi de nici an folos în lumea noastră. In fond, sensul tuturor acestor simboluri e mănătorul: ceea ce nu se poate concepe, rămâne de neconceput, lucru pe care-l ştim şi noi. Preocupările noastre de fiecare zi sunt cu totul altele.

Atunci cineva spuse: „De ce protestaţi? Dacă v-aţi fi supus simbolurilor, v-aţi fi transformat şi voi în simboluri şi, în felul acesta, v-aţi fi eliberat de preocupările zilnice."

Altcineva spuse: „Fac prinsoare că şi ăsta e un;imbol".

Cel care vorbise primul spuse: „Ai câştigat".

Al doilea spuse: „Din păcate numai simbolic". Primul spuse: „Ba nu, ai câştigat realmente; simbolic ai pierdut".

In româneşte de

Iulia Soare

SATUL CEL MAI APROPIAT

Bunicul meu obişnuia să spună: „Viaţa e uluitor de

scurtă. în amintirea mea ea se strânge azi în jurul ei însăşi, atât de strâns, că abia înţeleg cum un tânăr s-ar putea decide să plece călare până în satul cel mai apropiat fără să se teamă că – în afară de vreun accident – o viaţă obişnuită, şi care s-ar desfăşura fără hopuri, i-ar fi mult prea scurtă, chiar pentru această plimbare.”

în româneşte de *Iulia Soare*

NOAPTEA

Prăbuşit în noapte. Aşa cum îţi pleci uneori capul ca să te gândeşti, aşa te prăbuşeşti în noapte. Pretutindeni oamenii dorm. O mică comedie, o nevinovată autoînşelăciune cum că dorm în case, în paturi solide, ocrotiţi de acoperişuri solide, întinşi sau ghemuiţi pe saltele, pe cearşafuri, înveliţi cu pături; în realitate s-au regăsit ca pe vremuri, aşa cum se vor regăsi mai târziu, pe tărâmuri pustii, într-o tabără sub cerul liber, un număr imens de oameni, o armată întreagă, un popor întreg sub firmamentul rece, pe pământul rece, trântiţi pe jos în locurile unde înainte stăteau în picioare, cu fruntea sprijinită pe câte un braţ, cu faţa la pământ, cu respiraţia liniştită. Şi tu stai de strajă, eşti una dintre străji; straja cea mai apropiată de tine o descoperi clătinând un lemn aprins pe care l-a tras afară din focul care este lângă tine. De ce stai de strajă? E scris că cineva trebuie să stea de strajă. Că cineva trebuie să fie prezent.

Vânătorul Gracchus (*Der Jäger Gracchus*), *Despre simboluri* (*Von den Symbolen*), *Satul cel mai apropiat* (*Das nächste Dorf*) şi *Noaptea* (*Nachts*) au fost reproduse din *Gesammelte Werke*, 9 Bände (*Opere alese*, voi. 9), Hg. von Max Brod S. Fischer Verlag, Frankfurt a /M., 1946-1958.

In româneşte de

Julia *Soare*

IN FAŢA LEGII

Te porţi foarte frumos cu mine, spuse K. în timp ce se plimbau împreună încoace şi-ncolo în întunericul aripii

laterale. Eşti o excepţie printre oamenii legii. Am mai multă încredere în tine decât în oricare dintre ei, aţâţi câţi cunosc eu. Cu tine pot să stau de vorbă deschis.

— Nu te mai amăgi, spuse preotul.

r – în ce privinţă m-aş putea amăgi? întrebă K.

„în privinţa justiţiei, spuse preotul. în scrierile care servesc drept introducere în lege, se vorbeşte despre această amăgire: în faţa Legii stă un portar. Un om de la ţară vine la acest portar şi-l roagă să-i permită intrarea în Lege. Dar portarul îi răspunde că acum nu-l poate lăsa să intre. Omul se gândeşte o clipă, apoi întreabă dacă mai târziu i se va îngădui să intre. «Poate că da, spune portarul, acum, însă nu.» Poarta spre Lege fiind deschisă ca de obicei şi portarul depărtându-se de ea, omul se apleacă, vrând să privească dincolo de poartă, în interior. Observând aceasta, portarul începe să râdă şi spune: «Dacă te ispiteşte aşa de tare, încearcă să intri în ciuda interdicţiei mele. Dar bagă de seamă. eu sunt puternic. Deşi nu sunt decât cel mai puţin influent dintre portari. Pe măsură ce treci însă dintr-o sală în alta, portarii sunt din ce în ce mai puternici. Pe al treilea portar, nici măcar eu nu-l pot privi în faţă»„. Omul de la ţară nu s-a aşteptat la asemenea greutăţi; după el Legea trebuie să fie accesibilă oricui şi oricând, dar acum, când se uită mai bine la portarul îmbrăcat în haina lui de blană, la nasul mare şi ascuţit, la barba lui de tătar, lungă, rară şi neagră, hotărăşte totuşi că e mai bine să aştepte până i se va da voie să intre. Portarul îi oferă un scăunel şi-l lasă să se aşeze lângă poartă. Şi omul stă aşa zile şi ani. încearcă mereu să fie admis înăuntru şi-l oboseşte pe portar cu rugăminţile lui. Portarul îl supune adesea la mici interogatoii, îi pune întrebări despre ţara lui, şi despre multe altele, dar toate întrebările sunt indiferente, cam aşa cum le pun boierii şi până la urmă îi spune din nou că nu poate să-i dea drumul înăuntru. Omul care şi-a făcut pregătiri serioase pentru călătorie îşi dă toate lucrurile, oricât de preţioase sunt ele, ca să-l

mituiască pe portar. Acesta acceptă totul, dar spune: „Le primesc, dar numai ca să nu-ţi spui că ai neglijat vreo posibilitate.” Anii trec nenumăraţi şi omul e mereu cu ochii pe portar. Uită că mai sunt şi alţi portari şi cel din faţa lui i se pare unica piedică pentru intrarea lui în Lege. în primii ani îşi blestemă ghinionul cu glas tare, mai târziu, pe măsură ce îmbătrâneşte, continuă doar să mormăie în sinea lui. Cade în mintea copiilor şi, fiindcă după ce l-a studiat ani de zile pe portar, îi cunoaşte până şi purecii din gulerul de blană, îi roagă şi pe ei să-l ajute, să-l convingă pe portar să se răsgândească. în cele din urmă vederea îi slăbeşte şi nu-şi mai dă seama dacă în jurul lui se lasă într-adevăr întunericul sau dacă numai ochii îl înşeală. Totuşi, acum începe să desluşească în întuneric o lumină care ţâşneşte neîncetat din poarta Legii. Nu mai are mult de trăit. înainte de moarte, în mintea lui se adună toate experienţele trăite în tot acest timp şi alcătuiesc o întrebare pe care nu i-a pus-o încă nicio dată portarului. îi face un semn cu capul, fiindcă trupul lui e acum ţeapăn şi nu se mai poate ridica. Portarul trebuie să se plece adânc spre el fiindcă deosebirea de înălţime dintre ei s-a schimbat mult în defavoarea omului. „Ce mai vrei să ştii acum? întreabă portarul, nu te mai saturi odată.” „Toată lumea tânjeşte după Lege, spune omul, atunci cum se face că în toţi aceşti ani nimeni în afară de mine n-a cerut voie să intre?” Portarul îşi dă seama că omul e pe ducă şi ca să ajungă până la auzul lui care se stinge, zbiară la el: „Pe aici n-ar fi putut intra nimeni altul, poarta asta îţi fusese hărăzită numai ţie. Acum mă duc s-o închid.”

Va să zică portarul l-a înşelat pe om, spuse imediat K. pe care povestirea îl interesase foarte mult.

— Nu te pripi, spuse preotul, nu prelua părerea altuia fără s-o analizezi. Ţi-am spus această poveste aşa cum se găseşte ea în Carte; nu scrie nimic acolo despre înşelăciune.

— Dar e limpede, spune K, şi prima ta interpretare a

fost foarte justă. Portarul a rostit vestea izbăvitoare abia în clipa când nu-i mai putea fi de niciun ajutor omului.

— Nu i se pusese încă această întrebare, spuse preotul, şi apoi nu uita că era un simplu portar şi că, în această calitate, s-a mulţumit să-şi facă datoria.

— Asta înseamnă că şi-a făcut datoria? întrebă K. Ba nu, nu şi-a făcut-o. Poate că datoria lui era să-i respingă pe toţi străinii, dar pe omul acesta era obligat să-l lase înăuntru, fiindcă poarta lui îi fusese hărăzită.

— Nu eşti destul de atent faţă de ce scrie în Carte şi alterezi povestea, spuse preotul. Povestea mea cuprinde două explicaţii importante pe care le dă portarul, în legătură cu intrarea în Lege, una la început şi cealaltă la sfârşit. într-una din ele spune că acum nu-l poate lăsa să intre, cealaltă glăsuieşte aşa: „această intrare îţi era sortită numai ţie". Dacă ar exista o contradicţie între aceste două explicaţii ai avea dreptate şi ar însemna că portarul l-a înşelat într-adevăr pe om. Dar nu există nicio contradicţie. Dimpotrivă, prima explicaţie face aluzie la a doua. Ba chiar s-ar putea spune că portarul şi-a făcut mai mult decât datoria când i-a dat omului speranţa că, în viitor, va putea să intre în Lege. în perioada aceea, datoria lui era, pare-se, să-l refuze şi adevărul e că mulţi comentatori ai Cărţii se declară miraţi de faptul că portarul a făcut această aluzie fiindcă dă impresia să fie foarte riguros şi să-şi îndeplinească slujba cu stricteţe. Nu-şi părăseşte postul ani de zile şi nu închide poarta decât la sfârşit de tot; e foarte conştient de importanţa funcţiei sale, fiindcă spune: „Sunt puternic", îşi respectă superiorii, fiindcă spune: „Eu sunt cel mai neînsemnat dintre portari", nu-i un palavragiu fiindcă de ani de zile pune doar, aşa scrie în Carte, „întrebări indiferente", e incoruptibil, fiindcă primind un dar, spune: „îl primesc numai ca să nu-ţi spui că ai neglijat vreo posibilitate", nu poate fi înduioşat şi nici îndârjit împotriva cuiva, când e vorba de împlinirea datoriei sale, fiindcă despre om se spune „că-l oboseşte pe portar prin rugăminţile lui", în

sfârşit până şi exteriorul său – nasul mare şi ascuţit, barba de tătar lungă, rară şi neagră – indică un caracter pedant. Există oare un portar mai devotat obligaţiilor sale? Dar portarul mai are şi alte trăsături de caracter favorabile omului care cere să intre în Lege şi care-l fac totdeauna să creadă că aluzia la o viitoare posibilitate înseamnă o eventuală încălcare a datoriei sale. într-adevăr nu se poate nega că portarul e cam naiv şi, în consecinţă, cam înfumurat. Chiar dacă afirmaţiile sale cu privire la propria lui putere, la puterea celorlalţi portari şi la înfăţişarea lor pe care nici el n-o poate suporta, va să zică chiar dacă toate aceste afirmaţii ar fi juste în esenţă, felul în care se exprimă dovedeşte că puterea lui de înţelegere e stânjenită de prostie şi îngâmfare. Iată ce spun comentatoriiân această privinţă: „Justa înţelegere a unui lucru şi greşita înţelegere a aceluiaşi lucru nu se exclud cu desăvârşire între ele". Trebuie să admitem în orice caz că naivitatea şi îngâmfarea portarului, oricât de inofensivă ar fi forma în care se manifestă ele, slăbesc paza porţii şi constituie lipsuri ale caracterului portarului. La aceasta se mai adaugă şi faptul că portarul pare prietenos din fire şi nu se prezintaTotdeauna ca un funcţionar. Chiar din primele clipe glumeşte poftindu-l pe om să intre în ciuda ordinului menţinut în mod riguros, şi nu-l goneşte după aceea ci, spune Cartea, îi dă un scăunel şi-l lasă să se aşeze lângă poartă. Răbdarea cu care ascultă de-a lungul anilor rugăminţile omului, micile interogatorii la care-l supune, acceptarea darurilor, nobleţea cu care acceptă ca omul să blesteme cu glas tare şi în imediata lui apropiere soarta nefericită care l-a instalat aici pe portar, toate acestea ne îndeamnă să tragem concluzia că avea impulsuri de compătimire. Nu orice portar s-ar fi purtat aşa. Şi, în cele din urmă, la un semnal al omului, se mai pleacă adânc spre el dându-i posibilitatea să-i pună o ultimă întrebare. în vorbele sale nu se trădează decât o uşoară enervare – portarul ştie doar că totul s-a sfârşit: „Nu te mai saturi". Unii

comentatori merg şi mai departe cu acest gen de interpretare şi cred că vorbele: „Nu te mai saturi” exprimă un fel de prietenească admiraţie care nu e lipsită, fireşte, de oarecare afabilitate. în orice caz portretul portarului se conturează astfel în alt mod decât îţi închipui tu.

— Tu cunoşti povestea mai bine şi de mai multă vreme decât mine spune K.

Tăcură un timp apoi K spuse:

— Va să zică după tine omul n-a fost înşelat?

— Nu mă înţelege greşit, spuse preotul, eu îţi indic doar părerile existente în această privinţă. Nu trebuie să ţii prea mult seamă de păreri. Cartea e nealterabilă, iar părerile sunt adesea doar expresia disperării pe care o stârneşte acest fapt. în cazul de faţă există o părere, potrivit căreia cel înşelat e tocmai portarul.

— Asta e o părere cu mari perspective, spuse K. Şi cum e motivată?

— Motivarea ei îşi are originea în nerozia portarului, spuse preotul. Se spune că el nu cunoaşte interiorul Legii, ci numai drumul pe care trebuie să se învârtească încoace şi încolo în faţa intrării. Se consideră că imaginea pe care şi-o face el despre interior e copilărească şi se presupune că se teme el însuşi de ceea ce vrea ca omul să se teamă. Da, se teme, mai mult chiar decât acesta, fiindcă omul vrea să intre şi după ce a aflat de existenţa portarilor fioroşi din interior, în timp ce portarul nu vrea să intre, sau, în orice caz, nu ştim nimic despre aşa ceva. Alţii spun, ce-i drept, că el trebuie să fi fost înăuntru, fiindcă odată şi odată a fost angajat în slujba Legii, ceea ce nu e posibil să se fi petrecut decât în interior. La aşa ceva se poate răspunde că există posibilitatea să fi fost angajat în slujba de portar în urma unei chemări dinăuntru şi că prea adânc nu i s-a permis să pătrundă în interior, din moment ce nu poate suporta să privească nici măcar în faţa celui de al treilea portar. Dar nici afară de asta nu ni se aduce la cunoştinţă că, de-

a lungul anilor, ar fi relatat despre interior altceva decât observaţia cu privire la portari. Se poate să i se fi interzis acest lucru, dar nici despre o astfel de interdicţie n-a pomenit nimic. Din toate acestea se trage concluzia că nu ştie nimic despre aspectul şi nici despre semnificaţia interiorului şi că are idei eronate în privinţa lui. Dar şi în privinţa omului de pe pământ are idei eronate, deoarece nu ştie că e subalternul acestuia. Că el îl tratează pe om ca pe un subaltern, ne dăm seama din multe amănunte, de care ai putea să-ţi mai aminteşti. Dar că, de fapt, subalternul e el, reiese tot atât de limpede din această interpretare. în primul rând o fiinţă liberă e superioară unei fiinţe legate de o obligaţie. Omul nostru e în fond liber, el poate să se ducă unde vrea; numai în Lege n-are voie să intre şi în afară de asta, portarul e singurul care nu-i dă voie. Dacă se aşază pe scăunel şi stă aşa toată viaţa, o face de bună voie, povestea nu pomeneşte de nicio constrângere. în schimb, din cauza funcţiei ce ocupă, portarul are un post fix, n-are voie să se depărteze de el şi după toate aparenţele n-are voie nici să pătrundă în interior, chiar dacă vrea acest lucru. Pe de altă parte, deşi e în slujba Legii, e de serviciu numai la această intrare şi prin urmare e folosit numai pentru acest om, căruia intrarea i-a fost hărăzită în exclusivitate. Iată încă un motiv pentru care îl socotim un veşnic subaltern! Se poate presupune că, de-a lungul anilor, ba chiar o viaţă întreagă, a slujit oarecum degeaba, deoarece Cartea spune că vine un om, un om matur şi, va să zică, portarul a trebuit să aştepte multă vreme până şi-a văzut scopul atins şi anume a trebuit să aştepte până i-a venit chef omului să vină, căci acesta a venit de bună voie. Dar şi sfârşitul funcţiei lui e determinat de moartea omului, prin urmare rămâne până Ia sfârşit subalternul lui. Şi mereu se subliniază că portarul nu pare să ştie nimic din toate acestea. Dar asta nu ne izbeşte, deoarece conform acestei păreri portarul se înşală mult mai rău şi anume se înşală cu privire la

funcţia sa. La sfârşit vorbeşte chiar despre poartă şi spune aşa: „Acum mă duc s-o închid”, dar la început se spune că poarta spre Lege e deschisă ca de obicei, e veşnic deschisă, veşnic, adică independent de durata vieţii omului căruia i-a fost sortită, ceea ce înseamnă că nici portarul nu va putea s-o închidă. în această privinţă părerile sunt diferite; nu se ştie dacă anunţând că va închide poarta, portarul vrea doar să dea un răspuns, sau dacă vrea să scoată în evidenţă obligaţiile ce decurg din funcţia sa, ori dacă până şi în ultima clipă vrea să mai trezească o dată, în sufletul omului, părere de rău şi amărăciune. Există însă un fapt asupra căruia mulţi sunt de acord şi anume, că nu va putea închide poarta. Aceştia din urmă cred chiar că măcar la sfârşit portarul îşi dă seama că e subaltern omului, deoarece acesta zăreşte strălucirea care se revarsă din poarta Legii, în timp ce portarul, în calitatea lui de portar, stă cu spatele la ea şi nu trădează prin niciun semn că a observat vreo schimbare.

— Iată o motivare bună, spuse K. repetând cu vocea pe jumătate şi numai pentru sine anumite pasaje din explicaţiile preotului. E o motivare bună şi acum încep să cred şi eu că portarul e înşelat. Asta nu înseamnă că am renunţat la părerea mea anterioară fiindcă ambele se juxtapun în parte. Nu e categoric sigur că portarul vede limpede situaţia sau că se înşală. Spuneam că omul e înşelat. Dacă portarul cunoaşte situaţia., ne-am putea îndoi că e aşa, dar dacă portarul e înşelat atunci faptul acesta trebuie neapărat să se transmită omului. Atunci portarul nu e un înşelător, ci e atât de bleg încât ar trebui să fie dat imediat afară din slujbă. Gândeşte-te că greşeala portarului nu-l păbugeşte pe el, dar pe om îl păgubeşte înmiit.

— Să ştii că aici dai de un contaargument, spuse preotul. Şi anume, unii spun că povestea nu îngăduie nimănui să-l judece pe portar. Independent de felul în care apare în ochii noştri, e totuşi un servitor al Legii,

prin urmare îi aparţine ei şi deci e sustras judecăţii oamenilor. Pe de altă parte, n-avem dreptul să credem că portarul e subalternul omului. Graţie funcţiei sale, simpla obligaţie de a sta la intrarea în Lege înseamnă incomparabil mai mult decât a trăi liber în lume. Omul a.bia soseşte la Lege pe când portarul se află dinainte acolo. A intrat în slujba Legii şi a te îndoi de meritele lui, înseamnă să te îndoieşti de Lege.

— Nu sunt de acord cu această părere, spuse K dând din cap, fiindcă dacă o accepţi trebuie să crezi că tot ce spune portarul e adevărat. Dar tu însuţi aj dovedit cu amănunte că aşa ceva e imposibil.

— Nu, spuse preotul, nu trebuie să crezi că totul e adevărat, trebuie doar să crezi că e necesav.

— Jalnică părere, spuse K. Asta înseamnă că minciuna devine elementul de ordine în lume.

K. spuse acest lucru ca o concluzie, dar nu era sentinţa lui definitivă. Era prea obosit ca să poată trece în revistă toate concluziile povestirii, de altfel ea îi deschidea drumul spre idei neobişnuite, spre lucruri imaginare, pe care o adunare de magistraţi le-ar fi putut dezbate mai bine decât el. Simpla povestire devenise informă, K. voia să se descotorosească de ea şi preotul, care devenise acum foarte delicat, consimţi şi ascultă în tăcere observaţia lui K. deşi, bineînţeles, nu era de acord cu ea.

tn faţa legii (*Vor den Gesetz*) face parte din volumul *Dei*

Fro-'ss (*Procesul*), Schocken Books, 1963.

In româneşte de *lulia Soare*

O SOLIE ÎMPĂRĂTEASCĂ

împăratul – aşa se spune – te-a trimis pe tine anume, pe tine, supus nevrednic, umbră infimă pitită în cea mai depărtată depărtare de soarele ceresc, tocmai pe tine te-a trimis intr-o solie împăratul de pe patul lui de moarte. I-a spus solului să îngenuncheze la picioarele patului şi i-a şoptit solia la ureche; şi atâta preţ punea pe ea că a

cerut solului să i-o repete şi lui la ureche. A dat din cap confirmând că aşa spusese. Şi de faţă cu toţi cei care asistau la moartea lui – căci zidurile care împiedicau vederea au fost dărâmate şi pe scara de onoare care urcă hăt, până departe, fac roată mai marii împărăţiei – da., de faţă cu toţi aceştia l-a expediat pe sol. Solul a pomit-o numaidecât;

e un om voinic, un om care nu ştie ce-i oboseala; ajutându-se când cu un braţ, când cu celălalt îşi face drum prin mulţime; dacă i se împotriveşte cineva, îşi arată pieptul pe care se vede semnul soarelui şi înaintează ca nimeni altul de lesne. Dar mulţimea e atât de deasă, locuinţele sunt atât de numeroase! Dacă s-ar vedea deodată în câmp deschis, cum ar mai zbura solul! îndată-îndată l-ai auzi bătând maiestuos cu pumnii în uşa ta. Pe când aşa, strădania lui e atât de inutilă! *I* Mai luptă şi acum să-şi facă loc prin încăperile din interiorul palatului; nu va izbuti să iasă din ele; şi chiar dacă ar izbuti, tot ar fi degeaba; ar trebui să lupte ca să coboare scara; şi chiar dacă ar coborî-o, tot ar fi degeaba, fiindcă ar trebui să străbată curţile; şi după curţi, al doilea palat, cel care-l înconjoară de jur împrejur pe primul; şi iar ar da peste scări şi peste, curţi; apoi vine un alt palat; şi aşa mai departe timp de sute de ani; şi dacă în cele din urmă ar da buznat afară pe ultima poartă – dar asta nu se poate întâmpla. niciodată, niciodată – ar mai avea de străbătut, capitala, centrul lumii, clădită pe un teren de aluviuni. Nimeni nu răzbeşte pe aici, chiar dacă poartă solia unui mort. Dar tu stai în faţa ferestrei şi visezi la ea, când se lasă seara.

In româneşte de *lulia Soare*

UN MEDIC DE ŢARĂ

Mă aflam într-o mare încurcătură: trebuia să fac un drum urgent; eram aşteptat la un om grav bolnav într-un sat la zece mile depărtare; viscolul şi zăpada i umpleau spaţiul vast care ne despărţea. Aveam o trăsură uşoară, cu roţi mari, foarte potrivită pentru drumurile noastre de

ţară. îmi pusesem blana, îmi luasem trusa cu instrumente şi mă aflam în curte gata de plecare; dar n-aveam cal, da, n-aveam cal. Istovit de alergătură în iarna aceea îngheţată, calul meu murise noaptea trecută şi servitoarea alerga acum prin tot satul ca să împrumute un cal; era exclus, ştiam asta şi stăteam aşa fără niciun rost în timp ce zăpada se aşternea tot mai mult pe mine şi eu eram din în ce mai nemşcat. Servitoarea se ivi în poartă singură şi i clătină felinarul; fireşte, cine îşi împrumută calul acuma pentru un drum ca ăsta? Am străbătut din nou toată curtea; nu vedeam nicio posibilitate. Distrat şi cu sufletul plin de zbucium, am izbit cu piciorul în uşa şubredă a cocinei de porci pe care n-o mai foloseam de mult. Uşa se deschise şi începu să se bălăbănească în ţâţână încolo şi încoace. Dinăuntru răbufni o adiere de aer cald şi miros de cal. Un felinar atâmat de o funie arunca o lumină posomorită şi şovăitoare în interior. Un om cu o figură deschisă, luminată de nişte ochi albaştri, era ghemuit în locul acela strimt.

— Să înham? întrebă el târându-se afară în patru labe. N-am ştiut ce să spun şi m-am aplecat doar ca să văd ce mai era în cocină. Servitoarea se afla lângă mine.

— Nu ştii ce se găseşte nici la tine în casă, spuse ea şi am izbucnit amândoi în râs.

Ei, băieţi! strigă argatul şi doi cai, două animale zdravene şi spătoase cu picioarele strânse pe lângă trup 1 şi plecându-şi ca nişte cămile capetele frumoase se strecurară afară pe uşă degajându-se doar cu mişcările torsului, din uşa pe care o umpleau toată. îndată după, aceea îşi îndreptară însă ţinuta şi rămaseră aşa, cu picioarele acelea lungi şi cu trupurile care scoteau aburi. J

— Ajută-l, am spus eu şi, supusă, fata s-a grăbit să-i întindă argatului hamurile. Dar abia se apropie de el, că argatul o ia în braţe şi-şi loveşte faţa de a ei. Fata ţipă şi se refugiază lângă mine; pe obrazul ei sunt întipărite

două rânduri de dinţi.

— Animalule 1 strig eu furios, vrei să te bat cu biciul? dar îmi amintesc numaidecât că e un străin, că nu ştiu de unde vine şi că, de bunăvoie, îmi dă o mină de ajutor în timp ce alţii au refuzat. Ca şi cum iar şti ce gânduri îmi trec prin minte, omul nu-mi ia în nume de rău amenin ţarea ci-mi aruncă doar o privire în timp ce-şi vede de treabă cu cap.

1 – Puteţi să vă urcaţi, spune el apoi şi într-adevăr totul e gata. Observ că niciodată n-am avut cai aşa de *t* frumoşi la trăsură şi mă urc bucuros.

— Dar îi mân eu, fiindcă tu nu ştii drumul, i-am, spus.

— Bineînţeles, răspunse el, eu nici nu plec cu dumneavoastră, eu rămân cu Roza.

— Nu, strigă Roza şi, presimţind pe drept cuvânt că soarta ei e inevitabilă, se năpusteşte în casă; aud cum zăngăne lanţul uşii când îl prinde; aud zgomotul lacătului, apoi văd că stinge şi lumina în vestibul, că se repede în celelalte camere stingând toate luminile, ca să nu poată fi găsită.

— Pleci cu mine, îi spun argatului, altfel nu mai plec nici eu, deşi drumul pe care trebuie să-l fac e foarte urgent. Nici prin minte nu-mi trece să-ţi plătesc drumul dându-ţi fata.

i – Haidem! spune el şi-şi plesneşte palmele una de alta; trăsura e smulsă deodată ca un lemn dus de curentul apei; mai aud doar cum poarta casei mele tros-, neşte şi se face ţăndări în iureşul argatului, apoi ochii şi urechile mi se umplu de un vâjâit care-mi zdruncină toate simţurile deodată. Dar şi asta ţine numai o clipă, deoarece, ca şi cum poarta curţii mele ar da direct în curtea bolnavului, iată-mă la el; caii s-a.u oprit; ninsoarea a încetat, lumina lunii se aşterne pretutindeni; părinţii şi sora bolnavului ies în grabă din casă; aproape că mă ridică pe braţe din tr ăsură; nu înţeleg nimic din frazele lor încurcate; în camera bolnavului aerul e

aproape de nerespirat; din vatra de care nimeni nu se mai îngrijeşte iese fum; am să izbesc fereastra de perete ca s-o deschid, dar mai întâi vreau să examinez bolnavul. E un băiat slab, n-are febră, nu-i, nici rece, dar nici cald, ochii îi sunt pustii, n-are că- * maşe pe el; se ridică din patul de puf, se agaţă de gâtul meu şi-mi şopteşte la ureche: „Doctore, lasă-mă să mor!" Mă uit în jur, nimeni nu l-a auzit; încovoiaţi, părinţii băiatului au amuţit în aşteptarea sentinţei mele; sora a adus un scaun pe care să-mi pun ’ geanta. O deschid şi încep să caut printre instrumente. Băiatul îmi face mereu semne din pat, ca să-mi amin-i tească de ce m-a, rugat; iau o pensă, o examinez la lumina luminării, apoi o pun la loc. „Da, îmi spun eu şi înjur. In cazuri de astea zeii te ajută, îţi trimit calul de care ai nevoie, îţi trimit încă unul ca să zbori, mai repede şi-ţi dăruiesc împărăteşte şi un argat." Abia în clipa aceea îmi amintesc iar de Roza. Ce să fac, cum s-o salvez, cum s-o smulg de lângă acest argat, de aici, de la o distanţă de zece mile şi cu doi cai pe care nu pot să-i stăpânesc? Caii ăştia care şi-au slăbit hăţurile şi nu ştiu cum au deschis cu violenţă fereastra din afară? Şi-au băgat amândoi capetele înăuntru şi, fără să se sinchisească de ţipetele familiei, şi se uită la bolnav. „Plec îndată înapoi", îmi spun eu ca şi cum caii m-ar fi poftit s-o pornesc iar la drum, dar accept ca sora băiatului, care crede că mi s-a făcut rău din cauza căldurii, să-mi ia blana. Mi se oferă un: pahar de rom, bătrânul mă bate pe umeri, familiaritate justificată de faptul că şi-a încredinţat mie odorul. Clatin din cap; simt că m-aş înăbuşi lângă el şi numai.

din cauza asta refuz să beau. Mama stă lingă pat şi mă îmbie să mă apropii; mă supun şi în timp ce unul din cai nechează tare ridicându-şi botul spre tavanul, camerei, îmi pun capul pe pieptul băiatului, care se înfioară la atingerea bărbii mele ude. Convingerea mea se confirmă: băiatul e sănătos, cam anemiat, cam prea îndopat cu cafea de o mamă grijulie, dar e sănătos şi | cel

mai bun lucru ar fi să-i trag un ghiont ca să-l scot r afară din pat. Dar fiindcă nu sunt un reformator al i lumii, îl las să zacă mai departe. Sunt salariatul circumscripţiei sanitare şi-mi fac datoria până la capăt, până când devine aproape exagerată. Deşi prost plătit, I sunt generos şi gata să dau ajutor oamenilor sărmani.

Trebuie să mă îngrijesc şi de Roza, după care – poate, că băiatul are dreptate – vreau să mor şi eu. Ce caut eu aici, în iarna asta nesfârşită? Calul meu s-a prăpădit şi nimeni în sat nu-mi împrumută un alt cal. A trebuit să-mi scot echipajul din cocina de porci; dacă întâmplător n-aşi fi găsit cai acolo, ar fi trebuit să înham nişte scroafe. Asta e. Şi dau din cap către familia bolnavului. Ei habar n-au de asta şi chiar dacă ar avea, nu le-ar veni a crede. E uşor să scrii reţete, dar e greu să te înţelegi cu oamenii. Ei hai, s-ar putea spune că vizita mea aici s-a terminat, iar m-au pus degeaba pe drumuri, sunt obişnuit cu asta; în colaborare cu soneria de noapte toată circumscripţia mă terorizează, dar de data asta a trebuit s-o sacrific şi pe Roza, fata aceea frumoasă care a trăit ani de zile la mine în casă şi pe care abia am luat-o în seamă... E un sacrificiu prea mare şi sunt nevoit să mă obişnuiesc cu acest gând cu ajutorul a diverse consideraţii subtile, ca să nu mă nă*i* pustesc asupra acestei familii care, oricâtă bunăvoinţă | ar avea, nu mai poate să mi-o dea înapoi pe Roza. I Dar în clipa când îmi închid geanta şi fac gestul de I a-mi lua blana, toată familia se înghesuie spre mine, tatăl smiorcăind, cu paharul de rom în mână, mama pe I care am dezamăgit-o probabil – ei, dar ce-or fi aştep-I tând oamenii ăştia? — şi care-şi muşcă buzele lăcri-I mând şi sora fluturând în aer o batistă plină de sânge, 1 în clipa aceea sunt dispus să admit, cu anumite rezerve,] că băiatul e poate bolnav. Mă îndrept spre el, băiatul I îmi zâmbeşte de parcă i-aş aduce cea mai substanţială 1 supă. Oh! acum nechează amândoi caii; cu siguranţă că tărăboiul ăsta a fost ordonat de o autoritate superioară pentru a uşura

consultaţia – şi acum descopăr t că băiatul e bolnav. în dreapta, în regiunea şoldului s-a deschis o rană de mărimea unei farfurioare, colorată în nenumărate nuanţe de roz, mai întunecate în j adâncime şi devenind tot mai deschise spre margini, cu coaja subţire, sângerând inegal şi deschisă ca o mină în timpul zilei. Aşa arată de la distanţă. Când te apropii observi ceva şi mai grav. Cine poate să vadă aşa ceva fără să scoată un şuierat uşor? Nişte viermi de ’ grosimea şi lungimea degetului meu cel mic, trandafirii şi stropiţi cu sânge, sunt prinşi în interiorul rănii în timp ce capetele lor albe şi picioruşele nenumărate se răsucesc spre lumină. Săracul de tine, n-am ce-ţi face! Ţi-am descoperit rana asta mare, te prăpădeşti din cauza florii care ţi-a răsărit în şold. Familia e fericită, mă vede activ; fata i-o spune mamei, mama tatei, tata celor câţiva oaspeţi care, în vârful picioarelor şi agitându-şi braţele întinse, intră pe uşa deschisă trecând prin lumina lunii. „Ai să mă salvezi?” şopteşte sughiţând de plâns băiatul, uluit de viaţa ce mişună în rana lui. Aşa sunt oamenii în ţinutul meu. Totdeauna cer imposibilul de la medic. Şi-au pierdut credinţa veche; preotul stă acasă, odăjdiile i se scămoşează una câte una; dar medicul trebuie să facă totul cu mâna j lui delicată, chirurgicală. Ei, cum poftiţi: nu eu am venit să-mi ofer serviciile; vreţi să mă folosiţi în vederea împlinirii unor scopuri sfinte? Şi cu asta sunt de acord. Ce altceva mai bun să-mi doresc eu, bătrân medic de ţară smuls de lingă slujnica mea? Şi vin cu toţii şi rudele şi bătrânii satului şi mă dezbracă; un cor de elevi cu învăţătorul în frunte s-a adunat în faţa casei şi cântă pe o melodie foarte simplă:

Dezbrăcaţi-l, pe urmă va tămădui
Şi dacă nu tămăduieşte, să-l ucâdeţi!
Nu-i decât doctor, nu-i decât doctor...

Pe urmă sunt dezbrăcat; cu degetele înfipte în barbă, cu capul plecat, privesc oamenii calm. Sunt perfect resemnat, mă simt superior tuturora şi aşa

rămân deşi nu-mi ajută la nimic, fiindcă acum oamenii aceia mă apucă de cap şi de picioare şi mă duc în pat. Mă aşează la perete cu faţa spre rană. După aceea iese toată lumea din odaie; uşa se închide, cântecul amuţeşte: prin faţa lunii plutesc norii; simt patul cald şi văd capetele cailor bălăbănindu-se ca nişte umbre în faţa ferestrelor. „Ştii, aud aceste cuvinte şoptite la ureche, am foarte puţină încredere în tine. De altfel şi tu ai fost lepădat undeva, n-ai venit pe propriile tale picioare. în loc să-mi ajuţi, vii să-mi îngustezi locul pe patul de moarte. Mai bine ţi-aş scoate ochii." „Ai dreptate, spun eu, e o ruşine. Dar sunt medic. Ce să fac? Crede-mă nici mie nu-mi vine uşor." „Şi crezi că scuza asta mă mulţumeşte? Ah! n-am încotro. Totdeauna trebuie să mă mulţumesc cu ceva. Am venit pe lume cu o rană frumoasă, asta a fost toată zestrea mea." „Tânărul meu prieten, spun eu, greşeala ta e că n-ai perspectivă. Eu, care am cutreierat toate camerele bolnavilor de peste tot, pot să-ţi spun că rana ta nu-i aşa de gravă! Un unghi ascuţit din două lovituri de secure. Mulţi sunt gata să primească lovitura, dar aproape că nu aud loviturile de secure din pădure şi în niciun caz n-o aud apropiindu-se de ei." „E chiar aşa, sau mă amăgeşti pentru că am febră?" „Aşa e, pleacă pe lumea cealaltă ducând cuvântul de onoare al unui medic în exerciţiul funcţiunii." Şi băiatul m-a ascultat şi a tăcut. Dar sosise momentul să mă gândesc la salvarea mea. Caii se aflau în acelaşi loc. Mi-am înşfăcat repede hainele, blana şi geanta; nu voiam să zăbovesc eu îmbrăcatul: dacă cei doi cai aveau să gonească tot aşa de repede ca şi la sosire însemna că n-aveam să fac decât un salt din patul ăsta în patul meu. Supus, unul din cai se trase înapoi de la fereastră; mi-am zvârlit balotul în trăsură; blana a zburat prea depax te şi s-a prins numai cu o mânecă de un cârlig. Era bine şi aşa. M-am aruncat pe cal. Târându-şi legăturile slăbite cei doi erau aproape desprinşi unul de celălalt, trăsura venea la întâmplare în urma noastră, ultima fiind blana

care se târa prin zăpadă. „Repede”, am spus eu, dar n-am pornit repede; înaintam încet ca nişte moşnegi prin pustiul de zăpadă; îndărătul nostru a răsunat multă vreme un nou cântec al copiilor, greşit însă de data asta:

Bucuraţi-vă bolnavi Medicul e chiar la voi în pat!

In felul acesta n-am să mă mai întorc niciodată acasă; clientela mea prosperă e pierdută; urmaşul meu mă fură, dar nu-i ajută la nimic, fiindcă nu mă poate înlocui; la mine în casă taie şi spânzură argatul ăla scârbos; Roza e victima lui; nici nu vreau să mă gândesc la ea. Gol, pradă gerului acestui ev nenorocit, cu o trăsură pământească dar cu nişte cai supranaturali. un bătrân ca mine se învârteşte de colo până colo.

Blana mea atâmă la spatele trăsurii dar nu pot ajunge până la ea şi niciunul din canaliile acestea capricioase de bolnavi nu mişcă un deget pentru mine. Am fost înşelat! Am fost înşelat! E destul să asculţi o singură dată fără motiv de soneria de noapte – şi nu mai e nimic de făcut.

Un medic de ţară şi *O solie împărătească* fac parte din volumul *Pregătiri de nuntă la ţară*, (C) Schocken Books Inc.

In româneşte de *lulia Soare*

COLONIA PENITENCIARĂ

— Este un aparat deosebit, se adresă ofiţerul exploratorului şi îmbrăţişă cu o privire oarecum admirativă aparatul, pe care îl cunoştea, totuşi, foarte bine. Călătorul părea să fi acceptat doar din politeţă invitaţia comandantului de-a asista la execuţia unui soldat, condamnat pentru nesupunere şi insultă la adresa superiorului. Nici în colonia penitenciară nu domnea, pare-se, prea mult interes pentru această execuţie. Cel puţin, în această mică vale adâncă şi împrejmuită jur-împrejur de povârnişuri golaşe, nu mai erau de faţă, în afară de ofiţer şi explorator, decât condamnatul – un om fălcos şi abrutizat, cu părul şi faţa răvăşite – şi un soldat; acesta ţinea în mână un lanţ greu ce se continua cu

lanţurile mai mici, cu care condamnatul era cetluit de glezne, de mâini şi de gât, şi care erau prinse între ele prin alte lănţuguri de le gătură. De altfel, condamnatul manifesta o asemenea supunere de câine, încât aveai impresia eă-l poţi lăsa să umble liber pe povârnişurile din jur şi că, pentru a începe execuţia, n-aveai decât să fluieri, iar el ar fi venit numaidecât.

Exploratorul se preocupa prea puţin de aparat şi mergea în urma condamnatului cu vădită lipsă de interes, în timp ce ofiţerul se îngrijea de ultimele pregătiri, aci vârându-se sub aparatul îngropat adânc în nisip, aci urcându-se pe o scară, pentru a cerceta părţile superioare. Era o muncă pe care ar fi putut-o lăsa în seama unui mecanic, dar ofiţerul o îndeplinea cu mult zel, fie pentru că era un adept convins al acestui aparat, fie din cauză că munca aceasta nu putea fi încredinţată nimănui altcuiva. „Acum totul e gata!” strigă el în sfârşit, coborând de pe scară. Era nespus de istovit, respira greu, cu gura larg deschisă, şi-şi vârâse două batiste fine, de damă, între gulerul uniformei şi gât.

— Uniformele astea sunt totuşi prea greoaie pentru tropice, spuse exploratorul în loc să se intereseze de aparat, aşa cum s-ar fi aşteptat ofiţerul.

— Desigur, răspunse ofiţerul, şi-şi spălă mâinile murdare de ulei şi unsoare într-un hârdău cu apă ce sta la îndemână, dar ele reprezintă patria; nu vrem să ne pierdem patria. Acum uitaţi-vă la acest aparat, adăugă el nuinaidecât, ştergându-şi mâinile cu o cârpă şi arătând totodată spre aparat. Până nu de mult mai era încă nevoie să facem totul cu mâna, dar acum lucrează aparatul singur. Exploratorul dădu din cap, urmărind vorbele ofiţerului. Acesta încercă să se asigure pentru eventualitatea oricărui incident neprevăzut şi spuse în continuare: Se întâmplă, fireşte, şi deranjamente; sper, însă, că azi nu va interveni niciunul totuşi, e bine să le prevedem şi pe acestea. Aparâtul trebuie să funcţioneze douăsprezece ore fără întrerupere. Dar chiar dacă

intervin unele deranjamente, ele sunt foarte mici şi vor fi înlăturate numaidecât.

— Nu vreţi să vă aşezaţi? întrebă el în cele din urmă şi scoase, dintr-un morman de scaune de trestie, unul pe care-l oferi exploratorului; acesta nu putu refuza. Şedea acum la marginea unei gropi, în care aruncă o privire fugitivă. Groapa nu era adâncă; pe una din laturile ei, pământul săpat fusese grămădit într-un fel de val, pe cealaltă se afla aparatul.

— Nu ştiu, reluă ofiţerul, dacă comandantul v-a explicat deja aparatul. Exploratorul făcu din mână un gest neprecis; ofiţerul nu aştepta altceva, pentru a putea începe să explice el însuşi aparatul. Acest aparat, spuse el şi prinse cu mâna o manivelă, de care se sprijini, este o invenţie a fostului nostru comandant. Am colaborat cu el chiar de la primele experienţe, şi am luat parte la toate lucrările, până când aparatul a fost desăvârşit. Meritul invenţiei îi aparţine, fireşte, numai lui. Aţi auzit de fostul nostru comandant? Nu? Ei bine, cred că nu afirm prea mult dacă spun că organizarea acestei colonii penitenciare este opera lui. Noi, prietenii lui, am ştiut chiar din clipa când a murit că organizarea acestei colonii este atât de desăvârşită în sine, încât succesorul nu va putea modifica nimic din ea, chiar dacă ar avea în cap mii de planuri noi. Previziunea noastră s-a şi îndeplinit; noul comandant a fost nevoit să-şi dea seama d€ asta. Păcat că nu l-aţi cunoscut pe fostul comandant! Dar, se întrerupse singur ofiţerul, eu pălăvrăgesc, iar aparatul lui se află aici, în faţa noastră. După cum vedeţi, se compune din trei părţi. In decursul vremii s-au stabilit, pentru fiecare din ele, denumiri întrucâtva populare. Partea de jos se numeşte patul, cea de sus desenatorul, iar această mobilă, de-aici, de la mijloc, se numeşte grapa.

— Grapa? întrebă exploratorul. Nici măcar nu ascultase cu atenţie, întrucât soarele dogorea nespus de puternic în această vale lipsită de umbră şi-i era greu să-

şi adune gândurile.

îmbrăcat cu o tunică strânsă pe trup, ca de paradă, încărcată cu epoleţi grei şi cu fireturi, ofiţerul păru cu atât mai surprins, cu cit explica totul atât de entuziast şi, în timp ce vorbea, meşterea cu şurubelniţa, ici-colo, la cite un şurub. Soldatul părea să fíe, şi el, în aceeaşi dispoziţie ca exploratorul. îşi înfăşurase lanţul condamnatului în jurul încheieturii ambelor mâini, sta cu o mină sprijinită pe armă, lăsase capul să-i atâme spre spate şi nu se sinchisea de nimic. Exploratorul nu se miră de acest fapt, întrucât ofiţerul vorbea franţuzeşte şi nici soldatul, nici condamnatul nu înţelegeau limba franceză. Cu atât mai surprinzător părea, desigur, faptul că osânditul se străduia totuşi să urmărească explicaţiile ofiţerului. îşi îndrepta necontenit privirile, cu un fel de stăruinţă somnolentă, spre locul către care tocmai arăta ofiţerul, iar când exploratorul îl întrerupea cu cite o întrebare, se uita la el. ca ofiţerul, la acesta.

— Da, grapa, întări ofiţerul, numele i se potriveşte. Acele ei sunt dispuse ca o grapă şi este mânuită la fel ca aceasta, fireşte pe alt teren şi cu mai multă măiestrie. De altfel, veţi înţelege totul numaidecât. Aici, pe pat, este aşezat condamnatul. Vreau să vă descriu mai întâi aparatul, şi numai după aceea vă voi arăta oum se manipulează. în felul ăsta, veţi putea urmări totul mai bine. Mai ales că o roată dinţată a desenatorului s-a tocit cam tare şi scârţâie intens, când merge aparatul, încât aproape nici nu te mai poţi înţelege, din păcate, piesele de schimb nu se pot procura aici decât cu multă greutate. Aşadar, aici e patul, cum am mai spus. Este acoperit complet cu un strat de vată, al cărui rost îl veţi afla mai târziu. Pe această vată este aşezat cu burta în jos condamnatul, fireşte în pielea goală; aici sunt curelele pentru mâini, aici cele pentru picioare, aici cele pentru gât; cu acestea este ferecat bine. Aici, la capătul patului unde vine faţa omului, după cum am mai spus, se află acest căluş de pâslă, care poate fi reglat cu uşurinţă,

în aşa fel încât să-i intre omului tocmai bine în gură. Rostul lui e să-l împiedice să strige sau să-şi muşte limba. Fireşte că omul trebuie să aocepte căluşul de pâslă, întrucât altfel cureaua de la gât îi frânge grumazul.

— Asta e vată? întrebă exploratorul, apledindu-se înainte.

— Da, desigur, răspunse ofiţerul zâmbind, pipăiţi-o singur. El apucă mâna exploratorului o trecu pe deasupra patului. Este o vată preparată special, de aceea e greu s-o recunoaşteţi; voi mai avea prilejul să vorbesc despre rostul ei.

Exploratorul începu să prindă interes pentru aparat; ducându-şi mâna la ochi pentru a-i feri de soare, se uită în sus la aparat. Era o construcţie impunătoare. Patul şi desenatorul aveau acelaşi contur şi semănau cu două lăzi întunecoase. Desenatorul se afla cam la doi metri deasupra patului; amândouă erau legate la colţuri prin patru bare de alamă, care mai că sclipeau la lumina soarelui. între cele două lăzi oscila grapa, atârnată de o panglică de oţel.

Dacă ofiţerul abia observase indiferenţa de mai-nainte a exploratorului, în schimb luă act numaidecât de interesul care se trezea acum în el; îşi întrerupse de aceea explicaţiile, pentru a-i da răgaz să examineze netulburat aparatul. Osânditul îl imită pe explorator; deoarece nu-şi putea duce mâna deasupra ochilor, privi în sus clipind din ochii neumbriţi.

— Aşadar, omul este aşezat aici, spuse exploratorul, lăsându-se pe spate în fotoliu şi punând picior peste picior.

— Da, întări ofiţerul, apoi îşi împinse şapca pe ceafă şi-şi trecu mâna peste faţa încinsă; acum ascultaţi mai departe: Atât patul cât şi desenatorul au propria lor baterie electrică; patul are nevoie de ea pentru mişcările proprii, iar desenatorul pentru grapă. De-ndată ce omul este legat bine în curele, se pune patul în mişcare. El

vibrează cu oscilaţii infime, dar foarte repezi, mişoându-se în acelaşi timp atât lateral, oât şi în sus şi-n jos. Aţi văzut, probabil, asemenea aparate în sanatorii; numai că, la patul nostru, toate mişcările sunt calculate cu precizie; ele trebuie să fie perfect acordate cu mişcările grapei. Executarea propriu-zisă a sentinţei revine, de fapt, grapei.

— Care este sentinţa? întrebă exploratorul.

— Nici asta n-o ştiţi? spuse ofiţerul uimit, şi-şi muşcă buzele: Să mă scuzaţi dacă explicaţiile mele n-au, poate, nici-un şir; vă cer iertare. înainte vreme, explicaţiile obişnuia să le dea comandantul; dar noul comandant se sustrage de la această îndatorire de onoare; faptul că nici măcar nu l-a informat pe un asemenea înalt oaspete – exploratorul încercă să respingă, cu amândouă mâinile, această onoare, dar ofiţerul insistă asupra expresiei – un asemenea înalt oaspete, cu privire la forma sentinţei noastre, este iarăşi o inovaţie, care..., pe buze i se contură o înjurătură, dar se stăpâni şi preciză doar: Eu n-am fost informat despre asta, nu este vina mea. De altfel, sunt cel mai în măsură să explic tipurile noastre de sentinţe, întrucât am aici – se bătu cu mâna peste buzunarul de la piept – respectivele schiţe făcute chiar de mâna fostului comandant.

— Schiţele făcute cu mâna lui de comandantul însuşi? întrebă exploratorul: Dar întrunea toate calităţile astea? Era soldat, judecător, constructor, chimist, desenator?

— Sigur că da, aprobă ofiţerul dând din cap, cu privirea fixă şi dus pe gânduri. Apoi îşi examină din nou mâinile; i se păru că nu sunt destul de curate pentru a apuca planurile cu ele, de aceea se duse la hârdău şi se mai spălă o dată. După aceea scoase la iveală o mică taşcă de piele şi spuse: Sentinţa noastră nu e aspră. Condamnatului i se scrie cu grapa pe trup porunca pe care a încălcat-o. Acestui condamnat, de pildă – ofiţerul arătă spre omul de lângă ei – i se va Scrie pe trup:

„Cinsteşte-l pe superiorul tău!”

Exploratorul aruncă o privire furişă spre condamnat; când ofiţerul arătă spre el, acesta lăsă capul în jos şi păru să-şi încordeze auzul, pentru a prinde câte ceva. Dar mişcările buzelor sale cărnoase, pe care le s’trângea convulsiv, trădau vizibil că nu izbutea să înţeleagă nimic. Exploratorul ar fi vrut să întrebe încă multe lucruri, dar în prezenţa osânditului nu mai întrebă decât:

— îşi cunoaşte sentinţa?

— Nu, răspunse ofiţerul şi vru să continue numaidecât cu explicaţiile, dar exploratorul îl întrerupse:

— Nu-şi cunoaşte propria sentinţă?

— Nu, spuse ofiţerul din nou, apoi se opri o clipă, ca şi cum ar fi cerut exploratorului să-şi motiveze mai pe larg întrebarea, şi spuse într-un târziu: Ar fi inutil să i se spună. O s-o afle pe propria-i piele. Exploratorul era pe punctul să tacă, dar îl simţi pe condamnat fixându-l cu privirea; părea să-l întrebe dacă poate fi de acord cu procedeul descris. De aceea, deşi se rezemase comod de spătar, se aplecă din nou înainte şi întrebă mai ’eparte: Dar ştie măcar că a fost, de fapt, condamv.,.t?

— Nici asta, spuse ofiţerul şi-i zâmbi exploratorului, părând să mai aştepte şi alte întrebări ciudate.

— Nu se poate, reluă exploratorul, trecându-şi ruina peste frunte, atunci omul acesta nu ştie nici măcar acum ce soartă a avut apărarea lui?

— N-a avut ocazia să se apere, ripostă ofiţerul, privind într-o parte, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine, nevrând să-l jignească pe explorator prin relatarea unor lucruri de la sine înţelese.

— Dar trebuia să aibă prilejul să se apere, insistă exploratorul ridicându-se din fotoliu.

Ofiţerul îşi dădu seama că risca să fie împiedicat, pentru multă vreme, de a mai putea explica aparatul; de aceea se duse lingă explorator, se atârnă de braţul lui şi arătă cu mina spre condamnat care, văzând că atenţia este vădit îndreptată asupra lui, luă poziţia de drepţi – de

altfel şi soldatul întinse de lanţ -; apoi ofiţerul începu:

— Lucrurile stau altfel. Aici, în colonia penitenciară, eu am fost desemnat ca judecător, în ciuda faptului că sunt atât de tânăr, şi anume, pentru motivul că îl asistam şi pe fostul comandant în toate chestiunile penale şi că, dintre toţi, eu cunosc cel mai bine aparatul. Principiul după care iau hotărârile este următorul: vina e întotdeauna mai presus de orice îndoială. Alte tribunale nu pot urma acest principiu, întrucât sunt alcătuite din mai multe capete, şi mai au şi alte instanţe deasupra lor. La noi, însă, nu e cazul, sau cel puţin nu era pe vremea vechiului comandant. Cel nou, fireşte că a şi manifestat dorinţa de a se amesteca în judecata mea, dar până acum am izbutit să-l ţin deoparte, şi voi izbuti şi pe viitor. Vreţi să vă explic cazul de faţă?; este la fel de simplu ca şi celelalte. Un căpitan a reclamat azi dimineaţă că acest om, care i-a fost repartizat ca servitor şi doarme în faţa uşii lui, a adormit în timpul serviciului. Datoria lui este, de fapt, să se scoale la fiecare oră, când bate ceasul, şi să salute în faţa uşii căpitanului. Desigur, îndatorirea aceasta nu e grea, dar este necesară, întrucât omul trebuie să rămână treaz atât pentru a face de pază, cât şi pentru a putea sluji la nevoie. Noaptea trecută, căpitanul a vrut să vadă dacă servitorul îşi îndeplineşte datoria. A deschis uşa, când ceasul bătea ora două, şi l-a găsit dormind încovrigat. Şi-a luat cravaşa şi l-a plesnit peste faţă. în loc să se scoale şi să ceară iertare, omul l-a apucat pe stăpân de picioare, l-a scuturat bine şi i-a strigat: „Aruncă cravaşa sau de nu te mănânc de viu”. Acestea sunt faptele. Căpitanul a venit la mine acum o oră, eu am scris declaraţiile lui şi, imediat în continuare, sentinţa. Apoi am poruncit ca omul să fie pus în lanţuri. Totul a mers foarte simplu. Dacă l-aş fi chemat mai întâi pe omul acesta înaintea mea şi l-aş fi interogat, s-ar fi născut tot felul de încurcături. M-ar fi minţit şi, dacă aş fi izbutit să-l dovedesc că e mincinos, ar fi venit cu alte minciuni şi aşa mai departe. Aşa, însă, îl am în mână şi

nu-i dau drumul. Este acum totul limpede? Dar timpul trece, execuţia ar fi trebuit să înceapă de mult şi eu nici n-am terminat cu explicarea aparatului. îl sili pe explorator să se aşeze din nou în fotoliu, trecu îndărăt lângă aparat şi începu: După cum vedeţi, grapa corespunde formei omului; aici e grapa pentru partea superioară a trupului, acestea sunt grapele pentru picioare. Pentru cap nu e destinat decât acest piron. Vă e totul lămurit? Se plecă prietenos către explorator, părând dispus să dea explicaţii cât mai amănunţite.

Exploratorul privi grapa, ridicând din sprâncene şi încreţindu-şi fruntea. Relatările cu privire la procedura judecăţii nu-l satisfăcuseră. Dar oricum – trebui el să admită – aici era vorba de o colonie penitenciară, unde erau necesare măsuri speciale şi, până la urmă, trebuia procedat milităreşte. în afară de aceasta, îşi punea speranţele în noul comandant, care – după cât se părea – intenţiona să introducă, fireşte încetul cu încetul, noi măsuri ce nu puteau fi înţelese de mintea mărginită a acestui ofiţer. Furat de asemenea gânduri, exploratorul se pomeni întrebând: „Va asista şi comandantul la execuţie?”

— Nu e sigur, răspunse ofiţerul, penibil impresionat de întrebarea neaşteptată, apoi mutra lui prietenoasă se crispă deodată: Tocmai de aceea trebuie să ne grăbim. Ba chiar va trebui să-mi scurtez explicaţiile, oricât îmi va părea de rău. Dar aş putea să le completez mai amănunţit mâine, când aparatul va fi din nou curăţit – căci singurul lui cusur este că se murdăreşte foarte tare. Aşadar, acum doar strictul necesar. Când omul se află lungit pe pat, iar acesta începe să vibreze, se lasă şi grapa în jos, pe corpul lui. Ea se reglează automat, aşa fel încât abia să atingă corpul omului cu vârfurile acelor; de îndată ce reglarea s-a făcut, această panglică de oţel se întinde şi devine rigidă ca o bară. Şi acum începe jocul. Un neiniţiat nu poate face nicio deosebire exterioară între diferitele pedepse. Grapa pare să

acţioneze uniform. Vibrând continuu, ea îşi înfige vârfurile în corp, care vibrează şi el odată cu patul. Pentru a da oricui posibilitatea să urmărească execuţia, grapa a fost făcută din sticlă. Ne-am izbit de multe dificultăţi tehi nice la fixarea acelor în ea, dar, după multe încercări, totul a reuşit perfect. N-am cruţat nicio osteneală. Şi acum, oricine poate vedea prin sticlă cum este aplicată pedeapsa. Nu vreţi să vă apropiaţi şi să priviţi acele?

Exploratorul se ridică încet, se apropie şi se plecă deasupra grapei.

— Vedeţi aici, continuă ofiţerul, două feluri de ace rânduite în diferite moduri. Lângă fiecare ac lung este unul scurt. Cel lung scrie, iar cel scurt stropeşte apă; pentru a spăla sângele şi a menţine scrisul vizibil în permanenţă. Apa amestecată cu sânge este condusă în mici jgheaburi şi din ele curge într-un jgheab principal, a cărui ţeavă de scurgere se termină în groapă. Ofiţerul arătă cu degetul drumul exact, pe care trebuia să-l parcurgă apa cu sâhgele. Căutând să reprezinte cât mai concret procesul, ţinu mâinile căuş la gura ţevii de scurgere ca şi cum ar fi adunat în ele un sânge ipotetic, şi atunci exploratorul îşi ridică în sus capul şi vru să se tragă de-a-ndăratelea spre fotoliu, căutând sprijin cu mâna în spate. Deoată văzu, cu nespusă groază că şi condamnatul urmase îndemnul ofiţerului de a privi grapa mai de-aproape. El îl trăsese după el, de lanţ, şi pe soldatul adormit, şi stătea aplecat deasupra grapei de sticlă. Se vedea cum căuta şi el să desluşească, cu ochii nesiguri, ceea ce priveau cei doi domni şi cum nu izbutea să înţeleagă nimic, întrucât îi lipseau explicaţiile. Se mlădia când într-o parte, când în cealaltă. Şi cerceta sticla necontenit, cu privirea, de la un capăt la altul. Exploratorul schiţă gestul să-l gonească de acolo, întrucât ceea ce făcea osânditul era probabil interzis sub pedeapsă. Dar ofiţerul îl opri pe explorator, apucându-l cu o mână, în timp ce cu cealaltă luă un bulgăre de

pământ din valul de lângă groapă şi aruncă cu el în soldat. Acesta deschise ochii speriat, văzu îndrăzneala condamnatului, dădu drumul armei să cadă şi se propti cu călcâiele în pământ, smucind de lanţ astfel încât osânditul căzu numaidecât grămadă; apoi se uită la el cum se zvârcolea pe jos zăngănindu-şi lanţurile. „Ridică-l în picioare!” strigă ofiţerul, văzând că osânditul abătuse prea mult atenţia exploratorului, care se apleease şi privea pe deasupra grapei, să vadă ce se întâmplă cu el. „Umblă cu el mai cu grijă!” strigă ofiţerul din nou. Apoi ocoli cu grijă aparatul, îl prinse pe condamnat de subsuori şi-l ridică în sus cu ajutorul soldatului, în timp ce îi fugiră de mai multe ori picioarele de sub el.

— Acum ştiu totul, spuse exploratorul, ciad ofiţerul reveni lângă el.

— In afară de ceea ce e mai important, ripostă acesta, prinzându-l pe explorator de braţ şi arătându-i în sus: Colo, în desenator, se află angrenajul de roţi care imprimă mişcarea grapei, şi acest angrenaj se reglează după schiţa făcută pentru pedeapsa respectivă. Folosesc încă schiţele fostului comandant. Uite-le – scoase câteva foi din taşca de piele – , dar nu pot să vi le dau în mână, sunt tot ceea ce am mai scump. Luaţi loc, am să vi le arăt de la distanţă şi veţi putea vedea totul foarte bine. Arătă prima foaie. Exploratorul ar fi vrut să-şi exprime într-un fel admiraţia, dar nu văzu decât nişte linii ce se încrucişau în toate felurile, ca un labirint; ele erau atât de dese, încât acopereau toată hârtia şi nu mai puteai deosebi decât anevoie spaţiile albe dintre ele. Citiţi! spuse ofiţerul.

— Este foarte artistic, continuă exploratorul evasiv, dar nu pot să-l descifrez.

— Dar e foarte limpede, ripostă ofiţerul.

— Da, vorbi ofiţerul râzând şi vârî taşca de piele la loc, ăsta nu e un scris caligrafic pentru copii de şcoală. Trebuie să-l studiezi îndelung. Dar şi dumneavoastră v-aţi descurca în el, până la urmă. Fireşte, nu poate să fie

un scris simplu; nu trebuie să ucidă imediat, ci – în medie – abia după un interval de douăsprezece ore; ora a şasea este calculată să fie momentul de răscruce. De aceea scrisul propriu-zis trebuie să fie înconjurat de multe, multe ornamente; el trebuie să acopere trupul numai ca un brâu îngust; restul corpului este rezervat pentru înfloriturі. Puteţi să apreciaţi acum felul în care lucrează grapa şi întreg aparatul?

la uitaţi-vă! Ofiţerul sări pe o scara, învârti o roată şi strigă de sus: Atenţie, daţi-vă la o parte!, după care totul se puse în mişcare. Dacă n-ar fi scârţâit roata, ar fi fost minunat. Ca şi cum ar fi fost surprins de zgomotul stânjenitor al roţii, ofiţerul o ameninţă cu pumnul, apoi făcu un gest de nepuţinţă cu mâinile, în chip de scuză faţă de explorator, şi coborî iute pentru a supraveghea de jos mersul aparatului. Mai era încă ceva în neregulă, pe care-l observă numai el; se căţără din nou pe scară, apucă cu amândouă mâinile ceva dinăuntrul desenatorului, apoi, pentru a ajunge mai repede jos, nu se mai folosi de scară, ci alunecă de-a lungul uneia din bare şi strigă, cât putu de tare, la urechea exploratorului, pentru a se face înţeles: înţelegeţi cum funcţionează? Grapa începe să scrie; când este gata cu prima porţie de scris pe spinarea omului, stratul de vată se învârteşte şi răsuceşte încet corpul pe-o parte, pentru a oferi grapei o suprafaţă nouă pentru scris. între timp, părţile rănite prin scriere ajung în contact cu vata – care opreşte sângele datorită preparaţiei speciale – şi sunt pregătite pentru adâneirea în continuare a scrisului. Aceşti dinţi de aici, de la marginea grapei, smulg vata de pe răni, când corpul este rotit mai departe, şi o aruncă în groapă; iar grapa are apoi din nou pe ce lucra. Şi astfel scrie din ce în ce mai adânc rame de douăsprezece ore. Primele şase ore, condamnatul trăieşte aproape la fel ca înainte, numai că simte dureri. După două ore i se scoate căluşul de pâslă din gură, întrucât omul nu mai are putere să strige. Aici, în acest castron încălzit electric,

de la marginea unde se află capul condamnatului, se pune orez fiert, iar omul, dacă are poftă, poate lua din el, atât cât apucă cu limba. Niciunul nu pierde prilejul. Cel puţin eu nu ştiu vreunul, şi doar experienţa mea este vastă. Abia după ceasul al şaselea îşi pierde pofta de a mai mânca. De obicei, atunci îngenunchez aici şi observ fenomenul. Rareori mai înghite omul ultima îmbucătură, o învârte doar prin gură, de colo până colo, şi o scuipă apoi în groapă. Trebuie să mă aplec atunci, altfel mi-o zvârle în faţă. Cât de liniştit devine omul după ceasul al şaselea î In cel mai idiot dintre ei se trezeşte inteligenţa, începe de la ochi. De la ei cuprinde apoi totul. O privelişte care mai-mai că te ispiteşte să te aşezi singur sub grapă. Mai departe nu se mai întâmplă nimic, doar atât că omul începe să descifreze scrisul şi-şi ţuguie buzele de parcă ar asculta ceva atent. Aţi văzut, nu e uşor să descifrezi scrisul cu ochii; omul nostru îl descifrează însă cu rănile sale. Fireşte că trebuie o muncă imensă pentru aceasta; este nevoie de şase ceasuri pentru desăvârşirea ei. Apoi, grapa îl străpunge complet şi-l aruncă în groapă, unde cade plescăind pe apa amestecată cu sânge şi cu vată. Acum judecata s-a sfârşit, iar noi – eu şi cu soldatul – îl îngropăm.

Exploratorul plecase urechea către ofiţer şi privea, cu mâinile vârâte în buzunarele surtucului, cum lucra j maşina. Condamnatul se uita şi el, fără să priceapă I însă ceva. El se aplecă puţin înainte, urmărind trepidaţia acelor; deodată, la un semn al ofiţerului, soldatul îi tăie pe la spate cămaşa şi pantalonii, cu un cuţit, aşa fel încât căzură jos; osânditul schiţă gestul de a apuca straiele ce cădeau, vrând să-şi acopere goliciunea, dar soldatul îl ridică în sus şi scutură de pe el ultimele zdrenţe. Ofiţerul opri maşina şi, în liniştea care se lăsă, osânditul fu aşezat sub grapă.

I se desfăcură cătuşele şi în locul lor fură prinse strâns curelele; în primul moment, condamnatul păru să resimtă schimbarea aproape ca o uşurare. Apoi grapa fu

lăsată în jos, întrucât omul era cam costeliv. Când îl atinseră vârfurile acelor, i se înfioră pielea pe trup; în timp ce soldatul era ocupat cu mâna dreaptă a omului, acesta o întinse pe cea stingă fără să ştie însă încotro s-o ducă; dar o întinse chiar în direcţia unde se afla exploratorul. Ofiţerul privea necontenit pieziş spre explorator, de parcă ar fi vrut să-i citească pe faţă impresia ce i-o făcea această execuţie, despre care-i dăduse măcar unele explicaţii superficiale.

Cureaua destinată încheieturii mâinii se rupse; poate că soldatul întinsese prea tare de ea. Era nevoie să intervină ofiţerul şi pentru aceasta soldatul îi arătă bucata de curea ruptă. Intr-adevăr, ofiţerul se şi duse lingă el şi explică, întorcând faţa spre explorator:

— Maşina este tare cârpăcită, din când în când trebuie să se rupă sau să se frângă câte ceva; dar aceasta nu trebuie să influenţeze în rău impresia generală. De altfel, vom face rost numaidecât de ceva, ca să înlocuim cureaua; am să folosesc lanţul; fireşte că acesta va reduce din delicateţa oscilaţiilor în ceea ce priveşte mina stingă. In timp ce fixa lanţul, mai adăugă: Mijloacele de întreţinere a maşinii sunt acum foarte restrânse. Pe vremea vechiului comandant exista un fond destinat numai acestui scop şi puteam dispune şi eu de el. Există aici o magazie, în care se păstrau tot felul de piese de schimb. Mărturisesc că făceam aproape risipă, dar numai înainte vreme, nu şi acum, cum pretinde noul comandant, care se slujeşte de orice pretext pentru a combate toate vechile instituţii. Acum administrează personal fondul pentru maşină şi, când cer o curea nouă, îmi pretinde s-o aduc pe cea veche drept dovadă; iar cea nouă soseşte abia după zece zile şi, pe deasupra, e de cea mai proastă calitate, nu face două parale. Nimeni nu se sinchiseşte, cum aş putea utiliza maşina între timp.

Exploratorul chibzui: nu face niciodată impresie bună dacă te amesteci cu hotărâre în probleme străine. El nu era nici cetăţean al coloniei penitenciare, nici

cetăţean al statului căruia îi aparţinea aceasta. Dacă ar fi încercat să dezaprobe sau chiar să zădărnicească execuţia, i s-ar fi putut spune: eşti străin, astâmpără-te. La aceasta n-ar fi putut replica nimic, ci doar să adauge că, în acest caz, nu se mai înţelege nici el singur, întrucât călătoreşte doar cu intenţia de a vedea şi nicidecum de-a schimba procedurile judiciare străine. Dar, în cazul de faţă, lucrurile erau ispititoare. Injusteţea procedurii şi caracterul inuman al execuţiei erau neîndoielnice. Nimeni n-ar fi putut presupune un interes egoist din partea exploratorului, întrucât condamnatul îi era străin, nu era un compatriot şi nici om să suscite compătimirea. Exploratorul dispunea de recomandaţia unor înalte autorităţi şi fusese primit aici cu cea mai mare politeţă; iar faptul că fusese invitat să asiste la această execuţie părea chiar să însemne că i se cerea părerea cu privire la această judecată. Acest lucru era cu atât mai probabil, cu cât comandantul – după cum aflase mai mult decât limpede, acum – nu era un partizan al acestui procedeu şi avea o atitudine ostilă faţă de ofiţer.

Deodată, exploratorul auzi un strigăt de furie scos de ofiţer. Tocmai izbutise să vâre, cu destulă trudă, căluşul de pâslă în gura condamnatului, când acesta închise ochii, cuprins de o greaţă ce nu şi-o putea stăpâni, şi începu să vomeze. Ofiţerul îl smuci în grabă de lingă căluş şi vru să-i întoarcă faţa spre groapă; dar era prea târziu, vărsătura curse pe maşină în jos.

— Totul e numai din vina comandantului! strigă ofiţerul, zguduind ca scos din minţi barele de alamă, îmi murdăreşte maşina şi mi-o face ca un grajd. Şi arătă exploratorului, cu mâini tremurânde, ce se întâmplase. Ore întregi m-am străduit să-l fac pe comandant să înţeleagă că nu trebuie să li se mai dea de mâncare în ziua dinaintea execuţiei. Dar noua direcţie, mai blinda, este de altă părere. Cucoanele comandantului îl îndoapă pe osândit cu tot felul de zaharicale, înainte de-a fi dus la locul execuţiei. Toată viaţa lui n-a mâncat decât peşte

împuţit şi acu trebuie să mănânce dulciuri! Dar şi asta ar fi admisibil, n-aş avea nimic de zis, însă de ce nu se procură un nou căluş de pâslă, aşa cum tot cer de mai bine de trei luni. Cum să nu ţi se facă greaţă când iei în gură acest căluş, pe care l-au supt şi l-au ros atâtea sute de oameni, în timp ce-şi dădeau sufletul? Osânditul revenise cu capul la loc şi părea să fie liniştit, în timp ce soldatul era ocupat să şteargă maşina cu cămaşa de care-l dezbrăcase. Ofiţerul veni lângă explorator; presimţind ceva, acesta făcu un pas îndărăt, dar ofiţerul îl apucă de mână şi-l trase de-o parte.

— Vreau să vă spun câteva cuvinte, confidenţial, vorbi el, îmi daţi voie?

— Desigur, răspunse exploratorul, şi-l ascultă cu ochii plecaţi în jos.

— Această procedură şi această execuţie, pe care aveţi prilejul să le admiraţi acum, nu mai au în momentul de faţă niciun partizan făţiş în colonia noastră. Eu sunt singurul partizan, în acelaşi timp şi singurul reprezentant al moştenirii vechiului comandant. Nu mă mai pot gândi la o dezvoltare în continuare a procedeului, toate eforturile mele se îndreaptă către menţinerea a ceea ce există. Când trăia fostul comandant, colonia era plină de adepţii lui; şi eu am în parte forţa de convingere a fostului comandant, dar îmi lipseşte cu totul puterea de care dispunea el; în consecinţă, partizanii lui s-au dat la fund – există încă foarte mulţi, dar niciunul nu mărturiseşte deschis. Dacă v-aţi duce astăzi, în ziua execuţiei, la o ceainărie şi aţi trage cu urechea, aţi putea auzi cel mult aluzii cu două înţelesuri. Toţi aceştia sunt numai adepţi ai procedeului, dar nu-mi sunt de niciun folos, sub actualul comandant, având în vedere concepţiile actuale. Şi acum vă întreb: Oare, din cauza acestui comandant şi a cucoanelor lui, care-l influenţează, trebuie să se ducă de râpă o asemenea operă de-o viaţă întreagă? — arătă cu mina spre maşină. Puteţi îngădui una ca asta? Chiar dacă nu

sunteţi decât un străin care petrece doar câteva zile pe insula noastră? Dar nu mai e timp de pierdut, se pregăteşte ceva împotriva dreptului meu de judecător; au loc deja consfături la comandament, la care nu sunt chemat să iau parte; chiar şi vizita dumneavoastră este semnificativă pentru întreaga situaţie; sunt laşi şi vă trimit pe dumneavoastră ea avangardă. Hei, erau cu totul altfel execuţiile înainte vreme i Încă din ziua dinaintea execuţiei, valea se umplea de oameni până la refuz; toţi veneau numai pentru a privi; dimineaţa, în zori, îşi făcea apariţia comandantul şi doamnele lui; fanfarele trezeau toată tabăra; eu dădeam raportul, arătând că totul e gata; asistenţa – din care nu lipsea niciun funcţionar superior – se rânduia în jurul maşinii; această grămadă de scaune de trestie este o rămăşiţă mizeră din acele vremuri. Maşina strălucea, proaspăt curăţită; aproape pentru fiecare execuţie luam piese de schimb noi-nouţe. Privitorii se ridicau pe vârful picioarelor până colo sus pe înălţimi şi, în faţa sutelor de ochi, condamnatul era aşezat sub grapă de către comandantul însuşi. Ceea ce îi este îngăduit astăzi unui soldat de rând, era pe. atunci sarcina mea, a preşedintelui tribunalului, şi munca aceasta mă onora. Apoi începea execuţia! Niciun sunet nepermis nu tulbura funcţionarea maşinii. Mulţi nici nu mai priveau spre ea, ci şedeau pe nisip, cu ochii închişi; toţi ştiau că acum se face dreptate. în tăcerea ce domnea se auzea oftatul condamnatului – amortizat de pâslă. Astăzi maşina nu mai e în stare să-i smulgă condamnatului nici măcar un geamăt mai sonor decât poate amortiza pâsla; pe-atunci acele care scriau picurau o soluţie caustică, pe care azi nu mai avem voie s-o folosim. Ei, şi-apoi venea ceasul al şaselea! Era cu neputinţă să împlineşti rugăminţile tuturor celor ce voiau să privească de-aproape. In înţelepciunea lui, comandantul dispunea ca, în primul rând, să se dea preferinţă copiilor; eu puteam sta totdeauna în faţă, firește, având în vedere funcţia mea;

de multe ori şedeam acolo cinchit, cu doi copii mici de-a dreapta şi de-a stânga, pe braţe. Cum mai sorbeau cu toţii expresia transfigurării de pe chipul martirizat, cum ne ţineam obrazul în razele acestei dreptăţi abia realizate şi pe cale să dispară! Ce mai vremuri, camarade! Ofiţerul uitase, pesemne, pe cine avea în faţă; îl îmbrăţişă pe explorator şi-şi lăsă capul pe umărul lui. Exploratorul era nespus de încurcat şi privea, nerăbdător, pe deasupra ofiţerului. Soldatul terminase curăţatul maşinii şi acum turna orez dintr-o cutie de tablă în castron. De-abia observă aceasta condamnatul, care-şi revenise cu totul, că şi începu să întindă limba pentru a apuca din orez. Soldatul îl tot împingea îndărăt, întrucât orezul era destinat unui moment ulterior; în orice caz, era un lucru revoltător să ia cu mâinile murdare orez din castron şi să mănânce în faţa condamnatului, care poftea şi el.

Ofiţerul se reculese numaidecât.

— Să nu credeţi că am vrut să vă mişc, spuse el, ştiu prea bine, că e imposibil să faci pe cineva să mai înţeleagă astăzi acele timpuri. De altfel, maşina încă mai lucrează şi impresionează prin ea însăşi. Impresionează prin ea însăşi, chiar dacă stă singură în această vale. Iar cadavrul cade la urmă în groapă, într-un fel de zbor inimaginabil de aerian, chiar dacă în jurul gropii nu se mai adună oamenii cu sutele, ca muştele, cum se întâmpla odinioară. Pe atunci trebuia să construim o balustradă trainică în jurul gropii, dar acum s-a distrus de mult.

Exploratorul vru să scape de privirile ofiţerului şi căută în jur fără ţintă. Ofiţerul îşi închipui că contemplă pustietatea văii; de aceea îl prinse de mâini şi-l întoarse cu faţa spre el, pentru a-l privi în ochi, apoi întrebă:

— Vă daţi seama ce ruşine trăim?

Dar exploratorul tăcu. Ofiţerul îi dădu drumul pentru o clipă; sta tăcut, cu picioarele depărtate, cu mâinile în şold, şi privea în pământ. Apoi îi zâmbi

încurajator exploratorului şi spuse:

— Ieri am fost în apropierea dumneavoastră, când v-a invitat comandantul. Am auzit invitaţia. Il cunosc bine pe comandant. Am înţeles numaidecât ce urmărea cu invitaţia. Deşi are suficientă putere pentru a lua măsuri împotriva mea, totuşi încă nu îndrăzneşte; în schimb, vrea să mă supună aprecierii dumneavoastră, a unui străin de vază. A calculat cu multă grijă; sunteţi abia de două zile pe insulă, nu l-aţi cunoscut pe fostul comandant şi nici sfera lui de idei, sunteţi încătuşat de concepţiile europene, poate sunteţi din principiu un adversar al pedepsei cu moartea, în general, şi al unui asemenea mod de execuţie mecanică, în special; în afară de asta, veţi vedea cum execuţia se desfăşoară trist, fără participare publică, pe o maşină deja cam deteriorată – n-ar fi deci foarte posibil (îşi închipuie comandantul), ţinând seama de toate astea, să consideraţi metoda mea ca nepotrivită? Iar dacă o s-o consideraţi nepotrivită, atunci nu veţi tăcea (vorbesc încă în spiritul comandantului), căci aveţi încredere, desigur, în convingerile dumneavoastră verificate. Aţi văzut, fără îndoială, multe ciudăţenii ale multor popoare şi aţi învăţat să le apreciaţi, de aceea probabil că nu veţi interveni cu toată energia împotriva acestei metode, cum aţi face-o în ţara dumneavoastră. Dar comandantul nici nu are nevoie de asta. Un simplu cuvânt neprevăzător, rostit în treacăt, este de-ajuns. Nici măcar nu e nevoie să exprime convingerea dumneavoastră, dacă vine aparent în sprijinul dorinţei lui. Sunt sigur că vă va descoase cu toată abilitatea. Iar cucoanele lui vor face cerc în jur şi-şi vor ascuţi auzul; veţi spune cam aşa:,,La noi procedura juridică este alta”, sau „La noi acuzatul CâAe interogat înainte de-a se da sentinţa”, sau „La noi nu existau torturi decât în evul mediu”. Toate acestea sunt observaţii perfect juste, care vi se par foarte fireşti, observaţii nevinovate, care nu atacă procedeul meu. Dar cum le va interpreta comandantul? Il şi văd pe bunul

comandant dând numaidecât scaunul într-o parte şi ieşind grăbit în balcon, le văd pe cucoanele sale dând năvală după el, îi aud glasul – cucoanele îl numesc glas tunător – şi va spune: „Un mare explorator din Occident, care e în măsură să cerceteze procedurile juridice din toate ţările, a spus că metoda noastră de modă veche este inumană. După această părere a unei asemenea personalităţi nu-mi mai este îngăduit, fireşte, să tolerez o astfel de metodă. Aşadar, începând de astăzi dispun” – şi aşa mai departe. Dumneavoastră veţi vrea atunci să interveniţi, că n-aţi spus ceea ce afirmă el, că n-aţi calificat metoda mea drept inumană, că, dimpotrivă, adânca voastră pricepere o consideră drept cea mai umană şi mai demnă de a fi aplicată oamenilor, că admiraţi maşina aceasta – dar va fi prea târziu. Nici nu veţi putea răzbate până în balconul înţesat de cucoane; veţi căuta să atrageţi atenţia asupra dumneavoastră; veţi încerca să strigaţi; dar o mână de cucoană vă va astupa gura – iar eu şi opera fostului comandant vom fi pierduţi.

Exploratorul fu nevoit să-şi înăbuşe un zâmbet.; aşadar, atât de uşoară era sarcina pe care el o considerase nespus de grea.. Răspunse evaziv:, – îmi supraapreeiaţi influenţa; comandantul a citit scrisoarea mea de recomandaţie şi ştie că sunt un cunoscător în materie de proceduri judiciare. Dacă mi-aş rosti părerea, ar fi aceea a unui particular, o părere cu nimic mai presus de cea a oricui altuia şi, în orice caz, mult mai fără importanţă decât părerea comandantului, care, după cât ştiu, are putere aproape nelimitată în această colonie penitenciară. Dacă părerea lui referitoare la această procedură este atât de precizată, cum credeţi dumneavoastră, atunci mă tem că a sosit, fireşte, clipa sfârşitului acestui procedeu, fără a mai fi nevoie de modesta mea contribuţie.

înţelegea oare ofiţerul acest lucru? Nu, nu înţelegea. El clătină hotărât din cap, privi în spate spre condamnatul şi soldatul care tresăriră lăsând orezul în

pace, apoi se apropie de explorator fără să-i privească în ochi, ci undeva, nedefinit, pe veston, şi vorbi mai încetişor decât înainte:

— Nu-l cunoaşteţi pe comandant; dumneavoastră aveţi faţă de el şi noi toţi – iertaţi-mi expresia – o atitudine plină de rezervă; dar influenţa dumneavoastră, credeţi-mă, e mai mare decât vă închipuiţi. Am fost fericit când am auzit că veţi asista singur la execuţie. Această dispoziţie a comandantului trebuia să fie îndreptată împotriva mea. dar acum o voi întoarce în favoarea mea. Fără a fi influenţat de şoapte răuvoitoare la ureche şi de priviri dispreţuitoare – ceea ce n-ar fi fost posibil în cazul unei asistenţe mai numeroase – aţi putut asculta explicaţiile mele, aţi văzut maşina şi sunteţi acuma pe punctul de-a asista la execuţie. Părerea dumneavoastră este desigur formată; dacă mai există cumva unele îndoieli, ele vor fi înlăturate de priveliştea execuţiei. Şi acum vă adre- sez rugămintea: ajutaţi-mă împotriva comandantului!

Exploratorul nu-l lăsă să continue.

— Cum aş putea-o face, exclamă el, asta e imposibil. Vă pot ajuta tot atât de puţin, pe cât vă pot dăuna!

— Puteţi, sări ofiţerul. Cu oarecare îngrijorare exploratorul îl văzu pe ofiţer strângând pumnii. Puteţi, repetă ofiţerul şi mai insistent. Am un plan care trebuie să izbutească. Credeţi că influenţa dumneavoastră nu e suficientă. Eu ştiu. însă. că este. Dar să admitem că aveţi dreptate! N-ar fi atunci necesar să încercăm totul, chiar şi ceea ce pare fără şanse de succes, pentru a salva această procedură? Ascultaţi, deci, planul meu. Pentru punerea lui în aplicare este necesar, în primul rând, ca astăzi să fiţi foarte reţinut în exprimarea părerii ce-o aveţi despre metoda mea. Dacă nu veţi fi întrebat de-a dreptul, nu trebuie. în niciun caz, să vă spuneţi părerea; declaraţiile dumneavoastră să fie scurte şi neprecise; să se observe că vă e greu să vorbiţi despre asta. că sunteţi revoltat, că – dacă ar fi să vorbiţi deschis – ar trebui să

izbucniţi în imprecaţii. Nu vă cer să minţiţi; câtuşi de puţin; să răspundeţi doar scurt, cam aşa: „Da, am asistat la execuţie”, sau, „Da, am ascultat toate explicaţiile”. Doar atât. nimic altceva. Pentru amărăciunea. care trebuie să apară vizibil pe chipul dumneavoastră, aveţi destule motive, chiar dacă nu sunt dintre cele ce le vrea comandantul. El va înţelege totul pe dos, firește, în spiritul lui. Pe aceasta se întemeiază planul meu. Mâine are loc, la comandament, o mare întrunire prezidată de comandant, la care iau parte toţi funcţionarii administrativi superiori. Comandantului îi place, firește, să facă un adevărat spectacol din aceste şedinţe. A constituit în sala respectivă o galerie, care este totdeauna înţesată de spectatori. Şi eu sunt nevoit să iau parte la aceste consfătuiri, dar mă cuprinde dezgustul. De rândul acesta, veţi fi invitat în orice caz la întrunire; dacă vă comportaţi conform planului meu, atunci invitaţia se va transforma într-o rugăminte insistentă. Dar dacă, din vreun motiv neprevizibil, s-ar întâmpla totuşi să nu fiţi invitat, atunci va trebui desigur să cereţi dumneavoastră o invitaţie; şi nu mai încape îndoială că o veţi căpăta. Aşadar, să zicem că mâine staţi în loja comandantului împreună cu doamnele; el priveşte adesea în sus, pentru a se asigura că sunteţi acolo. După diferite obiecte de discuţii fără importanţă, ridicole, destinate doar asistenţei – în general e vorba de construcţii portuare, mereu numai construcţii portuare! — va veni în dezbatere procedura judiciară. Dacă comandantul nu va aduce destul de curând vorba despre ea, voi avea eu grijă de asta. Mă voi scula şi voi prezenta raportul cu privire la execuţia de azi. Foarte pe scurt, doar raportul acesta. De fapt nu se obişnuieşte să se prezinte asemenea raport, dar eu totuşi am s-o fac. Comandantul îmi va mulţumi, ca totdeauna, cu un zâmbet prietenos, şi apoi nu se va putea abţine să nu folosească binevenitul prilej. „Tocmai s-a prezentat raportul aşa, sau cam asemănător va vorbi el – de spre

execuţie. Aş vrea să mai adaug la raport că, chiar la această execuţie a asistat marele explorator, despre a cărui vizită, cu care ne onorează în mod deosebit colonia, aţi aliat cu toţii. Iar şedinţa noastră de astăzi capătă o semnificaţie mai înaltă datorită prezenţei sale. Nu credeţi că ar fi bine să punem acestui mare explorator întrebarea, cum apreciază execuţia aceasta de modă veche şi procedura care o precedă?" Fireşte, vor izbucni de pretutindeni aplauze, asentimentul general, iar eu voi fi cel mai entuziast. Comandantul se va înclina în faţa dumneavoastră şi va spune: „Atunci, pun în numele tuturor întrebarea". Iar dumneavoastră veţi trece în faţă, lângă balustradă. Să puneţi mâinile pe ea aşa ca să le vadă toată lumea, altfel vi le vor lua cucoanele şi se se vor juca cu degetele. Şi atunci va urma, în sfârşit, cuvântul dumneavoastră. Nu ştiu cum voi suporta încordarea orelor ce mai sunt până atunci. In cuvântarea dumneavoastră nu trebuie să vă reţineţi; faceţi gălăgie în jurul adevărului, aplecaţi-vă peste balustradă; urlaţi, da, da, urlaţi-i comandantului în faţă părerea dumneavoastră, părerea dumneavoastră de nezdruncinat. Dar poate nu vreţi acest lucru, nu corespunde caracterului dumneavoastră, poate că în patria dumneavoastră se adoptă altă atitudine în asemenea situaţii – şi aşa e bine, este pe deplin satisfăcător: nu vă ridicaţi în picioare, spuneţi doar câteva cuvinte, murmuraţi-le atât de tare cât să fie abia auzite de funcţionarii de sub dumneavoastră; e destul; nici nu trebuie să vorbiţi personal despre lipsa publicului la execuţie, despre roata care scârţâie, despre cureaua ruptă şi despre dezgustătorul căluş de pâslă; nu, toate acestea rărnân în seama mea, să fugă din sală, cel puţin îl voi sili să cadă în genunchi şi să recunoască: „Mă plec în faţa ta, bătrâne comandant". Acesta e planul meu; vreţi să mă ajutaţi să-l duc la îndeplinire? Bineînţeles că vreţi; ceva mai mult; trebuie!

Ofiţerul îl prinse pe explorator de amândouă braţele

şi-l privi în ochi, respirând greu. Ultimele fraze le uriaşe atât de tare, încât chiar şi soldatul şi deţinutul deveniră atenţi; cu toate că nu înţelegeau nimic, se opriseră din mâncat şi căutau spre explorator, mestecând din gură.

Răspunsul care trebuia dat îi era limpede exploratorului de la bun început; trecuse prin prea multe în viaţa lui, pentru a mai putea şovăi în cazul de faţă; în fond era cinstit şi nu cunoştea teama. Totuşi, văzându-l pe soldat şi pe osândit, şovăi cât respiră o dată. In cele din urmă spuse, aşa cum trebuia:

— Nu!

Ofiţerul clipi de mai multe ori, fără a-l slăbi din ochi.

— Vrei neapărat o declaraţie? întrebă exploratorul. Ofiţerul aprobă din cap, fără un cuvânt. Sunt un adversar al acestei proceduri, continuă exploratorul; încă mai înainte de a-mi fi făcut confidenţe – de care, fireşte, nu voi abuza, în niciun caz – am chibzuit dacă am. dreptul să intervin împotriva acestui procedeu şi dacă intervenţia mea ar putea avea o şansă, cât de mică, de succes. Mi-am dat seama limpede cui trebuie să mă adresez: bineînţeles comandantului. Dumneata m-ai ajutat să-mi clarific calea de urmat, fără însă a-mi fi întărit şi mai mult hotărârea; dimpotrivă, convingerea dumitale sinceră m-a emoţionat, chiar dacă nu m-a putut atrage pe o cale greşita.

Ofiţerul rămase mut, se întoarse apoi spre maşină, se apucă de una din barele de alamă şi privi în sus la desenator, puţin aplecat înainte, ca şi cum ar fi verificat dacă totul este în ordine. Soldatul părea să se fi împrietenit cu osânditul; acesta îi făcu un semn soldatului, oricât îi efa de greu din cauza curelelor strâns legate; soldatul se plecă spre el; condamnatul îi şopti ceva, iar soldatul dădu din cap.

Exploratorul se duse după ofiţer şi-i spuse:

încă nu ştiţi ce vreau să fac. Şi voi spune comandantului părerea mea asupra procedeului, dar nu în cadrul unei şedinţe, ci între patru ochi; de altfel, nici

nu mai rămân atâta vreme aici înеât să mai pot fi invitat la o şedinţă; plec chiar mâiue dimineaţă sau, în orice caz, mă îmbarc în zori. Ofiţerul părea să nu-l fi auzit. Aşadar, procedeul nu v-a convins, vorbi el ca pentru sine şi zâmbi cum zâmbeşte un bătrân asupra neroziei unui copil, ascunzându-şi în dosid zâmbetului absent propriile sale gânduri.

— Atunci a sosit vremea, spuse el într-un târziu, şi ridică spre explorator ochii lui limpezi, în care desluşea un fel de invitaţie, de apel la participare.

— A sosit vremea pentru ce? întrebă exploratorul, neliniştit, dar nu primi niciun răspuns.

— Eşti liber, se adresă ofiţerul condamnatului, în limba lui. Acesta nu crezu la început. Ei, eşti liber, repetă ofiţerul. Pentru prima oară, chipul condamnatului prinse să se însufleţească. Era adevărat? Nu era doar o toană trecătoare de-a ofiţerului? Obţinuse călătorul străin îndurare pentru el? Ce se-ntâmpla? Acestea erau întrebările ce se citeau pe faţa lui. Dar nu pentru multă vreme. Fie ce-o fi, condamnatul voia să fie liber, dacă i se îngăduia, şi începu să se smucească, atât cât îi permitea grapa.

— îmi rupi curelele, strigă ofiţerul, stai liniştit!

Îţi dăm diurnul numaidecât! Apoi făcu semn soldatului şi se apucară de treabă. Condamnatul râdea singur, în tăcere, întorcând faţa când la stânga, spre ofiţer, când la dreapta, către soldat; nu-l uită nici pe explorator.

— Scoate-l afară, porunci ofiţerul soldatului. Trebuie însă oarecare precauţie din pricina grapei.

Datorită nerăbdării, condamnatul se alesese cu câteva zgârieturi pe spinare.

Din clipa aceasta, ofiţerul nu-i mai acordă aproape nicio atenţie. Se îndreptă spre explorator, scoase din nou la iveală mica taşcă de piele, răsfoi în ea, găsi în cele din urmă foaia căutată şi i-o arătă.

— Citiţi, zise el.

— Nu pot, răspunse călătorul, am spus că nu pot citi aceste file.

— Uitaţi-vă mai atent la foaia asta, ripostă ofiţerul şi trecu alături de explorator, pentru a citi împreună cu el. Când nici aceasta nu fu de folos, ofiţerul trecu cu degetul la oarecare distanţă pe deasupra hârtiei, ca şi cum n-ar fi trebuit să fie atinsă câtuşi de puţin, şi încercă să-i uşureze astfel exploratorului cititul. Exploratorul îşi dădu toată silinţa, pentru a-i fi măcar astfel agreabil ofiţerului, dar nu izbuti să citească. Atunci începu ofiţerul să silabisească scrisul, apoi citi totul încă o dată, curgător: „Fii drept!” spune aici, acum puteţi citi. Exploratorul se aplecă atât de mult deasupra hârtiei, încât ofiţerul o depărta repede, de teamă să nu fie atinsă; exploratorul nu mai spuse nimic, dar se vedea limpede că încă nu izbutise să descifreze ceva. „Fii drept!”, spune aici, repetă ofiţerul încă o dată.

— Aşa o fi, răspunse exploratorul, cred că asta stă scris.

— Bine, vorbi ofiţerul satisfăcut măcar în parte, apoi se urcă pe scară cu foaia în mână; aşează foaia cu multă grijă în desenator şi păru să modifice complet dispozitivul angrenajului; era o muncă anevoioasă – probabil că era vorba de rotiţe mici de toi; uneori capul ofiţerului dispărea cu totul în desenator, atât de minuţios trebuia verificat mecanismul.

Exploratorul urmări munca aceasta neîntrerupt, de jos, încât îi înţepeni gâtul, iar ochii începură să-l doară din cauza luminii soarelui, care se revărsa din cer. Soldatul şi condamnatul nu se ocupau decât unul de celălalt. Cămaşa şi pantalonii osânditului. care se aflau deja în groapă, fură pescuite de soldat cu vârful baionetei. Cămaşa era îngrozitor de murdară şi condamnatul o spălă în hârdău. Când se îmbrăcă, apoi, cu pantolnii şi cămaşa, râseră cu poftă şi soldatul şi osânditul. întrucât îmbrăcămintea fusese spintecată la spate de sus până jos. Probabil că osânditul se simţea

obligat să-l distreze pe soldat, întrucât se rotea în cerc, cu hainele lui spintecate, în faţa soldatului, care şedea ciucit pe pământ şi râdea bătându-se cu palmele pe genunchi. In orice caz, se mai stăpâneau întrucâtva, ţinând seama de prezenta domnilor.

După ce termină sus, în sfârşit, ofiţerul îmbrăţişa totul încă o dată în amănunt, cu privirea, zâmbind; după aceea închise capacul desenatorului, care fusese deschis până atunci, coborî, se uită la groapă, apoi la condamnat, şi constată cu mulţumire că acesta îşi luase hainele de-acolo; pe urmă se duse la hârdău pentru a-şi spăla mânile, observă prea târziu murdăria respingătoare a apei, se întristă că nu-şi poate curăţa mâinile, după care le vârî în nisip – soluţie ce nu-l satisfăcea, dar n-avea ce face – se sculă în picioare şi începu să-şi descheie nasturii de la tunică. Cu această ocazie îi căzură în mână, mai întâi, cele două batiste pe care le vârâse sub guler.

— Uite-ţi batistele, spuse el şi le aruncă osânditului. Apoi se adresă exploratorului, explicând: Cadouri de la femei.

în ciuda grabei cu care-şi scoase tunica şi se dezbrăcă apoi complet, el împături cu deosebită grijă fiecare obiect de îmbrăcăminte, ba chiar mângâie cu degetele fireturile tunicii şi îndreptă un eghilet. Fireşte că se potrivea prea puţin cu această grijă faptul că, de îndată ce termina împăturitul unui obiect, îl arunca numaidecât în groapă cu un gest nerăbdător. Ultimul lucru care-i rămase, fu sabia scurtă, cu centironul. Scoase sabia din teacă, o frânse, adună totul laolaltă – frânturile săbiei, teaca şi centironul – şi le aruncă atât de violent, încât zăngăniră jos, pe fundul gropii.

Acum era gol puşcă. Exploratorul îşi muşcă buzele, dar nu spuse nimic. De fapt ştia ce va urma, dar n-avea niciun drept să-l împiedice pe ofiţer s-o facă. Dacă procedura judiciară, la care ţinea atât de mult, era pe punctul de a fi desfiinţată – probabil ca urmare a

intervenţiei pe care exploratorul se simţea obligat s-o facă – atunci ofiţerul acţiona acum aşa cum trebuia; nici exploratorul n-ar fi reacţionat altfel, în locul lui.

Soldatul şi osânditul nu pricepură mai întâi nimic, de altfel la început nici măcar nu priviră intr-acolo. Condamnatul era nespus de bucuros că şi-a recăpătat batistele, dar bucuria lui nu fu de lungă durată, întrucât soldatul i le luă cu un gest iute, neprevăzut. Condamnatul încerca acum să şi le reia de sub centironul unde le pusese soldatul la păstrare, dar acesta era vigilent. Se luptară astfel, mai mult în glumă. Abia când ofiţerul fu gol de tot, deveniră şi ei atenţi. In special condamnatul părea pătruns de presimţirea unei mari întorsături. Ceea ce i se întâmplase lui, se petrecea acum cu ofiţerul. Călătorul străin dăduse probabil ordin în acest sens. Aceasta era aşadar răzbunarea. Fără să fi pătimit el însuşi până la capăt, era răzbunat. în schimb, până la capăt. Pe chipul lui se înfiripă un râs tăcut, cu gura până la urechi, care nu se mai stinse.

Ofiţerul se îndreptă spre maşină. Dacă şi înainte de aceasta se vădise destul de limpede cât de bine se pricepe la maşină, acuma rămâneai aproape consternat de felul cum manevra şi cum ea asculta. Doar apropie mâna de grapă, şi aceasta se ridică şi se lăsă de mai multe ori, până când atinse înălţimea potrivită, pentru a-i face loc dedesubt; abia atinse marginea patului, şi acesta începu numaidecât să vibreze; căluşul de pâslă i se apropie de gură; se văzu bine cum ofiţerul nu voia să-l accepte, dar şovăiala dură doar o clipă, după care se supuse numaidecât şi îl luă în gură. Totul era pregătit, dar curelele atârnau în părţi, desfăcute, se părea că sunt inutile; nu era nevoie ca ofiţerul să fie legat cu ele. Deodată condamnatul văzu curelele libere şi, după părerea lui, execuţia nu putea fi desăvârşită dacă nu erau strâns legate şi ele, aşa eă-i făcu semn grăbit soldatului şi alergară într-acolo să-l încătărămeze pe ofiţer. Acesta întinsese deja un picior pentru a împinge

manivela ce trebuia să pună în mişcare desenatorul; când îi văzu pe cei doi venind, îşi trase piciorul îndărăt şi se lăsă legat cu curelele. Acum fireşte că nu mai putea ajunge până la manivelă; nici soldatul şi nici osânditul n-ar fi descoperit care este, iar exploratorul era decis să nu se clintească din loc. De altfel nici nu fu nevoie; de-abia fură prinse curelele în catarame, că maşina şi începu să lucreze; patul tremura, acele dansau pe pielea lui, grapa oscila în sus şi-n jos. Exploratorul privea de o bună bucată de vreme, când îşi aduse deodată aminte că o roată a desenatorului ar fi trebuit să scârţâie; dar totul funcţiona în linişte, nu se auzea nici măcar un zumzăit.

Lucrând aţât de liniştit, maşina dispăru din atenţia celor trei. Exploratorul privea spre soldatul şi condamnatul care!e aflau de cealaltă parte a maşinii. Condamnatul părea cel mai însufleţit, totul îl interesa la maşină; p i se lăsa în jos, pe vine aci se ridica în vârful picioarelor, mereu cu degetul arătător întins, pentru a-i arăta ceva soldatului. Exploratorul fu cuprins de un sentiment penibil. Era hotărât să rămână de faţă până la urmă, dar nu mai putea îndura multă vreme priveliştea celor doi.

— Duceţi-vă acasă, le spuse el.

Poate că soldatul ar fi fost gata, dar condamnatului i se păru ordinul acesta ea un fel de pedeapsă. Se rugă, implorând cu mâinile împreunate, să-l lase de faţă, iar când exploratorul rezistă, dând hotărât din cap, căzu chiar în genunchi. Exploratorul îşi dădu seama că ordinele nu aveau niciun efect şi vru să se ducă dincolo, la cei doi, pentru a-i lua la goană. Deodată auzi un zgomot sus, în desenator. Privi într-aeolo. Aşadar totuşi era deranjată o roată? Era altceva, însă. Capacul desenatorului se ridică încet, apoi se deschise de tot. Dinţii unei roţi se iviră, săltându-se în sus; în curând apăru roata întreagă, ca şi cum o forţă uriaşă contractase întreg desenatorul şi nu mai rămăsese niciun loc pentru această roată; roata se învârti până la

marginea desenatorului, căzu jos, se duse de-a dura o distanţă pe nisip, după care rămase culcată pe lat. Intre timp ieşise deja la iveală altă roată, după care urmară multe altele, mari şi mici, abia deosebindu-se între ele; cu fiecare se repetă acelaşi lucru, de fiecare dată credeai că desenatorul s-a golit complet, dar deodată apărea altă grupă de roţi, deosebit de numeroasă, care se ridicau în sus, cădeau şi se rostogoleau pe nisip, pentru a se culca apoi pe lat. Privind la ceea ce se petrecea, condamnatul uitase de-a binelea de ordinul exploratorului; roţile îl vrăjeau cu totul şi voia, de fiecare dată, să prindă o roată, ba chiar îl îndemna şi pe soldat să-l ajute, dar trăgea mâna îndărăt înspăimântat, întrucât urma numaidecât altă roată, care-l speria când începea să se rostogolească.

în schimb, exploratorul era îngrijorat; se părea că maşina se năruie toată; mersul ei liniştit era o simplă iluzie; avea sentimentul că acum trebuie să se ocupe de ofiţer, întrucât acesta nu se mai putea îngriji de el însuşi. Dar, în timp ce căderea roţilor îi acapară atenţia cu totul, uită să mai supravegheze restul maşinii; când totuşi se aplecă spre grapă, după ce ultima roată părăsi desenatorul, avu o surpriză nouă, supărătoare. Grapa nu mai scria, ci doar înţepa, iar patul nu rotea corpul, ci îl împingea în sus şi-l înfigea în ace, vibrând. Exploratorul vru să intervină, dacă ar fi putut ar fi oprit totul, întrucât aceasta nu mai era o tortură, aşa cum voia să realizeze ofiţerul, ci de-a dreptul un asasinat. întinse mâinile înainte. Deodată grapa se deplasă lateral, cu trupul ofiţerului înfipt în ace, aşa cum trebuia să se întâmple abia în ceasul al doisprezecelea. Sângele curgea în mii de şiroaie, dar nu era amestecat eu apă, întrucât de rândul acesta ţevişoarele pentru apă nu funcţionaseră. Apoi dădu greş şi ultimul act; 'trupul ofiţerului nu se desprinse din acele lungi, ci rămase atârnat deasupra gropii, fără să cadă în ea, lăsând doar să i se scurgă sângele. Grapa vru să revină la locul ei, dar, ca şi cum ar

fi simţit ea însăşi că nu s-a eliberat de povară, rămase mai departe deasupra gropii.

— Puneţi mâna odată şi ajutaţi! strigă exploratorul către soldat şi osândit, pe deasupra gropii, şi apucă el însuşi de picioarele ofiţerului.

Voia să împingă de picioare, ceilalţi doi să apuce capul ofiţerului, pe partea cealaltă, şi astfel să desprindă trupul, încet, din ace. Dar cei doi nu se puteau hotărî; condamnatul întoarse chiar spatele; exploratorul trebui să se ducă la ei, dincolo, şi să-i împingă cu sila până la capul ofiţerului. Cu acest prilej văzu, aproape fără voia lui, chipul mortului. Era aşa cum fusese şi-n viaţă; nu se citea pe el niciun semn al izbăvirii făgăduite; ofiţerul nu găsise în maşină ceea ce aflaseră toţi ceilalţi; buzele erau contractate, ochii deschişi aveau o expresie de viaţă, privirea era liniştită şi plină de convingere, prin frunte îi ieşise vârful pironului cel mare de fier.

Când călătorul, urmat de soldat şi de osândit, ajunse la primele case din colonie, soldatul arătă spre una din ele şi spuse:

— Aici e ceainăria.

La parterul casei se afla o încăpere adâneită în pământ, joasă, ca o speluncă, cu tavanul şi pereţii afumaţi. înspre stradă era deschisă pe toată lăţimea ei. Deşi ceainăria se deosebea prea puţin de restul caselor din colonie, care erau toate dărăpănate, în afară de palatul comandantului, ea exercită totuşi asupra exploratorului impresia unei amintiri istorice, evocându-i forţa vremurilor trecute. Se apropie, trecu – urmat de însoţitorii săi – printre mesele neocupate, ce se înşirau pe stradă în faţa ceainăriei, şi respiră aerul rece, îmbâcsit, care adia dinăuntru.

— Bătrânul este îngropat aici, spuse soldatul, preotul a refuzat să-i dea un loc la cimitir. O vreme lumea nu s-a putut hotărî să-l îngroape; în cele din urmă l-au aruncat aici. Cu siguranţă că ofiţerul nu v-a povestit nimic despre asta, căci îi era ruşine. A încercat chiar de

câteva ori, noaptea, să-l dezgroape pe bătrân, dar a fost luat întotdeauna la goană.

— 7- Unde e mormântul? întrebă exploratorul, căruia nu-i venea să-l creadă pe soldat.

Numaidecât alergară amândoi – soldatul şi osânditul – înaintea lui şi-i arătară, cu mâinile întinse, locul unde trebuia să fie mormântul. îl conduseră pe explorator până lângă peretele din fund, unde şedeau clienţii la câteva mese. Erau pe semne muncitorii din port, bărbaţi zdraveni cu bărbi scurte, de un negru lucitor. Toţi erau fără surtucuri, aveau cămăşile zdrenţuite, erau oamen'Psărmani. umiliţi. Când se apropie exploratorul, câţiva dintre ei se ridicară şi se lipiră de perete, privind spre el.

— E un străin, se auziră şoapte în jurul exploratorului, vrea să vadă mormântul.

împinseră într-o parte mesele, sub care se afla într-adevăr o lespede de mormânt. Era o piatră simplă, destul de scundă, pentru a putea fi ascunsă sub o masă. Avea o inscripţie cu litere foarte mici. aşa îneât exploratorul fu nevoit să îngenunche pentru a citi. Pe ea scria: „Aici odihneşte fostul comandant. Partizanii lui, care nu pot avea astăzi niciun nume, l-au aşezat în mormânt şi i-au pus lespedea. Dăinuie profeţia că, după un anumit număr de ani, comandantul va învia şi va porni din această casă, în fruntea partizanilor săi, la recucerirea coloniei. Credeţi şi aşteptaţi!" După ce termină de citit şi se ridică în sus, exploratorul îi văzu pe oameni stând în jurul Iui şi hlizindu-se, de parcă ar fi citit şi ei inscripţia, ar fi găsit-o ridicolă şi l-ar fi invitat să se alăture şi el părerii lor. Exploratorul se făcu a nu observa, le împărţi câteva monede, apoi mai aşteptă până ce masa fu împinsă deasupra lespezii, şi ieşi din ceainărie, îndreptându-se spre port.

Soldatul şi osânditul găsiră în ceainărie cunoscuţi, care-i opriră să mai rămână. Dar probabil că se descotorosiră repede de ei, întrucât călătorul abia

ajunsese la mijlocul lungii scări ce ducea jos, la bărci, când cei doi porniră în fugă după el. Se vede treaba că voiau să-I silească pe explorator, în ultima clipă, să-i ia cu el. în timp ce exploratorul se tocmea, jos, cu un barcagiu ca să-l ducă până la vapor, cei doi veneau în goană pe scară, în tăcere, întrucât nu îndrăzneau să strige. Când ajunseră jos, exploratorul era deja în luntre, iar barcagiul tocmai o desprindea de mal. Ar mai fi putut încă să sară în barcă, dar exploratorul | ridică de pe fundul ei un odgon greu, cu noduri, şi-i ameninţă cu el, împiedicându-i astfel să facă saltul.

Colonia penitenciară (*In der Strafkolonie*) face parte din volumul *Hochzeits Vorbereitungen auf dem Lande* (*Pregătiri de nuntă la iară*), C. Schocken Books Inc. U.S.A., 1953.

în româneşte de *Mihai Izbăşescu*

MARTIN BUBER

Unul dintre cei mai de seamă scriitori şi filosofi evrei ai contemporaneităţii s-a născut la 8 februarie 1878 la Viena, iar actualmente trăieşte în Israel. Sursa scrierilor lui Buber o găsim, cu precădere, în tradiţiile pietismului chasidic. (Chasidismul este o mişcare care a luat amploare în sânul evreilor din Europa răsăriteană, în special.) Repovestind legendele şi miturile acestei mişcări, Buber le dă aspectul de..mesaj adresat omenirii întregi" (*Die chassidischen Bücher – Cărţile chasidice*, 1928; *Die chassidische Botschaft – Mesajul chasidic*, 1952). A studiat ştiinţele naturale şi psihologia la Leipzig şi Zürich, fiind influenţat de Jakob Böhme şi Paracelsus. In 1906 a publicatuna din cele mai importante lucrări referitoare la începuturile expresionismului *Ekstatische Konfessionen* (*Confesiuni ecstatice*). Intre 1916-1931 a editat numeroase reviste şi, împreună cu Franz Rosenzweig, a condus „Şcoala iudaică liberă" din Frankfurt. Emigrează în 1938, dată de la care trăieşte în Israel ca profesor de filosofie socială la Ierusalim.

Buber este în esenţă un existenţialist cu o notă

foarte personală, în lucrări ca *Daniel*, 1913. *Ich und Du* (*Eu şi tu*), 1922, *Urdistanz und Beziehung* (*Distanţă originară şi relaţie*), 1952. Viaţa este „o chemare”, un îndemn la uniune între „eu-tu”, între semeni şi Dumnezeu, „finitul infinit”. Buber a încercat să pună şi bazele unei etici sociale cu nuanţă religioasă în *Pfade in Utopia* (*Cărări in utopie*), 1950. Traducerea fragmentară a *Bibliei* constituie, pe de altă parte, un aspect al creaţiei sale în domeniul lingvistic. Filosofia lui Buber repudiază universalismul hegelian şi se situează la întretăierea filosofiei lui Kirkegaard, Nietzsche, Dostoievski şi existenţialiştii contemporani: Bergson, Schelei, Heidegger şi Sartre. Prezenţa sa în literatura austriacă se justifică prin faptul că reprezintă spiritul mistic ebraic, fără de care austriacismul aşa cum a fost intuit de către Max Brod, Franz Kalka şi Franz Werfel nu e conceptibil.

ĂLTE OPERE: *Die jüdische Bewegung l Folge 1900-1914* (*Mişcarea evreiască*, seria 1), 1900 – 1914; 2. *Folge 1916-1920 Reden und Gleichnisse des Tschuang Tse* (Seria a 2-a, *Cuvântările şi parabolele lui Ciuang Tse*), 1910; *Vom Geist des Judentums* (*Despre spiritul iudaismului*), 1916; *Dialogisches Lehen* (*Viaţa dialogată*), 1947; *Moses* (*Moise*), 1948; *Gog und Magog*, roman, 1949; *Der Glaube der Propheten* (*Credinţa profeţilor*), 1950; *Gottesfinsternis* (*Eclipsarea lui Dumnezeu*). 1953; *Schuld and Schuldgefühle* (*Culpă şi sentiment de culpabilitate*), 1958; *Begegnungen* (*Intilniri*), autobiografie, 1961, *Werke* (*Opere*), 3 voi., 1962.

Referinţe: H. Urs von Balthasar: *Einsame Zwiesprache* (*Dialog solitar*), 1958; H. Kolui: M. *Buber*, 1961.

A CINCIZECEA POARTA

Un discipol al rabinului Baruch din Mesbiz, fără a i spune nimic învăţătorului său, a căutat să pătrundă existenţa lui Dumnezeu şi, cercetând, a înaintat tot mai

mult, până a ajuns într-un asemenea vălmăşag de îndoieli, încât şi ceea ce cunoscuse până atunci i-a devenit incert. Când Rabi Baruch a băgat de seamă că tânărul său discipol nu-l mai vizitează cum obişnuia, a plecat în oraşul acestuia, a intrat pe neaşteptate în odăiţa lui şi i-a spus:,,Ştiu ce se ascunde în inima ta. Ai pătruns prin cele cincizeci de porţi ale cunoaşterii. începi cu o întrebare, îţi baţi capul, îi smulgi răspunsul şi prima poartă ţi se deschide într-o altă întrebare. Şi din nou cercetezi, îi afli dezlegarea, împingi a doua poartă şi te găseşti dinaintea unei noi întrebări. Şi inai departe şi tot mai departe, şi mai adânc, tot mai adânc. Până ce formezi cea de-a cincizecea poartă. Ajuns aici, priveşte încremenit întrebarea, al cărei răspuns nu l-a aflat niciun om, căci unul singur de l-ar cunoaşte n-ar mai exista alegere. De te-ncumeţi însă a merge mai departe, te rostogoleşti în prăpastie". „Ar trebui să mă-ntorc şi s-o iau ele Ia capăt, nu-i aşa?" strigă discipolul. „Nu înseamnă că faci calea-ntoarsă, dacă te întorci, zise rabinul; stai dincolo de ultima poartă, atunci, şi te afli în credinţă".

In româneşte de *Iv. Martinovici*

ATITUDINI FUNDAMENTALE

Rabi Menachem Mendel de World era întrebat prin ce este recunoscut un adevărat evreu. El spunea: „Nouă ni se cuvin trei lucruri: o îngenunchere dreaptă, un strigăt fără sunet, un dans nemişcat.

RUŞINEA

Gerer ofta în cursul prelegerii şi spunea: „Un cuvânt al înţelepţilor noştri mă chinuie până în oase şi-mi ia viaţa." Stă scris în *Talmud*, Nedarin, 20: „Nu au ruşine acei ai căror strămoşi n-au stat niciodată în faţa muntelui Sinai! Deci, unde este ruşinea?"

EXILUL ADEVĂRAT

Rabi Chanch spunea: „Adevăratul exil al Israelului în Egipt a fost acela că a învăţat să-l suporte".

„Cât timp durează tirania lui Amalek, nu se ştie că

eşti un nimic! Dacă se întrerupe tirania lui Amalek, obse'rvi că eşti un nimic!"

PRIMEJDIA

într-o călătorie, Gerer mergea cu un vehicul împreună cu un confident, în jos pe o pantă abruptă. Caii speriaţi alergau şi nu puteau să fie opriţi. Hasid se uita din căruţă şi se îngrozea. Când se uită însă la Zaddik faţa acestuia era calmă ca întotdeauna.

„- Cum se întâmplă, întrebă el, că nu vă sperie pericolul?"

„- Cine simte adevăratul pericol în fiecare clipă, răspunse Zaddik, pe acela nu-l mai sperie niciun pericol de moment."

A *cincizecea poartă* (*Die fünfzigste Pforte*) face parte din volumul *Erzählungen des Chassidim* (*Povestirile lui Chassidim*), Manesse Verlag, Zürich, 1949.

In româneşte de

Magdalena Constantine scu

MARTINA WIED

Alexandrine Martina Augusta Wied. născută Sehnabel, e ñica de jurist şi s-a născut la 10 decembrie 1882 la Viena unde a şi murit la 25 ianuarie 1957 După studii de filologie germanică, filosofie, istorie şi istoria artelor. întreprinde numeroase călătorii în Franţa, Polonia, Anglia. Se căsătoreşte în 1910 şi colaborează la numeroase reviste şi publicaţii printre care şi la aceea a lui Ludwig von Ficker *Der Brenner*. Emigrează în 1938 în Anglia unde-şi scrie şi lucrările de scamă. In 1947 revine în Austria.

Ca mulţi alţi scriitori austrieci, Martina. Wied a fost „descoperită" şi apreciată _ abia după moarte. Romanele ei psihologice şi de critică socială construite pe tema relegării – în sens ovidian – a artistului creator se bucură azi de o crescândă apreciere. Primul roman, *Rauch iiber Sankt Florinii oder die Welt der Missverständnisse* (*Văluri de fum peste Sankt Florian sau lumea*

neînţelegerii) este istoria întreţesută şi suprapusă a mai multor destine contemporane care se mişcă îutr-o lume opacă (simbolizată prin „vălul de fum"). într-un anumit fel, acest roman anunţă povestirea scrisă sub formă de jurnal zilnic, *Das Einhorn* (*Inorogul*), în care problema disoluţiei valorilor.şi a sensului realităţii este plasată şi dezbătută pe plan Istoric prin intermediul unei întâmplări datând din anul 1779. In acelaşi timp acest roman este şi povestea unei relegări: Louisa, fiica unui general austriac şi soţia ultimului dintre Stuarţi, se îndrăgosteşte de poetul libertăţii italiene, Alfieri. Intâmplările sunt consemnate de pictorul scoţian James Graham, el însuşi implicat îri tribulaţiile de dragoste ale Louisei, dar care, distanţându-se de întâmplări, îşi păstrează puritatea (inorogul este simbolul purităţii). Din rândul celorlalte romane ale Martinei Wied pot fi citate, *Kellingrath*, 1950 (prima versiune a apărut în 1934 cu titlul *Das Asyl zum obdachlosen Geist – Azilul spiritului fără adăpost*) care reia dezbaterea temei relegării creatorului; *Die Geschichte eines reichen Jünglings* (*Povestea unui tânăr bogat*), 1952, este o amplă dezbatere, pe 800 de pagini, a problemei disoluţiei timpului şi a realităţii, a tragediei prin care a trecut omenirea între cele două războaie mondiale. Acţiunea se desfăşoară în Polonia; eroul principal, Leontiev, încearcă *„intr-o lume strvmbă, să-şi cucerească bucăţica de pământ pe care să poată sta cu fruntea in sus, fără să se lovească de grinzile silniciei*".

Creaţia Martinei Wied se înrudeşte într-un anumit fel cu opera de critică socială a lui Musil şi Broch.

ALTE OPERE: *Brücken ins Sichtbare* (*Punţi spre vizibilitate*), poezii, 1912-1952; *Spuk* (*Fantomă*), 1922; *Der Gast* (*Oaspetele*), 1923; *Der Spielberg*, 1924; *Dramen* (*Drame*), nepublicate; *Das Krähennest* (*Cuibul corbilor*), povestiri, 1951; *Das unvollendete Abenteuer* (*Agentura neterminată*), roman, 1955.

INOROGUL

8 iunie

San Gimignano, Hanul Sfânta Fina.

In mijlocul abruptelor turnuri de locuit în care târgoveţii războinici se baricadau 9a şi clanurile noastre în cetăţile lor de la ţară, nu simt într-atât deosebirile de rasă, naţionalitate, limbă şi peisaj, ci mult mai acut acea deosebire adâneă, ce constă în faptul că cei care au clădit Gimignano se potriveau cu mediul lor, îl întruchipau, că trăiau – ca să folosim termeni abuziv întrebuinţaţi, conform cu timpul lor – în contemporaneitate, pe când concetăţenii mei se cramponează cu încăpăţânare de o stare a lucrurilor pare-se depăşită şi o fac numai pentru că o cred mai potrivită lor. Tragedia care ne atinge în mic a răscolit alte popoare mai mari pentru a le nimici în cele din urmă. Cele care s-au dovedit mai adaptabile, erau în genere cele mai puţin însemnate şi desigur nu cele mai nobile. Multe semne în ţară ne fac să bănuim că suntem în ajunul unei noi migraţii a popoarelor,* dar a unei migraţii care mi va decurge orizontal, pe suprafaţa pământului, ci pe unul şi acelaşi loc, vertical prin straturile popoarelor, va întoarce josul în sus şi va mătura ceea ce e deasupra.

Trăim într o epocă a decadenţei occidentale şi câte din perfecţionările şi afinările formelor de viaţă actuale nu-mi amintesc de cele din Roma epocii tardive! De multe ori îmi vin în minte cuvintele unui scriitor antic care a trăit sub împăratul Dedus. Călătorind cu corabia spre Sicilia găsea că: „Etna nu mai e atât de impunătoare ca odinioară 1” Aceste cuvinte exprimă exact felul de a simţi caracteristic zilelor noastre; multe lucruri pe care le socoteam mari, indestructibile – biserica şi învăţăturile ei, regalitatea, căsătoria, autoritatea paternă – şi-au pierdut acum nimbul, nu ne mai apar intangibile, sunt puse la îndoială, nu mai sunt atât de impunătoare ca odinioară.,,Totul a devenit mai mic, de se poate cuprinde cu o privire, mai fragil şi mai gingaş; n-avem dec-ît să ne

imaginăm o statuie de Michel Angelo în palatul mai nou al reginei Maria Antoaneta, în Trianon. pentru ca deosebirea să ne sară în ochi. Vremea noastră nu mai poate suporta asemenea măreţie, se simte nimicită de (’a. Nu e desigur o întâmplare că frescele din casa Alfieri amintesc de pictura romană din epoca tardivă, care încearcă să dea iluzia optică a realităţii: acelaşi sentiment al vieţii produce forme de artă. similare.

Când hoinăresc prin uliţele strimte. în pantă, adumbrite, unde miroase a sute de lucruri – mirodenii, euişoare, alimente prăjite în untdelemn, brinză, tutun, levănţică, urină de cai, butoaie de vin începute, tămâie – mă cuprinde mai covârşitor ca oricând dorul de casă. Nici măcar când păşesc sub bolta unui naos de biserică, când îngenunchez în faţa unei madone pictate cu adevărată evlavie (şi cu ultramarin veritabil) nu sânt cu totul concentrată şi prezentă acolo unde mă aflu cu trupul. Aceasta provine din faptul – am dezlegat enigma cu începutul în decursul timpului – că nimeni mai mult decât cel pribeag, înclinat spre drumeţie, decât cel rătăcitor pe meleaguri străine, nu are o mai intensă nevoie de acel refugiu ce-l aşteaptă, gata mereu să-l primească, înfăţişând pentru el ţara lui de baştină, comunitatea eu poporul său şi a celor de aceeaşi limbă.

Dante, şi când era în exil, ştia că are înapoia sa o Florenţă reală, permanentă în măreţia ei; chiar dacă se afla pe atunci sub stăpânirea duşmanilor săi, orice rafală de vânt poate aduce un reviriment şi poate deschide larg porţile oraşului său natal în faţa marelui ei fiu. De dragul acestui oraş pierdut doar temporar pentru el, a creat poezie; fiecare terţină a fost lucrată pentru urechi f lorentine; era atât de obsedat de ideea „Florenţa” încât infernul său şi purgatoriul său nu cuprind decât pe cei care au păcătuit împotriva Florenţei sau împotriva a ceea ce reprezenta Florenţa, iar paradisul său, Ierusalimul său ceresc, era o Florenţă transcendentă, aşezată pe piloanele severelor dogme ale aquinatului. Până şi acolo

unde Dante frizează erezia, în totală lipsă de smerenie, constitutivă a ţării sale, răniâne în propriii săi ochi un fiu ascultător al bisericii, întrucât ea este trupul mistic al lui Christos, şi nu putere lumească. Dar nu se putea ridica altfel împotriva bisericii clin trecut şi contemporane, decât în formele de limbaj şi de gândire ce fuseseră elaborate de ea însăşi; chiar şi ca rebel, respectă tradiţia. Astfel, umblând dintr-un oraş într-altul, de la o curte princiară la alta, a trăit totuşi mereu printre concetăţeni şi în aria limbii sale, a limbii replămădite, înălţate, transfigurate de el. Ce înseamnă mult deplânsul lui exil decât imposibilitatea pentru el de a guverna Florenţa? Fiindu-i smulsă,putinţa de a-şi atinge „scopul a/ieţii, s-a făcut în poemul său stăpânul Occidentului, înălţat mult deasupra împăraţilor şi papilor pe care îi fereca după cum socotea potrivit în cercurile infernului său, iar gluga, cununa de lauri de pe capul său pe fresca pe jumătate decolorată din Bargello, ascund invizibilă împătrită tiară...

O fisură care, deşi a fost adâncită abia de Reformă, a existat înainte şi care prin existenţa ei a făcut ca

Reforma să fie posibilă. Acum simt ce înseamnă să ştii în spatele tău nu o comunitate naţională ci o dezbinare a naţiunii şi să nu te poţi gândi la patrie cu mândrie şi cu un sentiment de certitudine euforică, ci cu un regret dureros.

Alfieri însă, în loc să fie fericit că poporul său posedă un centru firesc, în loc ca pornind de la acest centru, să-şi strângă compatrioţii în jurul acestuia, vrea să despartă fragmentele naţiunii sale, nu numai de micii principi, ci şi de Roma actuală, pentru a le îndrepta spre o formă desuetă de stat păgân. Sper că n-are să reuşească să facă istorie în modul acesta retrograd şi nu doresc decât să nu împărtăşească soarta acelui tribun cu al cărui caracter are fără îndoială multe în comun, Printr-un singur lucru se deosebeşte de Cola di Rienzo ', dar esenţial: e raţional într-un fel de nezdruncinat.

Inorogul (*Das Einhorn*) face parte din volumul cu acelaşi titlu, editura Stiasny, Viena, 1964.

In româneşte de

Mariana Şora

1 Tribun al Romei, şeful unei insurecţii populare împotriva nobililor (1347), ucis în 1354. _, CUPRINS

Notă asupra ediţiei LV 11

Partea întâi

NOSTALGIA CULORILOR FINIS

AUSTRIAE,,,,,, Sigmund Freud

Deşertăciune (trad, de *Lazăr lliescu*).. 8

Joseph Roth

Şeful de gară Fallmerayer (trad, de *Mariana Şora*). 17

Richard von Schaukal

De la moarte la moarte (trad, de *I. Cassian-Mătăsaru*) 49

Peter Altenberg

Veneţia la Viena (trad, de *Lazăr lliescu*).. 63

„Frica" (trad, de *iMzăr lliescu*).... 66

Alfred Polgar

Teoria cafenelei „Central" (trad, de *Mihai Izbăşescu*). 71

Rainer Maria Rilke

Ora de gimnastică (trad, de *Dan Constantinescu*) 87

Robert Michel

Osmanbegovici (trad, de *Dan Consiantinescu*). 97

Albert Paris Giitersloh

Generalul (trad, de *Mihai Izbăşescu*) », 109

Tar tea a doua

MITUL KAKANIEI ŞI AL TAROCANTEI SAU. IMPERIUL FURNICILOR

Robert Muşii

Kakania (trad, de *Mariana Şora*).... 132

Contactul cu realitatea (trad, de *Mariana Şora*) 139

Fritz von Herzmanovsky – Orlando

Sosire în Tarocania (trad, de *I. Cassian-Mătăsaru*)

150
Alfred Kubin
Cealaltă faţă (trad, de *l.azăr iliescu*)., 177
Karl Kraus
Cutremurul (trad, de *I. Cwisian-Mătbnaru*)., 192
Hermann Ungar
Ţulpe (had. de *Magdalena Constantineseu*) 205
Partea a treia
ORAŞUL FANTOMELOR Max Rrod
Moartea este o stare de epuizare vremelnică (trad, de *Leopold Voita*) 214
Egon Erwin Kisch
Pentru a redeştepta Golemul (trad, de *l. Cassian-Mătăsaru*) 225
Johannes Urzidil
Testamentul unui tânăr (trad, de iu. *Martinovici*) 245
Partea a patra
SEMNE DIN INTERREGN Franz Nabl
Furtul fotografiat (trad, de *Nicolae Balotă*).. 207
George Saiko >
Cea mai întunecoasă noapte (trad, de J. *Cassian-Mătăsaru*) 275
Lăsaţi baloanele să zboare (bad. de *Magdalena Constantinescu*),.. »,, 297
Partea a^cincea
SCRISOARE CĂTRE TATĂ Franz Kafka
Scrisoare către tata (Fragment) (trad, de *lulia Soare*), /,. 325
Odraclek (bad. de *Saşa Fană*) *t i* t 339
Rainer Maria Rilke însemnările lui Malte Laurids Brigge (Fragment final) (trad, de *Dan Constantinescu*). 341
Robert Muşii, Omul fără însuşiri (trad, de *Mariana Şora*). 349
Stefan Zweig
Episod pe lacul Geneva (trad, de *Leopold Voita*),,,,, 365

Gustav Mcyrink
Automobilul (trad, de *l. Cassian-Mătăsafu*), 377
Ingeborg Bacbmann
Totul (trad, de *Mariana Şora*). » » « 389
DISPARIŢIA LEGII ŞI LIBERTATEA ÎN-CĂTUŞATULUI
Franz Kafka
Vânătorul Gracchus (trad, de *Julia Soare*). 4 Li
Despre simboluri (trad, de *Julia Soare*).. 419
Noaptea (trad, de *Julia Soare*).... 420
în faţa legii (trad, de *Julia* Soare).., 421
O solie împărătească (trad, de Julia *Soare*). 430
Un medic de ţară (trad, de *lulia Soare*).. 431
Colonia penitenciară (trad, de *M. Izbăşescu*). 439
y
Martin Buber
A cincizecea poartă (trad, de *Iv. AJartinovici*) 477
Atitudini fundamentale (trad, de *Magdalena Constantinescu*), 478
Martina Wied
Inorogul (trad, de *Mariana Şora*)... 483
Redactor responsabil: TEODORA POPA
Tehnoredactor: TRAIAN ARGETOIANU
Dat la cates *29.11.1967. Bun de tipar 20.04.W6fi. Apărut 1968. Tiraj 55 175 ex. broşate. Hirtie ziar de 50 g/m*!. *Format 700X920H2. Coli ed. 23.20. Coli tipar 17.25. A. nr. 17 360/1967. C.Z pentru bibliotecile mari şi mici 839-32 59*
Tiparul executat sub comanda nr. 70 855 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti – Republica Socialistă România.